DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ANTİK DÖNEM MECLİS BİNALARININ METROPOLİS ÖRNEĞİNDE ARAŞTIRILMASI VE KORUNMASI

Ali Kazım ÖZ

Mayıs, 2006
İZMİR

ANTİK DÖNEM MECLİS BİNALARININ METROPOLİS ÖRNEĞİNDE ARAŞTIRILMASI VE KORUNMASI

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Doktora Tezi
Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı

Ali Kazım ÖZ

Mayıs, 2006
İZMİR

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

ALİ KAZIM ÖZ tarafından **PROF. DR. RECEP MERİÇ** yönetiminde hazırlanan **"ANTİK DÖNEM MECLİS BİNALARININ METROPOLİS ÖRNEĞİNDE ARAŞTIRILMASI VE KORUNMASI"** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. RECEP MERİÇ

Yönetici

Prof. Dr. ETİ AKYÜZ LEVİ

Jüri Üyesi

Yard. Doç. Dr. YILDIRIM ORAL

Jüri Üyesi

Doç. Dr. N. TURGUT SANER

Jüri Üyesi

Yard. Doç. Dr. AKIN ERSOY

Jüri Üyesi

Prof.Dr. Cahit HELVACI

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Doktora eğitim süresi ve tez konusundaki çalışmalar süresince desteğiyle beni yönlendiren, Metropolis antik kentindeki tüm olanaklardan yararlanmamı sağlayan Prof. Dr. Recep Meriç'e teşekkür ederim. Tez çalışmasının başarılı olabilmesi için değerli bilgilerini esirgemeyen sayın jüri üyeleri; Prof. Dr. Eti Akyüz Levi, Yard. Doç. Dr. Yıldırım Oral ve Doç. Dr. Turgut Saner'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Araştırma Projesi'ni kabul ederek, doktora tezi için kaynak yaratan, başta Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Alıcı olmak üzere, Rektörlük ve Fen Edebiyat Fakültesi'ndeki tüm idari ve akademik personele teşekkürü bir borç bilirim.

Tüm hayatım ve kariyerim boyunca desteklerini esirgemeyen aileme, sabırlı yoldaşım Funda Öz'e ve her şeyden üstün varlığıyla oğlum Derin Öz'e içten sevgilerimi ve minnettarlığımı sunarım. Ayrıca DEÜ Arkeoloji ve Restorasyon Bölümleri ile Metropolis Kazıları'nda görev alan ve tez konusundaki tüm çalışmalarda katkılarını hissettiğim, çalışma arkadaşlarım, öğrencilerim ve işçi dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi iletmek isterim.

Ali Kazım ÖZ

ANTİK DÖNEM MECLİS BİNALARININ METROPOLİS ÖRNEĞİNDE ARAŞTIRILMASI VE KORUNMASI

ÖZ

Bouleuterion, antik dönem kentlerinde siyasal yaşamın gelişimine paralel olarak, demokratik seçim yoluyla oluşan kent meclisinin toplanma, tartışma ve yargı gibi görevleri yerine getirdiği bir yapıdır. Meclis binaları antik dönemin önemli bir yapı türü olmasının yanı sıra kentin sosyal yaşamıyla ilgili birçok bilgiyi de barındırırlar. Tez çalışmasının amacı; antik döneme ait bazı önemli meclis binalarının baz alınarak, Metropolis gibi kentlerde yeni ortaya çıkarılmış yapıların araştırılması ve korunmasına yönelik çalışmaların yapılmasıdır.

Çalışmalar birbirini tamamlayan iki farklı bölümden oluşur. Birinci bölümde meclis yapılarının tarihçesiyle birlikte Türkiye, Yunanistan ve İtalya'daki örnekler ışığında gelişim aşamaları değerlendirilmektedir. Anadolu'nun batı bölümünde yoğunlaşan tez kapsamında, yapılar plan, yerleşim, kapasite, döşeme ve tanımlama konularında karşılaştırılmıştır. Sonuçta tüm yapılar, dörtgen, dairesel, eğrisel ve odeion tipi olmak üzere dört ana başlık altında toplanmıştır.

İkinci bölümde ise son yıllarda ortaya çıkarılan en önemli meclis yapılarından biri olan Metropolis *bouleuterion'*unun yapım özellikleri, koruma sorunları incelendikten sonra, ilkelere bağlı restorasyon ve özgün durumu yansıtan restitüsyon önerileri geliştirilmiştir. Bu bağlamda yapının, Miletos, Priene ve Herakleia'dakiler gibi kazısı tamamlanmış diğer önemli meclis binalarıyla ortak yanlarının olduğu tespit edilmektedir.

Sonuç olarak Metropolis, yapı ve kent planı düzeyinde önemli Ionia kentlerini takip etmektedir. Yapı, geniş yelpazeye sahip *bouleuterion* mimarisi içinde gerek malzeme ve işçilik, gerekse birkaç plan tipini bir arada bulundurması bakımından önem taşımaktadır. Metropolis bouleuterionu, ele geçen mimari, epigrafik, seramik ve plastik buluntular sayesinde, kent ve Ionia bölgesi hakkındaki bilgilere yenilerinin

eklenmesi bağlamında, arkeoloji, mimarlık ve sosyal tarih alanında önemli bir kazançtır.

Anahtar sözcükler : Bouleuterion, meclis, arkeoloji, restorasyon, konservasyon, Metropolis

THE RESEARCH AND CONSERVATION OF THE ANCIENT COUNCIL HOUSES IN THE SAMPLE OF METROPOLIS

ABSTRACT

Bouleuteria are the meeting and discussion places of city councils that were being elected through a democratic system in ancient world. Classical city councils were not only significant buildings in regards of architectural history, but also for social life of ancient antiquity. The intention of thesis is to collect all information and study about conservation concerning Classical bouleuteria based on a single sample in Metropolis.

This study consists of two major sections: in the first section the examples of bouleuteria in Turkey, Greece and Italy will be represented in detail. The study based principally on the western part of Asia Minor and it concentrates on the planning, setting, capacity, flooring and identification of classical buildings. All the bouleuteria in Asia Minor were typologically classified under linear, circular, curved and odeion types.

In the second section a detailed survey has been made to the newly discovered bouleuterion at Metropolis, especially through its structural characteristics and problems of conservation. As a result of this, proper restoration and reconstruction projects reflecting the actual situation of today's ruined bouleuterion were made out. Thus it was possible to assume that architecture of this building had common features as the ones at Miletus, Priene and Heracleia am Latmus where the excavations revealed very well-preserved bouleuteria.

In conclusion it could be presumed that the bouleuterion at Metropolis was inspired by the construction systems and urban planning of other major Ionian cities. This building was exclusive among the other bouleuteria in terms of its building material and workmanship as well as its manifoldness, possessing various types of plans in its structure. Thus bouleuterion of Metropolis is a significant example of

Classical city council houses for the detailed future study of ancient Ionian architecture, social history and archaeology with its architectural, epigraphical, ceramic and sculptural finds.

Keywords: Bouleuterion, council, archaeology, restoration, conservation, Metropolis

İÇİNDEKİLER

Sayfa

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii

BÖLÜM BİR – GİRİŞ 1
1.1. Amaç, Kapsam ve Yöntem 1
1.2. Sorunlar ve Öneriler 3
1.3. Atina Demokrasisi 7
1.4. Antik Kaynaklara Göre Meclisler 18

BÖLÜM İKİ - ANTİK DÖNEM MECLİS BİNALARININ ARAŞTIRILMASI.24
2.1. Plan Tipolojisi 25
2.1.1. Dörtgen Planlı 25
2.1.1.1. Poliochni 25
2.1.1.2. Delphi Synhedrion 26
2.1.1.3. Delos 27
2.1.1.4. Olympia 27
2.1.1.5. Eleusis Telesterion 28
2.1.1.6. Atina Eski Bouleuterion 31
2.1.1.7. Perikles Odeionu 33
2.1.1.8. Argos 34
2.1.1.9. Syangela (Alazeytin Kalesi) 35
2.1.1.10. Orkhomenos 35
2.1.1.11. Mantineia 36
2.1.1.12. Megalopolis Thersilion 36

2.1.1.13. Sikyon 37
2.1.1.14. Kalaureia 38
2.1.1.15. Dodona 38
2.1.1.16. Messene Erken Evre 39
2.1.1.17. Thasos 39
2.1.1.18. Thermon 40
2.1.1.19. Epidauros 40
2.1.1.20. Morgantina 41
2.1.1.21. Glanum 41
2.1.1.22. Priene 41
2.1.1.23. Neo Pleuron 44
2.1.1.24. Notion 44
2.1.1.25. Assos 45
2.1.1.26. Herakleia am Latmos 46
2.1.1.27. Sagalassos 47
2.1.1.28. Roma Cumhuriyeti 49
2.1.1.28.1. Roma Curia Julia 52
2.1.1.28.2. Pompeii 53
2.1.2. Dairesel Planlı 54
2.1.2.1. Atina Pnyx 54
2.1.2.2. Argos Larissa 56
2.1.2.3. Panionion 57
2.1.2.4. Olynthos 58
2.1.2.5. Atina Yeni Bouleuterion 58
2.1.2.6. Atina Yeni Düzenlemeler 59
2.1.2.7. Teos 60
2.1.2.8. Miletos 62
2.1.2.9. Arykanda 65
2.1.2.10. Segesta 66
2.1.2.11. Messene 67
2.1.2.12. Solunt 67
2.1.2.13. Iaitas 68

2.1.2.14. Metropolis 68
2.1.2.15. Alabanda 69
2.1.2.16. Iasos 70
2.1.2.17. Troia / Ilion 71
2.1.2.18. Stratonikeia 73
2.1.2.19. Nysa am Maeander 74
2.1.2.20. Aizanoi 76
2.1.2.21. Petra Büyük Tapınak 77
2.1.2.22. Roma Comitiumları 78
2.1.2.22.1. Paestum 78
2.1.2.22.2. Cosa 78
2.1.3. Eğrisel Planlı 79
2.1.3.1. Termessos 79
2.1.3.2. Akrai 82
2.1.3.3. Knidos 82
2.1.3.4. Ariassos (Kretopolis) 83
2.1.3.5. Aigai 84
2.1.3.6. Atina Agrippa Odeionu 86
2.1.4. Odeion Tipi 88
2.1.4.1. Patara 88
2.1.4.2. Aspendos 89
2.1.4.3. Korinthos 90
2.1.4.4. Aphrodisias 91
2.1.4.5. Ephesos 94
2.1.4.6. Pergamon 99
2.1.4.6.1. Pergamon Orta Gymnasium Odeionu 100
2.1.4.6.2. Diodoros Pasparos Odeionu 100
2.1.4.7. Lyrbe – Seleukeia 101
2.1.4.8. Kibyra 102
2.1.4.9. Sillyon 103
2.2. Antik Dönem Meclis Binalarının Analizi 104
2.2.1. Plan 104

2.2.2. Yerleşim 107
2.2.3. Döşeme 113
2.2.4. Kapasite 114
2.3. Modern Meclis Binaları 123
2.3.1. Form Analizi 124
2.3.1.1. Merkezi Form 124
2.3.1.2. Dairesel Form 125
2.3.1.3. Yelpaze Form 127
2.3.1.4. Dörtgen Form 127
2.3.1.5. Poligonal Form 129
2.3.1.6. Organik Form 130
2.3.2. Görsel ve İşitsel Konfor 131
2.3.3. Modern Mimarlık Ürünü Meclis Binaları 132
2.3.3.1. Der Reichstag, Berlin 132
2.3.3.2. Glasgow Sergi ve Konferans Merkezi, SECC 133
2.3.3.3. İskoçya Parlamento Binası, Holyrood, Edinburgh, 2004 134
2.3.3.4. Avrupa Parlamento Binası, Strasbourg, 2003 136
2.3.4. Antik Dönem Meclis Binalarının Modern Mimariye Yansımaları 138

BÖLÜM ÜÇ - METROPOLİS BOULEUTERİONU 140
3.1. Metropolis Tarihçesi 140
3.2. Metropolis Kenti ve Meclisi 155
3.2.1. Metropolis'teki Prytaneion 157
3.3. Bouleuterion'un Tanımı 165
3.4. Kazılar 168
3.5. Diğer Yapılarla Karşılaştırılması 171
3.6. Buluntu Katalogları 174
3.6.1. Plastik Eserler Kataloğu 175
3.6.2. Sikke Katalogu 188
3.6.3. Seramik Katalogu 196
3.6.4. Küçük Buluntu Kataloğu 206
3.6.5. Mimari Eleman Kataloğu 208

3.6.5.1. Taş Kataloğu 210
3.6.5.2. Kullanılan Mermer Malzeme 216
3.7. Bouleuterion Mimarisini Oluşturan Ögeler 218
3.7.1. Bina İçinde Yer Alan Mimari Bloklar 218
3.7.1.1. Analemma 218
3.7.1.2. Oturma Sıraları 221
3.7.1.3. Aslan Ayaklı Bloklar 229
3.7.1.4. İç sütunlar 231
3.7.1.5. Bema Pilasterleri 235
3.7.2. Bina Dış Cephe Blokları 236
3.7.2.1. Bosajlı Duvar Blokları 240
3.7.2.2. Kapı Kemeri Blokları 241
3.7.2.3. Kat Silmesi Bloğu 243
3.7.2.4. Çifte Yarım Sütun Tamburu 244
3.7.2.5. Çifte Yarım Sütun Başlığı 248
3.7.2.7. Korniş Bloğu 257
3.7.2.8. Sima - Corona (?) Bloğu 261

BÖLÜM DÖRT - SONUÇLAR VE ÖNERİLER 263
4.1. Modüler Sistem 263
4.2. Yapım Evreleri 268
4.2.1. Erken Helenistik Dönem 271
4.2.2. Geç Helenistik Dönem 273
4.2.3. Erken Roma Dönemi 275
4.2.4. Roma İmparatorluk Dönemi 277
4.2.5. Bizans Dönemi 279
4.3. Yapıdaki Bozulmalar 280
4.4. Koruma İlkeleri 289
4.5. Restorasyon Önerileri 292
4.6. Restitüsyon Denemeleri 298
4.7. Sonuç 306

KAYNAKLAR 310
EKLER 328
Terimler Sözlüğü 329
Seramik Buluntu Kataloğu 333
Mimari Eleman Katalogu 343
Tablolar Listesi 387
Şekiller Listesi 389
Ek Şekiller 402

BÖLÜM BİR
GİRİŞ

1.1. Amaç, Kapsam ve Yöntem

Antik dönem kentlerinde, siyasal yaşamın gelişimine paralel olarak, demokratik seçim yoluyla oluşan kent meclisinin *(boule)* toplanma, tartışma ve benzeri görevleri yerine getirdiği bir yapıdır. Genelde *auditorium* şeklinde bir salon ve çevresindeki yan mekanlardan oluşan yapının, tiyatrodan ayrılan en önemli özelliği üzerinin çatıyla örtülmesidir. Sahne yerine *prytanis* kürsüsü *(bema)* ve ortada sunaklar *(altar)* yer almaktadır. Kent meclislerinden daha geniş katılıma sahip toplantılara *ekklesia*, toplantı yerine de *ekklesiasterion* adı verilirdi. Kelime anlamı olarak *ekkletoi*, "oturumda adı çağrılan" demektir.

Kent meclisinin toplantılarının yapıldığı binalar, antik dönemde "*bouleuterion*" olarak anılmaktadır. Atina'da başlayan demokrasi hareketinin Anadolu kentlerinde gelişmesiyle birlikte meclis yapıları da görülmeye başlar. Öncelikle Miletos gibi koloni sahibi büyük kentlerde yapılan *bouleuterion'*lar, zamanla diğer kentlere de yayılmıştır. Başta Ionia olmak üzere tüm Anadolu'da gelişen demokrasi hareketinin, bu topraklarda geleneksel bir şekilde iki bin yıldan beri uygulandığı görülmektedir. Tezin amacı; Miletos, Priene ve Herakleia *bouleuterion'*ları baz alınarak diğer kentlerde henüz incelemeleri tamamlanmamış yapıların araştırılmasıdır. Bu kentlerden birisi Metropolis'tir. Bu yüzden tezin koruma ve restorasyon önerileri kısmı, Metropolis *bouleuterion'*u özelinde incelenecektir.

Çalışma alanı olarak, meclis binası bulunan kentlerden Mysia, Aeolis, Ionia, Karia, Lykia, Pisidia ve Pamphylia bölgelerinde yerinde inceleme yapılmıştır. Araştırmalar, fotoğraf ve çizim destekli yapı katalogları oluşturarak değerlendirme ile koruma önerileri oluşturma şeklinde gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamına alınan kentler kuzeyden itibaren sırasıyla; Troia, Assos, Pergamon, Aigai, Smyrna, Teos, Notion, Metropolis, Ephesos, Priene, Miletos, Magnesia, Herakleia, Iasos, Alabanda

Nysa, Stratonikeia, Aphrodisias, Hierapolis, Laodikeia, Knidos, Sagalassos, Kibyra, Termessos, Patara, Simena, Arykanda, Sillyon, Aspendos ve Lyrbe olarak seçilmiştir (Şekil 1.2).

Doktora tezi birbirini tamamlayan iki farklı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde meclis yapılarının tarihçesiyle birlikte İtalya, Yunanistan ve Türkiye'deki örnekler ışığında gelişim aşamaları değerlendirilmiştir (Şekil 1.1). İkinci bölümde ise son yıllarda ortaya çıkarılan en önemli meclis yapılarından biri olan Metropolis *bouleuterion'*unun yapım özellikleri, koruma sorunları ve restorasyon önerileri incelenmektedir.

Meclis binaları konusunda yapılmış çalışmalar sınırlı ve uzun yıllar önceye dayanmaktır. Yayınların çoğu ya eski antik kent monografileri içinde yer almakta ya da bilinen örnekler üzerinde durmaktadır. Bu yüzden çalışmanın küçük kentlerin meclis yapılarını kapsaması önem kazanmaktadır. Ayrıca kent veya birlik meclislerinin toplandığı yer olarak kullanıldığı henüz kesinleşmemiş bazı yapılar da (*odeion, andron,* küçük tiyatro vb.) çalışma kapsamına alınmıştır. Literatür araştırmasından sonra yerinde yapılan survey çalışmaları, yapıların son durumunu ortaya koymuştur. Yüzey araştırması sonucu elde edilen bilgilerin, çizim ve fotoğraf arşivi yaratılarak değerlendirmeleri yapılmıştır.

Literatürde *bouleuterion* konusunda dört önemli yayın vardır. Tezin ilk aşaması olan araştırma kısmı ve bunların değerlendirilmesi, adı geçen yayınlar ışığında gerçekleşmiştir. Bu yayınlar McDonald "Meeting Places" 1943, Meinel "Odeion" 1980, Gnesiz "*Bouleuterion* und Curia" 1990 ve Balty "Curia Ordinis" 1991'dir. İlgili yayınlardaki yapıların sınıflandırılması aynı zamanda, tez içindeki yapısal sınıflandırmalar için örnek oluşturacaktır.

McDonald; öncelikle Minos ve Myken uygarlıklarındaki toplantı alanlarını inceler. Daha sonra sırasıyla kent toplantı alanları, kent birlikleri ve kent meclisleri anlatılır. En son ise bir karşılaştırma ve sonuç bölümü gelir. Kent toplantı alanları için verilen örnekler; Atina Pnyks'i, Argos Larissa toplantı yeri ve Priene

ekklesiasterion'udur. Kent birlikleri için verilen örnekler arasında; Akha Birliği, Arkadia Birliği, Lykia Birliği ve Panionia Birliği sayılabilir. Kent meclisleri arasında Olympia, Atina, Miletos ve Herakleia öncelik taşımaktadır. Sonuç bölümünde, bütün bu yapılar sekiz ana başlık altında değerlendirilmektedir:

Meinel ise, aynı zamanda meclis yapısı olarak da kullanılabilen *odeion*'ları inceleyen kitabındaki bölümleri şöyle oluşturmuştur: öncelikle *odeion* ve benzeri yapılar (*bouleuterion* ve *teatrum tectum*) arasındaki fonksiyonel ve yapısal farklar açıklanmaktadır. Daha sonra en önemli *odeion* örnekleri anlatılmakta, Yunan ve Roma dünyasındaki tarihçesi incelenmektedir. *Bouleuterion* yapılarından, tüm toplantı yapıları arasında bir ara dönem olarak bahsedilmektedir. Yapılar dar uzun, kare ve dairesel ana başlıkları altında ele alınmaktadır.

Konu hakkındaki daha az kapsamlı görünen Gneisz'ın kitabındaki anlatım düzeni, McDonald'ın kitabının devamı niteliğindedir. Farklı olarak Roma *curia*'larına değinilmekte ve önceki yayınlarda yanlışlıkla değerlendirilen yapıların gerçekte toplantı yeri olmadıklarından bahsedilmektedir. Yine yayının en önemli kısmını plan tipolojileri oluşturmaktadır. *Bouleuterion*'lar uzun planlı, kare planlı, dairesel, düz ve kavisli oturma sıralı, iç sütun sistemine sahip ve karışık yapı tekniğindeki binalar olarak sınıflandırılmaktadır.

Meclis binaları konusundaki son yayında Balty, öncelikle Roma Dönemi meclis yapılarını (*curia*) incelemiştir. *Bouleuterion*'ları belli bir dönemde kullanılmış bir çeşit *curia* modeli olarak sınıflandırmıştır. Son yayın olmasından ve geniş bir coğrafyayı kapsamasından dolayı, önceki yayınlarda geçmeyen bazı yapılar ve çok amaçlı kullanıma uygun *odeion*'lar söz konusudur.

1.2. Sorunlar ve Öneriler

Anadolu'nun batı bölümünü ele alacak olan tez kapsamında, sorunlar bölgesel, kentsel ve yapısal olarak üç aşamada düşünülmelidir. Bölgesel anlamda, ortak bir meclis binası yapılmasını gerekli kılacak politik durumlar göz önüne alınmalıdır. Bu

bölgedeki Hellen kentleri çeşitli amaçlarla bazı birliklere katılmışlar, hatta bazı birlik başkentleri bölge içinden seçilmiştir. Ionia Birliği meclis toplantıları Priene *ekklesiasterion*'unda, Lykia Birliği meclis toplantıları Patara *ekklesiasterion*'unda ve belki Ionia Sanatçılar Birliği toplantıları da Teos *bouleuterion'*unda yapılmaktaydı. Birbirinden farklı birlikler oluşturan kent gruplarında farklı mimari anlayışlar olup olmadığını incelemek, bölgesel sorunların çözümü konusunda yardımcı olacaktır.

Kent ölçeğinde ortaya çıkan sorunların başında, yapının kent içindeki konumu gelmektedir. Meclis binalarının, kent merkezi içinde veya dışında yer alması ile ızgara kent planına veya *agora insula*'sına dahil olup olmaması gibi konular araştırma kapsamındadır. Ayrıca yapıların mimarisi ve kapasitesi de kentin siyasal ve ekonomik durumu hakkında bilgi verecektir. Kenti oluşturan mimari elemanların birbiriyle ilişkisi ve konumlarını etkileyen kriterler araştırma kapsamında incelenmiştir.

Yapı ölçeğindeki incelemelerde, mimari düzen konusunda bazı karşılaştırmalar ve sınıflandırmalar yapılması gereklidir. Kare veya dikdörtgen planlı yapıların içindeki düz veya dairesel oturma sıraları ve hatta oturma sırası bulunmayan meclis yapıları, sınıflandırmayı etkileyen faktörlerdir. Plan açısından bu şekilde sınıflandırılabilecek yapılar, cephe ve süsleme anlayışı bakımından da ayrılabilirler. Yapıların içinde bulunan mimari, plastik ve epigrafik eserler de farklı oluşumlara ve kullanımlara işaret etmektedir.

Günümüzde antik kentlerin karşılaştıkları en önemli sorunlar, insani ve çevresel faktörlerin olumsuz etkileridir. Bu yüzden araştırması tamamlanan yapılar için konservasyon çalışmalarının da düşünülmesi gerekir. Kanunlara bağlı olarak koruma altına alınan eserler, ancak toplumdaki sahiplenme ve koruma bilinci geliştiği takdirde tam anlamıyla korunabilecektir.

Sekil 1.1 Antik dünyanın önemli kentleri

Şekil 1.2 Batı Anadolu'da meclis binası bulunan kentler

1.3. Atina Demokrasisi

Atina yurttaşları kendilerini yönetme ayrıcalığına sahipti ve bu yüzden kent demokrasinin doğduğu yer olarak belirlenmiştir. Atina kentinin gelişmeye başladığı Krallıklar Döneminde, yasama organı tek olmasına rağmen, yürütme ve bazı ceza yasalarını çıkarma yetkisi olan bir kurul bulunuyordu. Genellikle aristokratlardan kurulan bu meclisin desteğiyle, kral yönetimi elinde tutuyordu. Aristokratik veya oligarşik yönetimler kentten kente değişiyordu. Oligarkhlar'ın yönetimi altındaki meclisin üye sayısı, duruma göre 1000 de olabiliyordu beş de. Antik kaynaklarda bu meclisler, *boule, ekklesia*, *synedria, gerousia* ve *apella eskletos* olarak geçmektedir. Aynı şekilde toplantı binaları için de; *bouleuterion, ekklesiasterion, synhedrion, gerontikon, odeion* ve *theatron hyporophion (*Lat. *theatrum tectum)* gibi terimler kullanılmaktadır (Meinel, 1980, s. 259).

*Synhedrion'*un (*συνηδριον*) kelime anlamı, birlikte oturan topluluk, Yunan birlikleri, mahkemeleri ve vatandaşları tarafından kurulan meclistir. Ayrıca Atina *tholos* yakınındaki kutsal *gerousia* (ihtiyarlar meclisi) (Oliver, 1941, s. 128) ve Delos'ta İÖ. 4. ve 3. yüzyılda Symmakhos'ların idaresindeki ikinci Attika-Delos Deniz Birliği'nin toplantılarını yetki ve yöntemlerini düzenleyen kurul için aynı kelime kullanılmaktadır.

Homeros destanlarında (Odyseia, IX, 5); Kykloplar'ın bir kral (*βασιλευζ*), asillerden kurulu danışma konseyi (*βουλη*) ve yetişkin yurttaşlar topluluğundan (*αγορη*) oluşan bir meclisi olmadığından bahsedilir. Burada sözü edilen Kykloplar'ın, barbarlar yani henüz medeniyet seviyesine ulaşamamış ve Yunan vatandaşı olmayan halklar olduğu düşünülebilir. Böylece Atina ve çevresindeki demokratik oluşumun İÖ. 8. yüzyılda bile bir şekilde var olduğu görülmektedir.

Arkaik Dönem'le (İÖ. 6. yüzyıl) birlikte gelişen ticaret ve ekonomi sayesinde güçlenen orta sınıf kentliler de yönetimde söz almak isterler. Köylü ve çiftçilerin de desteğini alan bu oluşum sonucu, *tyran*, *arkhon*'lar ve halk meclisinden meydana gelen bir sistem ortaya çıkar. Perslere karşı kurulan Hellen birliğinin liderliği Atina

ve Sparta arasında devamlı el değiştiriyordu. Fakat daha demokratik sayılan Atina'nın liderliği İÖ. 4. yüzyıldan itibaren kesinleşti. Pers tehdidinin ortadan kalkmasıyla, *tyran*'lardan vazgeçildi ve halk meclisinin yetkileri arttırıldı.

Meclis yapılarının kurulmasını gerektiren demokratik oluşum ilk kez Atina'da ortaya çıkmıştır. Atina demokrasisi ile birlikte gelişen devlet anlayışı bazı ilkelere göre kurulmuştu. Devlet, vatandaşların yasalar karşısında eşitliği (*isonomia*), herkesin bir makama gelebilme hakkı (*isotimia*) ve konuşma özgürlüğü (*isegoria*) ilkelerine bağlıydı (Friedel, 1999, s. 194).

Vatandaşlarına bu hakları vaad eden Atina demokrasisinin üç ana dayanağı vardı (Plutarkhos Demosthenes 20.100); mahkeme (halk mahkemesi), toplantı (Areopagos Meclisi) ve meclis (*βουλη*). Atina'daki meclis genel olarak Beşyüzler Meclisi (*η βουλη οι πεντακοσιοι*) olarak adlandırılmaktaydı.

Konular, demokrasinin çıkış kaynağı sayılan halk (*demos*) (Şekil 1.3) arasından seçilen temsilciler tarafından görüşülür ve bir karara bağlanırdı. Karar en yüksek merci olan halk tarafından alındığı için temyiz edilemez, hemen uygulanırdı. Meclis ne kadar kalabalık olursa olsun, demagojik kışkırtmalar, hileler ve kitle psikolojisi söz konusu olduğu için tarafsızlığını koruyamıyordu. Meclis ayda en fazla üç defa toplanır, geri kalan rutin işleri ise kurayla bir yıllığına seçilen memurlar yürütürdü.

Meclisin, elçi yollama ve kabul etme, vergi toplama, memurları denetleme, donanma yönetimi ve maliye yönetimi gibi görevleri vardı. Ayrıca 500 *drakhme*'ye kadar ceza kesme yetkisine sahipti. Meclis üyelerinin tiyatroda parasız giriş ve şeref koltuğunda oturma gibi ayrıcalıkları da vardı. Meclis toplantıları tatiller, bayramlar ve hastalık kehaneti günleri dışında her gün yapılıyordu. İÖ. 2. Yüzyılda yıl içinde altmışa yakın resmi tatil günü bulunuyordu. Bunlar, Plynteria, Thesmophoria, Kronia ve Apaturia gibi bayramlardı (Rhodes, 1985, s. 30).

Atina kent devletine özgü demokrasi anlayışı iki kez değişmek ve kesintiye uğramak zorunda kaldı. Bunlardan ilki İÖ. 4. yüzyıldaki Makedonya Krallığı ve İÖ. 2. yüzyıldaki Roma İmparatorluğu egemenliğidir. Bu dönemlerde meclisin yetkileri sınırlanmış, yapay ve basmakalıp bir nitelik kazanmıştır. Nihayet Atina Meclisi İÖ. 146 yılında genel bir emirle dağıtılmıştır (McDonald, 1943, s. 5).

Şekil 1.3 Atina Agorası'nda bulunan stel üzerinde, tanrıça Demokratia kent halkını *(demos)* taçlandırıyor (Agora Müzesi, I 6524).

Anadolu'da bulunmuş en eski meclis yapısı da, hemen hemen bu tarihlerde Miletos'ta yapılmıştır. Bu yüzden demokratik oluşumun Anadolu'da gelişmeye devam ettiği düşünülebilir. Aynı şekilde *bouleuterion* mimarisinde de, çeşitli varyasyonlarla eski geleneğin devamı ve gelişimi sağlanmıştır. Hellenistik Dönem Ionia demokrasisi, çevresinde egemenliklerini hissettiren krallıklara (Bergama, Seleukos vd.) rağmen canlılığını sürdürmüştür.

Devlet, insanların toplum yaşamında başvurdukları bir örgütlenme biçimidir. Sosyal bir gerçekliktir ve her sosyal gerçeklik gibi tarihsel bir dayanağı olmalıdır. Fakat çok eski dönemlerde devlet olgusuna rastlanmaz. Devleti diğer kurumlardan ayıran en önemli özelliği örgütün hacmidir. Devletten daha geniş ve kapsamlı başka bir kurum yoktur. Bu kurumda çok ileriye vardırılmış bir iş bölümü vardır; yasama, yönetim ve yargı. Kanun koyanlar; topluma uygulanacak hukuk kurallarını saptarlar. İdareciler; bu kuralları halkın üzerinde uygularlar. Hakimler de; halk arasında bu kuralların uygulanmasından doğan uyuşmazlıkları çözer (Platon Devlet).

Atina'da demokrasi anlayışı bir anda ortaya çıkmamıştır. Çeşitli aşamalar sonucunda, bir tür temsili demokrasiye geçiş sağlanmıştır. Atina konusunda çalışan tarihçilere göre (Connoly & Dodge, 2001, s. 24), kralların elindeki Monarşi

yönetimi, Geometrik Dönem'de İÖ. 950 yıllarında yerini aristokratların elindeki Oligarşi'ye bırakmıştı. Aristokratlar arasından seçilen üç *arkhon*, siyasi, askeri ve dini idareyi sağlamakla yükümlüydü. Zamanla yönetimin kişiselleşmiş gücünün azaltılması gerektiği düşünüldü ve İÖ. 683'te *arkhon* sayısı 10'a çıkarıldı. *Arkhon'*lar her ne kadar bir meclis tarafından seçildiyse de, sonuçta Aristokrat kimliğindeydiler. Seçimi yapanlar aynı zamanda danışma meclisi niteliğindeki ve dışarıya kapalı "kanunların koruyucusu" Areopagos Meclisi'ydi. Arkaik Dönem'de Atina'nın ticaret ve ekonomi alanında gelişmesiyle, orta sınıfın gücü de arttı. Artık toplumun temsilcisi sayılan halk meclisi de yönetimde söz sahibi olmak istiyordu.

İÖ. 594'te *arkhon* seçilen Solon, bu iki güç arasında uzlaşmayı sağlamak için, çeşitli reformlar gerçekleştirdi. Yoksul haklarının korunması ve her yurttaşın mahkemede söz alması gibi yeniliklerin yanında, en önemli reform Beşyüzler Meclisi'nin kurulmasıydı. Peisistratos ile birlikte, *arkhon*'lar halkın temsilcileri arasından seçilmeye başlandı. Bir *arkhon* diğerlerinden daha fazla yetkiye sahip olarak *tyran* adını aldı. *Tyran*'lar zamanında (İÖ. 6. yüzyılın ikinci yarısı) aristokratlara karşı halkın yararına uygulamalar gerçekleştirilmiştir.

İÖ. 508'de *tyran* olan Kleisthenes, Beşyüzler Meclisi'ne halkın her tabakasından katılımı sağlayacak düzenlemelerle birlikte *ostrakism*os'u[1] da getirmiştir. *Arkhon*'lar aristokratlar arasından seçilmek yerine, oylanarak seçilmeye başladılar. Böylece Areopagos Meclisi'de sadece adi suç duruşmalarının yapıldığı mahkeme konumuna düştü. Artık çeşitli köylerden (*demes*) oluşan kabileler (*trittyes*) arasından seçilen temsilcilerin oluşturduğu bir meclis[2] sözkonusuydu (Şekil 1.6). Çok fazla serveti olmayan köylüler de meclis üyesi olarak seçilebiliyorlardı. Kabile sistemi kalıtsal ve

[1] Seçilecek kişilerin isimlerinin kırık kap parçaları (*ostrakon*) üzerine çizilmesiyle oluşturulan oy pusulası yöntemi. Bu yöntem siyasi suçluyu belirlemek amacıyla 6.000'i aşkın yurttaş tarafından yapılmaktaydı. Suçlu bulunan kişi on gün içinde Atina'yı terk etmek zorundaydı. *Agora* ve Kerameikos mahallesinde bulunan *ostrakon*'ların üzerinde Aristeides, Kimon, Miltiades, Themistokles ve Perikles gibi önemli devlet adamlarının ismi görülmektedir (Connoly, 2001, s. 28).

[2] 30 *demes*, üç farklı bölgede (kıyı, şehir ve iç bölge) 10'ar *demes*'ten oluşuyordu. *Trittyes*'ler ise her bir coğrafi bölgeden birer birer seçilen *demes*'lerden oluşuyordu. Böylece değişik sosyal sınıflardan ve bölgelerden oluşan homojen bir birlik sağlanıyordu. Tüccarlar, aristokratlar, şehirliler ve köylüler aynı *demes* içinde yer alabiliyorlardı. Her kabile grubu 36 günde bir toplanıyordu. Bu üyeler en fazla iki defa olmak üzere birer yıllığına seçiliyorlar. Konu hakkında çıkardıkları bir taslak ile Beşyüzler Meclisi'ni toplantıya çağırıyorlardı.

insan ilişkilerine bağlı olduğu için demokrasiden bile uzun yaşamış, Roma Dönemi'nde de devam etmiştir (Levi, 1987, s. 101).

Sagan'a (1991, s. 127) göre, Atina demokrasisinin gelişimi yedi aşama halinde incelenebilir;

a. Solon (İÖ. 594-561)

Kölelik sistemi ve vatandaşın mallarının borçlandırılarak alınması sonucunda, politik huzursuzluk ortamı oluşmuştu. Aristokrat olmayan zenginler güç kazanmaya başladı. Kanunların yeniden düzenlenmesi için İÖ. 594 yılında *arkhon* seçildi.

b. Peisistratos'un *Tyran*'lığı (İÖ. 561-510)

Yurttaşlar arasında uzlaşma sağlamayı hedefleyen Solon'un kanunları yeterli olmayınca, Peisistratos gibi iyiliksever *tyran*'lar halk adına başa geçti.

c. Kleisthenes'in Ilımlı Demokrasisi (İÖ. 510-462)

Isagoras ve Kleisthenes arasındaki iktidar mücadelesi, *tyran*'lığın da sonunu getirdi. Sonuçta Kleisthenes kendini bir vatandaş olarak halkına adadı. Reformları sayesinde aristokrat kuralların etkinliği azaltıldı ve sosyal organizasyon düzenlemesi yapıldı.

d. Perikles'in Radikal Demokrasisi (İÖ. 462-431)

Perikles'ten önce onun öğretmeni Ephialtes, Areopagos Meclisi'nin politik gücüne son vermişti. Perikles, İÖ. 443 yılından ölümüne kadar kentin koruyucusu ve başkomutan olarak her yıl yeniden seçildi.

e. Oligarşi (İÖ. 431-403)

Sparta ile yapılan savaşlar, genelde Atina'nın yenilgisi ile sonuçlanıyordu. Bu yüzden İÖ. 431-404 yılları arasında iki kez, demokrasiyi yok etmek için karşı devrim yapıldı.

f. Radikal Demokrasi (İÖ. 403-322)

Lysias, Demosthenes ve Aeskhines arasında gerçekleşen, "Atina için neyin iyi olduğu" konusundaki fikir mücadeleleri, aynı zamanda demokrasi için de sağlam bir zemin oluşturdu.

g. Makedonya ve Roma Hakimiyeti (İÖ. 322-102)

Önce İskender sonra da Sulla tarafından ele geçirilen Atina'da, yabancı güçlerin egemenliği altında bile demokrasi idealleri devam etmiştir.

İÖ. 6. ve 5. yüzyılda gelişen Atina demokrasisi, günümüzdeki gibi temsili ve katılımcı demokrasiden uzaktı. Tüm kararları halk vermekteydi, fakat toplumun bu kesimi azınlıktaydı. Yani kısmi demokrasi uygulanmaktaydı ve sadece halkın bir bölümü bu haklardan yararlanabilmekteydi. Meclis üyeleri arasında, köleler, Atinalı olmayan yabancılar (*metoikoi*) ve hatta kadınlar dahi bulunmazdı. Çünkü toplum sınıflara ayrılmıştı ve üretim kölelerin sırtındaydı. Fakat yine de meclis, kralın, aristokrasinin ve *tyran*'ların gücünü sınırlaması bakımından önemliydi.

Atina'da kurulan meclis binalarının geçmişi İÖ. 7. yüzyıla kadar gitmektedir. Kazılar sırasında ortaya çıkan ve İÖ. 6. yüzyılın ortasına tarihlenen duvarların ilkel *bouleuterion*'a ait oldukları düşünülmektedir (Thompson, 1937, s. 222). Bu dönemde Zeus Stoası'nın ve Apollo Patroos Tapınağı'nın da temelleri atılmıştır. Aslında bilinen eski meclis binasını, geniş imar faaliyetlerinin yoğunlaştığı Solon ve Peisistratos zamanına tarihlemek uygun görünse de, arkeolojik veriler[3] bağlamında İÖ. 6. yüzyılın sonuna – belki de İÖ. 5. yüzyıl başına – Kleisthenes reformlarıyla özdeşleştirmek gerekir. Bu dönemde meclis kompleksi içinde bir *metroon* ve *tholos* da inşa edilmiştir (Şekil 1.7). Eski *bouleuterion'*un neden terk edildiği açıklanamasa da, İÖ. 5. yüzyılın sonunda yakın bir alana yenisinin yapıldığı görülmektedir (Thompson, 1937, s.223).

[3] Eski *bouleuterion* duvarlarında bulunan çok sayıda devşirme blokların üzerinde, Pers istilasıyla ilişkilendirilen yanık izlerine rastlanmıştır. *Tholos* ve *metroon*'daki seramik buluntular da bu Dönemi desteklemektedir (Thompson, 1982, s. 136).

Atina Agorası'nda, yönetim binaları ve mahkemelerin yanı sıra, dükkanlar, atölyeler, ticarethaneler ve kadınların buluşma yeri olan çeşmeler de bulunuyordu. Ayrıca *agora*'yı çevreleyen *stoa*'lar da, filozoflar tarafından eğitim yeri olarak kullanılıyordu[4]. Bununla birlikte *agora*, her yaz kutlanan Panathenaia şenlikleri sırasında *gymnasion* ve *stadion* işlevine de dönüştürülüyordu (Şekil 1.4).

Agora'daki yönetim yapıları genellikle, Agora Tepesi'nin doğu yamacında yer alıyordu. Pers işgali sırasında çoğu tahrip edildi. Eski *bouleuterion* bu işgal sırasında yeniden onarılsa da, 60 yıl sonra yakındaki yeni yerine taşındı. Aynı şekilde *agora*'nın diğer bazı yapıları, Kraliyet Stoası, *heliaia* (Mahkeme) ve *nymphaia* (çeşmeler) da büyük çaplı onarımlar geçirdi.

Eski ve yeni *bouleuterion*'un güneyindeki *tholos*, meclis üyelerinin dinlenme ve yemek ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla yapılmıştı. 18,32 m. çapındaki dairesel yapının içinde aynı anda 25 kişiye hizmet verilebiliyordu (Connoly & Dodge, 2001, s. 28). *Tholos*'un içinde ayrıca ağırlık ve uzunluk ölçülerinin standart örnekleri de bulunuyordu (Şekil 1.7).

Mahkemeye düşen cinayet davaları konusuna göre farklı yerlerde görüşülüyordu. Devlete karşı işlenen suçlar Areopagos'ta veya mecliste karar verilirken, daha hafif suçlar *heliaia*'da değerlendiriliyordu. Kasıtlı cinayet suçlarının cezası genelde ölüm idi. Smith'e (1921, s. 353) göre, kasıtlı olmadan adam öldürme ve ağır tahrik kararları ise *Palladion*'da[5] veriliyordu. Buradaki ceza da çoğunlukla sürgüne gönderme şeklinde olurdu.

[4] Özellikle İÖ. 3. yüzyılda *Stoa* Poikile'yi (Resimli *Stoa*) merkez tutan Cittium'lu Zeno ve takipçileri Kleanthes ile Khrysippos tarafından kurulan okulda, Mantık, Fizik ve Ahlak dersleri verilmekteydi.
[5] Atina'daki üç önemli mahkemeden biri. Diğer mahkemeler Delphinium ve Phreatto idi.

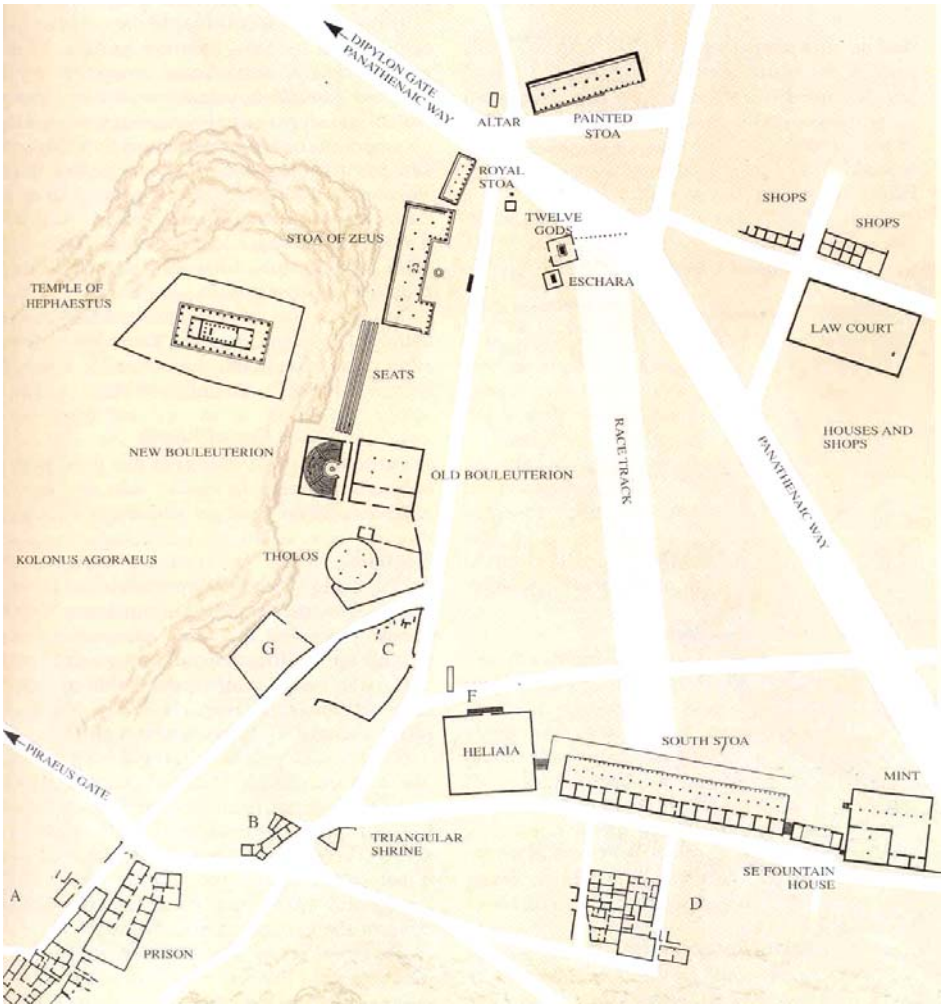

Şekil 1.4 Klasik Dönem'de Atina *Agorası* (Connoly, 2001, s. 27)

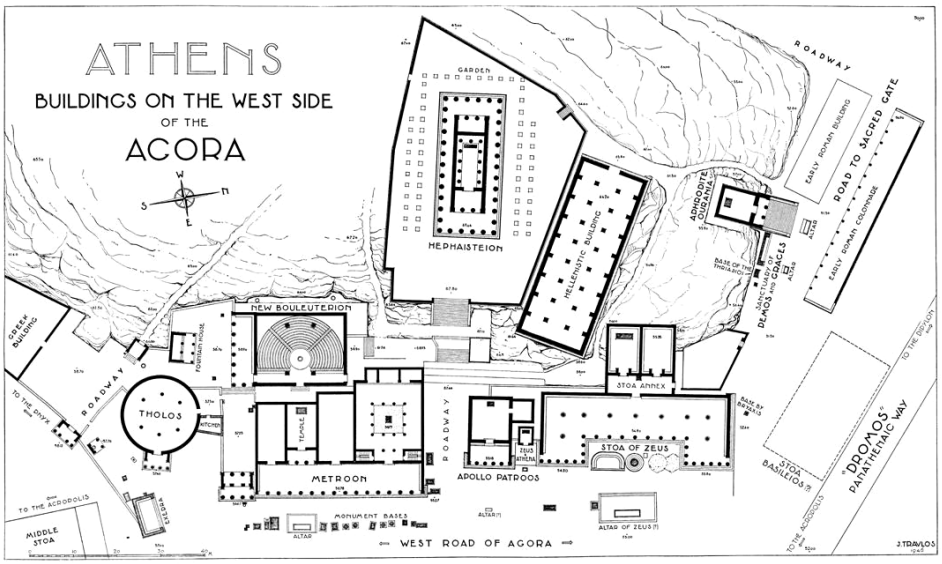

Şekil 1.5 Helenistik Dönem'de *agora*'nın batı yapıları (Travlos, 1949, fig. 2)

Şekil 1.6 Roma Dönemi'nde *agora*'nın görünümü (ILN 14 Mayıs 1949).

Şekil 1.7 *Agora*'nın batısındaki yapılar. 1. Hephaistos Tapınağı, 2. Eski *Bouleuterion*, 3. Yeni *Bouleuterion*, 4. *Tholos* (Connoly, 2001, s. 26)

Atina Agorası'nda demokrasiyle ilgili bir başka yapı da, *Eponymous Heroes* Anıtı'dır (Şekil 1.8). İÖ. 508'de Kleisthenes reformları sırasında oluşturulan 10 kabile grubunun liderleri adına dikilmişti. Anıtın çevresinde kahraman figürleri ve ait olduğu grubun adı yazmaktaydı.

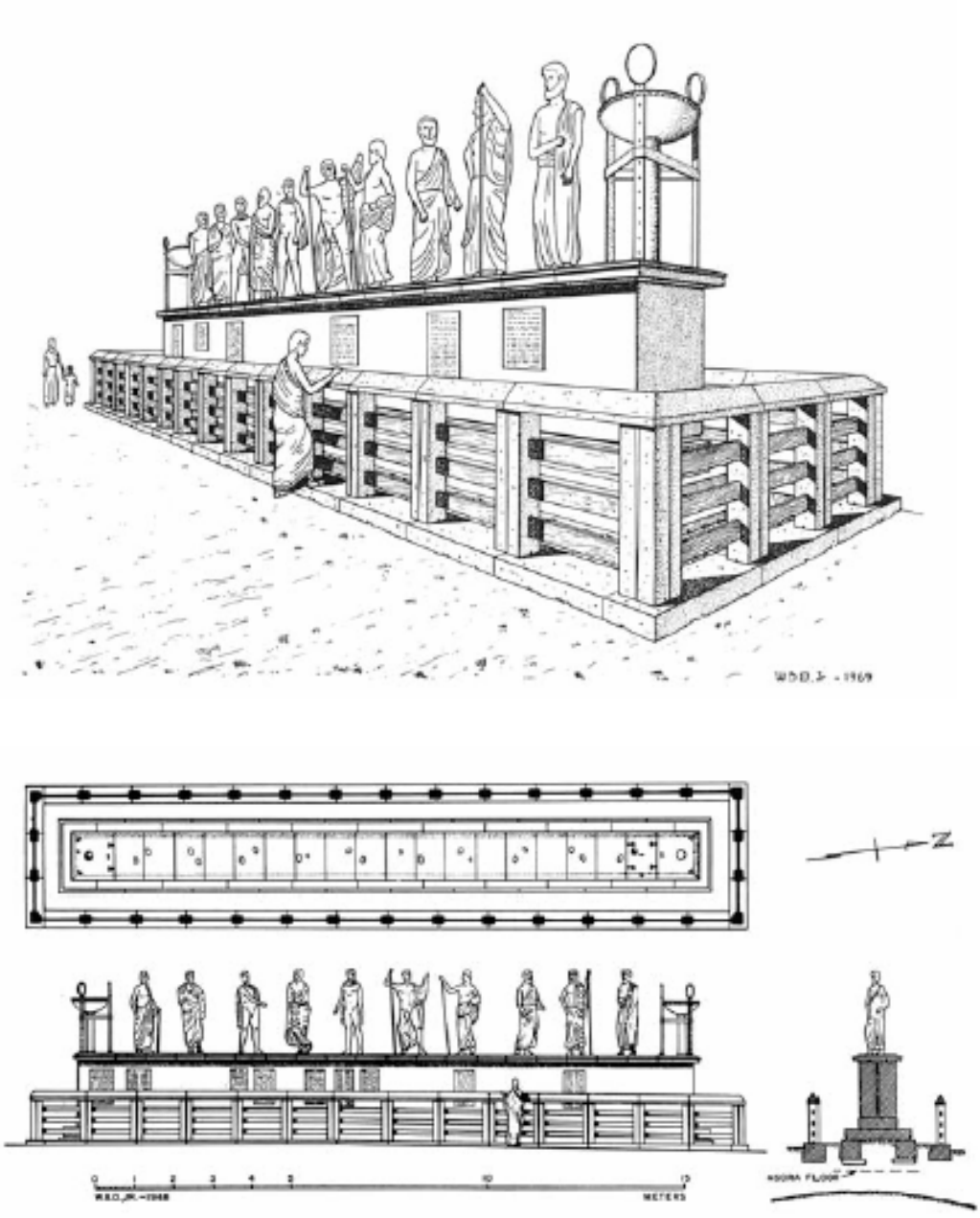

Şekil 1.8 Kabile şefleri anıtı (*Eponymous Heroes*) (Camp, 1980, fig. 48-49)

Agora'nın güneybatısında mahkemede suçlu bulunanlar için hazırlanmış bir cezaevi bulunuyordu (Şekil 1.9). 17 x 40 m. boyutlarındaki yapı kompleksi, iki katlı yönetim binası, sekiz adet tutuklu hücresi ve bir avludan oluşuyordu (Connoly & Dodge, 2001, s. 31). Cezaevinin en önemli konuğu kuşkusuz Sokrates idi. İÖ. 399 yılında baldıran zehri içirilerek öldürülen filozofun, cezasında da kullanıldığı düşünülen ilaç kapları[6] *Agora* kazılarında ortaya çıkarılmıştı.

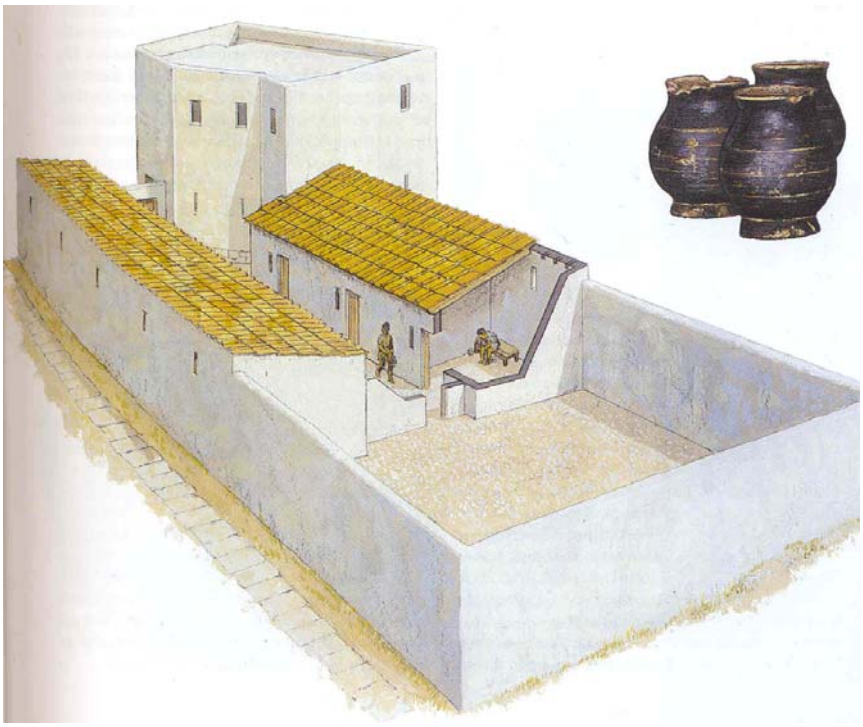

Şekil 1.9 Atina Cezaevi ve kazılarda bulunan ilaç kapları (Connoly, 2001, s.

Atina *Agora*sı'ndaki ilk kazı çalışmaları, Atina'daki Amerikan Klasik Araştırmalar Okulu tarafından 1931 yılında başlatıldı ve halen devam etmektedir[7]. Mimari kalıntılar, plastik, epigrafik ve özellikle de seramik buluntuları bağlamında, *agora* kazılarının bilimsel sonuçları yıllardır Klasik Arkeoloji biliminin temel taşı olmuştur. Yunanistan dışındaki bölgelerle yapılan ticari ilişkiler neticesinde, kullanılan eşyaların yanı sıra Atina yaşam tarzı da tüm antik dünyayı etkileyecek konuma gelmiştir. Böylece Türkiye'nin önemli ören yerlerinde yapılan kazı çalışmalarının, Atina ile ilgili buluntular vermesi kaçınılmazdır.

[6] Sokrates'in son günleri resimler eşliğinde Anderson (2000) tarafından anlatılmaktadır.

1.4. Antik Kaynaklara Göre Meclisler

Antik dönemin tarih ve felsefe yazarları aynı zamanda politika konusunda da fikirlerini söylemişlerdir. Önceki dönemlerin siyasal yapısı ile kendi dönemlerini karşılaştırmışlar, tarihsel bilgiler ışığında eleştirel bakımdan değerlendirmişler veya Platon'un Devlet (Πολιτεία) ütopyasında olduğu gibi, toplumu yöneten bir devletin nasıl olması gerektiği konusunda önerilerde bulunmuşlardır. Bu bölümde her biri tarihçi olarak bilinen, Aristoteles, Thukydides, Aeskhines, Herodotos, Ksenophon ve Pausanias'ın görüşlerine yer verilecektir.

Aristoteles, Atinalılar'ın Devleti,

> Kentte yargı işleri üç önemli makam tarafından yürütülürdü. Bunlar Kral, Polemarkhos ve Arkhon idi. Kral *bokulium*'da, Polemarkhos *epilykum*'da ve Arkhon ise kral evinin yanındaki *prytaneion*'da işlerini yürütürdü (3).
> Dörtyüzler meclisinin başındaki dokuz Arkhon'a bağlı olarak hazineciler, generaller (*strategi*) ve süvari komutanları (*hipparkhi*) bulunurdu. 30 yaşından büyük olması gereken bu memurlar, hayatlarında iki defa seçilirdi. Kanunları korumakla görevli Areopagus Meclisi ise daha çok kişiye özel cezalarla ve hemen uygulanacak para cezaları ile ilgilenmekteydi (4). …
> Kleisthenes tarafından meclisteki üye sayısı 500'e çıkarıldı. Meclis beş *phyle*'den oluşuyor, her *phyle*'de üç *trittyes* bulunuyordu. Her *trittyes* 30'a yakın *demes* ile kuruluyordu (21 (Şekil 1.10).
> Kleisthenes'in reformu Solon'un kanunlarından daha demokratikti. Solon kanunları *tyran*'lık devrinde hazırlanmıştı, Kleisthenes reformu ise *ostrakismos* (oy pusulası) ile sağlanıyordu (22) (Şekil 1.11).
> Demokrasinin gelişmesinde büyük önemi olan Areopagos'un, Perslere karşı kazanılan zaferlerden sonra prestiji arttı ve kentin kontrolünü ele geçirdi (23).
> Panathenaia oyunlarının hakemleri her *tribe*'den birer kişi olmak üzere seçilirdi. Oyunlar sırasında verilecek cezaları Areopagos meclisi onaylardı (60).

---

[7] Agora kazılarında çıkan buluntular, arşiv ve kazı raporları Athenian Agora Excavation internet

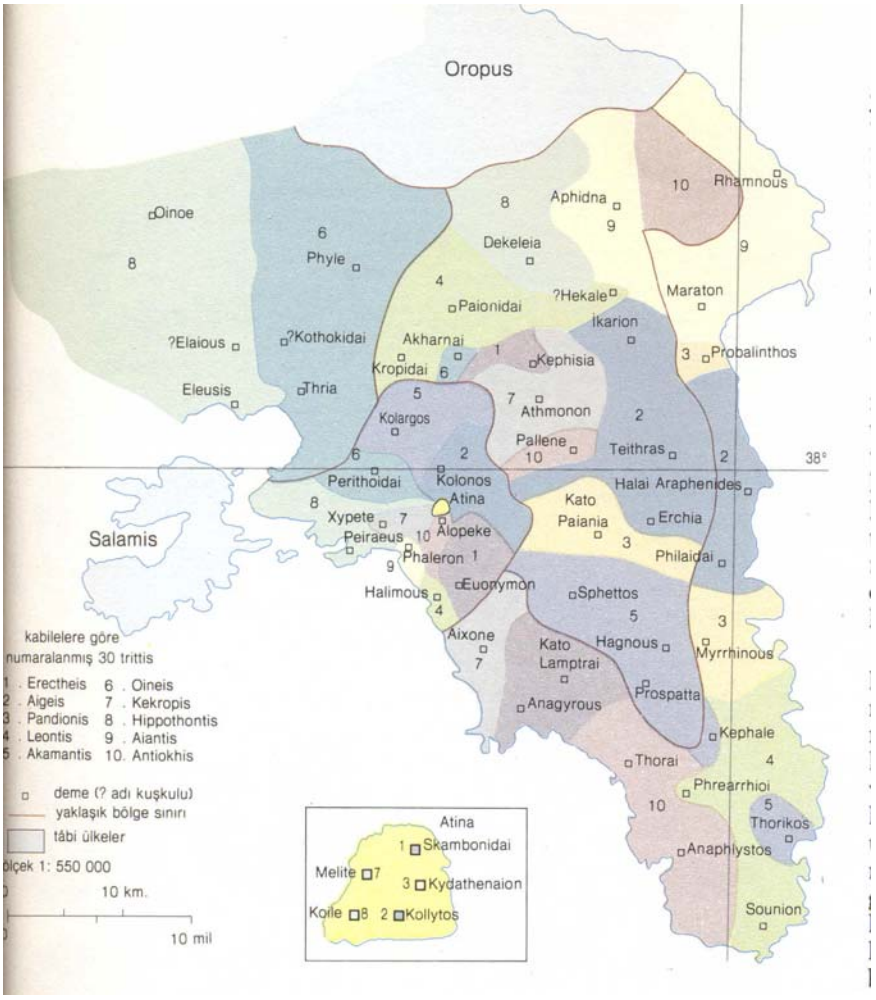

Şekil 1.10 Kleisthenes kanunlarına göre yeniden oluşturulan Attika kabile sistemi (Levi 1987 s:101)

Şekil 1.11 Agora kazılarında bulunmuş ostrakalar (Odysseus Arşivi)

adresinde güncel olarak yayınlanmaktadır.

Thukydides, Peloponnessos Savaşı,

Karar verildiği gibi, Pisander ve yandaşları kentlerdeki demokrasiyi kaldırmak için uğraşıyorlardı (8.65).
Pisander diğer önerilerden farklı bir çözüm üretti; gayretle demokrasiyi yok etmek (8.68).
Bouleuterion'daki toplantıda büyük oranda oy çokluğuna sahip olmalarına rağmen, kimse karşı konuşma yapamadı (8.69).
Böylece Samos'a on elçi gönderildi ve orada oligarşinin kente ve yurttaşlara bir zarar vermeyeceği anlatıldı (8.72).
Samos'ta oligarşiye karşı oluşan isyanlar ve diğer nedenlerle, Dörtyüzler Meclisi'nin düzenlenmesi uzun zaman alıyordu (8.73).

Pausanias, Yunanistan'ın Tasviri,

[1.3.5] Burada (Atina *Agora*sı'nda) heykeli Pheidias tarafından yapılan, Ana tanrıçaya ait bir kutsal alan bulunmaktadır. Atinalı konsüllerin yılda bir kez toplandığı ve Beşyüzler Meclisi adı verilen toplantılar da buradaydı. Yapının içinde Peisias tarafından ahşaptan yapılan Zeus Kounsellor ve Apollon heykellerinin yanı sıra Lyson'a ait Demos (halk) heykeli de vardı. Ayrıca Protogenes'e ait kanun koyucular (*thesmothetae*) ve Oliades'e ait Atinalı komutan Kallippus heykelleri de bulunmaktaydı.
[1.5.1] Beşyüzler Meclisi'nin yakınındaki yöneticilere ait yuvarlak yapının (*tholos*) içinde gümüş heykelcikler bulunurdu. Bunlar zamanında Atina'ya önemli hizmetler yapmış halk kahramanlarına (*eponymoi*) ait heykelciklerdi. Kahramanlar ait oldukları soyun ismini alıyorlardı. Örneğin; Hippothoon, Alope, Antiokhos, Ajax, Leos, Erechtheios, Aegeus, Oineos ve Akamas gibi kişilikler, kutsallıklarının yanı sıra Atina siyaseti veya ordusunda önemli görevler almışlardı.
[1.24.3] Atinalılar din konusunda diğer halklardan daha fazla kendilerini adıyorlardı. En önemi inançları çalışkan Athena, kanatsız Hermes ve iyi insanların ruhlarıydı.

[1.42.4] Megaralılar'ın eskiden Timalcus'un mezarı olan yerde bir meclis yapıları vardı.

Aeskhines, Elçilik Üzerine,

[2.116] Birbirini koruma yemini etmiş Amphikityones Meclisi[8], Teselyalılar, Boeotialılar, Dorlar, Ionlar, Perrhaebler, Magnetler, Dolopialılar, Lokrisliler, Oetaeanlar, Pthiotialılar, Malialılar ve Phokisliler'den oluşuyordu…. Ionia'dan gelen Eretria (Erythrai?) ve Priene delegelerinin yetkisi Atinalılar'a eşitti.
[2.117] Phokisliler'in kutsal emanetlere sahip olduğu Dönemlerde, Amphikityones meclisinin toplanması mümkün olamamıştı[9]. Tapınakta yapılan ilk toplantıda, Phokisliler'in Thebaililer üzerine yapacağı işgal sonrasında birlikten atılacakları, düşman sayılacakları uyarısı yapıldı.

Ksenophon, Hellenika,

[1.IV.20] İftiracılar tarafından Eleusis Misterleri'ne karşı saygısızlıkla suçlanan Alkibiades, Onlar Konseyi ve Meclis önünde kendini savundu ve haksızlığa kurban gittiğini söyledi…. Bu sözlere karşı çıkan olmadı çünkü Meclis itirazlara kesinlikle tahammül edemiyordu. Sonunda olağanüstü yetkilerle başkomutan atandı.
[1.VII.9] Meclis bu koşullar altında toplandı[10]. Konsey Kalliksenos'un önerisi üzerine, savunmalar dinlendiği için hemen oylamaya geçilmesini istedi. Atinalılar'ın oyları, her phyle için suçlu ve suçsuz anlamında iki kap konularak toplanacaktı.

[8] Kelime anlamı "çevrede oturanlar" olan Amphikityones Meclisi, birbirlerini koruma yemini etmiş soyların kurduğu oluşumdur. Önceleri Thermophylae yakınındaki Anthela Demeter tapınağı çevresinde yapılan toplantılar daha sonra Delphi'ye taşınmıştır.
[9] Aeskhines'e göre, II. Philip'in orduları Delphi'yi işgal ettiğinde, Amphikityones meclisi kralın kanunlarıyla yeniden kuruldu. Philip Thebaililer'e yardım ederek aynı zamanda Boeotia kentleri üzerinde de söz sahibi oluyordu.
[10] İÖ. 406 (Ksenophon Hellenika I.VI.1) yılında yapıldığı belirtilen toplantının konusu; Perikles ve diğer komutanların, Arginusai deniz savaşından sonra batan gemilerdeki askerlere yardım etmemeleri ve bu yüzden konsey tarafından suçlanmalarıydı.

[I.VII.10] Eğer suçlu bulunurlarsa cezaları ölüm olacak, kendileri Onbirler'e teslim edilecek, mallarına devlet el koyacak ve bu malların onda biri tanrıçaya (Athena) verilecekti.

Ksenophon, Hellenika, Otuzlar Yönetimi hakkında:

[2.III.1] Pythodoros'un Atina'da arkhon olduğu yıl, oligark yönetimin (Otuzlar) kurulması şöyle oldu;
[2.III.2] halk 30 kişilik bir heyet seçti, bunlar geleneklere uygun bir anayasa hazırlayacaklar ve bu anayasaya göre kenti yöneteceklerdi. Seçilenler arasında, Eukleides, Sophokles, Aiskhines, Pheidon ve Aristoteles de vardı.
[2.III.4] Aşağı yukarı o sıralarda, güneşin tutulduğu gün[11] …
[2.IV.1] Otuzlar Yönetimi keyfi uygulamalarını korkusuzca sürdürdüler. Üçbinler listesinin dışındakilerin kente girmelerini yasakladılar ve mallarını paylaştılar.
[2.IV.20] Eleusis Misterleri'nin sözcüsü Kleokritos; Otuzlar'a uymayın, onlar kişisel çıkarları uğruna, sekiz ay içinde, Peleponnessoslular'dan daha fazla Atinalı öldürdüler.
[2.IV.23) (Üçbinler) nihayet Otuzlar Yönetimi'ne son verilmesine ve yeni yöneticilerin seçilmesine karar verdiler. Her *phyle*'den bir kişi olmak üzere 10 kişi seçtiler.

Herodotos, Historia,

Pers halkının yönetimi hakkında Dareios'un düşünceleri Herodot tarafından anlatılmaktadır. Aslında Herodot'un ideali olan bu fikirler, batılıların demokrasi anlayışına karşı doğudan gelen hükümdarlık geleneğidir.

Üç çeşit devlet alalım; halk idaresi, oligarşi ve monarşi. Bence, üçünün en iyisi monarşidir. Çünkü en üst düzeydeki bir hükümdarın erdeminden daha iyi bir şey olamaz. Varsayılan düşünme yetisiyle halk yararına çalışır ve kararlar daha iyi korunur. Oligarşide, kamu yararına kurulduğu sanılan halk kurulu, kişisel çıkar

[11] Bu bilgiden İÖ. 3 Eylül 404 tarihi çıkarılmaktadır.

çatışmaları yüzünden zamanla parçalanır. Demokrasi ile birlikte yozlaşma da gelir. Yozlaşmaya neden olanlar, sistemi kendi çıkarları doğrultusunda düzenleyen yurttaşlardır. Hem oligarşi, hem de demokrasideki düzensizlikler, bir lider başa geçene kadar sürer gider. Unutmayın ki, bize özgürlüğümüzü veren sadece tek bir insanın iktidarıdır (III, 82).

BÖLÜM İKİ
ANTİK DÖNEM MECLİS BİNALARININ ARAŞTIRILMASI

Geniş katılımlı meclisin toplanma yerleri öncelikle, erken tiyatrolarda olduğu gibi tepe yamaçları ve açık alanlardı. Bu yerler halk meclislerinin yanı sıra kentler birliği ve kült toplantıları için de kullanılıyordu. Atina'da Areopagos tepesinin yakınındaki Pnyx alanı en önemli örnektir. Benzer alanlar Argos'ta, Thorikos'ta ve Panionion'da görülebilir. İÖ. 8. yüzyıldan beri Hellen kültüründe önemli bir yer tutan Olympia kutsal alanındaki ilk meclis veya kült binası İÖ. 6. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmıştır ve farklı planı ile sonraki tipolojilerden ayrılır. Ayrıca Poliochni'de olduğu gibi çok erken (Tunç Çağlar) sayılabilecek bazı mekanların, resmi toplantı alanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Genellikle ortak savunma gibi amaçlarla biraraya gelen kentler, kurdukları birliğin başkentinin yeni bir kent olmasını gerekli görüyorlardı. Bu amaçla, Pers tehdidine karşı oluşturulan Attika-Delos Deniz Birliği'nin meclis yapısı, Perikles Dönemi'nde Eleusis'te[1] yapılmaya başlanmıştır. Aynı şekilde, İÖ. 4. yüzyılın başlarında oluşturulan Arkadia birliğinin yeni başkenti, Megalopolis'te kurulmuştur. Bu kadar büyük oturumları kapsayacak yapıların, çok geniş olması ve üzerinin kapatılması gerekmekteydi. Böylece Mezopotamya ve Mısır mimarilerinde görülen sütunlu salon geleneği devam ettirildiği görülmektedir.

Demokrasinin ilk adımları ve buna bağlı olarak sadece meclis toplantıları için kullanılan ilk yapı, Atina'da görülmektedir. Eski *bouleuterion*, İÖ. 6. yüzyılın sonunda, *agora*'nın batısında, daha eski bir yapının üzerine yapılmıştır. Bu eski yapının da yönetim toplantıları için kullanıldığı düşünülerek "ilkel *bouleuterion*" adı verilmiştir. İÖ. 5. yüzyılın sonunda inşa edilen Yeni *bouleuterion* ile birlikte, demokrasi ve mimarlık geleneğinin oluşması sağlanmıştır.

[1] Eleusis'teki sütunlu yapı, aynı zamanda Eleusis Misterleri'nin toplantı alanı ve Demeter-Kore Kült Merkezi olarak kullanılmaktaydı.

2.1. Plan Tipolojisi

Meclis binalarının plan şemasına bağlı olarak hazırlanan tipolojinin ana başlıklarının oluşmasında, son yıllarda yayınlanan iki örneğin (Gneisz 1990 ve Balty 1991) ortak noktaları baz alınmıştır. Buna göre, yapıların içindeki oturma düzeni bağlamında dört ana başlık altında incelenmektedir; Dörtgen, Dairesel, Eğrisel Planlı ve Odeion Tipi.

Kazılar sırasında oturma sırasına rastlanmamış veya sütunlu salon niteliğindeki yapılar da, dış kabuğun formuna uygun olarak dörtgen plan tipi kapsamında incelenmiştir. Bununla birlikte, halk meclisleri tarafından kullanılan açık toplantı alanları ise, formal bir yaklaşımla dairesel plan tipi içine eklenmiştir. Yapıların bölüm içindeki sırasını, forma bağlı sınıflandırmanın yanı sıra kendi içindeki kronolojik dizin de belirlemiştir. Araştırmanın son bölümlerinde, tüm meclis binaları bağlamında, karşılaştırmalı analizler yapılmış ve yapı formunun günümüz mimarlığı üzerindeki yansımaları tartışılmıştır.

2.1.1. Dörtgen Planlı

2.1.1.1. Poliochni

Lemnos (Limni) adasındaki kentin akropolünde, 1934 yılında İÖ. 3000-2100 yıllarına (Erken Tunç Çağı) tarihlenen bir yapı bulunmuştur. Kazıcıları tarafından *bouleuterion* olarak nitelendirilen yapının kuzey - güney uzunluğu 13,20 m. ve doğu - batı uzunluğu 3,80 m. ile 4,10 m. arasında değişmektedir (Bernabo-Brea, 1964, s. 177). En eski kapalı toplantı yeri olduğu kabul edilen yapının, uzun kenarlarında

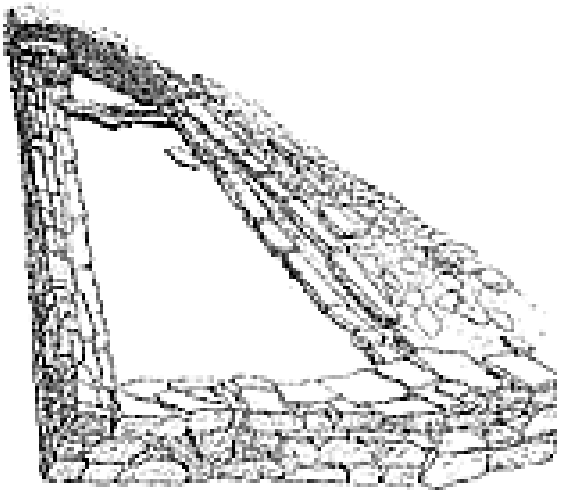

Şekil 2.1 Poliochni *bouleuterion* (FHW Arşivi)

oturma sıraları görülebilmektedir (Şekil 2.1). Bölgede araştırma yapan İtalyan arkeologlar, yapıyı sınıfının dikkate değer bir temsilcisi olarak ele almaktadır. Fakat bu kadar erken bir döneme tarihlenen yapının, *bouleuterion* (halk tarafından seçilmiş üyelerin toplandığı bina) yerine toplanma veya tören salonu olarak adlandırılması daha uygun görünmektedir. Yine de yapının Anadolu meclis anlayışının en erken kanıtı olarak nitelendirilmesi gerekir (Şekil Ek.3).

2.1.1.2. Delphi Synhedrion

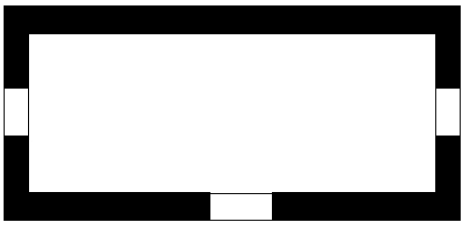

Şekil 2.2 Delphi *Synhedrion* (Perseus Arşivi)

Delphi Apollon kutsal alanı içinde, hazine binalarının arasında yer alan yapı tek bir mekandan oluşmaktadır (Şekil 2.2). Kutsal alan içinde olduğu için, kent meclisinden ziyade dinsel toplantı amacıyla kurulduğu düşünülebilir. Delphi'de Apollon kültünden önce var olan Amphiktyonid Demeter (Gaia) kültü için yılda iki kez toplantı yapılırdı. Herodotos (VII) buradaki bir tapınaktan ve meclis üyesi Amphiktyonlar için hazırlanmış oturma sıralarından bahseder.

Ayrıca İÖ. 5. yüzyılın ortalarında burada kurulan meclise *pylaea* ismi verildiğini söyler. *Pylaea* adının yakındaki Thermopylae kentinden geldiği düşünülmektedir. 6,50 x 13,50 m. ölçülerindeki yapının girişi kuzeydendir. Sütunların orta aksta olduğu varsayılır. Ele geçen mimari buluntular ve yapım tekniği Herodot'u destekler nitelikte, İÖ. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir (Gneisz, 1990, s. 316).

Delphi'de bulunan bir yazıtta (McDonald. 1943, s. 121), İÖ. 340-339 yıllarına ait üç yıllık bütçede, "*Pylae*'deki *synhedrion*'un mimarı Mnesikles'e; 3 *talent*, 4 *mina* ve 9 *stater*" ödeme yapıldığı belirtilmektedir. Bu inşaat faaliyeti Phokisliler'in Delphi ve Thermopylae'yi yağmalamalarından sonra olmalıdır. Atinalılar Evi'nin duvarına yazılmış, İÖ. 180 yılına tarihlenen başka bir yazıtta (McDonald, 1943, s. 158); artık *synhedrion* yerine *bouleion* / *bouleuterion*'dan bahsedilmektedir.

2.1.1.3. Delos

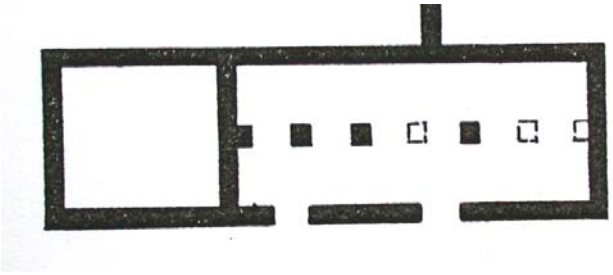

Şekil 2.3 Delos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. IX)

Delos kenti, kutsallığının yanı sıra politik ve ekonomik açıdan da güçlüydü. Bu yüzden Apollon Tapınağı çevresinde yer alan devlet binaları, güncel hayattan fazla din konusuyla ilgiliydiler. Gösterişli dikdörtgen yapı İÖ. 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Ana bina, iki girişi ve içinde aksial Ionik sütunlar olan dar uzun bir yapıdır (Şekil 2.3). Kuzeybatı köşedeki sütunun üstünde Athena Poliada için bir yazıt vardır (Gneisz, 1990, s. 315). *Bouleuterion*'da, meclis kararlarının kopyasını içeren İÖ. 3. ve 2. yüzyıllara ait başka yazıtlar da bulunmuştur.

Delos Birliği'nin *ekklesiasterion*'u, İÖ. 5. ve 2. yüzyıllar arasında değişikliğe uğramıştır. Değişiklik sonucu doğu ve batıda bitişik iki yapı oluşturulmuştur. Batı yapısının kuzey duvarında bir niş bulunur ve düz mermer oturma sıraları yer alırdı. Doğudaki *prytaneion*, meclisin yürütme organının toplandığı ve kutsal ateşin yandığı yerdi. Yapının girişi güneydeydi ve yanında arşiv amaçlı bazı bölümleri bulunuyordu.

2.1.1.4. Olympia

Olympia *bouleuterion*'u, dört farklı yapının birleşmesi sonucu oluşmuş bir komplekstir (Şekil 2.4). Zeus Olympia Tapınağı'nın batısında yer alan yapının, kuzey bölümü İÖ. 6. yüzyılın ikinci yarısında, güney bölümü 6. yüzyılın sonunda, aralarındaki hol ve ön giriş bölümü ise, İÖ. 374 yılında yapılmıştır[1]. Olympia kutsal alanı, komşu kentlerden Elis ve Pisa kontrolünde yapılmıştır.

[1] Gneisz 1990, s:341; bazı kaynaklara göre güney kanadı Olympia Zeus tapınağı ile birlikte, 75. Olimpiyat'tan sonra İÖ. 5. yüzyılın başında yapılmıştır. Bu tarih Olimpiyat kanunlarının ve organizasyonunun değiştiği Dönemdir. Kanunlar ve hakemlik yetkisi artık Pisalılar'ın yerine Elisliler ve Aetolialılar tarafından yapılmaktadır (Dyer, 1908, s. 6-7).

Bouleuterion'un ana yapıları, apsisli ve aksial sütunlu iki yapıdan oluşmaktadır. Yapıların içindeki dikdörtgen alanların olimpiyatlarla ilgili temsiller, konuşmalar ve *hellanodikai* (Hakem) toplantıları için kullanıldığı belirlenmiştir. Apsisli kısımlarda kalan odaların ise, hazine deposu olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bu iki apsidal yapı arasına, kare bir yapı daha yapılmıştır (Şekil Ek.2). Kare yapı içinde Zeus Orkios Heykeli ve bir sunak yer almaktadır. Olimpiyat oyunları, sporcuların bu heykel önünde ant içme törenleriyle başlardı.

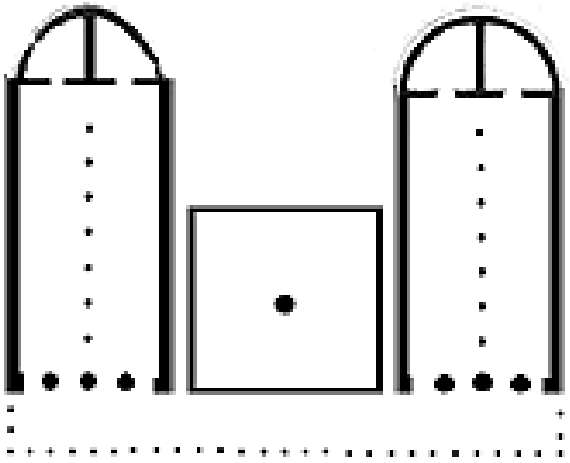

Şekil 2.4 Olympia *Bouleuterion* (FHW Arşivi)

İÖ. 4. yüzyılda dar Ionik *stoa* ile tüm yapılar birleştirilmiştir. Bulunan yazıtlar, burada bir *damos plathion* (halkın meclisi) olduğuna işaret eder. Olympia *bouleuterion*'u, kutsal alan içindeki farklı işlevleri nedeniyle, *agora* içinde yer alan diğer *bouleuterion*'lardan farklıdır.

2.1.1.5. Eleusis Telesterion

Çok sayıda kişinin katıldığı toplantı alanlarının üzerinin örtülmesi geleneği, dörtgen plan tipinin temelini oluşturmaktadır. Sütunlu salon olarak nitelendirilebilecek yapılar, genellikle Mezopotamya ve Mısır[2] mimarlığında sıkça görülen (papirüs sütunlu salon, *apadana*, yüz sütunlu salon, *hypostil* vb.) yapıların devamı olarak inşa edilmişlerdir (Şekil 2.5). Pers sarayları ve bahçelerindeki binbir direkli yapılardan[3] esinlenilmiştir. *Apadana* ismi verilen yapılar Akhamenid

[2] Mısır mimarisinde bu tür yapılar, genellikle büyük tapınakların (Luksor, Karnak, II. Ramses, III. Ramses, III. Tutmosis tapınakları vd.) giriş bölümünde yer almaktadır. Bazen ortada bir avlu bulunabilir (Koepf, 1954, s. 13-15).

[3] Persepolis'teki kraliyet sarayında Darius'un yaptırdığı ve Kserkses'in devam ettirdiği "Yüz Sütunlu Salon" 72x72 m. boyutlarıyla örnek olabilecek niteliktedir (Koepf, 1954, s. 19).

krallarının büyük resepsiyonları için kurulmuştu. Persler Anadolu ve Yunanistan'ı işgalleri sırasında, *apadana*'lara çok benzeyen kraliyet çadırlarını da yanlarında getiriyorlardı. Yunan uygarlığının *hypostil* (çok sütunlu) yapılarla bu şekilde karşılaştığı düşünülmektedir. Çünkü daha erken dönemlerdeki Minos ve Myken mimarilerinde *hypostil* yerine *peristil* yapılar görülmektedir.

Zamanla daha az sayıdaki katılımcıya konforlu hizmet vermek amacıyla, salonların boyutları küçüldü ve sütun sayıları azaldı. Helen dünyasındaki önemli sütunlu salonlar arasında kronolojik sırayla; Eleusis Telesterionu, Atina Perikles Odeionu, Megalopolis Thersilionu, Delos'taki yapı sayılabilir (Meinel, 1980, s. 136).

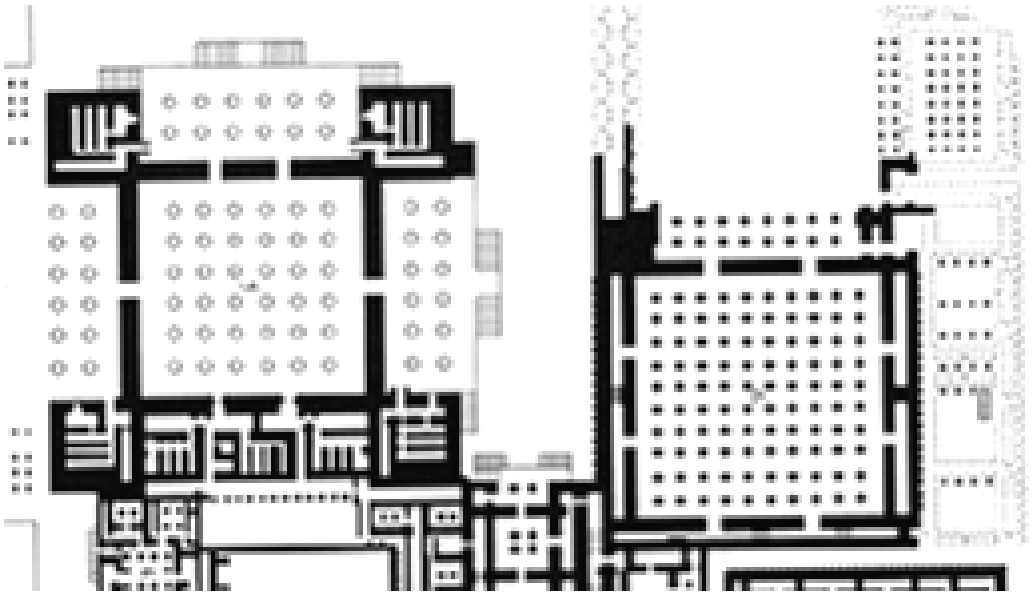

Şekil 2.5 Persepolis Kraliyet Sarayı yakınındaki apadanalar (Koepf, 1954, bild. 47)

Görüldüğü gibi bu yapılar kent meclislerinden daha geniş katılımlı toplantılar (Kentler birliği, dini törenler, kutsal bayramlar vb.) için düşünülmüştür. Roma ve Bizans Döneminde bazilika formuna dönüşen yapıların benzerlerine Erken İslam mimarisinde[4] de rastlanmaktadır. Fakat geç Dönem mimarilerindeki sütunlu salonlar, tonoz ve kubbe gibi eğrisel üst örtüleriyle önceki örneklerden ayrılmaktadır.

[4] Özellikle Endülüs Emevileri Dönemlerinde, doğunun sütunlu salon geleneği yeniden batıya taşınmış, Kordoba'da 19 x 35 sütunlu Büyük Cami yapılmıştır (Koepf, 1954, s. 56). Benzer örneklere daha sonra Selçuklular Dönemi'nde Anadolu'da (Diyarbakır, Malatya, Sivas, Kayseri, Erzurum Ulu Camileri vd.) rastlanmaktadır (Aslanapa, 1991).

Eleusis'te bir kulüp salonu olarak değerlendirilebilecek olan Telesterion, Peisistratos'un (İÖ. 602-527) *tyran*'lığının son zamanlarında, İÖ. 6. yüzyılın ikinci yarısında yapılmıştır (Robertson, 1969, s. 171). Belki de bu yapı, yasa çıkaranları izlemeye gelen büyük kalabalıklar için tasarlanmış, üzeri örtülü ilk Grek yapısıdır. Mısır ve Pers mimarisinde görüldüğü gibi; çatıyı taşıyan sütun ormanı duvarlara paralel sıralanıyordu.

İçeride 25 adet Ionik sütun ve *prostylos*'ta dokuz adet Dorik sütun bulunuyordu (Şekil 2.6). Çatı plakalarının mermerden olduğu ve ortada ışık almak için bir açıklık olduğu düşünülmektedir. Daha sonra, Kimon zamanında erken dönem yapısını kapsayacak şekilde daha büyük (42 sütunlu) başka bir yapının inşasına başlandı. Fakat Kimon'un yönetimden düşmesiyle (İÖ. 461) yarım kaldı.

Perikles'in *tyran*'lığı zamanında ise; yapıyı bitirme görevi Iktinos'a verilmişti. Iktinos Atina'daki Parthenon'u henüz bitirmişti. Aynı

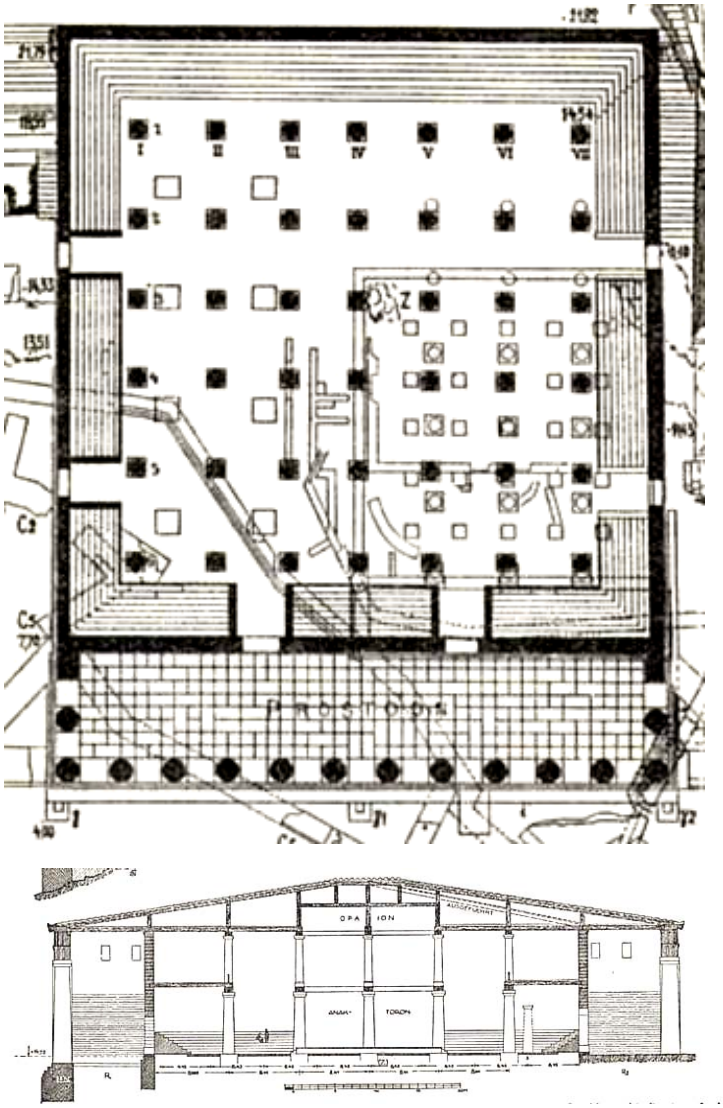

Şekil 2.6 Eleusis Telesterionu (Robertson, 1969, fig. 74)

mimar, Eleusis'te önemli bir tapınak (Ceres ve Prosperine tapınağı) daha yapmıştı[5]. Kimon zamanının dış duvarların içine yeni bir plan anlayışı getirdi. Çatıyı taşıyan 42 sütun yerine, daha geniş kesitli fakat 20 adet sütun yerleştirdi. Toplantının yapıldığı ortadaki küçük karenin (*anaktoron*) üstünün açık olduğu düşünülmektedir. Bu bölümün üzerini örten çatı elemanına *opaion* adı verilmekteydi.

2.1.1.6. Atina Eski Bouleuterion

1931 yılında başlayan Agora kazılarının batısında bulunan ve Eski *bouleuterion* olarak adlandırılan yapı, İÖ. 6. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir. Kareye yakın planlı yapının dış ölçüleri 22,74 x 23,30 m. ve iç ölçüleri 21,26 x 16,09 metredir (Şekil 2.7) (Thompson, 1940, f:62). Pers savaşları sırasında tahribata uğrayan ilk yapı, Kleisthenes'in siyasal düzenlemelerine bağlı olarak restore edilir.

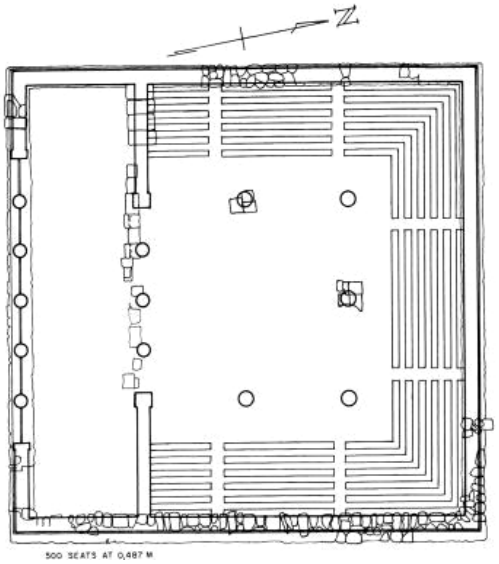

Şekil 2.7 Atina Eski *Bouleuterion* (Camp, 1986, s. 52)

Atina'da ilk halk meclisi toplantıları *agora* yakınındaki geniş yamaçta (*pnyx*) olmuştur. Yapı İÖ. 5. yüzyılın sonuna, Yeni *bouleuterion* yapılana kadar Beşyüzler Meclisi'nin toplanma yeri olarak kullanılmıştır. *Bu tarihten* sonra, eski yapı ana tanrıçanın (Kybele veya Demeter) kutsal mekanı *(metroon)* olarak düzenlenmiştir. *Metroon* aynı

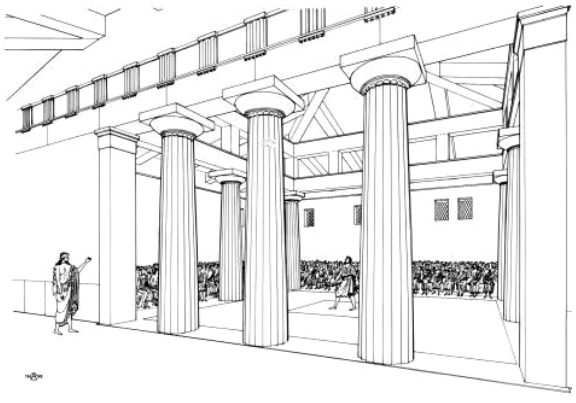

Şekil 2.8 Atina Eski *Bouleuterion* Girişi (R. C. Anderson, 1992)

[5] Vitruvius'ta (VII, 16) böyle anlatılan yapının, Koepf (1954, s:23) gibi başka yazarlar tarafından aslında Telesterion olduğu ve Demeter, Prosperine, Pluton ve Mythos'a adandığı düşünülmektedir.

zamanda devlet arşivi olarak kullanılmış, meclisin papirüs, parşömen ve mermer üzerine yazılmış toplantı kayıtları burada korunmuştu.

Agora kazılarında meclis kararlarıyla ilgili çok sayıda yazıt ve küçük buluntular ele geçmiştir. İÖ. 6. yüzyılda Themistokles ile başlayan meclis oylamalarına *ostrakismos* denilmektedir. Çünkü oy pusulası olarak, *ostrakon* adı verilen kırık çömlek parçaları kullanılmıştır. Böylece hem seramik tipinden, hem de üzerinde yazan isimden, buluntu yerinin tam tarihlendirmesi yapılmaktadır. Örneğin; 1967 yılında Atina *agora* kazılarında bulunan *ostrakon*'lardan biri[6] olan *kyliks* şeklindeki şarap kadehi, çoğunlukla İÖ. 5. yüzyılın ikinci çeyreğinde kullanılmıştır. Böylece bu oy pusulasının, İÖ. 460 yıllarında yaşayan, Atina'nın Skambonidai *demes*'ine (köy) bağlı, Herodot'ta (IX, 105) da geçen, ünlü bir aileden Euthonios oğlu Dieitrephes için kullanıldığı anlaşılmaktadır.

*Agora'*nın bir çok yerinde bulunan yazıtlarda genellikle, meclis üyelerinin veya *prytaneis*'lerin listesiyle temsil ettikleri *demes*'ler, memurlar ve görevlilerin isimleri yer alırdı. 1937 yılında Atina'da Panathenaia yolu üzerinde bulunan yazıtlarda, bazı *prytaneis* ve *demes* isimlerine rastlanmıştır. Traill (1968, s. 10) tarafından nakledilen

Şekil 2.9 Atina Eski *Bouleuterion* maketi (Agora Müzesi)

[6] Ostrakon üzerinde adı geçen aile fertlerine ait bilgilerin fazla olmasından dolayı tarihlemek güç değildir. Dieitrephes'in kardeşi Hermolykos, İÖ. 479'daki Mykale savaşında ün kazanmıştır. Aynı adı taşıyan oğlu Hermolykos ise, Akropolis'e hediyeler sunmuştur. Diğer oğlu Nikostratos, Arkhidamian savaşlarında ünlü bir generaldi. Torunu Dieitrephes ise; İÖ. 413'te Mykalessos'u alan Trakyalı paralı askerlerin lideriydi (Vanderpool 1968, s. 118).

ve İÖ. 303-302 yıllarına tarihlenen yazıta göre; Akamantis, Oineis ve Antiokhis isimli *phyle* (kabile) yöneticileri onar adet *demes*'in temsilciliğini üstlenmişlerdir. Adı geçen Oineis 30 yıl önceki listede ise, tek bir *demes*'e sahipti. Aynı yazıtlarda, Tyrmeidai, Epieikidai, Korydallos, Auridai, Thorikos, Kerameikos, Kholargos, Iphistiadai, Thria, Akharnai, Epikephisia, Halimous, Leukonoion ve Trikorynthos gibi köy isimleri görülmektedir.

İlk dönemlerde meclisin ana tanrıça kültü ile ilişkisi vardı. Bu yüzden Eski *bouleuterion'*un yanında bir *metroon* yapılmıştı. Pausanias, buradaki tanrıça heykelinin Phidias'a ait olduğunu söyler. Persler'in Atina'yı yağmasından sonra bina yeniden yapılmadı fakat kült devam etti. İÖ. 2. yüzyılın 3. çeyreğinden itibaren Eski *bouleuterion* ve eski tapınağın üzeri düzenlenerek, kült merkezi ve arşiv binası olarak kullanılmaya başlandı (Rhodes, 1985, s. 31). *Bouleuterion'*un güney kısmına *prytanis*'ler ve meclis görevlilerinin şölen yemekleri için *tholos* yapılmıştır. Mutfak olarak ise, ayrı dönemlerde dört yapı inşa edilmişti. Augustus Döneminde *tholos*'un giriş bölümüne bir sundurma eklendi.

Yapılar grubu İS. 267'deki Heruliler'in Atina'yı işgaline kadar kullanılmıştır. Sulla ve Heruliler'in işgalinden sonra yeniden düzenlenen yapıda, tiyatrodan devşirilen bazı oturma sıraları kullanılmıştır. Aynı dönemde *bouleuterion*, *metroon* ve *tholos* arasındaki açık alanda düzenlemeler yapılmış ve çeşitli mekanlar eklenmiştir. İS. 7. yüzyılda *agora'*nın batı bölgesi tamamen terkedilmiştir. Kazılar sırasında bu bölge, geleneksel konut mimarisinin altında bulunuyordu.

2.1.1.7. Perikles Odeionu

Atina'da Dionysos Tiyatrosu'nun yakınındaki kare planlı sütunlu yapı, antik kaynaklarda Perikles Odeionu olarak anılmaktadır (Şekil 2.10). Panathenaia oyunları sırasında şiir, müzik yarışmaları ve dramatik gösteriler için kullanılmıştır. Yapının inşaatına Kimon[7] tarafından başlanmış ve Perikles (İÖ. 495-429) zamanında mimar

[7] Kimon'un *strategos* (komutan) olduğu dönemde (İÖ. 479-462)

Iktinos tarafından daha da genişletilerek bitirilmiştir. İÖ. 6. yüzyılın ikinci yarısında yapılan Eleusis Telesterionu'nun küçük bir benzeri olarak inşa edilmiştir.

Şekil 2.10 Perikles *Odeionu* (les Maquettes)

Plutarkhos (13, 5) yapının İÖ. 479 Plataea Savaşı'nda Pers komutanı Kserkses'in (İÖ. 486-465) kullandığı ve Yunanlılar'ın ele geçirdiği sütunlu büyük çadırdan etkilenilerek yapıldığını düşünmektedir (Şekil Ek.1). Buradan hareketle, savaşın hemen sonrasında Aiskhylos tarafından yazılan "Persler" adlı oyunda, bu çadırın dekor işlevi gördüğü varsayılmaktadır. Yapının dış boyutları -Kserkses'in çadırına yakın- 62,40 x 68,60 m. ve iç boyutları 60,20 x 66,40 metredir. Benzer şekilde I. Darius'a (İÖ. 522-486) atfedilen Büyük *Apadana*'nın iç boyutları yaklaşık 60 x 60 m. ile I. Artakserkses'e (İÖ. 465-424) ait kraliyet bahçesinin içinde bulunan ve toplantıların yapıldığı "Yüz Sütunlu Salon"un boyutları ise, 66,50 x 66,50 m. idi (Meinel, 1980, s. 140).

2.1.1.8. Argos

Agora'nın batısında bulunan kare şeklindeki (32,60 x 32,00 m.) yapı, Argos'ta demokrasinin geliştiği İÖ. 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir (Gneisz, 1990, s.306). Giriş cephesindeki sütun sıraları iç ile dış arasında görsel engel yaratır. 16 sütunla taşınan çatının ortasının ışık ve hava akımı için açık bırakıldığı düşünülmektedir (Şekil 2.11). Düz ahşap oturma sıraları üç kenarda düz bir

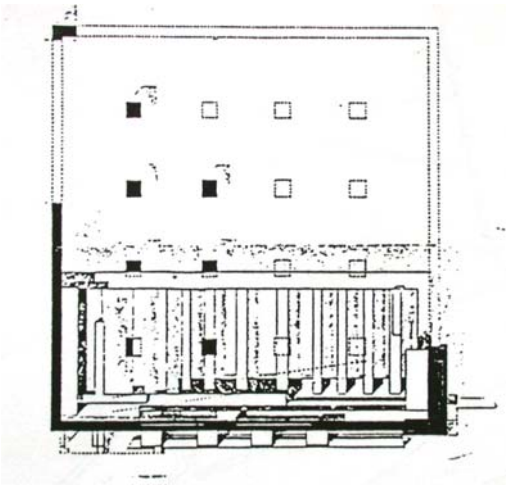

Şekil 2.11 Argos *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 9)

şekilde yer almaktadır. Herodot (VII, 148) tarafından bahsedilen günümüzde sadece temel ve kolonadın kalıntıları görülebilmektedir.

2.1.1.9. Syangela (Alazeytin Kalesi)

Anadolu'da Karia'da Halikarnassos yakınlarındaki Alazeytin Kalesi, Leleg tipi yapı özellikleriyle Arkaik Dönem'de önemli bir merkez konumundaydı. Kalenin içinde, tepenin batısında, araştırmacılar tarafından 26a olarak adlandırılan geniş bir teras bulunmaktadır. Kült merkezi ve açık yaşam alanı olarak nitelendirilen bu alanda, oturma sıraları, tapınak benzeri bir yapı, evler ve büyük salonlar görülmektedir (Şekil 2.12). Terastaki binalardan kare şeklinde (7,50 x 7,90 m.) olanın meclis üyeleri için *prytaneion* olarak kullanılması mümkündür (Gneisz 1990, s. 304). Lato gibi Minos kentlerinde de görülebilen bu tür yerleşimler, dinsel törenlerin gerçekleştirildiği veya geniş halk meclislerinin toplandığı yerler olarak düşünülmüştür. Ayrıca en erken *agora* oluşumları olarak da nitelendirilebilir.

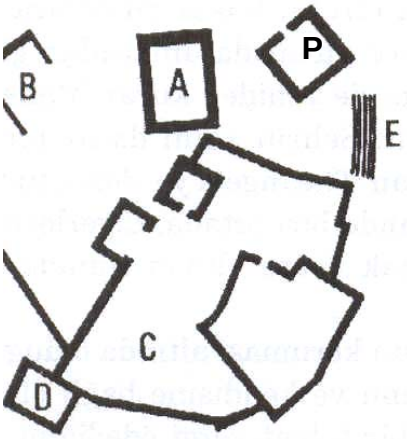

Şekil 2.12 Syangela toplantı mekanı (P) (Bean, 2000, r. 19)

2.1.1.10. Orkhomenos

Agora'nın doğu kısmında yer alan yapı, alışılmadık biçimde, *stoa* benzeri dar uzun şekliyle dikkati çekmektedir (Şekil 2.13). Boyutları 8,20 x 41,00 m. olan yapının çatısı, orta aksa yerleştirilmiş sütunlarla taşınır. Kazılarda kente ve onun meclisine ithaf edilen bir bronz levha bulunmuştur. Gneisz'a (1990, s. 343) göre *ante* duvarlarının stiline bakarak İÖ. 5. yüzyıla tarihlenmektedir.

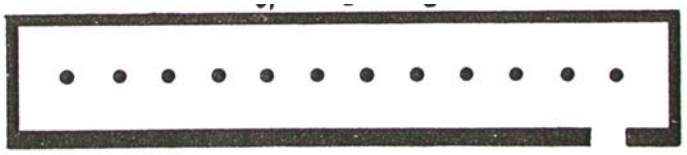
Şekil 2.13 Orkhomenos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. X)

2.1.1.11. Mantineia

Agora'nın güneyindeki *stoa*'da İÖ. 4. yüzyıla tarihlenen[8] (Gneisz, 1990, s. 331), ahşap oturma sıralı yerel meclis yapısına rastlanmıştır. U planlı yapı, üç çıkıntılı kanattan ve bir kolonattan oluşmaktadır (Şekil 2.14). İÖ. 3. yüzyılda daha alt seviyeye yeni bir *stoa* yapılmış ve iki *stoa*'nın arasındaki sirkülasyon bir merdiven ile sağlanmıştı. İS. 2. yüzyılda ise yapının doğusuna bir kült odası inşa edilmiştir. Yapının kentsel amaçlara hizmet ettiği, yakınında bulunmuş olan çok sayıda politik yazıt sayesinde anlaşılmıştır. Mantineia *bouleuterion*'u, toplantı için kullanılmış *stoa* benzeri şekliyle (35,00 x 9,00 m.) az rastlanan bir örnektir.

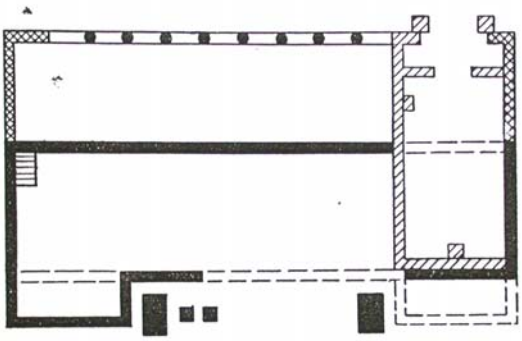

Şekil 2.14 Mantineia *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. IX)

2.1.1.12. Megalopolis Thersilion

Megalopolis'teki toplantı binası, *agora*'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. *Agora*'dan biraz uzakta Elisson çayının karşı kıyısına kurulmuştur. On bin üyeli Arkadia Konfederasyonu (*myriad*) toplantıları için yapılmıştı[9]. Pausanias'a (8, 32) göre yapı, halk kahramanı Thersilos'a atfedilmiştir. Megalopolis kenti, İÖ. 371

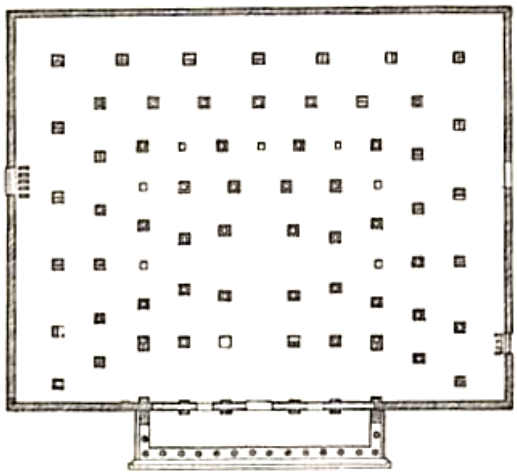

Şekil 2.15 Megalopolis Thersilion (Robertson, 1969, fig. 77)

[8] Ayrıca kentin iki defa *synoikismos* geçirdiği ve İÖ. 370 yılında yeniden kurulduğu Ksenophon (V.2.7 ve VI.5.3) tarafından belirtilmektedir.

[9] İÖ. 370 yılında başta Mantineia ve Tegea olmak üzere Arkadia kentleri tarafından, Atina ve Sparta egemenliğine karşı çıkabilmek için bir birlik oluşturulmuştu (Ksenophon VI, 5, 6). Arkadia Birliği Meclisi, aynı yerde "Onbinler" olarak geçmektedir. Birlik yüzyılın sonunda kutsal emanetleri kullandığı için dağıtılmıştır (Ksenophon VII, 1, 38).

yılında Thebaililer'in Leuktra'da Lakaedemonialılar'ı yenilgiye uğratmasından sonra, Epameinondas tarafından kurulmuştur. Meclis binası da yeni kurulan konfederasyon merkezinin en önemli yapısı olarak inşa edilmiştir.

Yapı, Eleusis Telesterionu'ndan farklı olarak, dikdörtgen planlı ve ahşap oturma sıralarının güneyinde kalan kare şeklinde bir *orkhestra*'ya sahiptir. Yapının genişliği 66 m. ve uzunluğu ise 52 m. boyutlarındadır (Robertson, 1992, s. 175). Ayrıca, çatıyı taşıyan 65 sütun, güney duvarına daha yakın *orkhestra*'daki konuşmacının görülmesini engellemeyecek şekilde, merkezden ışınsal olarak yerleştirilmiştir. Dorik sütunlar kirişlerle birleştirildiğinde, planda iç içe geçmiş beş kare görülmektedir. Yapının güney tarafında girişin önünde 16 sütunlu bir *portiko* bulunmaktadır (Şekil 2.15).

2.1.1.13. Sikyon

Agora'nın güneyinde yer alan geniş *bouleuterion* yapısı İÖ. 4. yüzyılın sonlarına tarihlenmektedir. 40,50 x 39,60 boyutlarındaki yapı, Büyük İskender'in ardıllarından Demetrius Poliorketes'in kenti yeniden kurması sırasında yapılmıştır (Gneisz, 1990, s. 352). Kareye yakın planlı yapının içinde 16 Ionik sütun çatıyı taşımaktadır. Düz oturma sıralarının ortasında, *akropolis*'in eteğindeki kaynaktan gelen suyun biriktirildiği apsisli bir havuz bulunmaktadır (Şekil 2.16). *Agora*'ya açılan kuzey girişi bir portiko ile süslenmiştir. Pausanias tarafından sözü edilen yapı Roma Dönemi'nde halk hamamı olarak kullanılmıştır. Ortadaki kare şeklindeki konuşma kürsüsü alışılagelmiş bir özellik değildir.

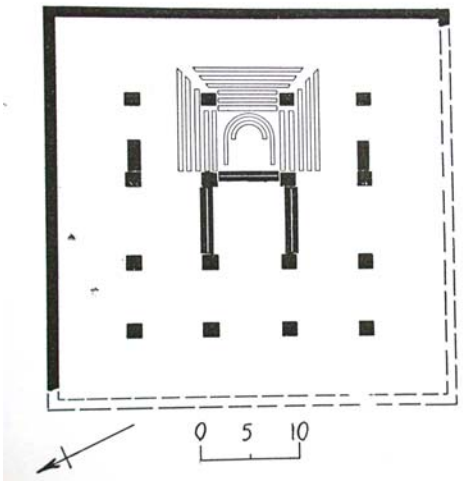

Şekil 2.16 Sikyon *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XIII)

2.1.1.14. Kalaureia

Kalaureia *bouleuterion*'u, Orkhomenos ve Mantineia'da olduğu gibi, dar ve uzun bir *stoa* (32,00 x 8,00 m.) şeklindedir (Şekil 2.14). Bu şekil aslında daha sonraki Dönemlerde toplantı amacıyla kullanılan bazilika plan tipinin ön modeli sayılabilir. Yakınındaki depo ve arşiv yapılarıyla bir kompleks oluşturan yapı, İÖ. 3. Yüzyılın başlarına tarihlenmektedir (Gneisz, 1990, s. 325).

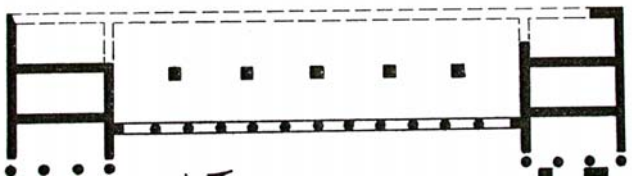

Şekil 2.17 Kalaureia *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. X)

2.1.1.15. Dodona

Prytaneion'un yanında yer alan yapı, yazıtlar ışığında İÖ. 3. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Antik dönemde iki defa restore edilmesi gerekmiştir. Birincisi İÖ. 219'da Aetolialılar'ın istilası, ikincisi İÖ. 167'de Romalılar'ın istilasıdır. Onarılan yapı Augustus Dönemi'ne kadar kullanılır. Ele geçen deniz kabukları ve küçük buluntular sayesinde, en son İS. 4. yüzyılda *rhodopsin*[10] işlemi için kullanıldığı belirlenmiştir (Gneisz, 1990, s. 355).

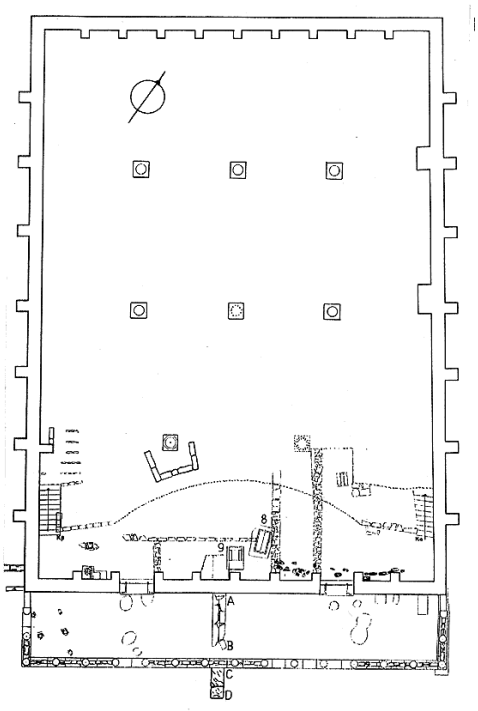

Şekil 2.18 Dodona *Bouleuterion* (Dakaris, 1972)

Cephede vurgulanan sütunlu portikonun gerisinde binaya giren iki kapı vardır.

[10] *Rhodopsin* işlemi, bazı omurgalı canlılarda bulunan, güneş ışığına hassas mor renkli bir pigmentin (*purpur*) çıkarılması ve kumaş boyası olarak kullanılmasıdır.

Kapının süslemelerinin buluntular yardımıyla bronz olduğu belirlenmiştir. Bu kapıların rekonstrüksiyonları Ioannina Müzesi'nde sergilenmektedir. Geniş yapının (43,60 x 32,50 m.) çatısını ortadaki sekiz Ionik sütun taşımakta ve oldukça dar merdivenler sadece duvar kenarlarında görülmektedir (Şekil 2.18).

Yapının batısında altı sütunlu bir kolonad bulunmaktadır. Sütunların üçünde Epirotes Komünü'nün kararları yazılıdır. Meclis üyelerinin and içme törenleri güney duvardaki Zeus Voluef, Zeus Naios ve Dioni sunaklarına yapılmaktaydı. Batıdaki kaide üzerinde ise ya bir heykelin, ya da seçim sandığının durduğu düşünülmektedir. Günümüzde sadece temel duvarları, güneybatı köşedeki sütunlar, bir sunak ve heykel kaidesi görülebilir (Şekil Ek.4).

2.1.1.16. Messene Erken Evre

21,60 x 20,80 m. ölçülerinde kareye yakın planlı yapı, *agora'*nın doğusundaki portikonun yakınındadır (Gneisz, 1990, s. 334). 1,80 m. genişliğindeki giriş bölümünde dört adet Ionik sütun bulunmaktadır. Yazıtlarda *synhedrion* olarak kullanıldığı belirtilmektedir.

2.1.1.17. Thasos

İÖ. 3. yüzyıla tarihlenen kare planlı (32,20 x 32,00 m.) yapı üst yapı frizlerindeki yazıta göre, Thersilohos'a atfedilmektedir (Gneisz, 1990, s. 316). Kuzeydeki girişin önünde Dor düzeninde yedi sütundan oluşan portiko bulunur. Yapının içindeki 16 Ionik sütun, hava akımı ve ışık için bir kısmı açık bırakılmış çatıyı desteklemektedir (Şekil 2.19). Yapının üç kenarında düz ahşap oturma sıralarının olduğu düşünülmektedir. Günümüzde yapının sadece temeli ve bazı mimari parçaları görülebilir.

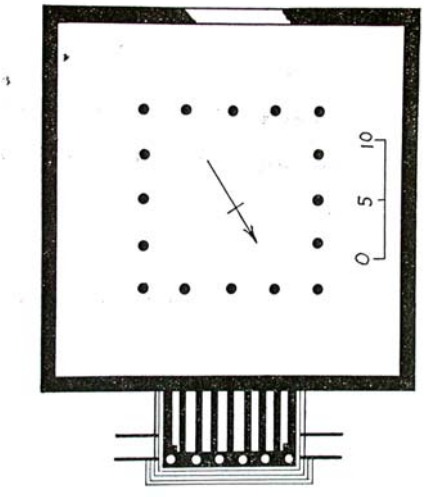

Şekil 2.19 Thasos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XI)

2.1.1.18. Thermon

Yaklaşık 26,00 x 20,00 m. boyutlarındaki yapı *agora*'da yer almaktadır. Önünde 12,00 x 5,00 m. ölçülerinde bir giriş salonu bulunur (Şekil 2.20). Yapı tekniği ve küçük buluntular yardımıyla İÖ. 3. yüzyıla tarihlenmiştir (Gneisz, 1990, s. 355). Çevresinde sütunların olduğu U şeklindeki oturma sıralarının ortasında kare şeklinde *orkhestra*'nın bulunduğu düşünülmektedir.

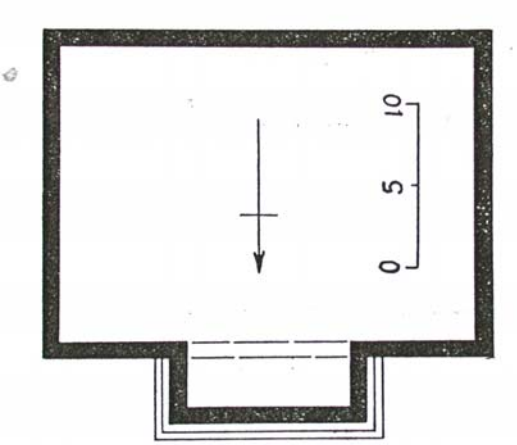

Şekil 2.20 Termon *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XI)

2.1.1.19. Epidauros

Asklepion kutsal alanının içinde, tapınağın yakınında yer alan yapının, McDonald'a (1943, s. 285) göre bir *bouleuterion* olarak tanımlanması güçtür. Bu yüzden yapı hakkındaki genel bilgiler sadece Gneisz (1990, s. 107, 337) tarafından verilmektedir. Buna göre iki mekandan oluşan yapının, batıdaki ön salonundan kareye yakın (13,00 x 14,00 m.) toplantı salonuna geçilir. Üç kenarında yer alan oturma sıralarının arkasında, 2,20 m. genişliğinde bir koridor dolaşmaktadır (Şekil 2.21). Çatıyı taşıyan sütunlar da, bu boşlukta yer alır. Yapı mimari özellikleri bakımından İÖ. 3. yüzyılın 2. çeyreğine tarihlenmektedir.

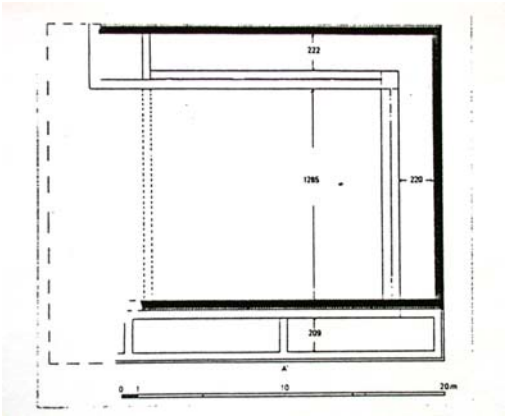

Şekil 2.21 Epidauros *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 22)

2.1.1.20. Morgantina

Dikdörtgen şeklindeki *bouleuterion*, *agora'*nın batısında yer almaktadır. 8,60 x 9,60 m. boyutlarındaki yapı, Morgantina kentinin altın çağı sayılan İÖ. 3. yüzyılda yapılmıştır (Gneisz, 1990, s. 337). İki parçalı yapının ana girişine, kapalı ön avlu içindeki *stoa*'dan geçerek ulaşılır (Şekil 2.22). Günümüze ahşap oturma sıralarının sadece dikdörtgen alt yapısı kalmıştır. Bu alt yapıya bağlı payandalar güney duvarını desteklemektedir.

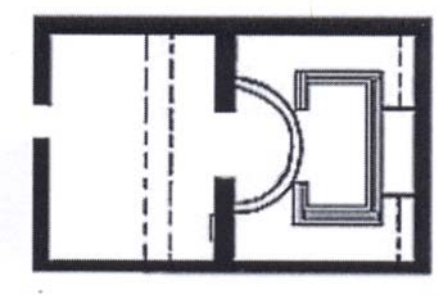

Şekil 2.22 Morgantina *Bouleuterion* (FHW Arşivi)

2.1.1.21. Glanum

*Agora'*nın batısında, 7,50 x 12,00 m. ölçülerindeki yapının, çatısının olmadığı düşünülmektedir. Üç kenarında taş oturma sıralarının görülmesi, üzerinde geç dönem duvarları olan girişinin güneyde olduğunu gösterir (Şekil 2.23). Hem yapım tekniği hem de Helenistik Dönem'de Glanum'da imar faaliyetlerinin artmasından dolayı, yapı İÖ. 3. yüzyıl sonu ile İÖ. 2. yüzyıl başına tarihlenir (Gneisz, 1990, s. 320). Lato ve Thorikos'taki yapılar gibi meclis dışında *prytaneion* gibi amaçlara da hizmet etmiş olmalıdır.

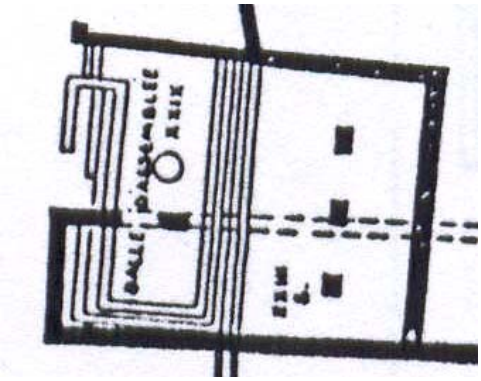

Şekil 2.23 Glanum *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 44)

2.1.1.22. Priene

Priene kenti ızgara plana sahip olduğu için büyük yapıların konumları da bu düzene göre olmuştur. *Bouleuterion* ile bitişiğindeki *prytaneion* yaklaşık 40,00 x 40,00 m. boyutlarındaki bir *insula*'nın (yapı adası) ancak yarısını kaplamaktadır.

Daha güneyde ise, birkaç *insula*'yı birden içine alan Kutsal *Stoa* ve *agora* yer almaktadır (Şekil 2.24).

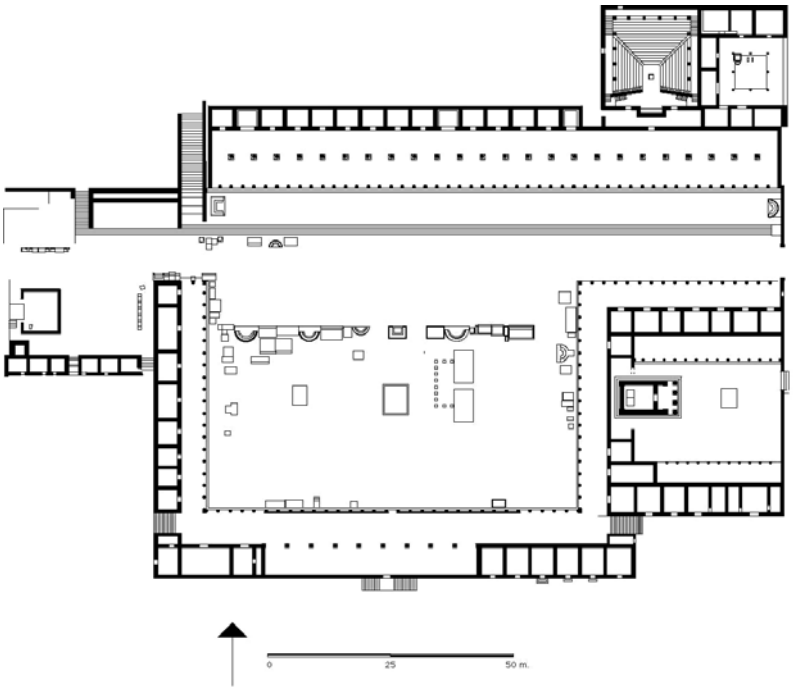

Şekil 2.24 Priene *Agorası* ve *Bouleuterion* (Wiegand, 1904)

Priene *bouleuterion*'u 20,25 x 21,18 m. boyutuyla yaklaşık 640 kişilik oturma kapasitesine sahipti (Rumscheid, 1998, s.53). Miletos *bouleuterion*'unun 1200 kişilik olduğu düşünülürse, Priene'deki yapının, adlandırıldığı gibi bir *ekklesiasterion* olarak kullanılamayacağı Akurgal (1990, s. 436) tarafından belirtilmektedir. Bu yüzden kent meclisinin burada, halk meclisinin ise tiyatroda toplandığı düşünülmektedir.

Oturma sıraları doğu, kuzey ve batı duvarlarına paralel olarak yükselmekteydi. Kuzey yönde 16, doğu ve batıda ise 10'ar basamak vardı. Genelde ön duvara paralel yapılan *analemma*'lar, Priene benzeri bazı *bouleuterion*'larda (Nysa ve Metropolis) paralel değildi ve yarım daireden daha fazla bir *cavea* oluşturuyordu. *Cavea* ile duvarlar arasında sirkülasyonu sağlayan iki metrelik bir koridor bırakılmıştı (Şekil 2.25).

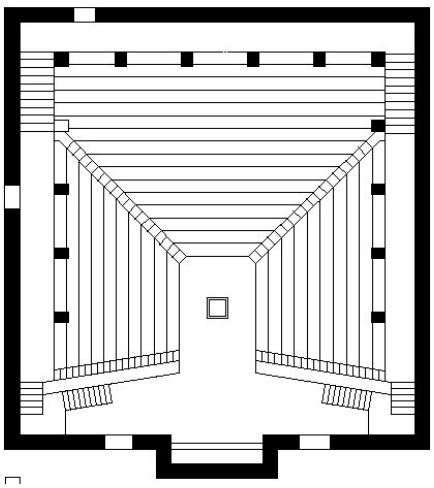

Şekil 2.25 Priene *Bouleuterion* (Wiegand, 1904)

En üstteki oturma sıralarında çatıyı taşıyan 16 adet kare sütun bulunmaktaydı. Sütunlar sayesinde kiriş açıklığı 11 metreye indirilebilmiştir. Bu açıklığın geçilmesi o dönem için eşi görülmemiş bir olaydı. Bu yüzden kazıda ele geçen yanmış ahşap kalıntıları ve kiremit parçalarının, daha sonraki bir onarıma ait olduğu düşünülmektedir (Robertson, 1969, s. 179). Wiegand (1904) tarafından belirlenen yapım evreleri arasındaki en önemli farklılık, yan sütunların düzenindedir (Krischen, 1941, tf. 14, 17). İlk evrede oturma basamaklarının gerisinde olan ve aralarında uzun çatı mesafesi (14 m.) kalan sütunlar, ikinci evrede dört basamak ileri çekilmiş ve böylece kirişin geçmesi gereken çatı açıklığı 11 m.'ye düşmüştür (Şekil Ek.11-Ek.16).

Şekil 2.26 Athena Caddesi'nden Priene *bouleuterion*'unun görünümü (G. Bell, 1907)

Binanın dış cephesi gösterişsiz olmasına rağmen, iç kısmı iyi tasarlanmıştı. *Orkhestra*'daki boşlukta, oturma sıralarının tam ortasında bir kare sunak yer alıyordu (Şekil Ek.7, Ek.8). Sunağı dört yandan *girland*'lı *bukranion* kabartmaları ve tasvirli madalyon şeklindeki tanrı büstleri süslemekteydi. Sunak üstündeki büstler Asklepios, Hermes, Herakles ve Apollon'a aitti. Gerek sunak bezemeleri gerekse mimari detaylar yapının İÖ. 200 yıllarında yapıldığına işaret etmektedir (Rumscheid, 1998,

s. 58). Binaya güney cephesindeki iki ana giriş kapısının yanı sıra batıdaki merdivenli sokak ve kuzeydeki Athena Caddesi'nden de girilebiliyordu (Şekil 2.33, Ek.9).

Ön duvarın ortasında dışa doğru çıkan geniş bir niş resmi görevliler için ayrılmıştı (Şekil Ek.10). Bu nişin ve *parodos*'ların üstünde çatı olmadığı düşünülmektedir. Nişin üzerinde daha önce benzeri görülmemiş, 4,42 m. çapında bir kemer bulunmaktaydı (Robertson, 1969, s. 178). Kilit taşının zeminden yüksekliği 3,35 metre olan kemer üzerinde, Ionik arşitravları andıran iki fascialı profil vardır. Kemerle örtülmüş bu açıklık Helenistik mimari için bir devrim sayılmalıdır.

2.1.1.23. Neo Pleuron

*Agora'*nın doğusundaki kare şeklindeki (11,00 x 11,00 m.) yapının çatısı dört sütun tarafından taşınmaktadır. İÖ. 3. yüzyılda gelişen kentteki yapıların çoğu gibi, *bouleuterion* da İÖ. 2. yüzyılda yapılmıştır (Gneisz, 1990, s. 337).

2.1.1.24. Notion

Bouleuterion, Notion'un iki *agora'*sından büyük olanının batısında, Athena tapınağı ile tiyatro yolunun üstünde yer almaktaydı. İÖ. 2. yüzyıla tarihlenen yapı Priene tipinin küçük bir örneğiydi. Bu tarihleme ilk kazıcılar (Bequignon, 1923, s. 424) tarafından yapım tekniği ve buluntular değerlendirilerek yapılmıştır. Aynı kazıcılar yapıdan *dicasterion* (jürinin toplandığı yapı) olarak bahsetmektedir. 22,50 x 27,00 m. boyutlarındaki yapının düz oturma sıraları güney, kuzey ve batı duvarlarına paralel uzanıyor, doğuda ise giriş

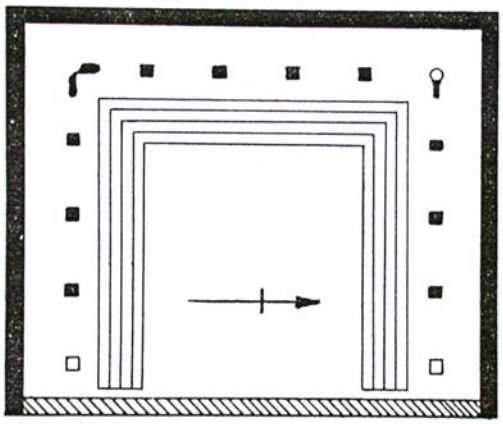

Şekil 2.27 Notion *Bouleuterion* (Bean, 1995)

kapıları bulunuyordu (Şekil 2.27). Tiyatrodakilere benzer şekilde oturma sıralarının yüksekliği 28 cm. ve genişliği ise 62 cm. idi (Mcdonald, 1943, s. 217).

1994 yılında Efes Müzesi adına M. Büyükkolancı (1996, s. 374, pl. 3) tarafından yapılan kazılarda, yapının önemli bölümleri ortaya çıkarılmış ve genel boyutları 24,20 x 30,50 m. olarak ölçülmüştü. Çalışmalar sırasında bulunan çok sayıda çatı kiremidi, üzerinin kapalı olduğunu kanıtlamaktadır. Çatıyı taşımak amacıyla yandaki sütunların dışında ortada da Dor düzeninde iki sütun bulunduğu anlaşılmıştır. Yapının ön/doğu kısmında bir, arka/batı kısmında (*agora*'ya açılan) iki adet kapı bulunduğu görülmektedir. Oturma basamakları arasındaki sirkülasyon beş merdivenle sağlanıyordu. Notion'daki bu çalışmalar, aradan 70 yıl geçtikten sonra yeniden yapılan kazıların ne kadar gerekli olduğunu kanıtlamaktadır.

2.1.1.25. Assos

Kare şeklindeki yapı *agora'*nın kuzeydoğu köşesinde yer almaktadır. Güneyinde *agora'*ya uzanan bir cadde, kuzeyinde sert kaya yatakları ve güneydoğusunda ise muhtemelen *agora* hapishanesi bulunmaktaydı (Şekil 2.28). Konumu ve yakınında bulunan çok sayıda politik yazıt nedeniyle *bouleuterion* olduğu varsayılmıştır.

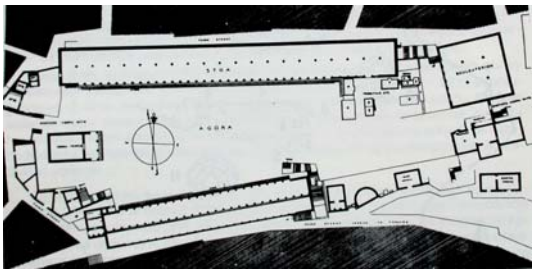

Şekil 2.28 Assos *Agora'*sı vaziyet planı (Serdaroğlu, 1995, s. 64)

Mimari özelliklerine bakılarak yapı, kentte Pergamon Krallığı'nın egemen olduğu İÖ. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir (Serdaroğlu, 1995, s. 34). Özellikle *epistylos*'un üst profillerindeki *kyma reversa* süslemeler, Pergamon'da İÖ. 197-159 yıllarına tarihlenen iki örnekle paralellik göstermektedir (Mcdonald, 1943, s. 170). Mimari plan ise, Klasik Dönem'deki

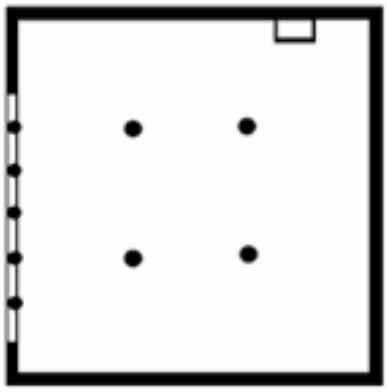

Şekil 2.29 Assos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. V)

standartları izlemektedir. Toplantı salonu tam karedir (20,62 x 20,59 m.) ve düz ahşap oturma sıralarına sahiptir (Şekil 2.29). Çatıyı tam ortada yer alan ve çapları yaklaşık 75 cm. olan dört Ionik sütun taşımaktadır (Şekil Ek.5). Assos *bouleuterion*'u, sütun sayısını azaltarak çatıyı taşıyan diğer geniş meclis binalarıyla (Miletos, Atina, Herakleia) benzerlik göstermektedir.

*Agora'*ya bakan giriş cephesi beş Dorik (r: 63 cm.) sütunla ve altı kapıyla oluşturulmuştur (Şekil 2.30). Kapılardan, ortadaki ikilinin yüksekliği 2,43 m. yandakiler ise 4,82 metredir (McDonald, 1943, s. 169). Böylece orta ikilinin ana giriş olarak düzenlendiği düşünülebilir. İlk araştırmayı yapan Clarke ve Koldewey'e (1921 s. 128) göre yapının *agora'*dan görülebilen doğu ve güney üst yapısı Dor düzeninde restore edilmiş, diğer kısımlar Ion düzeninde kalmıştır. Günümüzde yapının, temeli, giriş sütunları, iç sütun altlıkları ve konuşma podyumu gibi kısımları korunabilmiştir.

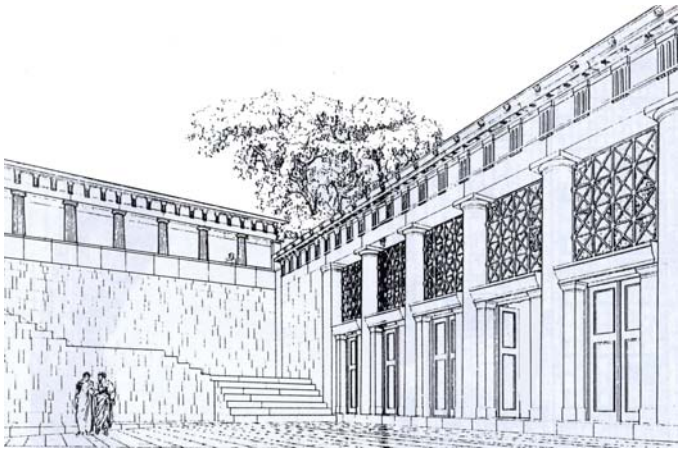

Şekil 2.30 Assos *Bouleuterionu*'nun *agora*'dan görünüşü (Krischen, 1941, taf.22)

2.1.1.26. Herakleia am Latmos

*Agora'*nın doğusunda yer alan 21,90 x 15,65 m. boyutlarındaki yapı, İÖ. 2. yüzyıla tarihlenmektedir (Wulzinger, 1941, s. 25). Güneydeki iki kapıdan direkt olarak kare şeklindeki *orkhestra*'ya ve düz mermer oturma sıralarına ulaşılmaktadır (Şekil 2.31). *Orkhestra*'nın güney kısmındaki geniş bir niş *arkhon*'lar tarafından kullanılırdı. Oturma

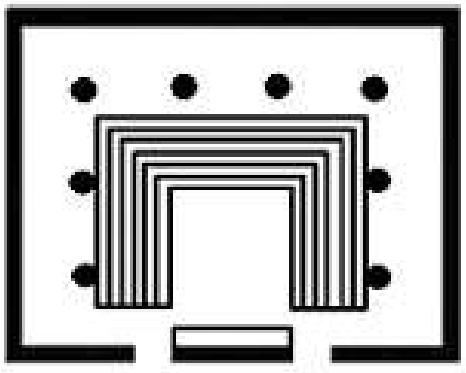

Şekil 2.31 Latmos Herakleia *Bouleuterionu* (McDonald, 1943, pl. V)

sıralarının arkasında bir podyum ve çatıyı taşıyan sekiz sütun vardır. Mimari form itibariyle Priene e*kklesiasterion*'una benzemektedir. Fakat 300 kişi kapasiteli bu yapı birlik meclisi toplantıları için oldukça küçük sayılır (Şekil Ek.20 - Ek.22).

Bouleuterion çevresindeki *stoa* ve diğer yapılarla bir kompleks oluşturmaktadır. Bu kompleksin agora ile organik bir bağı olmamasına karşın, bazı geçitler ve merdivenler yardımıyla ilişki sağlanmıştır (Şekil Ek.19). Meclis yapı grubu, 21,70 x 23,00 m. boyutlarındaki bir avlunun kuzey ve doğu kenarları boyunca genişleyen binalardan oluşmaktadır. L şeklindeki stoanın gerisinde bir *andron* ve *bouleuterion* yer alır. Kompleksten agora'ya geçitler olduğu gibi bir propylon yardımıyla da henüz işlevi bilinmeyen doğu binalarına açılmaktadır. Hem *propylon,* hem de *bouleuterion*'da kullanılan sistem, yarım sütunlardan oluşan Dor düzenidir. Tez çalışmasının ana konusu olan Metropolis Meclis Binası ile benzerlikleri, plan şemasındaki modüler sistem ve bazı oturma sıralarında görülen yapım detayları yönündedir.

Kazılar sırasında, yapıyı çevreleyen tüm duvarlar ve ilk beş sıraya ait oturma basamakları ortaya çıkarılmıştır. Buna göre, yapıya güney avludan iki ve kuzeyden bir adet giriş bulunmaktadır. *Orkhestra* zemininde üst yapıya ait çok sayıda sütun ve mimari parçalar bulunmasına rağmen, çatıyı taşıyan sekiz sütundan sadece ikisinin yeri tam olarak bellidir. Yapı, günümüzde koruma ilkelerinden uzak bir şekilde, özel konutların arasında bulunmaktadır (Şekil Ek.17, Ek.18).

2.1.1.27. Sagalassos

Büyük İskender'in Sagalassos'a gelişinden üç yüzyıl sonra, kentin gerek politik yapısı, gerekse dini, resmi ve sosyal hayatı tamamen Helen özelliklerine kavuşmuştu. Anıtsal mimari anlayışı daha çok savunma ve beslenme (sur duvarları, kaleler ve *grenarium*'lar) gibi fonksiyonlara hizmet eden yapılara yönelmişti. Ayrıca çağdaş şehir yaşamının gerektirdiği büyük imar faaliyetlerine de gidilmişti. Bu amaçla Geç Helenistik Dönem'de *bouleuterion* ile beraber Dorik tapınak ve *nymphaeion* da yapılmıştı. Kentin refah seviyesine ulaştığının bir başka belirtisi de, bronz sikkelerle

beraber gümüş *tetradrakhme* basılmasıdır. Helenleşme'nin göstergesi olarak, kentte seramik, gümüş ve cam üretimi gelişmiş, bölgede fazla rağbet edilmeyen zeytin ve zeytinyağı kullanımı artmıştır.

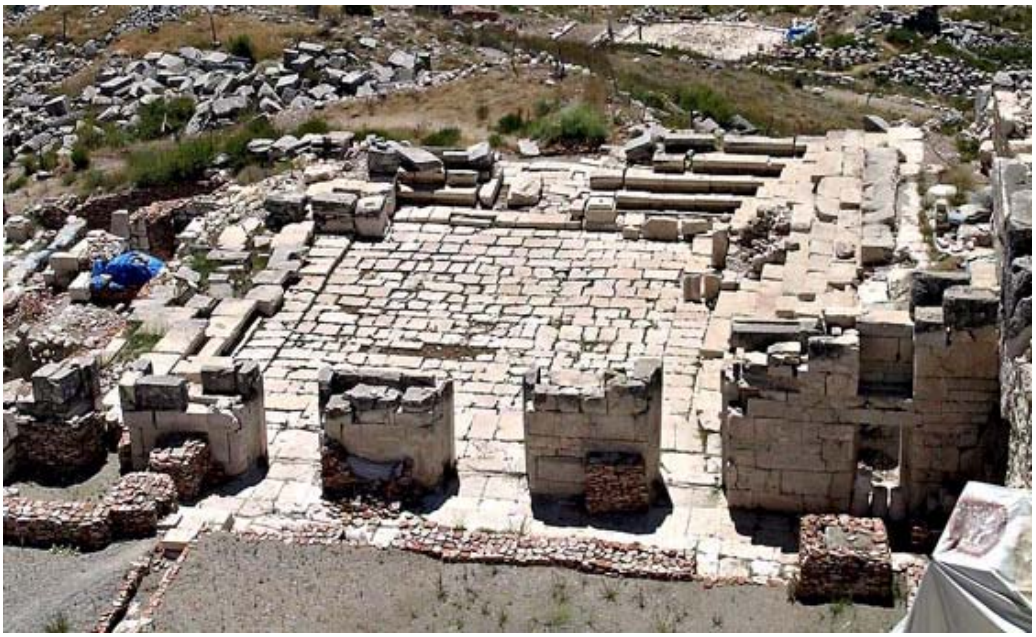

Şekil 2.32 Sagalassos *Bouleuterion* (Kazı Arşivi, 2000)

Etrafı yüksekçe avlu duvarı ile çevrili olan bouleuterion, İÖ. 2. ve 1. yüzyıl arasındaki geçiş dönemine tarihlenmektedir. 25,20 x 24,20 m. boyutlarındaki yapı dörtgen planlı düz oturma sıralıdır (Waelkens, 1999, s. 287). Doğu, batı ve güney duvarlarına paralel uzanan oturma sıralarının planı Priene *bouleuterion'*una benzemektedir (Şekil 2.32). Sekiz basamaklı sıralar köşelerdeki iki merdiven ile bölünmüştür. *Cavea* ile arkasındaki duvar arasında iki metreye yakın bir podyum bulunmaktadır. Yapının giriş cephesinde beş kapı açıklığı, üst katta ise öne çıkan konsolları ile bir pencere vardı. Avlu çevresinde *bouleuterion*'dan başka *heroon*, Dorik tapınak ve *propylon* gibi yapılar bulunmaktaydı.

Oldukça iyi korunmuş durumdaki batı duvarında iki farklı duvar örgü tekniği izlenebilmektedir. Duvarın kuzey kısmında *pseudo-isodomos* düzende, güney kısmında ise kaba poligonal düzende bosajlı bloklar görülmektedir. Güney kısımdaki poligonal duvar 40 cm. geride olduğu için erken evre sayılabilir. Binanın cephesini oluşturan kuzey duvarının iç ve dış cidar örgüleri, Roma Dönemi eklentileri

nedeniyle farklılık gösterir. Ön duvarın onarım tarihi belirlenememiştir. Fakat Ares ve Athena kabartmalarının da bulunduğu savaşçı frizlerine sahip blokların çoğunluğu, İÖ. 400'den kısa bir süre sonra yapılan kent kapısı ve surlarında yeniden kullanılmıştır (Waelkens, 1999, s. 288).

Binanın doğu kısmına daha geç dönemde konut veya atölye olabilecek yapılar inşa edilmiştir. Üst sıralara denk gelen yapı kalıntılarından uzanan bir su kanalı, alt sıralardaki 2,40 x 2,80 m. boyutlarındaki bir su deposunda son bulmaktadır. Ele geçen buluntular, Sagalassos'un son işgal dönemi olan İS. 6. yüzyıl ile 7. yüzyılın arasına uygundur. Avlunun bazı duvarlarında rastlanan boyalı sıvalar, son işgalden sonra kapalı bir alana dönüştüğünü göstermektedir (Waelkens, 2000, s. 293).

2.1.1.28. Roma Cumhuriyeti

Roma'da imparatorluk kurulmadan çok zaman önce de imparatorlar vardı. Roma halkı seçtiği liderlerin savaşlar kazanmasını, dolayısıyla Roma'nın topraklarını genişleterek gücünü arttırmasını isterdi. İÖ. 264'de tüm İtalya'yı ele geçiren Roma, Akdenizde bulunan diger güçlerle ticaret yapmaya başlamıştır. Daha sonra, Afrika'da bulunan Kartacalılar'la birçok savaş yapan Roma, bu ülkeyi de ele geçirerek imparatorluğunun sınırlarını Akdeniz'in ötesine taşımıştır.

Roma'da Atina ile paralel olarak İÖ. 5. yüzyılın ortalarında gelişmeye başlayan demokrasi, 12 Levha Hukuku adı altında belgelenmişti. Roma Cumhuriyeti, bir senato ve genellikle 12 kişilik bir halk konseyinden oluşmaktaydı[11]. Senato, günümüzdeki Millet Meclisi'nin görevini üstlenmekle birlikte, konsey tarafından yılda bir kez seçilen iki lider (konsül) tarafından yönetilmekteydi. Senato ve liderlerin görevi hem kanun çıkarmak, hem de devleti idare etmekti. Roma Cumhuriyeti'nin bu özelliği sayesinde ülkenin en becerikli insanları iktidara getirilerek rekabet ortamı yaratılmış, böylece iktidara gelen kişiler hem zamanlarını, hem de zenginliklerini devlet için harcayarak ülkeyi güçlü hale getirmişlerdir.

[11] İtalya'nın Tarihi (b.t.) içinde Roma ve Anadolu konulu yazı

Ne yazık ki rekabetin ters etkileri de görülmüş; cumhuriyetin ilk yıllarında Patrici ve Plebeiler arasında yaşanan güç çatışmaları çoğunlukla birçok insanın ölümü ile sonuçlanmıştır. Cumhuriyetin son yıllarında ise, Roma'nın topraklarını aşırı bir şekilde genişletmesi bazı senatörlerin gücüne güç katmıştır. İÖ. 44 yılında Sezar'ın (Julius Caesar) kendisini zorla diktatör ilan ettirmesi halk tarafından korku ile karşılanmış ve kendisini aynı zamanda Kral ilan etmesinden endişe duyulmuştu. Böylece, cumhuriyeti korumak isteyen bazı senatör üyeleri ona suikast düzenlemişler, sonucunda ise halk savaşı başlamıştır. En sonunda, Sezar'ın yeğeni Octavianus savaşı zaferle sonuçlandırarak, kendisini Augustus unvanı ile onurlandırmış ve Roma İmparatorluğunu kurmuştur.

Sezar döneminde Roma, doğuda Küçük Asya (Anadolu), batıda Galya'yı topraklarına katmıştır. Böylece İÖ. 27'de Augustus kendisini imparator ilan ettiğinde Roma İmparatorluğu oldukça genişlemişti. Augustus, bir yandan askeri bir diktatörlük yaratmış, diğer yandan cumhuriyeti muhafaza etme yoluna gitmiştir. Dolayısıyla bir imparator olarak ordunun kontrolünü elinde bulundurduğundan halka istediklerini kolaylıkla yaptırmıştır. İmparatorluğu şehirlere ve lejyonlara ayırarak idaresine güvendiği insanları getirmiştir.

Generallerinden birisi olan Varius'un, İS. 9'da, üç lejyonunun, Almanya ormanlarındaki bir karşı grup tarafından tuzağa düşürülerek yok edilmesine kadar Roma, topraklarını genişletmeyi sürdürmüştür. Bu olaydan sonra, artık İmparatorluğun topraklarını genişletmemesini söylemesine rağmen, İmparatorların ünlü olmasının yaptıkları savaş ve zaferlere göre orantılı olduğunu savunan Claudius ve Traianus gibi imparatorlar ülkenin genişlemesini sürdürmüşlerdir. Dolayısıyla, İmparator Hadrianus Dönemine gelindiğinde ülkenin sınırları çok aşırı genişlediğinden, artık bu işe bir nokta koymanın zamanı geldiğini düşünen imparator, ülke sınırlarına son şekli vermek amacıyla surlar ve anıtsal kapılar yaptırmıştır.

Roma'nın cumhuriyetle yönetildiği dönemlerde, Büyük İskenderin generalleri tarafından yönetilen Küçük Asya'nın batı bölgesi İÖ. 133 yılında Bergama Kralı III.

Attalos'un vasiyetiyle, doğu bölümü ise Antiokhos'a karşı yapılan küçük bir savaş sonucu Romalılar'a katılmıştır.

Anadolu'da barış ve huzur içinde yaşayan Romalılar, İÖ. 88'de Pontus Kralı Mithridates tarafından Küçük Asya'dan dışarı çıkarılmak istenmiştir. Bu dönemde yaklaşık 40.000 Roma askeri öldürülmesine rağmen, Romalılar İÖ. 63'de Mithridates'i yenmeyi başarmışlardır. Yenilgiye dayanamayan Mithridates, çok küçük yaştan beri vücudunu zehire karşı alıştırdığından, kendi kılıcıyla intihar etmiştir.

Roma kentindeki meclis binaları Cumhuriyet yönetiminin birer sonucu olarak ortaya çıkmış olmalarına rağmen, varlığını imparatorluk döneminde de sürdürmüştür. Genel olarak Atina demokrasisinin devamı sayılabilecek şekilde, bir halk meclisi (senato) ve yönetim kurulundan (konsey) oluşmaktaydı. Her yıl konsey tarafından seçilen iki konsül tarafından, 12 Levha Hukuku'na göre yönetilmekteydi. Roma'daki ilk meclis binası (*Curia Hostilia*), bir Anadolu kavmi oldukları düşünülen Etrüskler tarafından kurulmuştu. Daha sonra Juliuslar tarafından yaptırılan bir başka meclis binası (*Curia Julia*), Roma Forum alanının içinde tüm imparatorluğun yönetim merkezi olarak ünlenmişti. Aynı zamanda bir diktatör olan imparator, meclisin tek lideriydi ve devamlı meclisle rekabet halindeydi. Bu yüzden meclisin yetkileri genellikle ekonomik ve sosyal alanda geçerliydi.

Curia Julia, Atina Eski *bouleuterion*'unun bir takipçisi olarak inşa edilmişti. Dörtgen yapı içindeki düz oturma sıraları ve üst ortadaki konuşma kürsüsü tamamen eski geleneğin devamı niteliğindeydi. Roma İmparatorluğu tüm Akdeniz'e yayıldıktan sonra, ele geçirilen bölgeleri eyaletlere böldü ve yönetimleri için valiler (*proconsul*) atadı. Valilerin bir danışma meclisi olmasına rağmen, yeni bir meclis binası kurmakla uğraşmadılar. Toplantılar için, ya mevcut olan binaları yenilendi, ya da hem meclis, hem de gösteri mekanı sayılan *odeion*'lar inşa edildi.

İtalya'daki bazı eski kentlerde ise, hala eski açık toplantı alanı formları kullanılmaktaydı. Bu yapılar tam daire şeklindeki alanda yükselen oturma

basamakları nedeniyle, *arena* formunun meclise uyarlanmış haliydi. *Comitium* adı verilen açık hava halk meclislerinin yakınındaki binalar, yönetim kurulu için ayrılmıştı. Böylece Roma İmparatorluğu egemenliği altındaki kentlerde kurulan meclis yapılarını, *curia*, *odeion* ve *comitium* olarak gruplandırmak gerekir. Bunların dışında, Korinth *curia*'sında olduğu gibi elips formlu istisnai yapılar da inşa edilmiştir.

Aslında Romalı mimarlık tarihçisi Vitruvius'un (V, II, 2) Roma meclis binası olarak örnek gösterdiği yapı, Roma Forumu'ndaki Curia Julia'dır.

> (V II 1) Senato yapısı, kentin veya kasabanın önemi gözetilerek yapılmalıdır. Yapı kare şeklinde ise, yüksekliğini genişliğinin birbuçuk katı olarak belirleyiniz; eğer uzun olacaksa, uzunluğunu ve genişliğini toplayarak, yarısını kasalı tavana kadar olan yüksekliğe ayırınız.
>
> (V II 2) Ayrıca iç duvarlar, yüksekliklerinin yarısında bir noktaya kadar ahşap veya stükkodan koronalarla çevrilmelidir. Bunlar olmadan tartışmalara katılanların sesleri yukarıya yükselerek, dinleyiciler için anlaşılmaz olacaktır. Fakat duvarlar koronalarla çevrildiğinde, aşağıdan gelen ses yükselmeden engelleneceği ve havada kaybolacağı için anlaşılır olacaktır.

2.1.1.28.1. Roma Curia Julia: Roma'da Forum Romanum'un batısında yer alan yapının inşaatına, İÖ. 80 yılında Sulla tarafından başlanmış ve Julius Caesar tarafından İÖ. 44'te yeniden yapılmıştır (Connoly & Dodge, 2001, s. 124). Yapı, Domitian (İS. 81-96) ve Diocletian (İS. 284-305) dönemlerinde aslına uygun biçimde büyük onarımlar geçirmiştir. Daha önceki senato toplantıları, Etrüsk kralı Tullus Hostilius tarafından kurulan Curia Hostilia'da

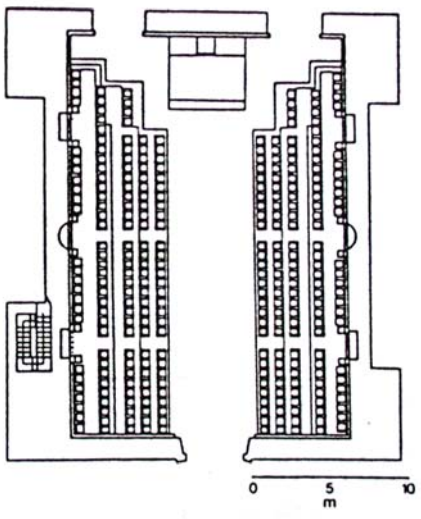

Şekil 2.33 Roma *Curia Julia* (Balty, 1991, fig. 6)

yapılmaktaydı. Toplantı salonu iç ölçüleri, 18,30 x 25,50 m. olan yapının oturma sıraları uzun kenarlarına paralel yerleştirilmişti (Şekil 2. 33, 34, Ek. 67). Senatonun Augustus Dönemi'nde (İÖ. 27 – İS. 14) bine yakın kapasitesi olduğu belirtilmektedir.

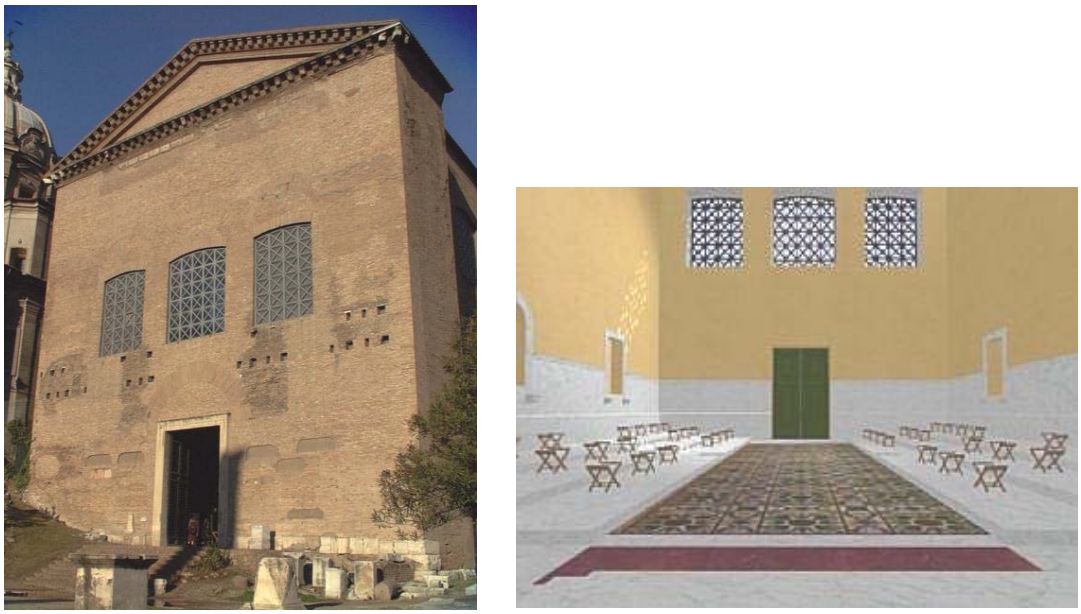

Şekil 2.34 Roma Curia Julia, *forum*'dan görünüm ve 3D modeli (VRoma Arşivi)

2.1.1.28.2. Pompeii . Yapı grubu, *forum*'un güney kanadındaki portiko gerisinde, bitişik olarak yerleştirilmiş üç adet apsisli yapıdan oluşmaktadır (Şekil 2.35). Grubun en batısındaki küçük dairesel yapı, toplantı amacıyla[12] (*curia*) kullanılmaktaydı. 15,90 x 9,95 m. boyutlarındaki yapının içinde, altısı yan duvarlarda, biri de apsisin içinde olmak üzere toplam yedi heykel nişi bulunmaktaydı. Sabit oturma sıralarına rastlanmayan yapıda, toplantı zamanlarında getirilen sandalyelerin kullanıldığı düşünülmektedir. Yapım tekniği ve mimari üslup bakımından Geç Cumhuriyet Dönemi'nde (İÖ. 1. yüzyıl) inşa edilen yapının, Erken İmparatorluk Dönemi'ndeki (İS. 1. yüzyıl) eklentilerle son halini aldığı görülmektedir (Gneisz, 1990, s. 346).

[12] Gerkan'a (1941) göre ise; *curia* olarak kullanılan yapı ortadaki pilasterli binadır. Fakat Gneisz'a (1990) göre; bu yapının diğerine göre daha küçük ve kaba işçiliğe sahip olması senato binası olarak kullanılamayacağını gösterir.

Ortadaki yapı ise, içindeki pilasterlerle ayrılmış bölümlere bakılarak arşiv ve depo olarak nitelendirilmiştir. Pilasterler arasındaki dar bölümlerde, çeşitli idari belgeler ve sözleşmelerin yer aldığı ahşap dolapların varlığından söz edilmektedir. Üçüncü yapı ise, idareyi sağlayan iki önemli yöneticinin (*duumviri*[13]) özel toplantılarını yaptıkları salondu.

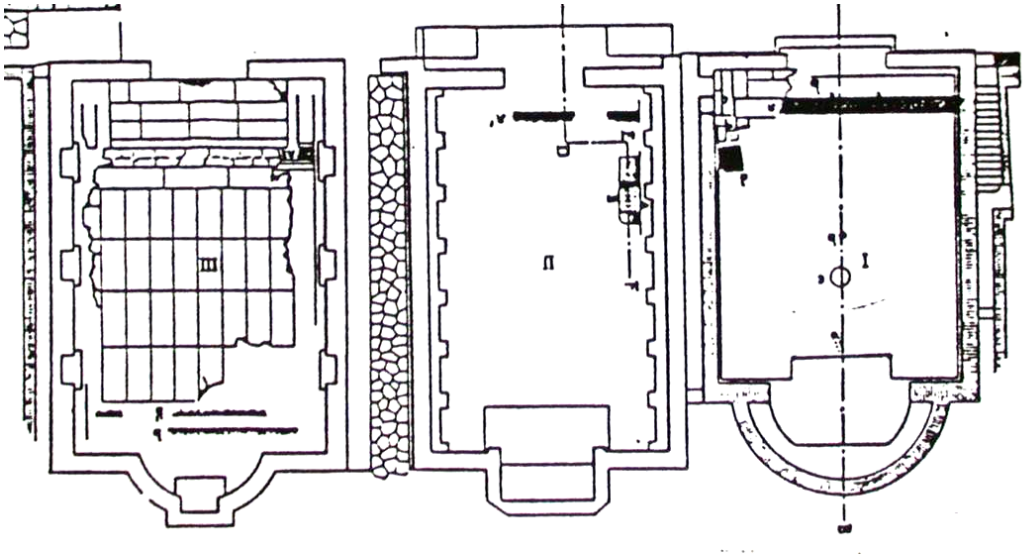

Şekil 2.35 Pompeii; *curia*, arşiv ve yönetici binası. (Gneisz, 1990, abb:51)

2.1.2. Dairesel Planlı

2.1.2.1. Atina Pnyx

Atina'da Akropolis ile Areopagos arasında uzanan üç tepeden ortadaki Pnyx tepesidir. Doğal izleme alanlarının tersine, burada seyircilerin bölümü daha aşağı kotta yer almaktadır. Bu farkı azaltmak için yarım daire şeklindeki platform zamanla yükseltilmiştir. Thompson'a (1982, s.136) göre, kronolojik olarak Pnyx'te üç evreden söz etmek mümkündür (Şekil 2.36). İlk evre İÖ. 462 yılında Areopagos Meclisi'nin Ephialtes tarafından feshedilmesiyle ilişkilendirilmektedir. Bu dönemde, tepenin doğal yamaçları kullanılmış, kayalar yontularak 30 x 60 m. boyutunda bir

[13] *Duumviri,* kelime olarak iki kişi anlamına gelmektedir. Roma eyalet sisteminde, yönetim kademesinin en üstündeki idarecilere verilen isimdir. Örneğin; *duumviri juri dicundo*: bir kentin en üst yöneticisi, *duumviri navales*: donanmadan sorumlu yönetici, *duumviri sacri*: kutsal binalardan sorumlu yönetici (Smith Dictionary, 1875).

açık alan yaratılmıştır. Bu evreden günümüze doğu – batı yönünde uzanan düz bir duvar, *bema* olabilecek bir platform ve basamaklı oturma sıralarının en alt seviyesi kalmıştır. Memurların ahşap sıralarda, meclis üyelerinin ise doğal taş basamaklara oturdukları Aristophanes'ten (Knights, 754) öğrenilmektedir. Eğer alanın III. Evre'deki sınırlara kadar geldiği düşünülürse, oturma alanı 2400 m^2 olmakta ve kapasitesi 4000 kişiyi bulmaktadır (McDonald, 1943, s. 69).

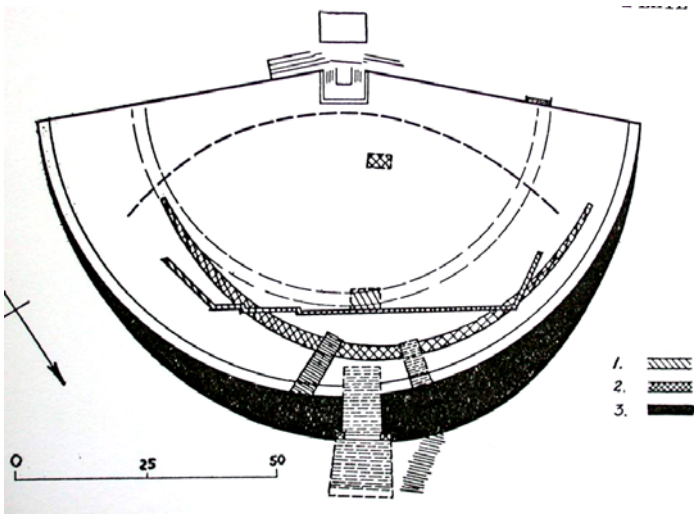

Şekil 2.36 Pnyx toplantı alanı (McDonald, 1943, pl. 2)

Thukydides'e (VIII, 72, 97.1) göre, maksimum katılıma sahip bu rakam 40.000 nüfuslu Perikles Atina'sı için bile fazladır. Yapının İÖ. 5. yüzyıl boyunca kullanıldığı, kazıcıları tarafından belirlenmiştir. Perikles döneminin *ekklesia* toplantıları için kullanılan I. Evre, İÖ. 411 tarihinde Dörtyüzler Meclisi'nin Beşyüzler Meclisi'nin yerine geçmesiyle sona ermiştir.

İkinci evreye ait buluntular I. ve III. evreler arasında, eğrisel düzende bulunmuştur. Ortaya çıkarılan az sayıdaki oturma sıraları doğuda ve batıda farklılık göstermekte, aynı merkezde birleşmemektedirler. Doğudakiler 98 x 38 cm. iken batıdakiler 70 x 28 cm. olarak ölçülür. II. Evre yapısının tarihi, İÖ. 5. yüzyılın sonunda idareyi eline alan Otuzlar Yönetimi'ne bağlanmaktadır (McDonald, 1943, s. 75).

Pnyx'in son evresi, daha öncekileri kapsayacak büyüklükte, 119 m. çapında yarım daire formundadır. 5550 m^2 alanda 10.000 kişinin yer alabileceği hesaplanmıştır. *Cavea* arka duvarından 60 m. uzaklıkta, merkezde yer alan *bema*, üst üste iki platformdan oluşmaktadır ve boyutları 6.35x9.67 metredir. *Bema*'nın önündeki

alanda sunak ve heykellere ait birçok kalıntıya rastlanmıştır. Thompson'a (1982, s. 139) göre yapı, İÖ. 4. yüzyılın 3. çeyreğinde, diğer *stoa*'larla birlikte Lykurgos döneminde yapılmıştır.

2.1.2.2. Argos Larissa

1912'de Larissa'da bulunan oturma sıraları, başlangıçta küçük tiyatro olarak yorumlanmıştı (Şekil 2.37). Fakat daha sonra bu alanın Argos Birliği'nin toplantı yeri olduğu anlaşıldı. Yapının üzerine Roma Dönemi'nde bir *odeion* yapıldığı için, özgün yapı oldukça değişmiştir. Eski oturma sıralarının boyutları 88 x 27 cm. iken *odeion*'un sıraları 58 x 34 cm. boyutundadır (McDonald, 1943, s. 81). Erken evre yapısının, İÖ. 5. yüzyılda hem Argos meclisi toplantıları, hem de tiyatro amacıyla kullanıldığı düşünülmektedir. İÖ. 4. yüzyıldan itibaren tiyatro gösterileri yeni yapılan büyük tiyatroya taşınmıştır.

Şekil 2.37 Argos bölgesindeki Larissa açık toplantı alanı (Weinberg Koleksiyonu)

Argos'ta bir başka açık toplantı alanı olarak, Aspis'in batı yamaçlarında, anakayaya oyulmuş dokuz adet oturma sırası görülmektedir (McDonald, 1943, s.

292). Bunlardan ilk beş tanesi tam uzunlukta (24,7 m. çapında) ortaya çıkmıştır. Oturma sıralarının ortalama boyutları 45 x 22 cm. ölçülerindedir. Yapının 460 kişi kapasiteli olabileceği hesaplanmıştır. Sıraların ortasındaki *orkhestra*'da, 13,50 x 3,15 m. boyutlarında ve 70 cm. yüksekliğinde kaya platformu (*bema*) bırakılmıştır.

2.1.2.3. Panionion

12 Ion kentinden oluşan Panionia Birliği'nin toplantıları için, İÖ. 8. yüzyıldan itibaren Ionia'nın tam ortasında Mykale dağının kuzey eteğindeki Poseidon kutsal alanı seçilmiştir (Müller-Wiener, 1988, s:161). Strabon'un Coğrafya kitabında (XIV, I, 20) geçen yer Samos boğazından üç *stadion* içeridedir. Herodotos'a (Historia, I, 170) göre, bu yeri Miletoslu Thales önermiştir. İÖ. 4. yüzyıldaki savaşlar yüzünden, birlik zaman zaman dağılmış ve yeniden düzenlenmek zorunda kalmıştır. Bulunan heykeller, sunaklar ve steller genellikle İÖ. 4. yüzyıl sonu ve İÖ. 3. yüzyıla tarihlenir (McDonald, 1943, s. 115). Bölgenin kült ve siyasi açıdan önemi, azalarak İS. 3. yüzyıla kadar devam etmiştir.

Şekil 2.38 Panionion toplantı alanı (Öz, 2000)

Panionion'daki kazılar 1957-58 yıllarında G. Kleiner tarafından yapılmıştır. Kazılar sonucunda, dairesel planlı ve 11 oturma sırasına sahip toplantı alanından (Şekil 2.38) başka, tepede Poseidon Helikonios'a adanmış bir sunak kalıntısı bulunabilmiştir (Umar, 2001, s:229).

2.1.2.4. Olynthos

Toplantı odası kare şeklinde olan *bouleuterion*, Olynthos'un Khalkidia Birliği'nin merkezi olduğu İÖ. 5. yüzyılın sonuna tarihlenmektedir. Üç farklı bölümden oluşan yapının, giriş bölümünün iki yanında ofis ve arşiv olarak kullanılan iki oda bulunmaktadır (Şekil 2.39).

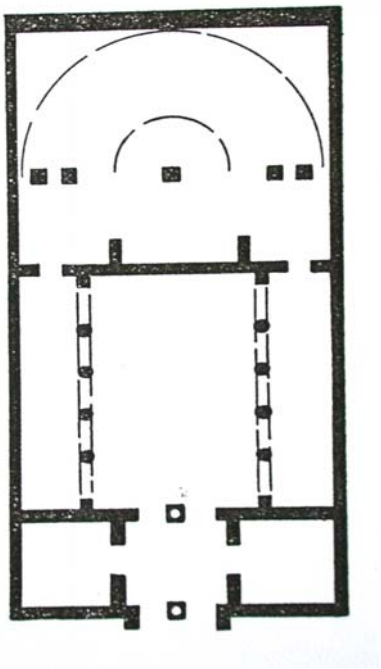

Şekil 2.39 Olynthos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XV)

Kolonatlı geniş bir salondan sonra dairesel ahşap oturma sıralı toplantı salonu yer alır. Yapı kompleksinin boyutları 33,25 x 16,45 metredir (Gneisz, 1990, s. 342). 250 kişi kapasitesine sahip salonda pilaster sütunlar, sunak ve *eksedra* gibi genel *bouleuterion* özellikleri görülür. Yapı zaman içinde ölçü standartları deposu ve hatta silah deposu olarak kullanılmış olabilir. Fakat son kullanımı *prytaneion* ile birlikte toplantı amaçlıdır.

2.1.2.5. Atina Yeni Bouleuterion

Eski *bouleuterion*'un zamanla yetersiz kalması sonucu, biraz daha batıya ve daha yükseğe yeni bir meclis binası yapılmıştır. Hephaisteion tepesinin doğu yamacı tıraşlanarak, yeni bina için yer açılmıştır. İÖ. 5. yüzyılın sonunda, yeniden kurulan demokrasi ve meclis toplantıları için yeni bir *bouleuterion* yapılmaya başlandı. Planı biraz değişikliğe uğrayarak İÖ. 4. yüzyılın başlarında sona erdi. Attalos *Stoa*'sında ele geçen I 6524 numaralı yazıta (Thompson, 1953, s. 52) göre, İÖ. 336 yılında

Beşyüzler Meclisi'nin yanı sıra Areopagos Meclisi'nin de yeni *bouleuterion*'da toplandığı belirtilmekteydi.

J. Travlos'un çizimlerine (1949, pl: VIII) dayanarak yapının temel ölçülerinin 22,50 x 17,50 m., dış ölçülerinin 21,40 x 16,90 m. ve iç ölçülerinin 20,12 x 15,62 m. olduğu söylenebilir (Şekil 2.40). Bu tarihten sonra eski yapı, *metroon* (Ana Tanrıça tapınağı) ve kent arşivi olarak kullanılmaya başladı (Şekil Ek.23, 24). *Metroon* ve çevresindeki yapılar (örn: Zeus *Stoa*sı), İÖ. 4. yüzyıldan beri Kynik okulunun filozofları (Diogenes vd.) tarafından kullanılıyordu. Yeni *bouleuterion*'un planındaki değişikliklerin yanı sıra iç dekorasyonda da bazı düzenlemeler yapıldı. Yapının dört bir yanına, heykeller, resimler, Zeus ve Athena sunakları, üzerinde kararların yazılı olduğu çok sayıda *psefismata* yerleştirildi.

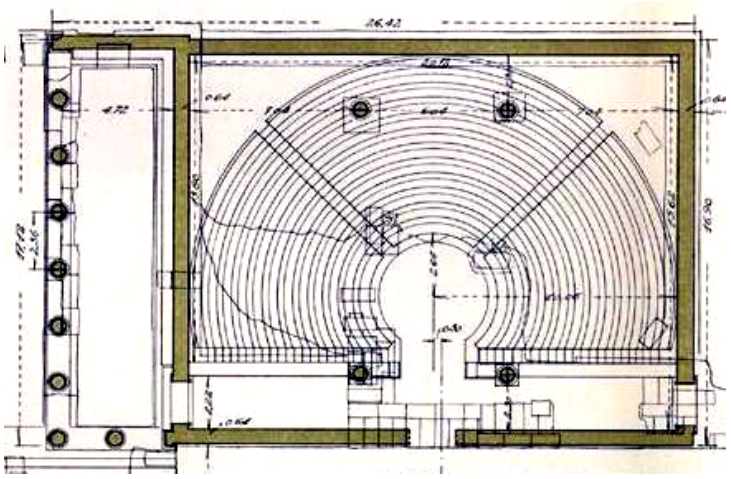

Şekil 2.40 Atina Yeni *Bouleuterion* (Thompson, 1937, pl. VIII).

2.1.2.6. Atina Yeni Düzenlemeler

H. Thompson (1937, s. 133) tarafından yapılan kazılarda ele geçen bazı mimari buluntular sayesinde, önce İÖ. 3. yüzyılda *propylon*'un yapıldığı daha sonra İÖ. 2. yüzyılın başlarında yapı içinde bazı düzenlemeler yapıldığı

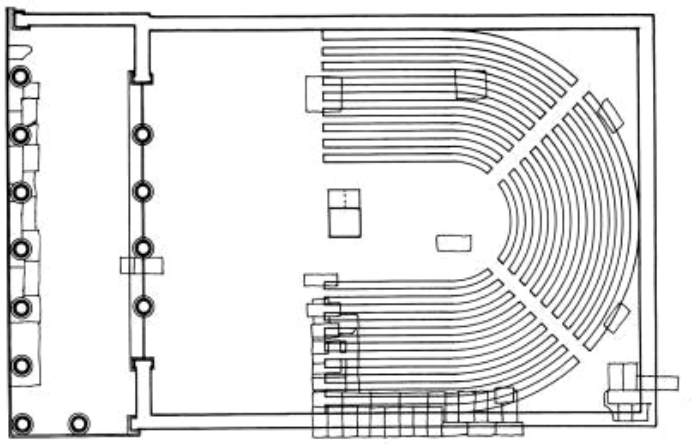

Şekil 2.41 Atina Yeni *Bouleuterion* (Camp, 1986, fig. 153)

belirlenmiştir. Yapım tekniği ve küçük buluntulara dayanarak İÖ. 280-275 yıllarında düzenlendiği kabul edilen yapı (Gneisz, 1990, s. 311), bir önceki yapının dış duvarlarını kullanmaktaydı. Kazılarda kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelere yakın bir şekilde ortaya çıkarılan oturma sırası blokları, farklı bir yerleşime işaret etmektedir. Bloklar kuzey arka duvara 40° açıyla yerleştirilmişti ve boyutları 66 x 38 cm. ölçüsündeydi. Bu verilere göre; oturma sıralarının yan kollarının uzatıldığı ve yönü değiştirilerek güneye bakmasının sağlandığı düşünülmektedir (Şekil 2.38). Böylece *orkhestra* genişlemiş ve güney duvarına sütunlar yerleştirilerek yarı açık bir giriş kısmı yaratılmıştır (Kuhn, 1984, s. 22).

Cavea'nın yönünün değiştiği kabul edilmekle birlikte, genel formu konusunda çeşitli fikirler sözkonusudur. Oturma sıralarının kuzey kısmının apsidal veya diagonal olması muhtemeldir[14]. Bulunan blokların zeminden yüksekliği, ancak altı adet sıranın olabileceğini göstermektedir. Fakat bu durumda 500 kişi kapasiteli bir meclis için oturma sıralarının az olacağı açıktır. Bir diğer problem ise, 15,30 m. genişliğe ulaşan çatı açıklığının geçilmesidir. Benzer açıklıklar Miletos ve Priene *boueuterion*'ları için de geçerliydi. Bu yüzden, kazılarda ortaya çıkan bazı blokların, orta sütunlar için temel olabilecekleri düşünülmelidir.

2.1.2.7. Teos

Teos'taki yapı, yaklaşık 800 kişilik oturma kapasitesi ve *agora'*ya yakınlığı nedeniyle farklı işlevler (*odeion*, tiyatro vb. toplantılar) için de kullanılmış olabilir. Yapı dörtgen bir mekan içine yerleştirilmiş, dairesel oturma sıralarından oluşmaktadır. Düz ovadaki yapı, moloz taş dolgu yapılarak yükseltilmiş ve yarım daire planlı *cavea*, dört *kerkis*'e bölünmüştür (Şekil 2.42, Ek.41). Oturma sıralarının yüksekliği 36, genişliği 81 cm. boyutlarındadır. Yapı içinde *agora* yöneticilerinin isimlerinin yazılı olduğu iki kare sunak bulunmaktadır.

[14] Camp (1986) yeni düzenlemeler sonucu dairesel oturma sıraları olduğunu savunurken, Anderson'un (1992) çizimlerinde sıralar poligonal bir şema izlemektedir.

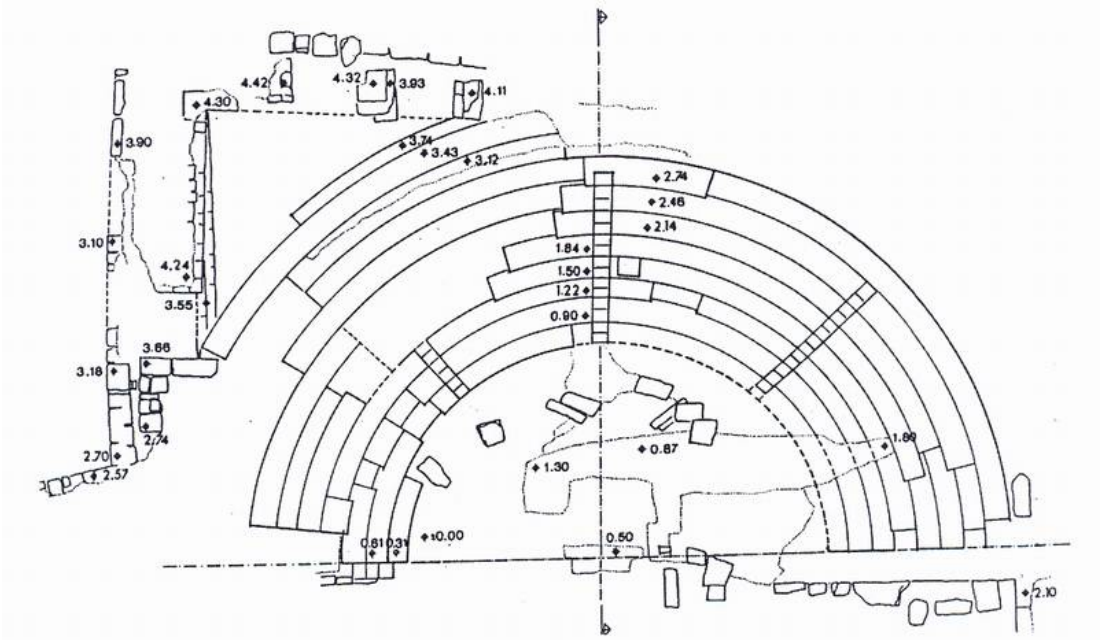

Şekil 2.42 Teos *Bouleuterion* (Tuna, 1996)

Kapalı bir mekan olduğu düşünülen yapının oturma sıralarında çatıyı destekleyecek dikmeler için yeterli sayıda ve büyüklükte yuva yoktur. Buna göre çatı yükü Priene'deki gibi iç mekana yerleştirilen fil ayaklarla taşınmış olmalıdır. Bugüne dek yapılan kazı çalışmalarında[15] yapıya ait 12 oturma sırası açığa çıkarılmıştır. Oturma sıraları, kalker taş bloklar üzerine yerleştirilmiş mavi Teos mermerinden oluşturulmuştur.

Teos'ta bulunan ve Büyük Antiokhos III'e (İÖ. 223-187) adanmış olan yazıta (Herrmann, 1965, s. 23) göre, kralın bronzdan bir heykeli *bouleuterion*'a dikilecektir. Memurlar, gençler (*ephebes*), sporcular adaklarını sunacaklar, heykelin çevresi çelenklerle süslenecek ve turfanda meyve sebzeler sunulacaktır. Kralın diğer kentlerinin (Antiokheia, Seleukeia ve Laodikeia) halklarına fahri hemşehrilik (*isopoliti*) unvanı verilecektir.

[15] ODTÜ – TAÇDAM adına yapılan çalışmalar, Dr. Mustafa Uz başkanlığında 1980'li yıllarda başlamış ve daha sonra Prof. Dr. Numan Tuna tarafından devam edilmiştir. *Bouleuterion* ile ilgili son bilgiler 1995 kazılarında ele geçmiştir (Tuna, 1996, s. 223).

2.1.2.8. Miletos

Yapı, Miletos kentinin merkezinde yer alan kuzey ve güney *agora'*larının arasında bulunuyordu. İki *insula*'dan biraz daha geniş olan yapı kompleksi, kent merkezinde, Delphinion mahallesinden Didyma'ya giden şenlik alaylarının geçtiği cadde üzerindeydi (Şekil 2.43). *Hippodamos* kent planı üzerinde kurulmasına rağmen asimetrik özellikleriyle, Priene ve Herakleia'daki *bouleuterion* örneklerinden ayrılmaktaydı (Şekil Ek.26-36).

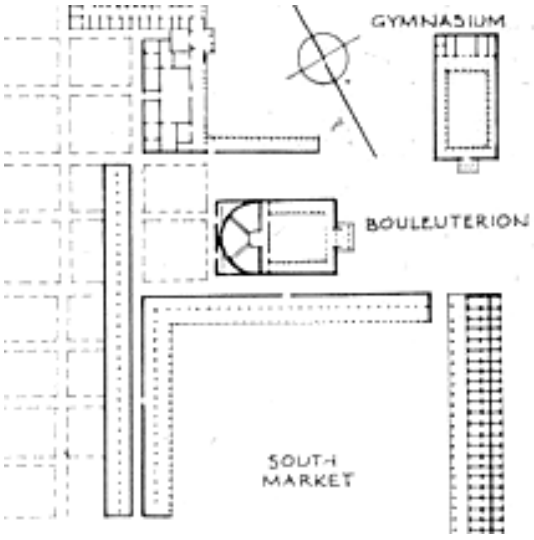

Şekil 2.43 Miletos kent merkezi ve *bouleuterion* (Wiegand, 1904)

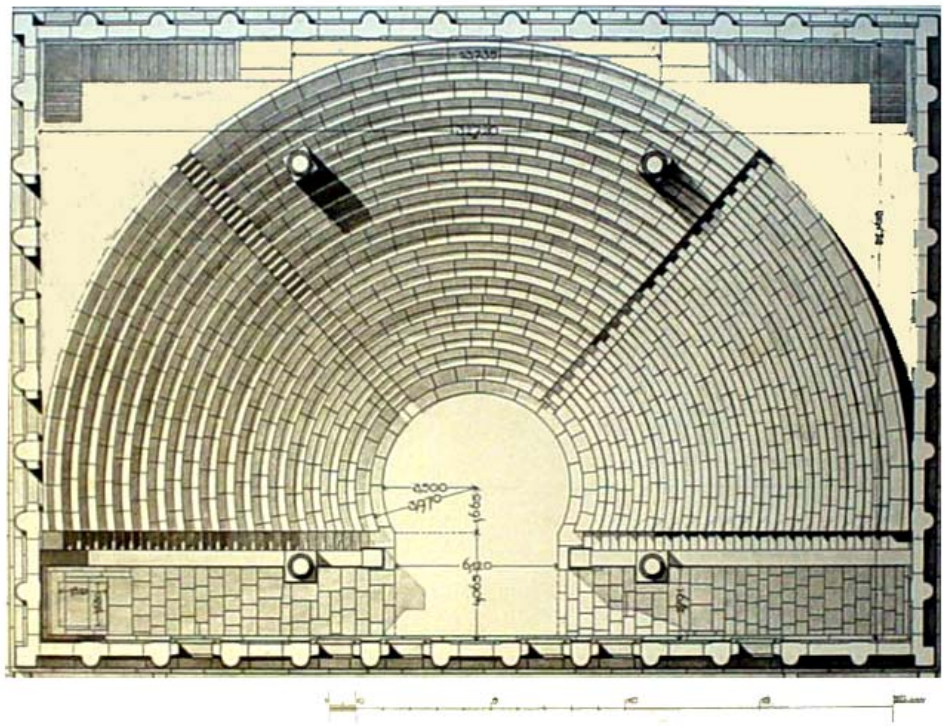

Şekil 2.44 Miletos *bouleuterion* planı (Knackfuss, 1908, taf.IV)

Propylon'da bulunan bir yazıta (Tuchelt, 1975, s. 96) göre; Seleukos Kralı Antiokhos Epiphanes'in (İÖ. 175-163) iki kardeşi Timarchos ve Herakleides tarafından yaptırılmıştır. Yapı, kralın şerefine, Apollon Didymaios'a, Hestia Bouleia'ya ve yurttaşlara adanmıştır. *Bouleuterion*, kabaca 24,40 x 34,77 m. boyutlarında ve 1200 kişi kapasitedeydi (Knackfuss, 1908, s. 23). Priene'deki plandan farklı olarak yarım daire oturma sıralarına sahip olması, görme ve duyma konforu yaratıyordu (Şekil 2.40, Ek.25). Fakat dikdörtgen yapı içindeki dairesel plan bazı biçimsiz köşeler oluşturmaktaydı. Bu köşeler Miletos'ta merdiven ve heykel galerisi olarak kullanılmıştır.

Toplantı mekanının at nalı şeklindeki oturma sıraları arasında yer alan Ionik sütunların yerleşimi, Pompeii *teatrum tectum*'unu (İÖ. 80) ve Augustus Dönemine tarihlenen Troia *bouleuterion*'unu hatırlatmaktadır (Tuchelt, 1975, s. 93). Yapının doğudaki giriş duvarı üzerindeki dört kapı avluya ve *stoa'*ya açılmaktadır. Arkadan girişi sağlayan iki kapı ise, arka duvarı üzerinde yer almaktadır. Doğu kenarda *orkhestra*'nın orta aksına gelen kısımda bulunan çıkıntı bloklar burada bir podyum olduğunu göstermektedir. Fakat aynı yerde daha önceki dönemde bir orta kapı olabileceği düşünülmektedir. Bu tür orta kapılara Atina Agrippa *odeion*'u ve Nysa *gerontikon*'unda da rastlanmaktadır.

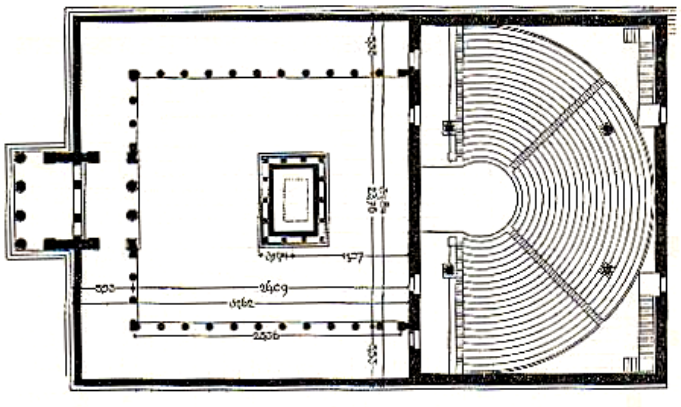

Şekil 2.45 Miletos *Bouleuterion* (Knackfuss, 1908, fig. 79)

Tuchelt'e (1975, s. 95) göre; Augustus Dönemi'nde, oturma sıraları tamamlanmış, orta kapı açılmış ve avlu içine bir *heroon*/sunak yapılmıştı (Şekil 2.45). Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise; devşirme malzemeyle *orkhestra* döşemesi ve podyum çıkıntısı yapılmıştır. Ayrıca yine aynı dönemde avluya mozaikli taban ve taş zemin döşenmiştir.

Dışarıdan bakıldığında; alt katında sağır duvar, üst katında pilaster sütunlar ve pencereler olan yapı, bu yüzden iki katlı gibi görünmektedir. Benzer örneklere Herakleia, Termessos, Metropolis ve Alabanda'da rastlanmaktadır. Bu tip yapılarda genelde Dorik yarım sütunlar kullanılmıştır. Miletos'ta dış yüzde yarım sütunlar, iç yüzde ise pilasterler bulunmaktadır. İçte çatıyı taşıyan dört sütun Ion ve Dor düzeni karışımıdır (Şekil Ek.31). Çünkü, sütunların kaidesi yoktur, *ekhinus* işlenmiştir, *kymation* ve dişli friz olmasına rağmen, bunların altında *trygliphon* frizi de görülmektedir (Robertson, 1969, s.180).

Tetrastylos propylon'un önündeki dört sütun ve *ante* başlıkları ise, Korinth düzenindeydi. Herakleia ve Metropolis *bouleuterion*'larında hem içte, hem de dışta Dorik yarım sütunlar kullanılmıştır. Alabanda Bouleuterionu'nun üst kat düzeni Ionik olmakla birlikte, Termessos *bouleuterion*'unun pilaster sütunları da Dorik fakat dörtgen şeklindedir.

Miletos Bouleuterionu cephesinde yarım sütunların arasında, pencere olmayan yerlerde, kalkan şeklinde yuvarlak levhalar bulunur. En yakın örnek Miletos'un güneyinde Ta Marmara'daki bir mezar yapısında görülmektedir (Tuchelt, 1975, s. 112). Buradaki levhalar *purpur* (erguvan) renginde olup, çevresi altın sarısıyla boyanmıştı. Aynı şekilde kalkan levhalar, Herakleia ve Elis *bouleuterion*'larında da görülmektedir.

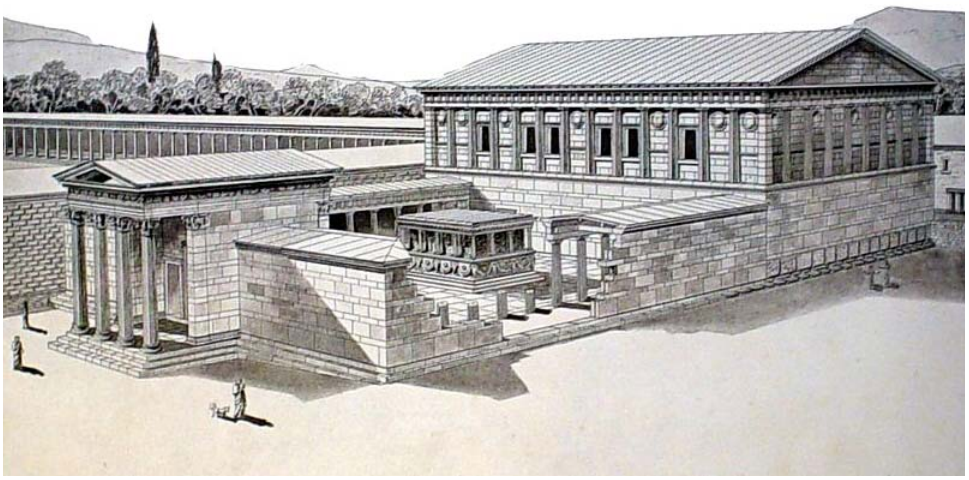

Şekil 2.46 Miletos *bouleuterion* yapı kompleksi (Knackfuss, 1908, taf. XIV)

Miletos Bouleuterionu mimari çevresiyle de bir yenilik yaratmıştır. Yapı kompleksine *propylon*'dan girilmekte ve *stoa*'lı avluda bir *heroon* bulunmaktaydı (Şekil 2.46). Tüm yapı kompleksinin boyutları 34,84 x 55,90 m. idi. Benzer şekilde Messene *agora'*sının kuzeydoğusunda *bouleuterion* ve tiyatrodan oluşan bir kompleks vardır. *Synhedrion* adı verilen (Tuchelt, 1975, s. 107) bir girişle iki yapı birleştirilmiştir. Fakat Miletos'ta, oturma sıralarının duvarlara paralel olduğu ve çatının ortadaki dört adet yarım sütunla taşındığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak Miletos Bouleuterionu, öncelikle az sayıda sütunun geniş açıklıkları geçmesi açısından önemlidir. Aynı çatı açıklığına sahip Sikyon'da 16 ve Dodona'da 8 sütun destek olarak kullanılmıştır.Ayrıca içe dönük bir yapı kompleksi oluşturması, iki katlı görünümde Dor ve Ion düzenlerinin karışımı, anıtsal *propylon*'la girilmesi ve kentin kutsal yolu üzerinde yer alması bakımından da farklılıklar yaratır. Bunlarla birlikte dairesel oturma düzeni Roma Dönemi *odeion*'ları için temel oluşturmaktadır.

2.1.2.9. Arykanda

Arykanda Bouleuterionu, ticaret *agora'*sının batısında 1978 yılında ortaya çıkarılmıştır. Kent meclisine ait en erken yazıt İÖ. 2. yüzyıla ait olduğu için, bu tarih kabul edilmektedir (Bayburtluoğlu, 2003, s. 82). İS. 3. yüzyılda ise yapıda köklü değişiklikler yapılarak, *cavea*'nın yarısı *orkhestra* seviyesine kadar yontulmuş ve boşalan kısma sütunlu bir salon inşa edilmiştir. Şekli değişen yapının yine de meclis olarak kullanıldığı ele geçen buluntulardan anlaşılmaktadır. Burada yüze yakın pişmiş toprak *ostrakon* bulunmuştur. *Ostrakon*'lar üç farklı (evet, hayır, çekimser) oy pusulası şeklindedir. Oturma sıralarının çoğu ve duvarların bir kısmı anakaya tıraşlanarak oluşturulmuştur.

2002 yılı kazılarında sütunlu salon içinde bir sondaj açılmış ve yapının planını değiştirebilecek önemli buluntulara rastlanmıştır (Şekil Ek.40). Parodos olduğu düşünülen yerde ortaya çıkan oturma sıraları, giriş merdivenlerine doğru devam etmekteydi. Böylece merdivenlerin aslında *cavea*'nın uçları olduğu, ön hol denilen

kısmın *parodos* ve *orkhestra* olduğu, mevcut cephe duvarının aslında daha önde yer alması gerektiği anlaşılmıştır[16] (Şekil 2.47, Ek.39). Yapının mevcut durumu kavisli oturma sıralarına sahip plan tipinde (örn. Termessos, Kretopolis) olsa da, özgün durumunun yarım daire *cavea* planında olduğu görülmektedir.

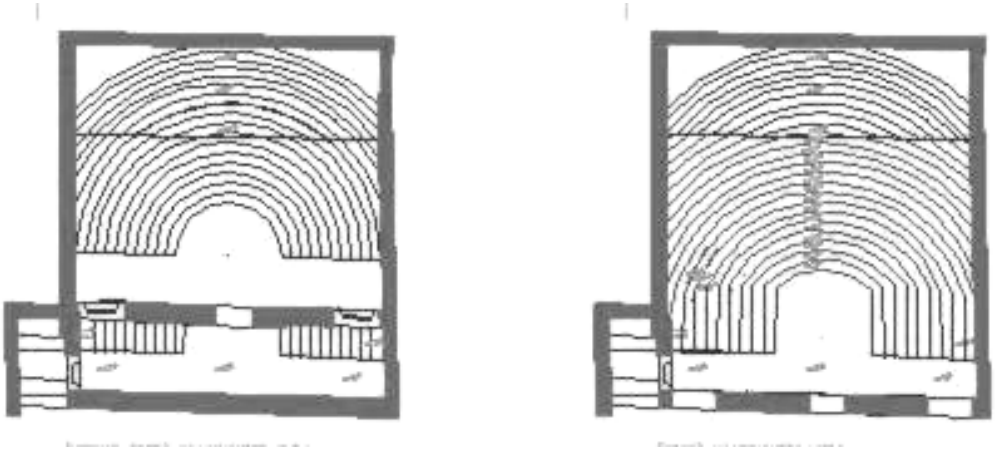

Şekil 2.47 Arykanda *Bouleuterion*, geç ve erken evre (Öz, 2002)

2.1.2.10. Segesta

Sicilya'nın Segesta kentinde bulunan ve dikdörtgen yapı içinde dairesel oturma sıralarına sahip olan binanın boyutları 18,50 x 15,30 metredir (Şekil 2.48). İÖ. 2. yüzyıla tarihlenen (Cesare, 2000) yapıya kuzeyde altı Dorik sütunla taşınan bir portikodan girilmektedir. Yarım daire şeklindeki *orkhestra*'nın yarıçapı 2,26 m. ve döşemesi *opus sectile* tarzındadır. Bu döşeme benzeri Roma Dönemi eklentileri İS. 3. yüzyılın ilk yarısında mimar Bibachos

Şekil 2.48 Segesta *Bouleuterion* (Casanelli, 1996)

[16] Bu sondaj ve yapının yeni planı yerinde incelenmiş ve bazı restitüsyon önerileri geliştirilmiştir. Önümüzdeki yıllarda kazının devam etmesi durumunda, daha önceleri yanlış bilinen birçok durum yeniden gözden geçirilecektir.

tarafından yapılmıştır. Yapının çevresinde İtalyan Korinth sütun başlığı ve *hymation* giymiş bir kadın heykeli bulunmuştur.

2.1.2.11. Messene

Gneisz (1990, s. 334) tarafından *ekklesiasterion* olarak nitelendirilen yapı, önceki sütunlu *bouleuterion'*un yanına yapılmıştır (Şekil 2.49). 34,00 x 21,00 m. ölçülerindeki yapıya kuzey yan duvarındaki üç kapıdan girilmektedir. Kapılardan biri *orkhestra*'ya, biri *cavea*'ya, biri de arkadaki podyuma açılmaktadır. İÖ. 2. Yüzyıla tarihlenen ana yapının içine, Roma İmparatorluk Döneminde *scaenae frons* eklenmiştir.

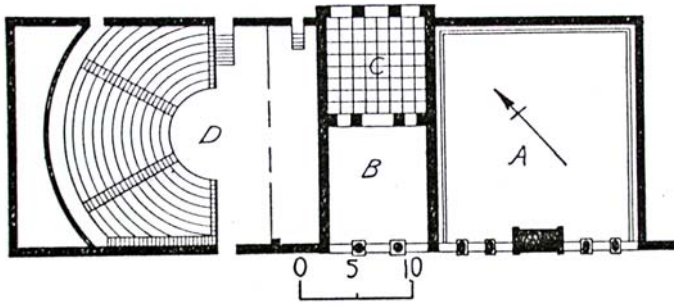

Şekil 2.49 Messene *Odeion* ve *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XIX)

2.1.2.12. Solunt

Tiyatronun doğusundaki yapının boyutları 11,30 x 7,30 metredir. Üç kerkidesli ve beş sıralı caveanın oturma kapasitesi 100 kişidir (Şekil 2.50). Yakınındaki tiyatro ile birlikte İÖ. 2. yüzyıla tarihlenir (Gneisz, 1990, s:352). Güneyindeki iki sütunlu bir girişten sonra *orkhestra*'ya ulaşılır

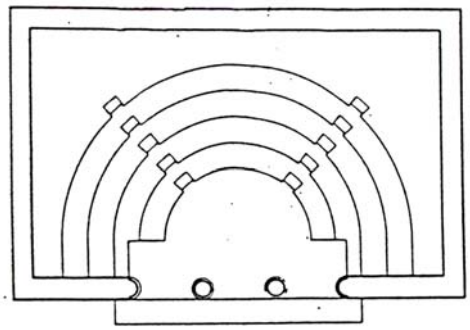

Şekil 2.50 Solunt *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 35)

2.1.2.13. Iaitas

*Agora*nın batısında, iki nefli *stoa*nın arkasındaki kareye yakın (13,00 x 12,00 m.) planlı yapıdır. Toplam kapasitesinin 220 kişi olduğu hesaplanmıştır. Yarım dairesel oturma sıralarına sahip *cavea,* iki merdivenle üç *kerkis*'e bölünmüştür. Doğudaki *stoa*'dan girilen iki kapı direkt *orkhestra*'ya açılır (Şekil 2.51). Miletos benzeri olan yapı, içindeki buluntulara göre İÖ. 2. yüzyıla tarihlenmektedir (Gneisz, 1990, s. 323).

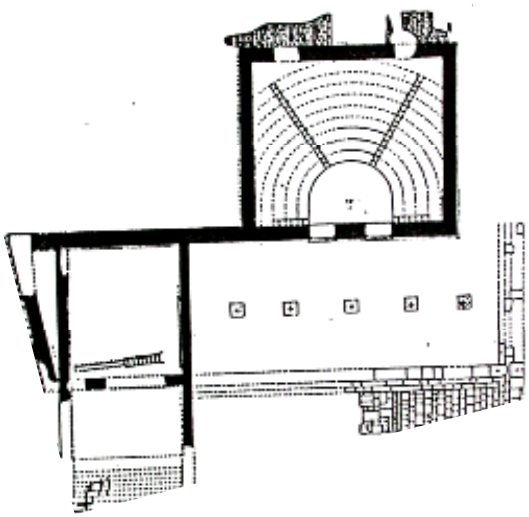

Şekil 2.51 Iaitas *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 36).

2.1.2.14. Metropolis

Metropolis'te, *stoa*'nın üst terasında, Bizans surları tarafından ikiye bölünen *bouleuterion* yapısı, kareye yakın bir plana sahiptir (16,90 x 17,70 m.). Dairesel oturma sıralarının ortasındaki yarım daire alanda sunaklar bulunmuştur. Yapı, ele geçen mimari ve plastik buluntulara göre Geç Hellenistik Dönem'e (İÖ. 2. yüzyılın ortası) tarihlenir (Meriç, 2003, s. 125). Oturma sıralarının arasındaki, kenarı aslan ayaklı üç merdivenden başka, duvar kenarlarında üst platforma ulaşan servis merdivenleri bulunur (Şekil 2.52). Böylece üst kısma çıkmak isteyen meclis üyeleri bu merdivenleri kullanarak, yapılan konuşmayı engellemiyorlardı.

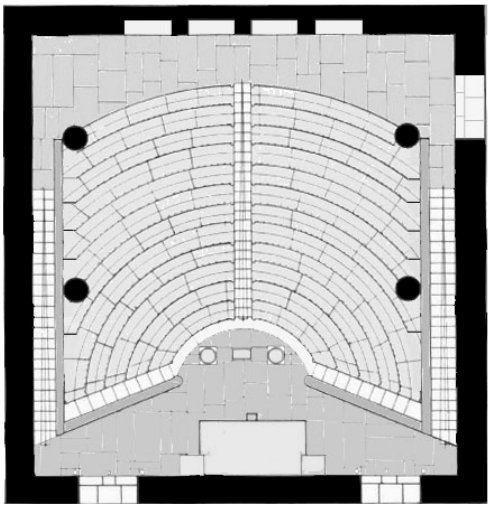

Şekil 2.52 Metropolis *bouleuterion* planı (Öz, 2003)

Bizans sur duvarının içinden çıkarılan asker ve yönetici heykellerinin üst platformda, nişlerin içinde yer aldığı düşünülmektedir. Yapı, Atina Yeni *Bouleuterion* ile başlayan ve Miletos *Bouleuterion*u ile devam eden meclis binası geleneğinin önemli bir örneğidir. Ayrıca dairesel plan tipi ile eğrisel planlı yapılar arasında bir geçiş aşaması oluşturmaktadır.

2.1.2.15. Alabanda

Yaklaşık 26,00 x 36,00 m. ölçülerinde Helenistik Dönem'e tarihlenen yapının güneyinde dört, doğu ve batısında ise birer girişi bulunmaktaydı (Akurgal, 1993, s. 476). Üstteki girişlerden sonra bir merdivenle *cavea* arkasına çıkılıyordu. Tamamen yok olmuş *cavea*'nın yarım daire şeklinde olduğu düşünülmektedir (Şekil 2.53). Termessos Bouleuterionu'ndaki gibi, ikinci katında pilasterler bulunan ön cephenin üst bölümünde Ion sütun kaideleri tespit edilmiştir (Tuchelt, 1975, s. 112; Naumann, 1973, s. 75).

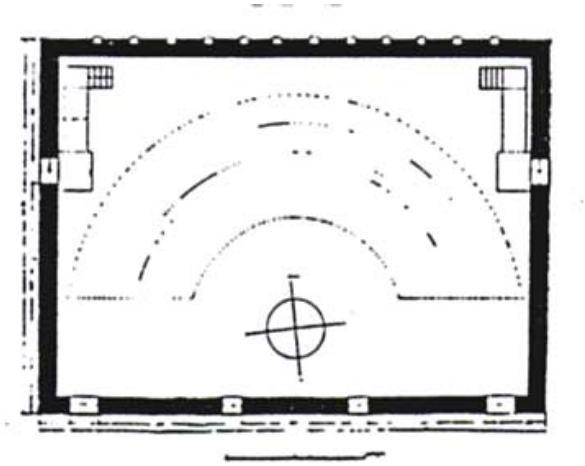

Şekil 2.53 Alabanda *Bouleuterion* (Edhem Bey, 1905)

Aydın Müzesi'nden Emin Yener tarafından kurtarma kazısı yapılan, Alabanda antik kentinin *bouleuterion*'u yeniden araştırılmayı beklemektedir. Bu yapı da ilk kazıcıları tarafından anlaşılamamış ve Termessos *bouleuterion*'una benzerliğine değinilmesine rağmen, bir *bouleuterion* olarak nitelendirilmemiştir[17]. Aslında Karia bölgesindeki meclis binalarının çoğu henüz yeni çalışılmaktadır. Bu yüzden, yeni

[17] Karia bölgesi Alabanda antik kentinde ilk kazı çalışmaları Edhem Bey tarafından 1905-1906 yıllarında yapılmıştır (Edhem Bey, 1905, s. 443, 1-16). Edhem Bey *bouleuterion*'u "le monument rectangulaire" olarak nitelendirmiştir. Ancak 1970'li yıllardaki araştırmalardan sonra yapının *bouleuterion* olduğu anlaşılmıştır.

kazı çalışmaları ve yüzey araştırmaları, Türkiye arkeolojisi ve mimarlık tarihi açısından büyük yenilikler getirecektir (Şekil Ek.37, Ek.38).

2.1.2.16. Iasos

*Agora'*nın güneyinde kalan yapının temeli, Iasos'un Miletos egemenliğinde olduğu İÖ. 1. yüzyıla tarihlenir (Corratelli, 1993, s. 231). Fakat görünen stilistik ve yapısal nitelikleri bakımından, bölgede gelişen Erken İmparatorluk Dönemi'ne, İS. 1. yüzyılın sonuna tarihlenir. Oturma sıralarının arkasına çıkan merdivenler ile *cavea* alt dolgusunu boşaltan tonozlu geçidin, Hadrian Dönemi'nde yapıldığı belirlenmiştir.

İçinde dairesel oturma sıraları olan dikdörtgen yapının boyutları 25,50 x 21,75 metredir (Levi, 1986, s. 46). *Cavea* yarım daireden biraz fazla atnalı şeklindedir. Orkhestra'nın mermer zemini iki renkli *opus sectile* ile döşenmiştir. *Scaenae frons*'u oluşturan bölümde nişler içindeki yüksek kabartmalara (Dionysos ?) ait parçalar, kazılar sırasında ele geçmiştir.

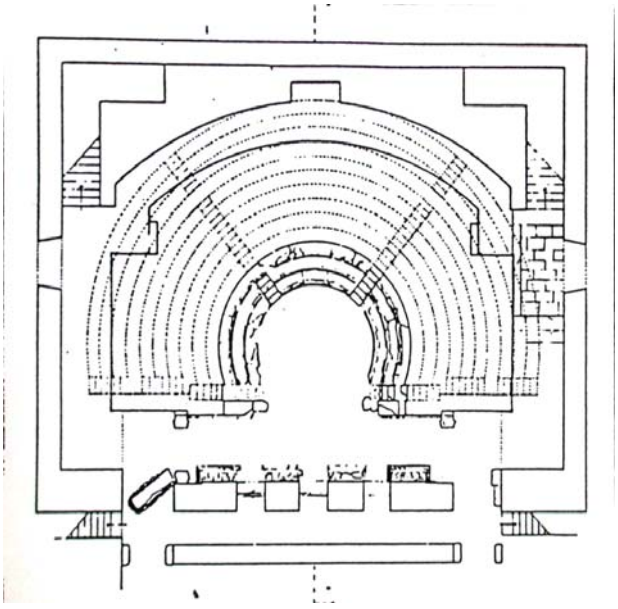

Şekil 2.54 Iasos *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 38)

Kuzeyde her bir tarafında dört plaster sütun olan iki girişle, tek *diazoma*'lı 12 oturma sırasına sahip *cavea*'ya geçilmektedir (Şekil 2.54, Ek.44). Üç *kerkides* halinde düzenlenen oturma sıralarının genişliği 70 cm. ve yüksekliği 40 cm. civarında ölçülmüştür.

Yapının girişlerine öndeki *stoa'*dan çıkan iki merdivenle ulaşılır. *Bouleuterion*'la *stoa*'nın ilişkisi, *porticus post scaeanum* biçimindedir ve Ephesos ile Aphrodisias *odeion*'larındaki duruma benzer (Şekil Ek.43). Burada ele geçen sütun kaidelerinin

bir yüzünde *bouleuterion*'a, diğer yüzünde Poseidon *stoa*'sına adandığına dair ifadeler yer almaktadır. *Bouleuterion* çevresinde yapılan kazılarda ortaya çıkan mezarlarda, Oryantalizan ve Geometrik Dönem seramiklerine rastlanmıştır. Ayrıca yandaki *stoa*'ya ait dükkanlardan birinde bulunan çok sayıda Roma İmparatorluk sikkesi ve yangın izleri, Iasos'un Herulliler'ın istilasına maruz kaldığını göstermektedir (Levi, 1986 s. 45).

2.1.2.17. Troia / Ilion

Tarihsel açıdan büyük öneme sahip Troia'da, yoksullukla geçen Klasik Dönem'den (İÖ. 480-330) sonraki gelişmeler Büyük İskender'in İÖ. 334'teki ziyareti ile başlar. Ilion olarak adı geçen kentte, Antigonos Monophthalmos tarafından, İÖ. 300 yıllarında kurulan yeni Troas Birliği (*koinon*) ve Panathenaia Oyunları için yeni binalar inşa edilir. Bu dönemde yapılan Athena Tapınağı ve tiyatro, özgün işlevlerinin yanı sıra birlik ve kent meclisi toplantılarının yapıldığı yer olarak hizmet verir.

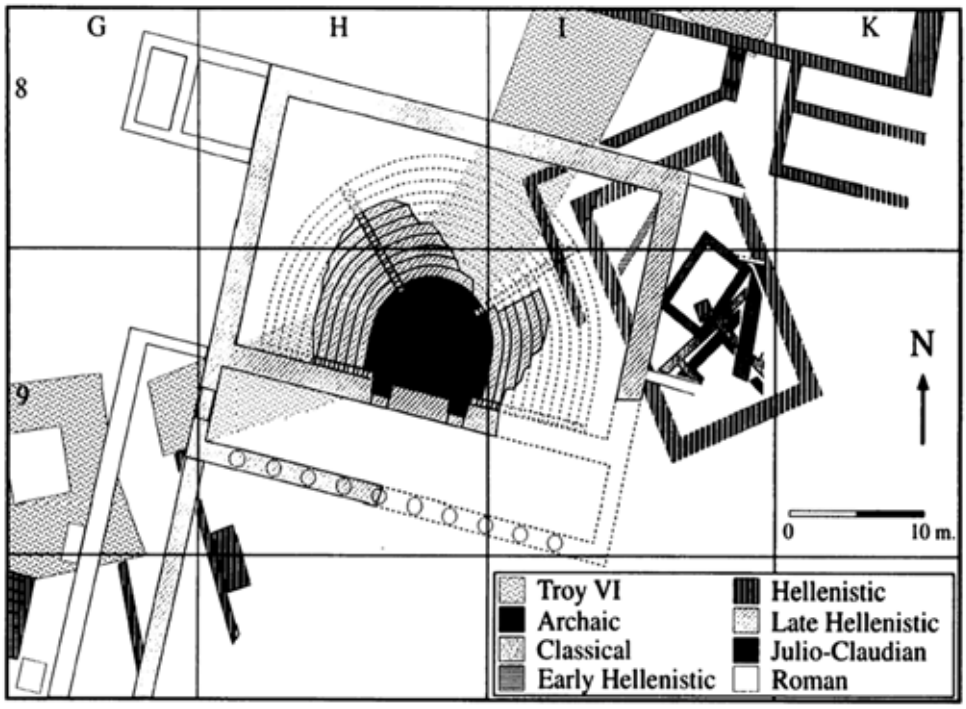

Şekil 2.55 Ilion *Bouleuterion* (Aylward 2000, fig.75)

İÖ. 241-229 yılları arasında bölgeye hakim olan Seleukos Kralı II. Antiokhos Hierax, tapınak portikosu ve sur duvarlarının yanında (Şekil 2.55), Troas Birliği için bir *bouleuterion* yaptırmıştı (Rose, 2001, s. 118). Erken Helenistik yapı ile ilgili bilgiler, 1991-1993 yılları arasında yapılan kazılarda[18] ortaya çıkmıştır.

Ilion kentinde, günümüzde görülebilen *bouleuterion* yapısı, Geç Helenistik olarak tanımlanmıştır. Dörpfeld ve Blegen tarafından "Theater B" olarak adlandırılan ve incelenen yapı, orkestrasındaki renkli mermer kaplamalarla dikkati çeker (Şekil Ek.42). U şeklindeki dairesel oturma sıraları, en alt sıra dışında kireçtaşı bloklardan inşa edilmiştir. En alt sıradaki mermer blokların, sadece kaidesi bulunan Augustus heykeli ile birlikte, geç dönem yenilemesi sırasında yapıldığı Dörpfeld (1902) tarafından tespit edilmişti. Ayrıca mermer oturma sıralarından bazılarının, cephede kullanılan Dor düzeni frizlerinden devşirildiği anlaşılmaktadır.

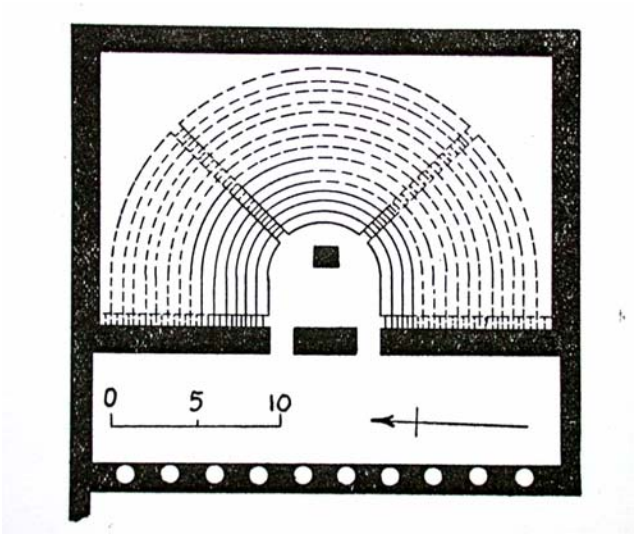

Şekil 2.56 Ilion *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XVI)

Ilion *bouleuterion*'unda diğer meclis binalarında pek rastlanmayan bazı mimari özellikler bulunur (Şekil 2.56). Orkhestra'nın güneyinde kalan kısma, konuşmacılar veya yöneticiler için tek sıralı bir *bema* inşa edilmiştir. Priene, Metropolis ve Assos *bouleuterion*'ları gibi yapılarda görülebilen *bema*'nın çevresinde sütunların var olması sadece Ilion'a özgü bir durumdur. Geç Helenistik *bouleuterion*'un tarihlenmesi konusunda, 1998-1999 yıllarında yapılan kazılarda bazı seramik parçaları ele geçmiştir. Buna göre, Ilion Meclis Binası'nın İÖ. 250-225 yılları

[18] 1991-1993 yılları arasında, Menadier ve Seeher tarafından yapılan kazılarda ele geçen lagynos parçaları ve sunak süslemeleri İÖ. 3. yüzyılın 3. çeyreğini tarihlemektedir (Aylward, 2000, s. 116).

arasında Priene Bouleuterionu tarzında inşa edildiği ve en geç İÖ. 80 yılında Miletos tarzında yeniden yapıldığı belirlenmiştir (Aylward 2000 s:119).

2.1.2.18. Stratonikeia

Stratonikeia antik kenti, Seleukoslar Dönemi'nde yeniden kurularak gelişmiştir. Bu döneme tarihlenen yapılardan biri, önceleri tapınak olduğu varsayılan *bouleuterion*'dur. Yapının önündeki sütunlu galerinin kuzey duvarı üzerindeki yazıtlarda, Zeus Panamaros ve Helios Serapis onuruna yapılan sunulardan bahsedildiği için, yapının Serapeion olduğu bazı kaynaklarda geçmektedir (Anabolu, 1970, r. 258; Bean, 2000, s. 84; Laumonier, 1958, s. 289-290; Robert, 1935, s. 333). Yine benzer şekilde ilk gezginlerden sayılan Trémaux (1868, lev. 4) tarafından bir tapınak olarak ve Choiseul-Gouffier (1842, lev. 78) gravürlerinde ise "Philekos'un Mezarı" olarak bahsedilmektedir.

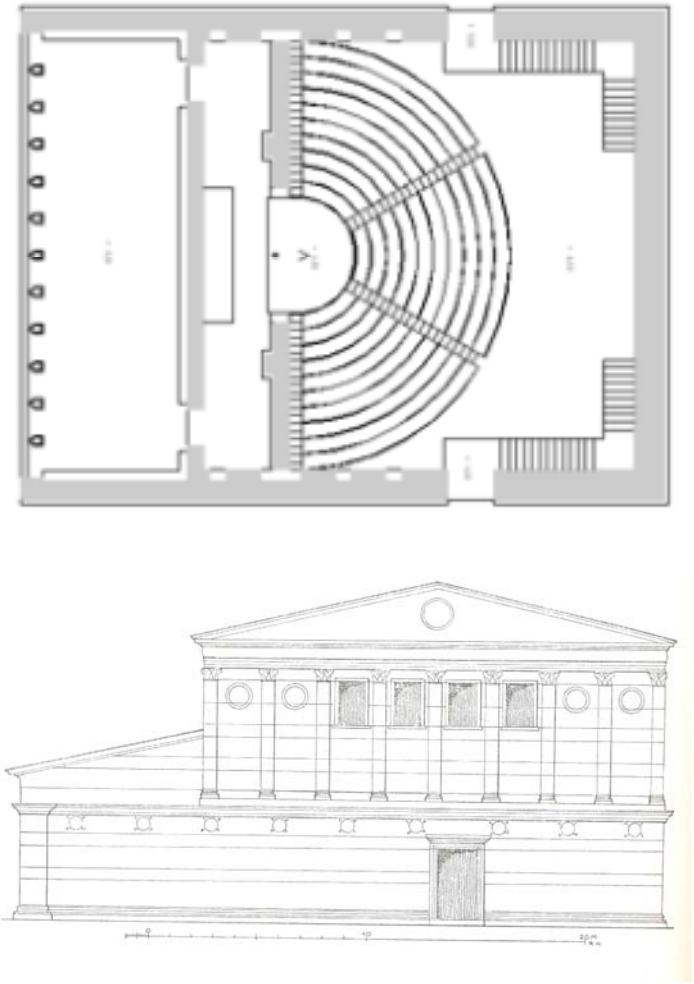

Şekil 2.57 Stratonikeia *Bouleuterion* (Plan: Öz, 2003 ve Kesit: Naumann, 1973)

Yapının tapınak olarak adlandırılmasının nedeni, önündeki *prostylos* benzeri sütunlar ve *ante* duvarlarıdır. Aslında bu bölümün yapının giriş revağı olduğu ve arkasındaki başka bir bölümden sonra ancak toplantı salonuna ulaşılabildiği görülmektedir (Şekil 2.57). Üç bölümlü yapının genel boyutları yaklaşık 25,00 x

32,00 m.; sadece toplantı salonunun boyutları ise 25,00 x 20,00 m. olarak ölçülmüştür. Bina başta Miletos olmak üzere Nysa, Aizanoi, Iasos, ve Troia *bouleuterion*'ları ile yakın benzerlikler göstermektedir. Özellikle bir yapı kompleksi halinde planlanması, yarım daire oturma sıraları bulunması ve yandan girilen *ambulacrum*'lara sahip olması bakımından, Miletos *bouleuterion*'unun küçük bir kopyası niteliğindedir (Şekil Ek.45, 46).

Yapının tarihlenmesi açısından önem taşıyan, *bouleuterion*'un kuzeyinde 1985 yılında bulunan heykel, daha önceki 610 no'lu kadın heykeline ve Lagina frizlerindeki kadın figürlerine benzemektedir. Bu yüzden Özgan (1999, s. 46, Katalog No: Ks. 85 / 570) tarafından İÖ. 2. yüzyıl sonu – 1. yüzyıl başına tarihlenir. Fakat yapının üzerindeki profiller, kapı lento frizleri ve Diocletianus'a övgülerin yer aldığı kuzey duvarındaki yazıta (Naumann, 1973a, s. 77-79) göre İS. 3. yüzyılda geniş çaplı bir onarım geçirdiği görülmektedir.

2.1.2.19. Nysa am Maeander

Nysa'da ilk kazılar 1907-1909 yılları arasında W. von Diest tarafından gerçekleştirilmiştir. Kazı raporlarında sadece "*bouleuterion orkhestra* döşemesi düzgün kireçtaşı plakalardan oluşmaktadır" ifadesi yer alır. 1960'da İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından yapılan üçüncü dönem kazılarında, 50 yıl içinde tekrar toprakla dolan *bouleuterion* yeniden gün ışığına çıkarılmıştır. Fakat opus sectile döşemenin koruması tam yapılmadığından günümüze eksik olarak ulaşmıştır. 1990 yılından beri sürdürülen Prof. Dr. Vedat İdil başkanlığındaki kazılar sırasında, Kadıoğlu (2000) tarafından döşemenin gerekli araştırması ve koruması yapılabilmiştir (Şekil Ek.48).

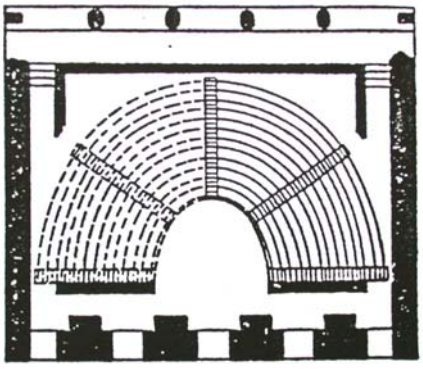

Şekil 2.58 Nysa *gerontikon* (McDonald, 1943, pl. XVI)

Strabon (XIV, 649) yapıdan "*gerontikon*" olarak bahseder, kelime anlamı "yaşlılar için" olmasına rağmen, antik Dönemdeki fonksiyonu tam olarak bilinmemektedir. Bu yüzden Nysa'daki yapının *bouleuterion* (meclis binası) olduğu kabul edilmektedir.

Nysa *bouleuterion*'u *agora*'nın batısında yer almakta ve güneye bakmaktadır. Yapı 27,24 x 23,40 ölçülerinde dairesel oturma sıralarına sahip dikdörtgen planlıdır (İdil, 1999, s. 53). Kireçtaşı bloklar ve tuğla duvarlardan oluşan yapının üzerinde çatı olduğu, ele geçen kömürleşmiş kiriş parçaları ve demir lamalar sayesinde anlaşılmıştır. Doğal eğime yaslanan oturma sıralarının planı yarım daireyi biraz aşar. Bu nedenle Metropolis, Messene ve Solunt *bouleuterion*'larıyla benzerlik göstermektedir. 12 basamaklı *cavea* beş merdiven ile dört eşit *kerkis*'e bölünmüştür.

Kuzeyde, *cavea* üstü platformda düz bir sütunlu galeri bulunur. Burada dört adet çifte yarım sütun yer alır. Güneydeki beş kapı ile girildikten sonra görülen *parodos*'lar düz yapılmayarak, *cavea*'nın at nalı formunda olması sağlanmıştır. Yaklaşık 700 kişilik yapının sonradan eklenen ön salonunda sekiz heykel kaidesi bulunur (Şekil 2.58). *Orkhestra opus sectile* döşemesinin ortasında sekizgen göbekli, eşkenar dörtgen ışınlı yıldız motifi bulunmaktadır. Benzer renkli mermer veya *opus sectile* örneklerine, İS. 2. yüzyılda Iasos *bouleuterion*'u, Aphrodisias ve Kos *odeion*'ları ile Ephesos, Metropolis, Tarraco, Nora ve Sybaris Tiyatrosu'nda rastlanır (Kadıoğlu, 2000, s. 10).

Kazılar sonucunda yapının üç evreli olduğu anlaşılmıştır. Fakat Strabon'un da yapıyı gördüğü düşünülürse ilk inşa tarihini Geç Helenistik Dönem'e kadar çekmek gerekmektedir. Daha sonraki İS. 1. yüzyıla tarihlenen birinci evreye ait sadece dış duvarlar korunabilmiştir (Gneisz, 1990, s. 149). İkinci evrede ön cepheye 5,20 cm. genişliğinde bir *stoa* eklenmiştir. Sahne binası yapılmış ve parodosların 85 cm. doldurulmasıyla *orkhestra* derinleştirilmiştir. İS. 2. yüzyılın ortasında üçüncü evrede iki katlı ve beş kapılı bir *scaenae frons* uygulaması görülür. Bir yazıtta adı geçen genç ve yaşlı Faustina isimleri nedeniyle yapının Antoninler Döneminde (İS. 2. yüzyıl ortası) değişikliğe uğradığı anlaşılmaktadır (İdil, 1999, s. 56).

2.1.2.20. Aizanoi

Aizanoi'de 70'li yıllarda ortaya çıkarılan peristil içindeki dairesel yapı, diğer önerilerin yanında yanlışlıkla meclis yapısı olarak da adlandırılmıştı. Çünkü *orthostat*'larda yer alan yazıtta (Naumann, 1973b, s. 22) meclisin adı geçiyordu. Fakat daha sonra bu yapının aslında bir *macellum* (et ve balık pazarı) olduğu anlaşıldı.

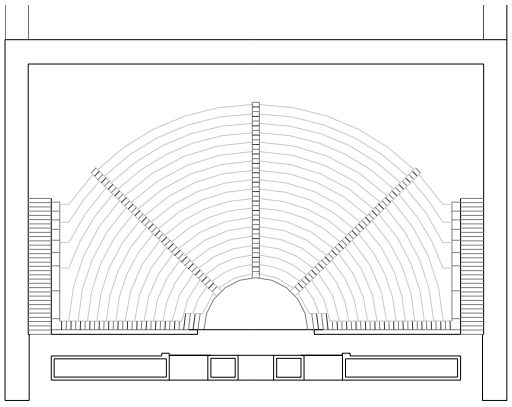

Şekil 2.59Aizanoi *Bouleuterion* (Öz, 2002)

2000 - 2002 yılları arasında bir kısmı ortaya çıkarılan *bouleuterion*'un, tam planı ile ilgili yeterli bilgi yoktur (Şekil Ek.47). Hatta ilk kazılarda bulunan *parodos* için Dorik sütunlu avluya çıkan mermer yol ifadesi kullanılmıştı (Rheidt, 2001b, s. 151). Aynı şekilde ele geçen devşirme oturma sırası levhalarının erken bir tiyatroya ait olduğu düşünülmekteydi. Bu kazılarda ortaya çıkan diğer önemli olay, avlu çevresindeki yapıların Tunç Çağı tabakalarının hemen üstüne yapıldıklarının belirlenmesidir.

Eldeki veriler ışığında yaklaşık 22,00 x 33,00 m. boyutlarında görkemli bir yapı olduğu düşünülmektedir[19] (Şekil 2.59). Daha önceki yayınlarda yapının 18,25 x 32,00 m. boyutlarında olacağı beklenmekteydi. Bu ölçü, yapının çevresindeki Dorik sütunlu avlu ve tapınak platosundaki odaların durumuna göre verilmişti. En son bilgiler, yapının Roma İmparatorluk Dönemi'nde İS. 2. yüzyılın ilk yarısında *bouleuterion* amacıyla yapıldığını, daha sonra İS. 3. yüzyılın sonlarında onarılarak *odeion* veya küçük tiyatro olarak yeniden düzenlendiği yönündedir (Rheidt, 2001a, s. 260).

[19] 2002 yılında yerinde alınan ölçülere dayanılarak boyutlar verilmiştir.

2.1.2.21. Petra Büyük Tapınak

Ürdün'de Nebati Krallığı'nın başkenti olan Petra'da görkemli büyük tapınağın ikinci kullanım evresinde içine bir meclis salonu yapılmıştı. Joukowsky'e (2003) göre İÖ. 1. yüzyılın son çeyreğine tarihlenen, *tetrastil in antis* formundaki tapınağın boyutları 35,00 x 42,50 metredir. Tapınağa bir *propylon*'dan geçilen, etrafı 120 sütunla çevrilmiş, geniş bir avludan (alt *temenos*) ulaşılabiliyordu. *Pronaos* ve koridor sisteminden sonra *cella* içindeki toplantı mekanına ulaşılıyordu (Şekil 2.60).

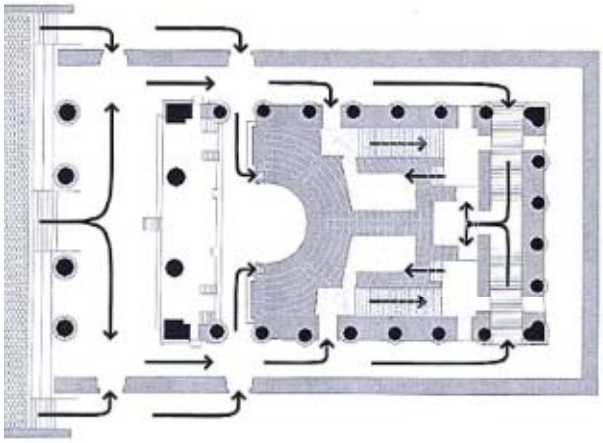

Şekil 2.60 Petra Büyük Tapınak içindeki oturma sıraları (Joukowsky, 2003)

Duvarlarında pilasterler bulunan *cella*'nın içinde 565-620 oturma kapasiteli dairesel basamaklar bulunuyordu. 1997'de keşfedilen bu alanın konuşmalar, dramatik gösteriler, dini törenler ve çeşitli toplantılar için kullanıldığı düşünülmektedir. Tek *diazoma* ile ikiye ayrılan 20 adet oturma sırası tapınağın girişine ve arka kapısına ulaşan merdivenlerle kesilmekteydi. Tapınağın bazı sütunları Asya fil başı şeklinde ve Korinth düzenindeydi, frizler ise derin bitki motiflerine sahipti. Bu değişiklik yaklaşık olarak II. Malichus'un Dönemi'ne (İÖ. 44-70) rastlamaktadır (Joukowsky, 2003). İÖ. 106 yılından sonra bölgeyi ele geçiren Romalılar tarafından yeniden tapınağa dönüştürüldüğü varsayılmaktadır. Yapının önce tapınak, yüz yıl sonra toplantı mekanı ve sonra yeniden tapınak işlevine dönüştürülmesinin nedenleri henüz tespit edilememiştir.

Roma Dönemindeki meclis toplantı alanlarının bir diğer örneği, tamamen bir daire şeklinde oturma sıralarından oluşan *comitium* yapılarıdır. Üzeri açık olan c*omitium*'lar kare şeklindeki bir altyapı içinde (Cosa, Paestum, Alba Fucens) yapılabildikleri gibi sadece dairesel oturma sırası şeklinde de (Metapontum,

Agrigento) düzenlenebiliyorlardı. Gneisz (1990, s. 343), Magna Graecia'daki (İtalya) bazı *comitium*'ların (Paestum, Metapontum, Agrigento) *ekklesiasterion* (halk meclisi) olarak adlandırılabileceğini savunmaktadır.

2.1.2.22. Roma Comitiumları

2.1.2.22.1. Paestum. *Forum*'un kuzeyinde yer alan yapı 41,50 x 49,50 m. boyutlarındaki dörtgen altyapının merkezine oturan dairesel oturma sıralarından oluşmaktadır. 25 m. çapındaki daire içinde sekiz adet oturma sırası bulunmaktadır. Alana üç yönden girişler bırakılmış ve geriye kalan kuzey yönünde ise beş adet mekan oluşturulmuştur (Şekil 2.61, Ek.68).

Yapının tarihi kentin bir koloni olarak kurulduğu tarihe dayandırılmaktadır. Böylece ilk yapımı İÖ. 273 yılına tarihlenen[20] yapıda, mimari özellikler açısından İÖ. 2. yüzyılın ikinci yarısında değişikliler yapıldığı anlaşılmaktadır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise alanın güneybatı köşesine Korinth düzeninde bir podyumlu tapınak inşa edilmiştir (Gneisz, 1990, s. 344; Balty, 1991, s. 177).

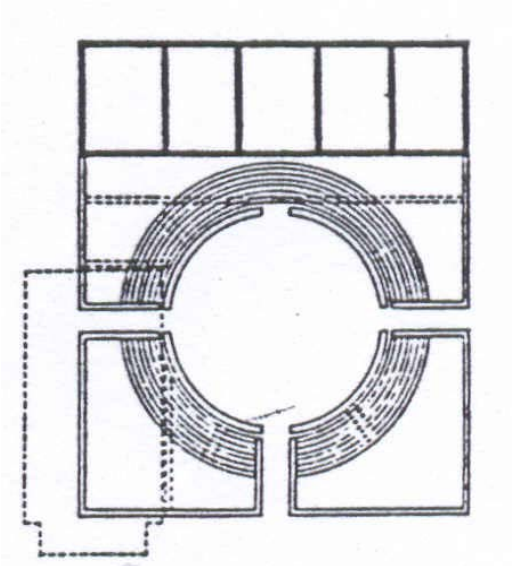

Şekil 2.61 Paestum *comitium* (Gneisz, 1990, abb. 50).

2.1.2.22.2. Cosa . *Comitium* alanı, aynı nedenlerle Paestum'daki yapı ile beraber tarihlendirilmektedir. Yapım aşamalarının, kentin tarihi ile birlikte birinci (İÖ. 273) ve ikinci (İÖ. 197) koloni hareketlerine paralel gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Plan olarak benzerlikler görülen Paestum ve Cosa'daki yapılar arasında, en önemli ayrılık dairesel alanın (çap 8,60 m.) çevresindeki kare alanda (17,20 m.) da oturma sıralarına rastlanmasıdır (Şekil 2.84).

[20] Titus Livius (14) bu tarihte Paestum ve Cosa'ya koloni çıkarıldığından bahsetmektedir.

Aynı zamanda kare alanın kuzey kenarına bitişik olarak yapılan, tapınak benzeri[21] bir yapı diğer örneklerden farklılık yaratır. İki katlı yapının, alt katının depo ve arşiv, üst katının ise yönetim ofisi olarak kullanıldığı düşünülmektedir. *Comitium*'un oturma sıralarından ulaşılan ikinci kattaki salonun boyutları (6,40 x 10,60 m.) küçük bir yönetici grubunun toplantı yapması için yeterlidir (Gneisz, 1990, s. 314).

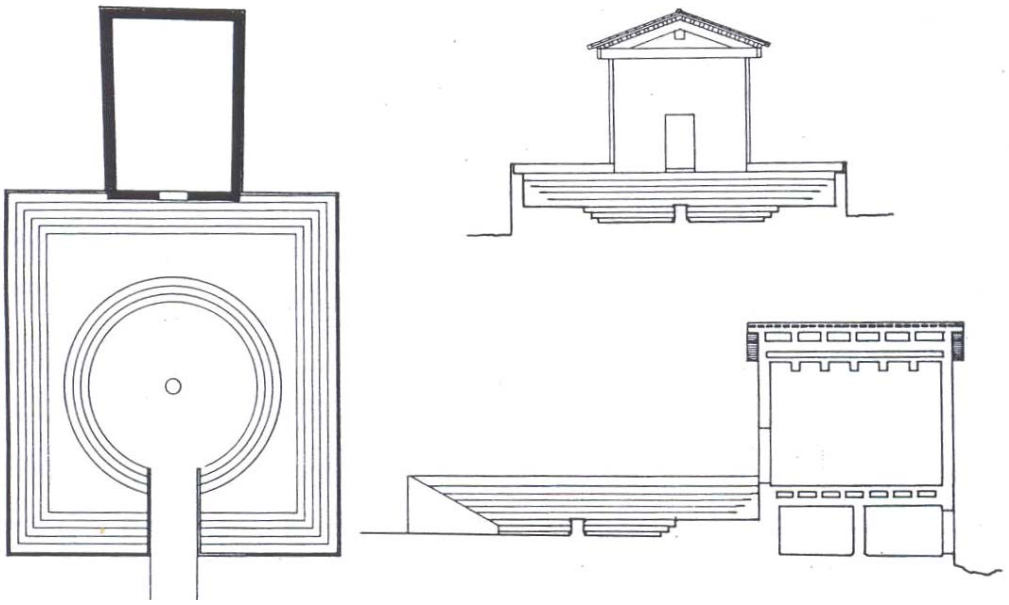

Şekil 2.62 Cosa, *curia* ve *comitium*, ilk evrenin plan ve kesitleri (Brown, 1951, fig. 23)

2.1.3. Eğrisel Planlı

2.1.3.1. Termessos

Antalya-Korkuteli karayoluna bağlanan özel yolla 1050 m. yükseklikte Güllük Dağı'ndaki kalıntılara ulaşılabilir. Şehrin kalıntıları, Hellenistik Dönem sur duvarları ile başlar ve Güllük dağının zirvesine kadar devam eder. Sırasıyla İmparator Hadrian devrinde yapılmış İon düzenindeki tapınak, birinci katı ayakta kalmış *gymnasion*, sütunlu cadde ve yakınındaki kanalizasyon şebekesi görülebilir.

[21] Yönetici binasının tapınak benzeri olması nedeniyle, bu tip toplantı alanları Balty (1991) tarafından, kitabının birinci bölümünde Tapınak Tipi *(Templum Ordinis)* olarak değerlendirilmektedir.

Tepedeki düzlükteki ilk kalıntı *agora'*ya aittir. Batısındaki portiko veya *stoa*, II. Attalos zamanında (İÖ. 159-138) inşa edilmiş olup Dor düzenindedir. *Agora'*nın doğusunda, yamaca yaslanmış olan ve Antalya Körfezi'ni görebilen konumdaki tiyatro yer alır. Hellenistik Dönemde yapılmış ve sonra Roma devrinde onarılıp sahne binası eklenmiştir. Büyük İskender Döneminin önemli komutanlarından Alkestas'ın mezarı (İÖ. 319) ve diğerleri, şehir tarihine ışık tutmaları açısından da önemlidirler.

İçten içe 22,40 x 22,34 m. boyutlarındaki yapıdan Lanckoronski (1892, II, s. 99) *odeion* olarak bahsetmektedir. Çatıyı taşıyan duvarları pencere ve saçak seviyesine kadar korunmuştur (Şekil Ek.49). Yedi tanesi yerinde görülebilen oturma sıralarının düzeni, büyük bir dairenin yay parçası şeklinde kavislidir (Şekil 2.63). Yapının sahne kısmının olmaması, *odeion* olarak kullanılamayacağını göstermektedir (Şekil Ek.50). Cephedeki Dor düzeni karakterini belirleyen sütunlar kare formunda pilaster şeklindedir (Şekil Ek.6). İÖ. 1. yüzyılda inşa edilen yapının, küçük bir benzeri komşu kent Ariassos'ta bulunmuştur[22].

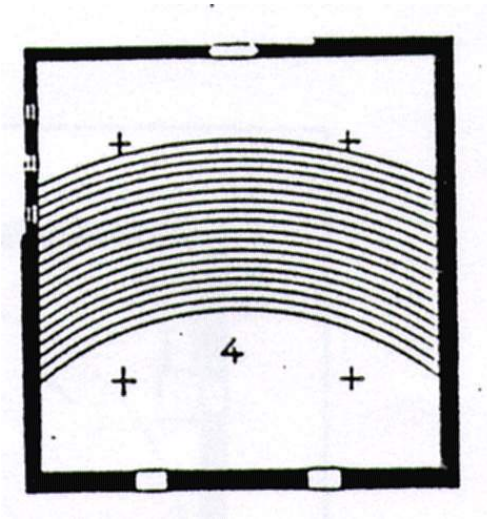

Şekil 2.63 Termessos *Bouleuterion* (Krischen, 1941)

Antik dönemde Pamphylia, Pisidia ve Lykia olarak adlandırılan Güneybatı Anadolu kıyıları, doğudan gelen deniz ticaretinin ilk limanlarıydı. Bu yüzden kıyıdaki liman kentleri gelişirken, beraberinde daha iç bölgelerdeki ticaret yolları üzerindeki kentleri de zenginleştirdiler. Phaselis, Perge, Aspendos ve Sillyon Klasik Dönemde Pers gücüne karşı Helenler tarafından kurulan Delos Birliği'ne bağlı kentler arasında yer aldılar (Şekil 2.64).

[22] Yapı hakkındaki diğer yayınlar; McDonald, 1943, s. 284; Meinel, 1980, s. 179; Gneisz, 1990, s. 354; Balty, 1991, s. 472.

Helenistik Dönem boyunca bölgede çeşitli krallıklar (Ptolemaios, Seleukos ve Pergamon Krallıkları) söz sahibi olmasına rağmen, kent devletçikleri hayatlarını sürdürdüler. Pergamon Krallığı'nın yetkilerini Romalılar'a devretmesiyle, bölgede özgür birlikler kurulmuş ve Batı Anadolu gibi kararsızlık ortamından sıyrılarak, çeşitli imar faaliyetlerine girişilmiştir.

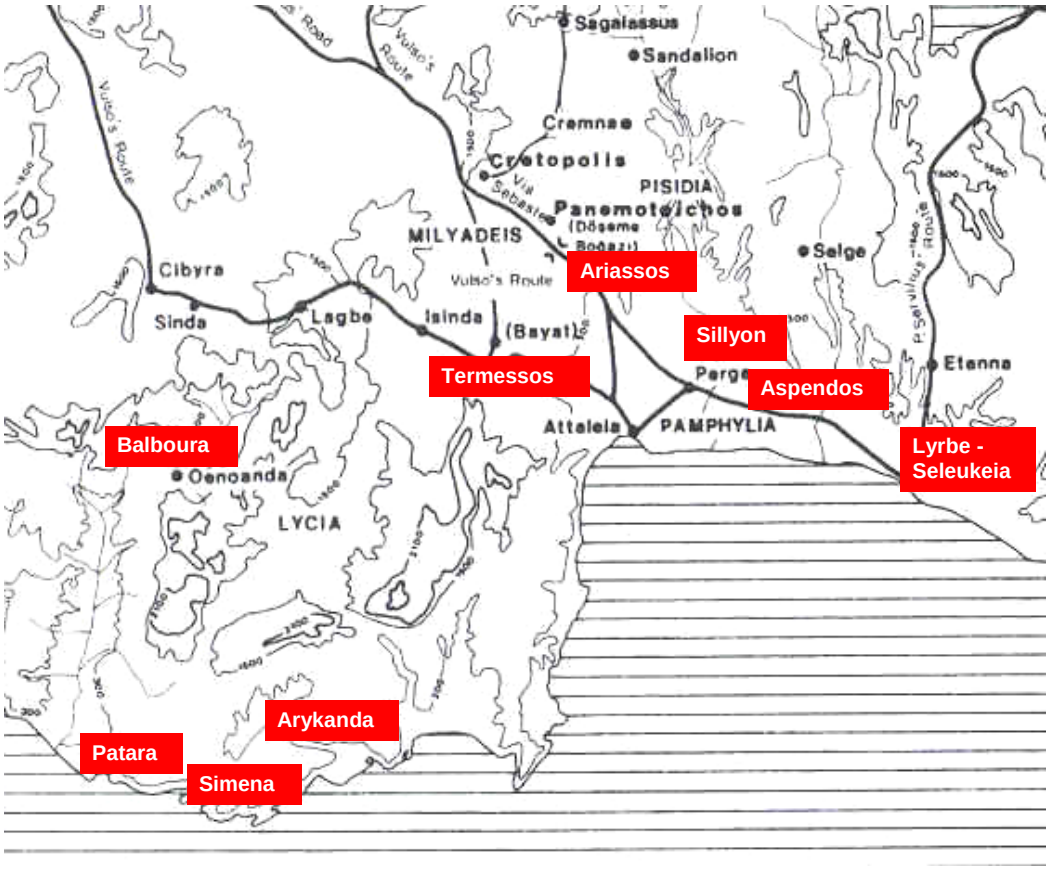

Şekil 2.64 Meclis binası bulunan Güneybatı Anadolu kentleri (Mitchell, 1989).

Bölgenin uzun yıllar boyunca krallıkların egemenliği altında kalmasına rağmen, kendi özgür kimliğini koruması ilginçtir. Bu durum bölgenin topografyası ile yakından ilişkilidir. Sadece denizden ulaşılabilen kentler, kuzeyden de Tauros dağları ile çevrilerek, düşmanlar için zor bir hedef durumundaydı. Böylece kentlerin özgürlüğü bağlamında, ne egemen gücün yetkileri ulaşabilmiş, ne de toplumsal farklılıklar yaratılabilmiştir.

Klasik Yunan uygarlığından uzak olan ve Herodot gibi yazarlar tarafından barbar olarak nitelendirilen bölge kentlerinin çoğunda meclis geleneğinin bulunmasını açıklamak güçtür. Bununla beraber, Pergamon Krallığı ile Roma egemenliği arasında kalan yaklaşık 200 yıl boyunca (İÖ. 167 – İS. 43) Lykia kentlerinden oluşan bir birlik kurulmuştur. Her yıl başka bir kentte toplanan birlik meclisi sayesinde tüm kentlerin bir meclis binası veya bu işleve sahip başka bir yapıya sahip olması sağlanmıştır. Tarihteki ilk federasyon örneği olarak karşımıza çıkan bu oluşumun merkezi olarak Patara kenti ve meclis yapısı seçilmiştir (İşkan, 2006).

2.1.3.2. Akrai

Tiyatronun yakınındaki yapı, içten içe 7,10 x 7,60 m. ölçüleri ile küçük meclis yapıları grubuna girmektedir. 100 kişi kapasiteli yapının, aynı zamanda *odeion* olarak da kullanıldığı düşünülebilir. Üç *kerkis*'li *cavea*'da altı adet oturma sırası vardır (Şekil 2.65). Yapının önündeki portalden girilen *orkhestra*'nın çapı 5,50 metredir. Mimari süsleme detayları nedeniyle, İÖ. 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlenir (Gneisz, 1990, s.302).

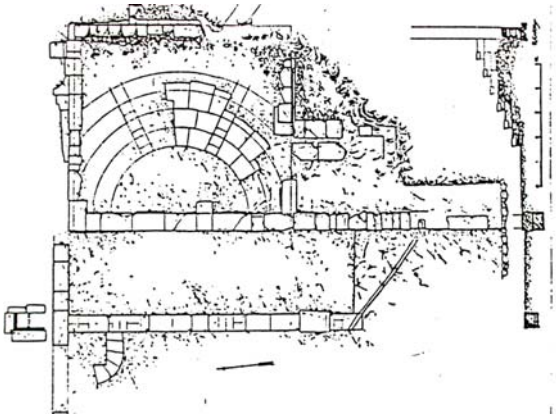

Şekil 2.65 Akrai *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 33).

2.1.3.3. Knidos

Knidos'ta iki farklı *bouleuterion* yapısından bahsedilmektedir. Özgan (2002, s. 81) ve Gneisz (1990, s. 326) tarafından belirtilen ilk yapı, 25,80 x 21,75 m. ölçülerindedir. Tanımlama probleminin yanı sıra, tarihleme için de, İÖ. 1. yüzıl ile İS.

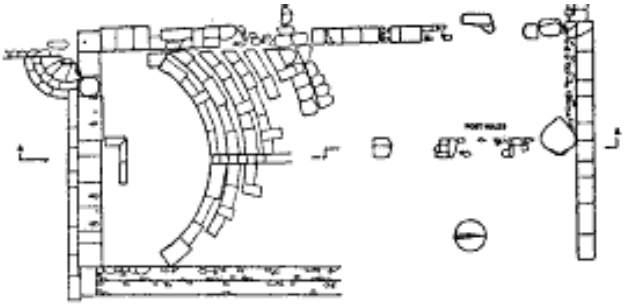

Şekil 2.66 Knidos *Bouleuterion* (Mellink, 1969, s. 219, ill. 4).

2. yüzyıl arasıdaki farklı zamanlar verilmektedir. Yapıdan günümüze, duvar temelleri ile oturma sıralarının blokajları kalabilmiştir (Şekil Ek.51, 52).

Bouleuterion olarak adlandırılan diğer bir yapı (Love, 1970, s. 152) ise, Liman yakınındaki *odeion*'dur. Cephe duvarındaki izlerden ön kısımda, aralarında parapet bulunan dört sütunun varlığı anlaşılmaktadır. Sütunların mimari düzenleri bilinmemekle birlikte, Assos *bouleuterion*'undaki gibi içerideki toplantının izlenmesini sağlayan yarı açık bir bölüm yaratıldığı düşünülebilir. En kuzeydeki sütun arasının giriş amacıyla kullanıldığı, önündeki dairesel basamaklardan[23] anlaşılmaktadır. Kazılar sırasında ortaya çıkan *orkhestra*'daki bloklar *bema* veya sunağa işaret eder (Şekil 2.66).

2.1.3.4. Ariassos (Kretopolis [24])

Antalya kıyısını kuzeydeki Anadolu platosuna bağlayan boğaz olan 924 m. yükseklikteki Çubukbeli'nin batısında Akkoç köyüne l km. mesafede Ariassos antik kentinin kalıntıları bulunmaktadır. Ariassos önemli ticaret yolu üzerinde bulunması nedeniyle daha çok geçiş ücreti ve haraçla geçinmesinin yanı sıra, kentte bağcılık, şarapçılık ve zeytin yağı üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır. Kentin geç Roma Dönemi'nde yaşadığı deprem sonucu yıkıldığı ve bu nedenle terk edildiği sanılmaktadır. Kentte Roma Dönemi'nde yapılmış üç kemerli bir giriş kapısından başka *gymnasion* ve oldukça iyi korunmuş mezar yapıları görülmektedir (Mitchell, 1989, s. 65).

İÖ. 1. yüzyıla tarihlenen dikdörtgen yapının (18,30 x 14,00 m.), üçü *orkhestra*'ya ve biri *cavea*'ya açılan dört girişi vardır (Gneisz, 1990, s. 328; McDonald, 1943, s. 244). Sadece eğrisel oturma basamaklarından oluşan *cavea*'nın 250 kişi kapasiteli

---

[23] Benzer dairesel basamaklara Pompeii t*eatrum tectum*'da da rastlanmaktadır (Bieber, 1961, s. 174).

[24] Eski bir isim olan Kretopolis'in yeri konusunda çeşitli fikirler vardır. Umar (1989) Isparta'nın Bucak ilçesindeki Krema antik kenti ile özdeşleştirirken, Balty ise (1990, s. 478) Antalya, Korkuteli'ndeki Ariassos olduğunu düşünmektedir. Aslında Lanckoronski (1892) yayınında Niemann ve Petersen tarafından çizimi yapılan yapı, Kretopolis'te değil Ariassos'taki meclis binasıdır. Kretopolis'in yeri hakkında French ve Mitchell (1994), Korkuteli'nin Ürkütlü köyü yakınlarını göstermektedir.

olduğu düşünülmektedir. Arka kapı ile *cavea* arasında üç dar kapı ile basamaklara ulaşan bir bölüm vardır. Plan itibarıyle Atina'daki Agrippa Odeionu ile büyük benzerlikler göstermektedir (Şekil 2.63). Bu yüzden sadece temel seviyesinde korunabilen yapıyı, Lanckoronski (1892) *odeion* olarak nitelemiştir (Şekil Ek.53, 54).

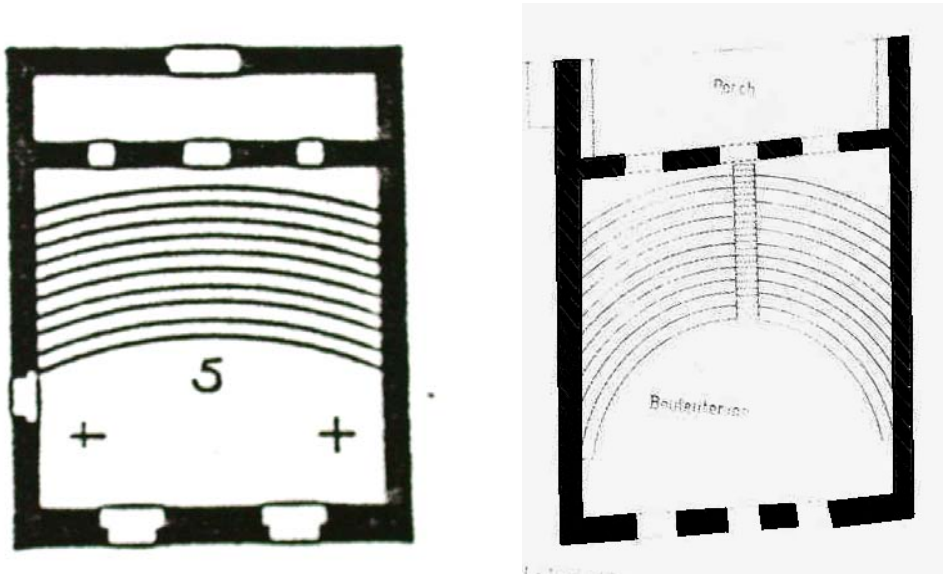

Şekil 2.67 Lanckoronski (1892) ve Mitchell'e (1989) göre *bouleuterion*

2.1.3.5. Aigai

*Agora'*dan ayrı olarak kuzeyde yer alan *bouleuterion*, İÖ. 1. yüzyıla tarihlenmektedir. Düz oturma sıralarına sahip yapının girişi ve *orkhestra*'sı güneydedir. Bohn (1889, s. 34) tarafından *bouleuterion* yakınında bulunmuş bir arşitrav bloğu üzerindeki yazıtta, Aiolis lehçesiyle;

ΑΝΤΙΦΑΝΗΣ ΑΠΟΛΛΟΝΙΔΑ ΔΙΙ ΒΟΛΛΑΙΩ
ΚΑΙ ΙΣΤΙΑ ΒΟΛΛΑΙΑ
ΚΑΙ ΤΩ ΔΑΜΟ

(Apollonides oğlu Antiphanes bu yapıyı Zeus Bollaios, Hestia Bollaia ve halka adamıştır) ibaresi bulunmaktadır. Yazıt üzerindeki harflerin formuna göre İS. 1. yüzyıla tarihlenebilir (Mcdonald, 1943, s. 167). Bu tarih aynı zamanda kentteki diğer kamu binalarının da yapıldığı tarihtir.

Benzer şekilde Atina'da yeni *bouleuterion*un *bema* kısmına yakın sunaklar üzerinde Zeus Boulaios, Athena Boulaia ve Hestia Boulaia ile Olympia *bouleuterion'*u içindeki sunakta Zeus Horkios adına sunular yapıldığı belirtilmektedir. Yazıtın ait olduğu yapının Hestia'ya da adanmış olması, *prytaneion* olarak kullanıldığını gösterir. Böylece Aigai gibi küçük kentlerde, *bouleuterion* ile *prytaneion* için aynı yapının kullanıldığı düşünülebilir.

2004 yılında Prof. Dr. Ersin Doğer (2006) tarafından, Aigai'de ilk kez yapılan kazı çalışmalarında, öncelikle *bouleuterion* hedef alınmıştır. Kısa sürede yapının büyük bir bölümü ortaya çıkarılmıştır. Buna göre daha önceki yayınlarda kare plan içinde düz oturma sıralarının olduğu düşünülürken, 2004 kazıları ile durumun farklı olduğu görülmüştür (Şekil 2.68). Aigai *bouleuterion*u, yaklaşık 9,00 x 14,00 m. boyutlarında eğrisel oturma sıralarına sahip bir yapıdır[25]. *Orkhestra* kısmı henüz kazılmamasına rağmen, buradan yukarı çıkan orta merdiven ve yan merdivenlerin varlığı görülmektedir.

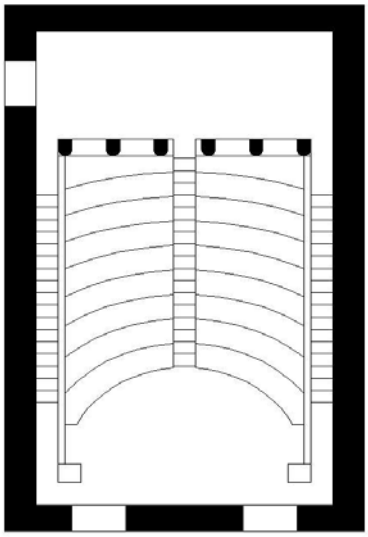

Şekil 2.68 Aigai *Bouleuterionu* (Arkeolog Şükrü Tül'ün yardımlarıyla çizilmiştir, Öz, 2004)

Oturma sıralarının henüz dokuz tanesi açığa çıkarılmıştır. Caveanın üst kısmındaki boşlukta sütunlarla ayrılmış bir resepsiyon odası tespit edilmiştir. Eğimli bir arazide yer alan yapıya, alttan iki ve üstten bir adet kapı ile giriş yapıldığı anlaşılmıştır. Yukarıda anlatılan plan tipi özelliklerine bağlı olarak yapı, Metropolis *bouleuterion'*unun küçük bir kopyasıdır. Fakat boyutları ve eğrisel oturma sıraları nedeniyle Ariassos *bouleuterion'*uyla da büyük benzerlikler göstermektedir.

[25] Yapının planı ile ilgili bilgiler, Prof. Dr. Ersin Doğer tarafından 28. Kazı Sonuçları Toplantısı'nda bildiri olarak verilmiştir. Detaylar ise Arkeolog Öğr. Gör. Şükrü Tül ile birlikte değerlendirilmiştir.

2.1.3.6. Atina Agrippa Odeionu

Atina Agorası'nın merkezinde ve Attalos Stoası'nın batısında *odeion* yapılarının en büyüğü yer almaktadır. Roma komutanı Agrippa tarafından yapıldığı için bu adı alan yapıya aynı zamanda *agora odeion*'u veya *agrippeion* da denilmektedir. Yapının tüm boyutları 51,38 x 43,20 metredir. Etrafındaki galerilerden sonra arta kalan toplantı salonunun boyutları ise kareye yakındır (24,59 / 24,74 m.) (Thompson, 1937, s. 39).

Yarım daire şeklindeki *orkhestra*'nın 10,17 m. yarıçaplı mermer zeminin ortasında sunak olabilecek bir anıta ait buluntular elde edilmiştir. Ayrıca *orkhestra*'nın ikinci yapı evresinde siyah beyaz renkli mermerlerle, gösterişli bir *opus sectile* döşemeye sahip olduğu görülmektedir. *Scaenae frons*'un yer aldığı *proskenion* bölümü, *orkhestra* tabanından 1,20 m. yüksektedir. 2,08 m. genişliğindeki duvar hem *scaenae frons*'un yükselmesini, hem de toplantı salonu ile ön galeri arasındaki geçişi sağlamaktadır. İçinde büyük bir Dionysos heykeli bulunan ön galerideki sütunların yüksekliği Thompson'a (1937, s. 47) göre 10,16 m. olmalıdır.

Cavea'da bulunan yedi merdiven tarafından altı adet *kerkis* oluşmaktadır. Kenarlardaki merdivenler oturma sıraları yerine, *parodos* işlevi görerek sahneye ulaşmak için yapılmışlardır. Toplam 19 adet olan eğrisel oturma sıralarının yüksekliği 36 cm. ve genişliği 73,5 cm. dir. Bu genişliğin ön kısmındaki 37 cm. oturma işlevi için farklı işlenmiştir. Yapı mimari özellikleri (Şekil 2.69) ve malzemelerin işlenişi bakımından Augustus Dönemi'ne tarihlenir (Thompson, 1937, s. 86). Zaten ismi de Augustus'un komutanlarından M. Vipsanius Agrippa'ya atfedilmektedir[26]. Agrippa'nın Atina'yı ziyareti İÖ. 16 yılında olduğuna ve ölümü İÖ. 12 yılında gerçekleştiğine göre, yapının bu dönemlerde (İÖ. 1. yüzyılın son çeyreği) inşa edilmiş olması gerekir. Thompon'un (1937, s. 89) daha kesin ifadesiyle, yapının inşaatına İÖ. 23 yılında başlanmış ve İÖ. 13 yılında tamamlanmış olması gerekir.

---

[26] Philostratos (II, 5, 4) yapıdan "Kerameikos'taki tiyatro yapısı Agrippeion" olarak bahseder.

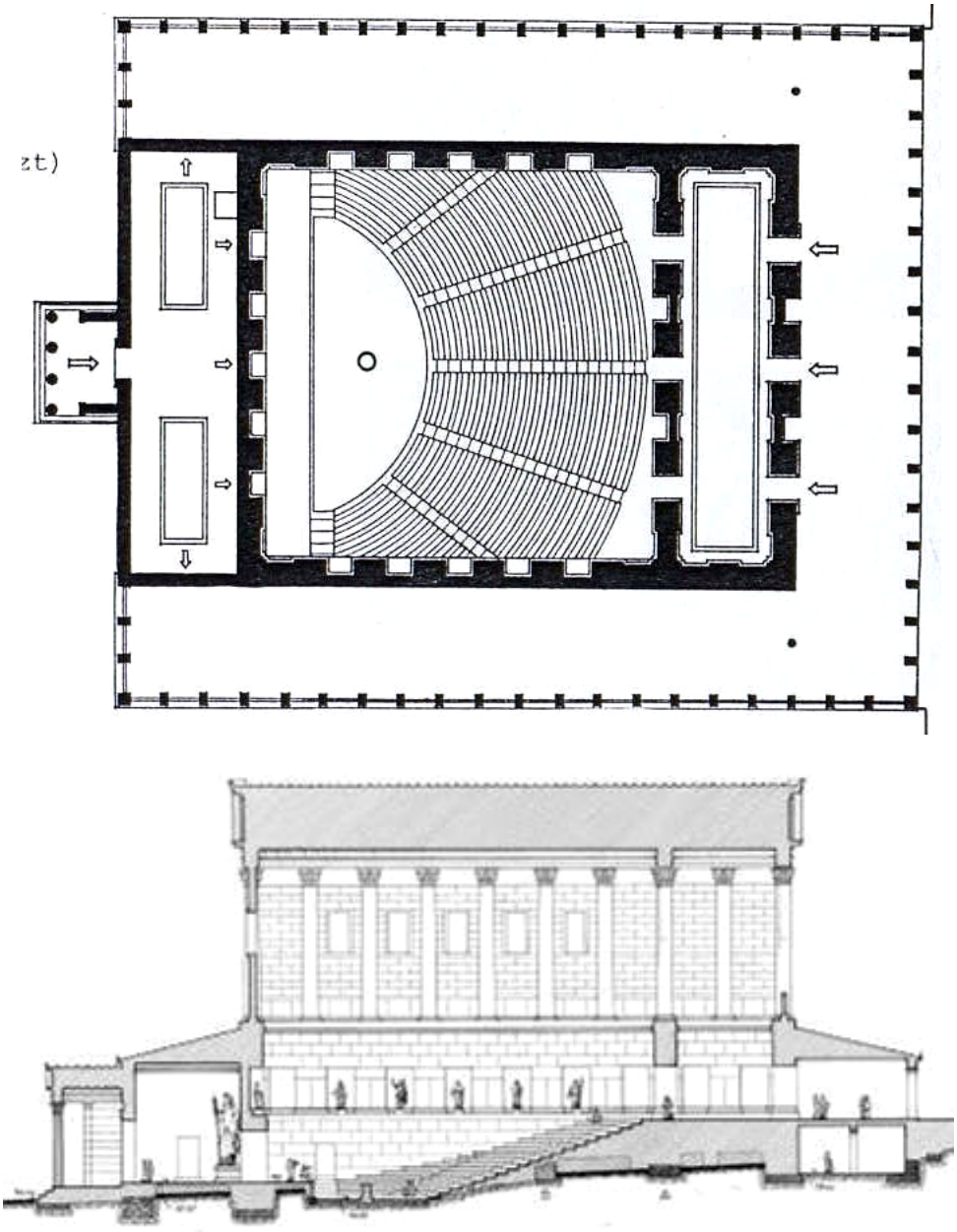

Şekil 2.69 Atina *agrippeion* plan ve kesiti (Thompson, 1950, p. 17-18)

Yapının ikinci evresi İS. 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Muhtemelen çatısı yeniden yapılmış, kuzey girişler kapatılmış ve güneydeki ön galeriye Triton ve Gigant heykelleri eklenmiştir. İS. 267 yılında Akropolis'in güney yamacına yapılan Herodes Atticus *Odeionu* ve diğer önemli yapılar sayesinde, Agrippa *Odeionu* ile tüm *agora*'nın önemi azalmıştır. Bundan böyle yapının bazı malzemeleri devşirilmiş ve yapı İS. 6. yüzyıla kadar *gymnasion* (üniversite) kompleksi içinde kullanılmıştır (Meinel, 1980, s. 59).

2.1.4. Odeion Tipi

2.1.4.1. Patara

İÖ. 13. yüzyıla ait Hitit metinlerinde şehir adının Patara olarak geçmesi Lykia bölgesindeki en eski kentlerden biri olduğunu gösterir. Hellenistik Dönem'de tanrı Apollon'un kışlık kehanet merkezi ve Lykia Birliği'nin üç oy hakkına sahip kentidir. Şehrin girişi olan zafer takının, İS. 100 yıllarında bölge valisi adına inşa edildiği yazıtlardan anlaşılmaktadır. Kentin en güney ucundaki Kurşunlu Tepe'ye yaslanmış olan Tiyatro, Hellenistik Dönem özellikleri gösterir. Ancak İS. 1. yüzyılın ortalarında birçok Lykia kentinde etkisini gösteren depremle yıkılmış ve doğu girişindeki kitabeye göre İS. 147 yılında onarım geçirmiştir. Şehrin diğer kalıntıları; Vespasianus Hamamları, Korinth Tapınağı, ana cadde, liman ve Hadrian Dönemi tahıl ambarlarıdır (*grenarium*).

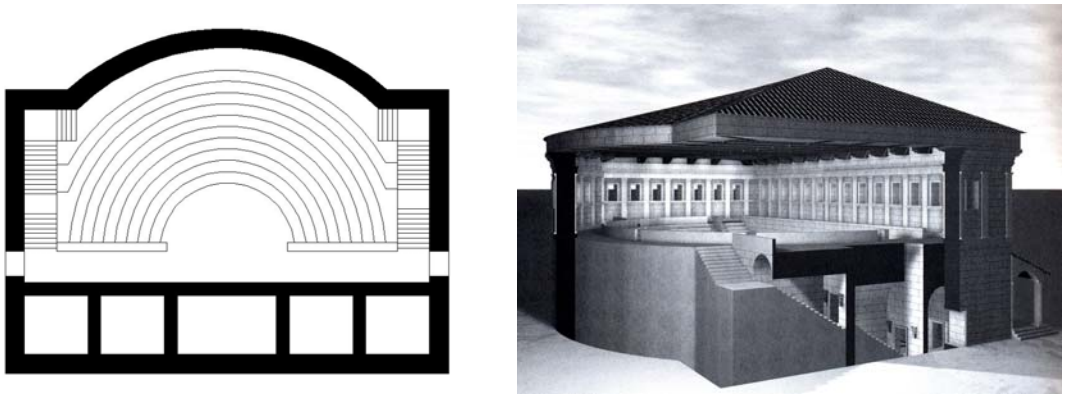

Şekil 2.70 Patara *bouleuterion*u tahmini çizim (Öz 2004) ve illüstrasyon (Grosche, 2004)

Patara Tiyatrosu'nun doğusundaki meclis binasının, 1997 kazı sezonunda ortaya çıkarılan dokuz adet yazıt sayesinde bir *ekklesiasterion* (Lykia Birliği ve Pamphylia – Lykia Eyaleti Meclis Binası) olduğu anlaşılmıştır (Işık, 1999, s. 167). Yapıda bulunan yazıt ve seramik buluntular İÖ. 2. yüzyıla kadar tarihlenmektedir. Son yıllarda yapılan kazılar sayesinde, gün ışığına çıkarılan binanın, plan ve boyutları itibariyle *odeion* olarak da kullanıldığı düşünülmektedir (Korkut, 2004, s. 440). Patara *bouleuterion*'unda *cavea*'nın eğrisel dış duvarının kare plan dışına çıkması, bu

iki plan şeması arasındaki bir aşama niteliğindedir (Şekil 2.70, Ek.59-61). Böylece *bouleuterion* plan tipinden *odeion* plan tipine geçişte, şematik açıdan bir ara dönem olarak Patara'daki yapı örnek gösterilebilir.

2.1.4.2. Aspendos

Köprüçay'ın dağlık bölgesinden düzlüğe ulaştığı yerde İÖ. 10. yüzyılda kurulmuş antik devrin zengin kentlerinden biridir. Kent biri büyük, diğeri küçük iki tepe üzerine kurulmuştur. Coğrafyacı Strabon ve Pamponrus Mela, kentin Argoslular tarafından kurulduğunu yazarlar. Oysa Aspendos adının kaynağı Grekler'den önceki yerli Anadolu dilidir.

Aspendos'un en fazla bilinen yapısı olan tiyatro, Anadolu'daki Roma tiyatrolarının sahnesiyle birlikte günümüze ulaşabilmiş en eski ve en sağlam örneğidir. Marcus Aurelius zamanında (İS. 138-164) yapılan tiyatro, kentin yerli tanrıları ile imparator ailesine sunulmuştur (Bean, 1997, s. 54). Aspendos'ta tiyatro ve meclis yapısının yanı sıra *agora*, bazilika, *nymphaeum* ve 15 km. uzunluğunda kemerli su yolları görülmeğe değer yapılardır.

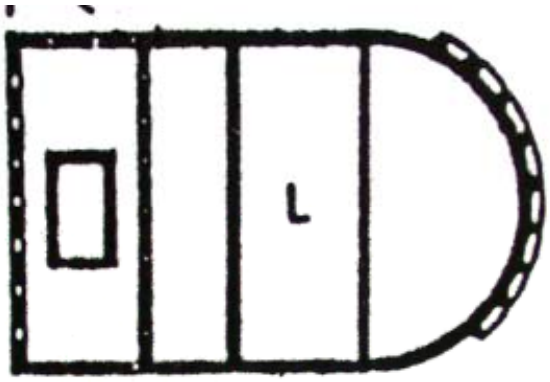

Şekil 2.71 Aspendos *bouleuterion* planı (Lanckoronski, 1892).

Şekil 2.72 Aspendos *bouleuterion*/odeion'unun *agora*'dan görünüşü (Öz, 2004).

Agora'nın kuzeyinde bazilika yakınındaki meclis yapısı henüz tam olarak kazılmamıştır. Yaklaşık 33 m. çapındaki dairesel formun öndeki kare salona

eklendiği ve böylece Olympia *bouleuterion*'u benzeri bir yapı oluştuğu görülmektedir (Şekil 2.71). Lanckoronski tarafından (I, s. 90) *odeion* olarak adlandırılan yapının sadece özenli işçilik gösteren *cavea* dış duvarı görülmektedir (Şekil 2.72, Ek.62). Yapım tekniği açısından İÖ. 2. yüzyılın 2. yarısına tarihlenmektedir (Gneisz, 1990, s. 151).

2.1.4.3. Korinthos

Elipsoid şeklindeki yapı Roma *forum*'unun batısında bulunmaktadır. İÖ. 1. yüzyıl sonuna tarihlenen yapı, kentin yerel meclis toplantıları için kullanılmıştır. İÖ. 44 yılında Julius Caesar tarafından Roma kolonisi olarak yeniden düzenlenirken, *curia* da önemli bir proje olarak inşa edilmiştir (Gneisz, 1990, s. 327). Yapı 13,50 x 12,00 m. ölçülerindeki elips şeklinde bir toplantı odası ve önündeki sütunlu giriş bölümünden oluşur (Şekil 2.73).

Ana bölümün duvarları ve taş oturma sıraları kavislidir. Dar kenarları apsisli ön girişten bir veya üç kapı ile toplantı odasına ulaşılır. Kuzey cephedeki girişte, çift sütunlu iki anıtsal kapı bulunmaktadır. Yapının formu Hellen dünyası için özel olmakla beraber, benzer örneklere İtalya'da rastlanmaktadır. Binanın duvarları dikkate değer yükseklikte korunmuştur.

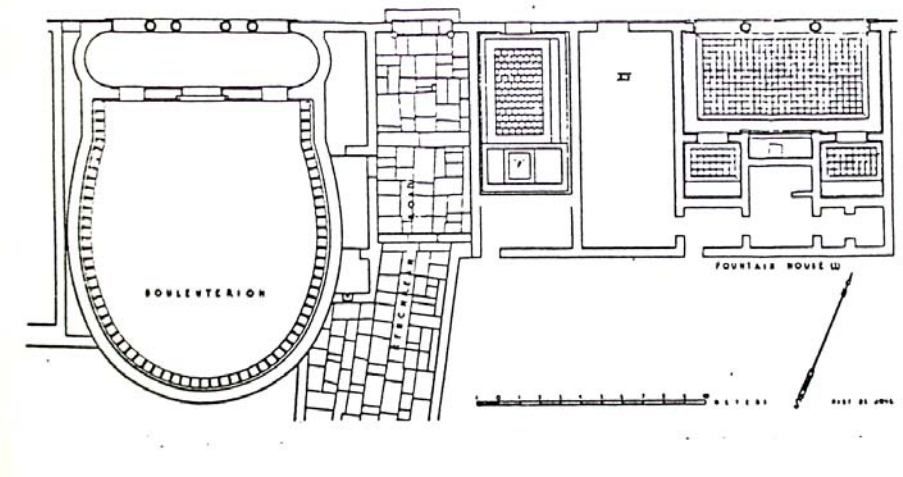

Şekil 2.73 Korinth *Curia* (Broneer, 1951)

2.1.4.4. Aphrodisias

Aphrodite Tapınağı ve Kuzey Agora arasında, 1962 yılında keşfedilen yapının üst *cavea*'sı ve çatısı muhtemelen, İS. 4. yüzyıldaki depremle yıkılmıştır (Erim, 1989, s. 24). Alttan yoğun şekilde gelen zemin suyunu drene etmek için *konistra* oluşturulmuştur. *Konistra*'da kare baklava desenli üç renkli *opus sectile* mermer taban döşemesi yer alır. Zemin suyu bu taban ile *cavea* arasındaki geniş kanalda toplanmıştır. Sahnenin *pulpitum* seviyesinde çok sayıda heykel bulunmuştur. Bulunan heykellerin çeşitliliği, yapının konser, bale, pandomim ve oda müziği gösterilerinin yanı sıra kent meclisi ve halk edebiyatı toplantıları amacıyla da kullanıldığını göstermektedir.

Yapı, yarım daire planlı oturma sıraları ve önündeki 46 m. genişliğindeki sahneden (*scaenae frons*) oluşur. Alt *cavea* beş *kerkis* ve dokuz oturma sırasıyla tümüyle ortaya çıkarılmıştır. Sadece tonoz kalıntıları bulunan üst *cavea*'da ise, 12 oturma sırası olduğu belirlenmiştir. Tüm oturma sıralarının kapasitesinin 1750 kişi olduğu düşünülmektedir. *Scaenae frons* alttan itibaren sırasıyla Dor, Ion ve Korinth düzeninde olmak üzere üç katlıdır (Şekil 2.74). Sahnenin arkasında yer alan Korinth düzenindeki sütunlu galeride çok sayıda Aphrodisias yurttaşının heykeli bulunmakta ve bu galeri *agora*'nın kuzey *stoa*'sı ile birleşmekteydi.

Bouleuterion'un kuzeybatısında dairesel basamaklı lahit mezar veya *heroon* yer almaktadır. İki yapının duvarları arasındaki ilişki, *bouleuterion*'un daha sonra yapıldığı veya genişletildiğini göstermektedir *Bouleuterion*'un kuzeyinde önceleri *gymnasion,* sonradan ise heykeltraşlık atölyesi olduğu anlaşılan[27] bir yapı bulunmaktadır. Batısında ise, Geç Roma Dönemi'nde Aphrodisias piskoposluğu için yapılmış peristil avlulu saray kompleksi bulunur.

Duvarlardaki payandaların ve içteki sütunların varlığı çatının örtülebileceğini gösterir. Kavisli duvar boyunca yer alan uzun pencereler aydınlığı sağlamaktaydı. Daha önceki yapı hakkında fazla bilgi olmamasına rağmen, İÖ. 1. yüzyılda

[27] Yapının içinde bitmemiş mermer heykel tasarımları bulunmuştur (Erim, 1989, s. 27).

agora'nın boyutuna bağlı olarak daha küçük yapıldığı düşünülmektedir (Smith & Ratté, 1997, s. 3).

Yapı bu formunu İS. 5. yüzyıla kadar sürdürmüş ve *pulpitum*'un yıkılmasıyla, yapı bir *palaestra* olarak yeniden düzenlenmiştir (Bier, 1999, s. 17). Bu durum genelde bir güreş için düşünülse de konferans, gösteri ve dövüş karşılaşmaları için de kullanılmış olabilir. Oturma sıralarına oyulmuş şiddet içeren yazı ve graffitiler bunu doğrulamaktadır.

Oturma sıralarının üzerine işlenen, gölgelik direği *(velum)* delikleri, bu dönemde çatının olmadığına işaret eder. *Orkhestra* daha aşağıya çekilmiş ve genellikle devşirme taşlardan oluşan bir podyum yaratılmıştır. Birbirine çok benzeyen Aphrodisias ve Ephesos *bouleuterion*/*odeion*'larını uzun yıllardır çalışan, New York Brooklyn College'den Prof. Lionel Bier, araştırmalarını sonuçlandıramadan 2003 yılında aramızdan ayrılmıştır.

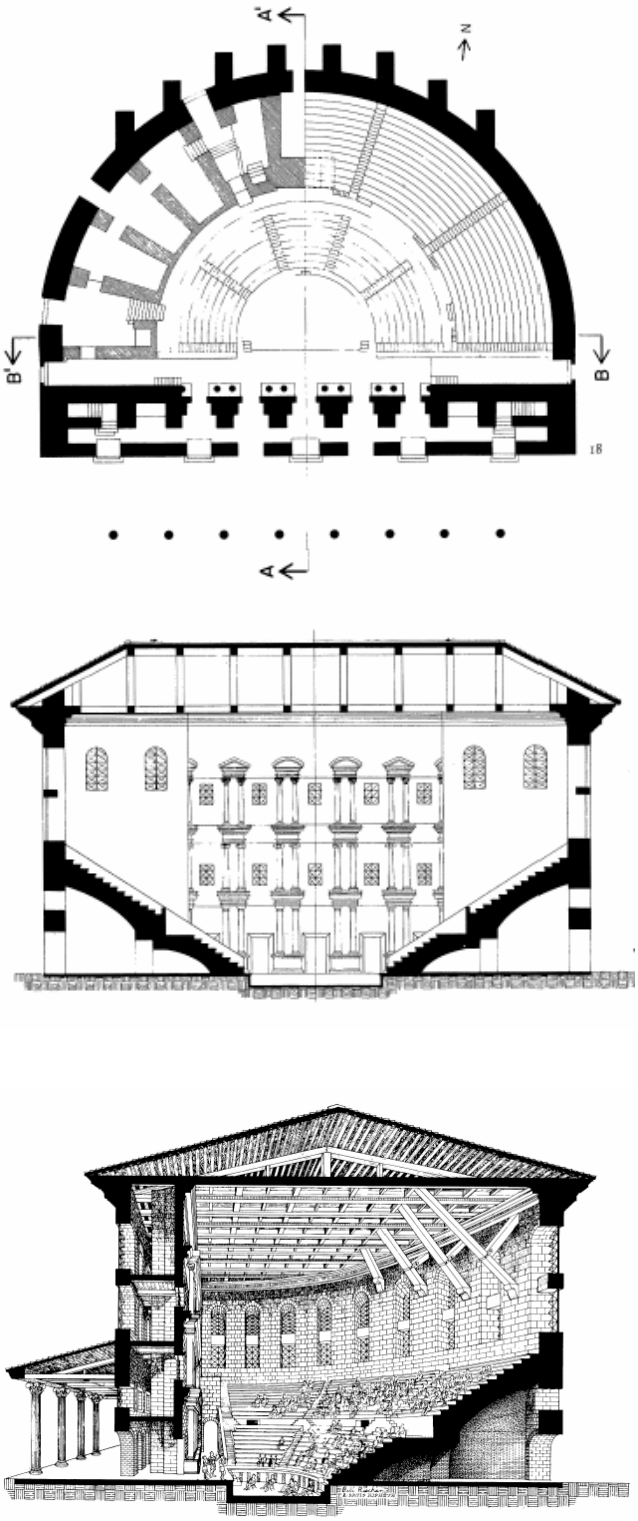

Şekil 2.74 Aphrodisias Bouleuterionu restitüsyon önerileri (İzenour, 1990, s. 81, fig. 17-19).

Bouleuterion içinde bulunan sekiz heykelin bulunma durumlarından, *scaenae frons* süslemesi oldukları belirlenmiştir. İki heykelin Kuzey *Agora*'dan binaya girişteki kapıların yanında yer aldığı düşünülmektedir. *Scaenae frons*'un alt katında senatör heykelleri bulunurken, üst katta *lyra* çalan Apollon gibi tanrı heykelleri bulunmaktadır. Böyle görkemli bir yapı sadece meclis toplantıları için değil, müzik gösterileri için de kullanılmış olmalıydı. Bu yüzden iki farklı heykel grubu ile iki farklı fonksiyon birleştirilmiştir.

Scaenae frons'taki plastik ve mimari süslemeler yapının İS. 2. yüzyıl sonu ile 3. yüzyıl başı arasında yapıldığını gösterir (Hallet, 2003). Dış cephede simetrik olarak iki Aphrodisiaslı hayırseverin heykeli bulunmuştur. Bunlar İS. 2. yüzyılın sonunda yaşadığı bilinen (L yapısındaki yazıt) Lucius Antonius Dometinus ve yeğeni Claudia Antonia Tatiana'nın heykelleridir (Şekil 2.75). Tatiana'nın Ephesos ile bağlantısı vardır ve bu iki *odeion* arasındaki benzerliğin nedeni böylece anlaşılabilir.

Şekil 2.75 Aphrodisias Bouleuterionu heykelleri (Hallet, 2002)

Scaenae frons'un üst katlarında bulunan heykeller oturan insan figüründedir. Bu anlatım genellikle edebiyatçı, şair ve filozof heykelleri için geçerlidir. Heykellerden elde edilen bilgiler, Antoninler ve Severuslar dönemlerine tarihlenmektedir. Son figür antik kaynaklarda adı geçen Pytheas'ın geç dönem kopyasıdır. Bu heykel yüzeyde kaldığı için fazlasıyla bozulmuş durumdadır (Hallet, 1998, s. 61).

2.1.4.5. Ephesos

Dairesel *cavea*'ya sahip *odeion,* konumu itibarıyle *bouleuterion* olarak da kullanılmış olabilir. Çünkü güneyinde Devlet Agorası ve hemen batısında *prytaneion* yer almaktadır (Şekil 2.76). 1400 kişilik yapının üzeri çatı ile örtülüydü. Bir yazıta göre, Roma valisi Publius Vedius Antoninus ve eşi Flavius Papianus tarafından İS. 150 yıllarında yaptırılmıştır (Akurgal, 1990, s. 420; Scherrer, 2000, s. 80). Fakat Hükümet Mahallesi veya Devlet Agorası'nın gelişmeye başladığı Augustus Dönemi'nde, aynı alanda başka bir *bouleuterion*'un olduğu düşünülebilir. 19. yüzyılda Artemision'un ilk kazıcısı olan J. T. Wood tarafından keşfedilmiştir. 1908 yılında kazılar tamamen bitmiş, 1970 ve 1990 yıllarında tahrip olan oturma sıralarını sağlamlaştırmaya yönelik restorasyonlar uygulanmıştır. Sahne ve *parodos* döşemeleri ile *vomitorium*'lar kısmen yeniden yapılmıştır.

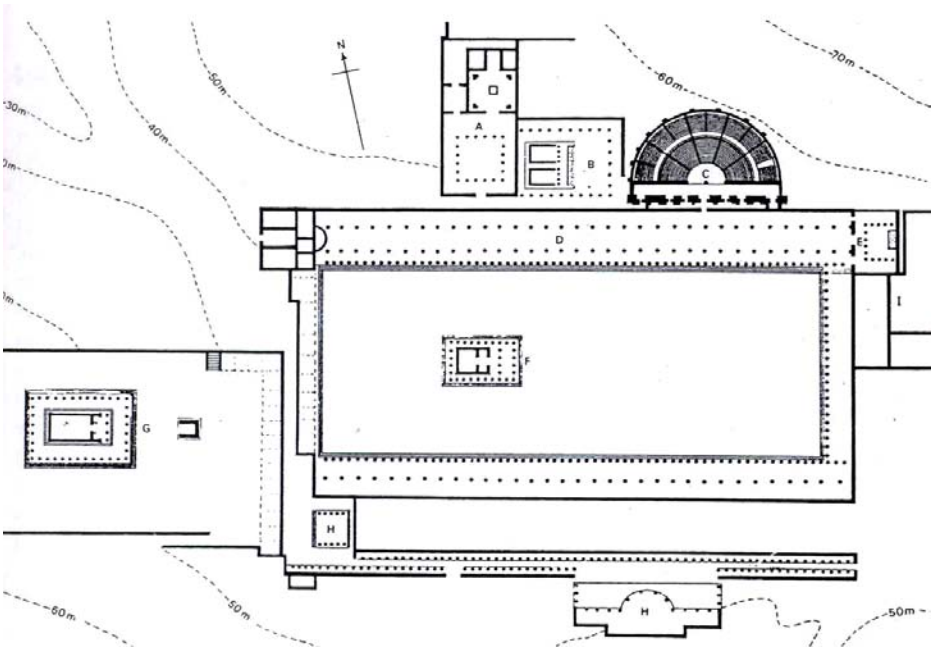

Şekil 2.76 Ephesos Devlet Agorası ve *bouleuterion* (Scherrer, 2000)

Yapının batısında Rodos tipi Ionik peristil şeklinde, Artemis ve Augustus'a ait bir sunak olduğu varsayılan bina bulunmaktadır. Peristilin hemen arkasında belediye sarayı olarak adlandırılabilecek *pytaneion* yer alır. *Prytaneion*'un içinde kutsal bir

ateş yanmakta ve resmi şölen yemekleri verilmekteydi. İS. 2. yüzyılda devlet kültüne Hestia'nın yanı sıra Artemis, Apollon Manteios ve Demeter Karpophoros kültleri de eklenmiştir. İS. 4. Yüzyılda meydana gelen büyük bir depremden sonra eski önemini kaybeden Artemis Ephesia'nın üç kopyası, *prytaneion*'da kült kurallarına uygun olarak defnedilmiş halde bulunmuştur. Dorik sütunların üzerinde *prytaneion*'da görev yapan rahiplerin (*kuretler*) isimleri yazılmıştı. İS. 4. Yüzyılda, Skolastika Hamamı ve aşağıya inen cadde boyunca yerleştirilen bu sütunlar, caddeye *Kuretler* isminin verilmesine neden olmuştur.

19. yüzyıldan beri *odeion* olarak nitelendirilen yapı ilk kez E. Fossel tarafından *bouleuterion* olarak adlandırıldı (Fossel, 1967, s. 74). Çünkü; Devlet *Agorası* ve *prytaneion* yakınındaki bu yapı Ephesos meclisi için kullanılmış olmalıydı. Üstelik bazı mimari detaylar mevcut yapının öncesinde, daha küçük bir yapı olduğunun göstergesiydi. Örneğin alt yapı, geniş bir çatının (*odeion* ve *stoa*'nın) yağmur sularını drene edecek büyüklükte değildi. Ayrıca yapının ilk evresinde *scaenae frons*'un olmadığı, podyum ve sütunların sonradan eklendiği belirlenmişti.

Yapının ilk planı 1909 yılında W. Wilberg tarafından çizilmiştir. Bu çizimler 1960'lı yıllarda Selçuk Müzesi tarafından yapılan konservasyon çalışmalarında çok yardımcı olmuştur. Yapı 47 m. yapıçaplı yarım daire formundadır. Güneydeki beş kapıdan ortadaki (*porta regia*) yandakilerden (*porta hospitales*) daha genişti. Korunmuş durumdaki alt *cavea* 14 normal sıra ve bir *diazoma* altı banktan ibarettir (Bier, 1999, s. 8). Alt *cavea* beş *kerkis*'e, üst *cavea* ise 10 *kerkis*'e bölünmüş durumdadır. Orta *diazoma*'dan çıkışa ulaşmak için yan giriş kapıları karşısına gelen *parodos* bitimindeki kapılardan geçilerek, yükselen tonozlu merdiven kullanılırdı.

Bir diazoma ile ikiye ayrılan *cavea*'nın, alt kısmında beş, üst kısmında 10 *kerkis* bulunur. *Cavea*'nın en üst kısmında pembe mermerden bir kolonadın varlığı anlaşılmaktadır. *Orkhestra* bir *konistra* gibi alçaltılmış ve taş ile döşenmiştir. Binaya Bazilika *Stoa*'dan açılan beş kapı ve *parodos*'lar yardımıyla girilirdi. *Parodos* girişlerinin hemen karşısında *diazoma*'ya ulaşmayı sağlayan *vomitorium*'lar bulunur (Şekil 2.77).

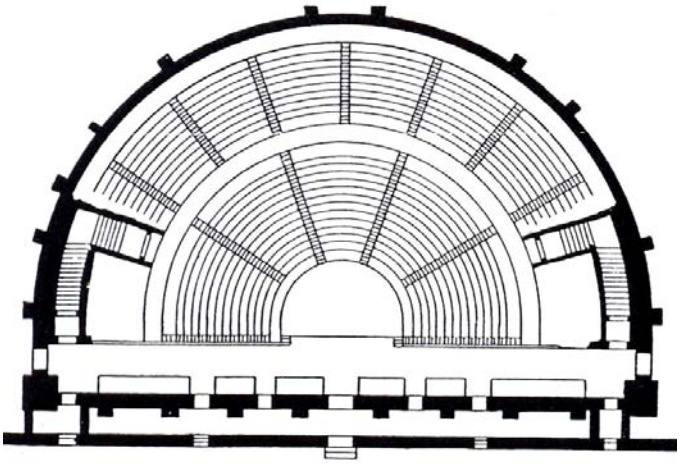

Şekil 2.77 Ephesos *Bouleuterion* (Bier, 2002)

Scaenae frons'un iç kısmında öne çıkan *aedicula*'ların arasındaki nişlerde heykeller yer alıyordu. Wood tarafından bulunan bazı heykeller[28] şu anda British Museum'da sergilenmektedir. Sahne binasının dış yüzeyi, Bazilika *Stoa*'nın arkasında kaldığı için anıtsal bir cephe kullanılmamıştır. *Stoa* ve *bouleuterion* / *odeion* arasındaki kanal, iki çatıdan gelen yağmur sularını drene etmek için işlevlendirilmiştir.

En önemli problem üst *cavea*'da görülmektedir. Orta *diazoma*'ya ulaşan sadece bir merdiven belirlendiği için üst kısımda oturanların sirkülasyonu sorun yaratmaktadır. Bu yüzden yapının ilk kazıcısı J.T. Wood, 1877 yılında yaptığı çizimde arka kısma iki geçiş koymuştur. Fakat bu iki metrelik boşluğun geçit olmadığı ve moloz taşlarla yapılmış dairesel *eksedra* olduğu anlaşılmıştır. Genel olarak üst *cavea* tonozlar üzerine kurulmuş, alt *cavea* ise doğrudan Panayır Dağı'nın yamacına oturtulmuştur (Şekil 2.78).

Wood tarafından, süslemeli kırmızı granit sütunlardan bir kolonad rekonstrüksiyonu yapılmıştır (Bier, 1999, s. 9). Aspendos Tiyatrosu'ndan bilinen bir örnek olmasına rağmen, böyle bir uygulama, Meinel'e (1980, s. 123) göre üstü örtülü yapıların tasarımına uygun değildir. *Cavea* dış duvarı üzerindeki payandalar, düzensiz aralıklarla sıralanmaktadır. Payandaların iç hizasında, sütun altlığı olabilecek blokların üzerine, Wood'un önerdiği 55 cm. çaplı sütunlar yerleşebilir (Bier, 1999, s. 11).

[28] Bu heykeller İmparator Lucius Verus ve genç Faustina, Silenos torsosu ve *mousa* Erato'dur. Benzer örnekler Aphrodisias *Odeionu*'nda da görülmektedir (Scherrer, 2000, s. 82). Bu iki benzer yapı mimari ve plastik açısından, yakın zamana kadar Prof. Lionel Bier tarafından çalışılmaktaydı.

Şekil 2.78 Ephesos *Bouleuterion*u^nun görünümü (T. Hines, 2003)

Bu portikonun mimari düzeni, *prytaneion*'dakiler gibi hem Ion, hem de Dor özellikleri göstermektedir. *Scaenae frons*'a ait arşitrav ve friz bloklarında Flavius Papianus ve kocası binayı yaptıran vali Publius Vedius Antoninus'un adları okunmaktadır (Bier, 1999, s. 13). Aphrodisias *bouleuterion*'unda olduğu gibi; *scaenae frons*'a ait mimari dekorasyon parçalarının büyük çoğunluğu korunmuş durumdadır. Parçaların düzenlenmesi sonucu varsayıma dayanan rekonstrüksiyon çizimlerin yapılması mümkün olacaktır.

Helenistik ve Erken Roma Dönemi'nde yapılan geniş binaların çatı konstrüksiyonlarına ait bilgileri, Pompeii, Miletos ve Atina'daki yapılardan öğrenilmektedir[29]. Bu yapılarda dikdörtgen mekan üzerinde üçgen makaslarla geçilen kırma çatılar önerilmiştir. İS. 2. yüzyılın başlarında yaygınlaşan yarım daire planlı yapıların çatı problemleri ile ilgili en önemli çalışma, Meinel'in (1980, s. 342-351) karşılaştırmalarıdır. Ephesos ve Aphrodisias *bouleuterion*'larının çatı konstrüksiyonlarının çözülmesi, bu alandaki araştırmalara yeni bir boyut getirecektir (Şekil 2.79, Ek.55, 56).

[29] Pompeii için Murolo, 1960, s. 94; Miletos için Knackfuss, 1908, pl. 5-8; Atina için Thompson, 1950, pl. 18-20.

Aphrodisias *bouleuterion*'unun ön duvarındaki sekiz payandanın karşılıkları, *cavea* dış duvarında görülmektedir. Payandaların sıralanışı ışınsal düzenden çok, paralel sisteme yakındır. Merkezdeki 26 m. çatı mesafesi ile bu yapının, en geniş ahşap çatı makaslarına sahip olduğu varsayılır. Kirişlerin *scaenae frons* arkasındaki duvara kadar uzandığı düşünülmektedir. Aslında böyle uzun kiriş kullanımına Roma dünyasında seyrek de olsa rastlanabilmektedir. Örneğin; Atina'da İÖ. 12 yılında yapılmış Agrippa *Odeionu'*nda (*diribitorium*) çatı açıklığı 30 metreyi bulmaktadır. Ahşapların kayışlar yardımıyla birbirine eklendiği düşünülebilir. İS. 4. yüzyılda yapılan ve daha sonra 9. yüzyılda onarılan, Roma'daki St. Paul Bazilikası'nın, 24 metreyi aşan çatı kirişleri 19. yüzyılda bile görülebilmekteydi[30]. Trier'deki Konstantin Bazilikası'nın çatı kirişleri tek bağlantı ile 26 metreyi aşabilmekteydi (Bier, 1999, s. 14).

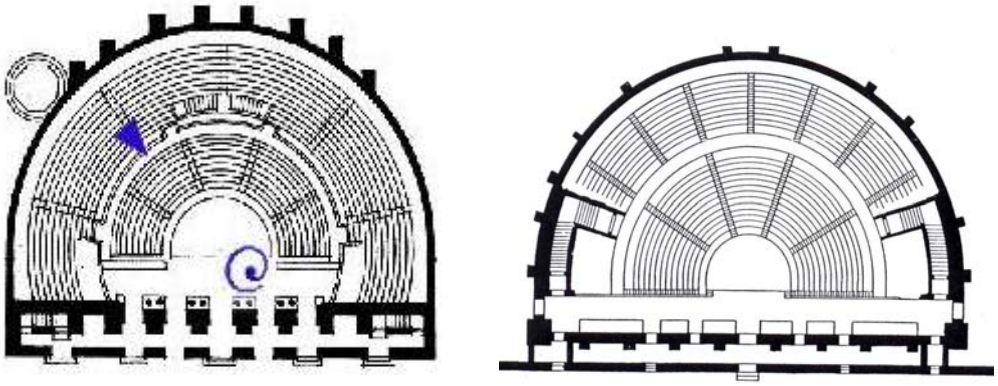

Şekil 2.79 Aphrodisias ve Ephesos *Bouleuterion*/*Odeion*'ları (Bier, 2002)

Aphrodisias *bouleuterion*'unda, yarım daire plan üzerinde yer alan farklı boyutlardaki kirişler, *agora*'dan bakıldığında tuhaf bir görüntü oluştururdu. Orta akstan geçen çatı mahyası ile tüm çatı eşit olmayan biri içbükey iki yüzeye ayrılmaktadır. Köşelerde kalan kısımlar da tek yönlü kırma çatı ile örtülebilir.

Ephesos *bouleuterion*'unda ise, çatıyı taşıyan kirişlerin oturduğu payandaların düzeni, paralelden çok ışınsal sisteme göredir. 14 payandadan, *cavea*'nın sahneye bağlandığı bölümlerdeki iki tanesi daha geniştir. 30 metreyi bulan en geniş

[30] St. Paul Bazilikası'nın 1823 yangınından önceki detaylı çizimleri, Fransız mühendis J. Rondelet tarafından yapılmıştı.

açıklıktaki kirişin kuzeyde dayandığı payandaların, 55 cm. gibi az derinliğe sahip olması düşündürücüdür. Aynı kirişin güneydeki ucu, üç metreye yakın bir bölüme oturmaktadır. Aphrodisias *bouleuterion*'unun çatı strüktüründen ayrılan bir diğer özelliği de budur (Bier, 1999, s. 15).

1961 yılında *prytaneion*'da, *bouleuterion*'da değişiklikler yapan Zopyros onuruna yazılmış ve İÖ. 1. yüzyıl Augustus öncesi döneme tarihlenen bir yazıt bulunmuştur (Eichler, 1962, s. 41). Güneybatı köşedeki farklı duvar tekniğine bakarak adı geçen yapının, şimdiki *bouleuterion*'un altında bulunduğu anlaşılmaktadır. 1986 yılı kazılarında eski meclis binasına ait kalıntılar, parçalar halinde drenaj kanalının içinde bulunmuştur.

Ephesos *bouleuterion*'unda belirlenebilmiş en son yapım evreleri alt *cavea*, *diazoma* ve *analemma* duvarlarında görülmektedir. Bu yapım aşamasının Bazilika *Stoa* ile aynı zamanda (İS. 11 yılında) yapıldığı düşünülmektedir (Bier, 1999, s. 16). Yapının dış duvarlarının, dönemdaş yapılardaki gibi dikdörtgen planlı olduğu kabul edilebilir. Zira ilk dairesel formlu yapı İS. 1. yüzyılın sonlarında Korinth'te (Broneer, 1932, s. 143) ve daha sonra Atina ile Pompeii'de görülmektedir.

2.1.4.6. Pergamon

Pergamon kenti, Helenistik Dönem boyunca önemini korumasına rağmen, siyasi kararların alındığı bir meclis binasına henüz rastlanmamıştır. *Bouleuterion* formuna yakın tek yapı *gymnasion* kompleksi içindeki Hadrian Dönemine tarihlenen *odeion*'dur. Bu durumu Helenistik Dönem'in en önemli krallıklarından biri olan Pergamon Krallığı'nın monarşisine bağlamak mümkündür. Fakat böylece, krallığın egemenliği altındaki yarı bağımlı kentlerdeki halk meclislerinin yetkileri ve özgür iradeleri konusunda kuşkuya düşülmelidir. Radt'a (2002, s. 259) göre, tiyatro sahne binasının önündeki podyumun, meclis toplantıları için *bema* olarak kullanıldığı belirtilmektedir. Ayrıca Akropolis'te bulunan saray yapılarındaki geniş salonlar da, kralların danışma meclisi için kullanılmış olabilir.

2.1.4.6.1. Pergamon Orta Gymnasium Odeionu. Büyük *odeio*n, Orta *Gymnasion*'daki yukarı *palaestra*'nın kuzeybatı köşesinde Hadrian Dönemi'nde yapılmıştır (Şekil 2.80). Yaklaşık 1000 seyirci kapasiteli yapının bir sahne düzeninin olmaması, sadece toplantı ve konser için kullanıldığını göstermektedir. *Cavea*, tüf taşından yapılmış ve altı merdiven tarafından beş *kerkis*'e ayrılmıştır (Şekil Ek.58). Hiçbir ize rastlanmayan *orkhestra* ve *bema* muhtemelen ahşap olmalıydı (Radt, 2002, s. 125).

Öndeki *palaestra* galerisine açılan iki kapı ve *vomitorium*'ların bir kısmı, Bizans Döneminde sarnıç olarak kullanılmıştır. Ön cephe renkli mermer kaplamalara sahipken, iç duvarlar sıvalı ve boyalıydı. İkinci kat hizasındaki beş pencereden ortadaki daha genişti.

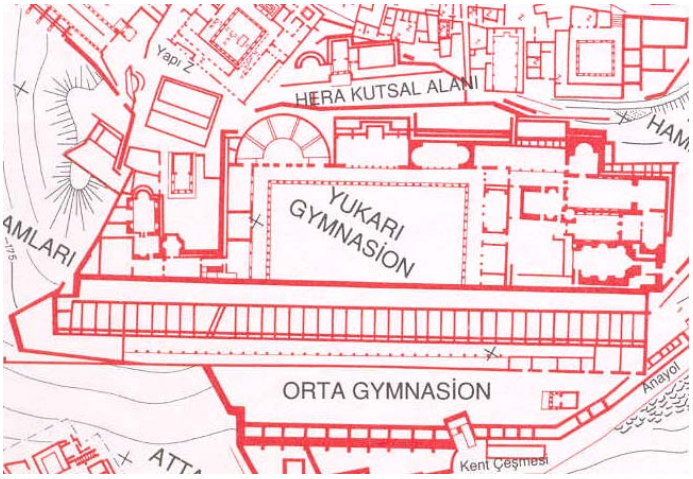

Şekil 2.80 Pergamon *gymnasium* ve *odeion* (Radt, 2002)

2.1.4.6.2. Diodoros Pasparos Odeionu. Yapının içinde yer aldığı *heroon* kompleksi, Demeter Kutsal Alanı'nın üzerinde İÖ. 80-70 yıllarında önemli işler başarmış Diodoros Pasparos adına yapılmıştır (Radt, 2002, s. 248). Kült salonunun batı duvarına bitişik olan önceki yapıların yerine, düzensiz bir planda yapılan *odeion*'un basamakları yukarı doğru genişlemektedir (Şekil Ek.57). 120 kişi kapasiteli *cavea* devşirme mermer bloklar ve tüf taşından oluşur.

Odeion, Diodoros adına yapılan törenlerdeki yarışmalar için kullanılırdı. Yarışmalarda kısmen sanatsal *agon*'lar (övgü, kaside) okunurdu. Şölen yemeği ise, ön galeride hazırlanıyordu. Benzer törenler Klasik Dönem'de tanrılar, Erken Hellenistik Dönem'de hükümdarlar ve Geç Hellenistik Dönem'de ise etkili yurttaşlar adına yapılmaktaydı.

Pergamon kentinde yapılan kazı çalışmaları sırasında, başka *odeion*'ların da bulunduğuna dair izlere rastlanmıştır. Bu yapıların geç dönem veya modern Bergama konut yerleşiminin altında kalmış olması araştırmaları güçleştirmektedir. Bunlardan biri yeri kesinlikle bilinmeyen Büyük *Gymnasion*'daki Helenistik *odeion*'dur. Bir diğer yapı da, Kızılavlu'nun hemen güneyinde Bergama kent dokusu altında kaldığı düşünülen *odeion*'dur. Kazı çalışmaları sırasında bazı temel kalıntılarına rastlanan bir başka *odeion* ise; Asklepion kutsal alanı *propylon*'unun yanında yer almaktaydı. Asklepion girişindeki bu yapı, Hadrian Döneminde yıkılarak yerine yeni bir *propylon* yapılmış ve gösterilerde kullanılmak üzere bir tiyatro eklenmiştir (Radt, 2002, s. 56, 253).

2.1.4.7. Lyrbe – Seleukeia

Seleukeia (Lyrbe), Büyük İskender'in haleflerinden Suriye Kralı I. Seleukos Nikator (İÖ. 321-280) adına kurulmuş dokuz kentten biridir. Kent, 1972-79 yılları arasında İstanbul Üniversitesi adına Prof. Dr. Jale İnan ve ekibi tarafından kısmen kazılmış ve gereken onarımlar yapılmıştır. Seleukeia, Torosların eteğinde güneyde eğimli bir dağ yerleşimi olarak kurulmuş ve sadece güneydoğu yönünden sur duvarlarıyla çevrilmiş olup günümüz kalıntılarının birçoğu Hellenistik ve Roma dönemlerine tarihlenmektedir. Seleukeia antik kenti buluntuları arasında en önemlisi hiç şüphesiz "Yedi Bilgeler Mozaiği" olarak adlandırılan ve yine Antalya Müzesi'nde sergilenen mozaiktir. Gerek işçilik ve renkliliği, gerekse Anaksagoras, Pythagoras, Demosthenes, Lykurgos, Thukydides ve Solon gibi yedi ünlü düşünürün portrelerini içermesiyle ayrıcalıklı bir öneme sahiptir.

Agora'nın güneydoğusundaki dükkanların yanında, iki katlı yarım daire planlı yapıya (Şekil 2.81), arşitrav üzerindeki yazıya dayanarak *nektareion* adı verilmiştir. "Nektareios'un yapısı" olarak adlandırılabilecek yapının mimarı ya da kente hediye eden kişinin ismi Nektareios olmalıdır (İnan, 1998, s. 33). Yapı Rott'a (Balty, 1991, s. 528) göre *bouleuterion*, Bean'e (1997) göre ise *odeion*'dur. Üst kat pencerelerinin hizasına kadar korunmuş yapının derinliği 14,96 m ve genişliği 23,70 m'dir.

Ortadaki kapılar yandakilerden daha geniş ve yüksek, aynı zamanda üst kat pencereleri halen görülebilmektedir (Şekil 2.82, Ek.63, 64).

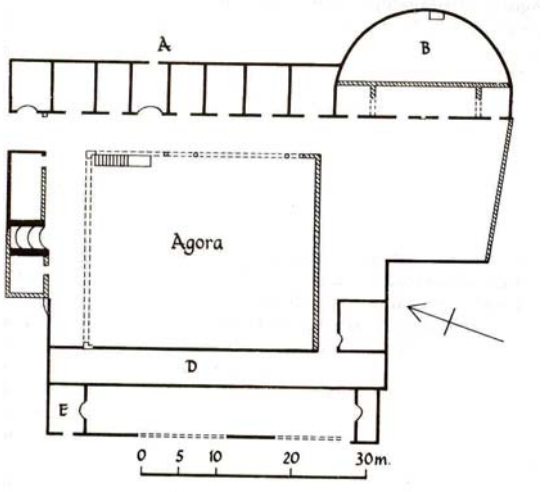

Şekil 2.81 Seleukeia *agora*sı ve *bouleuterion* planı (İnan, 1998).

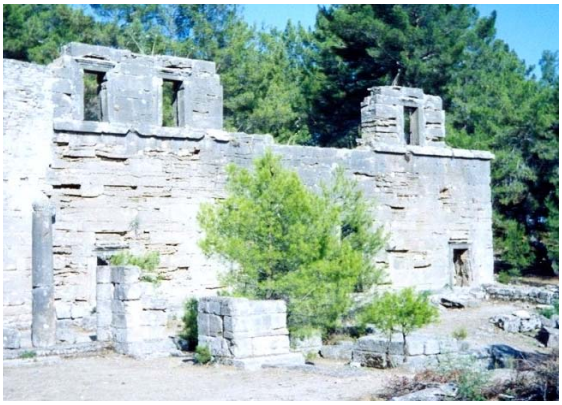

Şekil 2.82 Seleukeia *odeion*'unun *agora*'dan görünüşü (Öz, 2004).

2.1.4.8. Kibyra

Bir *odeion* yapısının tüm özelliklerini barındıran yapı, bazı araştırmacılar (Meinel, 1980; Balty, 1991) tarafından *bouleuterion* olarak anılmaktadır. Yapının çapı Ephesos ve Aphrodisias *odeion*'larına yakın bir boyuttadır (45,46 m.). Önemli Roma kentleriyle yarışacak bir yapının bulunması, kentin Kabalia bölgesinin başkenti olmasından kaynaklanır. Tetrapolis'i oluşturan diğer kentler Boubon, Balboura ve Oinoanda'dır.

Yapı hakkında ilginç bir detay, üst *cavea* oturma sıralarının *parodos*'ların üzerinde de devam etmesidir. Yapının

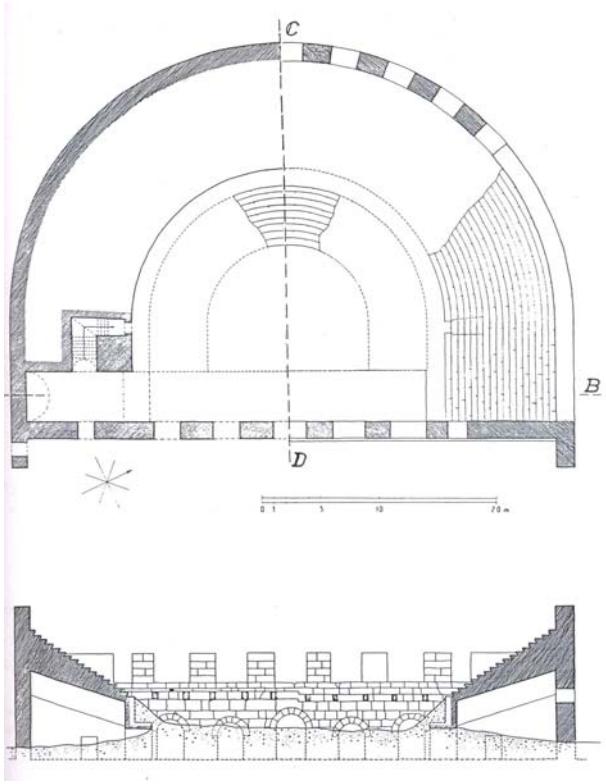

Şekil 2.83 Kibyra *Bouleuterion*/*Odeion* (Ferrero, 1966, pl. IX)

girişleri önden ve bu oturma sıralarının altına doğrudur. İki yandaki kapılardan başka, ön ve arka cephelerde geniş pencereler bulunur (Şekil 2.83).

2.1.4.9. Sillyon

Denizden kuzeye doğru Strabon'a göre 40 stadion (8 km.) içeride Sillyon'a ulaşılır. Kent düz bir ovada masa gibi yüksekte duran elips şeklinde bir plato üzerine kurulmuştur. Çevreye tamamen egemen bir konumu vardır. Kuruluşuyla ilgili ilk bilgiler İÖ. 4. yüzyıla aittir[31]. Helen, Roma ve Bizans dönemlerini yaşadığı gibi, Selçuklular zamanında da kullanılmış ve yapılan yeni binalarla daha da zenginleştirilmiştir. *Stadion, gymnasion*, savunma suru ve kuleler, Selçuklu Mescidi, saraylar, hamamlar ve sahne kısmı kayaların çökmesiyle tamamen kaybolmuş tiyatro günümüze kadar korunabilmiş yapılardır.

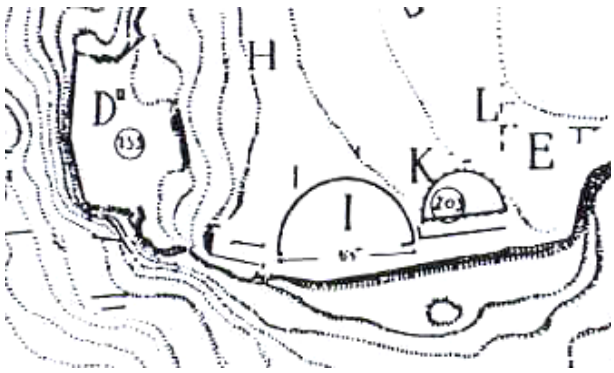

Şekil 2.84 Sillyon kenti tiyatro ve *bouleuterion* (Lanckoronski, 1892, r:51).

Şekil 2.85 Sillyon *bouleuterion* ve tiyatro yamacı (Öz, 2004).

Sillyon'daki *odeion* tipindeki meclis binası hakkındaki en geniş bilgiler Lanckoronski (1892, s. 84, r. 51) ekspedisyonunda belirtilmiştir. 1890 yıllarında G. Niemann tarafından çizimi yapılan yapılar, günümüzde yerinde değildir (Şekil 2.84). 1970 yıllarında Meinel (1980, s. 328) tarafından yapılan çalışmalarda ise, yapının sadece beş oturma sırası tespit edilebilmiştir. Yerinde yapılan incelemeler sonucu *odeion*'dan geriye sadece *cavea* dış duvarının ayakta kaldığı, diğer kısımların 50 m.

[31] Coğrafyacı Skylaks tarafından yeri belirtilir (Bean, 1997, s. 44).

aşağıda uçurumun dibinde olduğu görülmüştür (Şekil 2.85, Ek.65, 66). Plato zeminindeki çatlamalar nedeniyle, *odeion* ve çevresindeki kaya kütlesinin yakın bir tarihte büyük tahribatlara uğraması mümkündür.

2.2. Antik Dönem Meclis Binalarının Analizi

Bu bölümde *boleuterion*'lar arasında karşılaştırmalı analiz yapılarak ortak bir sonuca ulaşılacaktır. Analiz konuları yapıların planı, yerleşim alanı, zemin döşemesi, kapasitesi, sahne yapısı, cephe özellikleri, alt yapı, finans ve ekonomi konularını içermektedir.

2.2.1. Plan

Meclis binalarının plan açısından karşılaştırılması, tez çalışmasının ilk bölümlerinin belirlenmesine de yararlı olmuştur. Boyutlar ve detaylar bakımından birbirinden farklılıklar gösteren yapılar arasında bir tipoloji yaratmak oldukça güçtür. Bu konuda yapılmış araştırmalar baz alınarak, plan şeması açısından meclis binalarının karşılaştırılmasına çalışılmıştır (Tablo 2.4).

Meclis binalarının tamamının dörtgen duvarlardan oluşan plan içine oturduğu söylenebilir. Yapıların birbirinden ayrılmasını sağlayan en önemli özellik, iç kısımdaki toplantı salonunda yer alan oturma düzenidir. Arkaik Dönem'de dar ve uzun bir hal alan dörtgenler, zamanla altın orana uygun[32] veya kareye yakın duruma gelmiştir. Atina Eski *bouleuterion* ile başlayan, yan duvarlara paralel düz oturma sıraları, Yeni *bouleuterion* ile dairesel forma kavuşmuştur. Aynı özellikler Helenistik Dönem'de Miletos *bouleuterion*u ile devam etmiştir. Bu dönemden sonra Anadolu'da yapılan meclis binalarının çoğu benzer biçimdedir. Bazı değişiklikler yapılarak küçük büyük tüm kentlerde bu plan tipi uygulama alanı bulmuştur.

Genel olarak meclis yapılarında beş farklı plan tipinden bahsetmek mümkündür. İlk ve son plan tipleri istisna olmak üzere, diğerleri yapıların içindeki oturma

düzenine göre tanımlanmıştır. Sonuçta, dörtgen, dairesel ve eğrisel olarak bahsedilen yapıların tümü dikdörtgen planlara oturmaktadır. Ayrıca bu plan tipolojisinin dışında kalan, daha farklı planlara sahip yapıların (Olympia, Mantineia, Patara ve Korinth) varlığı da görülmektedir.

Sütunlu Salonlar: İlk olarak Mısır ve Mezopotamya mimarilerinde görülmeye başlanan *hypostil* yapı tipi, en bilinen haline Pers Dönemi'nde kavuşmuştur. *Apadana* ismi verilen yapılar Akhamenid krallarının büyük resepsiyonları için kurulmuştu. Perslerin Anadolu ve Yunanistan'ı işgalleri sırasında, hypostil yapıların Yunanlılar'ı etkilediği düşünülmektedir. Çünkü Minos ve Myken mimarilerinde hypostil yerine peristilli yapılar görülmektedir.

Tez kapsamında hypostil örneğinde üç yapıdan söz edilmiştir. Bunlardan ilki Atina tyranı Peisistratos (İÖ. 602-527) tarafından Eleusis'te Demeter ve Kore Tapınağı Misterleri'nin toplanma yeri olarak yapılan Telesterion'dur. İkinci yapı ise, Perikles (İÖ. 495-429) tarafından Atina'da yapılan gösteri amaçlı *odeion* yapısıdır. Hypostil yapılar arasında sadece meclis toplantıları için yapılan tek yapı Megalopolis'teki Arkadia Birliği'nin yönetim yapısıdır. İÖ. 371 yılında kurulan yapı, kendinden öncekilerden farklı bir şema izlemiş ve iç sütunlar eşit aralıklarla değil, merkezden ışınsal olacak şekilde yerleştirilmiştir. Mimari açıdan bir gelişim olan bu değişiklik sayesinde oturma ve görüntü konforu arttırılmıştır.

Dörtgen Planlı: Sütunlu salonlar geleneğinden yola çıkarak, daha az kapasiteli toplantılara izin veren yapılar ortaya çıkmıştır. Yapıların boyutları ve şekilleri kentin ihtiyacına veya topografyasına göre şekillenmiştir. Atina Eski *bouleuterion* (İÖ. 5. yüzyıl başı) ile başlayan süreç Anadolu'da Priene, Notion, Assos, Herakleia ve Sagalassos ile devam etmiştir. Plan şeması özel olmakla beraber, tüm yapıların oturma sıraları duvarlara paralel olarak düzenlenmiştir. Çatıyı taşıyan sütunlar ise, ortada geniş bir boşluk bırakacak şekilde duvarlara yakın yerleştirilmiştir.

[32] İncelenen meclis binalarından çoğu, altın orana yakın plan tipindedir. Atina Yeni 21/16, Dodona 43/32, Miletos 34/24, Herakleia 26/20, Nysa 26/20, Alabanda 36/26 ve Aizanoi 33/22 boyutlarındadır.

Fonksiyonel sayılabilecek bu uygulama strüktürel olanaklar elverdiği sürece kullanılmış olmalıdır.

Dairesel Planlı: Atina'da Yeni *bouleuterion*'un eskisinin yanına farklı bir düzende yapılmasıyla, dairesel oturma sıraları görülmeye başlar. Oturma ve görüntü konforu sağlayan bu düzenin en büyük dezavantajı köşelerdeki kullanılmayan alanlardır. Atina'dan 250 yıl sonra yapılan Miletos *bouleuterion* kompleksi ile, bu plan tipinin en iyi örneği verilmiş olur. Takip eden yıllarda Helenistik Dönemde Metropolis, Teos, Arykanda, Alabanda ve Roma Dönemi'nde Iasos, Troia, Stratonikeia, Nysa ve Aizanoi'de benzer yapılar inşa edilmiştir. Fakat dönem farklılıklarını plan tiplerinde görmek mümkün değildir.

Tipolojiyi etkileyen ayrıntılar ise, *cavea-auditorium* düzenleri ve sirkülasyon alanlarıdır. Oturma sıralarının düzeni dönem farklılığı yaratmayacak şekilde, Metropolis ve Nysa *bouleuterion*'larında at nalı şeklinde, diğer yapılarda ise yarım daire biçimindedir. Farklılık yaratan bir diğer özellik; üst oturma sıralarına ulaşmayı sağlayan ve bir sirkülasyon alternatifi olarak düzenlenen *ambulacrum benzeri* koridorların varlığıdır. *Ambulacrum*'lara başka bir yan kapıdan girilebildiği gibi (Miletos, Stratonikeia), duvar kenarlarında (Metropolis, Aigai, Aizanoi) veya oturma sıralarının altında (Nysa, Iasos) yer alabilirler.

Eğrisel planlı: En basit oturma düzeni ve aynı zamanda en konforlusu bu plan tipidir. İnsanların en doğal oturma biçimi olarak hafif kavisli bir plana sahiptir ve tüm seyircilerin izleme konforu aynıdır. Genellikle küçük veya topografya açısından büyük boyutlu yapılamayacak yerlerde (Termessos, Knidos, Ariassos) kullanılmıştır. *Cavea* düzeni ve malzemesi basit düşünülmüş, araya merdivenler konmamış ve çatıyı taşıyan sütunlar gelişigüzel yerleştirilmiştir. Fakat iç kısımdaki bu minimal anlayış dış duvarlarda değişmekte, Termessos örneğinde olduğu gibi Dor düzenindeki süslemelerle zenginleşmektedir. Eğrisel *cavea*'lara sahip yapıların en güzel örneği, Atina'daki Agrippa *Odeionu*'dur. Böylesine görkemli bir yapıda neden basit eğrisel oturma sıralarının kullanıldığı anlaşılamaz.

Odeion Tipi: Roma Dönemi ile birlikte gelişen mimari anlayış meclis yapılarında da görülür. Fakat imparatorluğun egemenlik alanında demokratik bir meclisin yetkileri azaltılmıştır. Bu yüzden çoğunlukla meclis toplantıları ile birlikte kullanılan kapalı gösteri mekanları (*odeion*) yapılmıştır. Anadolu'daki örnekleri Ephesos, Aphrodisias, Kibyra, Aspendos ve Lyrbe-Seleukeia'da görülür. Yukarıdaki örneklerin dışında sayılması gereken Patara *bouleuterion'*u, hem dörtgen hem de dairesel *cavea* duvarına sahip olması bakımından diğer örneklerden ayrılır. *Odeion*'lar arasında, yarım daire şeklindeki *cavea*'yı sınırlayan dış duvarın da dairesel olması en önemli farklılıktır. *Odeion*'lar, Roma tiyatrolarının küçük ve üzeri çatıyla örtülmüş bir modelidir. Çatı kirişlerine destek olan payanda duvarlarının düzeni (düz veya ışınsal), *odeion*'lar arasındaki farklılığı yaratır.

2.2.2. Yerleşim

Meclis yapılarının kent içindeki yerleşimi konusunda çok belirgin bir kural yoktur. Meclis yapılarının *agora* ile olan yakın ilişkileri, hemen hemen tüm kentlerde görülmektedir. Vitruvius'a (I, VII, 1) göre *agora'*lar ya deniz kenarına, limana yakın ya da kent merkezinde bulunur. Liman yakınındaki *agora'*lara örnek olarak Miletos, Herakleia, Knidos, Iasos, Patara ve Ephesos'takiler verilebilir. Fakat Ephesos *bouleuterion'*unun Liman Agorası ile bir ilişkisi yoktur. Çünkü yapı tepedeki Devlet Agorası'nda yer almaktadır. Bu durumda sınıflandırma yapabilmek için, Ephesos, Miletos, Priene, Arykanda gibi iki *agora'*ya sahip kentleri gözardı etmek gerekir. Topografya veya diğer yerleşim kriterleri sebebiyle *agora* dışındaki *bouleuterion*'lar ise, mutlaka ya bitişik konumda, ya da *agora*'ya ulaşan bir yol üzerindedir. Böylece *bouleuterion'*ları kent içindeki yerlerine göre ikiye ayırmak mümkündür.

Agora içindeki meclis binaları: *Agora'*ların şekline göre değişen biçimlerde olmak üzere, bu tip yapılar genelde bir *stoa'*nın gerisinde yer alırlar. Eğer *stoa'*nın gerisinde meclisten başka yapılar da varsa, tüm bu yapıların girişi *stoa'*nın içinden olur. Aksi takdirde sadece *stoa'*ya bitişik olarak yer alır ve girişe farklı bir yoldan ulaşılır. Her iki durumda da meclis binası ve *stoa'*nın çatılarının bitişik yapılması gerekir. Bu durum beraberinde bazı statik ve cephe sorunlarını da getirir. Girişi *agora stoa'*sı içinden olan yapılara Priene, Aphrodisias, Arykanda, Ephesos,

Herakleia, Iasos, Lyrbe ve Smyrna'da rastlanır. Bu özelliğe sahip kentlerde *agora*ların içindeki *stoa'*ların yerleşim şemasının (U, I, T veya □) pek önemli olmadığı, meclis-*stoa* ilişkisinin fonksiyonel bir ihtiyaçtan oluştuğu görülmektedir. Diğer taraftan *stoa'*ya bitişik fakat girişi farklı olan yapılar ise, Patara, Notion ve Aizanoi de görülür (Tablo 2.1).

Agora yakınındaki meclis binaları: *Agora'*lar antik dönemde sosyal etkileşim alanlarıdır. Bu yüzden insan ve toplum yaşamını düzenleyen yapılar genellikle *agora* ile ilişkilendirilir. Türünün ilk örneklerinden sayılan Atina *agora'*sındaki yapılar, *stoa'*lar, meclis, tapınaklar, kült salonları, sunaklar, mahkeme, hapishane, resepsiyon salonları, tören yolları, ordu karargahı (*strategeion)*, evler ve dükkanlar gibi çok çeşitlidir. Anadolu'da ise tüm örneklerde *agora* ile ilişkisi görülebilen yapı meclis binalarıdır. Eğer bitişik değillerse, hemen yan sokakta veya yapı adasında yer alırlar. Bağımsız yerleşime sahip *bouleuterion'*lar; Miletos, Assos, Aigai, Alabanda, Aspendos, Knidos, Laodikeia, Metropolis, Nysa, Sillyon, Teos ve Termessos'ta görülebilir (Tablo 2.2).

Tablo 2.1 Agora içindeki meclis binaları

Aphrodisias 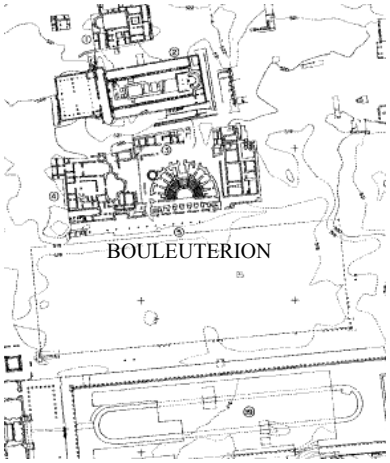 	Aizanoi 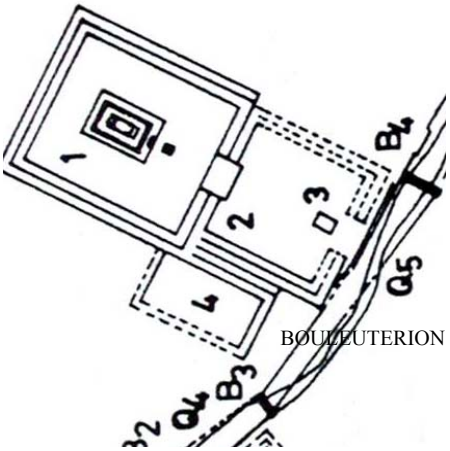
Arykanda 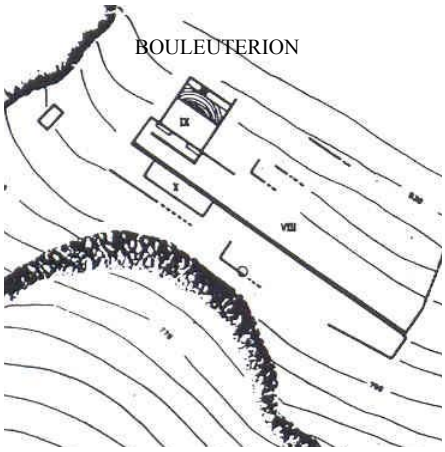 	Ephesos 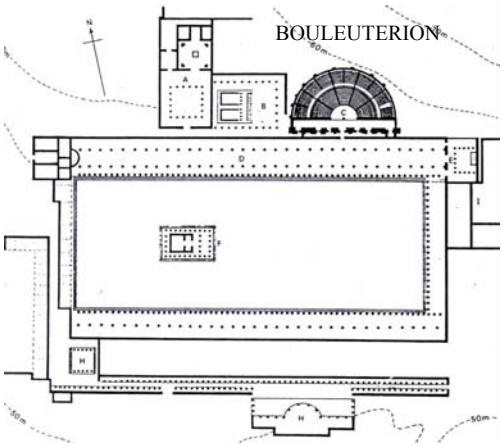
Herakleia 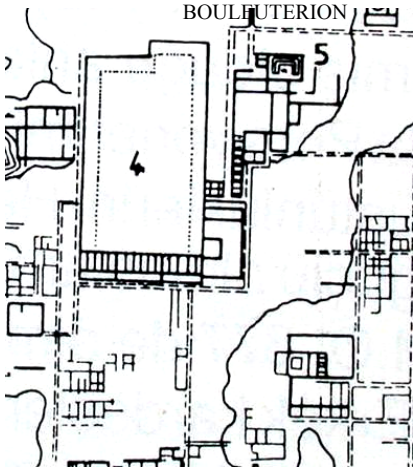 	Iasos 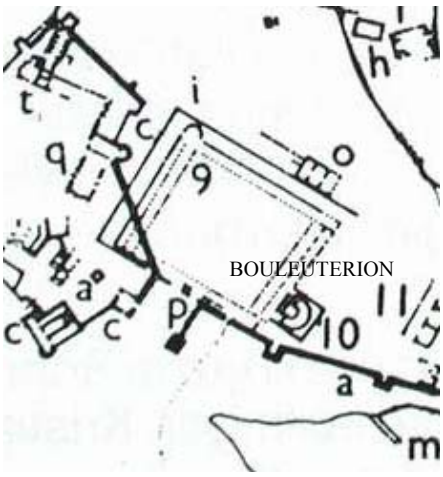

Tablo 2.1 Agora içindeki meclis binaları (devamı).

Lyrbe 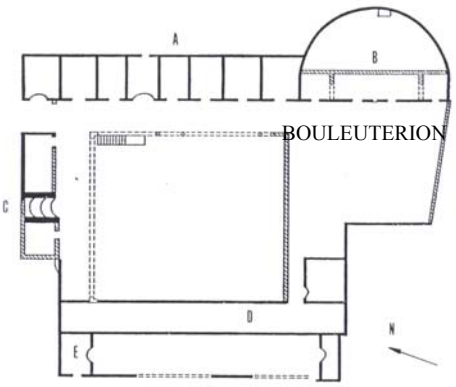 	Notion 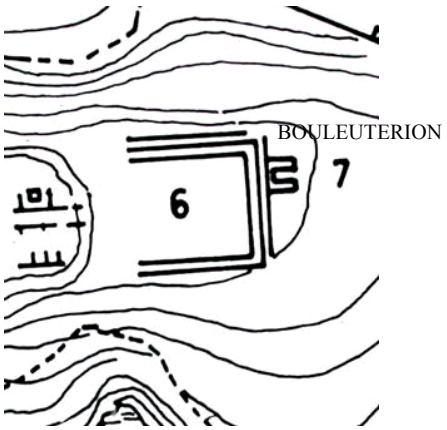
Patara 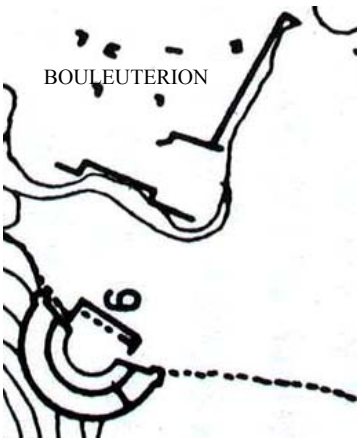 	Pergamon 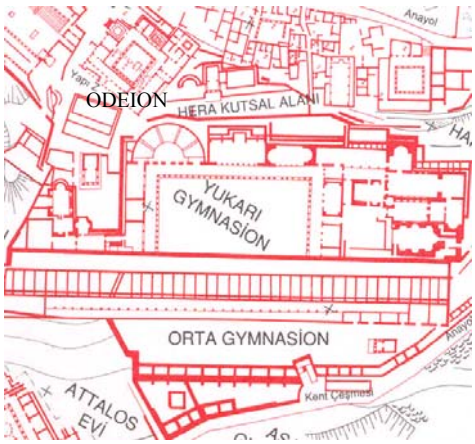
Priene 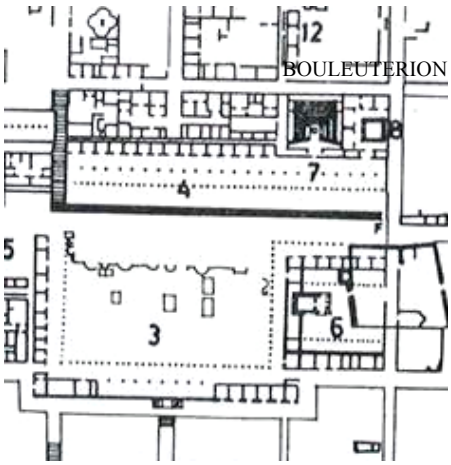 	Smyrna 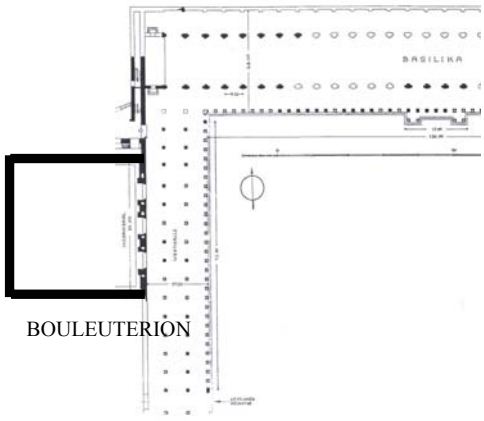

Tablo 2.2 Agora yakınındaki meclis binaları

Aigai 	Alabanda 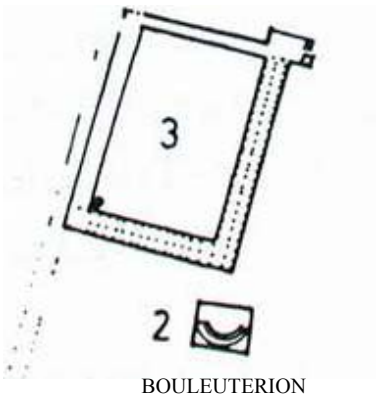 BOULEUTERION
Aspendos 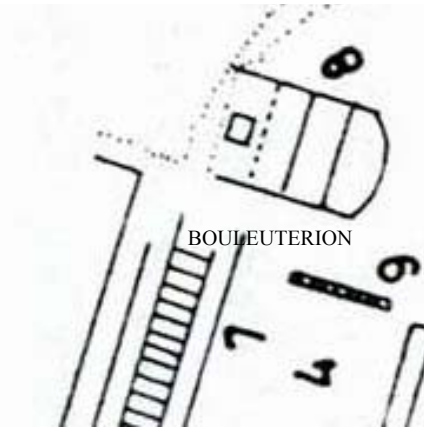 	Assos BOULEUTERION 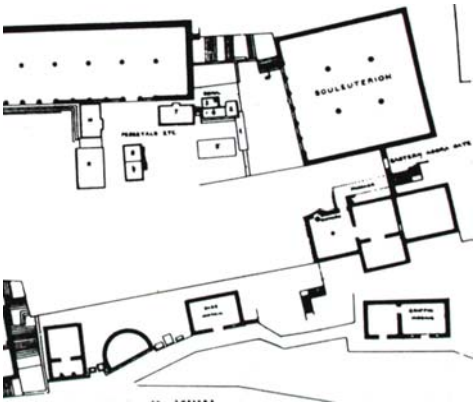
Knidos 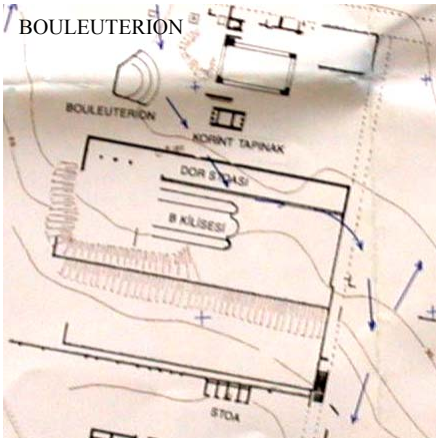 	Laodikeia BOULEUTERION 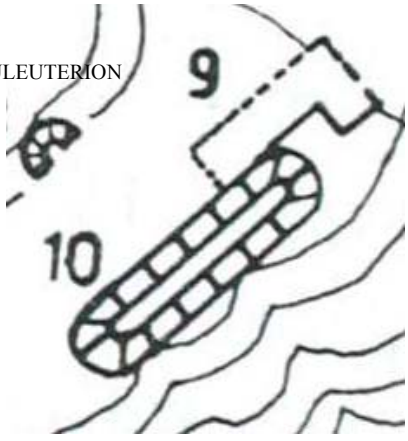

Tablo 2.2 Agora yakınındaki meclis binaları (devamı).

<table>
<tr>
<td>Metropolis
 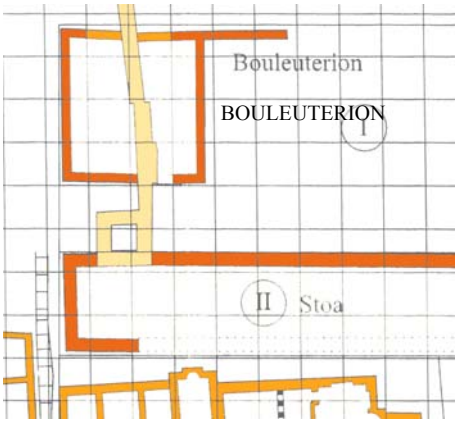
</td>
<td>Miletos
 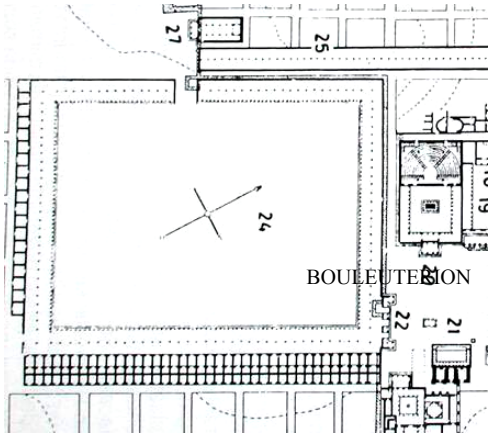
</td>
</tr>
<tr>
<td>Nysa
</td>
<td>Sillyon
 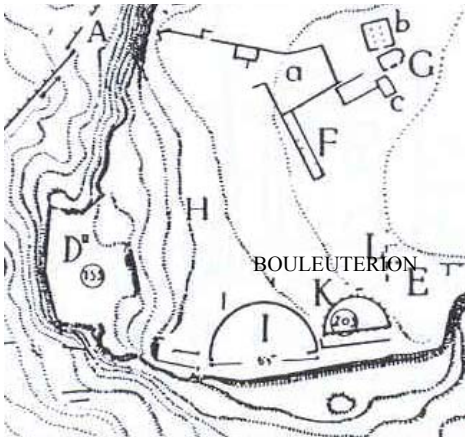
</td>
</tr>
<tr>
<td>Teos
 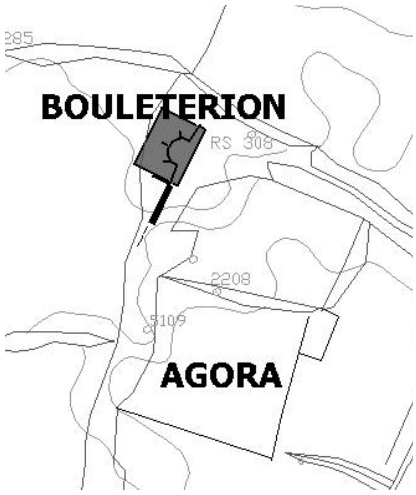
</td>
<td>Termessos
 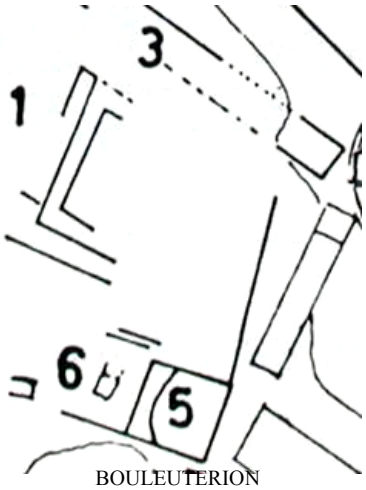
</td>
</tr>
</table>

2.2.3. Döşeme

Meclis binalarında ele geçen döşemeler çoğunlukla *parodos* veya *orkhestra*'da bulunmaktadır. *Orkhestra* zemin döşemeleri erken dönemlerde anakaya veya sıkıştırılmış toprak iken, Roma Dönemi'nde daha fazla önem verilerek mermer kaplama yapılmıştır. Kaplamalar, düz blokların yan yana dizilmesi sonucu oluşturulabildiği gibi, renkli mermer parçalarının geometrik şekilde birleştirilmesiyle oluşan *opus sectile* gibi zengin döşemeler halinde de yapılmıştır. Basit mermer kaplama örneklerine; Miletos, Metropolis, Stratonikeia, Aizanoi ve Sagalassos'ta rastlanmaktadır. Ephesos ve Aphrodisias'ta benzer bir uygulama ile sadece *parodos* kısmının mermer kaplandığı, *orkhestra*'nın *konistra* şeklinde derinleştirildiği görülmektedir.

Zemin döşemesi *opus sectile* tarzında yapılan binalar, Nysa, Troia ve Iasos'ta görülmektedir. Troia ve Iasos'ta iki renkli geometrik hatlar görülürken, Nysa *bouleuterion*'u zemin döşemesi çok renkli ve çeşitli geometrik şekillerin birleşimidir. Troia'daki (Dörpfeld, 1902, s. 231, r. 95) düzenleme ortadaki sunağın çevresinde iç içe açılan dikdörtgenlerden oluşur. *Bema* önündeki köşegen yerleştirilmiş üç kare ile kompozisyon tamamlanmıştır. Iasos'ta iki parodos arasına sahne binasına dik koyu renk mermer şeritlerle dar ve geniş açık renk paneller oluşturulmuştur. Geniş panellerin ortasında koyu renk kare mermerler bulunur.

Nysa *bouleuterion*'u orkhestra *opus sectile* döşemesinin ortasında sekizgen göbekli, eşkenar dörtgen ışınlı yıldız motifi bulunmaktadır (Kadıoğlu, 2000, s. 10). Üç renkli mermer parçalarından yapılan döşeme günümüze kadar korunamamıştır. Benzer renkli mermer veya *opus sectile* örneklerine, İS. 2. yüzyılda Ephesos, Metropolis, Tarraco, Nora ve Sybaris tiyatrolarında rastlanmaktadır. Özellikle Kos *bouleuterion*'undaki sekiz köşeli yıldız motifi büyük benzerlik göstermektedir (Laurenzi, 1931, lev. 1). *Cavea*'nın *opus caementicium* altyapısı ile birlikte yapıldığı düşünülen döşeme İS. 3. yüzyıla tarihlenir.

Meclis binalarında mermer kaplama zemin döşemesinin yanı sıra, kaba mozaik döşemeler de uygulanmıştır. Mozaik döşemeler muhtemelen daha geç bir dekorasyon uygulaması olarak görünse de, işçilik bakımından özenli sayılmazlar. En bilinen örnek, Smyrna'da 30'lu yıllarda ilk kısmı açılan (Naumann & Kantar, 1950, s. 72) ve 2004 yılında İzmir Arkeoloji Müzesi tarafından yeniden kazısına başlanan meclis yapısıdır. Burada iki renkli geometrik çakıl mozaiği görülmektedir.

2.2.4. Kapasite

Meclis binalarının kullanım kapasitesine bakarak, çok amaçlı yapılıp yapılmadığı belirlenebilir. Günümüzde de olduğu gibi 500-600 kişilik toplantı salonları, meclis için daha uygun görülmektedir. Atina Eski *Bouleuterion*'unun "Beşyüzler Meclisi" adını taşımasının mecazi olmayan bir yanı vardır. Aynı şekilde Anadolu'daki yapılar arasında en iyi korunmuş olarak ele geçen ve Atina Eski *Bouleuterion* ile aynı plan özellikleri gösteren Priene Ekklesiasterionu 640 kişilik oturma kapasitesine sahipti.

Diğer yandan Helenistik Dönem meclis binalarının en iyi örneği olarak gösterilen Miletos meclis kompleksi içindeki toplantı salonu 1200 kişilik kapasitesi ile değişiklik göstermektedir. Yapı kompleksi şeklinde yapılmasıyla, zaten diğer yapılardan ayrılan Miletos *bouleuterion*'unun, meclis işlevinin yanı sıra sivil toplantılar amacıyla da kullanılmış olabileceği düşünülmektedir[33].

Roma Dönemi ile birlikte yapıların boyutları ve dolayısıyla da kapasiteleri artmıştır. Ayrıca genellikle *odeion* tipinin uygulanması, kullanılamayan gereksiz alanların azalmasını ve geniş çatı açıklıklarının geçilmesini sağlamıştır. Böylece Ephesos ve Aphrodisias *odeion*'larında görülen 1400 kişilik kapasiteye ulaşılmıştır. *Odeion* plan tipi daha da geliştirilerek, Roma İmparatorluk Dönemi'nde büyük boyutlu binaların yapılmasına olanak sağlamıştır. Bu şekilde yapılan Korinth, Lyon, Viyana *odeion*'ları yaklaşık 3000 kişi ve Atina'daki Herodes Atticus *odeion*'u 4772 kişiyi alabilecek kapasitede yapılmıştır (Tuckermann, 1868, s. 6).

---

[33] Bu konuda Ward-Perkins (1981, s. 262), Yunanca konuşulan ülkelerde *odeion* olarak adlandırılan birçok yerin, aynı zamanda hem meclis hem de sivil toplantılar ve kültürel etkinlikler için kullanılabileceğini belirtmektedir. Yazar daha çok Aphrodisias, Ephesos ve Ptolemais *odeion*'u gibi yapılardan bahsetse de Milet *bouleuterion*'unun da aynı amaçla kullanılması mümkündür.

2.2.5. Tanımlama Problemi

McDonald'a (1943, s. 284-285) göre bir yapının tarihlemesi, eğer destekleyen bir yazıt yok ise, genelde yanıltıcı olabilmektedir (Tablo 2.3). Örneğin; Delphi, Megalopolis, Miletos ve Priene'nin tarihlemesi kesinlikle yapılabilir. Fakat Aigai, Atina Yeni *Bouleuterion*, Herakleia, Messene, Metropolis, Notion, Nysa, Sikyon ve Troia çok büyük olasılıkla tarihlenebilir. Assos, Atina Eski *Bouleuterion*, Kalauria, Delos, Olympia, Orkhomenos, Mantineia, Paestum, Termessos, Thasos ve Thermos için bir ihtimal doğru tarih verilmiştir. Korinth, Eleusis, Lousoi ve Olynthos'taki yapıların meclis toplantıları için kullanılma olasılığı vardır. Epidauros, Gortyna ve Rhamnus'ta ise; meclis yapısı olabileceğini doğrulayan hiç bir kanıt yoktur.

Gneisz (1990, s. 183-195) ise; yanlışlıkla *bouleuterion* sıfatı verilmiş yapıların bulunduğu kentleri şöyle sıralar; Alazeytin Kalesi (Syangela), Gortyna, Olynthos, Pella, Rhamnus, Eleusis, Lousoi, Lato, Samothrake, Paestum, Megalopolis, Emporion, Aizanoi *macellum* ve Messene küçük tiyatro.

Tablo 2.3 Önemli meclis binaları ve özellikleri[34]

	KENT	TARİH	BOYUT	ÇATI DESTEĞİ SÜTUN DÜZENİ	OTURMA DÜZENİ
1	Eleusis Telesterion	İÖ. 7. yy.			
2	Olympia (Kuzey Sal.)	İÖ. 6. yy.	11x28 m.	Uzun aksta tek sıra, 7 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap
3	Atina Eski *Bouleuterion*	İÖ. 6. yy. sonu	23x24 m.	Ters U şeklinde, 5 sütun	Üç kenarda düz ve ahşap
4	Delphi	İÖ. 6. yy. sonu	6x13 m.	Sütun yok	Uzun kenarlarda düz ve ahşap
5	Olympia (Güney Salonu)	İÖ. 5. yy. ilk yarısı	11x28 m.	Uzun aksta tek sıra, 7 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap
6	Olynthos	İÖ. 5. yy. başları	13x16 m.	Uzun aksta ikili sütunlar	Eğrisel ve ahşap
7	Atina Yeni *Bouleuterion*	İÖ. 5. yy. sonları	17x26 m.	Kare şeklinde 4 asütun	Önce düz / ahşap sonra eğrisel / taş
8	Paestum	İÖ. 5. yy. sonları	29x31 m.	Tespit edilemedi	Eğrisel ve taş
9	Orkhomenos	İÖ. 5. yy.	8x41 m.	Uzun aksta tek sıra 12 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap
10	Delos (Evre 1)	İÖ. 5. yy. (!)	7x22 m.	Uzun aksta tek sıra 7 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap
11	Mantineia (Evre 1)	İÖ. 4. yy.	9x52 m.	Sütun yok	Uzun kenarlarda düz ve ahşap
12	Megalopolis Thersilion	İÖ. 4. yy. ikinci çeyreği	68x86 m.	Ters U şeklinde, 5 sıra 65 sütun	Üç kenarda düz ve ahşap
13	Herakleia am Latmos	İÖ. 4. yy. sonu	20x26 m.	dikdörtgen şeklinde, 8 sütun	Üç kenarda düz ve ahşap
14	Sikyon	İÖ.4.yy. sonu İÖ.3. yy. başı	40x440 m.	Kare şeklinde, 2 sıra 16 sütun	Öndekiler eğrisel arka düz ve tuğla
15	Kalauria	İÖ. 3. yy. başı	8x48 m.	*Stoa* şeklinde, içte 5 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap

[34] Tablonun oluşturulmasında McDonald'ın (1943, s. 286-289) araştırmalarından faydalanılmıştır.

	KENT	TARİH	BOYUT	ÇATI DESTEĞİ SÜTUN DÜZENİ	OTURMA DÜZENİ
16	Delos (Evre 2)	İÖ. 4.-3. yy. başı	12x24 m.	Duvarlarda plasterler	Uzun kenarlarda düz ve ahşap
17	Lousoi	İÖ. 4.- 3. yy.	15x15 m.	Sütun yok	Eğrisel ve ahşap
18	Eleusis	İÖ. 3. yy.	12x16 m.	*Stoa* şeklinde, sütun yok	Eğrisel ve ahşap
19	Messene	İÖ. 3. yy.	21x27 m.	kare şeklinde veya yok	Eğrisel, alt taş, üstler ahşap
20	Thasos	İÖ. 3. yy.	32x32 m.	Kare şeklinde, peristyl 16 sütun	Üç kenarda düz ve ahşap
21	Thermos	İÖ. 3. yüzyıl	20x26 m.	Tespit edilemedi	Tespit edilemedi
22	Priene	İÖ.3.yy. veya 2. yy. başı	20x21 m.	Ters U şeklinde, 16 sütun	Üç kenarda düz ve taş
23	Notion	İÖ. 2. yy. başı	23x27 m.	Ters U şeklinde, 14 sütun	Üç kenarda düz ve taş
24	Assos	İÖ. 2. yy. ilk yarısı	21x21 m.	Kare şeklinde, 4 sütun	Eğrisel ve ahşap
25	Miletos	İÖ. 175-164	24x35 m.	Dikdörtgen şeklinde, 4 sütun	Eğrisel ve taş
26	Metropolis	İÖ. 2. yy.	17x18 m.	Dikdörtgen şeklinde 4 sütun	Eğrisel ve taş
27	Delos (Evre 5)	İÖ. 1. yy. sonu	16x24 m.	Sütun yok	Eğrisel ve taş
28	Troia	İS. 1. yüzyıl başı	26x29 m.	Sütun yok	Eğrisel ve taş
29	Aigai	İS. 1. yüzyıl (!)	18x18 m.	Tespit edilemedi	Tespit edilemedi
30	Korinth Curiası	İS. 1. yüzyıl	12x17 m.	Sütun yok	Eğrisel ve taş
31	Nysa Gerontikonu	İS. 138-161	20x26 m.	Sütun yok	Eğrisel ve taş

Tablo 2..4 Meclis binaları plan tipolojileri

	KENT	TARİH	BOYUT	ÇATI DESTEĞİ SÜTUN DÜZENİ	OTURMA DÜZENİ	PLAN	KUZEY	KAYNAKLAR
1	**Atina İlk Bouleuterion**	İÖ. 6. yüzyıl başı ve İÖ. 5. yüzyıl sonu arası	15.00 x 6.70 m.	Bir avlu çevresindeki odalardan oluşur	Belli değil, üzerine Eski Bouleuterion yapılmış	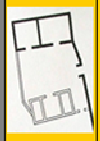		Thompson 1940 s:8; Travlos 1971 s:191; Thompson 1950 s:25; Roux 1976 s:475; Kuhn 1984 s:17
2	**Delphi**	İÖ. 6. yüzyıl 1. yarısı	13.50 x 6.50 m.	Sütun yok	Uzun kenarlarda düz ve ahşap			Dinsmoor 1912 s:488; Pomtow 1924 s:67; Anti 1947 s:34
3	**Delos 1. Evre**	İÖ. 6. yüzyıl 1. yarısı	22.03 x 6.93 m.	Uzun akslatek sıra 7 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap			Vallois 1944 s:25; Dinsmoor 1975 s:206; Bruneau 1966 s:88; Coulton Stoa s:36
4	**Olympia (Kuzey Salonu)**	İÖ. 6. yüzyıl 2. yarısı	21.59 x 10.80 m.	Uzun akslatek sıra, 7 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap	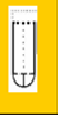		Curtius 1878 s:40; Dörpfeld 1908 s:76; Gardiner 1925 s:269; Herrmann 1972 s:104; Mallwitz 1980 s:235
5	**Eleusis Telesterion (Demeter ve Kore tapınağı)**	İÖ. 6. yüzyıl 2. yarı İÖ. 5. yüzyıl yenilendi	78.00 x 78.00 m.	Salon d. sütun yok; Peisistratos d. 25 sütun, Perikles d. 20 fil ayağı ve sonra 42 sütun	Tüm kenarlarda ahşap oturma sıraları	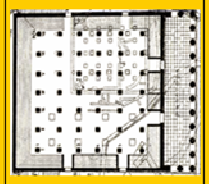		Dinsmoor 1975 s:195; Meinel 1980 s:141; Travlos 1933 s:102
6	**Olympia (Güney Salonu)**	İÖ. 6. yüzyıl sonu	21.98 x 11.07 m.	Uzun akslatek sıra, 7 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap			Curtius 1878 s:40; Dörpfeld 1908 s:76; Gardiner 1925 s:269; Herrmann 1972 s:104; Mallwitz 1980 s:235
7	**Atina Eski Bouleuterion**	İÖ. 5. yüzyıl başı	23.80 x 23.30 m.	Ters U şeklinde, 5 sütun	Üç kenarda düz ve ahşap			Thompson 1940 s:8; Travlos 1971 s:191; Thompson 1950 s:25; Roux 1976 s:475; Kuhn 1984 s:17
8	**Argos**	İÖ. 5. yüzyıl 1. yarısı	32.50 x 32.50 m.	16 adet İon sütunu ve ön kısımda 4 sütun	Üç kenarda düz ve ahşap			Raux 1953 s:244; Tomlinson 1972 s:21; Miller 1978 s:26
9	**Olynthos**	İÖ. 5. yüzyıl sonları	19.00 x 9.50 m.	Uzun aksta ikili sütunlar	Eğrisel ve ahşap	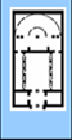		Robinson 1946 s:82; Thompson 1947 s:334
10	**Atina Yeni Bouleuterion**	İÖ. 5. yüzyıl son çeyreği	21.50 x 16.90 m.	Kare şeklinde 4 sütun	Önce düz / ahşap sonra Yarım daire / taş	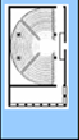		Thompson 1940 s:8; Travlos 1971 s:191; Thompson 1950 s:25; Tuchelt 1975 s:106; Kuhn 1984 s:17
11	**Paestum**	İÖ. 5. yüzyıl sonları	31.00 x 29.00 m.	Tespit edilemedi	Eğrisel ve taş			Baedeker 1930 s:205; Maiuri 1931 s:162; McDonald 1943 s:239;

Tablo 2..4 Meclis binaları plan tipolojileri (Devamı)

	KENT	TARİH	BOYUT	ÇATI DESTEĞİ SÜTUN DÜZENİ	OTURMA DÜZENİ	PLAN	KUZEY	KAYNAKLAR
12	Orkhomenos	İÖ. 5. yüzyıl	41.00 x 8.20 m.	Uzun aksta tek sıra 12 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap			Blum 1914 s:73; v. Buren 1926 s:56
13	Mantineia 1. Evre	İÖ. 4. yüzyıl ve İÖ. 3. yüzyıl başları	35.00 x 9.00 m.	İçte sütun yok, ön kısımda 8 sütunlu galeri var	Uzun kenarlarda düz ve ahşap			Fougères 1898 s:174; Coulton Stoa s:254
14	Megalopolis Thersilion	İÖ. 370 yılları ve İÖ. 3. yüzyıl	86.10 x 67.71 m. Sütunlu galeri: 32x6 m.	Ters U şeklinde, 5 sırada şişkinsal olarak yerleştirilmiş 65 sütun	Üç kenarda düz ve ahşap			Gardner 1892 s:14; Benson 1893 s:319; Anti 1947 s:156; Dinsmoor 1975 s:243; Lawrence 1957 s:258; Tuchelt 1975 s:107; Kolb AuT s:96
15	Olympia Orta Salon ve sütunlu galeri	İÖ. 370 yılları	14.24 x 14.23	Ortada tek sütun	Oturma sırası yok, Zeus ve Hestia heykelleri var			Curtius 1878 s:40; Dörpfeld 1908 s:76; Gardiner 1925 s:269; Herrmann 1972 s:104; Mallwitz 1980 s:235
16	Sikyon	İÖ.4.yüzyıl sonu	40.50 x 39.60 m.	Kare şeklinde 16 Ion sütunu	Öndekiler eğrisel arka düz ve tuğla			Philadelpheus BCH 1926 s:174; Orlandos 1953 s:184; Papachatzis 1976 s:105; Lauter 1986 s:158
17	Kalaureia	İÖ. 4. yy sonu - İÖ. 3. yüzyıl başı	48.00 x 8.20 m.	Stoa şeklinde, içte 5 sütun	Uzun kenarlarda düz ve ahşap			Wide 1895 s:281; Welter 1941 s:51; Coulton Stoa s:243
18	Delos 2. Evre	İÖ. 4.yy sonu - İÖ. 3. yüzyıl başı	24.00 x 12.00 m.	Duvarlarda plasterler var	Uzun kenarlarda düz ve ahşap			Vallois 1944 s:25; Dinsmoor 1975 s:206; Bruneau 1966 s:88; McDonald 1943 s:288
19	Dodona	İÖ. 3. yüzyıl başı - İÖ. 219 - İÖ. 167	43.60 x 32.50 m.	İçte 8 adet Ion sütunu ve kenarlarda plasterler var	Önceki düz ve ahşap, sonrakiler üç kenarda taş			Orlandos 1974 s:44; Dakaris 1971 s:56; Tuchelt 1975 s:108; Kolb AuT s:90
20	Eleusis Bouleuterion (!)	İÖ. 3. yüzyıl	34.00 x 16.00 m.	Tespit edilemedi	Tahmi daire ve ahşap. Gneisz'a göre bouleuterion değil,			Skias 1895 s:174; Mylonas 1961 s:153; Tuchelt 1975 s:104
21	Messene 1. Evre (synhedrion)	İÖ. 3. y. (McDonald) İÖ. 2. yüzyıl (Gneisz)	21.60 x 20.80 m.	Kare şeklinde 4 sütun	Üç kenarda düz, alt taş, üst ahşap oturma sıraları			Oikonomos 1909 s:201; Orlandos 1957 s:121; Ergon 1973 s:79;
22	Thasos	İÖ. 3. yüzyıl başı	32.20 x 32.20 m.	Kare şeklinde, peristyl 16 lonik sütun	Üç kenarda düz ve ahşap			Picard 1913 s:368; Picard 1934 s:114; ECA 1967 s:70; Lazaridis 1971 s:68; Bergquist 1973 s:52

Tablo 2..4 Meclis binaları plan tipolojileri (Devamı)

	KENT	TARİH	BOYUT	ÇATI DESTEĞİ SÜTUN DÜZENİ	OTURMA DÜZENİ	PLAN	KUZEY	KAYNAKLAR
23	Thermon	İÖ. 3. yüzyıl	26.00 x 20.00 m.	U şeklinde sıralanmış 5 sütun	Üç kenarda düz ve ahşap			Soteriades 1915 s:45; Rhomaios 1931 s:66
24	Epidauros	İÖ. 3. yüzyıl 2. çeyrek	25.00 x 20.00 m.	Duvar yakınında sütun izleri var	Üç kenarda düz ve ahşap			Lauter 1986 s:159
25	Morgantina	İÖ. 3. yüzyıl	9.60 x 8.60 m. içten	Sütun yok	Yarım daire orkhestra çevresinde düz ahşap sıralar			Syöquist 1962 s:52 ve 1964 s:140; Stillwell 1963 s:166;
26	Glanum	İÖ. 3. yüzyıl sonu - İÖ. 2. yüzyıl başı	12.00 x 7.50 m.	Sütun yok	Duvarlara paralel 3 kenarda oturma sıraları			Rolland 1958 s:8; Finley Atlas s:59
27	Athenai Yeni Düzenlemeler	İÖ. 280 - İÖ. 2. yüzyıl 2. yarısı	21.50 x 16.90 m.	Ortada 4 sütun olabilir.	Oturma sıraları güneye dönmüş ve kolları uzamışlır			Thompson 1940 s:8; Travlos 1971 s:191; Thompson 1950 s:25; Tuchelt 1975 s:106; Kuhn 1984 s:17
28	Priene Ekklesiasterion	İÖ. 2. y. başı (McDonia) İÖ. 2. yüzyıl 2. yarısı (Gneisz)	21.18 x 20.15 m.	Ters U şeklinde, 16 sütun	Üç kenarda düz ve mermer			Wiegand 1904 s:219; Krischen 1941 s:12; RE 1962 s:1202; Schede 1965 s:63; Tuchelt 1975 s:99; Akurgal 1980 s:172
29	Notion	İÖ. 2. yüzyıl başı	27.00 x 22.50 m.	Ters U şeklinde, 14 sütun	Üç kenarda düz ve taş			Schuchhardt 1886 s:422; Laumonier 1923 s:354; Bean 2000 s:189
30	Assos	İÖ. 2. yüzyıl 1. yarısı	20.60 x 20.60 m.	Kare şeklinde sıralanmış, 4 sütun	Üç kenarda düz ve ahşap			Koldewey 1902 s:21; Krischen 1941 s:19; Tuchelt 1975 s:99; Akurgal 1980 s:67
31	Teos	İÖ. 2. yüzyıl başı	36.00 x 30.00 m.	Dikdörtgen şeklinde, 4 sütun	Yarım daire ve mermer			Herrmann 1965 s:23; Tuna 1996 s:223;
32	Miletos	İÖ. 175-164	34.84 x 24.29 m.	Dikdörtgen şeklinde, 4 sütun	Yarım daire ve mermer			Knackfuss 1908; Krischen 1941 s:7; Dinsmoor 1975 s:296; Kleiner 1968 s:77; Tuchelt 1975 s:93; akurgal 1980 s:213
33	Herakleia am Latmos	İÖ. 2. yüzyıl (Gneisz) İÖ. 4. yüzyıl sonu	26.24 x 20.18 m.	Dikdörtgen şeklinde, 8 sütun	Üç kenarda düz ve 6 adet kreçtaşı oturma sırası			Krischen 1941 s:22; Büsing 1970 s:53; Tuchelt 1975 s:112; Akurgal 1980 s:240
34	Arykanda	İÖ. 2. yüzyıl	21.00 x 19.00 m.	Tespit edilemedi	Kesilmiş yarım daire / atralı ve taş			Bayburtluoğlu 1991 s:32; 2003 s:64

Tablo 2..4 Meclis binaları plan tipolojileri (Devamı)

	KENT	TARİH	BOYUT	ÇATI DESTEĞİ SÜTUN DÜZENİ	OTURMA DÜZENİ	PLAN	KUZEY	KAYNAKLAR
35	**Metropolis**	İÖ. 2. yüzyıl ortası	17x18 m.	Duvarlara yakın 4 sütun	Kesilmiş yanın dare ve mermer			Meriç 2003 s:115
36	**Patara**	İÖ. 168 (?) Bu yapının erken evresi olabilir	42.80 x 30.60 m.	Düz sıralı, paralel kirişler	Dairesel ve Odeion tipi arasında bir plan			Işık 2001 s:399; Korkut 2003 s:21;
37	**Aspendos**	İÖ. 2. yüzyıl 2. yarısı	50.00 x 33.00 m.	Merkezden ışınsal	Odeion tipi yanın dare			Lanckoronski 1892 s:114; Akurgal 1980 s:280
38	**Alabanda**	İÖ. 2. yüzyıl 2. yarısı	36.00 x 26.00 m.	Tespit edilemedi	Yanın daire oturma sıraları			Edhem Bey 1905 s:4; Lauter 1971 s:134; Bean 2000 s:185; Naumann 1973 s:76; Tüchelt 1975 s:99
39	**Sagalassos**	İÖ. 2. yüzyıl sonu İÖ. 1. yüzyıl başı	25.20 x 24.20 m.	Tespit edilemedi	Üç kenarda düz ve taş			Waelkens 1999 s:287
40	**Termessos**	İÖ. 1. yüzyıl (McDonal) İÖ. 2. yüzyıl (Gneisz)	24.00 x 24.00 m.	Kare şekilde 4 sütun	Kesilmiş eğrisel formda ve taş sıralar			Lanckoronski 1892 s:43; Krischen 1941 s:16; Bean 2000 s:120; Tüchelt 1975 s:99; Akurgal 1980 s:280
41	**Knidos**	İÖ. 1. yüzyıl	30.00 x 20.00 m.	Tespit edilemedi	Kesilmiş eğrisel formda ve taş sıralar			Mellink 1968 s:138; Love 1970 s:150
42	**Ariassos**	İÖ. 1. yüzyıl	18.30 x 14.00 m.	Sütun yok	Kesilmiş eğrisel formda ve taş sıralar			Lanckoronski 1892; Mitchell 1989
43	**Iasos**	İÖ. 1. yüzyıl sonu	25.80 x 21.75 m.	Sütun yok	Yanın daire ve taş			Levi 1970 s:16; Cook 1971 s:46; Laviosa 1977 s:41
44	**Atina Agrippeion**	İÖ. 1. yüzyıl sonu	24.59 x 24.74 m.	Sütun yok	Kesilmiş eğrisel formda ve taş sıralar			Thompson 1937; Thompson 1950; Meinel 1980 s:59
45	**Troia**	İS. 1. yüzyıl başı	29.50 x 25.50 m.	Sütun yok	Yanın daire ve taş			Dörpfeld 1902 s:234; Robert 1966 s:12; Cook 1973 s:99; Blegen 1950 s:10; Tüchelt 1975 s:99
46	**Aigai**	İS. 1. yüzyıl (!)	9.00 x 14.00 m.	Tespit edilemedi	Düz ve taş			Bohn 1889 s:33; Tüchelt 1975 s:99; Miller 1978 s:225

Tablo 2..4 Meclis binaları plan tipolojileri (Devamı)

	KENT	TARİH	BOYUT	ÇATI DESTEĞİ SÜTUN DÜZENİ	OTURMA DÜZENİ	PLAN	KUZEY	KAYNAKLAR
47	**Korinth Curia**	İS. 1. yüzyıl	16.00 x 12.00 m.	Sütun yok	Eğrisel ve taş			Morgan 1936 s:479; Scranton 1951 s:126; Broneer 1954 s:66; Carpenter 1960 s:57
48	**Stratonikeia**	İS. 1. yüzyıl	29.80 x 24.95 m.	Sütun yok, payandalar var	Yarım daire ve taş			Robert 1935 s:333; Laumonier s:289; Naumann 1973 s:77; Boysal 1982 s:193
49	**Nysa Gerontikon**	İS. 138-161	20x26 m.	Sütun yok	Yarım daire ve taş			Diest 1913 s:36; Akurgal 1980 s:235; Bean 2000 s:226; Kadıoğlu 2000
50	**Aizanoi**	İS. 2. yüzyıl	33.00 x 22.00 m.	Dikdörtgen şeklinde 4 sütun olabilir	Yarım daire ve taş			Rheidt 2002 s:200;
51	**Ephesos**	İS. 150	46.00 m.	Cavea duvarından merkeze doğru ışınsal olarak yerleştirilmiş ahşap kirişler	Odeion tipi yarım daire			Wood 1877 s:53; Heberdey 1912 s:170; Keil 1930 s:91; Fossel 1967 s:72; Bier 1999 s:9
52	**Aphrodisias**	İS. 2. yüzyıl	45.60 m.	Cavea dış duvarı ve sahne binası üzerindeki payandalar ile taşınan düz sıralı ahşap kirişler	Odeion tipi yarım daire			Erim 1969 s:221; Bier 1999 s:10
53	**Lyrbe**	İS. 2. yüzyıl	23.70 x 14.96 m.	Merkezden ışınsal	Odeion tipi yarım daire, ahşap oturma sıraları			Nollé 1989 s:258; Bean 1997 s:100; İnan 1998 s:33
54	**Kibyra**	İS. 2. yüzyıl	45.46 m.	Merkezden ışınsal	Odeion tipi yarım daire			Ferrero 1966; Meinel 1980
55	**Sillyon**	İS. 2. yüzyıl	38.00 m.	Merkezden ışınsal	Odeion tipi yarım daire			Lanckoronski 1892 s:84; Meinel 1980
				TİPOLOJİ Dörtgen Planlı: Dairesel Planlı: Eğrisel Planlı: Odeion Tipi:		30 / 30 m.		Genel Kaynaklar: W. A. McDonald, Meeting Places, 1943 R. Meinel, Odeion, 1980 D. Gneisz, antike Rathaus, 1990 J. Ch. Balty, Curia Ordinis, 1991

2.3. Modern Meclis Binaları

İnsanların ir araya gelip, olay çevresinde toplanması ve bu konuda etkileşim yaratması, en ilkel güdü olarak varoluşta saklıdır. İlk çağlardan günümüze kadar kullanılan mimari yapıların önemli bir kısmı da, bu toplanma eyleminin çözümlenmesiyle ilgili işlevleri yerine getirmek amacıyla tasarlanmışlardır. Mekanlar; gösteri, yarışma ve politika gibi farklı amaçlara hizmet etse bile, tasarım ilkesi olarak, toplantının verimli bir düzen içinde sürdürülmesi benimsenmiştir. Bu düzeni sağlayan somut güç mimaridir.

20. yüzyılda yapılan meclis yapıları ve toplantı mekanları, antik dönemdeki öncülerinden farklı olarak çok amaçlı salon niteliğine bürünmüştür. Kentin gelişen ihtiyaçlarına cevap verecek büyüklükteki yapıları, ayrı ayrı yapmak yerine tek bir kompleks içinde toplamak gerekli hale gelmiştir. Bu amaçla yapılan kültür komplekslerinin içinde, toplantı, konferans, kongre, eğitim semineri, konser, gösteri, resepsiyon ve sergi fonksiyonlarını karşılayacak mekanlar bulunması öngörülmektedir. Bunların çevresinde düzenlenen rekreasyon ve hizmet alanlarıyla birlikte, kentin cazibe merkezini oluşturan prestij yapıları inşa edilmiştir.

Antik dönemde de, meclis ve gösteri yapılarının kentin prestijini arttıran bir önemi vardı. Bu yüzden en ileri mimari teknikler ve süslemeler kullanılarak, kentteki diğer yapılardan farklı olması sağlanıyordu. Yönetimin güçlü olduğu kentlerde, kamu binaları bir yapı kompleksi içinde yer almaktaydı. Devlet *agora*'sı çevresinde gelişen bu kompleksin içinde, meclis binasının (*bouleuterion, ekklesiasterion*) yanı sıra yönetim kurulu binası (*prytaneion*), mahkeme (*heliaia*), resmi olayların tartışıldığı *stoa* ve açık alanlara dikilmiş anıtlar, yazıtlar, heykeller bulunabilirdi.

Modern yapıların plan şemaları, genel olarak antik dönem plan tiplerini takip eder niteliktedir. Bununla birlikte, yapıların görsel ve işitsel açıdan konforu ile ergonomisi konusunda çeşitli araştırmalar yapılmaktadır. Sonuçta yeni şemalar veya birleştirilmiş plan tipleri ortaya çıkar. Bunlardan en önemlisi son yıllarda kullanılmaya başlanan poligonal ve organik formlu toplantı salonlarıdır. Ayrıca,

yelpaze formlu mekanların değişik şekillerde bir araya getirilmesiyle kompleks plan şemaları geliştirilmektedir. Bunun yanı sıra, tam daire formlu küçük toplantı salonları, hareketli bir mekanizmayla donatıldıkları zaman, gerektiğinde diğer mekanlarla birleşerek tüm yapının işlevini arttıracak değişikliklere sebep olmaktadır[35]. Günümüz toplantı mekanlarının en önemli gelişmeleri, ileri teknoloji ürünlerin kullanılması yönünde olduğu kadar, mekan örgütlenmesi açısından işlevselliğe sahip olmaları ve daha esnek formların yaratılması olmuştur.

2.3.1. Form Analizi

Toplantı ve gösteri amacıyla yapılan modern binaların şekillenmesi, antik dönemdeki örneklerinin bir devamıdır. Antik dönemde oturma sıralarının formuna bağlı olarak; dörtgen, doğrusal, dairesel ve eğrisel olarak bilinen plan tipleri, modern mimaride; merkezi, dairesel, yelpaze, dörtgen, poligonal ve organik formlu toplantı alanları olarak gruplanabilir.

2.3.1.1. Merkezi Form

Performansın merkezde seyircilerin kenarlarda yer aldığı plan tipi, spor ve geniş katılımlı gösteriler için, direkt ses kontrolü ve hareketli oturma elemanları sayesinde çok amaçlı kullanıma uygundur. Bu tür yapılarda alanın çok geniş olması ses kayıplarına neden olmaktadır. Merkezi plan şeması, her ne kadar istenilen akustiği sağlayamasa da, seyirci kapasitesinin fazla olması ve heyecanlı bir atmosfer yaratması bakımından tercih edilir.

Antik dönemin yüksek kapasiteli toplanma mekanları sayılan, arena ve amfitiyatroların devamı niteliğindedir. Toplantı salonu olarak kullanılan merkezi formlu yapılar, İÖ. 6. yüzyıla tarihlenen Eleusis Telesterionu'ndan[36] (Şekil 2.86a)

---

[35] Hareketli toplantı mekanı konusundaki en önemli örnek, Bauhaus ekolünün kurucusu Walter Gropius'un *"Totaltheater"* projesidir. Projeden esinlenerek yapılmış bazı uygulamalar için, Edinburgh (İskoçya) ve Jväsklä (Finlandiya) Uluslararası Konferans Merkezleri ile *"Drontener Agora"* (Hollanda) gösterilebilir.

[36] Eleusis'teki yapı Demeter kültüne ait dinsel toplantılar için yapılmıştı. Ayrıntılar için bkz. Travlos, 1933, s. 102; Dinsmoor, 1975, s. 195.

başlar, Roma Dönemi *comitium*'ları ile devam eder. Spor karşılaşmalarının yapıldığı yerler dışında, toplantı amacıyla kullanılan merkezi planlara örnek olarak; Manchester'daki Bridgewater Salonu (İngiltere), Brisbane Kongre Merkezi (Avustralya) (Lawson, 2001, s. 46, 109) ve özellikle Washington Arena Tiyatrosu (ABD) (Şekil 2.86b) sayılabilir (Nagel, 1969, s. 184).

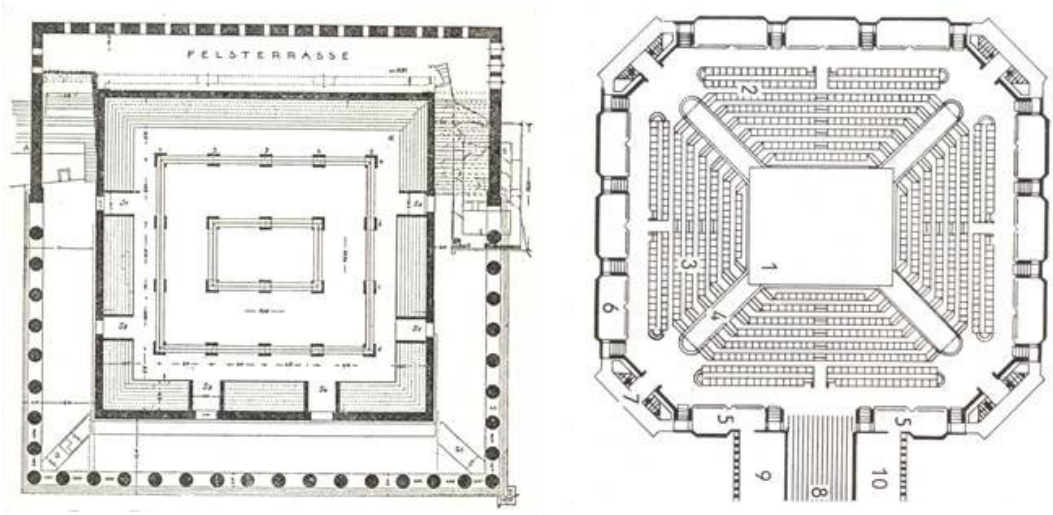

Şekil 2.86 a) Eleusis Telesterionu (Robertson, 1969, fig. 75), b) Washington Arena Tiyatrosu (Nagel, 1969, s:184)

2.3.1.2. Dairesel Form

Toplanma işlevi için gerekli alan, en az malzemeyle en fazla kişiye hizmet edecek şekilde olmalıdır. Bu da dairesel formdur. Bu yüzden antik dönemde çoğunlukla kullanılan plan şeması 180° açılı yarım daire şeklindedir. Araştırmalara ve tecrübelere dayanarak, düz bir sahnede yer alan performansı izlemek için en uygun oturma düzeninin, görüş açısının 135°'den az olduğu durumlarda gerçekleştiği söylenebilir. Buna rağmen, bazı toplantı mekanlarının planı, aynı Helenistik tiyatrolarda olduğu gibi, yarım daireden biraz fazla "atnalı" formundadır. Dairesel formlu toplantı mekanlarında direkt ses kontrolü olmasına rağmen, hem yapısal uygulaması zordur, hem de oturma sıralarının uç kısımlarından sahnenin görüntüsü konforlu olmayabilir.

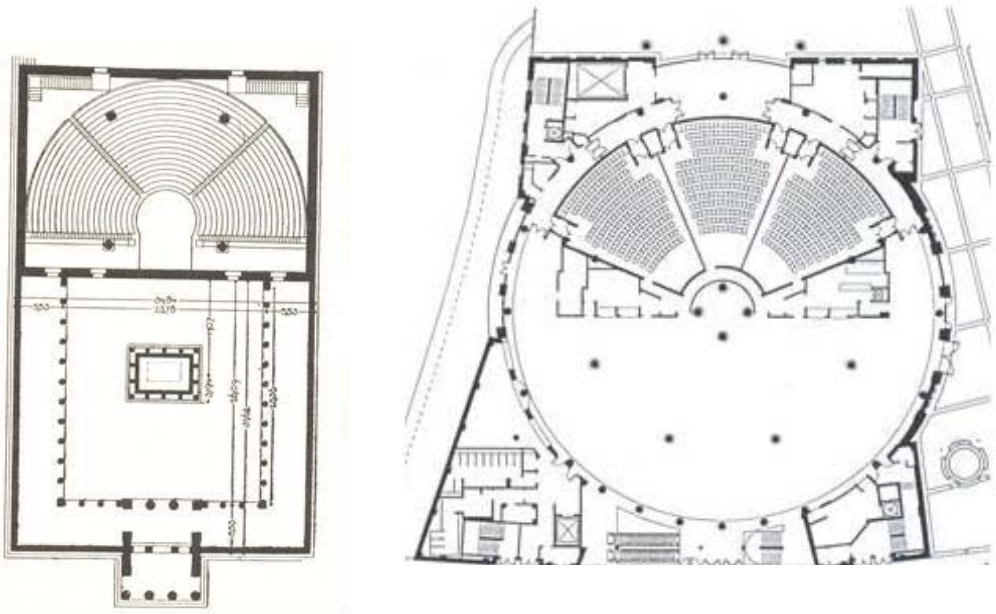

Şekil 2.87 a) Miletos *Bouleuterion* (Dinsmoor, 1975, f. 109) ve b) Edinburgh Konferans Merkezi (Lawson, 2001, s. 61)

Atina Yeni *Bouleuterion* ile başlayan, yarım daire plan tipinin Anadolu'daki en önemli temsilcisi Miletos Meclis Binası'dır (Şekil 2.87a). Yapı öncelikle, az sayıdaki sütunlarla taşınan geniş açıklıkların geçilmesi bakımından önemlidir. Ayrıca içe dönük bir yapı kompleksi oluşturması, iki katlı görünümde Dor ve Ion düzenlerinin karışımı, anıtsal *propylon* ile girilmesi ve kentin kutsal yolu üzerinde yer alması bakımından da farklılık yaratır. Helenistik Dönem'in tüm işlevsel çözümlerini yerine getirmesine rağmen, özel girişi ve yüksek avlu duvarlarıyla sanki "kent içinde toplumdan uzakta" bir konuma sahiptir.

Yarım daire oturma düzeni, Patara meclis binasında görülen bir ara dönemden sonra, Roma Dönemi gösteri binaları *(odeion)* için temel oluşturur. Arka duvarın kavisli olduğu, yarım daire şeklindeki *odeion* plan tipi günümüze kadar birçok yapıda kullanılmıştır. İçerideki fonksiyonun dış kabuğa yansımasının tercih edildiği mimari çözümlemelerde, özellikle ana binadan bağımsız toplanma mekanlarında[37] (Şekil 2.87b) tercih edilen plan tipidir.

[37] Bu tür yapılara örnek olarak; Edinburgh Konferans Merkezi (İskoçya), Sirt Kongre Salonu (Libya) ve Sydney Kongre Merkezi (Avustralya) Kuzey Salonu gösterilebilir (Lawson, 2001, s. 26, 45).

2.3.1.3. Yelpaze Form

Bu form, en iyi ses ve görüntü sağladığı için genellikle eğitim amaçlı yapılarda kullanılır. Eğrisel yapılan arka duvar akustiği güçlendirdiği gibi dairesel oturma sıralarıyla uyum içinde şekillenir. Yan duvarların görüş merkez hattından dar açıyla yerleştirilmeleriyle, araya giren elemanlar görüntü ve akustiği olumuz etkilemesi engellenebilir (Şekil 2.92). Yelpaze şeklindeki modüler formların bir araya gelmesiyle, çok geniş oturumlara sahip mekanlar yaratılabilir.

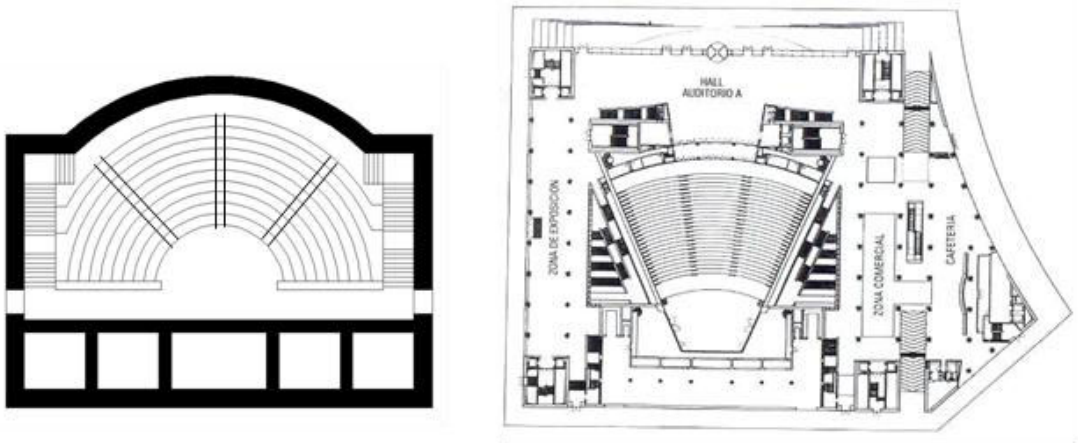

Şekil 2.88 a) Patara *bouleuterion*u tahmini çizim (Çizim: Öz 2004, G. Grosche'nin modeline dayanarak), b) Madrid Kongre Sarayı (Lawson, 2001, s. 8)

Madrid Kongre Sarayı'nda (Şekil 2.88b) bütün özellikleriyle uygulanan yelpaze plan tipi, aslında antik tiyatroların tek bir oturma birimine *(kerkides)* karşılık gelir. Vitruvius' a (VI, VI, 7) göre Yunan tiyatroları yedi, Roma tiyatroları altı *kerkides*'ten oluşan seyir mekanlarına sahip olmalıydı. Antik dönemde Patara meclis binasındaki gibi eşine az rastlanır bir uygulamayla, eğrisel oturma düzeninin tüm yapının planını nasıl değiştirdiği anlaşılabilir (Şekil 2.88a).

2.3.1.4. Dörtgen Form

Konstrüksiyonun sadeliği ve kolaylıkla değiştirilebilir elemanları sayesinde ekonomik bir plan şemasıdır. Konforlu bir mekan için, dikdörtgen planlı gösteri yapısının genişlik, uzunluk ve yüksekliği arasındaki ilişki, altın orana (3/5/2) yakın olmalıdır. Modern binalardaki geniş sahne binasını dörtgen şeklin içine yerleştirmek

zordur. Genelde sahne dışarı çıkar[38] ve yan oturma sıralarının görüş alanından uzaklaşır. Bu yüzden oturma sıralarının kavisli yapılmasında fayda vardır. Bu plan tipi için bir dezavantaj sayılan akustiği geliştirmek amacıyla duvarlar eğimli düzenlenebilir, yanlara ve arkaya yansıtıcı paneller eklenebilir. Antik dönemde Anadolu'da bu düzene en uygun yapı Ariassos'ta bulunmaktadır (Şekil 2.89a). Benzer plan tipinin en görkemli örneği Atina *Agora*sı'nda Roma Dönemi'nde inşa edilen Agrippa Odeionu'dur (Şekil 2.89b).

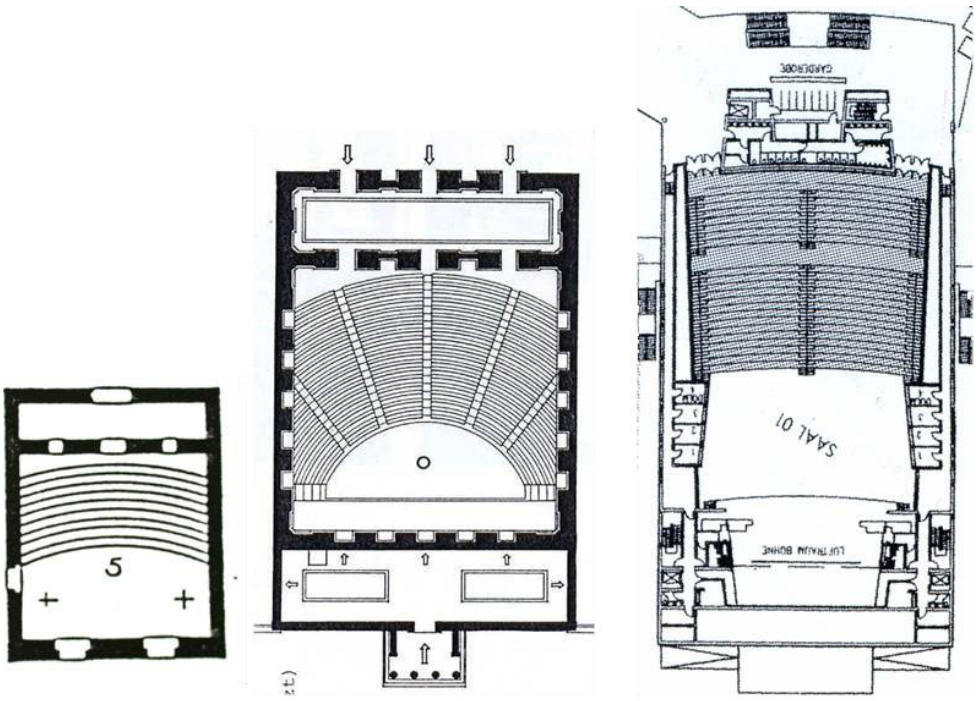

Şekil 2.89 a) Ariassos *Bouleuterion*u (Krischen, 1941, tf. 25), b) Agrippa *Odeionu* (Meinel, 1980, abb. 6), c) Münih Uluslararası Kongre Merkezi (Lawson, 2001, s. 55).

Modern toplantı mekanlarının birçoğunda da dörtgen plan tipi benimsenmiştir. 3. TBMM binasının kare şeklindeki ana salonu, önceleri düz oturma sıralarından oluşuyorken, 90'lı yıllarda yapılan yeni düzenlemelerle dairesel forma sahip daha işlevsel bir toplanma düzeni yaratılmıştır. Münih Uluslararası Kongre Merkezi'nin 01 numaralı salonu (Şekil 2.89c), ana bloktan kopuk vaziyette, dörtgen plan tipinin önemli bir örneği olarak dikkat çeker (Lawson, 2001, s. 55).

[38] Priene meclis binası kürsüsünde *(bema)* yer alan, oturum başkanlarının oturduğu bank, yapının dışına doğru kemerli bir çıkıntı yapmaktadır. Bu açıklık sayesinde, mecliste tartışılan konular halk tarafından takip edilebilirdi (Robertson, 1969, s. 178).

2.3.1.5. Poligonal Form

Oturma birimleri ve sahnenin esnek yapısı nedeniyle, çok amaçlı salonlarda kullanılan bir formdur. Çevresindeki balkon eklentileriyle birlikte, karmaşık fakat kullanışlı bir kompleks yaratılabilir. Poligonal plan şeması gösteri amaçlı toplantılar için uygun olsa da, izleyiciye ulaşan sesin kalitesi düşüktür. Fakat oturma düzeninin çeşitliliği ve kullanımın esnekliği bakımından son yıllarda öne çıkan bir plan tipidir.

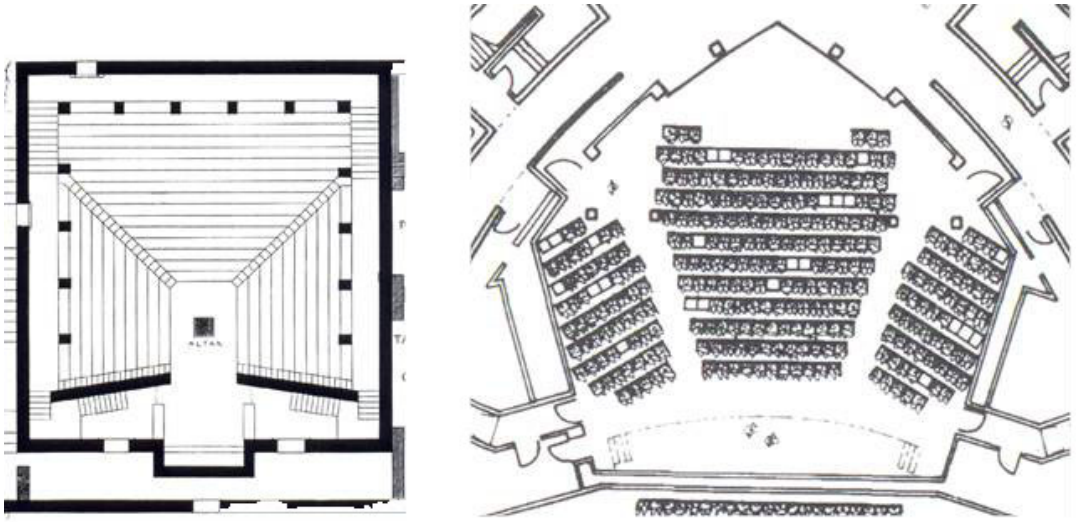

Şekil 2.90 a) Priene *Bouleuterion* (Rumscheid, 1998, fig. 39) b) Glasgow SECC Kent Meclisi Salonu (Lawson, 2001, s. 71)

Hans Scharoun tarafından yapılan Berlin Filarmoni binasıyla simgeselleşen poligonal plan tipi, günümüzde en geniş kullanım alanına sahip formdur. Çatı formundan dolayı "Armadillo" olarak adlandırılan Glasgow Kent Meclisi ve Kongre Merkezi, bu plan tipinin en son örneklerinden biridir (Şekil 2.90b) Norman Foster mimarisinin "teknolojik estetik" kavramını temsil eden binada, birbiriyle işlevsel bağlantılar halinde, poligonal formlu toplantı mekanları bulunmaktadır. Antik dönem yapıları bağlamında - bu plan tipinin bir öncüsü olmasa da - Priene meclis binası gibi kare planlı atnalı formunun takipçisi olarak görülebilir (Şekil 2.90a). Ayrıca Atina Yeni *Bouleuterion*'undaki ikinci evre düzenlemelerinde de altıgen planlı oturma düzeninin olabileceği belirtilmektedir[39].

[39] İkinci evre uygulamalarıyla ilgili farklı görüşler için bakınız; Camp, 1986, fig. 153; Gneisz, 1990 , abb. 25; Kuhn, 1984, s. 22.

2.3.1.6. Organik Form

Gelişen teknolojik olanaklar sayesinde, yapı formlarında doğadan esintiler görülmeye başlanmıştır. 19. yüzyılda Art Nouveau sanat akımıyla başlayan bu anlayış, günümüzde ileri teknoloji ürünü malzemelerle, yapısal, işlevsel ve özellikle de biçimsel açıdan uygulanmaktadır. Toplantı mekanlarının en eskisi ve en doğalı sayılan eğimli arazilerin, topografik zorunluluktan doğan aykırı formu, modern yapı tasarımlarının ulaşılması güç hedefi haline gelmiştir.

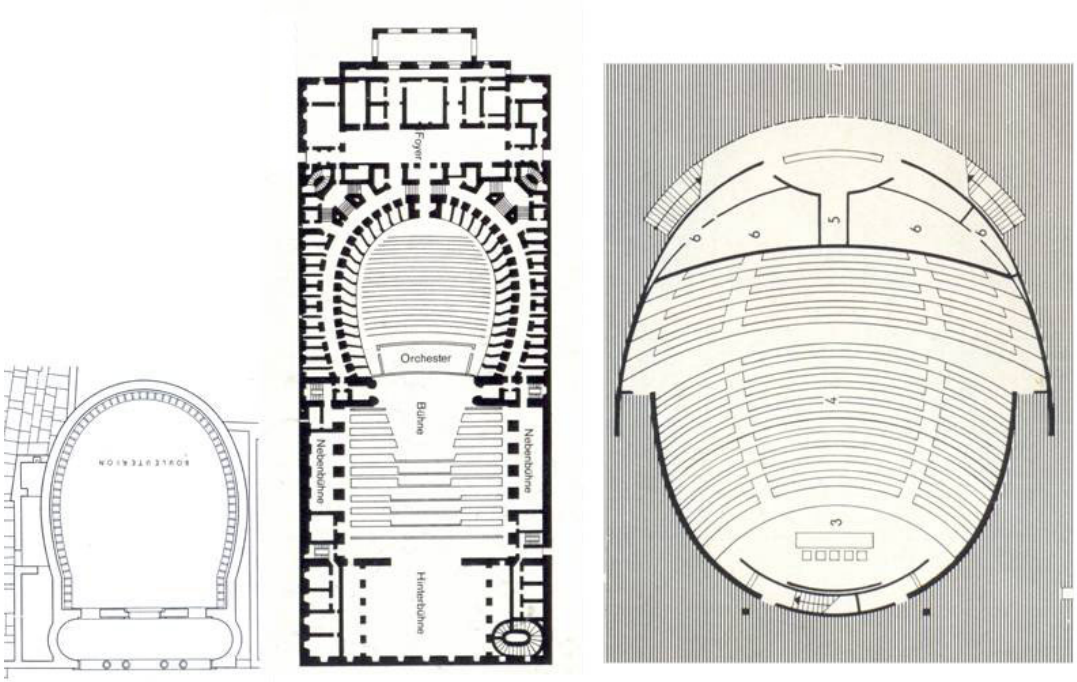

Şekil 2.91 a) Korinth *Curia*'sı (Balty, 1991, fig. 277), b) Milano La Scala Operası (Nagel, 1969, s. 49) c) Lozan Auditorium Maximum (Nagel, 1969, s. 170)

Antik dönem meclis binaları arasında, benzersiz sayılan Korinth Meclis Binası'nın *(curia)* planı (Şekil 2.91a), en ilkel ve fakat en kullanışlı oturma düzenini akla getirmektedir. Glasgow SECC binasının Armadillo formu, Kiesler'in akıp gidecekmiş hissi veren "Das Doppeltheater"i, Tecklenburg'taki izohips oturma sıraları, Hoechst Kimya fabrikasının deniz kabuğu şeklindeki konferans salonu, İskoçya Parlamentosu'nun[40] birbirinden kopuk yaprak biçimli binaları veya Lozan

[40] Edinburgh yakınlarındaki Holyrood'da inşa edilen yeni İskoç Parlamento Binası ve mimarı Enric Mirales, İngiltere'nin en prestijli ödülü sayılan "2005 RIBA Stirling" ödülüne layık bulunmuştur (Parlamento resmi internet sitesi).

Üniversitesi'ndeki "Auditorium Maximum" (Şekil 2.91c), doğal formların izlenimci mimaride nasıl kullanıldıklarına ilişkin önemli örneklerdir (Nagel, 1969). Aslında elips formlu yapılar 18. yüzyıl gösteri mekanlarında[41] çoğunlukla kullanılan bir plan tipi olarak, modern öncesinde karşımıza çıkar (Şekil 2.91b).

2.3.2. Görsel ve İşitsel Konfor

Mekan içindeki konuşmaları veya gösteriyi izlemek için, yapının planı, kesiti ve diğer ölçütleri minimum gereksinime cevap verecek şekilde olmalıdır. Lawson'un (2001, s. 67) araştırmaları sonucunda gerekli görsel ve işitsel konforu sağlayacak düzenlemeler belirlenmiştir. Buna göre;

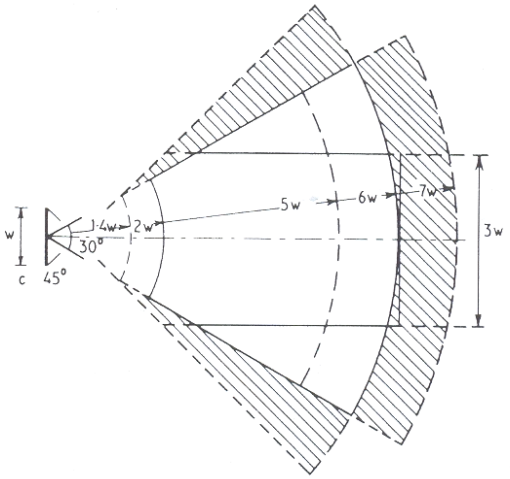

Şekil 2.92 Görsel konfor şeması (Lawson, 2001, s. 67)

Görüş Mesafesi: Sahnedeki insanların yüzleri ancak 20 m. (24 oturma sırası) uzaklığa kadar seçilebilir. Daha uzak mesafelerde artık karakterler değil, kompozisyon önem kazanır. Ayrıca pencerelerin görüş hattından yüksekte yapılması ve kapıdan gelebilecek ışığın içeriden görünmemesi sağlanmalıdır.

Görüş Açısı: Düz bir görüntüye odaklanan optimal görüş açısı için, oturma sıraları her iki yöne doğru 25° ile 45 ^{o} arasında yerleştirilmelidir. Oturma sıralarının uzunluğu da sahne genişliğinin iki ile yedi katı arasında olmalıdır (Şekil 2.92).

Akustik: İyi bir akustik mekanın özellikleri kadar, sesin şiddetine, temizliğine, gerçekleşen olaya, alanın genişliğine ve yansıtma elemanlarına bağlıdır. Yükselen

[41] Özellikle Milano'daki La Scala binası, Versailles Sarayı Opera Evi ile Torino ve Münih eski tiyatro binaları, toplanmanın en basit formunda tasarlanmışlardı (Nagel, 1969, s. 49-52).

oturma sıraları veya yüksek konuşma podyumu sayesinde, gerekli atmosfer yaratılabilir. Ayrıca her bir oturma sırasının sahne ile direkt göz teması olmalıdır.

Oturma Düzeni: Yapı içindeki oturma düzeni genelde düz, eğrisel ve karışık sistem olarak gruplanabilir. Geleneksel oturma düzeni, merdiven akslarıyla birbirinden ayrılan oturma sırası bloklarından oluşmaktadır. Bir toplantı salonunda insanları en fazla 18 m. yürütmeniz gerekir ve ayrıca sirkülasyon aksından herhangi bir sıra boyunca en fazla 11 kişi yararlanabilir. Bir kişilik oturma sırasının derinliği 81,5 – 96,5 cm. arasında değişmektedir. 400 kişilik bir toplantı salonunda en az iki çıkış kapısının bulunması sirkülasyonu rahatlatmak için yeterlidir.

Kullanım Alanı: Kişi başına düşen kullanım alanı, işleve göre farklılık göstermektedir. Toplantı amaçlı mekanlarda oturan bir kişinin kaplayacağı alan, paylarla birlikte 0,80-1,00 m^2 arasında belirlenmiştir. Masalı toplantı salonları için bu rakam 1,60 – 2,20 m^2 ye kadar çıkar. Bekleme salonlarında 0,60-0,80 m^2 ve sirkülasyon alanlarında ise her yüz kişi için üstteki oranlara ek olarak 2,00 m^2 kullanım alanı ayrılmalıdır.

2.3.3. Modern Mimarlık Ürünü Meclis Binaları

2.3.3.1. Der Reichstag, Berlin

Alman İmparatorluğu'nun parlamento binası olarak, 1882 yılında düzenlenen mimari yarışma sonucu Paul Wallot tarafından yapıldı. II. Dünya Savaşı sırasında tahribata uğrayan yapı, soğuk savaş döneminde de kullanılamamıştır. Almanya'nın birleşmesinden sonra düzenlenen bir yarışma sonucunda, Norman Foster tarafından 1998 yılında yeniden yapılmıştır (Şekil 2.93).

Antik Dönem tiyatroları gibi dairesel at nalı formundaki oturma düzeni sayesinde 600 kişilik parlamento toplantıları yapılmaktadır. Özellikle meclis toplantılarının ziyaretçiler tarafından izlenmesini sağlayan hi-tech kubbesi ünlüdür (Şekil 2.94,

Ek.69). Kubbenin altında yer alan aynalar sayesinde, gün ışığının toplantı salonuna ulaşması sağlanmıştır (Kaiser, 2000).

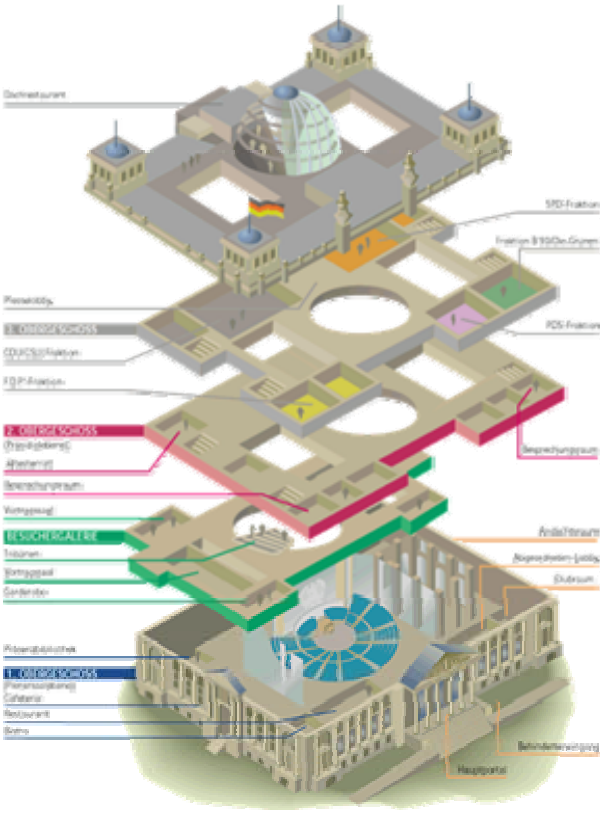

Şekil 2.93 Almanya parlamento binası kat planları (Kaiser, 2000, fig. 4)

Şekil 2.94 Der Reichstag cam kubbe (Kaiser, 2000, fig. 20)

2.3.3.2. Glasgow Sergi ve Konferans Merkezi, SECC

Glasgow eski liman bölgesinde, 1997 yılında yapılan ve "Armadillo" olarak adlandırılan bina, gerek işlevi, gerekse biçimi nedeniyle, İskoçya için prestij yapısı ve kentin cazibe merkezi olmuştur. Norman Foster ve ekibi tarafından tasarlanan yapı, mimarisi ve boyutu ile Avrupa'nın önemli merkezlerinden biri olmuştur. Foster mimarisinin teknolojik estetik kavramı bu yapıda formla ilişkili bir anlam kazanmıştır. İçinde 3200 kişilik konser salonu (dairesel formlu) ve gerektiğinde eklenebilen 600 kişilik konferans salonu (poligonal formlu) yer almaktadır.

Şekil 2.95 Glasgow SECC, görünüş (foto: R. Davies 1998)

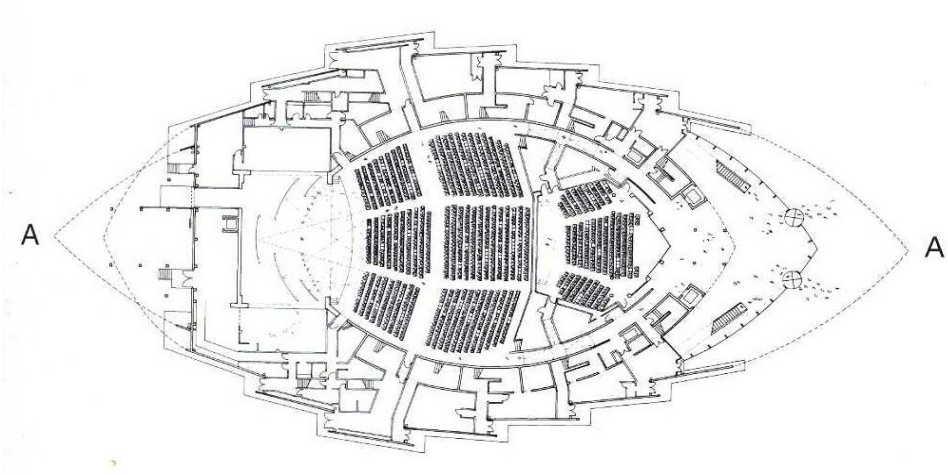

Şekil 2.96 Glasgow SECC planı (The Arup Journal, 1998)

2.3.3.3. İskoçya Parlamento Binası, Holyrood, Edinburgh, 2004

İskoçya 300 yıl aradan sonra Londra'nın egemenliğinden kurtularak, 1997 yılında seçimle başa gelen bir parlamentoya sahip olmuştur. Aynı zamanda özgürlüğün sembolü sayılan parlamento binasının yeri konusunda, Edinburgh yakınlarında

Kraliyet yazlık sarayının bulunduğu Holyrood seçilmiştir[42]. Uluslararası yarışma sonucu Barcelona'lı mimar Enric Miralles (EMBT) tarafından yapılan tasarım birinci gelir. Yüksek teknolojiyle donatılmış çok parçalı (polimorf) mimari organizasyonun en güzel örnekleri arasındaki bina, mimarının ölümünden sonra ancak 2004 yılında RMJM tarafından tamamlanabilmiştir.

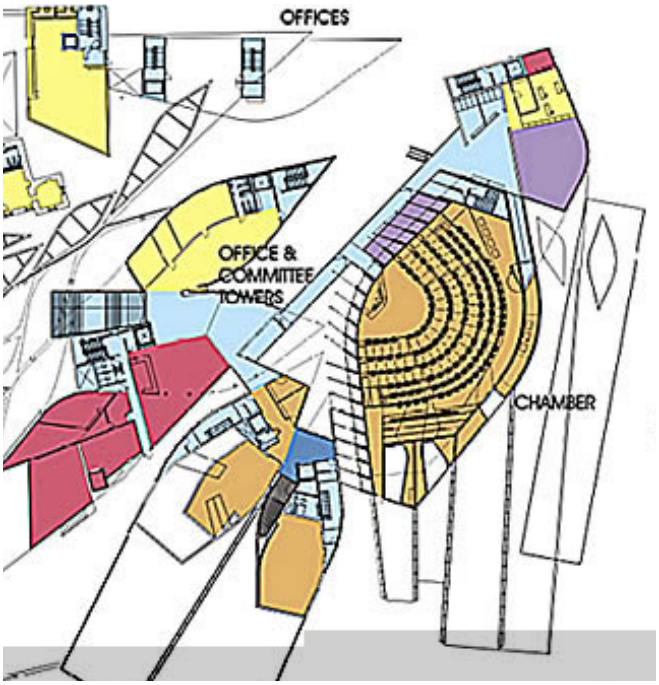

Şekil 2.97 İskoç parlamento binası (Parlamento Arşivi, 2005)

Yapı grubu, formel olarak yere düşen düzensiz yapraklara ve Edinburgh limanına dağılmış teknelere gönderme yapmaktadır (Şekil 2.97). Organik şekillerin değişik biçimlerde biraraya gelerek oluşturduğu kolaj, yapının dış görünüşünü karakterize eder. İzlenimci mimari tasarım, yapının içindeki doğal ve yapay ışık kullanımıyla da kendini göstermektedir. Berlin Reichstag binası ile başlayan "gün ışığında meclis toplantısı" anlayışına, Holyrood'da da devam edilmektedir (Şekil 2.98, Ek.70).

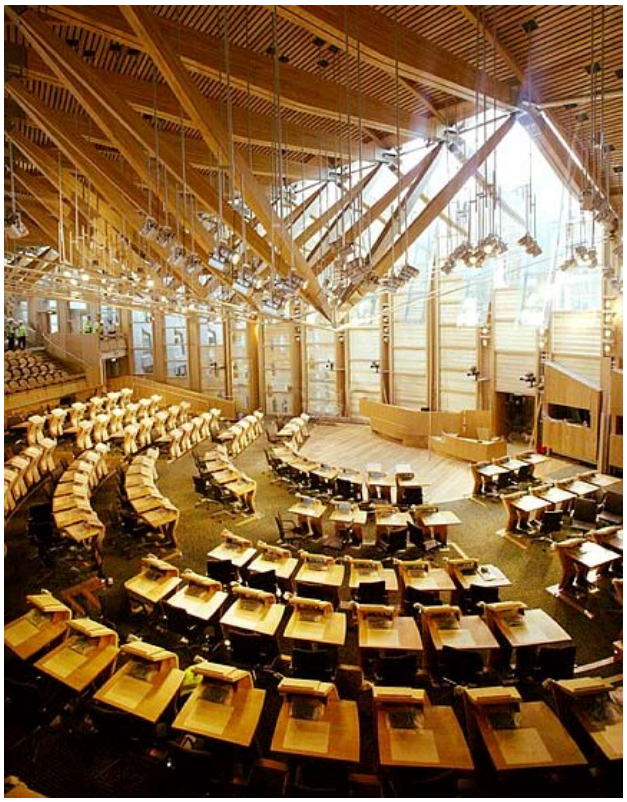

Şekil 2.98 İskoç parlamento binası toplantı salonu (Parlamento Arşivi, 2005).

[42] Yapı ile ilgili bilgiler The Scottish Parliament resmi internet sitesinden alınmıştır.

İskoçya Parlamento Binası, 2005 yılında İngiltere'nin en saygın mimarlık ödülü sayılan 10. RIBA Stirling ödülüyle birlikte RIAS ve EAA ödüllerine de layık görülmüştür[43]. Aynı yıl ödüle değer görülen diğer önemli yapılar BMW Merkez Binası (Zaha Hadid) ve Japonya'daki EXPO 2005 İspanya Pavyonu'dur. Yarışma jürisine gore, yapının en dikkate değer yanı, ziyaretçiler üzerinde yarattığı olumlu etkinin yanı sıra kullanıcılar tarafından beğenilen işlevselliğidir. Mimar, yapının varolma sebebi ve felsefesini iyi formüle ederek mimari yorumuna yansıtmıştır. Yapının kurgusu, Edinburgh kenti ile çevresindeki İskoçya dramı arasında bir geçiş olma çabasındadır.

Kısa zamanda halkın büyük bir kesimi tarafından ziyaret edilen yapı, bağımsızlık ve özgürlük anıtı olarak simgeselleşmiştir. Antik dönemde Pers ve Sparta savaşlarından sonra yeni yapılan meclis binalarını gören Atinalılar veya depremin yıkıcı etkisinden sonra yeniden toplanan Metropolis meclisi de muhtemelen aynı hislere kapılmışlardır. Halk tarafından benimsenen mimari anlayış, proje metninde şöyle özetlenmektedir[44]: *İskoçya artık kentler topluluğu değil, bir ülkedir ve ülkeyi geleceğe taşıyacak olan tekne formundaki parlamento binasıdır*.

Binanın girişindeki yazıtta bir İskoç atasözü yer alır: *"Abair ach beagan is abair gu math e"*. "Sadece küçük bir şey söyle o da iyi olsun" şeklinde çevrilebilecek bu söz, yapının modern mimari alanında ne kadar çok şey ifade ettiğini anlatır niteliktedir.

2.3.3.4. Avrupa Parlamento Binası, Strasbourg, 2003

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve Başkanlar Meclisi ile birlikte Avrupa Birliği'nin yönetim birimlerini oluşturur. Parlamentoda birliğe bağlı 25 ülkeden toplam 731 üye görev almaktadır. Her beş yılda bir yapılan seçimlerin sonuncusu 2004 yılında yapılmıştır. Bu tarihin önemi, daha önce Brüksel ve Luksemburg'ta

[43] RIBA: The Royal Institute of British Architects, RIAS: The Royal Incorporation of Architects in Scotland, EAA: Edinburgh Architecture Association

[44] Miralles (2005) tarafından hazırlanan proje metni, EMBT şirketi internet adresinde bulunmaktadır.

yoğunlaşan parlamento toplantıları için, Strasbourg kentinde yeni bir bina yapılmış olmasıdır.

Tasarımı Architecture Studio tarafından yapılan binanın, Avrupa kültürünü oluşturan değerlere ve tarihe uygun biçimsel öğelerle şekillenmesi amaçlanmıştır (Şekil 2.99). Böylece, Galileo'nun çemberinden Keppler'in elipsine, dolayısıyla merkezi sabit güçten serbest demokratik harekete açılan bir geçit tasarlanmıştır (Tasarım, 72, s. 51). Yapı kent içinde tanımlanabilir özelliğinden dolayı, çevreye duyarlı ve aynı zamanda özerk bir konumdadır.

Ren nehrine hakim eğrisel cephesi, bu yöndeki kent siluetini önemli oranda etkilemektedir. Yapının kara tarafında ise, kentin nirengi noktalarından biri sayılacak ana binadan bağımsız silindir kütle yükselmektedir. Şekli itibariyle toplantı salonu olduğu izlenimi veren yapı, aslında saydam elemanlar ve geniş orta galeri nedeniyle oldukça hafifletilmiş ofis odalarından oluşmaktadır. Saydam cephe elemanları sayesinde içerideki ana toplantı salonunun üzerini kapatan cam kubbe rahatlıkla görülmektedir.

Şekil 2.99 Avrupa Parlamento Binası, Strasbourg (Foto: Tom Wise, 2004)

750 koltuk kapasiteli ana salondan başka eğrisel bölüm içinde, çeşitli büyüklüklerde altı toplantı salonu daha bulunmaktadır. Salonların plan şemaları ise yarım daire formunda olup, zorlama bir şekilde binaya adapte edilmiş ve bu yüzden çok fazla kullanılmayan alan yaratılmıştır. İşlevden çok konsepte önem verilen yapıda, Avrupa toplumunun iyice karmaşıklaşan düzeni çok iyi ifade edilmektedir.

2.3.4. Antik Dönem Meclis Binalarının Modern Mimariye Yansımaları

Meclis binaları sonuçta demokratik anlayışın bir ürünüdür ve bir anda ortaya çıkmamıştır. Geçmişi Arkaik Dönem'e dayanan toplumsal yapılanma sonucunda, birçok kez kesintiye uğrayarak gelişmiştir. Meclis yapılarının kurulmasını gerektiren demokratik oluşum, ilk defa Atina'da ortaya çıkar. Atina demokrasisi ile birlikte gelişen devlet anlayışı, günümüz toplumunda hala tartışılan bazı ilkelere göre kurulmuştu.

Atina'da bulunan iki *bouleuterion* yapısı, yönetim politikalarının mimariye yansıması şeklinde değerlendirilebilir. Kleisthenes'in kesin kurallarıyla belirlenen yönetim biçimi, Eski *Bouleuterion*'un kare formlu ve düzenli yapısıyla bağdaşmaktadır. Aynı şekilde Peloponnessos Savaşı'ndan sonra yeniden yapılandırılan demokrasi anlayışı da, Yeni *Bouleuterion*'un kare içinde dairesel formuyla anlam taşır. Helenistik Dönem'in en önemli yapılarından biri ve Anadolu'daki demokratik hareketin sembolü sayılan Miletos Meclis Binası'nın, yayılmacı Seleukos Krallığı tarafından yaptırılması, anlaşılması güç bir durumdur. Geçmişte veya günümüzde, kamu dışında bir güç tarafından desteklenen meclisin, demokratik yeterliliği ve özgür iradesi tartışma yaratır.

Yapılan araştırmalar ve binyılların tecrübesi sonucunda, toplantı amaçlı en uygun plan şeması için, yelpaze ve poligonal plan özelliklerini birleştiren farklı bir form önerilmektedir. Optimum konfor sağladığı belirtilen bu plan tipinin, günümüz mimarlığının gözbebeği elipsoid kabuklarla birleştirildiği model, Fransa'nın Akdeniz kıyısındaki Le Grand Motte Kongre Sarayı için tasarlanmıştır (Lawson, 2001, s. 14, 72)

Aynı formun benzerleri, Antik Dönemde dörtgen plan içinde eğrisel oturma sıralarının kullanıldığı, Termessos, Knidos, Aigai vd. görülebilir[45]. Bu yapıların daha işlevsel sayılabilecek bir üst uyarlaması, MÖ. 2. yüzyılda Metropolis'te uygulanmıştır. Metropolis Meclis Binası, kareye yakın dış kabuğunun içindeki eğrisel oturma sıraları, Dor düzenindeki mimari süslemeleri, yamuk *parodos*'u ve servis merdivenleri ile diğer tüm yapıların işlevsel ve strüktürel özelliklerinin toplandığı bir örnektir. Aynı zamanda modern araştırmalar tarafından saptanmış optimum gereksinmeleri karşılayan bir yapı olarak değerlendirilmektedir.

Yerel yönetimlerin toplumsal değerlerini ve zevkini yansıtan meclis binaları, aynı zamanda prestij yapısı olarak ağırlığını korumak durumundadır. Mimaride ağırlık kavramının, sade, kapalı, simetrik, düzenli ve ulaşılmaz gibi özelliklere sahip yapılara ait olduğu düşünülür. Politikadaki serbest fikirler, ancak mimarinin sağladığı açıklık ve eşitlik sayesinde gelişme imkanı bulabilir. Dairesel oturma düzeninin diğerlerine üstünlük sağladığı gibi… Politika mı mimariyi kullanır, yoksa mimarlar mı politik fırsatları kollar? Bu soruya cevap vermek oldukça güçtür, fakat mimarlık ile politikanın değerleri yüzyıllar boyunca devamlı kesişmiştir ve iktidarın dayanılmaz cazibesini birlikte paylaşmaktadır.

[45] Eğrisel formlu meclis yapıları için bkz. Lanckoronski, 1892, s. 43; Krischen ,1941, s. 16, tf. 25

BÖLÜM ÜÇ
METROPOLIS BOULEUTERİONU

3.1. Metropolis Tarihçesi[1]

Kentin yakınında bulunan *Gallesion* (Alaman) Dağı'ndaki Uyuzdere Kült Mağarası ve burada yaşatılan Ana Tanrıça inancının, yazıtlara yansıyan "Μήτηρ Γαλλησία" ibarelerine de dayanılarak Metropolis isminin kökenini oluşturduğu düşünülmektedir. Bununla beraber antik kentin çok yakınında bulunan Prehistorik yerleşimlerdeki halkın bir araya gelerek Metropolis'in temelini oluşturdukları kuvvetli ihtimaldir. Ptolemaios (V, 2, 17) tarafından Lydia sınırında olan bir İonia kenti olarak gösterilen şehri, Strabon (XIV, 632), Smyrna ve Ephesos arasında, Ephesos'a *120 stadia* uzaklıkta bir yerleşim şeklinde tanımlamıştır (Şekil 3.1).

Günümüzde, İzmir–Selçuk Karayolu'nun 30. kilometresinde yer alan Torbalı ilçesine bağlı Yeniköy ve Özbey köyleri arasında görülen kalıntılar kentin antik dönemdeki parlak günleri konusunda fikir vermektedir. Antik dönemde özellikle kaliteli şarapları ile tanınan kentin ayrıca zeytin ve zeytinyağı üretimi ile bölgede ekonomik yönden güçlü olduğu nitelikli mimari kalıntılardan ve sanat eserlerinden anlaşılmaktadır.

Metropolis yakınındaki ilk yerleşim izleri Neolitik Dönem'e kadar uzanmaktadır. Kuşçuburun, Tepeköy ve Dedecik Mevkiindeki höyüklerde saptanan buluntular Neolitik yerleşimleri işaret etmektedir. Ayrıca bölgedeki Arapkahve ve Ufaktepe höyüklerinde özellikle Kalkolitik Dönem'in geç evresine ait seramik buluntu tespit edilmiştir. Aynı şekilde yakın çevredeki höyüklerde (Tepeköylü Tarlası, Kemal Tarlası, Küçüktepe, Ufaktepe, Arapkahve ve Bademgediği Tepesi) Tunç Çağı'nın her üç evresine ait seramik buluntu dikkat çekmektedir. Kent içindeki en erken izler *akropol*'de bulunmuş az sayıda Geç Tunç Çağı malzemesi ile sınırlıdır.

[1] Tarihçe kısmı Meriç'ten (2003, s. 1-12) derlenmiştir.

Şekil 3.1 Metropolis ve Ionia kentleri (Meriç, 2003, s. 24)

Ayrıca bölgede Metropolis'in öncü yerleşimlerinden biri olarak tanımlanabilecek Bademgediği Tepesi, yapılan kazıların da yardımıyla bu dönemle ilgili çok iyi bilgi veren önemli bir merkezdir. Bugüne kadar beş yapı katı saptanan ve yaklaşık M.Ö. 1300-1190 yılları arasında varlığı belirlenen yerleşimin Hitit Kaynakları'ndaki ibareler doğrultusunda Arzawa Krallığı kentlerinden Puranda olduğu düşünülmektedir (Şekil 3.2).

Şekil 3.2 Bademgediği tepesi kazı alanları (Foto: B. Taşkın 2004)

Böylece Metropolis yakınında, surlarla çevrili özgür bir kent, ilk kez Geç Tunç Çağı'nda ortaya çıkmaktadır. Bunda en büyük etken, yörenin verimli toprakları ve ticaret yolu üstünde bulunan stratejik konumu olmuştur. Bu özellikler küçük bir yer değişimi ile Metropolis'in bulunduğu tepe üzerinde Demir Çağı'ndan başlayarak devam edecektir. Metropolis Akropolü'nde İon kolonizasyonuna ait en eski seramik buluntular, Geç Geometrik Dönem'den başlayıp Arkaik Dönem'e kadar uzanmaktadır. Böylece *akropol*'deki yerleşim sürecinin İÖ .6. yüzyılın içlerine kadar sürdüğü anlaşılmaktadır.

Metropolis Akropolü'nün yeri, hem savunma güvenliği açısından iyi bir konuma sahip olduğundan, hem de verimli bir ova kenarında bulunduğundan tercih edilmiş olmalıdır. Ayrıca tarihçilerin söz ettiği Smyrna, Ephesos ve Kolophon gibi 12 İon Kenti'ne yakınlığı ve bu kentlere ulaşım kolaylığı da bu seçimde rol oynamıştır. Eski yazarların söz ettiği İon yayılımı, yalnızca bu kentlerle sınırlı olmamış, aradaki bazı küçük yerleşmeler de kurulmuş, ancak çevrelerindeki güçlü kentin egemenliğinde

kalarak İonia Birliği içinde statü kazanamamışlardır. Bu açıdan bakıldığında, Metropolis ve çevresinin de İon kenti Ephesos'un egemenliği altında kaldığı söylenebilir.

Yukarıda bahsedilen Bademgediği Tepesi'ndeki surla çevrili yerleşim de, İon kolonizasyonu sırasında Geometrik-Arkaik dönemler arasında varlığını sürdürmüştür (Şekil 3.2). Bunun yanı sıra Arapkahve, Yazıbaşı ve Tepeköy höyüklerinde İÖ. 6. yüzyıla ait yerleşimler saptanmıştır. Sinektepe Kutsal Alanı'nda ise, İÖ. 8.-6. yüzyıllar arasında zengin buluntuların varlığı anlaşılmaktadır. Sağlık köyünün üstünde yüksek bir tepe üzerinde stratejik bir konumda yer alan Sağlıküstü Kalesi de, İon göçü sırasında askeri nedenlerle en geç İÖ.7. yüzyılda yapılmış olmalıdır.

Metropolis çevresi, İon Kolonizasyonu sırasında büyük bir kent niteliğinden yoksunsa da, bazıları surlarla çevrili çok sayıda küçük yerleşim ile kutsal alanı ve bazı askeri kale yapılarını içermektedir. Söz konusu tüm yerleşim ve kaleler kuzeyden güneye uzanan İzmir-Ephesos geçiş bölgesinde yer almaktadırlar ve Küçük Menderes Ovası'na, Kolophon yöresine ve Lydia (Karabel) Geçidi'ne hakim, stratejik bir konumdadırlar.

Verimli ovaların ve hayvancılığın zengin kıldığı bu bölge, İonlar'ın koloniler kurdukları kıyı kentlerine de yakındır. Özellikle, Ephesos gibi çok önemli bir kıyı kentinin bulunduğu yerde verimli topraklarla kaplı ova alanı sınırlıdır. Bu nedenle Ephesos'un Metropolis ve Tire Ovası gibi verimli topraklara sahip hinterlanda yayılması yaşamsal bir gereksinim olmalıdır. Bu açıdan bakılınca, İonia Birliği'ne bağlı koloni kentleri, yerli halkın tehditlerine karşın, hem güvenliğin sağlanması, hem de ekonomik çıkarları gözetmek kaygısıyla, Metropolis ve çevresi örneğinde olduğu gibi kendilerine bağımlı, bazı küçük yerleşimler kurmuş, kurdurmuş ya da kurulmalarını teşvik etmiş olmalıdırlar.

Yazılı kaynaklara göre, Atina kralı Kodros'un oğulları, Smyrna ile Büyük Menderes arasındaki bölgeyi ele geçirerek kolonize etmişler, Ephesos ve Kolophon gibi İon kentlerini kurmuşlardır. Bu Dönemde İonialılar dışında, Phryg ve

Lydialılar'ın da bölgede etkin olduğu anlaşılmaktadır. İonia'nın Miletos'a kadar uzanan bir bölümünü istilâ eden Kimmerler'in Metropolis çevresini de ele geçirdiklerini düşünmek gerekir. Kimmer istilâsından sonra, Kral Gyges zamanında, bölge Lydia egemenliğine girer (İÖ. 7. yüzyılın ilk yarısı).

Son Lydia Kralı Kroisos İÖ. 546 yılında Pers Kralı Kyros'a yenik düşünce, Anadolu'da Pers Egemenliği başlar. Harpagos liman kentlerini ele geçirir. I. Darius zamanında bölge Ephesos'la birlikte İonia Satraplığı'na geçer. Pers kolonistlerin Küçük Menderes havzasında yerleşmiş olabilecekleri, Hypaipa'daki (Ödemiş) Pers tanrıçası Artemis Anaitis'in çok seviliyor olmasından anlaşılabilir. Metropolis ve çevresinde, Lydia ve Pers Dönemi'ne ait buluntular arasında, Torbalı yöresinden geldiği söylenen bir altın bilezik, Cook tarafından, Greko-Pers eseri olarak nitelendirilmektedir.

Persler'le ilgili olarak Torbalı-Tepeköy'de 2002'de bulunan define Efes Müzesi'ndedir. Define kapsamında çok sayıda Pers Dönemi sikkesi vardır. Yunan üslûbunda çok güzel bronz *oinokhoe* de Pers Dönemi'ne ait olup, feodal bir beyin tümülüsünde ele geçmiş olmalıdır. Geç Arkaik Dönem'e ait yerleşimler Akropol'de ve antik adlarını bilmediğimiz Sinektepe, Ufaktepe, Tepeköy ve Aslanlar'da yoğunlaşmaktadır. Tümülüsler ise; Aslanlar, Karakuyu ve Çapak civarında görülmektedir (Şekil 3.3).

Metropolis ve yöresinde Klasik Dönem'e ait veri ve buluntular çok sınırlıdır. Bu dönemde yaşamın yalnızca *akropol*'de geçtiğine işaret eden bazı seramik buluntular vardır. Ayrıca, tiyatronun bulunduğu alanda kayaya oyulmuş basit mezarlar içinde Klasik Dönem'e ait mezar hediyeleri bulunmuştur. Bunlar arasında bazı altın kolye parçaları ve seramik buluntular dikkat çekmektedir. Anadolu'daki Pers egemenliğini İÖ. 334'te sona erdiren Büyük İskender'in kurduğu imparatorluğun, ölümünden sonra komutanları arasında paylaşımından sonra Metropolis ve çevresi önce Lysimakhos'un denetimine geçmiştir. Ephesos'u yeniden kuran Lysimakhos I. Seleukos'a yenilince, bölge bu kez Seleukoslar'ın egemenliğine altına girmiştir.

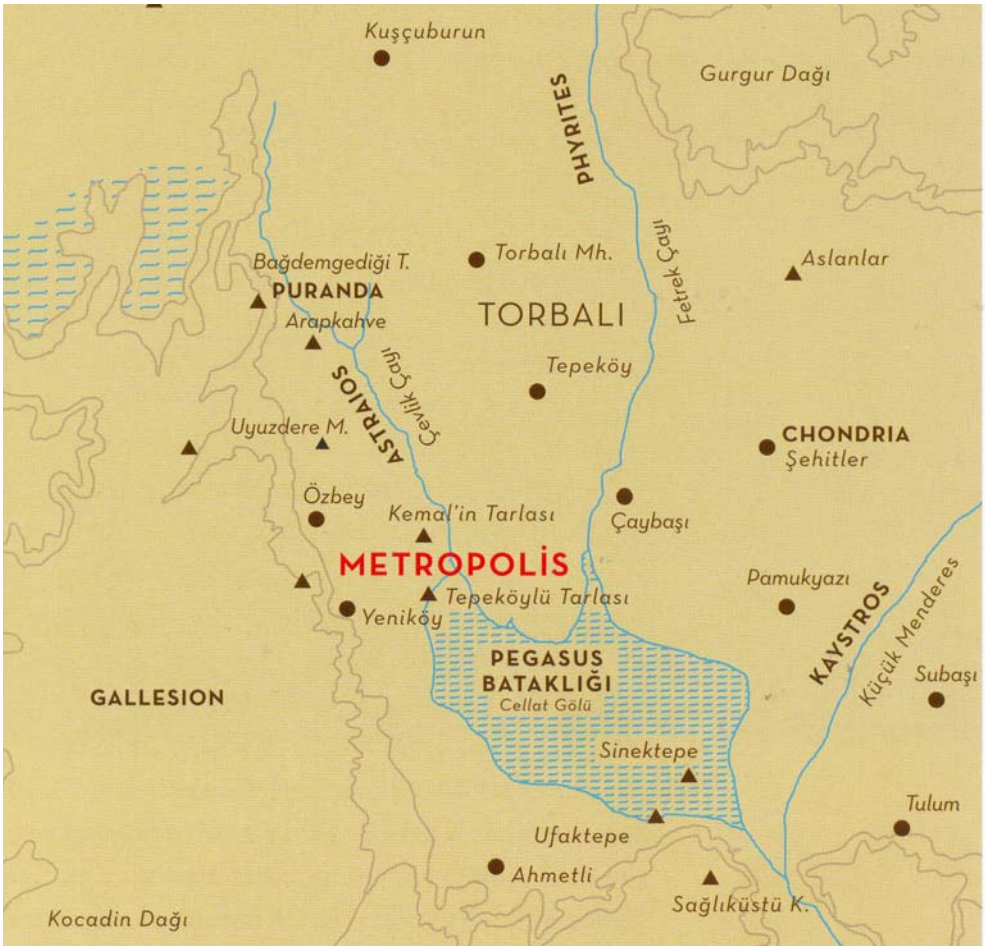

Şekil 3.3 Metropolis yakın çevresi (Meriç, 2003, s. 46).

Büyük İskender'in generalleri arasındaki taht kavgaları, özellikle stratejik öneme sahip yeni kentlerin kurulmasına neden olmuştur. Seleukoslar, Anadolu'da birçok yeni kentin kurulmasına öncülük ettikleri gibi, bazı eski kentlerin yeniden kurulmasını, başka bir deyişle büyük çaplı imarını da sağladılar. Hellenistik Dönem'de başlayan yeni politika beraberinde kapsamlı bir kentleşme olgusunu da getirmiştir. Emekli askerler, asker kökenli yerleşimciler ve Hellenleşmiş yerli halkın katıldığı bir zümre, kent kimliğini belirliyordu. Bu açıdan bakılınca, Metropolis'in de, Seleukoslar zamanında, İÖ. 3. yüzyılın ilk yarısında güçlü bir surla çevrili *akropolis*'e sahip, o zamanki anlayışa göre modern bir kent olarak kurulduğu düşünülmelidir. Kent, Miletoslu ünlü kent plancısı Hippodamos'un sistemi uyarınca, *akropol* tepesinin eteklerinde birbirini dik kesen caddelerin sınırladığı yapı adalarına yerleştirilmiş kamu ve sivil mimariden oluşuyordu (Şekil 3.4, 5).

Kentin Hellenistik Dönem'de yeniden kurulduğu zamana ait buluntular, *akropol*'de Hellenistik Mekân diye adlandırılan odada ele geçen seramik ve pişmiş toprak heykelciklerden oluşmaktadır. Bu mekânda bulunan en eski kandiller, üzeri Mykithos mühürlü *amphora*'lar, Batı Yamacı seramiğinin bir bölümü ile bazı pişmiş toprak heykelcikler İÖ. 3. yüzyılın başlarına tarihlenmektedir. Böylece Metropolis'in yaklaşık İÖ. 275 yıllarında kurulduğu, son yapılan kazıların yardımıyla kesinlik kazanmaktadır. Bu dönemde, Küçük Menderes Havzası'nda yalnızca Metropolis güçlü surlarla çevrilmemiş, diğer stratejik noktalar da çok sayıda irili ufaklı kale ve gözetleme kuleleriyle donatılmıştı. Yeni kent kuruluşlarının ayrıca krallar tarafından verilmiş arazileri içinde, *komai* ya da *katoikia* denilen köy tipi yerleşmeleri de vardı.

Şekil 3.4 Metropolis genel görünüm (Foto: B. Taşkın 2003)

III. Antiokhos'un Manisa'da Romalılar'a yenik düşmesinin ardından, Ephesos gibi Metropolis'in yönetimi de Apameia Barışı sonrası (İÖ. 188) Pergamon Kralı Eumenes'e verilmiş olmalıdır. Çünkü Ephesos'ta bulunan bir yazıta göre, Ephesos hinterlandı Kaystros ve Kilboslular'ın bölgeleri, Pergamon Kralı'nın atadığı *strategos* denen bir genel yöneticinin yönetimi altına girmiş olsa gerektir.

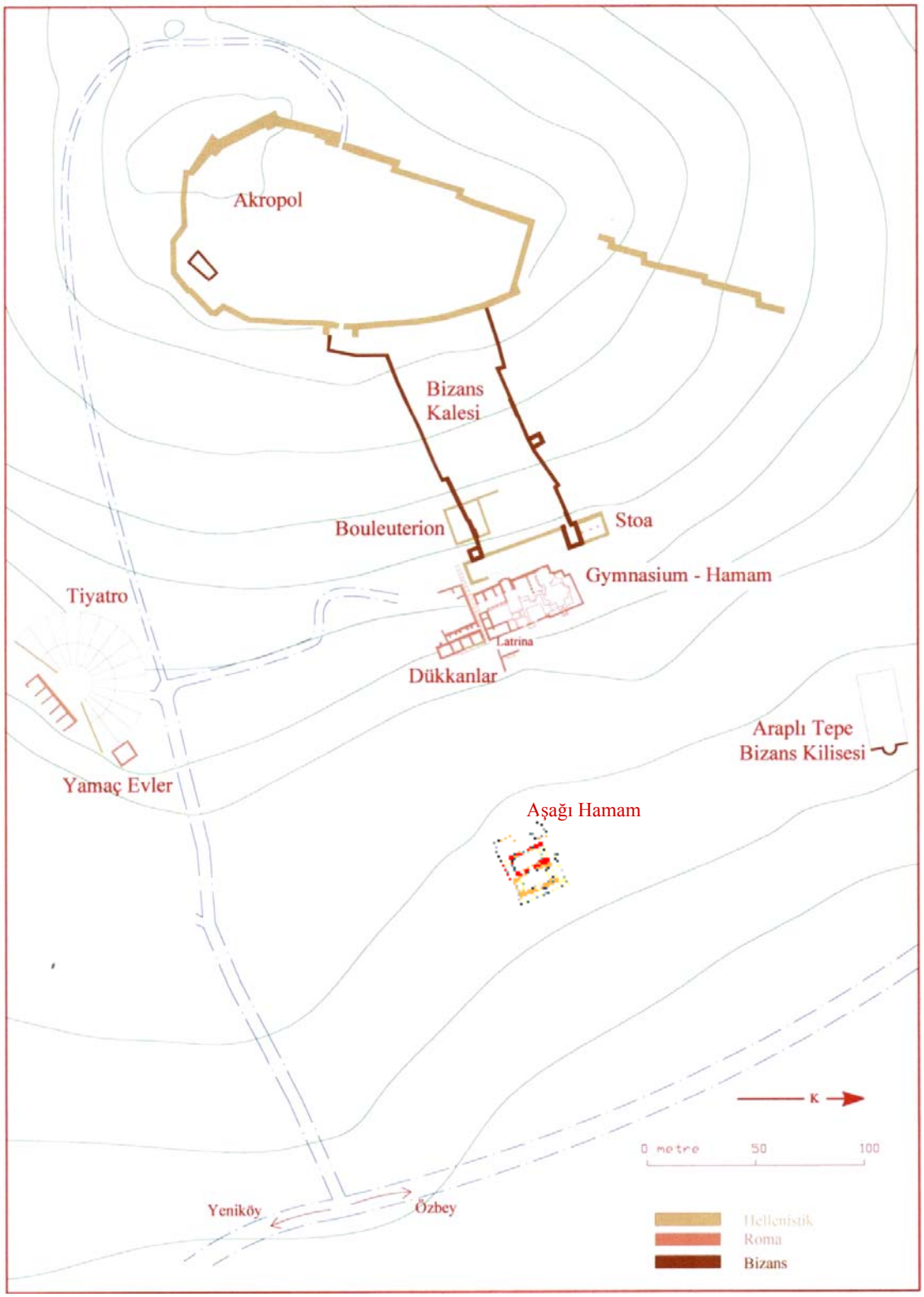

Şekil 3.5 Metropolis Kent Planı

Pergamon Krallığı'nın yöreyi egemenliği altına alması, özellikle kent planlaması, mimarlık ve heykeltıraşlık alanlarında büyük bir gelişmenin başlangıcı olmuştur. Metropolis, her ne kadar bağımsız bir kent karakterinde değilse de, bu kapsamda Pergamon Krallığı ile ilişkilerini üst düzeyde tutarak, İÖ. 2. yüzyılda küçük, ama uygarlık düzeyi yüksek bir kent durumuna gelmiştir. Bu düzeyi en iyi sergileyen örnekler, son yıllarda kazılarla ortaya çıkarılan *stoa, bouleuterion* gibi mimari anıtlar ve heykeltıraşlık eserleridir.

1998 yılında *bouleuterion*'un kuzeyinde bulunan, Dreyer ve Engelmann'ın (2003, s. 1-16) Yunanca'dan çevirip yayına hazırladıkları Apollonios şeref yazıtı yalnızca Metropolis'in Hellenistik Dönem'deki (özellikle İÖ. 150-130 yılları arası) tarihine ışık tutmakla kalmamakta, aynı zamanda bölge tarihi için de çok yeni veriler sunmaktadır.

Çok iyi eğitim görmüş, ancak hiçbir resmi sıfat taşımayan bir Metropolis yurttaşı olan Apollonios, özellikle komşu kentlerle ortaya çıkan arazi anlaşmazlıklarının başarıyla çözülmesine katkıda bulunmuş; Pergamon Krallığı'ndan, gençlerin (*neoi*) beden eğitiminde ihtiyaç duyduğu zeytinyağı için 500 *drahmi*, hür doğan çocukların (*paides*) eğitimi için de 500 *drahmi* para yardımı alınmasına ön ayak olmuş; kentin önemli gelir kaynaklarından Kaystros Irmağı üstünde, gümrük geçiş bölgesi niteliğindeki limanın kira bedelini ödemeyenlerin bu parayı ödemesini sağlamıştır.

Bu yazıt yalnız dönemin tarihi hakkında ayrıntılı bilgi vermekle kalmamış, aynı zamanda henüz keşfedilmemiş *agora*'nın nerede bulunacağına dair ipuçları da sunmuştur. Apollonios Şeref Anıtı'nın kent meclisi tarafından, *agora*'nın en güzel yerine dikilmesi istenmektedir. Burada sözü edilen *agora*, ticari *agora* değil, *bouleuterion* yanındaki devlet *agora*'sıdır.

Yazıttan anlaşıldığına göre, tam bağımsız olmayıp Pergamon Krallığı'na bağlı olan kentte *demos* ve *boule* gibi demokratik kurumlar ve bu kurumların aldığı kararların yanı sıra, bunlarla ilgili olarak *bouleuterion* ve devlet *agora*'sı gibi kamu yapılarının varlığı, kentin iç işlerinde belirli bir özerkliğe sahip olduğunu

göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, kentin bütün gelirleri krallık hazinesine gitmiyordu. Kaystros limanındaki gümrük gelirleri örneğinde olduğu gibi, bu ve buna benzer diğer gelirlerin de krallık onayı ile kente bırakıldığı anlaşılmaktadır. İşte bu özerklik, kentin hem demokratik gelişimine, hem de sosyo-ekonomik kalkınmasına büyük katkı sağlamıştır.

İÖ. 133 yılında Pergamon Krallığı'nın Romalılar'a bırakılmasından sonra patlak veren Aristonikos isyanının bastırılmasından sonra, Metropolis bağımsızlığına kavuşmuş ve kendi sikkelerini basmaya başlamıştır. Aynı şekilde Küçük Menderes Ovası'nda oturan Kaystroslu ve Kilboslu kırsal topluluklar da, sikkelerinin gösterdiği gibi, bu aşamada özgür statüye kavuşmuş olmalıdırlar.

İÖ. 2. yüzyıla genel olarak bakıldığında, büyük bir gelişmenin varlığı hemen hissedilmektedir. Tiyatro, *stoa, bouleuterion, agora* gibi görkemli anıtlar, çok sayıda heykel, mezar stelleri, pişmiş toprak heykelcikler, seramik örnekleri ile Andron ve Diogenes adlı kent yöneticilerinin adlarını taşıyan sikkeleriyle Metropolis, küçük ama Hellenistik uygarlığı en iyi yansıtan kentlerden birisi olmuştur.

Şekil 3.6 Tiyatroda Augustus'a adanmış sunaklar (Meriç, 2003, s. 87)

Romalı tarihçi Plinius İÖ. 1. yüzyılda Metropolis'i, Ephesos'un mahkeme bölgesi, yani *conventus*'u içinde gösterir. Tarihçi Appianos'tan öğrendiğimize göre, Ephesos, Tralleis (Aydın), Hypaipa (Ödemiş) gibi kentlerin yanı sıra Metropolis de İÖ. 86 yılında Mithridates'in kısa süreli boyunduruğu altına girmiştir. Roma İmparatorluğu'nun kurucusu Augustus ile birlikte bir barış süreci (*pax romana*) başlar. Metropolis'teki kazılarda ortaya çıkarılan Augustus ile ilgili bilgiler; Hellenistik tiyatro ve *bouleuterion*'da onuruna dikilmiş yuvarlak sunaklar (Şekil 3.6), Augustus'un doğum gününün yeni bir tarihin başlangıcı olmasını karara bağlayan *gymnasion* yazıtı, Augustus onuruna Metropolis'de düzenlenen ve kentlerarası üne kavuşmuş olan Sebasteia adlı bir *agon* (festival) yazıtı sayesinde elde edilmiştir.

Augustus ile başlayan Roma Barışı, kentte yeniden bir canlanmaya yol açmıştır. Tiyatro ve *bouleuterion* tadilat geçirmiş, yeni sunaklar dikilmiş, her iki kamu yapısının tabanı kaliteli mermer plakalarla kaplanmıştır. Augustus Dönemi'nde yöneticiliğini Aleksandra Myrton isimli bir kadının yaptığı *gymnasion*'a, Metropolis'in *presbyteroi* denilen yaşlılar derneği üyeleri ziyafet bankları yaptırıp hediye etmişlerdir. Ancak bu yapıya ait Augustus Dönemi özellikleri daha sonraki tadilât sırasında büyük ölçüde kaybolmuştur.

Roma kültürü Augustus Dönemi'nden sonra yavaş yavaş Metropolisliler'in yaşamını etkilemeye başlamıştır. Buna bir örnek olarak, üzerinde Yunan ve Roma takvimlerinin karşılaştırılmasını gösteren yazıt parçası verilebilir. *Agora*'da halkın kullanması için pano halinde dikilmiş bu takvimde Metropolisliler'in alışık oldukları Yunan ayları ve günleri ile onların karşılıkları olan Roma ayları ve günleri yazılıdır.

İmparator Tiberius'un hükümdarlık döneminde, İS.17 ve 23 yıllarında bütün Batı Anadolu'yu sarsan deprem felâketi, Metropolis'de de kötü bir şekilde hissedilmiş olsa gerektir. *Stoa, bouleuterion, agora, gymnasion* yapıları ve belki de Tiyatro'nun cephesi bu deprem sırasında yıkılmış ya da büyük zarar görmüş olmalıdır. İşte bu depremin yaraları bir türlü sarılamamış ve kent yaşamında İmparator Traianus Dönemi'ne (İS. 98 - 117) kadar uzun bir duraksama meydana gelmiştir. Bu bağlamda kentte sikke basımı İmparator Traianus zamanına kadar yaklaşık 60-70 yıl süreyle

kesintiye uğramış gözükmektedir. Aynı dönem içinde yazıtların, mimari yapıların ve küçük buluntuların yok denecek kadar az olması bu kesintiyi destekler niteliktedir.

Şekil 3.7 Aşağı Hamam (Hanyıkığı) (Öz, 2005)

İmparator Traianus'tan sonra sikke basımına, kentteki yapılaşma ve onarım etkinliklerine yeniden başlandığı anlaşılmaktadır. *Gymnasion*-Hamam kompleksi, Aşağı Hamam (Şekil 3.7) ve Tiyatro yakınındaki taban mozaikli Resepsiyon Salonu'nun bulunduğu yapı kompleksi bu süreçte inşa edilmiş olmalıdır. Bir yazıttan öğrenildiğine göre, Traianus zamanında 15 kilometre uzaklıktaki kaynaklardan su getirmek amacıyla bir *aquaduct* (su yolu) inşa edilmiştir.

Roma İmparatorluğu Dönemi'nde belli bir refah düzeyine yükselen kentte İS.3. yüzyılda bir gerileme döneminin başladığı görülür. Gothlar'ın İS. 262 yılında Ephesos'ta, özellikle Artemis Tapınağı'nı ateşe vermeleri, bölgede Augustus'tan itibaren 250 yıldan fazla bir süredir devam eden barışın ardından görülen ilk düşman saldırısıdır. Gothlar'ın Metropolis'e de zarar verip vermedikleri kesin olarak belli

değildir. Ancak ortaya çıkan huzursuz ve güvensiz ortamın Metropolis'i de etkilediğini düşünmek gerekir.

Goth istilasından yaklaşık 10 yıl sonra, Metropolis'te başka bir tahribata tanık olunmaktadır. 191 adet gümüş kaplama sikkeden oluşan bir define, Hamam-*Gymnasion*'da havuzun önünde taban üzerinde bulunmuştur. Anlaşılan, insanlar bir felâket sonucu kaçarken, defineyi kurtarmak ya da düşünmek için vakitleri ve fırsatları olmamıştır. Nümizmat K. W. Harl'ın İS. 270'li yıllara tarihlediği bu define enkaz altında kalmış ve örtülmüştür. Daha sonraları Bizanslılar bunun üstüne çiftlik evlerini yapmışlardır. Bu tahribatın nereden kaynaklandığı henüz kesin olarak bilinmemektedir.

İS. 4. yüzyılda durumun yeniden iyileştiği anlaşılıyor. Metropolis ile Ephesos arasındaki ana yol, mil taşlarından anlaşıldığına göre, II. Gratian-Valentinian (İS.375-384) zamanında tamir edilmiştir. Metropolis'deki kazılarda ele geçen sikkelerin büyük çoğunluğunun İS. 4. ve 5. yüzyıllara ait olması, bu yüzyıllarda kentte canlı bir ekonomik yaşamın varlığına işaret eder. Ancak bu döneme ait görkemli ya da anıtsal yapılar yoktur ya da henüz ortaya çıkarılamamıştır. Şimdilik, eski düzenli kent planının bozulduğu, caddelerin daraldığı, düzensiz bir yerleşim biçiminin ortaya çıktığı söylenebilir (Şekil 3.8). Belki de nüfusun

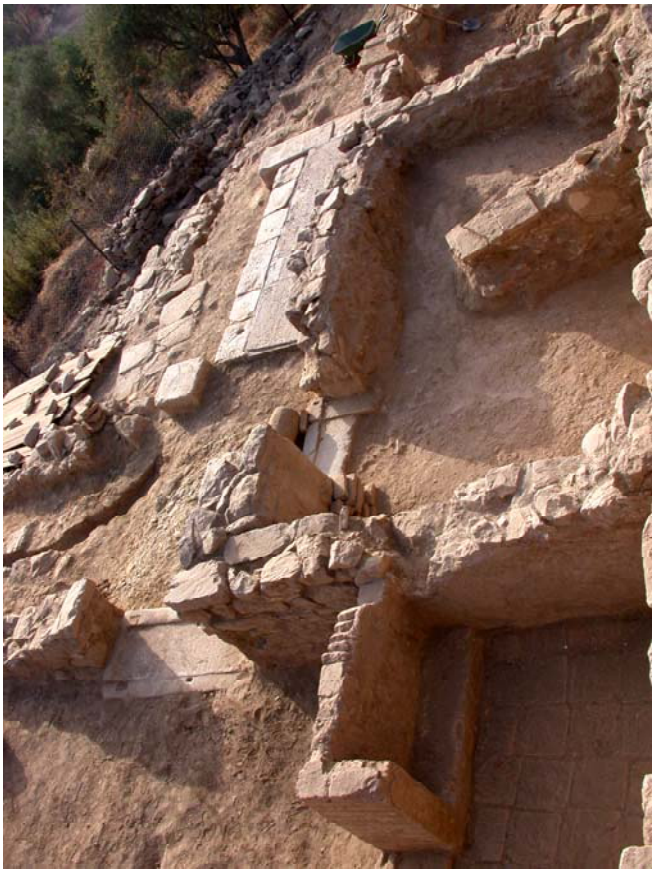

Şekil 3.8 Atriumlu ev şeklinde Geç Roma Dönemi yapıları (Öz, 2003).

artması, konutların küçülmesine, boş alanların düzensiz evlerle dolmasına yol açmıştır. Bu dönemde tiyatronun gerçek işlevi sona ermiş, sahne binası yakınındaki bir cam atölyesinin cüruf, bozuk imalât gibi atıklarının atıldığı bir çöplük haline gelmiştir.

Khalkedon Meclisi (İS. 451) ve Hierokles (İS. 530) listesinden öğrenildiğine göre; Metropolis, Bizans Dönemi'nde piskoposluk merkezi idi (Ramsay, 1960, s. 100). Araplıtepe'de C. M. Thomas tarafından kazılan, daha geç dönemlerde değişikliklere uğramış Bizans Kilisesi, İS. 6. yüzyıldan beri Piskoposluk Kilisesi olarak kullanılmış olmalıdır. İS. 7.–8. yüzyıllarda Ephesos'u tehdit eden ve zarara uğratan Arap istilasının Metropolis'i de etkilediği, II. Nicaea Meclisi listesinde yer almamasından öğrenilmektedir.

Türkler'in Anadolu'da giderek güçlenmeleri Bizanslılar'ın savunma yapılarına önem vermelerini zorunlu kılmıştır. Stratejik konumu bir kez daha gündeme gelen Metropolis'te, Bizans Kalesi, olasılıkla Laskarisler Dönemi'nde (İS. 1204-1261) yapılmış ya da büyük çapta onarım görmüştür (Şekil 3.9).

Şekil 3.9 Bizans surları ve kent merkezi (Foto: B. Taşkın 2003)

Kazılarda üst tabakalarda çok sayıda ele geçen ve 12.-13. yüzyıllara tarihlenen sarı, yeşilimsi, sarı sırlı Bizans seramikleri Metropolis'de Laskaris'ler Dönemi'nin varlığını kanıtlamaktadır. Ayrıca, Araplıtepe Bizans Kilisesi'nde bu döneme denk düşen, Selçuklu hükümdarları I. İzzettin Keykâvus (1210-1219) ve Gıyaseddin Keyhüsrev'e (1236-1246) ait sikkeler de bulunmuştur.

Bizans Dönemi'nde yazılı kayıtlarda, Metropolis'in sırtını dayadığı Gallesion Dağı'nda, büyük imparatorluk manastırlarının varlığından söz edilir. Ancak günümüze kadar bu manastırların hiçbirinin yeri belirlenememiştir. Ephesos ile Metropolis arasında, sütunlar üzerinde 41 yıl yaşayan ve 1054 yılında ölen Aziz Lazarus'un Gallesion Dağı'nda yaşadığı yerlere üç manastır yapılmıştır. 46 keşişin bulunduğu bu manastırlara imparatorluğun birçok yerinden hacılar, müritler gelmiştir. Gallesion Dağı, büyük manastırların bulunduğu bir yer olarak bilinir. Zengin bir kitaplığı olduğu, hattâ Gallesion'lu keşişlerin kopya ettikleri kutsal kitaplardan bazılarının günümüze ulaştığı bilinmektedir. Bölgenin Aydınoğulları tarafından ele geçirilmesinden sonra keşişler buradan kaçmış, manastırlar yağmalanmıştır.

Bizans Metropolis'i ve Gallesion manastırlarının tarih sahnesinden silinmesinin ardından, 1304'te Aydınoğulları Beyliği egemen olur. Her ne kadar bu beyliğin mescit, türbe ve hamam gibi tipik yapıları Metropolis'de görünmese de, kazılar sırasında ele geçen Aydınoğulları Dönemi'ne ait sikkeler burada küçük bir yerleşimin varlığına işaret eder. Aynı zamanda Bizans Kalesi'nin Aydınoğulları Dönemi'nde sınırlı da olsa onarılıp kullanılmaya devam ettiğini düşünmek de çok yanlış olmasa gerektir.

Osmanlı kaynaklarında, Torbalı yakınında olması gereken Kızılhisar adlı bir kalenin varlığından söz edilir. Metropolis Kalesi bu tarife uygun görünmektedir. Eski Bizans Kalesi'nin Osmanlı Dönemi'nde bir süre kullanıldığını, barış sağlandıktan sonra dağ yamacındaki kalenin terk edildiği, yerleşimin ovadaki bugünkü Torbalı'nın olduğu yere taşındığını söylenebilir. Kaldı ki, Torbalı adı da Metropolis'in zamanla Türkçe'leşmiş söyleniş biçimi olmalıdır.

3.2. Metropolis Kenti ve Meclisi

Ionia kentlerinin çoğu gibi Metropolis'in yönetimi de Apameia Barışı sonrası (İÖ. 188) Bergama kralı Eumenes'e verilmiş olmalıdır. Bergama Krallığı'nın yöreye hakim olması özellikle kent planlama, mimarlık ve heykeltıraşlık alanında büyük bir gelişmenin başlangıcı olmuştur. Her ne kadar Metropolis bağımsız bir kent karakterinde değilse de, Bergama Krallığı ile ilişkilerini üst düzeyde tutarak, İÖ. 2. yüzyılda küçük, ancak uygarlık düzeyi yüksek bir kent olmuştur. Bu düzeyi en iyi sergileyen yapılardan birisi *bouleuterion* ve burada bulunan epigrafik ve heykeltıraşlık eserlerdir.

Apollonios isimli Metropolis yurttaşı Bergama Krallığı'nı ele geçirmek isteyen isyancı Aristonikos'a karşı Metropolis'li gençlerle birlikte savaşmış ve Thyateira (Akhisar) yakınlarında hayatını kaybetmiştir. *Bouleuterion* yakınında bulunan bir yazıta (Şekil 3.10) göre, Metropolis birliğine komuta ettiği anlaşılan Apollonios'un ölümü üzerine toplanan kent meclisi, onun anısına bir anıt yapılmasını ve bunun *agora*'nın en güzel yerine dikilmesini kararlaştırmıştır (Dreyer, 2003, s. 9). Devlet *agora*'ları genellikle kentin parlamentosu niteliğini taşıyan *bouleuterion* yakınlarında bulunurdu ve önlerinde kente yararlı hizmetler yapmış yurttaşların heykelleri, anıtları dikilirdi.

Şekil 3.10 Apollonios Yazıtı (Öz, 2000).

Yazıtta Apollonios Anıtı'nın yapımıyla ilgili ayrıntılar da anlatılmıştır. Apollonios'un ayakta duran bronz heykeli mermer bir kaide üzerine dikilmelidir. Henüz bulunamamış mermer kaide üzerinde şu ibare yazılmalıdır: "*Demos (Halk Meclisi) Attalos'un oğlu, Andron'un torunu Apollonios'u çalışkanlığı ve Roma'yla ilgili konularda kentine karşı her zaman sadakatle hizmet ettiğinden dolayı şereflendirir.*"

Kazılar sırasında yazıtta bahsedilen heykel kaidesine benzer bir parça ortaya çıkarılmıştır. Özgün konumundan devrilmiş olarak bulunan bu heykel kaidesi iki parçadan oluşmaktadır (ST 98-229 ve ST 98-230). Kare şeklindeki kaidenin üzerinde bronz bir heykelin olduğu anlaşılmaktadır. İÖ. 2. ve 1. yüzyıllarda oldukça sık görülen bu tip heykel kaideleri, özellikle Ege adalarında yoğunluk göstermektedir (Aybek, 2004, s. 184). Eser, muhtemelen kente büyük yardımlarda bulunmuş ve belki de mecliste önemli görevlerde bulunmuş Hermon için dikilmişti. Buradaki farklılık heykelin meclis (βουλε) veya başka bir kurum tarafından değil halk (δεμοζ) tarafından diktirilmesidir.

"Halk bu heykeli, vatandaşlara karşı dostça ve yardımsever davranışlarından ötürü iyi bir vatandaş ve erdemli bir insan olan Asklepiades oğlu Hermon için diktirdi."

Metropolis'te bir *bouleuterion*'un varlığına ve tarihlenmesine yarayacak mimari veya plastik eserlerin bir kısmı diğer yapıların içinde ortaya çıkmaktadır. 1999 yılında *bouleuterion*'un kuzeyinde *agora* boşluğunda, yazıtlı bir heykel kaidesi ele geçmiştir. Üç parçalı kaidenin orta kısmındaki bloğun üzerindeki yazıttan, heykelin kime ait olduğu anlaşılmıştır. Alt ve üst blokların profiliyle, yazı karakteri ve isim içeriği bakımından İS. 1. yüzyıla tarihlenmektedir (Aybek, 2004, s. 187). Bu yüzden yazıtta geçen "zor zamanlarda" kelimesinin anlamı İS. 17 ve 23 depremlerinden sonraki dönem olarak nitelendirilebilir.

"Halk bu heykeli, kente karşı dostça yardımlarda bulunan ve zor zamanlarda halka büyük faydaları dokunmuş, Lucinius Balbus oğlu Lucius Lucinius için diktirdi."

Hamam-*Gymnasion* yapı kompleksi içinde bulunmuş ve devşirme yapı malzemesi olarak kullanılan bir heykel kaidesi üzerinde başka bir meclis kararı yer almaktadır. Özellikle İÖ. 2. yüzyılda kullanımı artan çok parçalı silindirik kaidenin üzerinde, yaşlılar meclisinden *(gerousia)* bahsedilmektedir (Meriç, 1998, s. 337). Böylece Metropolis meclis binası için, *bouleuterion*'un yanı sıra *gerousia* ve *presbyterion* isimlerinin de verildiği görülmektedir.

"Yaşlılar meclisi bu heykeli, gymnasiark olarak çalışmış ve halka faydası dokunmuş iyi ve erdemli bir insan olan Menelaos oğlu Demetrios için diktirdi."

1997 yılında *Gymnasion*'da bulunan başka bir yazıta[1] göre, Metropolis'te bir presbiteryen meclisi (yönetim kurulu) olduğu anlaşılmaktadır. Engelmann'a (1999, s. 139) göre yazıt, yazı formu ve kişi adları bakımından Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenmektedir. Bu dönem, hem *gymnasion*-hamam kompleksinin inşaatını, hem de kent meclisinin yeniden onarımını tarihleyen bir ölçüt olabilir. Ayrıca meclisin üstünde bir üst kurulun (*Presbyterien* veya *Prytaneis* Kurulu) varlığı da, bu şekilde belirlenmiş olur. Böylece Metropolis için bir *prytaneion*'dan bahsetmek mümkün görünmektedir.

3.2.1. Metropolis'teki Prytaneion

Kelime anlamı yöneticiler binası olan *prytaneion*, kent meclisi içinden belli bir süreyle yetkili olarak seçilen yönetim kurulunun (*prytaneis*) toplanma yeridir. Bu kurul yargıyı denetleme yetkisine sahiptir ve kent meselelerinin görüşüldüğü en üst mevkidir. Yapı içinde, devletin yetkisini ve devamlılığını temsil eden kutsal bir ateş vardır. *Prytaneion*, resmi konuklar için misafirhane, ziyafetlerin verildiği salon, başta Hestia olmak üzere kült merkezi, devlet arşivi, heykel ve büst sergisi, mahkeme

[1] Yazıtta Metropolis yurttaşları arasındaki önemli kişilerin, *gymnasion*'un kurulması için yaptıkları yardımların miktarları verilmektedir.

salonu ve sosyal yardım kuruluşu gibi çok farklı fonksiyonlar için kullanılabiliyordu. Personel olarak, diğer hizmetliler ve kölelerin dışında, ateşin sönmemesini sağlayacak bir kadın ile yabancı konuklarla ilgilenecek bir görevlinin[2] bulunması gerekliydi.

Prytaneion yapıları genellikle devlet *agora'*sı içinde ve *bouleuterion'*un hemen yanında, fakat evlerden ve atölyelerden uzakta konumlanırdı. Sonuçta devlet misafirhanesi olarak kullanıldığı için, büyük bir ev formundaydı. Bu yüzden Thukydides tarafından *oikos megas* (büyük oda) olarak adlandırılmıştır. Bu yüzden kazılar sırasında veya kent planları içinde tanımlamak zor olmaktadır. Ancak yazıtlar veya antik yazarların verdiği bilgiler doğrultusunda yerleri tespit edilebilir[3].

Genel olarak bir *prytaneion* içinde, avlu, *prostas*, ziyafet salonu, Hestia odası ve müştemilatları gibi bölümler ile taşınabilir malzemeler bulunurdu. İşlevine bağlı olarak en önemli odalar yemek ve kült için ayrılmıştı. Kült odasında ateş sunağının ve Hestia heykelinin yanı sıra Apollon, Hermes, Artemis, Pan veya kentin eski yöneticilerine ait heykeller de bulunurdu.

İlk örneği Atina'da *tholos* biçiminde görülen yapının, Anadolu örnekleri arasında Priene ve Ephesos'takiler önemlidir. Anadolu *prytaneion*'ları genelde peristilli bir avlu ve çevresindeki odalardan ibarettir. Fakat özellikle Girit'teki Lato kenti *prytaneion*'u, Metropolis'le benzer nitelikler taşıması bakımından dikkate alınmalıdır. Zaten Metropolis kentinde meclisten ayrı bir yönetim kurulunun (*presbyterion*) bulunduğu yazıtlardan anlaşılmaktadır.

Priene *prytaneion*'u, Kutsal *Stoa* ve *bouleuterion* ile birlikte *agora* kompleksinin içinde yer alır. Kentlerin koruyucu tanrıçası Hestia'ya adanan yapı devletin yönetim merkezi olarak kutsal sayılır. Aynı zamanda, meclis üyeleri, *prytaneis* ve diğer önemli konuklar için düzenlenen ziyafetlerin verildiği yerdir. Servis işleminin avluda

---

[2] Ateşin bekçisi olan kadının evlenme yaşını geçmiş olması gerekiyordu. Konuklarla ilgilenme görevi Magnesia'da Stephanophoros, Paros'ta ise bir arkhon tarafından sürdürülmekteydi (Miller, 1978, s. 21)

[3] Fakat *agora'*daki tholos olarak bildiğimiz Atina *prytaneion*'u, Pausanias tarafından Akropolis'in kuzey eteklerine konumlandırılmaktadır.

yer alan bir mermer masadan yapıldığı düşünülmektedir. *Prytaneion*, bir avlu etrafındaki kolonad ve arkasındaki odalardan oluşan, peristilli bir yapıdır (Şekil 3.11). Yapının doğu dışındaki diğer yönlerinde yer alan sekiz oda, kare şeklindeki avluya açılırdı. Doğu yönünde yüksekçe bir duvar ve arkasında Athena Caddesi'nden ayrılan bir sokak vardı.

Odalardan sadece ikisinin işlevi belirlenmiştir. Güneydeki orta oda Kutsal *Stoa*'ya açılan bir geçit olarak düzenlenmişti ve muhtemelen yapının girişiydi. Onun hemen doğusundaki odada ise, ortasında kutsal ateşin yandığı bir kare sunak bulunuyordu (Rumscheid, 1998, s. 47).

Prytaneion'un kuzeybatı duvarının, yandaki *bouleuterion* duvarından daha sonra yapıldığı görülmektedir. Bu yüzden yapının, Priene'nin yeniden kurulma döneminde (İÖ. 2. yüzyıl başları) yapılmış olamayacağı kabul edilmektedir. Fakat *prytaneion*'da düzenlenen onursal ziyafetlerden bahseden, İÖ. 4. yüzyıla ait bir yazıt daha erken bir yapının varlığına işaret eder. Hemen güneyindeki Kutsal *Stoa* ile ilişkisi bakımından, kalıntıları görülen *prytaneion* yapısının İÖ. 150-130 yılları arasına tarihlenmesi düşünülebilir. Yapı içinde ele geçen önemli bir yazıtta[4], yapının Geç İmparatorluk Dönemi'nde (İS. 3. yüzyıl) yeniden imar edildiği belirtilmektedir.

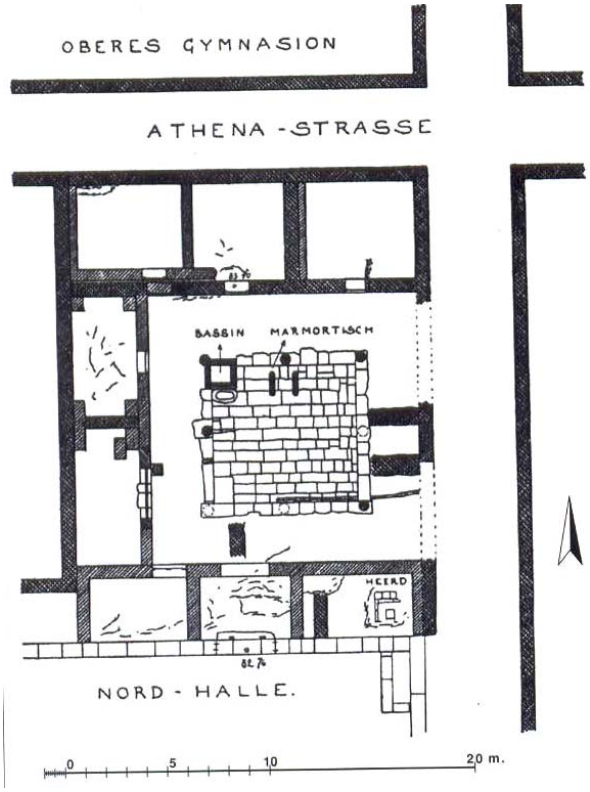

Şekil 3.11 Priene *prytaneion* planı (Rumscheid, 1998, fig. 35).

[4] Batı odalarının önünde bulunan dikey yazıt üzerinde, ticaret müfettişi genç Marcus Aurelius Tatianus onurlandırılmaktadır (Rumscheid, 1998, s. 49, fig. 36).

Ephesos *prytaneion*'u, Augustus Dönemi imar programı çerçevesinde, Magnesia Kapısı'na yakın yukarı kent yönetim kompleksi içinde yapılmıştır (Şekil 3.12). Devlet Agorası'nın kuzey kanadını oluşturan Stoa Bazilika'nın (21) kuzeyindeki yapı grubu içinde yer alır. En doğuda *bouleuterion / odeion* (22), onun yanında Artemis Ephesia ile Augustus adına yapılan kutsal alan (23), *prytaneion* (24) ve en son da resepsiyon binası (25) bulunur. Ephesos kentinin dinsel niteliklerinden dolayı resmi ve kült yapılarının bir arada bulunması, Roma İmparatorluğu içinde imtiyazlı konumda ve otonom yönetime sahip olduğunun göstergesidir.

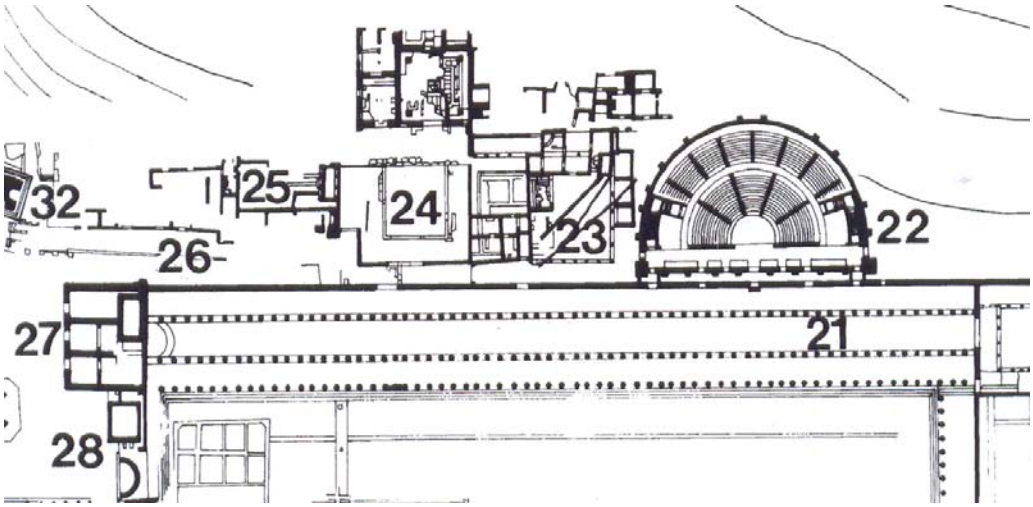

Şekil 3.12 Ephesos Devlet *Agora*'sı kuzey yapıları (Scherrer, 1995, Abb. 1).

Stoa Basilika'dan açılan bir girişten sonra, yaklaşık 22,00 x 26,00 m. boyutlarındaki peristilli avluya ulaşılır. Öndeki Dorik sütunların üzerinde, burada var olan Hestia kutsal alanının rahipleri ve diğer din görevlilerinin isim listesi yer alır. Yapının görünen mimari elemanları, yakındaki Kuretler Caddesi ve Skolastika Hamamları'yla benzer şekilde İS. 4. yüzyıla tarihlenmektedir (Scherrer, 1995, s. 87). Kalp şekilli köşe sütunlarına sahip peristilin ardındaki odalar, dini görevliler ve resmi konuklar için ayrılmıştı. Orta odanın içindeki kare şeklindeki bloğun, kutsal ateşin yandığı sunak olduğu düşünülmektedir.

Yapı İS. 2. yüzyılda devletin koruyucusu Hestia'nın kült merkezi olma durumunu devam ettirmekle beraber, Apollon Manteios ve Demeter Karpophoros'a ait bilicilik

merkezi (Scherrer, 1995, s. 88) olarak da kullanılıyordu. Artemis Ephesia'ya ait ünlü kült heykellerinden ikisi, *prytaneion* içinde kült geleneklerine uygun biçimde defnedilmiş olarak bulunmuştur.

Prytaneion yapısı hakkında en önemli bilgiler, en iyi korunmuş durumda sayılan Girit'teki Lato kentinden alınır. *Agora*'nın kuzeyinde yaklaşık 18,00 x 8,00 m. boyutlarında olan yapının yarısı peristil, yarısı da ziyafet için ayrılmıştır (Şeki 3.13). İÖ. Geç 4. yüzyıl ile Erken 3. yüzyıl arasına tarihlenen (Miller, 1978, s. 78) yapının, Lato ve Gortyn kentlerinin ortak kullanımında olduğu bir yazıtta[5] belirtilmektedir. Peristilli mekanın duvar diplerinde toplam 35 cm. yüksekliğinde, iki basamaklı bir düzenleme vardır. Burasının, resmi tartışmaları izleyen meclis üyelerinin ayakta durduğu yer olması muhtemeldir. Mekanın ortasında bulunan 2,97 x 3,92 m. boyutlarındaki açıklık *(compluvium)* altı sütunla taşınmaktaydı. Peristile açılan küçük oda, büyük olasılıkla ziyafetlerde kullanılan malzemeler için depo işlevi görüyordu (Şekil 3.14).

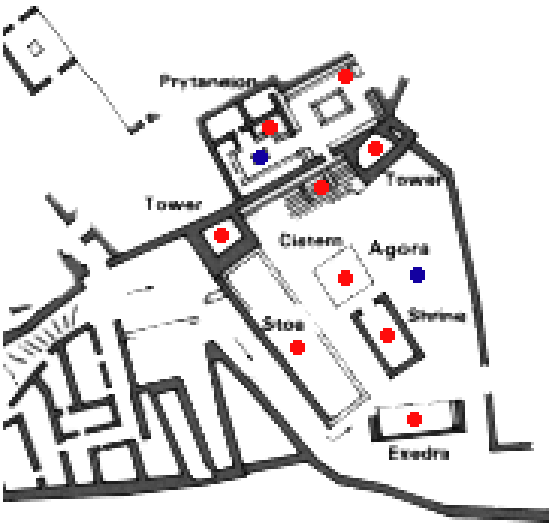

Şekil 3.13 Lato kent Planı (Odysseus Arşivi)

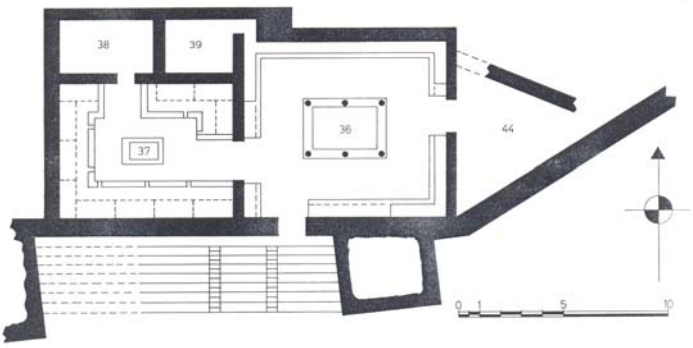

Şekil 3.14 Lato *Prytaneionu* (Miller, 1978, fig. 5).

Batıdaki mekan ise ortasında ateş sunağı *(eschara)* bulunan, ziyafet, toplantı ve kült salonu işlevlerini bir arada barındıran geniş bir odadır. Kapılardan geriye kalan duvarlar boyunca 11 adet *kline*'nin yerleştirildiği düşünülmektedir. Bu mekana açılan kuzey odası da muhtemelen kararların korunduğu arşiv olarak kullanılıyordu.

[5] IC 1 16 numaralı yazıt

Yapının Metropolis'le olan benzerliği, aşağıdaki *agora*'ya inen basamaklardır. Arada merdivenlerin olması bu basamakların oturma sırası olarak kullanıldığının göstergesidir. Sekiz oturma sırası ile yaklaşık 3,00 m. aşağıdaki *agora* düzlüğüne ulaşılmaktadır. Lato kentinde bir *bouleuterion* olmadığı için, üzeri açık bu basamaklı alanın meclis toplantıları için kullanıldığı düşünülebilir.

Metropolis *bouleuterion*'unun hemen kuzeyinde bir *prytaneion* olduğu fikri, 1998 yılı kazıları sırasında kabul görmekteydi. Fakat 1999 yılında bu bölgede gerçekleşen kazılar sırasında, bir yapı yerine basamakların oturduğu anakaya taş yatakları ortaya çıktı (Şekil 3.15). Bu yüzden *prytaneion* fikrinden vazgeçilmiş ve kazı daha fazla ilerletilmemişti.

Anakaya bulunmayan alanda yapılan kazı çalışmaları sırasında, Bizans Dönemi yapılarının altında başka bir yapıya ait olabilecek buluntuya rastlanmamıştır. Fakat çok sayıda sütun tamburu, heykel kaidesi ve bir eksedra ortaya çıkarılmıştır. Böylece hem buluntular, hem de ele geçen yazıtlar sayesinde bu boş alanın, Metropolis Devlet Agorası olduğu anlaşılmıştır. Bu yüzden bölgede bir *prytaneion* olması fikri halen geçerliliğini sürdürmektedir.

Bouleuterion'un hemen kuzeyinde bulunan merdivenler, şist anakayaya oyulmuş durumda ve hem kuzeye, hem de batıya doğru ancak 5,00 m. izlenebilmektedirler. Bizans duvarlarının sebep olduğu bozulmalar nedeniyle, geri kalan kısmı hakkında bilgi edinilememektedir. Fakat alt ve üst kotlardaki zemin döşemeleri sayesinde, merdivenlerin +2,00 m. ile + 7,00 m. arasında, toplam 5,00 metrelik bir yüksekliğe sahip olduğu düşünülmektedir. Böylece merdivenler sayesinde ulaşılabilen bu yapının (*prytaneion*!) bir üst terasta, görkemli bir şekilde yer aldığı düşünülebilir.

Bir *prytaneion* yapısı genelde, peristilli plan tipine sahiptir. Metropolis Agorası'nda bulunan çok sayıda sütun tamburu, in-situ durum la bir sütun temeli ve bir adet sütun kaidesi, bu alanda peristilli bir yapı olabileceğini kanıtlamaktadır. Aslında, daha aşağı kotta devşirme olarak kullanılmış sütun kaidesi (ST 98-236), yukarıdaki in-situ sütun temeline oturabilecek niteliktedir.

Attik Ion sütun kaidesinin taşıdığı sütunların başlıkları bulunmamış olsa da, kaide üzerindeki izler sayesinde çapının 74 cm. olduğu söylenebilir[6]. Bu sütunların peristile ait olmayıp, yapının girişindeki *propylon*'a ait olabileceği düşünülmektedir. Ne yazık ki bulunan Ionik sütunlar arasında 74 cm. genişliğinde bir örnek yoktur. Ancak Bizans sur duvarı içinde yer alan ve düzeni belli olmayan sütunlar arasında 64 ve 66 cm. çaplı iki örneğe rastlanmıştır[7]. Böylece bu tamburların sütunun üst kesimlerinde yer aldığı düşünülebilir. Ion düzenine ait mimari oranlar göz önüne alındığında, *prytaneion* giriş sütunlarının, kaide ve başlık ile birlikte yaklaşık 6 m. yükseklikte olduğu düşünülebilir.

Diğer ele geçen sütun tamburları[8] ise, genelde 24 yivli Dor düzenindedir ve çapları 56 ile 45 cm. arasında değişmektedir. Bu sütunların (eğer *agora'*ya yerleştirilmiş onursal bir sütun değilse) peristile ait olduğu düşünülebilir. Dor düzeni bakışım kurallarına göre, peristil sütunlarının yüksekliği yaklaşık 4,00 m. civarındadır. Karşılaştırma imkanı bulunan diğer yapılarda olduğu gibi, peristil içinde bir yanda üç, diğer yanda iki sıra olmak üzere toplam altı Dorik sütunun bulunduğu söylenebilir.

Böylece Metropolis Prytaneionu, önünde küçük bir *propylon*'u olan peristilli bir yapı olarak tasarlanabilir (Şekil 3.16). Devlet Agorası'nın tüm boyutlarının 100/200 ayak olduğu düşünülürse, *agora'*nın batı kanadında 50/50 ayak boyutunda dört adet yapı bloğu yer alabilir. Yapı bloklarından biri zaten *bouleuterion* olarak belirlenmiştir. Hemen kuzeydeki yapı bloğu, merdivenlerle çıkılan bir podyum ve *propylon*'un yer aldığı açık alan olabilir. Bu tür açık alanda kent yönetimi ile ilgili heykeller, sunaklar ve yazıtlar bulunmaktadır. Hatta Dreyer (2003, s. 9) tarafından bahsedilen Apollonios Dekreti'nin de burada yer aldığı düşünülebilir. Çünkü bu önemli yazıtta *agora'*nın en önemli köşesine dikilmesi kararı belirtilmektedir. *Bouleuterion* oturma sıralarının en üst seviyesindeki podyumdan açılan bir kapının,

---

[6] Kaide alt *torus* çapı 98 cm. sütun alt çapı 74 cm. olarak ölçülmüştür. Mimari Katalog no:38, ST 98/236 numaralı çok parçalı blok.

[7] Mimari Katalog No:11, BUL 99/16 ve BUL.K 99/71 numaralı sütun tamburları

[8] Mimari Katalog No:11 ve No: 42 tablolarında görülen sütun tamburları

bu basamaklı ortak alana açılması da mümkündür. Benzer yan kapılar diğer meclis binalarının çoğunda görülmektedir.

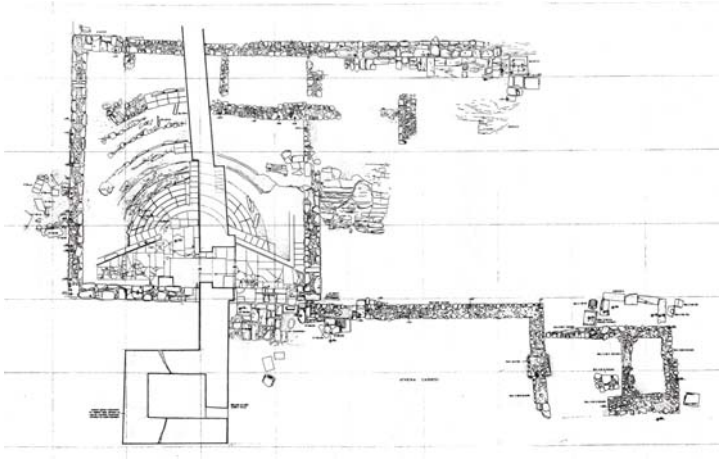

Şekil 3.15 *Bouleuterion* ve Devlet *Agorası* rölöve planı (Öz, 2000)

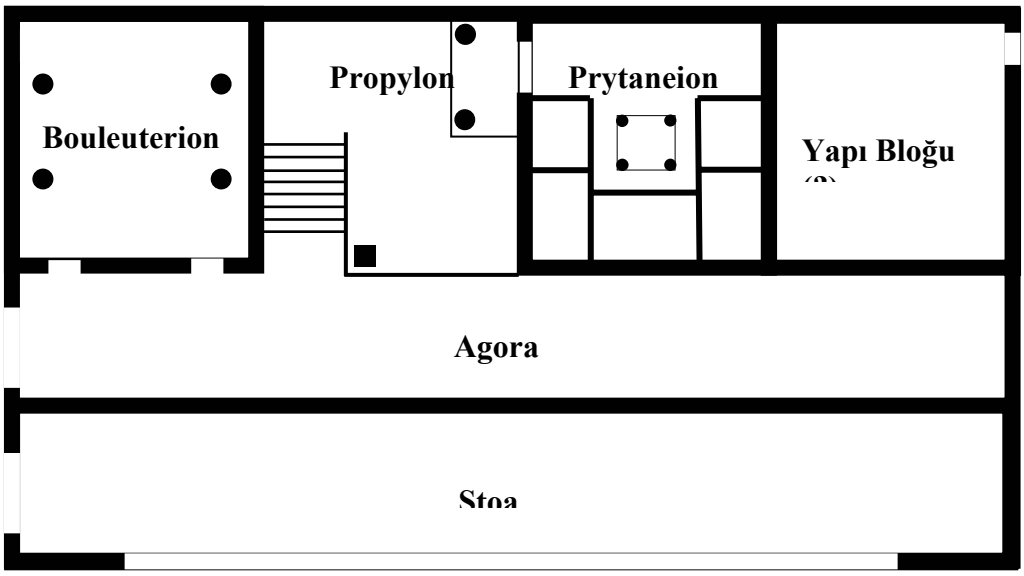

Şekil 3.16 Metropolis Devlet *Agorası* plan önerisi (Öz 2005)

Üçüncü yapı bloğu *prytaneion* olarak düşünülebilir. Peristil plan tipinde yapılan *prytaneion*'un sadece üç tarafında odaların yer aldığı ve bu odaların ziyafet, depo, arşiv ile kutsal ateş için kullanıldığı, diğer örnekler[9] ışığında kabul görmektedir. Metropolis *prytaneion*'unun, merdivenlerle ilişkisi ve modüler yapısı nedeniyle Lato ile, *propylon*'daki yüksek sütunlar nedeniyle Ephesos ile ve peristilli yapının mekan düzeni bakımından Priene ile büyük benzerlikler gösterdiği düşünülmektedir.

[9] Özellikle Priene Prytaneionu'nda, 18,00 m. civarındaki dar mekan genişliği nedeniyle, peristilin bir kenarındaki odalar yapılmamıştır (Rumscheid, 1998, s. 48).

Böylece tüm *agora* yapı kompleksinin, Metropolis kent merkezi içinde üç farklı terasta geliştiği söylenebilir; en alt terasta *stoa*, onun üstünde *bouleuterion* ile *agora* boşluğu ve üst terasta *prytaneion* ile bir başka yapı bloğunun olduğu düşünülmektedir (Şekil Ek.117-120). Devlet *agora*sı içindeki son yapı bloğu ise, kompleksin kuzeybatı köşesini oluşturur. Bu yapı, girişi muhtemelen *agora'*nın kuzey kenarındaki bir dış kapıdan olan ve işlevi farklı bir yapı olabilir. *Agora* içindeki ve *stoa'*nın kuzeybatı kısmındaki kazılmamış alanların kazılması sonucunda, muhtemel *prytaneion* ve diğer yapılar hakkındaki bilgiler gün ışığına çıkacaktır.

3.3. Bouleuterion'un Tanımı

Stoa'nın batısında, 1998 - 1999 yıllarında ortaya çıkarılan *bouleuterion* yapısı, ortalama 16.90 x 17.70 m. boyutlarında kareye yakın bir plana sahiptir. Yapının duvarları zamanla tahrip edilmiş veya yeniden yapılmış olduğu için farklılık göstermektedir (Şekil Ek.71-76). Buna göre; yapının kuzey duvarı dıştan dışa 17,47 m. güney duvarı 17,72 m., doğu duvarı 16,96 m. ve batı duvarı 16,58 m. olarak ölçülmüştür. Ayrıca Kuzeybatı-Güneydoğu köşegen ölçüsü 24,08 m. ve Kuzeydoğu-Güneybatı köşegeni 24,46 m. olarak belirlenmiştir. Yapının ortasından geçen yüksek Bizans sur duvarı nedeniyle, ölçülerin alınması güç olmuştur. Bu yüzden ölçüm hataları ve küçük farklılıkların görülmesi doğal sayılmalıdır.

Duvarların uzunlukları gibi genişlikleri de farklılıklar göstermektedir. Özgün Helenistik duvarlar dikkate alındığında, doğu giriş duvarı ortalama 92 cm., güney duvarı 94 cm., kuzey duvarı 103 cm. ve batı duvarı ortalama 105 cm. olarak ölçülmüştür. Ölçü farklılıklarının neden kaynaklandığı henüz tam olarak açıklanamasa da, bosajlı büyük kireçtaşı bloklardan atkılı - geçkili sistemle yapıldığı göz önüne alınmalıdır. Diğerleri özgün Helenistik formunu korurken, yapının batı duvarı sadece eşik *(euthenteria)* seviyesinde korunmuş ve daha geç dönemlerde üzerine kireç harçlı moloz taş örgü yapılmıştır. Ayrıca tepe yönündeki batı duvarının diğerlerinden daha geniş tutulmasının sebebi, aynı zamanda istinat duvarı olarak kullanıldığını akla getirmektedir. Yapının geç evrelerinde yapılan duvarlar moloz

taşlarla ve harçlı olarak yapıldıkları halde, daha düzensiz bir görünümdedir (80 ile 105 cm. arası genişlik).

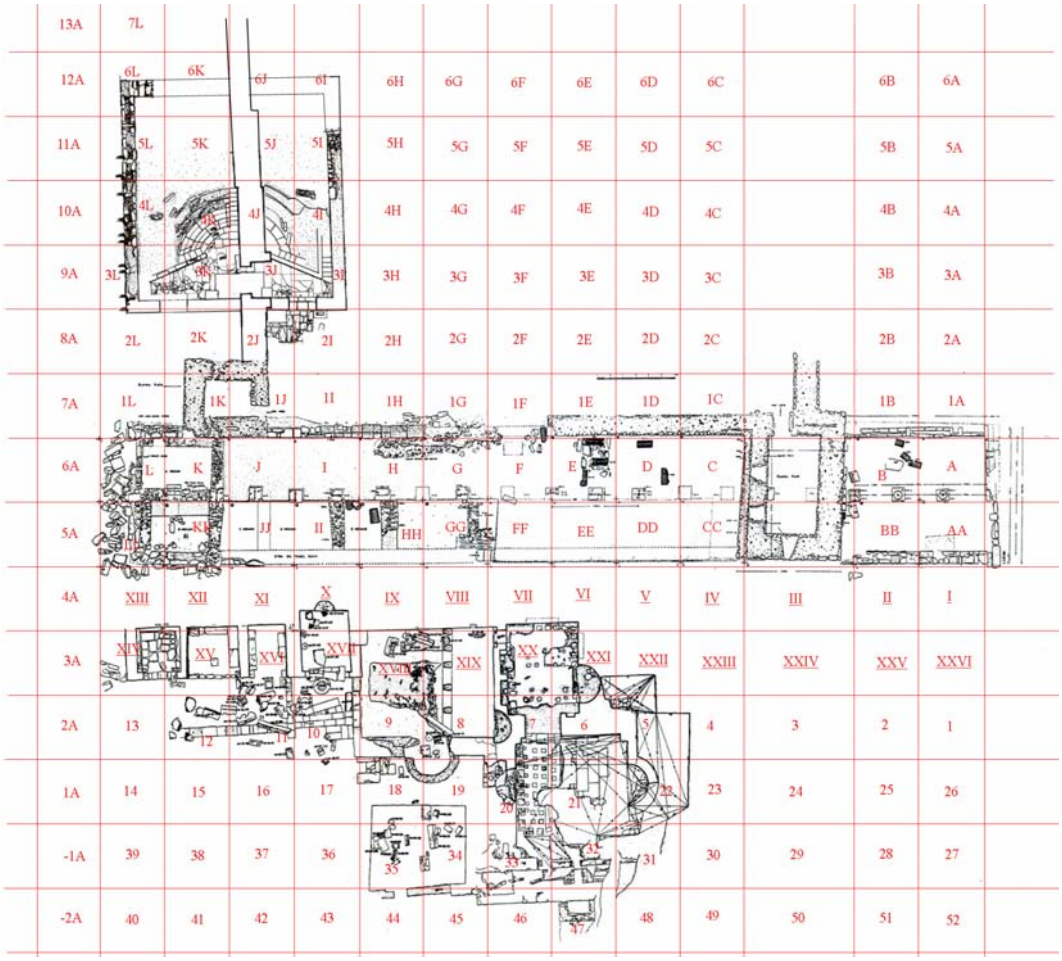

Şekil 3.17 Metropolis kent merkezi rölöve planı

Ölçüleri itibariyle bir kenarının yaklaşık 50 Metropolis ayağı (16,80 m.) geldiği, 1997 yılında *gymnasion*'da ortaya çıkarılan bir standartizasyon taşı[10] (HM 97-76) sayesinde söylenebilmektedir (Şekil 3.18). Buna göre, 100 x 200 ayak uzunluğundaki Metropolis Devlet Agorası içinde, 50x50 ayak boyutlarında bir *bouleuterion* ve 30x200 ayak boyutlarında bir *stoa* yer almaktadır (Şekil 3.17). Böylece, Metropolis kentinin tıpkı Priene gibi araziye uydurulmuş ızgara kent planına sahip olduğu

[10] Özgün yerinin *stoa* veya ticaret *agora*'sı olduğu düşünülen ölçü taşı, zamanındaki standart uzunluk ve hacim ölçülerini göstermektedir. Buna göre, 1 Metropolis ayağı 33.6 cm. ve 1 Metropolis *kotyle*'si 294 ml. Olarak ölçülmüştür (Meriç, 2003, s. 125).

belirlenmiştir. Gerçekten, 2002-2003 yılları arasında kazılan Roma Dönemi atriumlu evler arasında, bitişik nizamdaki iki konutun yaklaşık 50x100 ayak boyutunda bir yapı adasını (*insula*) oluşturduğu görülmüştür.

Şekil 3.18 Ticaret standartlarını belirleyen ölçü taşı (Foto: Taşkın 2003)

Yapının kuzey, güney ve doğu cephelerinde izlenen duvarlar, atkılı - geçkili *isodomos* yöntemiyle oluşturulmuş bosajlı kireçtaşı bloklardan meydana gelmektedir. *Bouleuterion* ve *stoa'*nın da içinde bulunduğu yapı adasının güney sınırını oluşturan Akropol Caddesi kenarındaki duvarlar daha iyi korunmuştur. Çünkü caddenin merdivenlerinden yapının zeminine kadar ölçülen 80-180 cm. arası yükseklik farkları, korunan duvarların rahatlıkla gözlenebilmesini sağlamıştır. Buna göre, blokların yüksekliği 34 ile 58 cm. arasında değişir. Bazı bloklarda geçki kertiği ve kenetler görülmektedir. Bu özellikleriyle *isodomos* duvarlar tamamiyle Helenistik Dönem niteliği göstermektedir.

Ancak beş tanesi izlenebilen oturma sıralarının, gerçekte 12 adet olduğu ve yaklaşık 360 kişilik oturma kapasitesine sahip olduğu düşünülmektedir. Oturma

sıralarının arasındaki, kenarı aslan ayaklı üç merdivenden başka, duvar kenarlarında üst platforma ulaşan iki merdiven daha vardır. Üst kısma çıkmak isteyen meclis üyeleri, bu merdivenleri kullanarak, yapılan konuşmayı engellemiyorlardı. Ele geçen senatör heykellerinin, üst platformda nişlerin içine yerleştirildiği düşünülmektedir (Şekil 3.19).

Şekil 3.19 Metropolis *Bouleuterion* (Öz, 2001).

Yapının ana caddeye (Athena Caddesi !) bakan doğu cephesinde, kemerli giriş kapıları bulunmaktadır. Eldeki mimari parçalar sayesinde; bu cephede ikinci kat hizasında pencere açıklıkları, bu açıklıklar arasında Dor stilinde yarım sütunlar ve üzerinde de binanın çevresini saran *metop-triglif* frizli arşitrav blokları olduğu anlaşılmaktadır. Roma Dönemi'nde zemin mermerle kaplanmış ve Germanicus adına silindir sunaklar dikilmiştir.

3.4. Kazılar

1998 yılında *akropol*'e çıkan merdivenli yol takip edilirken, kuzey tarafta *stoa* duvarlarının devamı gibi görülen bosajlı bloklar dikkati çekmişti. Bloklardan birinde

görülen köşe şerit işlemesi, yeni bir yapının başlangıcını işaret ediyordu. Eylül ayında bu alanda başlayan çalışmalarla, daha sonra *parodos* olduğunu öğrendiğimiz mermer kaplamalı döşeme açığa çıkarıldı. 1998 yılının Aralık ayına kadar, her türlü maddi ve fiziksel engellere rağmen *bouleuterion*'un güney kısmı ortaya çıktı (Şekil Ek.77-80).

Şekil 3.20 Kazılar sırasında ortaya çıkan plastik eserler (Öz, 1998).

Kazılan bölümde merkeze (*orkhestra*) yaklaştıkça, bulunan in-situ bloklar ve plastik eserlerin sayısı arttı. Her biri kaliteli ve ince işçilik gösteren heykel gövdeleri, ya üst üste yığılmış vaziyette, ya da Bizans sur duvarlarının içine acemice yerleştirilmiş olarak bulundu (Şekil 3.20). Dairesel formdaki oturma sıralarının ilk beş basamağı özgün durumunda, diğerleri ise kısmen yer değiştirmiş olarak ele geçti. Fakat Bizans duvarının tam altındaki *bouleuterion* orta merdivenine ait aslan ayaklı blokların neredeyse tamamı korunmuştu. Böylece *bouleuterion* yapısının aslında kendisinden 1000 yıl sonra yapılan Bizans sur duvarları sayesinde korunduğu söylenebilir. Aynı şekilde *bouleuterion*'a ait birçok yapı bloğunun, sur duvarları

içinde yeniden kullanılması sayesinde uzaklara taşınması engellenmiştir. Bu yüzden Bizans sur duvarları yıkıcı değil yapıcı bir dönem eklentisi olarak karşımıza çıkmakta ve *bouleuterion*'la birlikte aynı derecede önemle korunması gerekmektedir.

1999 yılı kazıları ise; yapının Bizans sur duvarları gerisinde kalan kuzey bölümünün ortaya çıkarılmasına yönelikti. Bu alanın 13. yüzyıl Bizans Kalesi içinde olmasından dolayı daha fazla tahrip edildiği düşünülmekteydi. Fakat kazının ilerlemesiyle Bizans tabakasının sadece yüzeyde veya düz alanlarda temel seviyesinde kaldığı tespit edildi.

Kuzey bölümdeki kazı çalışmaları, hem çıkarılan blokların çeşitliliği, hem de yapı mimarisinin anlaşılması konusunda, güney bölüme göre daha verimli geçmiştir (Şekil 3.21). Yapıya Athena Caddesi'nden[11] girişi sağlayan iki adet kemerli kapının bulunduğu belirlenmiştir. *Parodos* bölümünde özgün yerlerinden devrilmiş durumda yapı blokları ve heykel kaidelerine rastlanmıştır. Ayrıca *analemma* duvarlarının yükselen blokları ve *analemma* ile kuzey duvarı arasında merdiven tespit edilmiştir. Üstteki oturma sıralarına kısa yoldan ulaşmayı hedefleyen bu yardımcı merdivenler, ancak önemli yapılarda (Miletos, Priene, Alabanda, Iasos) görülebilen gelişmiş bir mimari anlayışı göstermektedir.

Şekil 3.21 Kuzey *parodos*'ta ele geçen eserler (Öz, 1999)

[11] Bouleuterion ile stoa arasında yer alan geniş açıklık, doğu duvarında görülen ΑΘΕΝΑ yazısı ve Priene'deki benzer durum nedeniyle kazıcılar tarafından Athena Caddesi olarak değerlendirilmiştir.

2003 yılı Metropolis kazı çalışmaları kapsamında, *bouleuterion*'da da inceleme olanağı bulunmuştur. Önceki yıllarda taş kataloguna eklenmiş blokların, detaylı ölçümleri alınmış ve tekrar çizilmeye başlanmıştır. Fakat bu kez ölçek 1/10 olarak ayarlanmış ve böylece daha fazla ayrıntıya yer verilmiştir. Ölçüleri milimetre üzerinden verilen blokların eskiz çizimleri tamamlanmıştır.

Bizans duvarının temelinde bulunmasından dolayı, önceki yıllarda yerinde bırakılan iki blok gün ışığına çıkarılmıştır. Her iki bloğun da *geisipodes* silmesine ait olduğu anlaşılmıştır. BUL 03-01 numaralı blok üzerinde daha rahat çalışılmıştır. Burada *geison*, *mutulus* ve *guttae* kısımları kolayca ölçülebilmektedir. Geç Dönem özelliklerine bağlı olarak, *mutulus* yerini geniş ve düz bir profile bırakmış, *geison* ile *sima*'nın *kyma rekta* profili beraber işlenmiştir. Benzer özelliklere Miletos *bouleuterion*'u cephesinde de rastlanmaktadır[12].

3.5. Diğer Yapılarla Karşılaştırılması

Metropolis'teki meclis binası, tez kapsamında dairesel planlı at nalı *cavea*'lı yapı tipleri arasında sayılmıştır. Benzer örnekler; Anadolu'da Nysa'da, Ion kolonilerinin fazla olduğu Sicilya'da Messene ve Solunt kentlerinde bulunmaktadır. Fakat diğer örnekler dikdörtgen olmasına karşın, bu yapı kareye yakın bir boyuta sahiptir. Bu yüzden eğer dairesel *cavea*'sı göz ardı edilirse, Priene *bouleuterion*'unun bütün özelliklerine sahip olduğu görülebilir. Zaten Metropolis'teki Helenistik Dönem yapılarının çoğu (tiyatro, *stoa* ve *gymnasion*), Priene'dekilerin bir benzeri niteliğindedir. Bu durumun oluşmasında benzer topografyanın ve onun getirdiği teraslı yerleşim zorunluluğunun etkisi büyüktür.

Çatı konstrüksiyonu bakımından da Metropolis ve Priene'deki *bouleuterion*'lar aynı şekilde değerlendirilmektedir. *Cavea*'yı çevreleyecek şekilde duvarlara yakın

[12] Miletos *bouleuterion*u, sütun başlıklarının *ekhinus* kısmında yumurta-ok silmesinin olması ve *triglyphon* bloğunun üzerinde dişli friz olmasıyla diğer örneklerden ayrılmaktadır (Knackfuss, 1908, s. 48, abb. 36).

duran sütunlar, orta kısımda büyük bir boşluk bırakmaktadır. Metropolis'teki dört sütun arasındaki boşluk 13 metreye yakındır. Priene'deki 16 sütun tarafından taşınan çatının açıklığı ise 14,50 metreyi bulmaktaydı. Günümüz teknolojileri açısından da geçilmesi oldukça güç olan bu çatının konstrüksiyonu hakkında çeşitli fikirler ortaya atılmıştı. Bazı araştırmacılar çatının orta kısmının olmadığını savunmuşlardır. Fakat bu durum orkhestra zemininde bir su kanalı olmasını gerektirirdi. Krischen (1941, tf. 19) gibi bazı araştırmacılar restitüsyon çizimlerinde, çatıyı 60 cm. ahşap kiriş ile geçen örnekler vermişlerdir.

Metropolis ve Priene *bouleuterion*larını diğer yapılardan ayıran bir başka özellik de, yan duvarların kenarındaki *ambulacrum* işlevi gören merdivenlerdir. Fonksiyonel açıdan fevkalade bir çözümdür. Toplantıya geç gelen *bouleis*'ler, oturumu veya konuşmayı bölmeden, bu merdivenlerden oturma sıralarının en arkasına ulaşabiliyorlardı. Aynı şekilde daha sonraki dönemlerde yapılan Patara ve Aizanoi meclis binalarında da bu sistem uygulanmıştır. Yine Helenistik Dönem'e tarihlenen Alabanda ve Iasos *bouleuterion'*larında, merdivenlerin yeri farklıdır. Bu yapılarda giriş cephesinde çok sayıda kapı olmasına rağmen, yan duvarlardan da birer giriş sağlanmıştır. Merdivenler de sadece bu kapılara hizmet vermekte ve yarı seviyeden başladıkları için daha kısa tutulmaktadır.

Meclis binaları içinde en önemli örnekler sayılabilecek Miletos, Alabanda ve Nysa *bouleuterion'*larında ise biraz daha farklı bir *ambulacrum* kullanımı söz konusudur. Düz arazide kurulan Miletos *bouleuterion'*unun *cavea* bölümü yapay dolguyla oluşturulmuştur. Bu sayede ön kapılarla aynı seviyede olan arka kapılar açılabilmiştir. Yaklaşık 1200 kişilik kapasiteye sahip bir binada böylesine düzenli bir sirkülasyon sağlanması zorunludur. Bu yüzden arka merdivenlerin salonun boşaltılması amacıyla düzenlendiği düşünülebilir. Nysa *bouleuterion'*unda arkadaki sütunlu galeriden başlayan merdivenler, buradan daha alçak kottaki *cavea*'nın son sıralarına ulaşımı sağlıyordu.

Metropolis *bouleuterion'*u dış cephe düzeni oldukça süslüydü ve bu tür yapılarda gelenek halini almış özellikler taşıyordu. Dor düzeni genellikle resmi yapılar için

kullanılıyordu. Restitüsyonu yapılan binaların (Miletos, Priene, Herakleia, Metropolis, Nysa, Assos, Termessos) tümü Dor düzeninde bir ön cepheye sahiptir (Şekil 3.22). Miletos, Herakleia ve Priene örneklerinde bazı Ion özellikleri de görülebilmektedir. Bunlar genel düzeni bozmayan ufak detaylar şeklindedir. Her üç yapıda m*etop – triglif* frizinin üzerinde, görüntüyü güçlendiren Ion dişli frizi yer almaktadır. Hatta Miletos *bouleuterion*unun dış cephesindeki yarım sütunların Dorik başlıklarının *ekhinus* kısmı Ion yumurtalarından oluşmaktadır (Knackfuss, 1908, s. 43, tf. IX). Herakleia'da ise çatıyı taşıyan iç sütunlar tamamen Ion tarzıdır. Priene *bouleuterion'*u cephesinde sütun olmadığı ve içteki sütunlar da kare şeklinde olduğu için, bu konuda değerlendirme yapılamamaktadır.

Dor düzeninin en belirgin süslemesi olan *metop* ve *triglif* dizileri, yapılar arasında karşılaştırma yapılmasını sağlar. Metropolis *bouleuterion'*unda 28 cm. genişliğindeki triglifler ve 42 cm. genişliğindeki metoplar, iki sütun arasına üçer adet gelecek şekilde arşitrav bloğunu oluştururlar. 78 cm. yüksekliğindeki blokların uçlarında yarım triglif bulunmakta ve fakat duvarın köşesinde tam triglif olması gerekmektedir. Bu ölçülere dayanarak 17 metrelik cephede, 9 sütunun oluşturduğu bir düzen görülmektedir. Üst yapının toplam yüksekliği 133 cm. olarak ölçülmektedir.

Miletos *bouleuterion*unda triglif genişliği 35,6 cm. ve metop genişliği 52,4 cm. olduğu için, blok uzunluğu 264 cm. ve böylece tüm cepheleri kapsayan 10 x 14 yarım sütunlu bir düzen oluşmaktadır. 101,2 cm. yüksekliğindeki arşitravda üçer adet *metop* ve *triglif* bulunur. Daha üstteki Ion *kymation*'u yüksekliği 25,5 cm. *geison* 22,7 ve *sima* da 21,2 cm olarak ölçülmüştür. Bütün üst yapının yüksekliği 171,1 cm.'dir (Knackfuss, 1908, s. 47).

Herakleia *bouleuterion'*unda; *triglif* genişliği 23 cm. ve *metop* genişliği 32 cm. olduğu için, blok uzunluğu 165 cm. ve böylece tüm cepheleri kapsayan 10x14 sütunlu bir düzen oluşmaktadır. Tüm üst yapının yüksekliği 91 cm.'dir (Wulzinger, 1941, s. 31, tf. 27-32). Ayrıca Herakleia'daki yapının Metropolis *bouleuterion'*u ile önemli bir benzerliği daha duvarlarda çifte yarım sütunların bulunmasıdır. Aynı zamanda pencere açıklıklarını da oluşturan bu sütunların ortalama genişlikleri aynıdır

(34 cm.) ve fakat derinlikleri farklıdır; Metropolis'te 85 cm. iken Herakleia'da 114 cm.'dir.

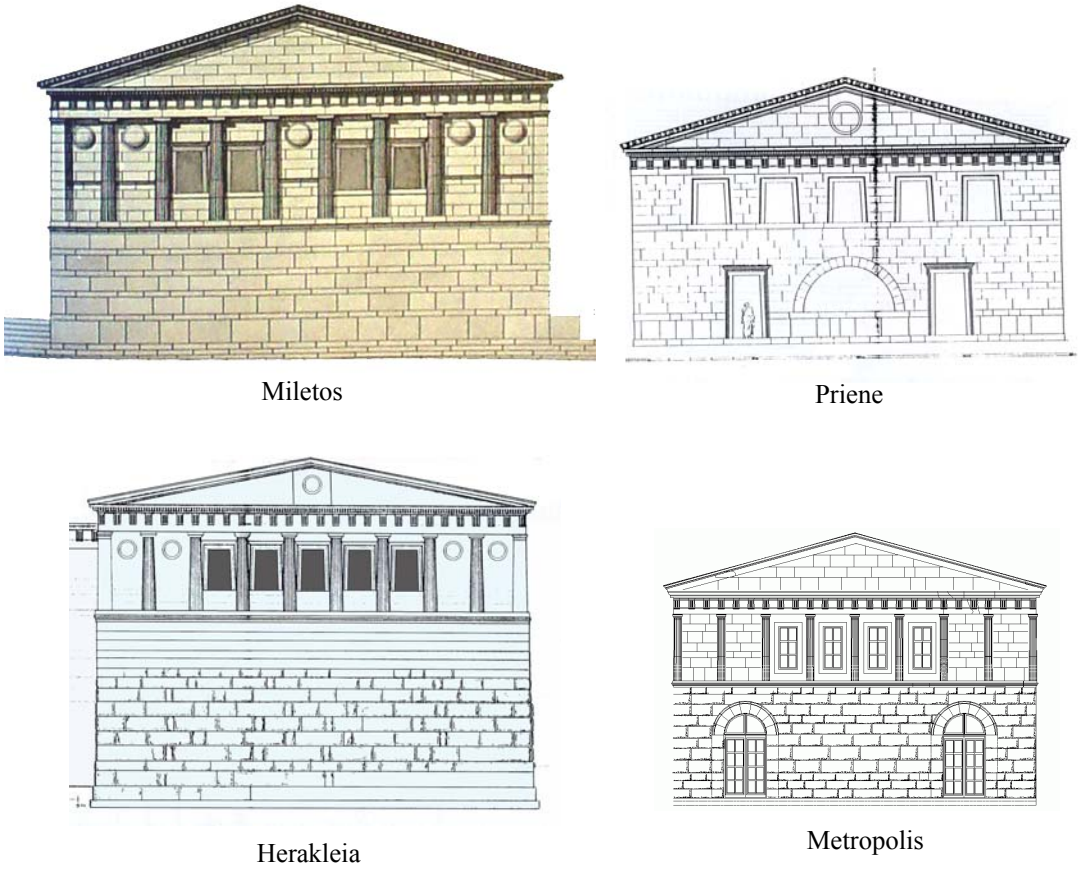

Şekil 3.22 Diğer önemli meclis binalarıyla karşılaştırılması

3.6. Buluntu Katalogları

Buluntu katalogu, plastik, nümizmatik, seramik, küçük buluntular ve mimari elemanlar şeklinde gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamına giren plastik eserlerin bir kısmı bağımsız heykel şeklinde, geri kalanıysa mimari plastik olarak seçilmiştir. Nümizmatik ve seramik konularında belli bir kontekst verebilecek örnekler ele alınarak, yapıyı tarihlemeye yarayacak ek veriler ortaya çıkarılmıştır.

Ele geçen çok sayıda küçük buluntu ise, sadece bir liste yardımıyla değerlendirilmektedir.

Tüm çalışmanın omurgası sayılabilecek mimari eleman katalogu ise, çizimler, fotoğraflar ve detaylı karşılaştırmalar sayesinde, Metropolis Bouleuterionu'nun tanımlanması ve korunmasına yönelik temel bilgileri vermektedir. Böylece yapının Helenistik Dönem örnekleri arasındaki yeri ve Metropolis kentinin sosyo-ekonomik yapısı anlaşılabilmektedir.

3.6.1. Plastik Eserler Kataloğu[13]

Kentin merkezi konumundaki yapılar içinde heykeltıraşlık eserleri bakımından en önemli yer şüphesiz *bouleuterion*'dur (Şekil 3.23). Ortasından geçen Bizans duvarının altında dokuz heykel gövdesi ve birçok heykel parçası bulunmuştur. Mermer kaplama *orkhestra* zemininde devrilmiş durumda bir dikdörtgen sunak ve iki silindir gövdeli sunak bulunmuştur. Sunakların kaideleri in-situ biçimde *orkestra*'da durmaktadır. Taban üzerinde çok sayıda, kiremit ve değişik boylarda metal çiviler bulunmuştur. Bu verilere göre *bouleuterion*'un bazı bölümlerinin muhtemelen Erken Roma Dönemi'nde tadilat sırasında tuğlalarla örüldüğü, çok sayıdaki çivi ve kiremit parçasından ise binanın ahşap iskeletli, kiremitli bir çatıya sahip olduğu ileri sürülmektedir (Meriç, 1999, s. 229).

Kazı sırasında K+3 plankaresi merkez olmak üzere bu nokta ve yakınında çok sayıda giyimli heykel bulunmuştur. Taban üstünde yapının orijinal dikdörtgen sunağına dayanmış vaziyette örtülü bayan başı tespit edilmiştir. Yine taban üstünde *pudicitia* (eli böğründe) tipinde bayan gövdesi ve bir zırhlı *torso* bulunmuştur.

Bu heykeller dışında, kazı sırasında daha üst kotlarda dört *hymation*'lu erkek gövdesi günışığına çıkarılmıştır. Ayrıca iki gövde halen Bizans suru içinde durmaktadır. Ayrıca kazılarda bulunan ve *bouleuterion* heykellerine ait olduğu

[13] Heykellerin özellikleri ve tarihlendirilmesi konusundaki görüşler, Serdar Aybek'in "Metropolis (İonia) Helenistik ve Roma Devri Heykeltıraşlık Eserleri" konulu Doktora tezinden alınmıştır.

düşünülen yüzlerce sayıda elbise, gövde parçası, el ve ayaklar arasında *torso*'lara uyanlar tespit edilmiş ve birleştirilmiştir. Metropolis Bouleuterionu'nun *stoa* ile birlikte büyük bir yapı programının parçası olarak Pergamon Krallığı zamanında, İÖ. 2. yüzyılda yapılmış olduğu kabul edilmektedir.

Yapının tabanı üzerinde Roma ve özgün Helenistik sunağın birlikte bulunduğu düşünülürse, binanın uzun yıllar birkaç evre geçirerek kullanıldığını söylemek mümkün olabilir. Dolayısıyla heykelleri kazı konteksine bağlı kalarak tarihlemek güçtür. Karışık durumda ele geçen küçük arkeolojik buluntular da, buna imkan vermemektedir. Zira Helenistik Dönem'de yapılan bir heykelin Roma Çağı'nda da yapıda sergileniyor olması oldukça mantıklıdır. Daha geç dönemde yontulan eserlerin ise, bir kısmının yapıda yer aldığı, bir kısmının devlet *agora*'sında bulunduğu düşünülmektedir.

Bouleuterion, Priene ve Herakleia'da oldugu gibi Helenistik gelenekle küçük yapılmıştır. Bu örneklerde bina içinde heykel bulunmaması, yapıların küçük olması ve heykel için açılacak nişlere yer olmaması ile açıklanabilir[14]. Boyut bakımından bu yapılara yakın olan Metropolis Bouleuterionu'nda bulunan heykellerin de bu sebeple tamamının yapı içinde sergilenmedikleri düşünülmektedir. Bununla beraber *hymation*'lu heykellerin bazılarının meclis üyelerini temsil ettiği ve binanın yanındaki devlet *agora*'sında yer aldıkları kuvvetli ihtimaldir. Olasılıkla Bizans Dönemi'nde *bouleuterion* ve yakınında yer alan tüm heykeller sur inşaatında kullanılmak üzere binada toplanmıştır.

---

[14] Kos (Horn, 1931, s. 83) ve Aphrodisias (Hallet 1998 s.59) *odeion*'larında Metropolis'tekine benzer biçimde çok sayıda giyimli heykel bulunmuştur. Fakat buradaki heykellerin çoğu *odeion* gösterileriyle ilişkili figürlerdir.

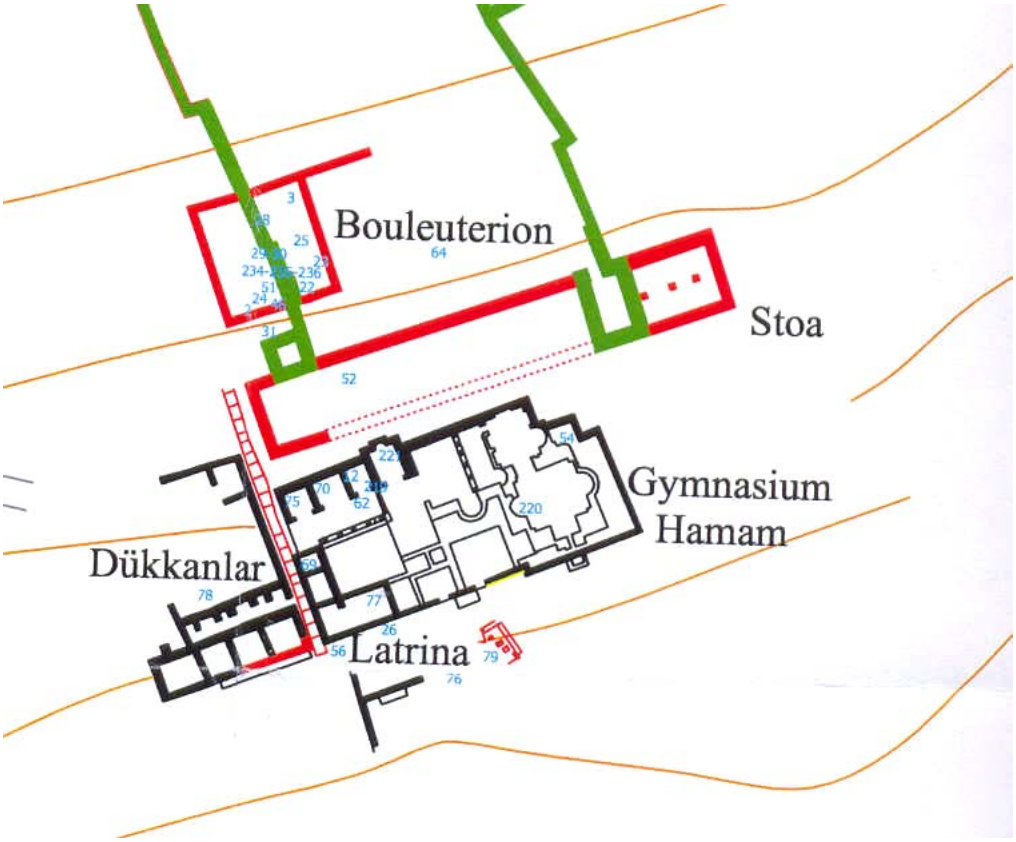

Şekil 3.23 Kent merkezinde ortaya çıkarılan heykellerin dağılımı. *Bouleuterion* 106, Hamam 49, *Stoa* 31, *Latrina* 7 adet (Aybek, 2004, pl. 1).

Metropolis Bouleuterionu'nun şehir içindeki konumu Nysa Bouleuterionu ile oldukça yakındır. Orada da yapı şehir merkezinde *agora* ve *gymnasion* yakınına inşa edilmiştir. McDonald (1980, s. 223) Nysa'da bulunan çok sayıda yazıttan kentte *gerousia*'nın (yaşlılar meclisi) varlığının kesin olduğunu ve bundan ötürü binanın Grek literatüründe de geçen şekliyle *gerontikon* olarak adlandırılması gerektiğini iddia etmiş ve araştırmasında Nysa'daki yapıyı böyle sınıflandırmıştır. Metropolis'de bulunan Demetrios heykeli kaidesinde geçen yaşlılar meclisi ifadesine göre kentte daha erken bir tarihte (İÖ. 3. - 2. yüzyıl) bu tür bir oluşum bulunmaktaydı[15].

[15] Ayrıca *gymnasion*'da bulunan bir stel bu konuya kesin açıklık getirmektedir. Erken Roma Dönemi'nde dikilmiş bu stelde, *gymnasion*'a *triklinium* (üç kenarında sedirler bulunan ziyafet sofrası) bağışlayan kent ihtiyarlar meclisi (*presbyterois*) üyelerinin isim listesi yer almaktadır (Meriç, 1999, s. 338).

Ayrıca Kent *gymnasion*'unun bazı durumlarda yaşlılar için hizmet verdiği bilinmektedir[16]. Zira *bouleuterion* ve *agora*'da geçirilen yoğun bürokratik görüşmelerden sonra veya önce meclis üyelerinin rahatlamak için gidebilecekleri mekanın fazla uzakta olması beklenemez. Metropolis'te birbirine yakın inşa edilmiş *bouleuterion, agora, stoa* ve hamam-*gymnasion* kentteki bu bağlantıyı net bir şekilde ortaya koymakta ve heykellerin neden kentin bu bölgesinde yoğunluk gösterdiği sorusunu aydınlatmaktadır.

1. Zırhlı Torso

Envanter No: 4307 Met.
Kazı Kasa No. ST.98-189
Ölçüler: Y: 1.01m. G: 0.65m. D: 0.32m.
Buluntu yeri: K+3 karesi +2,50 m.

Zırhlı gövdeye ait ana parça ve eklenebilen diğer üç parça *bouleuterion* güney bölümünde ve birbirlerine yakın noktalarda ele geçmişlerdir (Meriç, 1999, s. 229). Torso ve parçaları 1998 yılında, yaklaşık olarak *bouleuterion*'un ikinci, üçüncü oturma sıraları üstüne isabet eden noktalarda bulunmuştur.

Şekil 3.24 Tanrı veya komutan torsosu (Taşkın 2003)

Eser üzerindeki bazı veriler yapıtın sıklıkla karşılaştığımız Roma Dönemi zırhlı heykellerinden daha erken bir tarihe ait olduğunu göstermektedir (Şekil 3.24). Eser, tüm bu karakteristiği ile Anadolu'da Helenistik Dönem'e ait bazı mimari rölyeflerden esinlenilerek

[16] Strabon (XIV, 1, 43) Nysa'daki iki *gymnasion*'dan birinin de Metropolis'de oldugu gibi yaşlılar tarafından kullanıldığını belirtmektedir.

yapılmış olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Özellikle Anadolu'da Lagina, Bergama, Magnesia, Side ve özellikle Belevi rölyeflerindeki (Praschniker, 1979, pl. 90-94, abb. 58-60) zırhlı tanrı ve komutan figürleriyle olan paralellik, eserin İÖ. 2. yüzyıl ortalarına ait olabileceğini düşünmemize neden olmaktadır. İÖ. 3. yüzyılda artan Pergamon Krallığı etkisiyle yapılan binaların içine, bu tür heykellerin yerleştirildiği görülmektedir.

2. Hymationlu gövde- 1

Envanter No: 4318
Kazı Kasa No: ST.98-200.
Ölçüler: Y:1.50m. G:0.58m. D:0.52m.
Buluntu yeri: J+3 karesi Bizans duvarında devşirme.

1998 yılı kazılarında bulunan ve Meriç (1999, s. 229, r. 10) tarafından yayınlanan eser orta kristalli beyaz mermerden yapılmıştır. Bizans suru içinde kullanılmasından ötürü yüzeyde kireçli ince bir patina bulunmaktadır. Basitçe Grek tipi manto olarak adlandırılabilecek *hymation*'un, buradaki formu Klasik Dönem örnekleriyle başlayıp, Hellenistik Dönem'de olgunlaşmış ve sıklıkla kullanılmıştır. Roma Dönemi'nde bile Romalı vatandaşlar çoğu kez sanatçılardan kendilerini bu giysi içinde tasvir etmelerini istemişlerdir.

Şekil 3.25 Hymationlu gövde (Aybek, 2004, s. 97).

Buna karşın Metropolis heykelinde geç dönem modasından çok İÖ. 2. yüzyıl içinde Klasik Dönem geleneğiyle üretilen mezar steli figürlerinde ve bazı bağımsız

heykellerde (Delos, Halikarnassos ve Samos) bulunan özellikleri bulmak mümkündür (Horn, 1931, s. 95, pl. 34). Eserin ayrı işlenmiş parçalardan oluşması, vücudu saran detaylı *hymation* işlenişi (Şekil 3.25) ve kumaş dokusunu gösteren paralel kazıma çizgilerin varlığı, *hymation* kumaşının köşe püsküllerinin tasviri, tarihinin mezar stelleri ile paralel olarak Helenistik Dönem içinde İÖ. Geç 2. Erken 1. yüzyıl sıralarına ait olabileceğini akla getirmektedir (Aybek, 2004, s. 98).

3. Hymationlu gövde - 2

Envanter No: 4319
Kazı Kasa No: ST.98-201
Ölçüler: Y.1.48m. G.0.74m. D.0.49m.
Buluntu yeri: Kuzey I+3 karesi,

Orta irilikte tanecikli beyaz mermerden yapılmış ve erişkin bir erkeği temsil eden eser normal insan boyutunun üstünde tasarlanmıştır. Arkada kalçasının üstünde atılmış sol kolu, dik duran gövdesi ve ileri çıkarılmış göğüsü ile heybetli, güçlü bir yapısı vardır. Sabit sol bacağı üstünde duran gövde, *khiton* ve *hymation* ile tasvir edilmiştir.

Erkek heykeli mevcut haliyle geç dönemde moda olan uzun *khlamis* giymiş resmi bir görevliye ait olduğu izlenimini uyandırmasına karşın, giysi detaylarından ötürü *hymation*'lu bir figür olduğuna inanılmaktadır. Nitekim Roma'da bulunan benzer tipteki heykeltıraşlık örnekleri (İÖ. 1. yüzyıl sonu) bu görüşü desteklemektedir (Goette, 1989, s. 108, pl. 2.3). Heykelin İÖ. 1. yüzyıl başları veya ortalarında *bouleuterion*'da kullanılmak üzere yapıldığı ve yanındaki evrak kutusundan ötürü şehir için önemli ve resmi bir kişiliği yansıttığı düşünülmektedir.

4. Togalı figür: Gövde alt yarısı

Envanter No: 4296
Kazı Kasa No: ST.98-177.
Ölçüler: Y.1.08m. G.0.55m. D.0.38m.

Buluntu yeri: K+3 ve L+1 kareleri arasında, 2,00 ile 3,08 m. seviyelerinde

İnsan boyutunda, ayakta giyimli bir figürün tasvir edildiği heykelde ağırlığın taşındığı sol bacak sabit, sağ bacak serbest ve dizden kırılarak hafifçe geri çekilmiş durumdadır. Kendi soluna doğru dönmüş olan figür kalın bir manto ile tasvir edilmiştir. Figür Roma Çağı'nda daha çok senatörlerin veya rahiplerin giydiği *calceus* isimli bir tür ayakkabı giymektedir. *Calceus*'un her iki tipini özellikle Erken İmparatorluk Dönemi'nde yapılmış figürlerde daha sıklıkla görmek mümkündür. Paralel özellikler taşıyan bazı heykeller (Magnesia, Tralleis, Stratonikeia ve Kos) torsonun dönemi hakkındaki şüpheleri aydınlatmaktadır.

Metropolis torsosu Hellenistik Dönem'in ortalarına tarihlendirilen eserlerden, cephedeki derin kumaş kıvrımı ve togasıyla daha geç bir tarihe olasılıkla İÖ.1 yüzyıl sonlarına ait olmalıdır. Metropolis'de bulunan parça, kıyafeti bakımından Magnesia örneği (Togalı figür İÖ. 70) ile yakınlık göstermektedir (Linfert, s. 50, pl. 10.49). Heykelin Geç Hellenistik Dönem'de sıkça uygulanan ayrı işlenmiş parçaların kenetler ile birleştirilmesi tekniği ile yapılması da Hellenistik geleneğin üzerinde etkili olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

5. Pudicitia tipinde kadın

Envanter No: 4294
Kazı Kasa No: ST.98-175.
Ölçüler: Y.1.37m. G.0.57m. D.0.48m.
Buluntu yeri: K+3 karesi +3,90 m. seviyesinde

Oldukça iyi korunagelmiş, ayakta giyimli bir bayana ait gövde insan boyutlarındadır. Gövdenin pozisyonu ve *hymation*'un giyiliş şekliyle Metropolis bayan torsosunun *pudicitia* olarak adlandırılan tipe dahil olduğu kesindir (Meriç, 1999, s. 229, r. 9). Klasik Dönem'den itibaren bilinen *pudicitia* tipindeki figürler ancak Hellenistik Dönem'le birlikte özellikle Batı Anadolu'da *terracotta* figurinlerde ve mezar stellerinde sıklıkla kullanılmıştır.

Üzüntülü veya düşünceli bayan figürleriyle temsil edilen tipte özellikle kolların ve başın durumu belirleyici olmaktadır (Şekil 3.26). İki koldan biri daima karın üstüne yerleştirilmiş, diğeri başa doğru uzanmış durumdadır. Olasılıkla aynı dönemde yapılmış bazı örnekler (Delos Dioskourides grubu (İÖ. 138) (Chamonard, 1922, s. 218, fig. 95) ve Kos *odeion* heykelleri (İÖ. 2. yüzyıl ortası) (Horn, 1931, s. 83, taf. XV) eserin tarihlenebilmesine katkıda bulunmaktadırlar. Bu noktada en belirleyici eser yine Metropolis'den *Genç Kızlar Grubu*'nda yer alan öndeki figürdür. Bu heykel ince *hymation* ve altındaki *khiton*'un gösterimi, bütün gövdeyi saran mantonun ince kıvrımları ve en önemlisi elle mantonun çekilmesi hareketindeki ortak yanlarla son derece çarpıcıdır, hatta her iki eserin aynı ustanın elinden çıkmış olabileceğini düşündürmektedir.

Şekil 3.26 *Pudicitia* tipinde kadın (Öz, 1999)

6. Klasik stilde kadın başı

Envanter No: 4310
Kazı Kasa No: ST.98-192
Ölçüler: Y.0.26m. G.0.23m. D.0.28m.
Buluntu yeri: K+3 karesi +1,50 m. mermer zemin üstü

İnsan boyutlarında yapılmış eser, yüzü alından çeneye doğru daralan ve ¾ Klasik duruşa sahip genç bir bayanı temsil etmektedir (Şekil 3.27). Metropolis'de bulunan eser İÖ. 2. - 1. yüzyılda Ege Bölgesi'ndeki mezar stellerinde sıkça gördüğümüz Klasik Dönem eserlerinin etkisiyle yapılmış başı örtülü düşünceli kadın tiplerinden *(pudicitia)* biridir (Meriç, 2003, s. 120). Bu tipe ait bağımsız heykeltıraşlık örnekleri

genellikle Erken İmparatorluk Dönemi'nden itibaren başlamakta ve İS. 2. yüzyıl dolaylarında yoğunluk göstermektedir.

Kos (Kabus-Preisshofen, 1989, s. 248, pl. 58), Tralleis (Özgan, 1995, s. 54, taf. 11) ve Rodos'ta bulunan örneklerin ve özellikle Ege Bölgesi mezar stellerinde yer alan aynı tipteki bayan figürlerinin İÖ. 2. yüzyıl dolaylarında yoğunlaşması, eserimizin Klasik Dönem etkisiyle aynı periotta yapılmış olduğunu göstermektedir. Bu tipteki figürlerin genellikle mezar anıtlarında, lahitlerde veya stellerde görülmesi, Metropolis kent merkezinde de bir mezar anıtı olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Diğer yandan 2005 yılında Aigai *bouleuterion*'u kazılarında ortaya çıkarılan benzer bir figürün, meclisin koruyucu tanrıçası Hestia'ya ait olduğu düşünülmektedir[17].

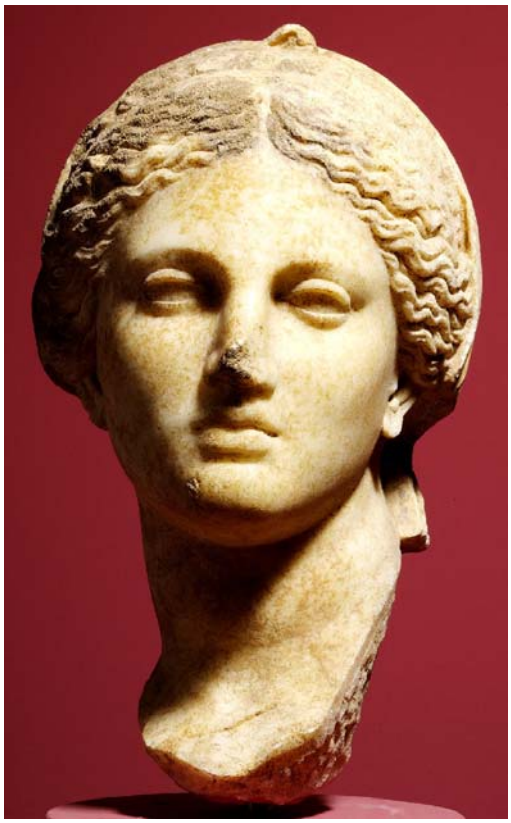

Şekil 3.27 Klasik stilde kadın başı (Öz, 1999)

7. Dikdörtgen Sunak

Envanter No: 4315
Kazı Kasa No: ST.98-197
Ölçüler: Y.0.75 m. G. 0.60m. D.0.42 m.
Buluntu yeri: J+3 karesi +1,50 m. mermer zemin üstü

Mimari yapıların içinde yer alan dikdörtgen sunaklar genelde resmi binalarla, silindir sunaklar ise daha çok sivil binalarla ilişkilendirilmektedir. 1998 yılı bouleuterion kazılarında in-situ olarak ele geçen dikdörtgen sunağın, başlık kısmı

[17] 27. Kazı Sonuçları Sempozyumu'nda Ersin Doğer tarafından yapılan sunumda geçmektedir.

geniş *scotia* silmeleriyle, kaidesi ince *ovolo* ve *kyma rekta* profilleriyle zenginleştirilmiştir. Gövdenin köşelerinde boğa ve karaca başları bulunmaktadır. Köşelerdeki bu figürler üzüm, nar, çam kozalakları ve yapraklarla oluşturulmuş bitkisel *girland*'lar yardımıyla birbirlerine bağlanmışlardır. *Girland*'lara ayrıca kalın bir şerit dolanmakta, tam ortada *girland* gövdesini sararak hayvan başlarının iki yanından sarkmaktadır. Kısa kenarlardaki rozetlerde çiçek motifleri tercih edilmiştir (Şekil 3.28).

Hayvan figürlerinin tamamı sert, kızgın bir fizyonomi ile tasvir edilmişlerdir. Stil bakımından, tiyatroda bulunan *prohedria*'ya ait grifon başlarını hatırlatır. Pergamon ekolü ile bağdaştırılan bu işleniş Samos ve Miletos'a ait benzer sunaklarda bulunan hayvan figürlerinde de vardır. Eser resmi bir yapıya ait olması nedeniyle merkezde sergilenmek üzere yapılmıştır.

Şekil 3.28 Didörtgen Sunak (Taşkın, 2003).

Priene *bouleuterion*'unda da bulunan bu tipteki sunaklar resmi işlevlerinden ötürü çok sık tercih edilen bir form değildir. Ancak yukarıda değinilen hayvan başlarının işlenişi Hellenistik Dönem'e ait birçok silindirik sunakla aynıdır. Bu örneklerde özellikle boğa ve koç başlarının kullanılmış olması genel şemaya uymaktadır (Şekil 3.29). Metropolis sunağında farklı olarak karaca başları yer almaktadır. Magnesia Artemision sunağına ait karaca başları ile *opisthodomos* blokları üzerindeki *girland*'ların işleniş tarzı benzer özellik göstermektedir (Stephan, 1931, s. 42).

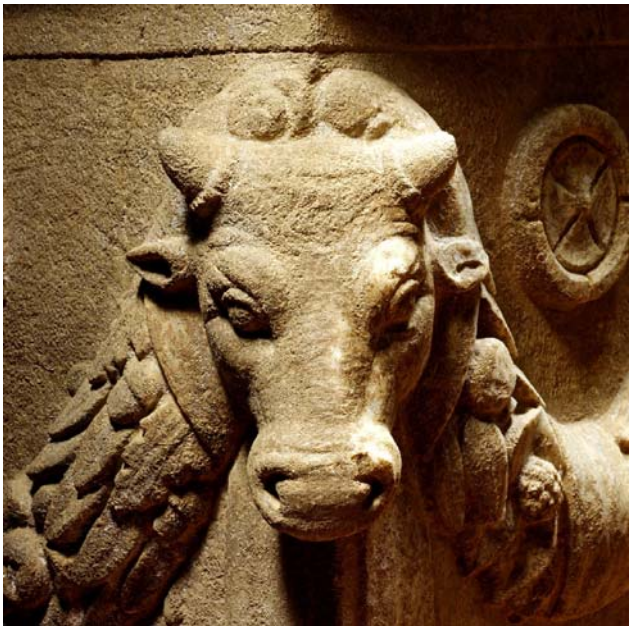

Şekil 3.29 Sunaktaki boğa başı (Taşkın, 2003).

Bu benzerlik yanında sunaktaki *girland*'lar, figürlerdeki işçilik ve paralel örnekler Helenistik Dönem'i işaret eder. Eser olasılıkla *bouleuterion*'un bitim aşamasında veya tamamlandıktan hemen sonra yontulmuş olmalıdır. Heykellerin binanın bitiminden sonra yapıldıkları ve buna göre İÖ. 2. yüzyıl sonlarında yoğunlaştıkları düşünülürse, altar bunlardan biraz daha erken bir tarihte muhtemelen İÖ. 2. yüzyıl ortalarında işlenmiş olmalıdır.

8. Silindir Sunak A

Envanter No: 4316
Kazı Kasa No: ST.98-198
Ölçüler: Y: 0.88 m. R: 0.44 m.
Buluntu yeri: J+3 karesi +1,50 m. mermer zemin üstü

Başlık ve kaide kısmı düz silmelerle şekillendirilen sunağın gövdesi silindir biçimindedir. Yaklaşık orta seviyelere, gövdeyi çevirecek şekilde dört hayvan başı (iki boğa, karaca, koç) yerleştirilmiş, başlar bitkisel *girland*'lar ile birbirlerine bağlanmışlardır. *Girland'*ların sarkık noktası üzerinde farklı motifler içeren rozetler (düz daire, konsantrik daire, çiçek) bulunur. Sunağın sağlam tarafındaki boğa başı üstüne iki satırlık kitabe yerleştirilmiştir .

Καισαρως
Ιλαστεριου

Bouleuterion'a ait üç sunaktan biri olan eser ST 98-199 kasa numaralı örnekle aynıdır. Buradaki iki silindir gövdeli sunakta özellikle karaca figürünün ve *girland*'ların, dikdörtgen altardan etkilenerek yapıldıklarına şüphe yoktur. Bununla beraber atlar, kuşkusuz Anadolu Helenistik Dönemi içinde yaygın olarak kullanılan silindir gövdeli tipe dahildir. Ancak daha ince gövdesiyle bu dönem örneklerinden ayrılmaktadır (Şekil 3.30). *Bouleuterion* silindir gövdeli sunakları, tiyatroda Augustus Dönemi'nde yapılmış üç altarla çağdaş olmalıdır. Nitekim başlık ve kaide profili Berges'in araştırmalarında yer alan Hellenistik tiplerin hiçbirine uymamaktadır.

Şekil 3.30 Silindir Sunak A (Taşkın, 2003).

Ayrıca hayvan başlarının işlenişindeki acemilik ve sonucunda ortaya çıkan şematik tasvirler, eserin Erken İmparatorluk Dönemi'nden önceye ait olamayacağını göstermektedir. Sardes'te bulunan iki sunak (İS. 2. yüzyıl), Metropolis altarları ile aynı yapıdadırlar (Hanfmann, 1978, s. 128, fig. 307). Bu örnekler içerdikleri figürler bakımından farklılık göstermelerine karşın, başlık, gövde ve kaideleri paraleldir ve yakın dönem üretimleri oldukları düşünülmektedir. Metropolis'te bulunan silindir sunakların *Bouleuterion*'a, tiyatro'da olduğu gibi sonradan (olasılıkla İÖ. 1. - İS. 1. yüzyıl) adandıkları düşünülmektedir.

9. Silindir Sunak B

Envanter No: 4317
Kazı Kasa No: ST.98-199
Ölçüler: Y. 0.97m. R. 0.44m.
Buluntu yeri: J+3 karesi +1,50 m. mermer zemin üstü

Sunakta düz silmeler ile zenginleştirilen başlık ve kaide kısmı, silindir şeklindeki gövdeden yaklaşık 10 cm. çıkıntılı tasarlanmıştır. Ortada gövdeyi çevreleyen dört boğa başı kabartması yerleştirilmiş ve bitkisel *girland*'larla bağlanmıştır (Şekil 3.31). *Girland* üstlerinde düz dairesel ve altı kollu yıldız şeklinde rozetler bulunmaktadır. Sunak üzerinde yazıt yoktur.

Şekil 3.31 Silindir Sunak B (Öz, 1999).

Gerek işçilik, gerekse figür seçimi ve işlenişi bakımından ST 98-198 kasa numaralı örnekle aynı olan eser diğer sunakla aynı zamanda yapılıp binaya yerleştirilmiş olmalıdır.

10. Analemma Başlangıcı

Envanter No: 4202

Kazı Kasa No: ST.98-164

Ölçüler: Y.0. 69 m. G. 0.60m. D.0.42 m.

Buluntu yeri: K+2 karesi +2,55 m. seviyesi

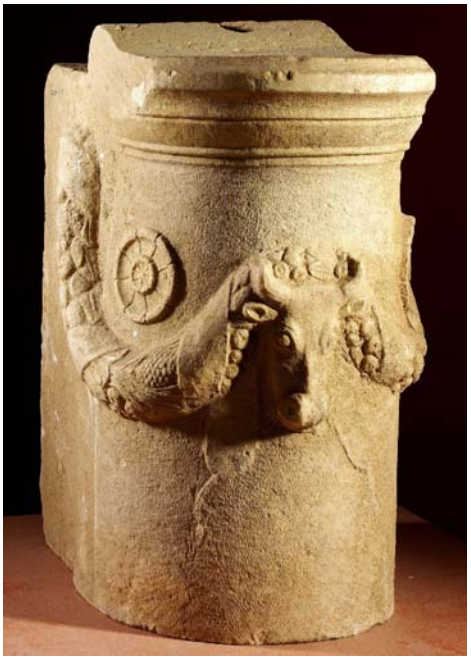

Şekil 3.32 *Analemma* Başlangıç bloğu (Taşkın, 2003).

Orta kristalli gri-beyaz renkteki mermer bloğun alt, üst ve arka bölümlere, *analemma*'yı oluşturan diğer bloklar gelmektedir (Şekil 3.33). *Parodos*, *orkhestra* ve merdiven arasındaki bloğun yüzeyi, sirkülasyonu rahatlatmak amacıyla kavisli şekillendirildiği için silindir sunaklara benzetilmektedir (Şekil 3.32).

Üzerindeki *bukranion* ve *girland* kabartmaları da, silindir sunaklarla uyum göstermektedir. Buna rağmen alt ve üstteki profiller, sunakların değil *analemma*'nın profillerine benzer şekilde işlenmiştir. Binaya ait özgün yapı bloğu olduğu için, dikdörtgen sunakla aynı tarihte (İÖ. 2. yüzyıl sonu) yapıldığı kabul edilmelidir.

Şekil 3.33 *Analemma* başlangıç bloğunun özgün yeri (Öz, 2004)

3.6.2. Sikke Katalogu

Metropolis *bouleuterion* kazılarında ele geçen küçük buluntular; sikkeler, seramikler, figürin parçaları ve diğer küçük kullanım malzemeleri olarak gruplanabilir. Özellikle sikkeler ve seramikler, tarihlendirmeye yardımcı olmaları bakımından etraflıca incelenmişlerdir. Sikkeler sayesinde kentin ekonomik açıdan gelişmiş olduğu dönemler ve ticaret yaptıkları kentler hakkında bilgi edinilebilir. Metropolis sikkeleri ışığında, kentin en zengin dönemini Geç Helenistik Dönem olarak değerlendirmek yanlış olmaz. Az sayıda bulunan yabancı kent sikkelerine

göre ise, Metropolis'in yakındaki diğer Ion kentleriyle özellikle Ephesos ve Kolophon ile ticari ilişkiler içinde olduğu anlaşılmaktadır.

Kazılar sırasında bulunan 17 adet sikkenin çoğunluğu Helenistik Dönem'e tarihlenmektedir. Bunlardan hiçbiri yan yana veya aynı konteks içinde bulunmamıştır. Bu yüzden muhtemelen toprak erozyonuyla birlikte gelmişler ve yapının tarihlenmesi için kullanılmaları düşünülemez. Fakat ilginçtir ki; sikkeler arasında en fazla yoğunluğa sahip olan Metropolis kent sikkeleri, *bouleuterion*'un yapım tarihi olarak düşünülen İÖ. 150 yıllarına denk düşmektedir. Özellikle ön yüzünde kentin koruyucu tanrısı Ares'in büstü ve arka yüzünde yıldırım demeti olan sikkeler çoğunluktadır ve kentte İÖ. 150-50 yılları arasında kullanılmışlardır (Şekil 3.34).

Şekil 3.34 Helenistik Dönem Metropolis kent sikkesi (SNG Righetti No:634)

1. Sikke
Envanter No: 4637
Kasa No: BUL K 99/3
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, H4 plankaresi
Seviye: + 4,96 m.
Ön Yüz: Apollon başı, sağa dönük
Arka Yüz: Sağa dönük süvari, üzerinde yazı (?)
Basım yeri: Kolophon
Tarih: İÖ. 330 - 285
Çap: 9 mm.
Ağırlık: 1,62 gr.
Paralel: BMC 40 36; SNG Cop V 167

2. Sikke
Envanter No: 4742
Kasa No: BUL K 99/55
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, G5 plankaresi
Seviye: Yüzey
Ön Yüz: Aphrodite
Arka Yüz: Boğa
Basım yeri: Knidos
Tarih: Erken Helenistik, İÖ. 300-190
Çap: 12,5 mm.
Ağırlık: 1,72 gr.
Paralel: SNG Cop IV 303

3. Sikke
Envanter No: 4638
Kasa No: BUL K 99/4
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, H4 plankaresi
Seviye: + 3,90 m.
Ön Yüz: Tyche
Arka Yüz: Fil
Basım yeri: Antioch ad Orontes (Antakya)
Tarih: Antiokhos I (İÖ. 281-261)
Çap: 15 mm.
Ağırlık: 2,70 gr.
Paralel: SNG Cop II 74

4. Sikke
Envanter No: 4741
Kasa No: BUL K 99/54
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, H6 plankaresi
Seviye: yüzey
Ön Yüz: Kanatları açık arı
Arka Yüz: Geyik
Basım yeri: Ephesos
Tarih: Helenistik (İÖ. 202-133)
Çap: 20 mm.
Ağırlık: 5,92 gr.
Paralel: BMC 61 124; SNG Cop V 299

5. Sikke
Envanter No: 4581
Kasa No: BUL 99/28
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, I3 plankaresi
Seviye: + 3,20 m.
Ön Yüz: Ares başı, sağa dönük, başında miğfer
Arka Yüz: Yıldırım demeti, altında [Δ]ΙΟΓΕΝ[ΗΣ]
Basım yeri: Metropolis
Tarih: İÖ. 2 yüzyıl sonu
Çap: 18 mm.
Ağırlık: 3,90 gr.
Paralel: BMC 175 1; SNG Cop V 904

6. Sikke
Envanter No: 4595
Kasa No: BUL 99/42
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, H4 plankaresi
Seviye: + 3,35 m.
Ön Yüz: Tyche
Arka Yüz: Ares, kalkan ve mızrak taşıyor
Basım yeri: Metropolis
Tarih: Helenistik Dönem
Çap: 16 mm.
Ağırlık: 3,10 gr.
Paralel: SNG Cop V 906

7. Sikke
Envanter No: 4630
Kasa No: BUL 99/57
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, H4 plankaresi
Seviye: + 3,31 m.
Ön Yüz: Ares başı, sağa dönük, başında miğfer
Arka Yüz: Yıldırım demeti
Basım yeri: Metropolis
Tarih: Helenistik Dönem
Çap: 17 mm.
Ağırlık: 3,54 gr.
Paralel: BMC 175 1; SNG Cop V 904

8. Sikke
Envanter No: 4636
Kasa No: BUL K 99/2
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, H4 plankaresi
Seviye: + 5,09 m.
Ön Yüz: Ares başı, sağa dönük, başında miğfer
Arka Yüz: Yıldırım demeti
Basım yeri: Metropolis
Tarih: Helenistik Dönem
Çap: 11 mm.
Ağırlık: 3,39 gr.
Paralel: BMC 175 1; SNG Cop V 904

9. Sikke
Envanter No: 4672
Kasa No: BUL K 99/18
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeydoğusu, I5 plankaresi
Seviye: + 6,42 m.
Ön Yüz: Ares başı, sağa dönük, başında miğfer
Arka Yüz: Yıldırım demeti
Basım yeri: Metropolis
Tarih: Helenistik Dönem
Çap: 18 mm.
Ağırlık: 3,72 gr.
Paralel: BMC 175 1; SNG Cop V 904

10. Sikke
Envanter No: 4689
Kasa No: BUL K 99/19
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, I5 plankaresi
Seviye: + 5,67 m.
Ön Yüz: Ares başı, sağa dönük, başında miğfer
Arka Yüz: Bozuk
Basım yeri: Metropolis
Tarih: Helenistik Dönem
Çap: 16 mm.
Ağırlık: 3,90 gr.
Paralel: BMC 175 1; SNG Cop V 904

11. Sikke
Envanter No: 4692
Kasa No: BUL K 99/22
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeydoğusu, I5 plankaresi
Seviye: + 5,05 m.
Ön Yüz: Ares başı, sağa dönük, başında miğfer
Arka Yüz: Yıldırım demeti
Basım yeri: Metropolis
Tarih: Helenistik Dönem
Çap: 21 mm.
Ağırlık: 3,65 gr.
Paralel: BMC 175 1; SNG Cop V 904

12. Sikke
Envanter No: 4693
Kasa No: BUL K 99/23
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeydoğusu, I5 plankaresi
Seviye: + 4,64 m.
Ön Yüz: Tyche
Arka Yüz: Ayakta figür (Ares?)
Basım yeri: Metropolis
Tarih: Helenistik Dönem
Çap: 12 mm.
Ağırlık: 1,83 gr.
Paralel: SNG Cop V 906

13. Sikke
Envanter No: 4711
Kasa No: BUL K 99/40
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, H6 plankaresi
Seviye: + 7,41 m.
Ön Yüz: Ares başı, sağa dönük, başında miğfer
Arka Yüz: Yıldırım demeti
Basım yeri: Metropolis
Tarih: Helenistik Dönem
Çap: 14 mm.
Ağırlık: 3,10 gr.
Paralel: BMC 175 1; SNG Cop V 904

14. Sikke
Envanter No: 4713
Kasa No: BUL K 99/42
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, H6 plankaresi
Seviye: + 6,70 m.
Ön Yüz: Ares başı, sağa dönük, başında miğfer
Arka Yüz: Yıldırım demeti
Basım yeri: Metropolis
Tarih: Helenistik Dönem
Çap: 12 mm.
Ağırlık: 2,01 gr.
Paralel: BMC 175 1

15. Sikke
Envanter No: 4720
Kasa No: BUL K 99/49
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, *agora*, G6 plankaresi
Seviye: + 6,85 m.
Ön Yüz: Tyche, sağa dönük, sur bedenli, taçlı
Arka Yüz: Çam kozalağı, kent monogramı ΜΑΡ ve magistrat ismi ΔΙΟΓΕ[ΝΗΣ]
Basım yeri: Metropolis
Tarih: İÖ. 1. yüzyıl sonu – İS. 1. yüzyıl Başı
Çap: 13 mm.
Ağırlık: 1,61 gr.
Paralel: SNG Cop V 907

16. Sikke
Envanter No: 4552
Kasa No: BUL 99/8
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, H2 plankaresi
Seviye: Dolgu Toprağı
Ön Yüz: Ares başı, sağa dönük, başında miğfer
Arka Yüz: Yıldırım demeti
Basım yeri: Metropolis
Tarih: İÖ. 2. yüzyıl sonu
Çap: 15 mm.
Ağırlık: 2,75 gr.
Paralel: BMC 175 1; SNG Cop V 904

17. Sikke
Envanter No: 4545
Kasa No: BUL 99/1
Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzeyi, I2 plankaresi
Seviye: Kule yanı yüzey
Ön Yüz: Cepheden büst
Arka Yüz: Ortada büyük **M** altında **B**, solda dikey **ANNO**, üstte haç,altta **NIKO** yazısı
Basım yeri: Nikomedia (İzmit)
Tarih: Bizans Dönemi, Justinian I (İS. 527-565)
Çap: 31 mm.
Ağırlık: 11,61 gr.
Paralel: SB 441

3.6.3. Seramik Katalogu

Eğimli bir arazi yapısına sahip alanda, seramiklere bağlı bir tabakalaşma oluşması beklenemez. Bu yüzden özellikle yüksek duvar dibinde birikmiş veya zemin üzerinde ele geçen seramikler, inceleme konusu olabilir. Ayrıca ele geçen seramiklerin, yapının olası dönemleriyle ilgili yeterli yoğunlukta bilgi vermesi beklenir. *Bouleuterion* kazıları sırasında ele geçen seramikler çok sayıda ve farklı dönemlere ait oldukları için, aralarında bir ayıklama yapılması zorunlu olmuştur.

1998 ve 1999 yılları arasında yapılan kazılarda, yaklaşık 750 m^2 alan kazılmış ve bu alandan 24 kasa dolusu seramik ele geçmiştir (Şekil Ek.81-94). Bulunan toplam 3024 adet seramikten 898 adedi Helenistik, 1735 adedi Roma ve 391 adedi de Bizans Dönemi'ne tarihlenmektedir (Tablo 3.1). Seramiklerin hemen hepsi bütünlenemeyen parça halinde ve genellikle gövde parçası olup, tarihlendirmede nispeten işe yarayan ağız, kulp ve dip parçaları daha az yoğunluktadır. Her kasada en yoğun bulunan seramikler Roma Dönemi'ne aittir. Üst kotlarda Helenistik seramik az, Bizans seramiği fazla iken, alt kotlarda yani zemine yakın kısımlarda durum tam tersidir. Bu yüzden yapının kullanım dönemleri bakımından Bizans seramiklerini elemek gerekmektedir.

Tablo 3.1 Bouleuterion kazılarında bulunmuş seramiklerin dönemsel dağılımı

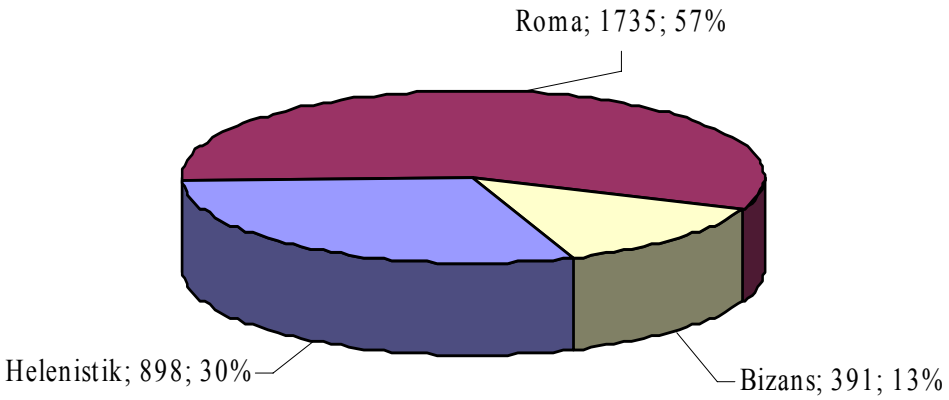

Seramik kasalarından sadece iki tanesinde inceleme yapılabilecek yoğunlukta seramik buluntusuna rastlanmıştır. Bu kasalardan biri (BUL.K 99/61) yapının kuzeybatı duvarının hemen yanında bulunan seramiklerden ibarettir. Kasa içinde 345 adet Helenistik ve 28 adet Roma Dönemi'ne ait seramik bulunmuştur. Seramiklerin çoğu değişik *amphora*lara sahip gövde ve kulp parçalarıdır. Kulplardan beş tanesinde tarihleme ve tanımlamasına yardımcı olan atölye mühürlerine rastlanmıştır. Katalog No: 1a'da görülen mührün üzerinde "ΕΠΙ ΠΑΥΣΑΝΙΑ" yazısı görülür. Benzer örneklerin yardımıyla bu mühre sahip eserin, İÖ. 174-146 yılları arasına tarihlenen Pausanias III atölyesine ait bir Rodos amphorası olduğu söylenebilir[18].

Böylece bu parçayla birlikte bulunmuş diğer Helenistik Dönem seramikleri de aynı zamana tarihlenebilir. Sonuç olarak *bouleuterion*'un kuzey tarafında bulunan bazı *amphora* parçaları, mevcut meclis binasının ilk evresine veya yürütme kurulu binasına (*prytaneion*) işaret etmektedir. Aslında tüm yeme içme kaplarının, aynı zamanda ziyafet mekanı olan *prytaneion*'da kullanılmış olması mümkündür. Burada ele geçen bir *amphora* kulbu üzerindeki monogramın (Katalog No: 4a) benzerlerinin, İÖ. 4. yüzyılın sonunda kullanıldığı görülmektedir[19]. Böylece mevcut yapılardan önceki dönemlerde (İÖ. 4. ve 3. yüzyıl), bu alanda *prytaneion* veya meclis işlevi gören erken bir mekanın bulunduğu düşünülebilir.

Diğer seramik kasasındaki (BUL.K 99/74) seramikler ise, 2G plankaresi içinde zeminin hemen üstünde ele geçmiştir. 86 adet seramik içinde 54 Helenistik, 32 Roma ve 7 Bizans seramiğine rastlanmıştır. Buluntular çoğunlukla Helenistik Dönem'e tarihlenen kase gövde, dip ve ağız parçalarından oluşmaktadır. Kataloğa alınan parçalar ise, aynı kaplara ait ağız ve gövde parçalarından oluşmaktadır (Katalog No: 1-9). Sonuç olarak bazı istisnalar dışında tüm seramik grubu İÖ. 2. yüzyıla tarihlenmektedir.

---

[18] G. Şenol (2000, s:325) tarafından benzeri verilen mühürlü *amphora*'nın, Rodos ile karşı kıyısında üretilen eserlere basılan Pausanias III isimli yöneticiye ait olduğu belirtilmektedir. Fakat bu örneklerde ayrıca Artamitios ve Panamos gibi ay isimleri de görülür. Farklı dönemlerde Pausanias isimli üç üretici olduğu bilinmektedir. Pausanias I (İÖ. 269-240), Pausanias II (İÖ. 225-211) ve Pausanias III (İÖ. 174-146) yılları arasında Rodos çevresinde, *amphora*'ların denetiminden sorumlu yöneticilik yapmışlardır.

[19] Nikandros grubu Rodos *amphora*'sı (Şenol, 2001, Lev. 21a).

1. Amphora ağız boyun parçası, kulbunda "ΕΠΙ ΠΑΥΣΑΝΙΑ" (Katalog No:1a)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: pembe (5YR 7/4), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış yüzey rengi çok açık kahverengi (10YR 8/4), iç yüzey rengi pembe (7.5YR 7/4).

Paralel: Riley, 1979, fig. 69, 22; Aydınoğlu, 1993, Şek. 16, 41-42, Tip. III.; Şenol. 2000, s. 205, fig. 205.

Tarih: İÖ. 174-146

A.Ç.= 13.4 cm. H= 10.2 cm.

2. Amphora ağız boyun parçası, (Katalog No:1b) kulbundaki mühür tam okunamamıştır.

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: kırmızı (2.5YR 5/8), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış yüzey rengi açık kırmızı (2.5YR 6/8), iç yüzey rengi açık kırmızı (2.5YR 6/6).

Paralel: Riley, 1979, fig. 69. 22; Aydınoğlu, 1993, Şekil. 16, 41-42, Tip. III.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 16 cm. H= 6.8 cm.

3. Amphora ağız – boyun parçası (Katalog No: 2a)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: açık kırmızı (2.5YR 6/6), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış yüzey rengi kırmızımsı sarı (5YR 7/6), iç yüzey rengi kırmızımsı sarı (5YR 7/6).

Paralel: Riley, 1979, fig. 69, 22; Aydınoğlu, 1993, Şekil. 16, 41-42, Tip. III.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 19.6 cm. H= 7.3 cm.

4. Amphora ağız – boyun parçası (Katalog No: 2b)

Buluntu Yeri: *Bouleterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: kırmızı (10R 5/6), kil mikalı, kalsit katkılı

Yüzey İşlemleri: dış ve iç yüzey rengi açık kırmızı (2.5YR 6/8).

Paralel: Riley, 1979, fig. 69, 22; Aydınoğlu, 1993, Şekil. 16, 41-42, Tip. III.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 11.2 cm. H= 7.7 cm.

5. Amphora ağız – boyun parçası (Katalog No: 2c)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: pembe (7.5YR 7/4), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış ve iç yüzey rengi çok açık kahverengi (10YR 8/2).

Paralel: Aydınoğlu, 1993, Şekil. 4, 9, Tip. I; Grace-Petropoulakou, 1970, s. 367.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 11 cm. H= 5.1 cm.

6. Amphora ağız – boyun parçası (Katalog No: 3a)

Buluntu Yeri: Bouleterion kuzey bölüm, 5H plankaresi, *bouleuterion* kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: pembe (7.5YR 7/4), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış ve iç yüzey rengi pembe (5YR 7/4).

Paralel: Aydınoğlu 1993, Şekil 4, 9, Tip I; Grace-Petropoulakou 1970, s.367.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 18 cm. H= 7 cm.

7. Amphora mantar şekilli dip parçası (Katalog No: 3b)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: pembe (2.5YR 5/8), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış yüzey rengi çok açık kahverengi (10YR 7/4), iç yüzey rengi açık kırmızı (2.5YR 6/8).

Paralel: Gassner, 1997, taf. 37, 426.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

K.Ç.= 5.3 cm.

8. Kase (Katalog No: 5a)

Buluntu Yeri: Bouleterion kuzey bölüm, 5H plankaresi, *bouleuterion* kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: açık kırmızı (7.5YR 6/6), kil mikalı, kalsit katkılı

Yüzey İşlemleri: iç ve dış yüzey tamamen aşınmış, firnis görünmüyor.

Paralel: Gassner, 1997, taf. 10, 168.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 9.6 cm. K.Ç.= 5.3 cm. H= 9.4 cm.

9. Kase ağız-gövde parçası (Katalog No: 5b)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: kırmızımsı sarı (5YR 6/6), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış yüzey rengi kırmızı (2.5YR 5/8), iç yüzey rengi kırmızı (10R 5/6).

Paralel: Mit.Leon, 1991, taf. 2, A7; Meriç, 2002, taf. 1, K7.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 12 cm.

10. Kase ağız-gövde parçası (Katalog No: 5c)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: kırmızımsı sarı (5YR 6/6), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış yüzey rengi çok açık kahverengi (10YR 7/4), iç yüzey rengi kırmızı (2.5YR 5/8).

Paralel: Mitsopoulos-Leon, 1991, taf. 6, A29; Rotroff, 2002, pl. 5, 13.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 13 cm.

11. Kase ağız-gövde parçası (Katalog No: 6a)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 2G ve 2F kareleri kuzeydoğu yönü, seviye: 2.83 / 1.50 m.

Kasa No: BUL.K. 99/74

Kil Rengi: açık kahverengi (10R 6/3), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış yüzey rengi kırmızımsı sarı (7.5YR 6/6), iç yüzey rengi kırmızımsı sarı (7.5YR 6/8).

Paralel: Gürler, 1994, No.17.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 10.6 cm.

12. Kase ağız-gövde parçası (Katalog No: 6b)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 2G ve 2F kareleri kuzeydoğu yönü, seviye: 2.83 / 1.50 m.

Kasa No: BUL.K. 99/74

Kil Rengi: kırmızımsı sarı (7.5 YR 6/6), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı

Yüzey İşlemleri: dış yüzey rengi siyah firnisli (5YR 2.5/1), iç yüzey rengi çok koyu gri firnisli (7.5YR 3/1).

Paralel: Gassner, 1997, taf. 6, 106-107; Mitsopoulos-Leon, 1991, taf. 11, A56.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 16.4 cm.

13. Kase ağız –gövde parçası (Katalog No: 7a)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: koyu kırmızımsı gri (2.5YR 4/1), kil mikalı.

Yüzey İşlemleri: dış yüzey rengi kırmızımsı kahverengi (5YR 4/3), iç yüzey rengi koyu gri (7.5YR 4/1).

Paralel: Gassner, 1997, taf. 6, 106-107; Mitsopoulos-Leon, 1991, taf. 11, A56.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 23.4 cm.

14. Kase ağız –gövde parçası (Katalog No: 7b)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: açık kırmızı (10R 6/8), kil mikalı, kalsit katkılı.

Yüzey İşlemleri: dış ve iç yüzey siyah firnisli, dış yüzde kil boya ile yapılmış yaprak izleri.

Paralel: Behr, 1988, abb. 13, Nr. 55-58; Mitsopoulos-Leon, 1991, taf. 33, B46.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 11.2 cm.

15. Lekane ağız –gövde parçası (Katalog No: 7c)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, Bouletrion kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: kırmızı (10R 5/8), kil mikalı, kalsit katkılı.

Yüzey İşlemleri: ağız kenar rengi koyu kırmızımsı gri (10R 4/1), iç yüzey rengi kırmızımsı sarı (5R 6/6).

Paralel: Gassner, 1997, taf. 22, 288.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 33 cm.

16, Güveç kabı ağız- gövde parçası (Katalog No: 8a)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 5H plankaresi, kuzey duvarının kuzeybatı köşesinin yanı, seviye: +5.90 / 5.68 m.

Kasa No: BUL.K. 99/61

Kil Rengi: kırmızı(10YR 4/6), kil mikalı, kalsit ve kum katkılı.

Yüzey İşlemleri: dış ve iç yüzey kil renginde.

Paralel: Wintermeyer, 1984, s. 249, 1.

Tarih: İÖ. 2. yüzyıl

A.Ç.= 12.8 cm.

17. Efes tipi Kandil (Katalog No: 9a)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 3E plankaresi, Eksedra'nın batı tarafı, seviye: +1,65 m. şist taban üstü

Kasa No: BUL.K. 99/214

Kil Rengi: Gri (2,5Y 7/2), mikalı, kalsit ve kum katkılı.

Yüzey İşlemleri: Yarı mat koyu gri (Gley 1 3/N) firnis, *maeander* motifleri,

Paralel: Gürler, 1994, s. 203, Kat. No.187, çiz. 51, lev. 41.

Tarih: İÖ. Geç 1. yüzyıl

Uzunluk = 12,2 cm.

18. Red on White tipi Kandil (Katalog No: 9b)

Buluntu Yeri: *Bouleuterion* kuzey bölüm, 99-C duvarının kuzeydoğusu yanı, seviye: Anakaya zemin üstü

Kasa No: BUL.K. 99/59

Kil Rengi: Kırmızı (2,5YR 5/8), mika ve kireç katkılı.

Yüzey İşlemleri: Beyaz astar üzerine kırmızı firnis, ortada Isis (?) figürü

Paralel: Miltner, 1937, taf. XII, fig. 101 (Serapis figürlü).

Tarih: İS. 1. yüzyıl

Uzunluk = 5,7 cm.

Tablo 3.2 Kazılarda bulunan seramiklerin seviye ve dönemsel dağılımı

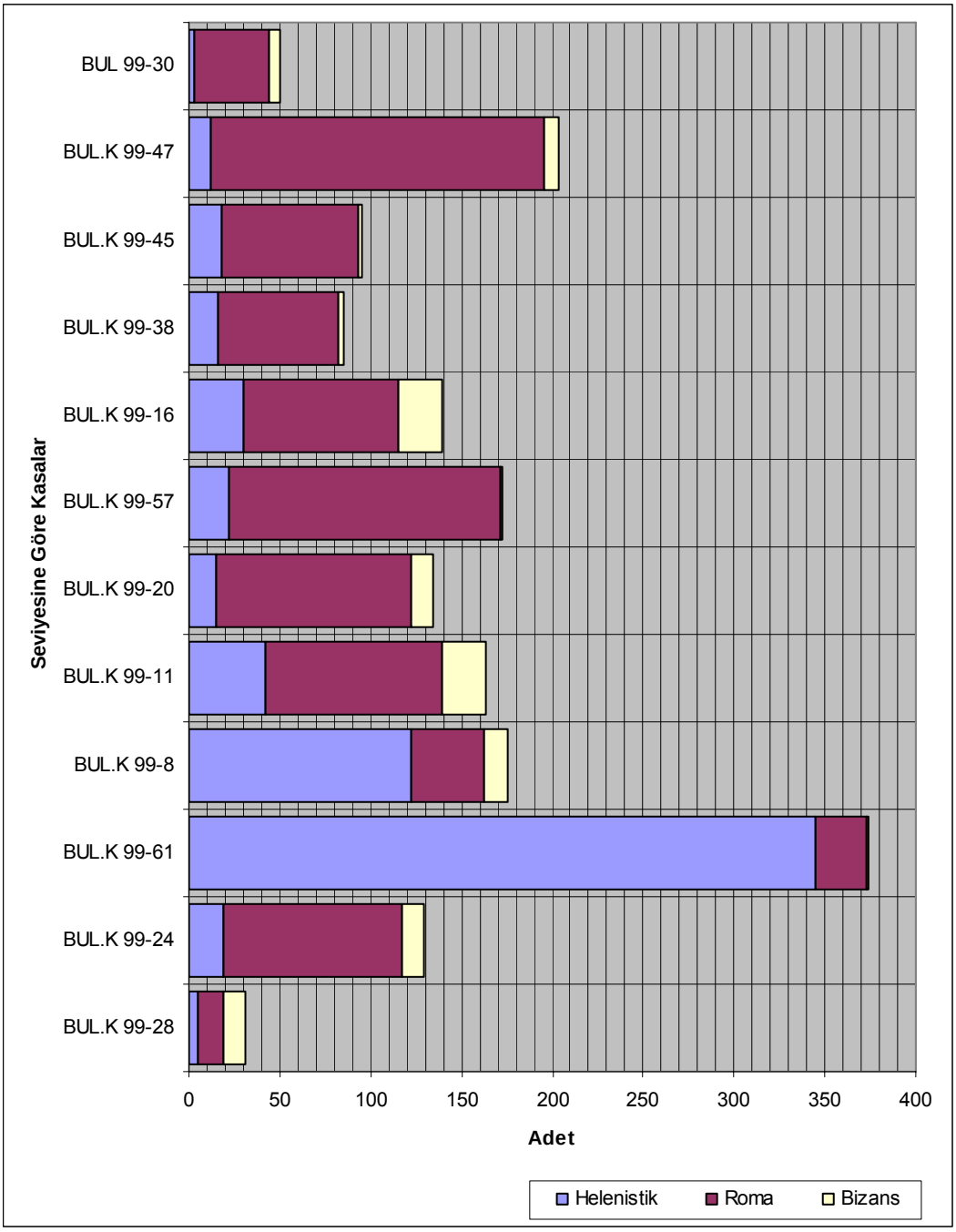

3.6.4. Küçük Buluntu Kataloğu

Kazılar sırasında sikke ve seramiklerle birlikte, envanterlik olarak değerlendirilmiş arkeolojik eserler küçük buluntu olarak adlandırılmaktadır. *Bouleuterion* alanı içinde küçük buluntu sayılabilecek, stel parçaları, bronz heykel parçaları ve mermerden yapılmış günlük kullanım malzemeleri ortaya çıkarılmıştır. Küçük boyutlu oldukları için tarihleme olanağı vermeyen, adak steli ile bronz heykelin yapı içinde kullanıldığı düşünülebilir.

Tablo 3.3 Küçük buluntu katalog listesi

	BULUNTU CİNSİ	**BULUNTU YERİ**	**KASA NO:**	**ENV.**	**AÇIKLAMA**
1	Stel parçası	Bul-K, 2D, Moloz içi	Bul-K 99-201	5293	26,5x8 cm
2	Sikke Hell	H+4 karesi, sev:+3.31 m.	Bul 99-57	4630	Metropolis, Ares, Yıldırım
3	Sikke Hell	H+4 karesi, Sev:+3.35 m.	Bul 99-42	4595	Metropolis, Tyche, Ares
4	Sikke Hell	I+3 karesi, Sev:+3.20 m.	Bul 99-28	4581	Metropolis, Ares, Yıldırım
5	Sandaletli bronz ayak	Bul-G 5. Sıra üstü sev:+3.20	Bul 99-21	4574	
6	PT çömlek	H+3 karesi, Merdiven üstü	Bul 99-18	4571	Bizans, r=20,4 h=27,8
7	Sikke Hell	H+2 karesi, dolgu toprağı	Bul 99-8	4552	Metropolis, Ares, Yıldırım
8	Sikke Bizans	I+2 karesi, Güney kule yanı	Bul 99-1	4545	Nicomedia, büst, *anno m*
9	Seramik kasası	I+2 karesi	Bul 99-3	4547	Hell=6, Roma=25 Bizans=40
10	Seramik kasası	B+2 karesi, *Agora* batı duvarı	Bul 99-14	4567	Hell=11, Roma=11,Biz=15
11	Seramik kasası	H+3 karesi, sev:+4.45/+2.45 m	Bul 99-22	4575	Hell=39, Rom=178 Biz=79
12	Seramik kasası	K+5 karesi, sev:+6,10/+7,78 m.	Bul 99-30	4583	Hell=3, Rom=41, Biz=6
13	Seramik kasası	K+5 karesi, oturma sırası sev:+5.57/4.88 m	Bul 99-48	4601	Roma=20, Biz=7
14	Seramik kasası	H+4 karesi, sev:+3.60 m.	Bul 99-56	4629	Hell=43, Rom=194, Biz=82
15	Seramik kasası	Bul-K, sev:+4.30 m.	Bul 99-59	4632	Hell=26,Rom=117, Biz=10

	BULUNTU CİNSİ	BULUNTU YERİ	KASA NO:	ENV.	AÇIKLAMA
16	Sikke Hell	H+4 karesi, sev:+5.07 m.	Bul-K 99-2	4636	Met,Ares,Tyche
17	Sikke Hell	H+4 karesi, sev:+4.96 m.	Bul-K 99-3	4637	Kolophon,Apollon, Süvari İÖ.350-300
18	Sikke Hell	H+4 karesi, sev:+3.90 m.	Bul-K 99-4	4638	Seleukoslar, Tyche, Fil
19	Seramik kasası	H+4 karesi, sev:+4.30/5.19 m.	Bul-K 99-6	4640	Hell=51,Rom=117, Biz=19
20	Seramik kasası	H+5 karesi, sev:+6.00/+5.19 m.	Bul-K 99-8	4662	Hell=122,Rom=40, Biz=13
21	Seramik kasası	I+5 karesi, sev:+6.88/+5.19 m.	Bul-K 99-11	4665	Hell=42,Rom=97, Biz=24
22	Seramik kasası	I+5 karesi, sev:+7.02/6.30 m.	Bul-K 99-16	4670	Hell=30,Rom=85, Biz=24
23	Sikke Hell	I+5 karesi, sev:+6.42 m.	Bul-K 99-18	4672	Hell. Metropolis, Ares,Yıldırım İÖ.150-50
24	Sikke Hell	I+5 karesi, sev:+5.67 m.	Bul-K 99-19	4689	Metropolis, Ares
25	Mermer tekne biçimli blok	GK ,güney kule iç duvarında devşirme	GK 99-5	5371	
26	Taş Tekne	I+5 karesi sev=+6.40 m.	Bul.K 99-15	4669	
27	Seramik kasası	I+5 karesi, sev:+6.30/5.60 m.	Bul K 99-20	4690	Hell=15, Rom=107, Biz=12
28	Sikke	I+5 karesi, sev:+5,05 m.	Bul K 99-22	4692	Metropolis, Ares İÖ:150-50
29	Sikke	I+5 karesi, sev:+4.64 m.	Bul K 99-23	4693	Metropolis,Tyche, Tanrıça
30	Seramik kasası	I+5 karesi, sev: +5.60/4.50 m.	Bul K 99-24	4694	Hell=19, Rom=98, Biz=12
31	Seramik kasası	I+5, J+5 kareleri, sev:+4.50/4.43 m.	Bul K 99-28	4698	Hell=5, Rom=14, Biz=12
32	Seramik kasası	J+4, J5 kareleri, sev:+4.93/+4.67 m.	Bul K 99-34	4704	Hell=3, Rom=20, Biz=1
33	Seramik kasası	I+6, H+6 kareleri, sev:+6,05/7,15 m.	Bul K 99-38	4709	Hell=16, Rom=66, Biz=3
34	Sikke	H+6 karesi, sev:+7,41 m.	Bul K 99-40	4711	Metropolis, Ares, İÖ.150-50
35	Sikke	H+6 karesi, sev:+6,70 m.	Bul K 99-42	4713	Met,Ares,Yıldırım, (150-50)
36	Seramik kasası	G+6, H+6, I+6, J+6 kare, sev:+7.15/7.76 m.	Bul K 99-45	4716	Hell=18,Rom=75, Biz=2

	BULUNTU CİNSİ	BULUNTU YERİ	KASA NO:	ENV.	AÇIKLAMA
37	Seramik kasası	G+6 karesi, sev:+7.46/7.33 m.	Bul K 99-47	4718	Hell=12,Rom=183, Biz=9
38	Sikke Hell.	G+6 karesi, sev:+6.85 m.	Bul K 99-49	4720	Metropolis,Tyche
39	Sikke Hell.	H+6	Bul K 99-54	4741	Ephesos, arı, geyik
40	Sikke Hell.	G+5,Yüzey altı	Bul K 99-55	4742	?,Apollon, Boğa
41	Seramik kasası	H+5 karesi, sev:+7.52/5.92 m.	Bul K 99-57	4744	Hell=22, Rom=149
42	Seramik kasası	H+5 karesi, KB köşesi sev:+5.90/5.68 m.	Bul K 99-61	4795	Hell=345, Rom=28
43	Seramik kasası	G+2 karesi, KB köşesi sev:+2,18 / 1,50 m.	Bul K 99-74	4795	Hell=54, Rom=32, Bizans=7
44	Sikke Roma	H+2 karesi, KD köşesi sev:+1.29 m	Bul K 99-64	4799	?, Faustina, Nike İS. 161-180
45	Seramik kasası	K+2, K+3 karesi, sev:+1.00/+2.50 m.	St 98-173	4211	Hell=7, Rom=9, Biz=9
46	Seramik kasası	J+3 karesi, Zemin sev:+1.80/1.60 m.	St 98-204	4322	Hell=1, Rom=14, Biz=1
47	Seramik kasası	Bul GB Köşesi	St 98-247	4365	Hell=6, Rom=10
48	Seramik kasası	Bul KB Köşesi	St 98-250	4368	Hell=1, Rom=5, Biz=1

3.6.5. Mimari Eleman Kataloğu

Metropolis *bouleuterion*u kazılarında 1998 ve 1999 yıllarında 139 adet önemli buluntu ele geçmiştir. Fakat küçük buluntuların çoğu dolgu toprağı ile gelmiş gibi görünmekte, herhangi bir konteks vermemektedir. Bu yüzden buluntulara göre tarihleme yapmak yanıltıcı olabilir. Mimari buluntuların 91 tanesi taş kataloguna alınmıştır. Katalogdaki taş blokların ancak yarısı profilli ve restitüsyonda yerine konulabilecek durumdadır. Hatta bazı yerlerde tek bir bloktan karar verme durumuna gelinmiştir. Bu yüzden hazırlanan restitüsyonda daha önce yapılmış örneklerden (Miletos, Priene, Herakleia) fazlasıyla yararlanılmıştır.

Buluntuların çoğunluğunu yapı duvarlarında kullanılan kireçtaşı veya mermer bloklar oluşturmaktadır. Bunlar arasında bosajlı olanların dış duvarda, diğerlerinin üst katta veya yapının içinde kullanıldığı kabul edilmektedir. Diğer buluntu yoğunluğunu silmeli bloklar oluşturur. Bu kadar çok olmasının sebebi kazılar sırasında ele geçen tüm profilli blokların, analemma, kat silmesi, geison, sima veya başka bir mimari eleman olarak değil, sadece silmeli blok olarak değerlendirilmesidir. Bir başka neden ise, ele geçen buluntuların çoğunun profili anlaşılmayacak şekilde bozulmuş veya küçük olmasıdır. Ayrıca bütün bu silmeli blokların sadece *bouleuterion*'a ait oldukları düşünülemez. BUL-K 99-91 numaralı mazgal bloğu gibi çevredeki *stoa* gibi yapılara ait olan mimari elemanlar da bulunmaktadır.

Buluntular arasında ilginç bir nokta sütun başlıkları arasındadır. Dört adet sütun başlığının ikisi Dor, diğerleri Ion ve Korinth düzenindedir. Korinth sütun başlığının başka bir yapıya ait olduğu kabul edilirse, Ion başlığına ait parçalar Ionik iç sütunların olduğunu destekler. Şimdiye kadar bu hipotez Miletos ve Herakleia *bouleuterion*'ları bağlamında değerlendirilmekteydi.

Tablo 3.4 *Bouleuterion*'a ait mimari elemanların dağılımı

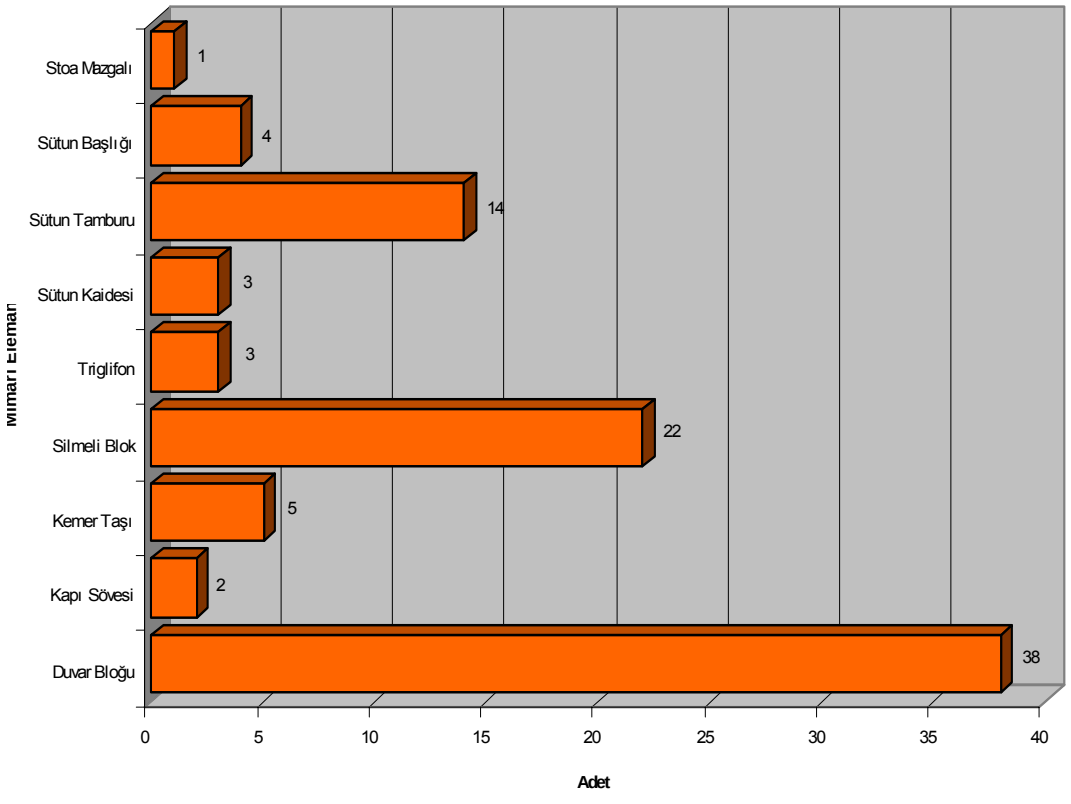

3.6.5.1. Taş Kataloğu

Tablo 3.5 Bouleuterion kazılarında ortaya çıkan mimari bloklar

	TAŞ CİNSİ	BULUNTU YERİ	KASA NO:	ENV. NO:	AÇIKLAMA
1	Mimari blok	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-162	5254	40x52,5 cm.
2	Dorik başlık	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-163	5255	a=88 cm
3	Mimari blok	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-164	5256	
4	Dorik sütun	Bul-K, X, Kuzey duvar	Bul-K 99-165	5257	r=54 cm
5	Mimari blok	Bul-K,X, Kuzey kule	Bul-K 99-166	5258	58x46 cm
6	Silmeli blok	Bul-K, X, sev:-0.27 m. dolgu	Bul-K 99-167	5259	26x20x8 cm
7	2 Mimari parça	Bul-K, X, sev:-0.27 m. dolgu	Bul-K 99-169	5261	10x15x12 23 cm
8	Dorik sütun	Bul-K,X, Kuzey kule	Bul-K 99-170	5262	r=56 cm
9	Dorik sütun	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-171	5263	r=54 cm.
10	Mimari blok	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-172	5264	27.5x39x36 cm.
11	Dorik sütun	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-173	5265	r=54.5 cm.
12	Mimari silmeli blok	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-176	5268	84x21x71 cm.
13	Mimari silmeli blok	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-177	5269	101x22 cm.
14	Mimari silmeli blok	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-178	5270	36.5x22 cm.

	TAŞ CİNSİ	BULUNTU YERİ	KASA NO:	ENV. NO:	AÇIKLAMA
15	Dorik sütun	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-179	5271	
16	Mimari parça	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-180	5272	42 cm.
17	Silmeli parça	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-183	5275	50x20x44 cm.
18	Sütun tamburu	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-185	5277	r=46.5 cm.
19	Mimari parça	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-186	5278	8x48x30 cm.
20	Sütun tamburu	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-187	5279	r=55 cm.
21	Sütun tamburu	Bul-K, X, Kuzey kule	Bul-K 99-188	5280	r=52 cm.
22	Mimari parçalar	Bul-K, X, Kuzey kule	99-193 99-194	5285 5286	
23	Sütun kaidesi	Bul-K, 2C, sev:+1.43 m.	Bul-K 99-196	5288	23x7,5x12 cm
24	Sütun kaidesi	Bul-K,2G	Bul-K 99-207	5353	23x20,5 cm
25	Mimari blok	Bul-K,2G	Bul-K 99-215	5361	12x82,5x67,5 x72 cm
26	Mimari blok	Bul-K, 1D, sev:+1.30 m.	Bul-K 99-240	5438	42x15x21 cm
27	Mimari parça	Bul-K, 1D, sev:+1.30 m.	Bul-K 99-241	5439	49x25x36,5 cm
28	Oturma sırası	K+5 karesi, sev:+5.27 m.	Bul 99-49	4602	?
29	Silmeli blok	Bul-G 5. Sıra üstü sandalet yanı	Bul 99-23	4576	

	TAŞ CİNSİ	BULUNTU YERİ	KASA NO:	ENV. NO:	AÇIKLAMA
30	Mimari Blok	Akr yolu	ST 00-05	6465	52x93 cm.
31	Mimari Blok	Akr yolu	ST 00-06	6466	69x135 cm.
32	Mermer mimari parça	Güney kule, doğu köşede devşirme	GK 99-2	5368	
33	Dorik sütun parçası	GK, güney kule iç duvarında devşirme	GK 99-4	5370	
34	Mermer p. Profilli mimari	GK içi doğuya bakan köşesi devşirme	GK 99-7	5373	
35	Mermer mimari parça	GK, içi dolgu top.	GK 99-8	5374	
36	İon sütun başlığı	H+4 karesi sev=+5.47 m.	Bul.K. 99-7	4641	
37	Yazıtlı sütun parçası	I+5 karesi, 99-C duvarı kuzeydoğusu, +6.50 m.	Bul.K 99-13	4667	
38	Silmeli mermer parça	I+5 karesi sev=+6.40 m.	Bul.K. 99-14	4668	
39	Mimari Parça	I+5 karesi sev=+6-50 m.	Bul. K 99-17	4671	
40	Oturma sırası bloğu	J+5 karesi 5. sıra üzeri sev=+4.41 m.	Bul.K 99-25	4695	
41	Profilli Mimari parça	Bul Kuzey bölüm sev=+1-32 m.	Bul.K 99-66	4801	l=25 cm. g=12 cm.
42	Kapı sövesi	J+3 karesi, sev:+2.05 m.	St 98-209	4327	Güney kule önü
43	Kemer taşı	I+3 karesi, sev:+2.53 m.	St 98-212	4330	
44	Kemer yastık taşı	I+2 karesi, sev:+1.88 m.	St 98-234	4352	Kare

	TAŞ CİNSİ	BULUNTU YERİ	KASA NO:	ENV. NO:	AÇIKLAMA
45	Küçük kemer taşı	I+2 karesi, sev:+1.60 m.	St 98-237	4355	
46	Küçük kemer taşı	I+2 karesi, sev:+1.60 m.	St 98-238	4356	
47	Küçük sütun parçası	E+2 karesi, Bul-K 99-C duvarı içi	Bul K 99-116	5149	r=24, h=35 cm.
48	Mimari blok	E+2 karesi, Bul-K 99-C duvarı içi	Bul K 99-117	5150	70x45 cm.
49	Silmelimermer kaide parçası	F+3 karesi, batı yönü karesi, sev:+2.62 m.	Bul K 99-120	5153	g=29 cm. d=9 cm.
50	Mimari blok	F+3 karesi, batı yönü sev:+2.62 m.	Bul-K 99-121	5154	103x60.5x43.5 cm.
51	Mimari blok	Arnavut çukuru, sev:+3.04 m.	Bul K 99-124	5157	124x99x19 cm.
52	Mimari blok	Arnavut çukuru, sev:+2.99 m.	Bul K 99-125	5158	86x106x27 cm.
53	Mimari blok	E+2 karesi, Bul 99-C duvarı	Bul K 99-126	5159	
54	Silmeli mimari mermer parça	E+2 karesi, Bul 99-D duvarı	Bul K 99-129	5207	36x10x27.5 cm.
55	Silmeli mimari mermer kaide	E+2 karesi, Bul 99-D duvarı	Bul K 99-130	5208	g=47 cm.
56	Mimari blok	E+2 karesi, Bul 99-D duvarı	Bul K 99-131	5209	36x36 cm.
57	Silmeli mimari mermer parçal	E+2 karesi,	Bul K 99-133	5211	23x13,5, 22x19,5, 16x13 cm.
58	Mimari parça	E+2 karesi,	Bul K 99-135	5213	58.5x42 cm.
59	Mimari blok	E+2 karesi,	Bul-K 99-136	5214	25x19 cm.

	TAŞ CİNSİ	BULUNTU YERİ	KASA NO:	ENV. NO:	AÇIKLAMA
60	Mimari blok	F+2 karesi,	Bul-k 99-140	5218	75x43x50 cm.
61	Mimari blok	F+2 karesi,	Bul K 99-141	5219	58x57 cm.
62	Mimari blok	F+2 karesi,	Bul K 99-142	5220	41x65 cm.
63	Silmeli blok	C+2 karesi, sev:+1.84 m.	Bul K 99-145	5223	76x24 cm.
64	2 Mimari blok	C+2 karesi, sev:+1.70 m.	Bul K 99-148	5239	22x17 cm. 10x9x11.5 cm.
65	Mimari blok	C+2 karesi, sev:+2.12 m.	Bul K 99-146	5237	180x87x18 cm.
66	Dor sütun tamburu	C+2 karesi, sev:+1.84 m.	Bul K 99-150	5241	h=1.46, r=56, Yiv=20 cm.
67	Triglifon frizi	Bul K, X, Kuzey kule	Bul K 99-153	5244	
68	Kemer taşı	Bul K, X, Kuzey kule	Bul K 99-159	5250	97x57
69	Kemer taşı	Bul K, X, Kuzey kule	Bul K 99-160	5251	54.5x100 cm.
70	Mimari blok	F+1 karesi,	Bul K 99-161	5252	56x57 cm.
71	Dorik sütun	Bul K, X, Bizans suru	Bul K 99-161-a	5253	r=50 cm.
72	Silmeli köşe Mimari parça	G+2 karesi, KD köşesi sev:+1.73 m.	Bul K 99-67	4802	l=26 cm. g=16 cm.
73	Mimari parça	G+2 karesi, KD köşesi sev:+1.61 m.	Bul K 99-68	4803	Silmeli köşe p. uz=23pen=10
74	Mimari blok	G+2 karesi, KD köşesi sev:+1.90 m.	Bul K 99-75	4974	

	TAŞ CİNSİ	BULUNTU YERİ	KASA NO:	ENV. NO:	AÇIKLAMA
75	Mimari blok (oluklu)	G+2 karesi, KD köşesi	Bul K 99-76	4975	
76	Mimari blok (oluklu)	H+2 karesi	Bul K 99-77	4976	
77	Mimari blok (oluklu)	H+3 karesi	Bul K 99-78	4977	
78	Aslan ayaklı blok	H+3 karesi	Bul K 99-80	4979	
79	Silmeli mimari parça	F+2 karesi, dolgu toprak, sev:2.01 m.	Bul K 99-81	4980	
80	Yazıtlı sutün parçası	F+2 karesi, dolgu toprak, sev:2.50 m.	Bul K 99-82	4981	
81	Korint sutün başlığı parçası	F+2 karesi, sev:2.00 m.	Bul K 99-84		
82	Bosajlı duvar bloğu	F+2 karesi, yüzeye yakın	Bul K 99-85		
83	Mermer mimari parça	F+2 karesi, 99-B duvarı üstü	Bul K 99-87	4986	
84	Bosajlı duvar bloğu	F+1 karesi, yüzey	Bul K 99-88	4987	
85	Bosajlı duvar bloğu	Bul K 99-B duvarı Devşirme olarak	Bul K 99-91	4990	
86	*Stoa* pencere boşluk bloğu	F+2 karesi,	Bul K 99-93	4992	
87	Yazıtlımermer mimari blok	Bizans suru (kuzey) sev:+2.11 m.	Bul K 99-97	5130	81x93x21 cm.
88	Aslan ayaklı blok parçası	D+2 karesi, Bul K 99 –C duvarı sev:+1.74 m.	Bul K 99-107	5140	

	TAŞ CİNSİ	BULUNTU YERİ	KASA NO:	ENV. NO:	AÇIKLAMA
89	Mermer mimari parça	D+2 karesi, Bul K 99 –C duvarı sev:+1.70 m.	Bul K 99-109	5142	
90	Dorik sutün başlığı parçası	C+2 karesi, kuzeydoğu sev:+1.90 m.	Bul K 99-110	5143	
91	Silmelimermer parça 4 adet	E+2 karesi, sev:+1.40 m.	Bul K 99-112	5145	
92	Silmeli Blok Geisipodes	J+2 Karesi Sev: + 1,20 m.	Bul 03-01	-	

3.6.5.2. Kullanılan Mermer Malzeme

Metropolis *bouleuterion*'una ait mimari elemanların çoğu mermerden ve kireçtaşından oluşmaktadır. Sur duvarlarında, *temenos*'larda veya temellerde kullanılan blokların, kent içinde veya yakınındaki taş ocaklarından elde edildiği düşünülmektedir. Fakat mermer bloklar için durum biraz daha karışıktır. Çünkü kullanılan mermer bloklar aynı ocaktan çıkmış olsa bile, farklı niteliklere sahip olabilirler. Örneğin; Atalay (1976, s. 14) tarafından Ephesos kentinin çevresinde 16 mermer ocağı bulunmasına karşın, sadece Yamaç Evleri'nde 47 çeşit mermer tespit edilmiştir. Ayrıca önemli yapılar için dış ülkelerden, özellikle İtalya'dan mermer ithalatı yapıldığı da bilinmektedir.

Ephesos'ta kullanılan mermerleri çıkaran bazı ocakların, Metropolis gibi yakın kentler için de mermer ürettiği kabul edilmektedir. İÖ. 6. yüzyıldan beri işleyen Belevi mermer ocağı ile Kuşini mermer ocağı bölgedeki en zengin yataklardır. Metropolis çevresinde ise, Sağlık ve Kaplancık ocakları başta olmak üzere, Göllüce, Hasançavuşlar ve Adatepe köyleri yakınındaki mermer ocaklarından çıkan malzemenin kullanıldığı düşünülmektedir. Bu amaçla *bouleuterion*'dan alınan örneklerle Kaplancık ocağından alınan örneklerin jeokimyasal analizleri ve

benzerlikleri incelenmiştir[20]. Mineralojik, petrografik ve jeokimyasal açıdan incelenen örneklerin, önce % 10'luk HCL asidine karşı tepkimeleri belirlenmiş, sonra 0,03 mm. kalınlığında kesilerek polarizan mikroskop altında bileşimleri çıkarılmıştır.

Tablo 3.6 Mermer örneklerin modal mineralojik bileşimleri.

Örnek	Dokusal Özellik	Kalsit %	Muskovit ve Serisit %	Opak %	Dolomit %	Kuvars %	Fosil %
Bouleuterion	Granoblastik	97,7	1,0	0,5	0	0,7	0
Kaplancık	Granoblastik	98,0	0,5	0,7	0	0,5	0

Tablo 3.7 Mermer örneklerin anaoksit bileşimleri (% ağırlık).

Örnek	SiO_2	TiO_2	Al_2O_3	Fe_2O_3	MnO	MgO	CaO	K_2O	Na_2O	P_2O_5	Ateş Kaybı	Toplam
Bouleuterion	0,85	0,01	0,18	0,13	0,04	0,31	54,2	0,01	0,01	0	43,7	99,4
Kaplancık	0,88	0,01	0,20	0,13	0,03	0,33	55,1	0,01	0,01	0	43,2	99,9

Analiz raporunda; beyaz renkli iri kristalli karbonat minerallerinden oluşan örneklerin, çatlak ve tabakalanma görünmeyen homojen ve masif bir yapıda olduğu belirtilmektedir. Magmatik sokuluma bağlı benzer kayaçlar, Afyon, Kütahya, İzmir, Torbalı ve Balıkesir'de görülmektedir. Kaplancık ocağından çıkan mermerlerin, homojen yapılı, kenar ve köşesi sivri olmayan büyük bloklar veya kaba işlemeler için

[20] Bu çalışma, Ankara Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü laboratuarında Doç. Dr. Y. K. Kadıoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir (Aybek, 2004, s. 35).

uygun olacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca ocaklardaki katmanlarda aşağılara indikçe, mermerin renginin griden beyaza doğru değişeceği açıklanmaktadır. Böylece *bouleuterion* içindeki farklı renkli mermer kullanımı anlaşılabilir.

3.7. Bouleuterion Mimarisini Oluşturan Ögeler

3.7.1. Bina İçinde Yer Alan Mimari Bloklar

3.7.1.1. Analemma

Toplantı mekanında oturma sıraları ile sahne arasındaki yüksek duvarlar, aynı tiyatrolarda olduğu gibi *analemma* olarak adlandırılmaktadır. Duvarların asıl işlevi, giderek yükselen ve anakayanın sağlamlığından uzaklaşan oturma sıralarına destek olmasıdır. Bu yüzden *analemma*'yı oluşturan blokların, üstten ve yandan gelen basınçları giderecek şekilde sağlam yapılması gereklidir. Aynı zamanda, kapıdan girdikten sonra görülen ilk mimari eleman olmasından ötürü estetik olması istenir.

Metropolis meclis binasındaki *analemma*'ya ait blokların çoğu in situ olarak ele geçmiştir. Güney bölümde üç adet *analemma* bloğu ortaya çıkmasına karşın, kuzey bölümde tüm alt sıra blokları in-situ halde bulunmuştur. Kuzey *analemma* yükselen kısma ait profilli başlık parçaları ile merdiven kenarındaki üst sıra bloklarından birisi, yere düşmüş olarak bulunmuş ve özgün konumuna getirilmiştir (Mimari Katalog No. 1, 2, 3). Bunlar gibi mevcut durumda olmayan diğer bloklar da, kazılar sırasında hemen yakındaki yerlerine yerleştirilmişlerdir (Şekil 3.35).

Analemma yüzeyi, oturma sıralarından 68 cm. yükseğe kadar devam etmekte ve merdiven kenarındaki korkuluk/trabzan işlevi görmektedir. Duvarın en üstündeki profilli blok, merdivenlerin eğimine bağlı olarak, % 44 eğimle yükselmektedir. Oturma sıralarının eğiminin (% 55) farklı olmasının sebebi, *analemma* duvarlarının atnalı formu (yapı aksından 25° eğimle yerleştirilmesi) nedeniyle oturma sıralarının uç kısımlarının uzamasıdır.

Eğimli kısım 4,60 m. boyunca devam ettiğine göre, *analemma*'nın en yüksek noktası başladığı kottan 202 cm. yüksekte olmalıydı. *Orkhestra* zemininden yüksekliği ise, kaide ve alt sıra dahil olmak üzere, 202 + 68 + 24 = 294 cm. olmalıdır. Merdiven köşesinden sonra *analemma* duvarının istinat işlevi kalmadığından dolayı, daha dar bloklardan yapıldığı görülmektedir. Bu noktadan iç sütun sırasına kadar, yaklaşık 5 m. daha eğimli duvar izlenebilir. Fakat bu duvar sadece iki oturma sırasını kapsayacağı için, eğimi de ona göre düşük olacaktır (yaklaşık % 15 eğim). Yan merdivenler de bu hizaya ulaşacağı için, sütunlardan sonra destek veya korkuluk işlevi gören bir duvara ihtiyaç yoktur.

Şekil 3.35 Kuzey *analemma* (Öz, 2004).

Analemma'yı oluşturan bloklar genel olarak, alttaki kaide profili, ortada gövde blokları ve en üstte başlık profili olmak üzere üç yatay hattan oluşmaktaydı. Gövde bloklarından sadece en altta bulunan, 92 cm. genişliğinde, 34 cm. derinliğinde ve 64 cm. yüksekliğindeki bloklardan oluşan sıra ele geçmiştir. Kuzey merdiven köşe bloğu sayesinde, üst sıralardaki blokların da bu boyutlara yakın yapıldığı düşünülmektedir. Geri kalan 202 cm. yüksekliğindeki kısımda en az üç gövde bloğunun daha olabileceği hesaplanmaktadır (Şekil Ek.95-98).

Analemma'nın kaide ve başlık profilleri birbirini tamamlar niteliktedir. Kaide üzerinde alttan itibaren, *fascia*, *scotia*, eğimli *fascia* ve içbükey *cavetto* görülmektedir. *Scotia* ve *cavetto*'nun bitişleri *capulus*'lar yardımıyla gerçekleşmektedir. Bu profile benzeyen, fakat eğimli fascia yerine *kyma recta* görülen bir örnek, İÖ. 2. yüzyıla tarihlenen Kos Dionysos Sunağı'nın ön profilinde bulunmaktadır (Shoe, 1950, s. 359, fig. 7.10).

Başlık profili sadece bloğun dış kısmında işlenmiş olup, merdiven ve oturma sıralarına bakan kısımlar düz bırakılmıştır. Bloğun üst kısmı, sağlamlık ve estetik görüntü açısından her iki yöne eğimli olarak tasarlanmıştır. Başlık profili; gövdeye *apophyge* yaparak bağlanan bir *ovolo*, eğimli *fascia*, dar *cavetto* ve düz *fascia*'dan oluşmaktadır (Şekil 3.36). Rodos Apollon Tapınağı'nda bulunmuş yazıtlı bir devşirme blok üzerinde benzer profile rastlanmıştır (Shoe, 1950, p. 355, fig. 4.12). Her iki profilde, İÖ. 2. yüzyılın tipik tamamlanmamış *ovolo* formu görülmektedir. Fakat ortadaki eğimli *fascia*'nın biraz kavisli olması ve *cavetto*'nun daha geniş tutulması nedeniyle Metropolis örneğinden ayrılmaktadır.

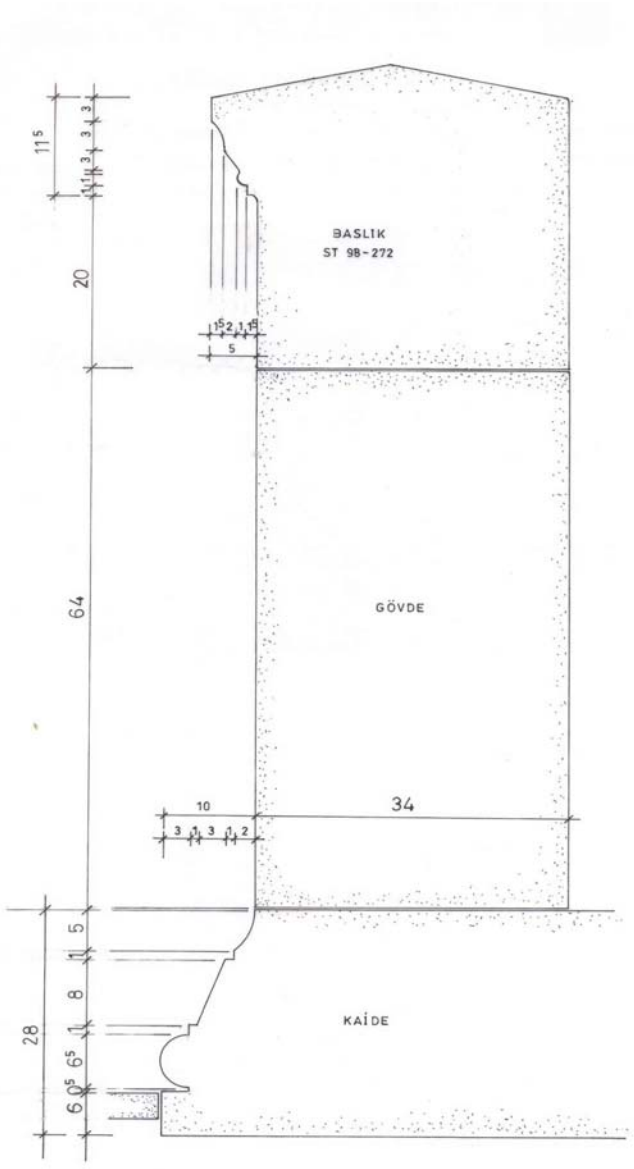

Şekil 3.36 *Analemma* kesiti (Öz, 2004).

3.7.1.2. Oturma Sıraları

Yapının in-situ durumda ele geçen mermer oturma sıralarından, en alttaki iki sıra oldukça iyi korunmuştur. Aradaki sıralar sadece blokaj ve alın taşı seviyesinde kalmışken, 11. sıranın orta bölümü ilginç bir şekilde korunmuş olarak ele geçmiştir. Ayrıca Bizans sur duvarı altında kalan merdivenler ve kenar blokları, 11. oturma sırası seviyesine (+5,45 m.) kadar izlenebilmektedir (Şekil 3.37). Yapının özgün oturma sıralarının, aynı tiyatro alt *cavea*'daki gibi 12 adet olduğu düşünülmektedir. Oturma birimlerinin profilleri, ortaya çıkarılan bu bölümler ve kazılarda bulunan münferit yapı elemanları sayesinde anlaşılmaktadır. Yapım malzemesi olarak, Metropolis'in diğer önemli yapılarında (tiyatro, *stoa*) da kullanılan, yakınlardaki bir ocaktan çıktığı bilinen, bej ve mavi renkli mermer kullanılmıştır.

Şekil 3.37 Güney kısımdaki oturma sıraları (Öz, 2004).

Metropolis *bouleuterion*undaki her bir oturma sırası iki farklı bloktan oluşur. Biri taşıma amaçlı ayna taşı, diğeri ise oturma amaçlı kaplama bloğudur. Oturma sıralarının merdiven kenarlarında, iki blok izlenimi veren, fakat tek bir elemandan

oluşan aslan ayaklı bloklar bulunur. 77 cm. derinliğindeki kaplama bloğunun planda iki kısımdan oluştuğu görülmektedir. Ön kısım (profille birlikte 37 cm.) oturmak için, arkadaki (40 cm.) ise bir üst basamakta oturanların ayağını koyması için tasarlanmıştır. Arkadaki kısımda oluşacak toz veya suyun önde oturanları rahatsız etmemesi için, aralarında 1,5-2 cm. yükseklik farkı bırakılmıştır. Kaplama bloğunun ön kısmı dairesel *torus* ve *kyma reversa* profiliyle 9 cm. kadar öne çıkmaktadır.

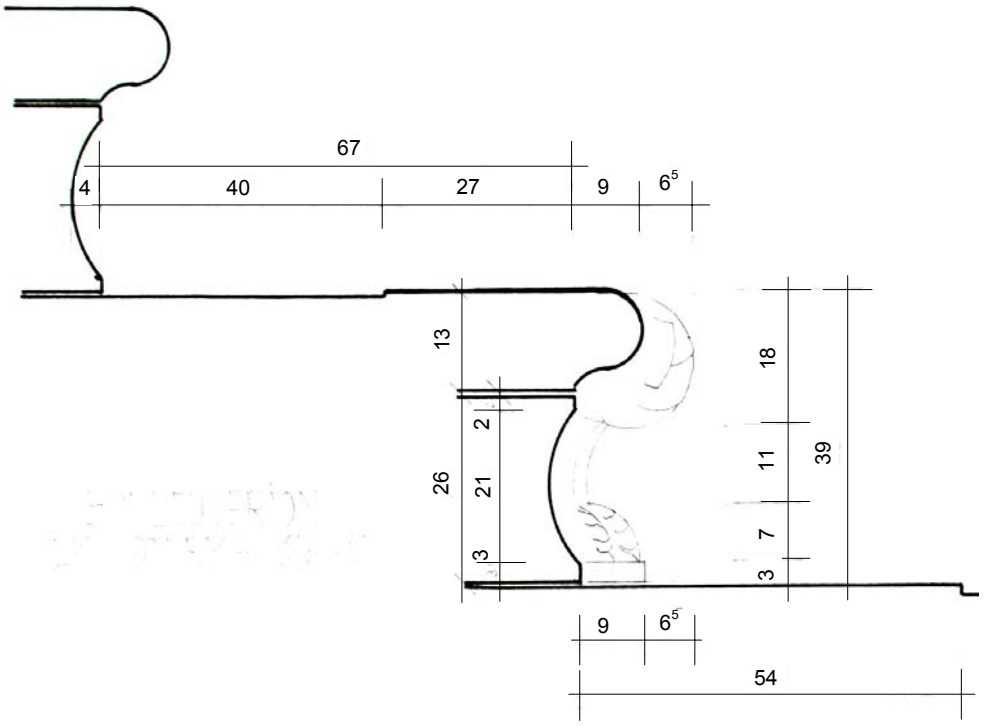

Şekil 3.38 Oturma sırası kesiti (Öz, 2004).

Kaplamanın ön bölümü 13 cm. kalınlıkta iken, arka kısım 11 cm.'ye düşmekte ve üstteki ayna taşının altına 20 cm. kadar girmektedir. Böylece kaplama bloğunun tam derinliği 100 cm.'ye yakın olmasına rağmen kullanılan boyutu 67 cm. olarak tespit edilmiştir.

Alttaki alın taşı diğer birçok tiyatro ve *bouleuterion*'da kaplama bloğu ile birlikte işlenmişken, Metropolis'te ayrı olarak düşünülmüştür. Bununla birlikte ön tarafının profilli olması bakımından bir ilktir. Yan kesitte ortalama 20 cm. derinliğinde ve 26

cm. yüksekliğindeki blok geniş ve yayvan bir *scotia* oluşturacak şekilde hazırlanmıştır (Şekil Ek.99). İçbükey form 4 cm. kadar içeri girmekte, üst ve alttaki düz kısımlar ise 2-3 cm. arasında değişmektedir. Böylece oturma sırasının toplam yüksekliği 39 cm. olmasına rağmen, eğim hesabında 37 cm. olarak (2 cm. ayak koyma yeri farkı) hesaplanması gerekmektedir.

Oturma sıralarını oluşturan bloklar çok geniş tutulmamakla beraber, uzunlukları 60-90 cm. arasında değişmektedir. Daha uzun yapılmamasının sebebi, aynı zamanda dairesel plana uygun olarak kavisli işlenmelerinin gerekliliği olabilir. Bir mermer bloğunu hem yatay, hem de dikey yönlerde eğrisel işlemek oldukça zordur. Kazılarda ele geçen çok sayıda mermer yonga parçası, blokların profillerine ait son işlemlerin yerinde yapıldığını gösterir. Ayrıca temel dolgusunun içinde bulunmuş, iki adet henüz profili tamamlanmamış alın taşı da bu fikri doğrulamaktadır (Şekil Ek.100).

Böylece Metropolis Bouleuterionu oturma sıraları eğiminin 37/67 oranında olduğu hesaplanmıştır. Diğer yapılarla karşılaştırıldığında, Metropolis Tiyatrosu'ndaki (42/74) gibi optimum değerde olduğu görülmektedir. Aslında *bouleuterion*'un basamak oranları, Ephesos tiyatrosu alt *cavea* oranlarıyla tıpatıp aynıdır. Bununla birlikte Ephesos tiyatrosundaki oturma sıralarının da iki bloktan yapılması, her iki yapıdaki teknik anlayışın benzerliğini gösterir. Ayrıca Alinda, Arykanda, Kibyra, Priene ve Stratonikeia tiyatrolarının oturma sıraları, dolayısıyla yamaç eğimleri de bu ölçülere yakındır. Benzer eğime sahip meclis binaları arasında, Stratonikeia, Teos ve Aizanoi'deki yapılar sayılabilir.

Metropolis Bouleuterionu ile tiyatrosu arasındaki dönem benzerlikleri, oturma sıralarında da kendini göstermektedir. Anadolu'da çok az örneği görülen, iki blok kullanımı her iki yapıda da uygulanmıştır. Bu yapım sisteminin dezavantajı, aralarında iyi bir bağlantı yapılmadığı zaman sağlamlık ve güvenliğini yitirmesidir. Kurşun akıtmalı demir bağlantılar, alın taşı bloklarının birleştirilmesinde kullanılmıştır. Fakat kaplama bloklarının üzerinde birleştirme amaçlı hiçbir ize rastlanmamıştır. Bu blokların alttaki taşların üzerinde durmasını sağlayan, kaba ve ince *anathyrosis* işlemesidir. Sağlamlık dezavantajına rağmen, yükü hafifleyen

elemanlarla inşaat daha kolay ve ekonomik olacaktır. Yapım sırasında birbirine uydurulması, bozulan blokların değiştirilmesi ve ince işçiliklerin yapılması konularında, iki blok sisteminin faydaları görülmektedir.

Üst parçanın dışbükey ve alt parçanın içbükey formda yapılması, hem görünüme hareketlilik getirmekte hem de özenli taş işçiliğini göstermektedir (Şekil 3.39). Genelde sadece üst kaplama bloğu profilli olarak işlenir, alt taraf düz bırakılırdı. İki blok yönteminin kullanıldığı Aizanoi *bouleuterion*u ile Pergamon *odeion*'unda[21], alın taşında profil yoktur ve aynı zamanda kaplama bloğunun ön tarafı düz olup, sadece *cavetto* (yarım içbükey) profili görülmektedir. Priene *bouleuterion*'u oturma sıralarının bazı bölümleri iki blok halinde düzenlenmiştir fakat bloklar ard arda konularak uygulanmıştır. Bu yüzden bu uygulamanın, arka kısmı bozulan oturma sıralarının onarılması şeklinde yorumlanması gerekir. Tek bir bloktan işlenmesine rağmen, ayna kısmında içbükey profil (*scotia*) bulunan oturma sıraları; Miletos, Priene, Stratonikeia, Termessos *bouleuterion*'ları ile Alabanda Tiyatrosu'nda görülebilir (Tablo 3.8-9).

Şekil 3.39 En alt oturma sırası (Öz, 2004).

[21] Yerinde yapılan gözlemler ve ölçümler sayesinde, bu bölümdeki karşılaştırmalar yapılabilmektedir.

Metropolis meclis binası oturma sıralarının tümünün aynı dönemde yapılmadığına ilişkin önemli ipuçları bulunmaktadır. Günümüzde uyulması gerekli olan inşaat organizasyonu teknikleri, meclis yapısında oldukça fazla kullanılmıştır. Mermer blokların nereye, hangi düzende yerleştirileceğine ilişkin taşçı işaretleri, bazı alın taşlarının üzerinde halen görülebilmektedir. Yapının güney kısmında, üzerindeki kaplama blokları korunmamış olan bölümlerde iki farklı işaret sistemi görülmektedir. Muhtemelen daha erken yapıldığı düşünülen alt sıralarda, her blok üzerinde (Δ) ve (∈) gibi sadece blok numarası belirtilirken (Şekil 3.40), üst sıralarda ise; (ΔI=Delta Iotta) ve (EI=Eta Iotta) gibi hem sıra numarası, hem de blok numarası verilmektedir[22] (Şekil 3.41, Ek.101, 102). Benzer taşçı işaretleri İÖ. 2. yüzyıla tarihlenen Herakleia *bouleuterion*'undaki bazı oturma sıralarında da Γ, P, Φ ve χ şeklinde görülmektedir (Wulzinger, 1941).

Alt sıraların daha erken olduğu fikri, blok numarası yerine geçen harflerin biçimleri, kaba işlemeleri ve mermer cinsi sayesinde desteklenmektedir. Erken işaretlerin olduğu bloklar daha kaba işlenmiş bej renkli mermerden oluşmakta, geç evre blokları ise, mavi mermer üzerine daha ince anathyrosisler ve taşçı aleti izleri içermektedir. Ayrıca erken evrede her blokta tek bir rakam görülürken, geç evreye ait blokların her iki ucunda farklı rakamlar (önceki ve sonraki bloklarla aynı) görülmektedir. Blokları birleştiren kırlangıç kuyruğu şeklindeki kurşun kenetlerin her iki yanına aynı rakamlar (AI–AI veya ΔI–ΔI gibi) işlenmiştir.

Oturma sıralarının teknik işaretlerle donatılması, daha özenli bir yapım organizasyonunu dolayısıyla aynı bina üzerinde daha gelişmiş bir yapım teknolojisini akla getirmektedir. Böylece Metropolis *bouleuterion*u'nun mevcut oturma sıraları en az iki evrede inşa edilmişlerdir. Bunlardan ilki, yapının kuruluş dönemi sayılan İÖ. 2. yüzyılın ortalarına tarihlenebilir. Diğeri ise; büyük bir felaket sonucunda (17

[22] Özellikle alttan 7. sıradaki bloklarda orta merdivenden başlamak üzere, AI, BI, ΓI, ΔI ve EI gibi Grek rakamları görülmektedir. Bunlar sırasıyla 7. oturma sırasının 1., 2., 3., 4. ve 5. alın taşı anlamına gelir ve özgün yerlerinde korunmuşlardır. 12. ve son oturma sırasına sonradan kazı çalışmalarında geçici olarak konulan ve üzerinde II ve HI harfleri görülen blok da 7. sıraya ait olmalıydı.

depremi) yani İS. 2. yüzyılın başlarında bozulan bölümlerin onarılması şeklinde gelişmiş olabilir.

Şekil 3.40 Alttan 5. oturma sırası üzerindeki yer işaretleri (Öz, 2004).

Şekil 3.41 Alttan 7. oturma sırası üzerindeki yer işaretleri (Öz, 2004).

Tablo 3.8 Toplantı mekanlarındaki oturma sıralarının karşılaştırılması

Yapı	**Oturma Sırası** adet	**Yükseklik** cm.	**Derinlik** cm.	**Eğim**	**Profil**
Metropolis *Bouleuterion*	12	37	67	%55	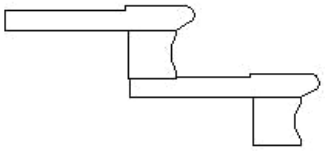
Miletos *Bouleuterion*	18	34	69	%49	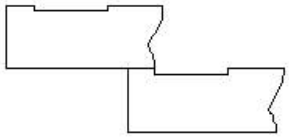
Priene *Bouleuterion*	16	39	65	%60	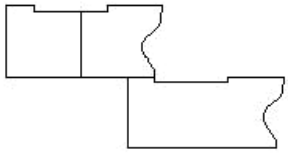
Termessos *Bouleuterion*	17	40	67	%60	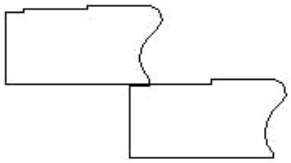
Stratonikeia *Bouleuterion*	15	43	77	%56	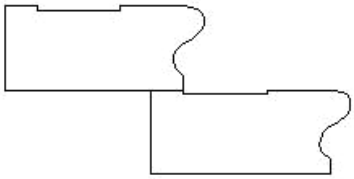
Teos *Bouleuterion*	13	37	70	%53	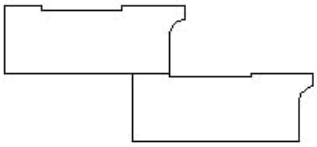
Aizanoi *Bouleuterion*	16	40	77	%52	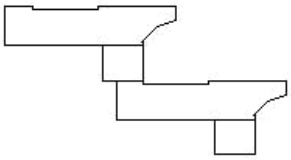
Pergamon Odeion	14	37	65	%57	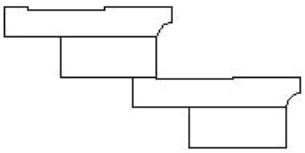

Tablo 3.9 Gösteri mekanlarındaki oturma sıralarının karşılaştırılması

Yapı	**Oturma Sırası** adet	**Yükseklik** cm.	**Derinlik** cm.	**Eğim**	**Profil**
Metropolis Tiyatro	12	42	74	%57	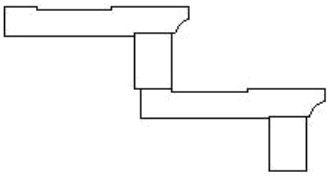
Ephesos Tiyatro	18	37	67	%55	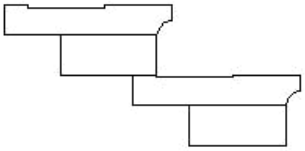
Halikarnassos Tiyatro	30	35	68	%51	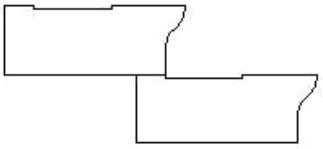
Alinda Tiyatro	14	42	73	%58	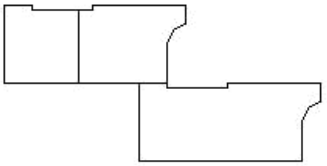
Alabanda Tiyatro	20	32	68	%47	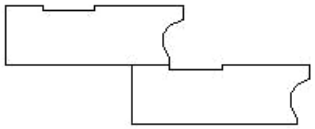
Stratonikeia Tiyatro	23	42	70	%60	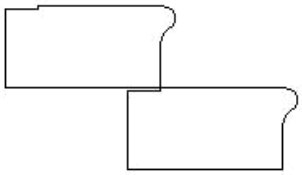
Pınara Tiyatro	25	37	75	%49	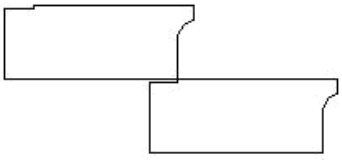
Saittai Stadion	18	39	66	%59	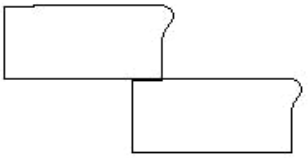

3.7.1.3. Aslan Ayaklı Bloklar

Antik dönem toplantı ve gösteri mekanlarında bulunan oturma sıralarının merdivenlerle kesildiği kısımlarda, bir aslanın bacak ve pençesini tasvir eden kabartmalar bulunur. Yapının süsleme zenginliğini arttırmak amacıyla yapılmış bu semboller, diğer oturma bankları, masa ayakları, eksedralar ve soylu koltuklarında da görülebilir. İÖ. 6. yüzyıldan beri[23] çeşitli plastik eserlerde görülen bu figür, üzerine oturan kişiye aslan izlenimi kabartmaların hangi hayvana ait olabileceği tartışma konusudur; kimi görüşler aslan ve kartal karışımı efsane hayvana (grifon, sfenks vb.) benzetirken, daha genel bir görüş aslan pençesi olduğu yönündedir. O. Bingöl (1998, s. 82, r. 109, 110) tarafından verilen örneklere dayanarak; sembolik işlenmiş ve beş parmaklı kabartmaların bir grifona, gerçekçi işlenmiş ve dört parmaklı olan kabartmaların ise, bir aslana ait olabileceği söylenebilir.

Metropolis Bouleuterionu'ndaki aslan ayaklı bloklar, oturma sıraları gibi iki farklı bloktan oluşmamaktadır. Merdiven boşluğunda meydana gelebilecek statik bozulmalara karşı tek bir blok olarak işlenmiştir. Fakat kaplama ve ayna bloğunun profilleri kullanılarak iki bloktan oluştuğu izlenimi verilmiştir. Ele geçen aslan ayaklı blokların çoğunluğu Bizans sur duvarı altında korunagelmiştir (Şekil 3.42). Kabartmaların aynı stilde ve beyaz mermer üzerine işlenmeleri nedeniyle, İS. 17 depreminde orta merdiven civarındaki mimari elemanların fazla etkilenmediği söylenebilir. Metropolis Tiyatrosu ve *bouleuterion*'unda bulunan aslan ayakları, form bakımından Menderes Magnesia'sında İS. 1. yüzyıla tarihlenen *theatron*'dakilere oldukça benzemektedir (Bingöl, 1998).

Aslan ayağının diz ve parmak kısımlarındaki kaslar abartılı bir şekilde vurgulanmıştır. Bilek kısmında ise, parmaklardan kaslara giden lifler belirginleştirilmiştir (Şekil 3.42, Ek.103, 104). Her biri farklı boyutta ve formda yapılmış blokların en az üç farklı ustanın elinden çıktığı anlaşılmaktadır. Yine de genel olarak; diz bölümü kaplama bloğundan 7 cm. öne çıkmakta ve parmakların

[23] En erken ve çarpıcı örnek Chrysapha stelinde (Lakonia, İÖ. 540, Berlin Staatliche Museen) görülmektedir.

oturduğu kaide de alın taşından 10 cm. öne çıkmaktadır. Alttaki 3 cm. yüksekliğindeki kaide haricinde tüm aslan ayağı kabartmasının boyu 36 cm. ve genişliği 18 cm. olarak ölçülmektedir .

Şekil 3.42 Orta merdivendeki aslan ayaklı bloklar ve detay (Öz, 2004)

Şimdiye kadar bahsedilen aslan ayakları *cavea* içindeki merdivenlere aitti. Bunların dışında kuzey ve güney duvarları ile *analemma* arasında kalan merdivenlerde farklı bir blok kullanılmaktadır. Planda, kavisli gelen oturma sıraları ile duvarlara paralel merdivenlerin birleştiği noktada dar bir açı oluşmaktadır. Bu noktada mermerin işlenmesi zor ve dayanıksız olacağı için, aslan ayağı ancak 30-40 cm. düzlükten sonra işlenmiş ve merdiven aksı yerine diğer aslan ayakları gibi orkhestra merkezine bakması sağlanmıştır (Şekil Ek.105, 106). Blokların bir diğer farklı yanı, aslan ayağının yanındaki alın taşı ile birlikte fakat kaplama taşı olmadan işlenmiş olmasıdır. Bu kademeli işleme tarzı taşı hafiflettiği gibi yan bloklarla bağlantıyı da güçlendirmektedir (Şekil 3.43).

Şekil 3.43 Yan merdiven kenarındaki aslan ayaklı blok (Öz, 2004).

3.7.1.4. İç sütunlar

Antik dönemde meclis binalarındaki geniş açıklıkları geçen çatıyı taşımak için, yapı içinde sütunların bulunması doğaldır. Kazılar sırasında, *bouleuterion*'un güneyinde bir sütun için hazırlanmış dairesel taban bulunmuştur (Şekil Ek.108). Yaklaşık 1,00 m. çapındaki tabanın merkezi, ön/doğu duvarından 6,60 m. ve güney duvarından 1,60 m. içeride yer almaktadır. Sütunla duvar arasında, merdiven ve alternatif aslan ayaklı blokların yerleşeceği sadece 1,10 m. alan kalır. Yapının kuzey bölümünde hemen hemen aynı yerde, bir mimari buluntu olmamasına karşın anakayanın dairesel şekilde oyulduğu görülmektedir. Böylece, çatıyı taşıyan sütunların yapının yan duvarlarına yakın bir şekilde, simetrik olarak yer aldıkları anlaşılmıştır.

Yapının içinde toplam dört adet sütun bulunduğu düşünülmekte fakat diğer iki sütunun yeri konusunda çeşitli olasılıklar ileri sürülmektedir. Mevcut sütun kaidesi, 12 adet olduğu düşünülen oturma sıralarının ortasında, *orkhestra*'dan 1,90 m.

yüksekte 6. ve 7. sıranın arasında yer almaktadır. Merdiven yanındaki taş korkulukların da bu hizaya kadar devam ettiği düşünülebilir. Diğer sütun hizasının da son oturma sırasında bulunduğu ve böylece yapının arka bölümünde belirlenmiş bir mekan yaratıldığı düşünülmektedir. Bazı *bouleuterion*'larda[24] arka mekan, duvarlarla ana toplantı salonundan ayrılmaktaydı. Fakat kapılar yardımıyla hem dışarı, hem de içteki diğer mekanlarla ilişkisi kesilmemiştir.

Mevcut tabanın üzerinde, yine kaba olarak işlenmiş başka bir taban bloğunun bulunduğu, ele geçen ST 98-263 numaralı mimari eleman sayesinde söylenebilmektedir. Kaba işlenmiş bu blokların, kaidenin oturma sıraları altında kalan ve görünmesi istenmeyen bölümleri olduğu kabul edilebilir. Tabanların üstüne gelecek şekilde, sütun kaidesi olarak kullanıldığı düşünülen iki dairesel blok ortaya çıkarılmıştır. Blokların alt çapı, üst çapı ve yükseklikleri aynı olmasına rağmen profilleri farklı olarak işlenmiştir. ST 98-211 numaralı kaide daha temiz bir profil verdiği için, belirleyici bir örnek olarak ele alınmaktadır.

Sütunun kaide kısmının üç farklı bloktan oluştuğu görülmektedir. En altta anakayanın içine yerleştirilmiş yaklaşık 100 cm. çapındaki taban, onun üstünde alt çapı 95 cm. ve üst çapı 88 cm. olan basamaklı taban gelmektedir. En üstte ise, ince işçilik gösteren, alt çapı 87 cm. ve üst çapı 73 cm. olan sütun kaidesi bulunur. Kaidenin 27 cm. yüksekliğindeki profili hiçbir geleneksel sütun kaidesi düzenine uymamaktadır. Alt ve üstteki düz bölümlerin arasında *cavetto* bulunan profilin benzerleri Kos Asklepieion'da[25] görülmektedir. İÖ. 4. yüzyıldan 2. yüzyıla kadar kullanılan bu form, Ion düzenindeki bağımsız sütunlar için kullanılan alternatif bir kaide profilidir (Shoe, 1950, s. 344).

Profil detayları göz önüne alındığında, Metropolis *bouleuterion*'undaki iç sütunların Ion düzeninde olduğu düşünülmektedir. Dorik cepheye sahip Miletos ve Herakleia meclis binaları iç sütunlarının Ionik olduğu düşünülürse, bu durumun

---

[24] Toplantı salonunun gerisinde fuaye benzeri bir mekan, Ariassos'ta (Gneisz, 1990) duvarlarla ve Aigai'de (Doğer, 2005) sütunlarla ayrılmıştır.

[25] İÖ. 160-100 yıllarına ait Kos Asklepieion sunağının podyum profilleri cavetto ile birlikte cyma reversa'da içermektedir (Shoe, 1950, s. 359, fig. 7.1).

Metropolis için de geçerli olması mümkündür. Miletos'taki sütun kaideleri Attik Ion düzenindeyken, Herakleia'da alternatif sütun kaidesi uygulanmıştır (Wulzinger, 1941, s. 27, taf:. 32.f). Alternatif kaide olarak *cavetto* yerine sadece geniş bir *kyma reversa* formu görülmesine rağmen sütun başlığı geleneksel Ion düzenindedir. Kaidenin alt çapı 80 cm. üst çapı 69 cm. ve yüksekliği toplam 32 cm. olarak ölçülmektedir. Altında kaba işlenmiş 30 cm. yüksekliğinde bir taban bulunmaktadır. Sütunların belli bir seviyeye kadar yivsiz ve daha sonra 24 yivli Ion sütunu olarak devam ettiği görülmektedir[26].

Bouleuterion kazılarında hem yivsiz, hem de 24 yivli sütun tamburları ele geçmiştir. Yivsiz tambur parçalarının bazılarında, tam metni okunamayan fakat bazı kişi isimlerinin yer aldığı yazıtlar bulunmuştur (Şekil 3.44, Mimari Katalog No. 10). Bu tamburların iç sütunlarda yer aldığı ve yazıtların kent meclisi yöneticileriyle ilgili olduğu düşünülmektedir. Kaide üst çapına göre; iç sütunların alt çapının 70 cm. ve üst çapının 60 cm. civarında olması beklenmektedir. Restitüsyon önerisi olarak, alttaki sütunların yüksekliği 6,80 m., üstteki sütunların yüksekliği 4,80 m. olarak belirlenmiştir.

Eldeki tamburlar parça halinde olduğu için, bu ölçülere uygun yivsiz tambur henüz ortaya çıkarılamamıştır. Yivli sütunlara örnek olarak sadece BUL 99-6 numaralı tambur gösterilebilir. *Agora* düzlüğünde bulunan diğer yivli tamburlar ise, çapları 60 cm.'den küçük olduğu için *bouleuterion* için düşünülemez. Bizans sur duvarının içinde devşirme olarak kullanılan fakat yivleri aşınmış olan bazı sütunların çapları uygun görünmektedir.

Sütunların, duvarların bu kadar (1,60 m.) yakınında bulunması, statik açıdan uygun görülmemekle birlikte, binanın görsel bütünlüğünü destekler niteliktedir. Bu sayede, katılımcılarla sahnenin görsel ilişkisi kesilmemiş ve sütunların gerisinde arasında biçimsiz boşluklar oluşmamıştır. Yapının çatı kirişlerinin geçmesi gereken alanın yaklaşık {17,00 – (2x2,50)} = 12,00 m. olduğu anlaşılmaktadır. Benzer

[26] Wulzinger'in (1941, s:30, taf:29) çizimine göre iç sütunların yüksekliği başlıkla birlikte 6,26 m. ve alttan 183 cm.'lik bölümde yivler işlenmemiştir.

şekilde, ortada geniş açıklıklar bırakan sütun dizilimi birçok yapıda kullanılan bir yöntemdir. Priene'de sütunla duvar arasında 1,70 m. bulunurken, sütunlar arasındaki kiriş açıklığı 15 metreyi bulmaktadır[27]. Miletos'taki sütunlar, görsel engel yaratmamakla birlikte, ön ve arka duvarlara yakın inşa edilmişlerdir. Yine de aralarındaki mesafe 16,50 m. gibi oldukça geniş bir açıklıktır (Knackfuss, 1908, pl. IV).

Şekil 3.44 Çatıyı taşıyan yazıtlı sütunlara ait tambur parçası (Öz, 2004).

[27] Priene Bouleuterionu erken evre öneri çizimi (Krischen, 1941, taf. 15).

3.7.1.5. Bema Pilasterleri

Ön/doğu duvarına bitişik olarak hazırlanmış 3,85 x 1,92 m. boyutlarındaki *bema*'nın (konuşma kürsüsü veya yönetim kurulunun yeri) (Şekil Ek.109) her iki tarafında dörtgen pilaster şeklinde sütun kaideleri bulunmaktadır. Bema'nın yaklaşık 60 cm. olan yüksekliğine ulaşmak için, üç basamaklı yekpare merdiven bloğu kullanılmaktadır (Şekil Ek.110). Kuzeydeki kaide yüksek bir *plynthos* şeklindeyken, güneydeki özgün kaide Attik Ion sütun kaidesi profiline sahiptir. Kaidenin altında 120/68/29 cm. boyutlarında düz bir taban bloğu yer alır. Onun üstünde beraber işlenmiş, alttan üste doğru *plynthos – torus – trokhilos – torus* profilleri bulunur. Profilli kaidenin alt ölçüleri 106/61 cm., üst ölçüleri 95/55 cm. ve toplam yüksekliği 25 cm. dir. Böylece tüm kaidenin toplam yüksekliği 54 cm. olarak uygulanmıştır.

Kaidenin duvara bakan kenarı dışındaki bölümlere profil işlenmiştir. 25 cm. lik profili, 8 cm. *plynthos*, 5,5 cm. alt *torus*, 5,5 cm. *trokhilos* (s*cotia*) ve 4 cm. üst *torus* oluşturmaktadır. Ayrıca üst *torus*'un başlangıcı alt *torus*'tan planda 5,5 cm. geriden başlamaktadır. *Trokhilos*'un *torus*'larla birleştiği kısımlarda geçiş elemanı olarak 1 cm. yüksekliğinde düz profil eklenmiştir. Hatta profilin tamamlanması amacıyla kaidenin üzerine gelecek olan sütunun alt kısmında benzer bir bileziğin bulunması gerekir. Pilaster tipik bir Attik Ion kaidesinin dikdörtgen uyarlamasıdır. Bu yüzden henüz ele geçmemiş olan pilaster başlıkların da Ion düzeninde olduğu düşünülmektedir (Mimari Katalog No.12).

Kaide bloğunun beyaz mermerden yapılması ve Roma Dönemi *orkhestra* döşemesiyle uyumsuzluk göstermesi bakımından erken evreye (Helenistik) ait olduğu söylenebilir. Benzer şekilde işlenmiş profiller Arkaik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar birçok yapıda izlenebilmektedir. Bu yüzden profilin gelişimi açısından bir tarihleme yapılması mümkün olmaz. Fakat yukarıda anlatılan özelliklerine benzer profiller; Atina'da *Agora* A 2891 yapısında ve Erekhteion kuzey galerisinde, Roma'da Veiovis Tapınağı ile Forum Boarium'daki yuvarlak ve dörtgen tapınaklarda görülebilir[28]. Anadolu'da ise, Miletos Ionik kolonad ile Antakya'da

[28] Bu örnekler hakkında geniş bilgi için bkz. Meritt, 1969, p. 189, 192, 201, fig. 2df, 3ef, 4b, 6ab.

bulunmuş bir sütun kaidesi benzer profile sahiptir. Fakat tüm bu dairesel sütun kaidelerinden farklı olarak, dörtgen olması bakımından en uygun kaide profilini, Rodos adasında Lindos kentindeki Naiskos'un ante kaideleri (Shoe, 1950, p. 368, fig. 7, 7) gösterir.

Şekil 3.45 Güneydeki profilli pilaster kaidesi (Öz, 2004).

3.7.2. Bina Dış Cephe Blokları

Metropolis *bouleuterion*'u diğer birçok kamu yapısı gibi Dor düzeni özellikleri göstermektedir. Antik dönemde Atina'nın etkisi altında bulunan ve kendilerini Yunan uygarlığının temsilcisi sayan kentlerdeki yapılar, geleneksel özelliklere bağlı kalarak genellikle Dor düzeninde yapılmaktaydı. Sütunlar ve interkolüminasyon oranları dikkate alındığında, Dor düzeni diğer düzenlerden daha basit, fakat daha sağlam bir niteliğe sahipti. Arkaik dönemde Batı Anadolu'da gelişmiş olan Ion

düzeninin[29] daha gösterişli olmasına rağmen, yapım ve işçilik sorunları nedeniyle uygulama alanı sınırlı olmuştur. Korinth düzeni ise, ancak Roma Dönemi'nde geniş kullanım alanı bulabilmiştir.

Metropolis'te bulunan yapılar arasında, özellikle Helenistik Dönem'e tarihlenen en önemli üç yapı; tiyatro, *stoa* ve *bouleuterion* yalın Dor mimari elemanlarına sahiptir. Fakat *bouleuterion* dış cepheleri, diğer yapı örneklerinden farklı incelenmek zorundadır. Çünkü, tiyatrolardaki *proskenion* sütunları gibi küçük yapılamaz ve üzerinde insanlar dolaşmayacaktır. Ayrıca, pencere söveleri yardımıyla arşitrav taşındığı için, *stoa* sütunları kadar geniş kesitli ve yüksek olmasına gerek yoktur.

Yapının dış cephesini oluşturan mimari elemanlar zeminden çatıya doğru; bosajlı duvar blokları, kapı söveleri, kapı kemer taşları, kat silmesi blokları, sütun tamburu, sütun başlığı, *metop-triglif* frizi, *geison* ve *sima* blokları olarak sıralanmaktadır. Sütunlar ve *sima* arasında yer alan tüm üst yapı elemanlarının, yapının ayrıntılı incelenmesi konusunda önemli veriler aktarması beklenmektedir.

Benzer boyutlara sahip diğer kentlerdeki yapılarla, bazı mimari elemanlar baz alınarak karşılaştırma yapılabilmiştir (Tablo 3.9). Böylece, özellikle sütunlar ve üst yapı elemanları arasındaki benzerlikler veya farklılıklar yardımıyla, Metropolis *bouleuterion*'unun stil özellikleri anlaşılacak ve doğru tarihlendirmesi yapılabilecektir.

[29] Ion düzeninin en önemli ve görkemli örnekleri, Ephesos Artemis (İÖ. 560) ve Didyma Apollon (İÖ.540) tapınaklarıdır (Gruben, 1986, s. 353, 364). Bu yapılar hem yüz metreyi geçen boyutları hem de Ion düzeninin en iyi kurgulandığı örnekler olarak değerlendirilir.

Tablo 3.10 Dorik yapılarda dış cephe mimari elemanlarının karşılaştırılması.

Yapı	Kat Silmesi Yüks.	Sütun Yüks.	Sütun Çapı	Triglifon Yüks.	Geison Yüks.	Sima Yüks.
Metropolis Bouleuterion	19.0	312.0	34.8	77.4	12.0	16.0
Miletos Bouleuterion (Knackfuss 1908 s:47)	37.2	470.0	76.2	99.2	23.5	25.4
Priene Ekklesiasterion (Krischen 1941 s:12)	28.0	-	-	79.0	33.0	24.0
Herakleia Bouleuterion (Wulzinger 1941 tf:32)	30.3	268.0	41.2	67.5	18.0	15.0
Termessos Bouleuterion	36.0	490.0	64.0	110.0	30.0	-
Metropolis Stoa (Ersoy 1998 s:177)	-	412.0	55.0	73.0	14.0	15.0
Priene Kutsal Stoa (Rumscheid 1998 s:76)	-	458.0	60.0	91.9	42.9	17.2
Samos Gymnasion (Martini 1984 s:37)	-	466.0	65.0	72.0	18.0	25.0
Metropolis Tiyatro	-	156.5	31.0	48.0	14.0	18.0
Priene Tiyatro (Gerkan 1921 s:40)	-	205.7	33.8	54.8	11.8	-

Tablo 3.11 Metropolis Bouleuterionu cephe özelliklerinin karşılaştırılması

Mimari Eleman	Profil	Paralel	Tarih	Kaynakça
Geison-Sima (Geisipodes, Korniş)			İÖ. 175-164 Miletos İÖ. 160-100 Kos Asklepion	Knackfuss 1908, s:48, abb:36 Shoe 1950, s:361, fig:8.19
Metrop-Triglif (Triglyphon, arşitrav)	 ST 98-266	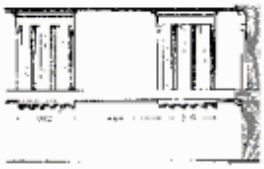 Priene Kutsal Stoa	İÖ. 150-133	Rumscheid 1998, s.76, f.58
Çiftli Sütun Başlığı	 ST 98-165	 Heraldeia Bouleuterion	İÖ. 2. yüzyıl	Wulzinger 1941, s:27, taf.31.b
Çiftli Sütun	 ST 98-261	 Heraldeia Bouleuterion	İÖ. 2. yüzyıl	Wulzinger 1941, s:27, taf.31.b
Kat Silmesi		 Miletos Bouleuterion	İÖ. 175-164	Knackfuss 1908, s:40, abb:13
İç Sütun Başlık	???	 Heraldeia Bouleuterion	İÖ. 2. yüzyıl	Wulzinger 1941, s:27, taf.32.f
İç Sütun Kaide	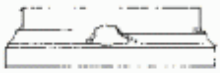 ST 98-211	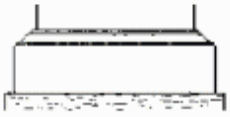 Heraldeia Bouleuterion	İÖ. 2. yüzyıl	Wulzinger 1941, s:27, taf.32.f
Analemma Başlık	 ST 98-272	 Rodos Apollon Tap. Podyumu	İÖ. 2. yüzyıl	Shoe 1950, s:355, fig:4.12
Analemma Kaide		 Kos Dionysos Sunağı	İÖ. 2. yüzyıl	Shoe 1950, s:359, fig:7.10

3.7.2.1. Bosajlı Duvar Blokları

Yapının Akropol Caddesi'ne bakan güney duvarı, belli bir seviyede günümüze kadar korunagelmiştir. 100 x 200 Metropolis ayağı (34,00 x 68,00 m.) boyutlarındaki *Agora*'yı çevreleyen temenos duvarı, Helenistik Dönem'le özdeşleşen çift cidarlı bosajlı kireçtaşı bloklardan yapılmıştır. Bu yüzden *bouleuterion* duvar tekniği, *stoa* dış duvarlarının bir devamıdır. Ancak yapının kat silmesinin üstündeki kısımlarında, diğer mimari elemanlarla uyum sağlayacak, daha ince işçilik gösteren bir duvar tekniği uygulandığı kabul edilmektedir. Özenli duvar tekniğine örnek olarak *stoa* batı duvarı gösterilebilir. Benzer şekilde Miletos, Termessos ve Herakleia *bouleuterion*'larında, alt ve üst kısımlarda farklı duvar örgüsü kullanıldığı görülmektedir[30].

Yapıya ait çok sayıda duvar bloğu, kazılar sırasında ortaya çıkarılmıştır. Ele geçen blokların hepsi de bosajlı ve kaba işlenmiş bloklardır (Mimari Katalog No. 15). Helenistik Dönem özelliği olarak, yapının köşe bloklarında ince şeritler görülmekte (Şekil 3.46) ve duvar yüzeyinde bazı bloklar birbirine kertikler sayesinde alıştırılmaktadır. Ayrıca planda iki yanda büyük blokların ve arada küçük taşların yer aldığı sandık duvar tekniği, atkı taşları yardımıyla sağlamlaştırılmıştır. Duvar örgüsü bakımından, İÖ. 2. yüzyıla tarihlenen Herakleia *bouleuterion*'u güneydoğu duvarındaki teknikle büyük benzerlik göstermektedir.

Güney duvarındaki blokların yükseklikleri 34 ile 58 cm. arasında, birbirinden farklı ölçülerde uygulanmıştır (Şekil Ek.112, Ek.140). Böylece kazılarda bulunan blokların hangi sırada yer alabileceği belli olmaktadır. Blokların cephe kısımları kaba işlenmesine rağmen, diğer bloklarla ilişkili yüzeyleri ince, anathyrosis'li ve bazen kenet delikleriyle birlikte görülmektedir (Şekil Ek.113). Kalın ve sağlam bir teknikle inşa edilen yapının arka/batı duvarı İS. 17 depremine dayanamamış ve yıkılmış

[30] Miletos'ta altta *pseudo-isodomos* görülürken üstte *isodomos* bulunur (Knackfuss, 1908, pl. V). Termessos'ta tamamen *isodomos* duvar tekniği hakimken üstteki bloklar şeritlerle süslenmiştir (Krischen, 1941, taf. 24). Herakleia'da ise, düzenli bosajlı duvar örgüsü alt katın yarısına kadar devam etmektedir (Wulzinger, 1941, taf. 28-29).

olmalıdır. Yerine yapılan duvar oldukça özensiz, kireç harçlı moloz taşlardan oluşmaktadır (Şekil Ek.114, 115).

Bosajlı duvarın, ön kapıların kenarındaki blokları, diğerlerinden farklı bir düzende işlenmiştir. Ele geçen az sayıdaki örnekte, kapı kenarına gelen kısımların, 5-6 cm. çıkıntılı yapıldığı görülmektedir. Kapı sövesi görünümündeki uygulamanın, tüm kapı boyunca 28-32 cm.'lik bir sütun oluşturacak şekilde devam ettiği söylenebilir. Geleneksel yöntemde, söve ile kemer taşları arasında bir yastık taşı olmasına rağmen, böyle bir blok henüz ele geçmemiştir. Duvar kalınlığı boyunca, kare planlı yapılan bloklar ayrıca akıtmalı zıvanalarla güçlendirilerek inşa edilmişlerdir (Mimari Katalog No. 13,14).

Şekil 3.46 Bosajlı duvar bloklarından köşe taşı (Öz, 2004).

3.7.2.2. Kapı Kemeri Blokları

Helenistik Dönem'e tarihlenen yapılarda, kemer, tonoz veya kubbe kullanımı çok fazla rastlanan bir teknik değildir. Bilinen en yakın örnek Priene *bema* kemeridir. Bu

yüzden Metropolis *bouleuterion*'u kapı kemerlerini Helenistik bir istisna veya ikinci evre onarım eklentisi olarak görmek uygun olacaktır. Kazılarda sadece bir adet kemer bloğu (ST 98-212) ele geçmiş, diğerleri Bizans surlarının kuzey kulesinde devşirme olarak kullanılagelmişlerdir (Şekil 3.47) (Mimari Katalog No. 16- 18).

Ele geçen kemer taşının ölçülerine göre, kapı kemerinde dokuz blok yer aldığı söylenebilir. Arka yüzdeki taşçı harflerinden (Β ve Γ), bloğun kuzey kapı kemeri üzerinde, içten bakınca soldan ikinci blok olduğu anlaşılmaktadır. Eğer kemer tamamlanabilseydi, bir alttaki blokta Α ve Β, bir üsttekinde ise Γ ve Δ harflerini görmek mümkün olabilirdi. Bloğun alt ve yan kısımları ince işlenmesine rağmen, üst kısım daha kaba ve kademeli olarak işlenmiştir. Yan kısımlarda anathyrosis ve zıvana delikleri görülmektedir. Öndeki profil eğimli fascia, cavetto ve düz fascia'dan oluşmaktadır. Benzer profiller İÖ 4. yüzyıldan[31] Roma Dönemine kadar çeşitli mimari elemanlarda kullanılmıştır.

Şekil 3.47 Kapı kemer bloğu (Öz, 2004).

[31] İÖ. 4. yüzyılın ortasına tarihlenen Ialysos'taki Çeşmeli Ev'in *sima*'sı benzer profile sahiptir (Shoe, 1950, s. 352, fig. 2.1).

3.7.2.3. Kat Silmesi Bloğu

Metropolis *bouleuterion*u tek katlı olmasına rağmen, cephe görünümü itibariyle iki katlı izlenimi vermektedir. Bu yüzden, alttaki masif duvarla üstteki sütunların arasında yer alan profilli bloklar, kat silmesi olarak adlandırılmıştır. Kazılar sırasında kat silmesi olabilecek iki farklı bloğa rastlanmıştır. Bunlardan biri (ST 98-214) yapının içindeki kazılarda ortaya çıkmış (Şekil 3.48), diğeri ise Bizans surları kuzey kulesinde devşirme malzeme olarak halen bulunmaktadır. Profil bakımından birbirine benzese de, boyutları tutmamaktadır. Fakat sadece 18 cm.'lik profil kısımları göz önüne alındığında, aynı mimari eleman grubuna ait oldukları söylenebilir (Mimari Katalog No. 19- 20).

Buna göre; profil alttan 7 cm. *fascia* ile başlar ve basamaklı[32] bir *ovolo* ile devam eder. *Ovolo*'nun üstünden başlayan eğimli *fascia*[33], dışa doğru çıkıntı yapar. Profili tam korunmadığı için yüksekliği henüz bilinmeyen üst *fascia* ile sonlanır. Üstteki dar *fascia*'nın yerine dışbükey bir *cavetto* bulunması ve daha sonra profilin geriye çekilmesi mümkündür. İçinde hem düz, hem eğimli *fascia* ve bir *ovolo* bulunan profiller, Shoe'ya (1950, s. 341) göre İÖ. 2. yüzyıla ait birçok mimari yapıda - özellikle sunaklarda – görülmektedir. Bu profile çok yakın 20 cm. yüksekliğinde ve fazladan bir *cavetto* ile sonlanan örnek, Rodos Apollon Tapınağı yakınlarında bulunmuştur (Shoe, 1950, s. 355, fig. 4.12).

Alttan üste doğru; düz *fascia*, *ovolo*, eğimli *fascia* ve *cavetto* bulunan kat silmesi bloğu, Miletos *bouleuterion*'unda da kullanılmıştır (Knackfuss, 1908, s. 40, abb. 13). Miletos'taki blok yüksekliğinin 18,5 cm. olması, her iki meclis binası arasındaki ilişkiyi bir kez daha desteklemektedir. Herakleia *bouleuterion*'unda ise (Wulzinger, 1941, s. 28, taf. 32.d), hem kat silmesi olarak kullanılan, hem de sütunları taşıyan bloklar, daha yüksek tutulmuştur. 36 cm. yüksekliğindeki bloğun sadece 15 cm.lik orta kısmında profil uygulanmış, üstte kalan kısım sütunlara kaide olmuştur. Alttan

[32] Profildeki kutu şeklindeki süslemeler, İngilizce'de "cofferwork", Latince'de "*capulus*" olarak tanımlanmaktadır. Bu yüzden bundan sonra bu tür süslemeler *capulus* olarak adlandırılacaktır.

[33] Eğimli *fascia*'ların Pergamon'daki Dorik yapılarda çoğunlukla görülen bir mimari süsleme olduğu kabul edilmektedir (Shoe, 1950, p. 342, fig. 5, 5-7).

dikey bir *fascia* ile başlayan profil, *ovolo* ve eğimli *fascia* ile dışa doğru çıkıntı yapmaktadır.

Şekil 3.48 Köşede yer alan kat silmesi bloğu (ters duruyor) (Öz, 2004).

3.7.2.4. Çifte Yarım Sütun Tamburu

Miletos, Priene ve Herakleia meclis binaları örnek alınarak oluşturulan Metropolis *bouleuterion*'u restitüsyon önerisinde, dokuz adet Dorik sütun bulunmaktadır. Hem içten, hem de dıştan görünmesi hedeflenen sütunlar, çifte yarım sütun olarak adlandırılmıştır. Ele geçen az sayıdaki sütun tamburu nedeniyle, tam boyları henüz bilinmemektedir. Bu konudaki bilgiler, mevcut mimari elemanlar ve diğer yapılarla karşılaştırmalar neticesinde bir varsayım olarak önerilecektir (Mimari Katalog No. 21- 24).

Bütün olarak ele geçen ST 98-261 numaralı sütun tamburu, rekonstrüksiyon konusunda en geniş bilgileri vermektedir. Dor düzeni niteliklerine bağlı olarak, sütun kaidesi yoktur ve yarım sütun tamburları üzerinde dokuz adet tam ve iki adet yarım yiv bulunmaktadır. Sondaki yarım yivlerin işlenmesine bağlı olarak, sütunlar Büsing

(1970, abb. 1) tarafından beş farklı grupta incelenmiştir. Metropolis meclis binasının cephe sütunları 1a grubuna girmektedir[34]. Yivler üstte dairesel formda biterek, boyun kısmını sonlandırır. Yivlerin üzerindeki bilezik, açıyla yükseltilmiş üç *ovolo* ile *ekhinus*'a birleşmektedir.

Sütun yivleri Geç Helenistik Dönem özelliklerine bağlı olarak - *stoa*'da olduğu gibi – az ve çok derinleştirilmiş olarak iki farklı teknikte işlenmişlerdir. Sütunun alt kısmının yivleri az, üst kısmı çok derin olarak uygulanmıştır[35]. Bu uygulamaların asıl nedeni, alt kısımların fiziksel etkenlerden kolaylıkla etkilenmesiydi. Fakat bunun *bouleuterion*'un ikinci kat hizasındaki sütunlar için geçerli bir neden olması düşünülemez. Muhtemelen işlevsellikten çok görsel etkiyi arttıracak bir dönem özelliği olarak kullanılmıştır.

Kazılarda bulunan sütun tamburlarının derinlikleri 82 ile 79 cm. arasında değişmekteyken cephe genişliği 34 - 35 cm. arasında ölçülmektedir. Bu yüzden sütunların sadece derinliğinde belirgin bir *enthasis* olduğu söylenebilir. 92 cm. olan duvar kalınlığını tutturmak amacıyla, sütunların alt kısmı 82 cm. iken üst kısımları 79 cm. ye kadar düşer. Sütun başlığının her iki tarafa toplam 13 cm. çıkmasıyla, *triglifon* frizinin ekleneceği duvar kalınlığına ulaşılır.

Ele geçen sütunların yan yüzeyleri özenli bir işçilik gösterdiği için, duvardan bağımsız yerleştirildikleri düşünülmektedir. İkinci kat hizasındaki pencere açıklıklarını oluşturan sütunların üzerinde, henüz pencere kasaları için açılmış kenet yuvalarına rastlanmamıştır. Tamburların kesitlerindeki zıvana deliklerine bakıldığında iki farklı durum göze çarpar. Birbiri üstüne gelen iki blok için, alttaki bloğun zıvanası daha geniş ve akıtmalı olarak üsttekinin ise daha küçük iki kare şeklinde hazırlandığı görülmektedir. Ayrıca *anathyrosis*'ler de geniş bir şekilde

---

[34] Bu gruptaki diğer yapılar; Akragas Olympieion (İÖ. 480-460), Knidos Aslanlı Anıt (İÖ. 394), Miletos Liman *Stoa*sı (İÖ. 300 civarı), Epidauros Apollon Maleatas Kutsal Alanı *Stoa*sı (İÖ. 3. yüyıl) ve Lindos'taki bir mezar (İÖ. 200 civarı) yapısıdır (Büsing, 1970, s. 12-28).

[35] Yivleri bu şekilde işlenmiş yarım Dorik sütunlar Delos'ta Pythion'un içinde, Ionik sütunlar ise Magnesia *Agora*sı Batı Salonu ve Epidauros Stadionu'nda görülebilir.

işlenmişlerdir. Tüm bu taş teknikleri nedeniyle, bu sütunların pencere kenarlarında arşitravın yükünü taşımak amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Sütun başlığının ölçüleri yardımıyla, sütun üst çapı 34,8 cm. ve yarım sütun çıkıntısı da 17 cm. olarak ölçülmektedir. Bu ölçüler yaklaşık bir ve yarım Metropolis ayağına denk gelmektedir. İki yarım pilaster arasındaki düz alanın derinliği 45 ile 48 cm. arasında değişmektedir. Sütunun bulunduğu sıraya göre, bu bölüme ya duvar blokları ya da pencere söveleri gelmektedir. Fakat sütunların üzerinde henüz böyle bir birleşimi sağlayacak kenet gibi elemanlara rastlanmamıştır. Yüksekliği 92 cm. olan tamburlardan iki tanesi ile bir adet 112 cm. yüksekliğe sahip yivsiz tambur, bir sütun gövdesini oluşturmaktadır (Şekil 3.49). Böylece bir sütunun yüksekliği başlık ile birlikte toplam 312 cm. (296+16) olarak ölçülmektedir. Buradaki gibi sütun yüksekliğinin sütun çapının dokuz katı olduğu örnekler, Ion tapınaklarının temel özelliği olarak karşımıza çıkar[36]. Miletos ve Herakleia meclis binalarında bulunan, çift yüzlü sütunların oranları ise yedi katı civarındadır[37].

Dor düzeninde yapılan çift veya tek yüzlü yarım sütun örnekleri diğer stillere nazaran daha fazladır. Bunda en önemli etken, Dor düzeninin basit şekli ve her yönden aynı biçimde görülme avantajıdır. Metropolis *bouleuterion*'u ön cephe restitüsyon önerisine göre, dokuz sütundan altısı duvarla birlikte çalışmakta fakat geri kalan üç tanesi bağımsız sütun olarak uygulanmaktadır. Bu yüzden sütun başlıklarının hem bağımsız çifte sütun örnekleriyle, hem de yarım sütun pilasterlerle karşılaştırılması gerekmektedir.

Yarım sütunlar yapı içinde, genel olarak bağımsız ve pilaster olarak ayrılabildikleri gibi, bunların alt gruplarında farklı biçimlerde de uygulanabilirler[38].

---

[36] Vitruvius (III III 7,8) teorilerine en uygun Ion düzeni olarak Teos Dionysos tapınağı gösterilmektedir.

[37] İÖ. 5. yüzyıla ait Atina Parthenon'un başlıksız sütun yüksekliği çapının 5½ katıdır (Dinsmoor, 1975, s. 162). Bu yüzden Vitruvius'un (IV, III, 4) verdiği yedi katı olan örnekler, geç dönem Dor yapıları için geçerli olmalıdır.

[38] Yarım sütunlar Büsing (1970 s:2-5) tarafından şu şekilde gruplanmıştır; Bağımsız tek yüzlü yarım sütun, Bağımsız çift yüzlü yarım sütun, Bağımsız çift yüzlü üç çeyrek sütun, Pilaster yarım sütun, Pilaster üç çeyrek sütun , Duvar arasında çift yüzlü yarım sütun.

Bağımsız tek sütun olarak genelde, *stoa, proskenion, propylon, heroon,* peristilli ev ve *nymphaion*[39] gibi küçük boyutlu yapılarda kullanılmaktadır.

Şekil 3.49 Hamam yakınında devşirme olarak kullanılmış *bouleuterion* sütunu (Öz, 2004).

Çift yüzlü yarım sütunlar çok sık rastlanan bir mimari eleman sayılmaz. Sütunun çevresinde dolaşılıyorsa veya cephe geometrisi iç taraftan da izlenmek isteniyorsa, bu yöntem kullanılabilir. Metropolis *bouleuterion*'unda görülen sütunlar, aynı zamanda sağır duvarın içinde yer alabilecek şekilde, derinliği fazla olarak uygulanmışlardır. Benzer bağımsız ve derin çifte yarım sütun örneklerine; Epidauros Gymnasionu (İÖ. 300), Herakleia Bouleuterionu Propylonu (İÖ. 2. yüzyıl), Alinda Agorası (İÖ. 2. yüzyıl) üst kat sütunları ve Pergamon Hermes Eksedrası'nda rastlanmaktadır.

Pilaster şeklindeki Dorik yarım sütunlar, İÖ. 5. yüzyıldan itibaren, büyük boyutlu tapınakların iç bölümlerinde görülmeye başlar. Aegina Aphaia Opisthodomosu ile

[39] Atina Dipylon (İÖ. 5. yüzyıl), Tinos Poseidon ile Amphitrite (İÖ. 4. yüzyıl) ve Magnesia *agora*

Olympia Zeus *cella*'sı ve Parthenon *naos*'u içindeki yarım sütunlar ilk örneklerden sayılır (Büsing, 1970, s. 7). Daha sonraları, kent *agora*'larına[40] ait *stoa*'larda da yarım sütun uygulamaları görülür. Aynı dönemlerde farklı işleve sahip diğer yapılarda da yarım sütunların farklı varyasyonlarda kullanıldığı görülmektedir. Duvar arasındaki çift yüzlü sütunlar Miletos *bouleuterion*u ile birlikte birçok yapıda görülmektedir[41]. Restitüsyonda önerilmesine rağmen, Metropolis kazılarında henüz duvar arasında çifte sütuna rastlanmamıştır. Bu yüzden, duvar arasında olması gereken sütunların da diğerleri gibi hazırlandıkları düşünülebilir.

3.7.2.5. Çifte Yarım Sütun Başlığı

Restitüsyon önerisinde dokuz tane olması beklenen sütun başlıklarından, sadece iki tanesi bulunmuştur. Üst yapıya ait olduğu düşünülen bir adet Dorik sütun başlığı (ST 98-165), 1998 yılında güney kısımda ortaya çıkarılmıştır (Şekil 3.50). Bir diğeri (BUL-K 99-163) ise, günümüzde Bizans Kalesi'nin güney kulesi içinde devşirme olarak yer almaktadır. Bu yüzden, tüm ölçüleri alınamamıştır. Başka benzer bloklara rastlanmamış olması, yapının sadece bir kenarında sütunlar bulunduğunu akla getirmektedir (Mimari Katalog No. 25- 26).

Sütun başlıkları, benzer profillere sahip olmalarına rağmen, farklı ölçülerde yapılmışlardır. Genel özellik olarak, *abakus* üzerinde ince bir levha, *ekhinus* altında üç sıra bilezik ve kısa bir boyunla birlikte işlenmişlerdir. Fakat, blokların bütün yüksekliği 27 ile 29 cm. arasındadır. *Abakus* boyutları 8-10 cm. arasında ve *ekhinus* boyutları 7-8 cm. arasında değişmektedir. Ayrıca devşirme olarak kullanılan blok üzerinde, *abakus* üzerindeki levha ve boyundaki yivler gibi ince detaylar tahribat dolayısıyla kaybolmuştur. Bu yüzden, Metropolis *bouleuterion*'u üst yapısı için ST 98-165 numaralı sütun başlığının ölçüleri baz alınarak değerlendirme yapılacaktır.

Çifte sütun başlığının sadece bir tarafındaki sütuna ait profil izlenebilmektedir. Buna göre, sütun üst çapı 34,8 cm. ve yarım sütun çıkıntısı da 17 cm. olarak

---

çeşmelerinde Dorik yarım sütunlara rastlamak mümkündür (Büsing, 1970, s. 9).

[40] Thasos *agora*'sı kuzeybatı *stoa* ve Assos *agora*'sı kuzey *stoa* gibi yapılar Helenistik Dönem örnekleridir (Büsing, 1970, s. 7).

ölçülmektedir. Sütun üzerinde, Dor düzeni niteliklerine bağlı olarak, dokuz adet tam ve iki adet yarım yiv bulunmaktadır. Yivler dairesel formda biterek, boyun kısmı sonlandırılmaktadır. Yivlerin üzerindeki bilezik, açıyla yükseltilmiş üç *ovolo* ile *ekhinus*'a birleşmektedir. *Ekhinus*'un profili, geç dönem özelliklerine uygun olarak 45° ye yakın olarak işlenmiştir. Bilezik ve *ekhinus*'un toplam yükseklikleri 8 cm. olarak ölçülmüştür.

Abakus da aynı yükseklikte olup, sadece üst tarafında 1,6 cm. yüksekliğinde ince bir levha bulunmaktadır. Levha ile birlikte *abakus*'un en geniş sınırları 26,7 x 46,0 x 8,0 cm. olarak ölçülmektedir. Yan uzunluğun 26,7 cm. olmasının nedeni, bu ölçüden sonra duvar içine girecek olan bloğun, yan taraflarının aynı profilde fakat çıkıntılı olarak işlenmesidir. Bloğun arka kısmı kırıldığı için, tüm derinliğin ölçüsü bilinememekte, sadece 51 cm.lik kısmı görülmektedir. Ön duvar kalınlığının 92 cm. ve sütun derinliğinin de 81 cm. olduğu kabul edilirse, sütun başlığının tek bir blok olarak işlenmesi mümkündür.

Sütun başlıkları çoğunlukla Dor düzeninde yapılmasına rağmen, bazı örneklerde zor da olsa Ion[42] ve Korinth[43] düzeninde de uygulandığı görülmektedir. Bu yapılarda volüt'lerin veya akanthus'ların işlenmesi konusunda orantısızlık göze çarpmaktadır. Örneğin; balteuslar uzamakta, sayıları artmakta veya akanthuslar duvar üzerinde devam etmektedir. Kült amaçlı kutsal yapılardan bazılarında, mimari düzen yerine insan[44] ve hayvan[45] figürlerinin de çift yüzlü başlık yerine kullanıldığı görülmektedir.

---

[41] Atina Lysikrates anıtında (İÖ. 334), Samothrake Arsinoe Tholosu'nda (İÖ. 276-247) ve Magnesia *Agora*sı Batı *Stoa*'da (İÖ. 150) görülebilir (Büsing, 1970, s. 17-19, abb. 26-28).

[42] Bu konuda bilinen en iyi örnek, PergamonZeus Sunağı'nın iç galeri sütunlarıdır. İÖ. 170 yıllarında yapılan (Radt, 2002, s. 167) sunağın 38.4 x 77.5 cm. boyutlarındaki çifte sütunları, yarımdan biraz fazla (üç çeyrek) iki Ion sütununun ardı ardına sıralanması şeklinde uygulanmıştır. Benzer örneklere; Pergamon Hermes Eksedrası'nda ve Delos V. Philippos Salonu'nda rastlanmaktadır (Büsing, 1970, s. 55, 43). Pilaster yarım Ionik sütun örneklerine ise; Delphi Athena Pronaia tapınağında (İÖ. 370), Atina Erekhteion batı cephesi (İÖ. 420), Epidauros Stadion galerisinde (İÖ. 2. yüzyıl), Priene *Gymnasion* Ephebler salonunda (İÖ. 2. yüzyıl) ve Akragas Theron Mezarı'nda (İÖ. 2. yüzyıl sonu) rastlanmaktadır (Büsing, 1970, s. 45, 26, 50, 34, 22).

[43] Yarım Korinth sütun başlıkları genelde pilaster olarak uygulanmışlardır. Örneğin, Olympia stadion kapısında (İÖ. 2. yüzyıl 2. yarısı), Tegea Athena Alea tapınağı (İÖ. 360) cella'sında, Delphi (İÖ. 370) ve Olympia *tholos*'larının iç kısmında ve Didyma Apollon tapınağı geç dönem (İÖ. 3. yüzyıl) *cella*'sında görülebilir (Büsing, 1970, s. 8, 31, 34).

[44] Pergamon Serapis tapınağı (Kızıl Avlu) galerisinde (İS. 1. yüzyıl), Mısırlı tarzı, sırt sırta durmuş insan figürlü sütunlar bulunmaktadır (Radt, 2002, s. 205).

Antik dönemdeki Karyatid veya Perseid yerine geçen figürler, bir sütun gibi üstyapının taşınmasını sağlamaktadır.

Şekil 3.50 Dış cephe sütun başlığı (Öz, 2004).

Şekil 3.51 Sütun başlığının üç boyutlu modeli (Öz, 2004)

[45] Delos'ta İÖ. 4. yüzyılın sonuna tarihlenen Pythion yapısında, yarım sütunların başlıkları önde boğa çifti, arkada Dor düzeni şeklinde yapılmıştır (Büsing, 1970, s. 18).

3.7.2.6. Metop Triglif Bloğu

Metropolis *bouleuterion*'u çevresinde, birbiriyle tamamlanamayan üç farklı *metop-triglif* frizi bloğu bulunmuştur. *Epistylon* kısmı ile birlikte işlenen blokların aynı zamanda arşitrav (baştaban, kiriş) işlevi gördükleri belirlenmiştir. Blokların, profillerle birlikte toplam yükseklikleri 77,4 cm. (ST 98-161) ile 78,1 cm. (ST 98-266) arasında değişmektedir (Şekil 3. 52, Ek.121,122). Fakat tam genişliği verecek bloklara henüz rastlanmamıştır. Bu yüzden sütunlar arasındaki genişliğin de belirlenmesi için, karşılaştırmalar ve varsayımlardan yararlanılmıştır. Cephe sütunlarının üzerinde yer alması beklenen *triglifon* bloklarının, alt kısmının işlenmesine rağmen zıvana deliklerine de sahip olduğu görülmektedir. Bu yüzden ele geçen blokların, ön cephe pencere üstlerinde kullanılmadıkları düşünülmektedir.

Kenara gelen *triglif* süslemelerin yarım olması, bu blokların köşelerde kullanılamayağını göstermektedir. Yarım *triglif*'ler diğer bloktakilerle birleşerek, sütun akslarında tam bir *triglif* oluştururlar. Böylece bir *triglif*'in tam genişliği 28,6 cm. ile 3,8 cm. arasında değişir. Yüksekliği ise üstteki profille birlikte, her blokta küçük farklılıklarla birlikte 44,5 – 46,4 cm. arasında ölçülmektedir. Metropolis *bouleuterion*'una ait *triglif* süslemelerinin, antik dönemde sıkça kullanılan altın orana uygun (45/30) yapıldığı görülmektedir (Mimari Katalog No. 27- 29).

Yapıdan farklı olarak sadece *triglif*'ler üzerinde görülen işçilik bile Metropolis'teki mimari gelişimin göstergesidir. Yivler *metop* yüzeyinden köşeleri pahlanmış ve alçak kabartma olarak öne çıkar ve üste doğru hafifçe incelerek devam eder. Köşelerdeki yivler, dönemin bir özelliği olarak üst kısımda dışa bir çıkıntı yaparak biter. 1,8 cm. genişliğindeki bu çıkıntı, - diğer örneklerin[46] tersine - orta yivin üzerinde görülmez. "Kulak" olarak nitelendirilebilecek bu detay, Efes *agora* kapısı frizlerinde de görülmektedir. Thür (1996, s. 353) bu tür kulakların (Almanca

[46] Özellikle Metropolis Tiyatrosu ve *stoa*'sındaki (Ersoy, 1998, lev. 119) *triglifon* bloklarında ve Miletos Bouleuterionu (Knackfuss, 1908, s. 47) cephesinde *triglif*'ler arasındaki içbükey yüzeyler daha kısadır, üst profile kadar devam etmez. Ephesos *agora* kapısı (Thür, 1996, s. 353, abb. 6) üzerindeki *triglif* süslemelerinde ise farklı bir şekilde; ince bir hat nedeniyle girintiler sonlanmaktadır. Ayrıca burada çıkıntı yivlerden daha alçak işlenmiş kulaklara rastlanmıştır.

ohren) Arkaik Dönem'den (Samos *gymnasium*[47]) Helenistik Dönem'in sonuna kadar kullanıldığını belirtmektedir. Ayrıca nadiren de olsa, Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki bazı küçük boyutlu yapılarda[48] benzer özellikler görülmektedir.

Thür (1996, s. 353) ve Rumscheid (1998, s. 174, fig. 156) Metropolis Bouleuterionu'nda da görülen kulak biçiminin Helenistik Dönem Küçük Asya tipi Dor düzenine uygun olduğunu belirtirler. Benzer *triglif* frizine sahip en önemli yapı Priene *bouleuterion*'unun hemen güneyindeki, İÖ. 130 yılına tarihlenen Kutsal *Stoa*'dır (Rumscheid, 1967, s. 75, fig. 57). Fakat üst yapıda görülen Ion dişli frizi ve bitkisel motifli *sima*, bu yapının yalın Dor özellikleri taşımadığını gösterir.

Damla biçimindeki kulaklar ise, daha gelişmiş bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle İÖ. 5. yüzyılın sonunda yapılmış Brauron Artemis Stoası (Bouras, 1967, s. 43, r. 21) ve İÖ. 3. yüzyıla tarihlenen Priene Tiyatrosu Proskenionu[49] damla şeklindeki kulakların görüldüğü benzer örneklerdendir. Burada iki farklı düzende kulak görmek mümkündür. *Triglyphon* bloklarında, yapının köşesine gelen kısımlarda düz, ortalarda ise damla şeklinde kulakların bulunduğu görülmektedir (Gerkan, 1921, s. 42, tf. XXVI). Böylece bu tür kullanımların bir tarihleme veremeyeceği, sadece görsel konforu arttıran bir tercih olarak görülmesi gerektiği anlaşılmıştır. Yivler pahlanmış oldukları için aralarındaki içbükey yüzeyler de, üçgen[50] yerine altıgen prizma şeklinde girinti yapar. Genellikle üçgen olan bu girintiler, aslında erken Dor yapılarında görülen bir özelliktir.

Triglif'ler arasında yer alan *metop* boşluklarının düz işlenmesi ve herhangi bir eklentiye sahip olmaması da, buralarda süsleme plakalarının (*terrakotta*, ahşap veya

---

[47] Ayrıntılı bilgi için bkz. Martini, 1984, s. 81.

[48] Aphrodisias ve Ephesos tiyatrolarında (Öz, 1999, Şekil. 26) proskenion süslemelerinde benzer kulaklara rastlanmaktadır.

[49] Priene tiyatrosu proskenion'a ait üst yapıda, hem düz kulakları hem de damla kulakları, özgün renkleriyle birlikte görmek mümkündür. Rumscheid (1998, s. 174, fig. 156), Dorik süsleme üzerindeki sarı, kırmızı ve mavi renklerinin kısmen Helenistik Dönem'de, kısmen de daha geç dönemlerde yapıldığını belirtmektedir. Fakat burada, *triglyphon*'un üzerindeki Ion *kymation*'u daha geç dönemlerdeki (Roma?) büyük onarımları akla getirmektedir.

[50] Yivlerin arasındaki girintiler yukarıda sayılan örnekler ve Brauron *stoa*'sında (Bouras, 1967, r. 20) üçgen prizma şeklindedir.

bronz) kullanılmadığına işaret eder. Ortaya çıkarılan örneklerden, sadece bir blok üzerinde tam *metop*'lara rastlanmıştır. Bu yüzden 40.5 ile 40.8 cm. arasında ölçülen değerler, bir genelleme yapmak için yeterli sayılmalıdır. *Epistylon* ile *metop*'lar aynı yüzeye sahiptir ve aralarında sadece ince bir şerit (*taenia*) görülür. Kare şeklindeki *taenia* kesitinin kenarları 3,1 cm. ve hemen altındaki *regula* ve *guttae*'lerin yüksekliği ise 1,8 cm. olarak ölçülmektedir. Aslında her birinin çapı 4,4 cm. olan tek sıra altı adet *guttae*, burada ancak yarım daire kesitli olarak işlenebilmiştir.

Bir *metop-triglif* bloğunun genişliği, yapının ön cephesini oluşturması bakımından önemlidir. Fakat tam bir bloğa rastlanmadığı için, eldeki verilerle cephenin görünüşü hakkında varsayımlara gidilecektir. Buna göre; ortalama olarak bir *triglif* genişliği 30,2 cm. ve bir *metop* genişliği 40,6 cm. alınırsa, üç *metop*'lu bir bloğun boyu;

(3x30.2)+(3x40.6)= 212.4 cm.

olarak hesaplanır. Ön cephede bu bloklardan sekiz tane olduğu düşünülürse;

(8x212.4)+30.6 (iki yarım *triglif*) = 17.30 m.

elde edilir. Böylece yapının üst katının, profiller yardımıyla her iki taraftan yarım *triglif* boyu (yaklaşık 15 cm.) kadar genişlediği düşünülmektedir. Ya da köşelerdeki *triglif*'leri yerleştirebilmek amacıyla *metop* genişliğinde kısaltma yapıldığı kabul edilebilir. Bu durumda üst yapının genişliği 16,94 m. olacaktır.

Metropolis Bouleuterionu'nun benzer büyüklükteki diğer Dorik yapılarla (meclis, tiyatro ve *stoa* yapıları) karşılaştırılması sonucu önemli bilgiler elde edilmiştir. Dor düzeninin en farklı özelliği, üst yapı süslemesi olarak *metop-triglif* frizlerinin kullanılmasıdır. Geleneksel ahşap mimarinin devamı sayılan bu süslemeler, yapının cephesinde doluluk boşluk hareketi sağlamaktadır. Aynı zamanda bazı tapınak örneklerinde, boş bir yüzey olarak bırakılan *metop*'ların üzerine, çeşitli malzemelerden yapılan kabartma levhalar eklenerek görsellik arttırılmıştır.

Yapıların seçiminde, *triglifon* bloklarının boyutu baz alınmıştır. Genelde iki metreye yakın ölçülerde olan blokların üzerinde, çoğunlukla üç *metop* iki *triglif* ve iki adet de yarım *triglif* olduğu gözlenmiştir. Sadece tiyatro *proskenion*'larında dört *metop* ve *triglif* çiftine rastlanır. Bu yüzden sütunlararası aksial aralık oranında,

proskenion ölçüleri gözardı edilmelidir. İlk karşılaştırma tablosunda (Tablo 3.10), *triglif* genişliklerinin 30 cm. yani bir Yunan ayağına yakın olduğu görülmektedir. Benzer şekilde *metop* genişliği ve yüksekliği de aynı ölçülerde olup, 1.5 ayak boyutundadır. Metropolis *bouleuterion*'una en yakın ölçüler Priene Kutsal *Stoa*'da görülmektedir (Rumscheid, 1998, s. 70-78). Yukarıda bahsedildiği gibi, İÖ. 2. yüzyılın ortalarına tarihlenen iki yapı[51] arasında, üst yapı konusunda büyük benzerlikler vardır.

İkinci tabloda (Tablo 3.11) ise, *triglifon* bloklarının boyutları ve bunları taşıyan sütunlarla ilişkileri konusunda karşılaştırma yapılmıştır. Seçilen *bouleuterion*'lar arasında sadece Metropolis, Miletos ve Herakleia'da, üst yapı bağımsız sütunlar tarafından taşınır. Bu yüzden diğer meclis yapıları ve yukarda sayılan nedenlerden dolayı *proskenion*'lar değerlendirme dışında tutulacaktır.

Böylece, iki sütun arasındaki aksial aralık (interkolüminasyon: Sütunlar arasındaki uzaklığın sütun çapına oranı), Dor düzenindeki yapılar arasındaki sınıflandırmayı kolaylaştıracak bir özelliktir. Vitruvius (III, III, 4) tarafından belirlenen bakışım oranlarına göre, Herakleia Bouleuterionu *diastylos* tipinde interkolüminasyona sahiptir. Bu tip sütun aralıkları, Vitruvius (V, IV, 3) tarafından *stoa'*lar için önerilmiştir. Miletos Bouleuterionu interkolüminasyonu ise; 2,5 oranı ile *eustylos*'a yakındır. İlk kez mimar Hermogenes tarafından kullanıldığı bilinen bu oranın (2.25), en iyi bakışım özellikleri gösterdiği konusunda araştırmacılar hemfikirdir.

Metropolis Bouleuterionu'ndaki sütun aralıkları ise, 5,1 oran ile hiçbir yerde karşılaşma olanağı bulunmayan, *areostylos*'a yakındır. Bu orana sahip geniş açıklıkların sağlıklı kullanılamayacağı açıktır. Bu durum, üst yapıyı ve arşitravları sadece sütunların değil, pencere sövelerinin de taşımasıyla giderilebilir. Ayrıca, sütunların çift yüzlü yarım sütun kesitine sahip olması ve derinliklerinin 92 cm. gibi

[51] Rumscheid'a (1998, s. 20,75) göre, Priene Kutsal *Stoa*'nın yapımına Kapadokya kralı V. Ariarathes zamanında (İÖ. 155) başlanmış ve ancak İÖ. 130 yıllarında bitirilmiştir. Metropolis'te bulunan ve İÖ. 131 yılına tarihlenen Apollonios Yazıtı (Dreyer, 2003, s:67), Metropolis meclisi hakkında bulabildiğimiz ilk bilgileri aktarır.

büyük boyutta olması nedeniyle, interkolüminasyon oranı fazla olmasına rağmen, rahatlıkla üst yapıyı taşıdığı düşünülebilir.

Tablo 3.11 Dor düzeninee sahip yapılar arasında *triglyphon* bazında karşılaştırma

	A	B	C	D	E	F
Yapı	**Triglif Genişliği (cm.)**	**Metop Genişliği (cm.)**	**Met.-Trig. Yüksekliği (cm.)**	**Triglif Oranı C / A**	**Metop Oranı C / B**	**Met./Tri. Oranı B / A**
Metropolis Bouleuterion	30.2	40.6	45.4	1.5	1.1	1.3
Miletos Bouleuterion (Knackfuss 1908 s:47)	35.6	52.4	50.2	1.4	1.0	1.5
Priene Ekklesiasterion (Krischen 1941 s:12)	27.0	44.0	42.0	1.6	1.0	1.5
Herakleia Bouleuterion (Wulzinger 1941 s:28)	23.2	31.9	35.2	1.5	1.1	1.4
Termessos Bouleuterion	35.0	55.0	50.5	1.4	0.9	1.6
Metropolis Stoa (Ersoy 1998 s:177)	~27.0	~28.7	40.5	1.5	1.4	1.1
Priene Kutsal Stoa (Rumscheid 1998 s:76)	31.0	46.4	47.0	1.5	1.0	1.5
Metropolis Tiyatro	18.0	35.0	27.2	1.5	0.7	1.9
Priene Tiyatro (Gerkan 1921 s:40)	19.1	27.7	24.0	1.3	0.9	1.5

Tablo 3.12 Dor düzenine sahip yapılar arasında intekolüminasyon bazında karşılaştırma

	A	B	C	D	E
Yapı	**Trig. Blok Yüksekliği (cm.)**	**Trig. Blok Genişliği (cm.)**	**Triglifon Bl. Oranı B / A**	**Sütun Alt Çapı (cm.)**	**Sütunlararası Aksial Oran (B-D) / D**
Metropolis Bouleuterion	77.4	212.4	2.9	34.8	5.1
Miletos Bouleuterion (Knackfuss 1908 s:47)	99.2	264.0	2.7	76.2	2.5
Priene Ekklesiasterion (Krischen 1941 s:12)	79.0	213.0	2.7	-	-
Herakleia Bouleuterion (Wulzinger 1941 s:28)	67.5	165.3	2.5	41.2	3.0
Termessos Bouleuterion	110.0	270.0	2.5	64.0	3.2
Metropolis Stoa (Ersoy 1998 s:177)	73.0	167.0	2.3	55.0	2.0
Priene Kutsal Stoa (Rumscheid 1998 s:76)	91.9	232.2	2.5	60.0	2.9
Metropolis Tiyatro	48.0	211.0	4.4	31.0	5.8
Priene Tiyatro (Gerkan 1921 s:40)	54.8	187.2	3.4	33.8	4.6

Triglif süslemelerinin işçilik özellikleri bağlamında, Metropolis *bouleuterion*'unun Helenistik Dönem'in yalın fakat gösterişli özelliklerini tamamen yansıttığı söylenebilir. Yerden sekiz metre yüksekte yer alacak bir blok üzerinde böyle ince ve kaliteli işçiliğe rastlanması, Metropolis taş işçiliğinin yüksek karakterini de göstermektedir.

Şekil 3.52 Kırılmış *metop – triglif* bloğu (Öz, 2004).

3.7.2.7. Korniş Bloğu

Dor düzenine göre yapılmış binalarda, saçak işlevini gören bir grup mimari eleman mevcuttur. *Geison* ve *sima* olarak nitelendirilen bu elemanlar, yapının boyutuna bağlı olarak ayrı bloklarda veya birlikte işlenebilirler. Genelde *geison* bölümü, alttaki *metop-triglif* frizi ile uyum sağlayacak şekilde *mutulus* ve *guttae*'lere (damlacık = ahşap mimarideki kaplama tahtası çivileri gibi) sahiptir. *Guttae* sayısı çoğunlukla her *triglif*'in üzerine bir grup gelecek şekilde, üç sıra halinde altı adet toplam 18 adet küçük daireden oluşur. Aradaki düz bir alandan sonra *kyma rekta* profilindeki *sima* bölümü eklenir. *Sima*'nın üzerine gelecek olan çatının şekline göre, yağmur oluğu yapılır veya çatı keresteleri için kertikler açılabilir. Eğer binanın

cephesi tapınak formunda yapılmışsa, saçağın *sima* kısmı üçgen alınlığın çevresinde de uygulanır.

Metropolis Meclis Binası'nın üst yapı elemanları fazla ağır olmadıkları için aynı blok üzerine yapılmışlardır. Kazılar sırasında ele geçen üç adet saçaklık bloğundan birisi (BUL 03-02), Bizans sur duvarına temel olarak kullanıldığı için henüz incelemesi yapılamamıştır. ST 98-162 numaralı blok da tam korunmamış olarak ele geçtiği için genellemede kullanılacak bir örnek sayılamaz. O yüzden kazılarda bulunmuş tüme yakın tek bloğun (BUL 03-01) profil verileri bu araştırmada model olarak değerlendirilecektir (Şekil 3. 53, Ek.123) (Mimari Katalog No. 30- 31).

Korniş (*geison-sima*) bloğu, küçük kırıklıklar dışında tam olarak ele geçmiş nadir buluntulardan biridir. *Bouleuterion*'da fiili kazının olmadığı bir dönemde, 2003 yılında farkedilmiş ve Bizans sur duvarının altındaki yerinden güçlükle çıkarılabilmiştir. Bu bloğun bir benzerinin hala sur duvarının altında kalması, *bouleuterion* kazılarının ve araştırmalarının ileride devam edeceğinin göstergesidir.

Bloğun altında ve yanlarda ince *anathyrosis* bulunmasına karşın, üst kısım işlenmemiş ve daha kaba bir işçilik göstermektedir[52]. Ayrıca üst kısımda herhangi bir kenet izi bulunmaması nedeniyle, blokla üstten birleşen bir mimari taş blok olmadığı anlaşılmaktadır. Taşın altındaki yan kenet delikleri ve ahşap kertiği, bu bölgelerde başka bloklarla birleştirildiğinin göstergesidir. Alt ve yandaki bloklarla birleşen kısımların daha özenli görünmesi için 10 cm. kadar ince şerit geçirilmiştir.

Bloğun toplam boyutu; 143,6 cm. genişlik, 73,8 cm. derinlik ve 28,5 cm. yüksekliktedir. Kesit profilde alttan üste doğru, önce bir *ovolo* (2,8x1 cm.) ile *triglifon*'dan geçiş sağlanmıştır. *Guttae'*ler 9,2 cm. genişliğindeki düz bir alanda düzensiz halde işlenmişlerdir. Normalde 18'li grup oluşturması beklenen damlacıklar, burada 15'li veya 27'li gruplar halinde de görülmektedir. Bu yüzden yapının ikinci evresindeki onarımlar sırasında, saçak bloklarının da elden geçirildiği

[52] Benzer biçimde kaba işlenmiş saçak bloklarına Metropolis *stoa*'sında da rastlanmıştır (Ersoy, 1998, s. 147, Lev. 113.2).

anlaşılmaktadır. Önceki damlacıklar dikkate alınmadan veya silinmeden yenileri işlenmiş olabilir. Başka bir öneri de; süslemelerin, blok yerine yerleştirilmeden önce yapıldığı ve yerine yerleştirildikten sonra hatanın düzeltilmeye çalışıldığı şeklinde olabilir.

Tablo 3.13 Önemli Dorik yapıların korniş profillerinin karşılaştırılması (Öz, 2004).

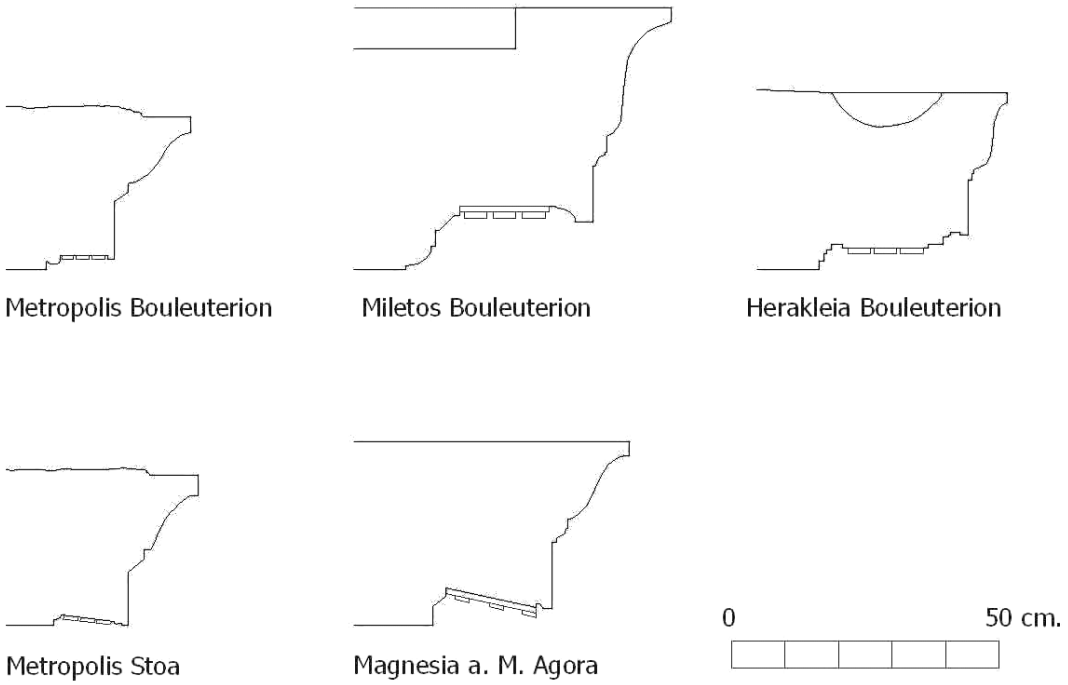

Guttae'lerin önden görünmesini engelleyen ve *mutulus* adı verilen düz çıkıntı, erken dönemdeki benzerlerinin tersine tüm yapı boyunca devam etmektedir. Bu mimari profil nedeniyle damlacıklar terminolojide *mutuli guttae* olarak geçmektedir. Metropolis'te ve *bouleuterion*'ların çoğunda düz[53] olan bu alan, Metropolis *stoa*'sı ile birlikte diğer yapılarda eğimli[54] olarak işlenmiştir. Dor mimarisindeki mermer

[53] Düz olarak işlenmiş profiller; Atina Attalos Stoası ve Rüzgar Kulesi (Coulton, 1976, fig. 33), Priene *Agora* Kuzey Stoa (Wiegand, 1904, abb. 191), Pergamon Demeter Kutsal Alanı Aşağı Kuzey Stoa (Radt, 1998, s. 178), Miletos Bouleuterionu (Knackfuss, 1908, s. 48, abb. 36) ve Herakleia Bouleuterionu'nda (Wulzinger, 1941, s. 27, taf. 32.b) bulunmaktadır. Ayrıca Ion düzeninde olmasına rağmen düz profile sahip ve aynı döneme (İÖ. 160-100) tarihlenen Kos Asklepion Sunağı'nda görülmektedir (Shoe, 1950, s. 361, fig. 8.19).

[54] Eğimli olarak işlenmiş profiller; tapınakların çoğunda, Magnesia Agora Stoası (Bingöl, 1998, s. 51, şek. 68), Priene Stadyum Stoası, Agora Tapınağı Güney Stoa (Wiegand, 1904, abb. 108) ve Kuzey Stoa (Rumscheid, 1998, s. 75), Assos Kuzey Stoa (Clarke, 1921, fig. 46.12), Miletos Güney Agora L Şekilli Stoa (Knackfuss, 1924, abb. 27), Brauron U Şekilli Stoa'da (Bouras, 1967, s. 43, r, 21) bulunmaktadır.

mutulus'lar, ahşap mimarideki merteklerin sembolik bir karşılığı olduğu için eğimli olmaları daha doğrudur. Fakat estetik anlayışın değişmesiyle zamanla düz olarak uygulanmışlardır.

Şekil 3.53 Bizans sur duvarı temelinden çıkan korniş bloğu (Öz, 2004).

Geison'un 9,6 cm. yüksekliğindeki alın bölümünden sonra, 45° lik bir açıyla *sima* bölümüne geçilir. *Sima*, 12,2 cm. genişlikte ve 10,8 cm. yükseklikte *kyma rekta* profile sahiptir. Profilin üstündeki 3,6 cm. yüksekliğindeki düz bölüm ile *sima* son bulur. Buradaki profil gibi yaklaşık 45° ile yükselen *kyma rekta* örnekleri birçok yapıda görülebilir[55]. Metropolis'teki diğer önemli Dor yapısı olan *stoa*'nın üst yapı elemanlarının, profilleri ve boyutları Priene Stadyum *Stoa*sı'nı tekrarlar niteliktedir

[55] Özellikle genişlik ve yüksekliği birbirine yakın olan profiller; tapınakların çoğunda, Priene Kuzey Stoa ve Stadyum Stoası (Wiegand, 1904, abb. 188, 270), Atina Attalos Stoası (Coulton, 1976, fig. 33), Magnesia Agora Stoası (Bingöl, 1998, s. 51, şek. 68) görülebilir. Ayrıca *kyma rekta* formu ve açısı ile dönemsel özellikler bakımından benzer örnekler; İÖ. 170-150 yıllarına tarihlenen Kos Asklepieion Stoa'sı ve sunağında bulunmaktadır (Shoe, 1950, s. 351, fig. 3.3,6).

(Ersoy, 1998, s. 147). Bu yüzden *bouleuterion*'la birlikte üç yapının aynı tarihte yapıldığını (İÖ. 2. yüzyılın ortası) kabul etmek gerekir.

Kiremitlerin aşağıdan görünmesini engellemek amacıyla yapılan *sima*, Geometrik Dönem'deki *terrakotta* örneklerden Roma Dönemi'ne kadar *kyma rekta* veya *kyma reversa* profilinde uygulanmıştır. Eğer *sima* aynı zamanda yağmur kanalı olarak kullanılıyorsa, ön tarafında belli aralıklarla aslan başlı çörten bulunması gerekirdi. Bir alınlığa *(tympanon)* sahip tapınak cepheli yapılarda, korniş *(geison-sima)* profilinin alınlık boyunca devam ettiği gözlenmiştir. Bazı durumlarda alınlık üstünde *corona* adı verilen farklı bir profil uygulanır. Metropolis *bouleuterion*u kazılarında henüz yükselen kornişe ait bir mimari elemana rastlanmamıştır. Fakat köşe saçak elemanı (*akroter* tabanı?) olduğu düşünülen bu blok, farklı bir profile sahiptir. Bu yüzden Metropolis'te *sima* profilinin aynı zamanda alınlık üzerinde devam ettiğini söylemek doğru değildir.

3.7.2.8. Sima - Corona (?) Bloğu

ST 98-226 numaralı mimari elemanın üzerinde kaba şekilde işlenmiş çıkıntılar sayesinde, bu bloğun üzerine 64x68 cm. boyutlarında başka bir bloğun geldiği gözlenmektedir. Üst bloğun yerleşeceği alan kaba ve özensiz yapıldığı için, cephenin sistematik örgüsünün içinde yer alamayacağı anlaşılmıştır. Bu yüzden saçaklık köşesi veya *akroter* tabanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Üç taraftan 10 cm. yüksekliğinde çıkıntılar olan bloğun, bir kenarı kırıldığı için işlevini tam anlamıyla açıklamak mümkün değildir (Şekil 3.54) (Mimari Katalog No. 32).

Fakat kesin olan bir şey iki kenarında iki farklı profil işlenmiş olmasıdır. Profillerden kırık olanında sadece 5 cm. dikey bölüm ve 3 cm. diagonal bölüm izlenebilmektedir. Diğer profil ise, *kyma rekta*'sı kırılmış korniş formunu anımsatmaktadır. Böylece bu bloğun, yapı cephesinde sağ üst köşede korniş hizasında *akroter* tabanı olarak kullanıldığı söylenebilir. *Sima* profili yapının *agora*'ya bakan kuzey kenarında bulunur. Tam formu anlaşılmayan kenar profili ise, yapının cephesinde, alınlık üzerinde *corona* şeklinde yer alabilir.

Bu varsayımları zayıflatan iki etkenden söz etmek gerekir. Birisi hiç bir meclis binasında henüz *akroter* olacak bir mimari eleman ele geçmemiştir. Fakat Atina Zeus *Stoa*sı gibi bazı özel işlevli yapılarda köşe akroterlerine rastlamak mümkündür (Coulton, 1976, fig. 8). Diğer etken *corona* profilinin düz olarak değil, alınlık eğimine uygun şekilde bulunması gerekliliğidir. Bu durum da, aynı Priene *bouleuterion*'unun yan saçaklarında (Krischen, 1941, s. 15, taf. 14, 17) olduğu gibi, bloğun tamamının eğimli durduğu şeklinde düşünülürse, göz ardı edilebilir.

Şekil 3.54 *Sima* veya *corona* işlevi gören blok (Öz, 2004).

BÖLÜM DÖRT
SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Son bölümde, benzer örnekler bağlamında Metropolis Bouleuterionu hakkında yapılan araştırmalar sonuçlandırılacak ve problem görülen kısımlarda çözüm önerileri getirilecektir. Öncelikle binanın tasarım ilkeleri ve yapım süreci konusunda, özellikle Herakleia ve Miletos *bouleuterion*'ları gibi yapılar yardımıyla, tanımlamaya yönelik çalışmalar yapılacaktır. Daha sonra kullanım aşamasında meydana gelen sorunlar ve kazı sonrası korumayla ilgili çözümler üretilmeye çalışılacaktır. Son olarak Metropolis Bouleuterionu'nun ilk inşa edildiği dönemde nasıl bir yapı olduğuna dair restitüsyon önerileri ve bilgisayar destekli canlandırmalara yer verilmiştir.

4.1. Modüler Sistem

Antik dönemdeki yapıların oranları ve bakışımlarıyla ilgili çalışmalar, aynı zamanda ilk mimarlık yapıtı sayılan Vitruvius'un *"De Architectura"* kitabı ile başlamıştır. Ünlü teorisyen, savaş istihdamı konusunda çalıştığı yıllarda tanıdığı Grek mimarlığının önemli eserlerinin, özellikle de tapınakların biçimsel özelliklerinin, Roma mimarlığı için nasıl bir model oluşturacağına ilişkin ilkeler belirlemiştir. Kitabın III. ve IV. bölümleri, antik metroloji konusunda incelenmiş ilk örnekleri içerir. İncelemeler sonucunda Vitruvius tarafından belirlenen genel sonuç, yapı oranlarının temelinde doğadaki formların ve insan vücudunun bulunduğu yönündedir.

Wulzinger (1941, s. 29, tf. 30) tarafından Herakleia *bouleuterion*'u üzerine yapılan metroloji çalışmalarında, ayak ölçüsünün yanı sıra *ellen* (E: Dirsek) adı verilen başka bir modül kulanıldığı gözlenmiştir. Ayak ölçüsü 29,8 cm. alınırken, dirsek ölçüsü ayağın tam bir buçuk katı (44,7 cm.) olarak alınmıştır. Buna göre; yapının merkezini oluşturan *orkhestra* alanı kenarı 10 E olan bir karedir. 10 E modülü, oturma sıralarının toplam genişliği ve duvar kenarlarındaki platform için de

geçerlidir. Çatıyı taşıyan 2 E çapındaki sütunlar arasındaki mesafe ise 20 E'dir. Yapının ön duvarı 49 E, yan duvarları ise 35 E olarak belirlenmiştir.

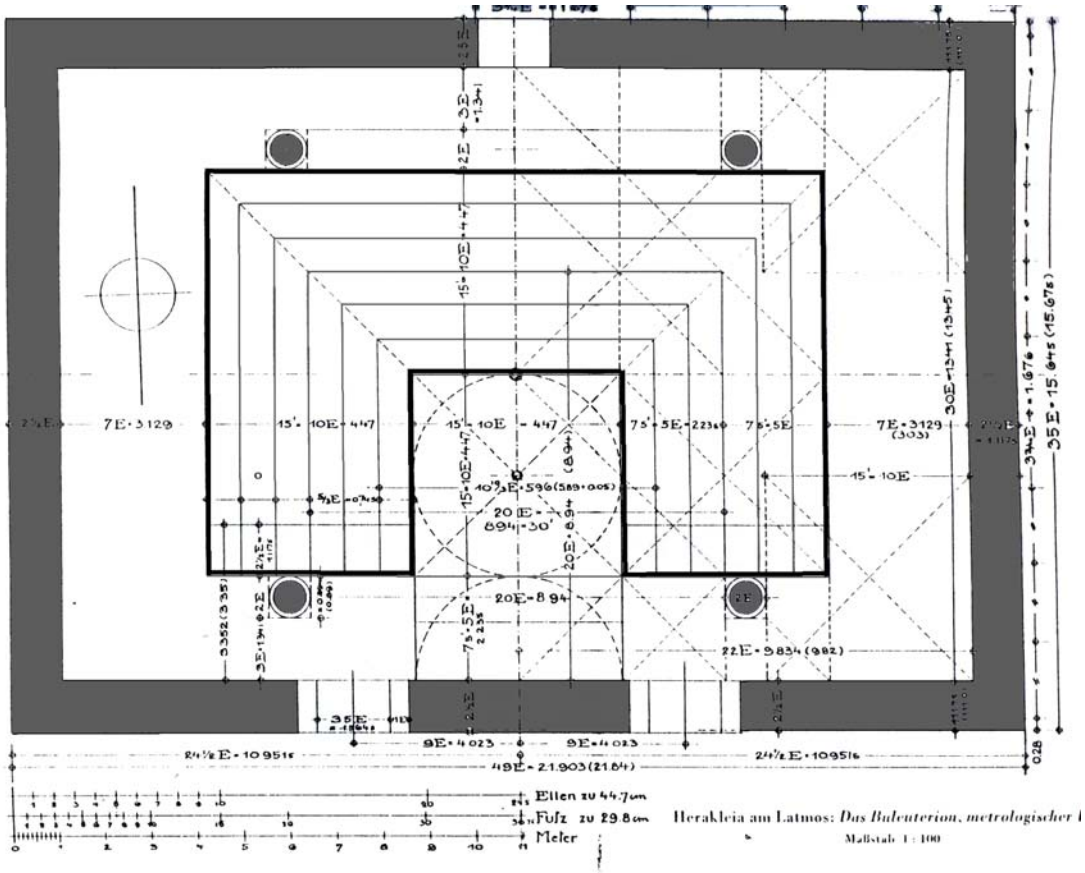

Şekil 4.1 Herakleia Bouleuterionu modüler sistemi (Wulzinger, 1941, taf. 30)

Metropolis kentindeki yapıların çoğu, Klasik Dönem kurallarının hala geçerli olduğu Helenistik Dönem'de inşa edilmişlerdir. Bu yüzden Yunan mimarlığının tasarım ilkelerine uygun yapılara sahip olması beklenir. *Gymnasion*'da ortaya çıkarılan bir standart taşı (HM 97-76) sayesinde, Metropolis'teki tüm yapıların metrolojiye uygunluğu denetlenebilmektedir. Taşın bir kenarında, yarım ayak (ΗΜΙΠΟΔΙΟΝ = *hemipodion,* 8,4 cm.) ve el ayasına (ΔΩΡΟΝ= *doron,* 16,8 cm.) karşılık gelen uzunluk ölçüleri yer almaktadır (Meriç, 2003, s. 125). Buna göre *bouleuterion* metroloji araştırmalarında uzunluk modülü olarak bir Metropolis ayağı, *podion* (33,6 cm.) kullanılmaktadır.

Standart taşı bulunduktan sonra Metropolis'teki ilk metroloji çalışmaları tiyatro ve *stoa* için yapılmıştır. Her iki yapının da Vitruvius teorilerine uygun olarak ve modüler sistemde yapıldığı kanıtlanmıştır. Buna göre, *stoa*'nın iki ayak çapındaki iç sütun aralıkları 10 ayak (3,35 m.) ve ön sütun aralıkları ise beş ayak olarak belirlenmiştir. Devlet Agorası'nın 100 x 200 ayak boyutundaki alanı içinde kalan *stoa*'nın, 30 x 100 ayak (9,95 x 67,50 m.) boyutunda olduğu görülmektedir. 2002-2003 yılları arasında kazılan Roma Dönemi atriumlu evleri arasında, bitişik nizamdaki iki konutun yaklaşık 50x100 ayak boyutunda bir yapı adasını (*insula*) oluşturduğu görülmüştür. *Agora* alanı içinde yer alan *bouleuterion*'un da modüler sisteme bağlı olarak yapılması kaçınılmazdır.

Metropolis Meclis Binası, Devlet Agorası'nın güneybatı köşesindeki, kare şeklinde bir alanda yer almaktadır. Üç ayak genişliğindeki duvarlar, 50 x 52 ayak boyutundaki yapıyı çevreler. Köşegenler arasındaki uzaklık ise, 72 ayak (24,46 m.) civarındadır. Yapının merkezindeki *orkhestra* 17 ayak çapındadır ve planın tasarımındaki ikincil modülü oluşturur. *Orkhestra* (O) modülünün yatay ve dikeyde üçer defa tekrarlanması sonucu, toplam dokuz modülden oluşan yapının boyutlarına ulaşılır (Şekil 4.2 plan). Yapının ön duvarının tasarımın dışında düşünüldüğü bu yüzden planın tam bir kare olmadığı anlaşılmaktadır.

Yapı dışındaki yarım modüllerin köşesinden, orta modül köşesine gönderilen ışınlar, *analemma* duvarının eğimini oluşturmaktadır. Duvarların plandaki eğimi yarı modüllere bağlı olarak 2/5 (% 40) oranında olmaktadır. Aynı zamanda bu ışınlar uzatıldığında alt kottaki iç sütunların üzerinden geçmektedir. Üst kottaki sütunların yerini belirlemek için de aynı yöntem uygulanırsa, son oturma sırasına yerleştikleri görülür. Ayrıca oturma sıralarının bitiş noktası aynı zamanda orta dairenin merkezidir.

Yapıdaki modüler sistem sadece planda değil, bazı mimari elemanlarda ve detaylarda da görülmektedir. Dış duvarları oluşturan blokların yüksekliği 1-2 ayak arasında değişmektedir. Kapı sövesi olarak kullanılan bosajlı bloklar ise tam bir ayak yüksekliğindedirler. Söve bloklarının üzerine oturan kemer taşlarının en dar iç kısmı

da bir ayağa yakındır. İç sütunların çapları tepede iki ayak iken aşağı doğru biraz genişler. Oturma sıralarının derinlikleri tam iki ayak iken, yükseklikleri bir ayaktan biraz fazladır.

Modüler sistemin en geçerli olduğu bölüm cephede yer alan sütunlardır. Çift yüzlü sütunların genişlikleri tam bir ayak, yükseklikleri ise altı ayaktır. Vitruvius'un belirttiği gibi sütun başlığı bir ayak genişliğinde ve yarım ayak yüksekliğindedir. Ayrıca friz bloğundaki metop ve triglifler arasında 1 / 1,5 ayak oranı korunmuştur. *Geison* ve *sima*'nın yükseklikleri ayak modülünden bağımsız olarak, daha küçük boyutta işlenmişti. Alınlık dışındaki tüm cephe göz önüne alındığında, genişliği 50 ayak ve yüksekliği 30 ayak olan, altın orana uygun bir görüntü ortaya çıkar.

Plandaki tasarımı oluşturan ikincil modül olan *orkhestra* modülünün (M) cepheye uyarlanması sonucu yeni bilgiler elde edilmiştir. Alt kat, üst kat ve alınlık olarak üç bölüm halinde incelenen ön cephede, modüler bir sistemin varlığı belirlenmiştir. Buna göre, alt kat yüksekliği 1 M (17 ayak) iken, üst kat ¾ M (12 ayak) ve alınlık yüksekliği de ½ M (8 ayak) olarak tasarlanmıştır (Şekil 4.2 cephe). Böylece, cephede kademeli olarak küçülen bir modüler sistemin varlığı, klasik uygunluk göstermesinin yanı sıra perspektifi güçlendirmesi bakımından da önemliydi.

Metropolis Meclis Binası gerek plansal gerekse cephe özellikleri bakımından, ayak hesabına dayalı uzunluk modülüne göre inşa edilmiştir. İnsan vücudundan esinlenilerek yaratılan bu ölçüm sistemi, yapıların ergonomisi, statiği ve estetiği bakımdan gerekli bir uygulamaydı. Helenistik Dönem yapılarında görülen biçimsel uygunluğun (Latince *decor*) nedeni, mimari elemanların tasarım ilkeleri doğrultusunda ve modüler sistemin sağladığı teknolojik kolaylıkla inşa edilmeleriydi.

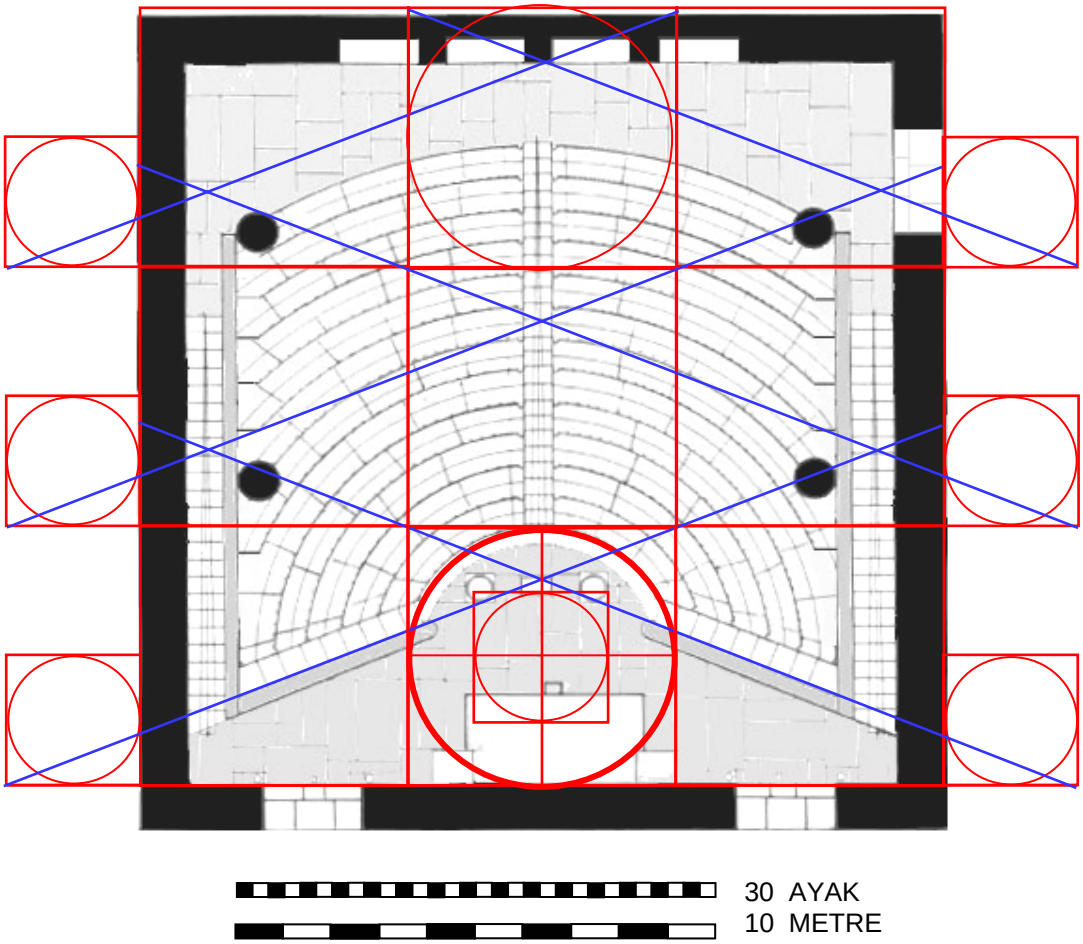

Şekil 4.2 Metropolis Bouleuterionu plan ve cephe tasarım şeması (Öz, 2005).

4.2. Yapım Evreleri

Metropolis kenti ve çevresi Neolitik Dönem'den beri yerleşim gören, verimli topraklara, ulaşımı kolay imkanlara ve rahatlatıcı Ionia iklimine sahipti. Dedecik'te başlayan ilkel Metropolis toplumu, Araplıkahve ve Tepeköy'de uygarlığın avantajlarıyla tanışmış, Bademgediği ve diğer kalelerin sağladığı güvenle günümüze kadar gelişerek devam etmiştir. Antik kentin bulunduğu tepedeki ilk yerleşim çabasının, İÖ. 8. yüzyıldaki ikinci Ion Göçü sırasında olduğu kabul edilmektedir. *Akropol*'deki küçük boyutlu yerleşim, ancak Büyük İskender'den sonra kalabalıklaşan bölgenin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, tepe yamaçlarına inmiştir.

İÖ. 3. yüzyılda başlayan siyasi çekişmelere bağlı olarak, Ionia kentleri manevi tahribat görmesine rağmen, Seleukoslar gibi güçlü krallıkların sağladıkları olanaklar sayesinde imar faaliyetlerini arttırmışlardır. Metropolis'in yeniden tanınmasını sağlayan R. Meriç'e (2003 s:45) göre, bu yıllarda kent, Hippodamos planına uygun biçimde yeniden kurulmuş olmalıdır. Birbirine dik sokaklarla kurulan ızgara planlı kent dokusunun merkezi, kamusal alanlar için ayrılmıştı. Bu bölgede devlet *agora*'sı, meclis binası, *stoa, gymnasion*'un yanı sıra belki de *prytaneion* ile tapınak da bulunuyordu. Ele geçen İÖ. 3. yüzyıl buluntuları önceleri sadece *akropol*'de bulunmuştu. Fakat 1999 yılında bulunan bazı seramik parçaları, kentin alt kesimlerinde de Erken Helenistik buluntular olabileceğini kanıtlamıştır.

Helenistik Dönem'in ortalarına rastlayan ve Bergama Krallığı'nın etkisiyle, Batı Anadolu'da her alanda en görkemli örneklerin verildiği bir altın çağ başlamıştır. Metropolis'te ele geçen mimari, plastik ve seramik eserlerin çoğu, İÖ. 2. yüzyıla tarihlenen bu altın çağda meydana getirilmiştir. Ticaret ile para piyasasının değer kazandığı ve sanatta zengin örneklerin verildiği bu dönem, Romalılar'ın bölgede hakim olmasıyla gelişerek devam etmiştir. Fakat İS. 17 yılında bütün Ionia'yı sarsan depremin etkisi ve sonrasında gelişen olaylar, bölge kentlerinin uzun süre toparlanmasına fırsat vermemiştir. Ancak yüz yıl sonra Traianus Dönemi'nde, kentte yıkılan binaların yeniden büyük onarımlar geçirerek fakat bu kez Helenistik yerine

Roma yapım teknikleri, malzemeleri ve mimari anlayışıyla şekillendiği görülmektedir.

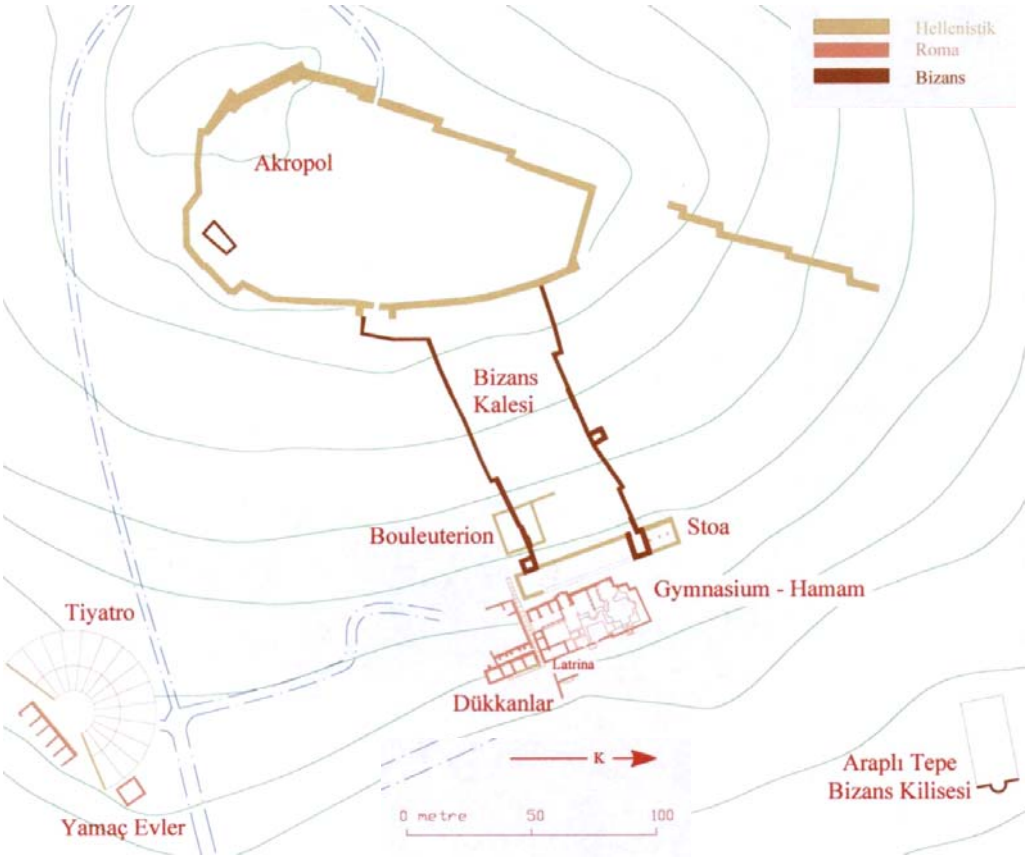

Şekil 4.3 Tarihsel dönemlere göre Metropolis kentindeki yapılar

Birkaç yüz yıl daha devam eden Romalı davranış tarzı, imparatorluğun geçirdiği evrelere bağlı olarak gücünü yitirmiş ve kent terk edilmeye başlamıştır. Bizans Dönemi'nde küçük bir yerleşim olarak görülen kent, konumundan dolayı savunma işlevine uygun biçimde değerlendirilmiştir. Bizans'ın son yönetimi olan Laskarisler Dönemi'nde (İS. 13. Yüzyıl) Helenistik kaleye ekler yapılarak, Arap ve Türk akınlarına karşı tahkimli bir mevki yaratılmıştır.

Kentin merkezinde bulunması ve yönetim binası olmasından dolayı, bir aşamadan sonra *bouleuterion*'un tarihi Metropolis'le özdeş duruma gelmiştir. Yaklaşık 500 yıllık bir kullanımdan sonra meclis binası ve onu destekleyen kurumlar zamanla ortadan kalkmıştır. Bir yapı için oldukça uzun sayılabilecek bu süre boyunca, toplam üç büyük onarım ve yeniden yapım aşaması geçirmiştir. Kazı alanında bir stratigrafi

bulunmaması ve buluntuların konteks halinde olmaması nedeniyle, onarım aşamalarının tarihleri desteklenmemektedir. Yine de kronolojik veriler ve mimari özellikler bakımından muhtemel sonuçlara ulaşılmıştır (Şekil 4.4).

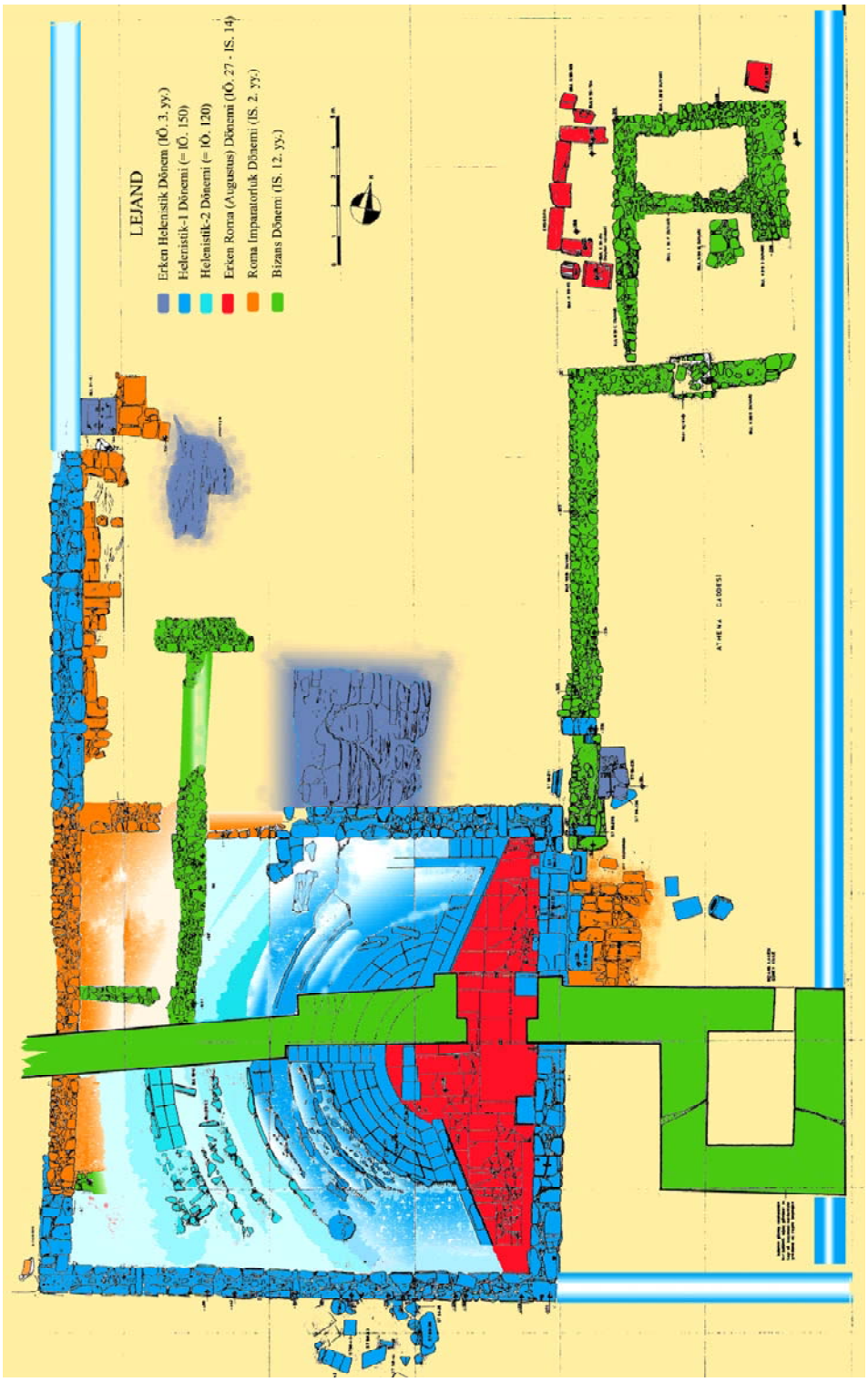

Şekil 4.4 Metropolis *bouleuterionu* yapım evreleri (Öz, 2005).

4.2.1. Erken Helenistik Dönem

Erken Helenistik olarak belirtilen tarih İÖ. 3. ve 2. yüzyıllar arası anlamında kullanılmaktadır. Buluntular veya kalıntıların çoğu Helenistik sayılmasına rağmen, bu dönem kendi içinde iki farklı aşamada ele alınmalıdır. Metropolis gibi Ionia kentlerinin çoğunda, Bergama Krallığı'nın etkisinde kalındığı geç evre öne çıkmaktadır. Mimari kalıntıların tespitinde erken ile geç arasında, yapım sistemine bağlı olarak tam bir ayrım yapılamaz. Bu yüzden yapı içinde ortaya çıkarılan ve belli bir kontekst veren küçük buluntular, yazıtlar, seramikler ve sikkeler önem kazanmaktadır.

İçinde İÖ. 3. yüzyıl malzemesi çıkan en belirgin yapı, 1996 yılında kazısı yapılan *akropol*'de "Helenistik Mekan" olarak adlandırılan yapıdır. Burada bulunan *amphora* mühürleri beraberindeki tüm seramiklerle birlikte yapıyı da tarihlemiştir. Ayrıca Metropolis akropol sur duvarlarının da, çevredeki diğer savunma yapıları gibi bu dönemde inşa edildiği düşünülmektedir (Meriç, 2003, s. 45). Tarihleme açısından değerli sayılabilecek bir diğer mühür grubu da, 1999 yılında *bouleuterion*'un kuzey bitişiğinde bulunmuştur. Çok sayıda ele geçen amphora parçalarının bazılarında görülen mühür örneklerinin benzerleri, İÖ. 3. yüzyıla tarihlenen Rodos *amphora*'larında da görülmektedir. Bu dönemde Metropolis kentinin Rodos ve Antakya[1] gibi uzak kentlerle bile ticaret ilişkisi içinde olduğu belirlenmiştir.

Böylece Metropolis kent merkezinde İÖ. 3. yüzyılda önemli ziyafetlerin verildiği bir mekan bulunmalıydı. Bu işleve sahip akla ilk gelen yapı *prytaneion*'dur. Tabii ki, bir yönetim kurulunun olması için öncelikle seçimle başa gelen bir meclisin bulunması gerekir. Kazılar sırasında çıkan arkeolojik bulgular ve bunların sosyal açıdan değerlendirilmesi sonucunda, mevcut meclis binasının yakınında Metropolis *bouleuterion*'unun ilk oluşumunun bulunduğu söylenebilir (Şekil 4.5).

[1] *Bouleuterion* kazılarında bulunmuş en erken sikke (env. No: 4638), Antioch ad Orontes kentinde basılmış ve I. Antiokhos (İÖ. 281-261) dönemine tarihlenmektedir.

Şekil 4.5 Erken meclis binası ve *prytaneion*'un kurulduğu alan (Öz, 2003)

Mevcut yapının hemen kuzeyindeki merdiven sırası ve bazı erken Ion sütun kaidelerinin bu dönemin kalıntıları olduğu kabul edilmektedir. Lato kentinde görüldüğü gibi *prytaneion* yakınındaki yarı açık oturma sıraları, idari toplantılar için kullanılabilmekteydi (Miller, 1978, s. 78). Bu yüzden Metropolis Eski *bouleuterion*'un bir bina şeklinde olmadığı, etrafındaki yapılarla korunaklı bir alanda gelişmiş üstü açık bir toplantı mekanından meydana gelmesi mümkündür. Buradaki oturma sıralarının düz olarak işlenmesi, aynı Atina meclis binaları gibi Metropolis'tekinin de önceleri düz, sonraları ise dairesel oturma mekanına sahip olduğu anlamına gelir. Sonuç olarak, mekansal örgütlenme şekli, kentin ekonomik yapısı ve gelişen mimari anlayışıyla paralel ilerlemektedir.

4.2.2. Geç Helenistik Dönem

Apameia Barışı sonrası (İÖ. 188), Ephesos gibi komşu kentlerle birlikte Metropolis'in yönetimi de Bergama Krallığı'na verilmiştir. Bu dönemde özellikle kent planlaması, mimarlık ve heykeltıraşlık alanlarında büyük bir gelişme yaşanır. Metropolis, her ne kadar bağımsız bir kent karakterinde değilse de, bu kapsamda Bergama Krallığı ile ilişkilerini üst düzeyde tutarak, İÖ. 2. yüzyılda küçük, ama uygarlık düzeyi yüksek bir kent durumuna gelmiştir.

Aristonikos İsyanı'ndan (İÖ. 133-129) sonra Metropolis bağımsızlığına kavuşmuş ve kendi sikkelerini basmaya başlamıştır. *Demos* ve *boule* gibi demokratik kurumlar ve bunlarla ilgili olarak *bouleuterion* ve devlet *agora*'sı gibi kamu yapılarının varlığı, kentin iç işlerinde belirli bir özerkliğe sahip olduğunu göstermektedir[2].

Tarihsel gerçekler göz önüne alındığında, Metropolis'in İÖ. 2. yüzyıl gelişimini iki bölüm halinde incelemek gerekir. Bu bölümleri belirleyen ilk olay İÖ. 188'deki Apameia Barışı, diğeri de İÖ. 129'daki Aristonikos İsyanı'nın bastırılmasıdır. Bu dönemlerde Metropolis, Bergama Krallığı'nın dolayısıyla Roma'nın destekleyicisi olarak görev almıştır. Bu davranışının karşılığında büyük ölçüde maddi yardımlar ile

bağımsızlık statüsüne kavuşmuştur. Böylece Metropolis tarihi ve *bouleuterion* kronolojisi, Geç Helenistik Dönem'de yani İÖ. 150'li ve 120'li yıllarda iki önemli imar ve onarım aşaması geçirmiştir. Bu yüzden meclis binasının yapım tarihini, bu 30 yıllık süre içinde değerlendirmek gerekir.

Meclis binasının mimari özellikleri ve küçük buluntuları nedeniyle bu tarihte (İÖ. 150) yeniden inşa edildiği kesinleşmiştir. Bergama Krallığı'nın sağladığı finansal kaynaklar sayesinde, tüm kenti kapsayan geniş imar faaliyetleri yapılmıştır. Akropol, tiyatro ve *gymnasion* gibi yapıların yanı sıra devlet *agora'*sı içinde bulunan *stoa* ve *bouleuterion* da, bu yapısal gelişme kapsamına alınmıştır. Kentin ızgara yerleşim planı daha önceki dönemde belirlenmiş olsa bile, modüler sistemde yeniden ele alınmış olabilir.

Devlet *agora*'sını çevreleyen duvar sisteminin devamı *bouleuterion*'da da kullanılmıştır. Erken evrede yönetim binalarının olduğu bu alan *temenos*'la çevrilerek, kentin diğer bölümlerinden koparılmıştı. Benzeri Helenistik yapıların çoğunda görülen bosajlı duvar örgüsünün dayanımı, atkı ve kenet gibi çeşitli tekniklerle sağlamlaştırılmıştır. Duvarların üstündeki cepheye ait mimari elemanların tümü karşılaştırma yapılabilecek profil vermektedir. Miletos, Priene ve Herakleia gibi yakın kentlerde benimsenen ve uygulanan formlar, Metropolis'te de geçerliliğini korumuştur. Daha çok İÖ. 2. yüzyılın ortasına tarihlenen yapılardaki profil formlarının benzerleri *bouleuterion* üst yapısında kullanılmıştır.

Metropolis meclis binasında üst yapı elemanlarının biçimlendirmelerine benzer formlar, dönemin genel özelliği veya modası olarak, özellikle kamu yapılarında karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde çevredeki önemli kentlerde inşa edilmiş yapılar arasında, Miletos, Priene ve Herakleia *bouleuterion'*larının yanı sıra Priene Kutsal *Stoa*, Rodos Apollon Tapınağı, Lindos *Naiskos*'u, Kos adasındaki Asklepion ve Dionysos sunakları sayılabilir.

---

[2] İÖ. 131 yılına tarihlenen Apollonios Şeref Yazıtı'nda bu kurumların varlığı sabittir (Dreyer, 2003, s. 1-16).

Mimari kalıntıların dışında, kazılar sırasında ortaya çıkarılmış küçük buluntular, seramikler, sikkeler, mezar stelleri, plastik ve epigrafik eserlerin büyük çoğunluğu İÖ. 2. yüzyılın ortasına tarihlenmektedir. Seramikler arasında özellikle kalıp işi kabartmalı kaseler ve beyaz zeminli kaplar bu dönemin belirleyici ürünleridir[3]. Andron ve Diogenes isimli kent yöneticilerinin adına basılmış, ön yüzünde kentin koruyucu tanrısı Ares, arka yüzünde yıldırım demeti olan kent sikkeleri, zenginleşen kentin diğer bir göstergesidir. *Bouleuterion* kazılarında bulunmuş ve değerlendirme kapsamına alınmış 18 sikkeden 10 tanesi Ares tasvirli kent sikkesidir. Ayrıca kazılar sırasında veya Bizans sur duvarının içinde bulunmuş plastik eserlerin hepsi Helenistik Dönem'e tarihlenmektedir.

4.2.3. Erken Roma Dönemi

III. Attalos'un vasiyetiyle Bergama Krallığı'nın egemen olduğu tüm topraklar Roma hakimiyeti altına girmişti. İÖ. 1. yüzyıldan itibaren Roma yaşamı ve sanatı yavaş yavaş Batı Anadolu'ya girmeye başlamıştır. İÖ. 27 yılında ilk Roma imparatoru sayılan Augustus'un yaratmış olduğu barış ortamı *(pax romana)* bölge kentlerinin gelişmesi için vesile olmuştur. Yeniden yapılanma hareketi içine giren Ephesos, Metropolis gibi kentlerde Augustus adına çeşitli yapılar veya onarımlar uygulanmaya başlanmıştır. İkinci imar faaliyeti olarak nitelendirilecek bu durum fazla uzun sürmemiş, İS. 17 yılındaki büyük depremle yapılar kullanılamaz hale gelmiştir.

İmparator Augustus'un Metropolis'e geldiği henüz kesinlik kazanmamış olsa da, komutanlardan veya valilerden birinin mutlaka uğradığı ve imar faaliyetlerini izlediği anlaşılmaktadır. Hatta imparatorun yeğeni Germanicus'un Ephesos gezisi sırasında Metropolis'e de uğradığı kabul edilmektedir. Bu dönemde kentte yapılan köklü değişikliklere örnek olarak, Grek ve Roma takvimlerinin beraber kullanıldığı bir yazıt gösterilebilir.

---

[3] Kentin nekropol alanında bulunmuş ve halen Efes Müzesi'nde sergilenen No:34/15/74 ve No:1/43/73 envanter numaralı seramik kapları, İÖ. 2. yüzyılın ortasına tarihlenmiştir.

Tiyatroda imparatorun onuruna dikilmiş yuvarlak sunakların üzerinde, Augustus'a ithafen yazıtlar bulunmaktadır. *Girland* ve *bukranion* friziyle donatılmış sunakların bir benzerleri *bouleuterion*'da bulunmuştur. Helenistik Dönem'e ait dikdörtgen sunağın iki yanına konmuş sunaklar, kazılar sırasında özgün yerlerinin hemen yakınında bulunmuştur. ST 98-198 numaralı silindir sunağın üzerindeki yazıt Augustus'a ithaf edildiğinin göstergesidir.

Sunaklarla birlikte *orkhestra* mermer kaplama zemininin de Augustus Dönemi'nde (İÖ. 27 – İS. 14) yapıya eklendiği kabul edilmektedir. *Opus sectile* tarzında 2 cm. kalınlıktaki dörtgen mavi mermer parçalarının kaplama olarak kullanıldığı zemin döşemesi günümüze kadar korunagelmiştir (Şekil 4.6). Sadece üzerine blokların düşmesi sonucu, bazı kaplamalar parçalara ayrılmıştır. Ayrıca daha erken evrelere ait bölümlerdeki (pilaster ve oturma sırası yanı) parçalar, eskiyle uyum sağlayacak şekilde kesilmiştir.

Şekil 4.6 Güney *parodos*'taki mermer kaplama ve *bema*'nın yeri (Öz, 2004).

Mermer zeminin duvar kenarına gelen kısmında 1,92 x 3,85 m. boyutlarında bir boşluk görülmektedir. Başkanlık locası ve konuşma kürsüsü (*bema*) için ayrılmış olduğu düşünülen platformun iki tarafından pilasterler yükselmektedir. İn-situ durumda ele geçen merdiven bloğu sayesinde, *bema*'nın 48 cm. yükseklikte bulunduğu anlaşılmaktadır. *Bema*'ya çıkan ve tek bloktan oluşan merdiven dışında tamamının mermer kaplama olduğu düşünülmektedir. Üzerinden Bizans sur duvarları geçtiği için *bema*'nın detayları hakkındaki bilgiler yetersizdir. Günümüze kadar ulaşan kısımlar sadece, alttaki sertleştirilmiş toprak zemin ve kenarlardaki kaplama parçalarıdır.

4.2.4. Roma İmparatorluk Dönemi

Ionia kentlerinde büyük tahribata yol açan İS. 17 ve 23 depremleri yüzünden, *bouleuterion* da İS. 1. yüzyılda kullanılamaz duruma gelmiş olmalıdır. Bu dönemde tüm kentteki tabakalaşmada ve buluntularda bir *hiatus* (karanlık dönem) izlenmektedir. Yıkımın hemen sonrasında Tiberius Dönemi'nde bazı onarımlar yapılmasına karşın, özellikle Traianus Dönemi'nde (İS. 98-117) kente gereken önem verilmiş ve Roma'nın sağladığı finansal kaynaklarla, mevcut yapılar onarılmış ve *aquaduct*, hamam, resepsiyon salonu gibi yeni yapılar inşa edilmiştir. İS. 98 yılından 262 yılındaki Goth istilasına kadar geçen sürede, Metropolis diğer tüm Ionia kentleri gibi barış ve zenginlik içinde gelişmiştir.

Ephesos başta olmak üzere tüm Ionia'yı sarsan bu istiladan sonra, ancak İS. 4. ve 5. yüzyıllarda kent yeniden gelişmiştir. Geç Roma Dönemi'ne ait mimari kalıntılar henüz ortaya çıkmamasına rağmen, küçük buluntu ve seramiklerin yoğunluğu oldukça fazladır. Kazılar sırasında ortaya çıkan seramiklerin büyük bir kısmı (% 57) Roma seramikleridir. Esas gelişme İS. 2. yüzyılda olduğu için buluntuların çoğunu İmparatorluk Dönemi'ne tarihlemek doğru olacaktır. Özellikle kırmızı astarlı Efes tipi kandiller, bu dönemin belirgin buluntusu olarak *bouleuterion* ve diğer yapılarda bolca ele geçmiştir.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde meclis binası içinde yapılan değişiklikler, yamaç tarafında bulunan batı/arka duvarı boyunca hissedilmektedir (Şekil 4.7). Aynı zamanda istinat işlevi gören duvar, deprem sırasında veya sonrasında meydana gelen toprak kayması nedeniyle yıkılmış olmalıdır. Mevcut duvarın, büyük Helenistik blokların yerine, aynı Aşağı Hamam (Han Yıkığı) ikinci evresinde olduğu gibi moloz taş duvar *(opus incertum)* tekniğinde[4] yapıldığı görülmektedir.

Şekil 4.7 *Bouleuterion* güney kısım ve arkada Roma Dönemi'nde yapılan batı duvarı (Öz, 2004).

Onarım izlerinin sadece bu duvarda görülmesi, diğer duvarların büyük ölçüde sağlam kaldığı ve belki de sadece çatının bir kısmının çöktüğü anlamına gelmektedir. Yapının kuzeybatı köşesindeki eklentiler, Bizans yapı duvarlarıyla iç içe geçtiği için kesin bir şey söylenememektedir. Ayrıca yapının önünde ve kuzeyinde bulunan, şist malzemeden yapılmış sokak döşemeleri de Hamam-*Gymnasion* kompleksindeki *palaestra* döşemesine benzerliğinden dolayı bu döneme tarihlendirilmektedir.

[4] Miletos Capito Hamamı'nda görülen bu duvar tekniği Ward-Perkins (1994, s. 274, fig. 174) tarafından İS. 1. yüzyılın ortasına tarihlenmektedir. Metropolis'te *opus incertum* tekniğinde yapılan duvarları bu dönemden sonraya tarihlemek doğru olacaktır.

4.2.5. Bizans Dönemi

Bizans Dönemi'nin başlarında bir piskoposluk merkezi olarak anılan Metropolis, zamanla eski önemini yitirmiştir. İS. 8. yüzyılda başlayan Arap akınlarının, toplumun yerleşim yapısını değiştirmesi mümkündür. Nüfus oldukça azalmış, çevredeki Ephesos gibi daha büyük merkezlere yerleşilmiş ve kent halkı tekrar *akropol*'e sığınmak zorunda kalmıştır. Giderek terk edilen aşağı kentte sadece Kilise'nin ve bazı çiftlik evlerinin kaldığı anlaşılmaktadır. 12. yüzyılda Haçlı Seferleri ve iyice artan Türk-İslam baskıları nedeniyle, Laskarisler Dönemi'nde (1204-1261) *akropol*'den aşağı doğru başka bir kale yapılmıştı.

Bizans kalesinin yapıldığı dönemlerde *bouleuterion, stoa* gibi yapıların kullanılamaz durumda olduğu, bazı bölümleri ayakta kalsa bile, çoğunun temel kazıları sırasında yeniden ortaya çıktıkları düşünülmektedir. *Bouleuterion*'un ortasından geçen sur duvarları, aşağıda *stoa*'nın batı duvarını izlemektedir. Bazı kısımlarda sur temeli ile oturma sırası arasında toprak dolguların olması nedeniyle inşaatın ve dolayısıyla tahribatın aşağı seviyelere ulaşamadığı anlaşılmıştır (Şekil 4.8).

Temel inşaatı sırasında bulunan mimari veya plastik eserler, niteliklerine bakılmaksızın sur duvarlarında kullanılmıştır. Devşirme malzeme dışında çevreden toplanan moloz taşlar ve tuğla parçaları genellikle kireç harcıyla birleştirilmiştir. Helenistik yapıların tahribatı sadece sur duvarlarıyla değil, kale içine yapılmış istinat veya konut duvarları nedeniyle de gerçekleşmiştir. Arazinin eğimine bağlı olarak kuzey – güney doğrultusunda yapılan duvarlar aynı zamanda istinat işlevi de görmüş olmalıydı. Uzun duvarlara dik olarak yerleştirilen ara duvarlar sayesinde basit mekanlar yaratılmaktaydı. Bunlardan biri *bouleuterion*'un içinde diğeri *agora* düzlüğünde ortaya çıkmıştır.

Bouleuterion'daki mekanın yaratılmasında, hala ayakta olan Roma İmparatorluk Dönemi batı duvarının da kullanıldığı görülmektedir. *Agora*'daki mekanın girişi için bir kapı boşluğu bırakılmış ve içeriye iki oda yerleştirilmiştir. Kent merkezinde ve

akropol'de bulunan kalıntılar sayesinde, Bizans yapılarının oldukça basit tasarlanmış, çevredeki devşirme veya mevcut malzemelerle özensizce yapılmış mekanlar oldukları anlaşılmaktadır. Devşirme malzeme olarak, sütun parçaları, duvar blokları ve oturma sıraları kullanılmıştır. Moloz taşlar oldukça amorf formlarda olmasına rağmen bağlayıcı olarak kireç ve ıslak toprak kullanılmıştır.

Bizans Dönemi'ne özgü sarı ve yeşil sırlı seramikler, tüm kente yayılmış durumdadır. *Bouleuterion* kazıları sırasında bulunan seramiklerin çok az bir kısmı (%13) Bizans Dönemine tarihlenmektedir. Ayrıca çeşitli günlük kullanım araç gereçleri ve bir adet Nikomedia (İzmit) sikkesi (Env. No: 4545) ele geçmiştir. *Bouleuterion* çevresindeki Bizans yerleşiminin, tiyatro ve hamamda olduğu gibi çiftlik yapısı şeklinde değil savunma amaçlı yapılar olarak inşa edildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 4.8 Oturma sıraları ve Bizans sur duvarı (Öz 2004).

4.3. Yapıdaki Bozulmalar

Restorasyona başlamadan önce yapının analiz edilmesi ve iyice tanımlama yapılması gereklidir. Yapının ve oturduğu zeminin statik durumunu belirleyen araştırmalar, teknolojik gelişmeler sayesinde detaylı bir şekilde uygulanabilmektedir. Genel olarak bir yapıdaki bozulmanın nedenleri; konumuna, zemin özelliklerine,

yanlış tasarıma, hatalı veya eksik malzemeye, kötü işçiliğe, uzun süren doğal etkilere ve insanın yarattığı tahribata bağlıdır[5].

Bozulma nedenlerini ve sürecini kavramadan yapılacak olan müdahaleler yanlış olabilir ya da amaca hizmet etmekten uzak kalabilir. Hasar nedeni ortadan kaldırılmadığında bozulmalar devam eder, harcanan zaman ve iş gücü boşa gider. Daha da önemlisi gecikmeden ötürü hasar büyüyebilir, başka sorunlar ortaya çıkabilir.

a) Metropolis meclis binası konum itibarıyle, aşırı eğimli bir yamacın üzerindedir. Bu yüzden devamlı toprak kayması ve yağmur suyu gibi iklime bağlı etkenlerden daha yoğun olarak zarar görmüştür. Yapının yamaç tarafında kalan duvarları aynı zamanda istinat işlevi görmektedir. Fakat bu sağlam istinat duvarının Roma Dönemi'nde yıkıldığı ve yeniden yapılmak zorunda kalındığı görülmektedir. Yapının güneyindeki geniş Akropol Caddesi, altındaki kanalizasyon kanalıyla birlikte kentin önemli atık su hattıdır (Şekil 4.9).

Merdivenli cadde, tepenin en yüksek noktasından eteklerine kadar tüm kenti boylu boyunca kesmekte ve civardaki atık suları toplamaktadır. Meclis binasına çok yakın ve böylesine yoğun bir ıslak hacmin bulunması, yapının suyla ilgili problemlerini arttırmaktadır. Zeminden yükselen nem strüktürü ıslatarak taşıyıcı sisteme gelen yükü fazlalaştırdığı gibi, içinde taşıdığı tuzların duvar yüzeyinde buharlaşması sonucu çiçeklenmelere, duvarın fiziksel ve kimyasal yapısını bozucu etkilere neden olabilmektedir.

b) Yapının üzerine oturduğu zeminin mukavemetinin düşük olması ya da homojen olmaması zamanla yapıda bazı hareketlerin oluşmasına, dönme, farklı oturma gibi gözle görülebilen bozulmalara neden olabilir. *Bouleuterion*'un ve Metropolis'teki diğer birçok yapının yerleştiği zemin, yumuşak ve kolay ayrılabilen bir kaya türü olan şisttir. Bu yüzden yapı içinde zeminden kaynaklanan bozulmaların fazla olması mümkündür. Mevcut durumdan anlaşıldığı kadarıyla, anakaya düzeltildikten sonra

[5] Yapısal bozulmalar ve restorasyon ilkeleri konusundaki bilgiler Ahunbay'dan (1999) alınmıştır.

duvarlar ve oturma sıraları yerleştirilmiş olmalıdır (Şekil 4.10). Kademeli olarak tıraşlanan anakayanın üzerine direkt yapı blokları konularak duvarlar oluşturulmuştur. Hatta güneybatı köşesinde görüldüğü gibi *euthenterie* blokları için, anakayanın üzerinde oyuklar açılmıştır.

Şekil 4.9 Yapının güney duvarı ve Akropol Caddesi (Öz 2004).

Oturma sıraları ise uygun şekilde basamaklandırılan anakayanın üzerine, moloz taşlardan oluşturulmuş blokaj yardımıyla yerleştirilmiştir. Blokajın yer yer kireç harcı ve mermer yonga parçalarıyla sağlamlaştırıldığı görülmektedir. Bu şekilde sıkıştırılan zeminin mukavemetinin fazla olduğu, kazılar sırasında iyice anlaşılmıştır. Tiyatro *cavea*'sında da benzer şekilde uygulanan blokaj yöntemi, zamanla zemin sularının etkisiyle yetersiz kalmış ve kayma meydana gelmiştir. Bu amaçla, anakaya üzerinden gelen zemin suyunu drene etmek için oturma sıralarının altına su deposu inşa edilmiştir. *Bouleuterion*'un üstü çatıyla örtülü olduğundan, zemin suyunun zararlı etkisi sadece dış duvarlarda hissedilmektedir.

Şekil 4.10 Anakaya üzerine yapılan duvar ve oturma sıraları (Öz 2004)

c) Binaların taşıyıcı sistemlerinde ilk tasarımdan gelen boyutlandırma hataları varsa; örneğin duvar, ayak, payanda gibi öğeler üzerlerine gelecek yatay ve düşey yükleri karşılayacak kesitlerde yapılmamışlarsa ciddi hasarlar ortaya çıkabilir. Temellerin zayıf, yetersiz kesitte olmaları da üst bölümlerde, duvarlarda, taşıyıcı ayaklarda çatlamalara, düşeyden ayrılmalara neden olabilir. Tasarımdan, kötü işçilikten veya detaylardan kaynaklanan hasarları önlemenin en etkili yolu, yapıya devamlı bakım yapmaktır.

Metropolis *bouleuterion*'unda özel bir temel kullanımı olmadığı için tüm yük duvarlar tarafından anakayaya iletilmekteydi. Duvarların dayanımı için bazı bloklarda kenet ve zıvana gibi metal bağlayıcı elemanlar görülmektedir. Ayrıca bloklar arasında atkı ve çözgü sistemi uygulanarak duvarın mukavemeti arttırılmıştır. Fakat bu yöntemlerin hepsi duvarın kendi yükünü ve diğer düşey yükleri karşılayan sistemlerdir. Depremin veya toprak kaymasının yarattığı yatay ve düzensiz baskılar karşısında çözülmeleri doğaldır.

Yapıyı oluşturan elemanların uygun bir bağlayıcı malzeme ve teknikle birleştirilmeleri dayanımları açısından önemlidir. *Bouleuterion*'un cephe elemanlarını oluşturan bazı bloklarda kenet veya zıvana izlerine rastlanmamıştır. Yapının en büyük ve en ağır mimari elemanı sayılan arşitrav (*metop-triglif* frizi) bloğuna ait parçaların hiçbirinde kenet yoktur. Benzer şekilde kat silmesi ve korniş elemanlarında da uygun kenetler görülmemektedir.

Çatıyı taşıyan sütunların kaide ile birleştiği kısımdaki zıvananın çapı oldukça dar tutulmuştur. 73 cm. çapında, 6 m. yüksekliğindeki sütunu taşımak için 5 cm. zıvana uygun görülmüştür. Kenet ve zıvanaların var olması yetmez, aynı zamanda iyi izole edilmiş olmaları da gerekir. Kurşunla izole edilmemiş derzlerden içeri giren su, demir öğelerin paslanmasına neden olmaktadır. Paslanma sırasında hacmi büyüyen kenetler, yarattıkları iç gerilimle birleştirdikleri duvar bloğunu veya sütun gibi mimari bileşenleri çatlatmakta ve zamanla parçalamaktadır.

Buna karşın çift yüzlü sütun tamburlarının zıvana delikleri beklenmeyecek şekilde geniş ve derindir. Bu tür sağlam ikili zıvanaların tüm yapı elemanları için uygulanması gerekirdi. Sonuç olarak, ele geçirilen mimari elemanlar göz önüne alındığında, Metropolis *bouleuterion*'unda hatalı tasarımdan veya boyutlandırmadan oluşan etkilerin, yapısal bozulmayı hızlandırdığı söylenebilir.

d) Antik dönemden günümüze, önemli yapıtların özenle seçilen malzemelerle yapılması mimarlık geleneğidir. Anadolu'nun birçok ören yerinde rastlanan tapınak, tiyatro gibi anıtlar iri boyutlu, dayanıklı taşlarla yapıldıkları için günümüze kadar gelebilmişlerdir. Kullanılan malzemelerin iyi nitelikli olmaması, yapıların bozulmasını hızlandırır. Taşların içinde kil tabakalarının ve başka yabancı maddelerin bulunması hızlı aşınmaya, taşın bu tabakalardan ya da damardan kopup ayrılmasına neden olur. Taşın binada doğadaki tabakalaşmasına uygun olarak yani suyuna göre yerleştirilmesi de önemlidir.

Metropolis meclis binası için, Torbalı çevresinden çıkan dönemin en kaliteli mermer cinsleri kullanılmıştır. Bej ve mavi damarlı mermerlerin benzerleri Metropolis'in kuzeyinde Kaplancık Köyü çevresinde yakın zamana kadar işletilmekteydi. Mermerin kalitesi o kadar iyidir ki bazı plastik eserlerin yapımında da kullanılmıştır. Oturma sıraları ve cephenin üst yapı elemanlarında mermer kullanımı tercih edilirken, duvarlarda daha yumuşak ve muhtemelen daha ucuz kireçtaşı blokları kullanılmıştır. Sadece iki metreyi aşan arşitrav bloklarında, dayanıma bağlı kırılmalar meydana geldiği görülmektedir. İster mermer, ister kireçtaşı olsun, Helenistik yapıdaki bütün elemanlarda malzemeden kaynaklanan bozulmaya rastlanmamıştır. Fakat Roma Dönemi'nde kullanılan moloz taşların dayanımının, Helenistik bloklar kadar geçerli olmadığı bellidir.

e) Yapı malzemeleri uzun yıllar doğanın değişik etkileri altında yıpranır ve sürekli bakım sağlanmazsa ciddi hasarlar gözlenir. Sıcak yaz günlerinde aşırı sıcak karşısında genleşen malzemeler, soğuk kış günlerinde dona maruz kalır, ısı farkları, donma çözünme döngüleriyle malzemeler yıpranır. Yağmur sularının bozulan bir çatı kaplamasından dolayı binadan hızla uzaklaştırılamaması, ahşap çatıda organik tahribatın gelişmesine uygun ortamı hazırlar. Yağmur sularının yüzeyden akarken yaptıkları aşındırıcı etki de, özellikle kolayca aşınan taşlarla yapılmış anıtlarda önemli hasarlara yol açabilir. Ayrıca çatlaklara giren su donduğunda kama etkisi yaparak çatlakların büyümesine, büyük parçaların kopmasına yol açar.

İklimsel koşulların yanı sıra yapının içine giren organizmalar içten içe malzemeyi kemirerek bünyesini zayıflatırlar. Ahşap malzeme toprak altında çabuk çözündüğü için, kazılar sırasında herhangi bir kalıntıya rastlanmamıştır. Rüzgarla taşınan ağaç tohumları, yosunlar, likenler ve diğer mikroorganizmalar taşların üzerine yerleşerek onların bozulmasına neden olur. *Bouleuterion*'da 1998 yılında ortaya çıkarılan ve doğal etkilere açık bırakılan bazı kireçtaşı bloklarında aşınmalar ve kararmalar tespit edilmiştir (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 Üzerinde kararmalar ve likenler oluşan *metop-triglif* bloğu (Öz 2004).

f) Ne zaman olacağı önceden bilinmeyen, aniden şiddetli bir felaket olarak ortaya çıkan deprem, toprak kayması, sel, tayfun gibi olaylar tarihi çevrelerin, anıtların hasar görmesine neden olmaktadır. Deprem kuşağı üzerinde bulunan ülkemizde tarih boyunca anıtlar yer sarsıntılarından hasar görmüş, yıkılmış ve tekrar yapılmışlardır.

Metropolis'teki diğer yapılarla birlikte meclis binasının da İS. 17 ve 23 yıllarındaki deprem fırtınasından hasar gördüğü bilinmektedir. Muhtemelen batı duvarı ile kuzeybatı köşesi ve çatısı yıkılmış olabilir. Yapıdaki bozulmaları arttıran en önemli etken çatının koruyucu etkisinin azalmasıdır. 70 yıllık bir süre boyunca meclis binasının ve diğer yıkılmış binaların onarımının yapılmadığı tahmin edilmektedir. Bu sürede bakım yapılamadığı gibi, bina tamamen dış etkenlere açık bir durumda kalmış olmalıdır.

g) Yapıların kullanıcısı olan insanlar bakımsızlık ve terk gibi eylemlerle, veya dışarıdan gelen kasıtlı tahrip sonucu tarihi yapıların yok olmalarına yol açabilirler. Bir yerleşmenin terk edilmesi ve orada bulunan kentsel dokunun, önemli anıtların bakımsız kalması çoğu kez sosyal, ekonomik sorunlarla ilişkilidir. Metropolis *bouleuterion*'unun karşılaştığı ilk terk etme olayı deprem sonrasında gerçekleşmiştir. Yeniden toparlanan kent ve toplum, Gothh istilasının yarattığı baskı ve tahribat nedeniyle bir daha düzelmemek üzere dağılmıştır.

Bizans Dönemi'nde geride kalan kalıntıların çoğu sur yapımında kullanılarak *bouleuterion* tahribatının son aşaması gerçekleştirilmiştir (Şekil 4.12). Aslında yapılan eylem dönemsel özellikler dikkate alındığında bir imar faaliyetidir. Bizans Dönemi'nde olduğu gibi günümüzde de kentlerin plansız gelişmesi veya yeni imar planlarıyla sağlanan haklarla tarihi yapıları olumsuz etkilemektedir. Önlem almadan tarihi binaların yakınında inşaat yapmak, temellerin mesnetlenme düzenini bozduğu ve zemin suyu seviyesini düşürdüğü için hasara neden olmaktadır. İstenmeyen yabancı öğelerin girmesiyle, tarihi çevre görsel bütünlüğünü ve uyumlu çevre etkisini yitirmektedir.

Tüm kenti ve bölgeyi sarsan felaketlerin yanı sıra yapı elemanlarının bozulmasını hızlandıran diğer etkenler kötü kullanım ve bilinçsizce yapılan değişikliklerdir. Venedik Tüzüğü'nün 9. maddesinde de belirtildiği gibi, onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. İyi yetişmiş uzmanlar tarafından, uygun malzeme ve teknik kullanılarak gerçekleştirilmeyen onarımlar kaba tamirden öte geçememektedir.

h) Atmosferi kirleten sanayi atıkları, ısınma sistemleri ile motorlu taşıtlardan çıkan zararlı gazlar, yapıların üzerinde kirli bir tabakanın oluşmasına ve taşları eriten asit yağmuruna neden olmaktadır. Islanan yüzeylerdeki bezemeler asitin aşındırıcı etkisiyle ayrıntılarını yitirmekte, yüzeyde kararmış ve geçirimsiz bir tabaka oluşmaktadır. Gözenekleri tuzla dolan taşlar, bozulma derinliğine bağlı olarak, yüzeyden ıslanma alanı sınırına kadar, tabaka halinde dökülür.

Sonuç olarak Metropolis *bouleuterion*'u yapılmadan önce, yapıldıktan sonra, kullanım sırasında ve hatta yeniden ortaya çıkarıldıktan sonra bile çeşitli nedenlerle devamlı tahribata uğramaktadır. Meclis binasının yapım ve bozulma aşamaları dikkate alındığında, öncelikli olarak niteliksiz zeminden kaynaklanan sorunlardan bahsedilebilir. Kent içindeki konumu ve yerleştiği zemin özellikleri bakımından, önceden bilinmeyen dış faktörlerden (deprem, sel, toprak kayması) fazlasıyla etkilenmiştir. Daha sonra hatalı tasarım, kötü kullanım, malzemelerin aşınması ve bakımsızlık nedeniyle bozulmalar artmış ve yapının mukavemeti azalmıştır. Bu durumda kent gelirlerinin bir kısmının sadece meclis binasının bakımı için ayrılması gerekmekteydi. Fakat gelirlerin ayrılması veya onarım yapılması konusunda henüz bir yazıta rastlanmamıştır.

Şekil 4.12 Bizans Güney Kule'de kullanılan devşirme bloklar (Öz, 2004).

Doğal afetler ve kasıtlı yıkım sonrasında kentin terk edilmesi, bozulmadan çok yıkımlara yol açmıştır. Kullanılamaz duruma gelmiş yapının kalıntıları Bizans sur duvarı içinde devşirme veya altında temel olarak uygulanmıştır. Arkeolojik kazılar sayesinde günışığına çıkan yapı, çevresel etkenlere açık olmasından dolayı hala tehdit altındadır. Koruma amaçlı konservasyon ve restorasyon çalışmaları sonucunda, yapının daha fazla tahribata uğramasına izin verilmeyecektir.

Şekil 4.13 Bizans sur duvarı ve güney kule (Öz, 2004).

4.4. Koruma İlkeleri

Kültürel varlıkların ve geçmişten gelen mirasın gerektiği gibi korunması için, idari kurumlar tarafından kanunlar veya yönetmelikler hazırlanmaktadır. Tezin sonuç aşamasının bu bölümünde, dünyada ve Türkiye'de gelişen koruma ilkelerine ilişkin saptamalara yer verilecektir.

Türkiye'de kültürel mirasın korunmasıyla ilgili kararlar, Avrupa ile eşzamanlı olarak kabul edilmesine rağmen uygulama aşamasında bazı zorluklar meydana gelmektedir. UNESCO gibi tüm dünyaya yayılmış ve kabul görmüş örgütlerin yanı sıra ICOMOS gibi belirli bir konuda hizmet veren kurumlar da çeşitli kararlar almaktadır[6]. Konumuzla ilgili son çalışmalardan birisi ICOMOS tarafından 1990 yılında hazırlanan "Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü"dür. 1956 yılında UNESCO tarafından hazırlanan tavsiye kararlarının devamı niteliğinde sayılabilecek bu tüzüğün en önemli katkısı Koruma Yönetimi (Management of Preservation) kavramına getirdiği yeni bakış açılarıdır.

Tüzük içeriğinde, öncelikle arkeolojik mirasın özgün yerinde korunması, eğer yeterli olanaklar sağlanamıyorsa eserlerin kazı yapılarak ortaya çıkarılmaması ve zararlı etkenlere açık bırakılmaması önerilmektedir. Böylece sit alanlarının sürekli bakımı, korunması ve yönetilmesiyle ilgili ortamın sağlanmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Hatta bazı durumlarda anıt ve sit alanlarının korunmasını ve yönetimini yerel idarelere bırakmanın daha doğru olduğu belirtilmektedir.

Uluslararası zeminde alınan benzer kararlar neticesinde, Avrupa Birliği yolunda önemli adımlar atan Türkiye'de kültürel mirasla ilgili çok sayıda yeni kanunlar ve yönetmelikler çıkarılmıştır. Bunlardan biri 2004 yılında çıkarılan 5226 sayılı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun"dur. Uluslararası kararlarda ve etkinliklerde sözü edilen birçok kavram, Türkiye'deki kültürel mirası koruma kanunlarına eklenmiştir. Bunlardan bazıları;

Yönetim alanı; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve

[6] Konuyla ilgili tüm ulusal ve uluslararası mevzuat Kültürel Mirasın Dostları Derneği'nin internet sitesinde (www.kumid.org) bulunmaktadır.

sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir. Ayrıca yönetim alanı sınırlarında yer almamakla birlikte, arkeolojik, coğrafi, kültürel ve tarihi nedenlerle veya aynı konu etrafında yönetim sağlanması bakımından ilişkilendirilen kültürel varlıklar "Bağlantı Noktası" olarak adlandırılmaktadır. Yönetim plânı ise; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen plânlardır.

Görüldüğü gibi, artık kazı ve restorasyon birbirinden ayrı işlemler olarak değil, birbirini tamamlayan çalışmalar olarak görülmelidir. Bütün bu işlemlerin bir düzen içinde yapılmasını sağlayan ve bilimsel kurumlarla yerel yönetimlerin birlikte hazırladığı koruma amaçlı yönetim planlarıdır. Kentsel ve bölgesel anlamda belirlenen yönetim alanlarında hazırlanan gelişim planları sayesinde, koruma işlemi tüm ilgili kuruluşların ortak sorumluluğu olarak gerçekleşecektir.

Ayrıca 2005 yılında kabul edilen 5366 sayılı "Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkındaki Kanun" da benzer konulara yeni öneriler getirmiştir. Genel olarak eski yapıların yeni işlevler verilerek yaşatılması konusunda hazırlanan ve tartışmaya açık olan bu kanunun en önemli faydası, yerel idarelere gerekli olan katkı payının verilmesi, vergi muafiyeti ve gelirlerin bir bölümünün restorasyon işlerine harcanması konusuna getirdiği yeniliktir.

Anadolu kültür mirasının korunması açısından çağdaş yaklaşımlara yer veren benzer kanunlar, zamanla gelişerek günlük hayatta yerini bulacaktır. Yenileme ve yaşatma gibi kavramlar geleneksel mimarlık ürünü eserlerde olduğu kadar arkeolojik kalıntılar için de söz konusu olabilir. Korumanın en iyi yolu kullanmak ve sürekli bakımını yapmaktır. Meclis binası bazında geçerli olan koruma yöntemi, gerekli araştırmalar yapıldıktan sonra tüm Metropolis ören yeri için, yerel yönetimlerin desteğiyle bir koruma politikası ve işlevsel bir yönetim anlayışı oluşturulmasıdır.

Son yıllarda değişen restorasyon anlayışı, genel olarak koruma ve yenileme ilkeleri çerçevesinde gelişmektedir. Arkeolojik değerler dünya üzerindeki tüm toplumların ortak mirası olarak algılanmalı ve projeler uluslararası ve disiplinlerarası bir anlayışla hazırlanmalıdır. Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar arazi kullanımı, gelişme ve planlama kadar kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının önemli bir bileşeni olmalıdır. Arkeolojik mirasın korunmasıyla ilgili politikalar sürekli olarak gözden geçirilmeli, güncel tutulmalı ve uygulama esas olmak üzere gerekli değişiklikler yerinde yapılmalıdır.

Arkeolojik mirasın korunması bütün insanlar için ahlaki bir görev ve toplumsal sorumluluk olarak ele alınmalıdır. Bu yükümlülük ilgili yasalarda yer almalı ve arkeolojik mirasın etkin yönetimi için gerekli maddi kaynaklar, yerel veya merkezi idareler tarafından sağlanmalıdır. Sonuç olarak, Yapısal etkenlerin yanı sıra kentsel, bölgesel ve ulusal kapsamda, çeşitli disiplinlerdeki uzmanlar tarafından ve özellikle halkın etkin katılımıyla hazırlanmış Bütünleşik Koruma Politikaları sonucunda, kültürel miras gelecek nesillere aktarılabilecektir.

4.5. Restorasyon Önerileri

1998 – 1999 yılları arasında yapılan kazılar sonucu, *bouleuterion*'un tamamı açığa çıkarılmıştır. Fakat Bizans sur duvarının altında kalan bölümlerle, içindeki mermer eserlerin tam tespiti henüz yapılamamıştır. Bu kısımları belgelemeye yönelik çalışmalar, restorasyon araştırmalarının temelini oluşturmaktadır. Ancak böylesine kapsamlı ve bütünü anlamaya yönelik araştırmalardan sonra restorasyon uygulaması yapılabilir. Ayrıca *bouleuterion* ile çevresindeki yapılar arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla, yeni kazıların yapılması gerekmektedir. Özellikle güney bölümde Akropol Caddesi'nin diğer yanında bulunan yapılara ilişkin bilgiler sınırlıdır. Benzer şekilde batıdaki komşu yapıların durumu ve kuzeyde *prytaneion* olması beklenen alanda kazıların devam ettirilmesi öngörülmektedir. Böylece meclis yapısının konumunu belirleyen yerleşim kriterleri ile sosyal bağlantılar belirlenebilir.

Metropolis Meclis Binası'ndaki restorasyon ve konservasyon çalışmaları, yapı ve malzeme düzeyinde olmak üzere iki farklı alanda ele alınmaktadır. Yapısal anlamda, zemin etüdü başta olmak üzere, binadaki bozulmaları tetikleyen dış etkenlere karşı çözümler üretilmelidir. Bu bağlamda, sadece yapının değil, çevresindeki doğal ve tarihi oluşumların da korunması gerekmektedir.

Fiziksel bozulmaların başında, tepeden gelen zemin suyu ve onun yarattığı olumsuz etkiler gelmektedir. Bunu önlemek amacıyla, özellikle yapının batı kenarı boyunca 2 -3 m. genişliğindeki alan ortaya çıkarılmalıdır. Böylece, yüksekte kalan toprak yüzeyinin önüne istinat duvarı çekilebilir. Duvarın temelsiz yapılması, gelecekteki kazılar ve restorasyon ilkeleri açısından daha uygundur. Duvarın gerisine yapılacak olan su kanalı ile zemin ve yağmur suyunu drene etmek mümkün olacaktır.

Zeminle ilgili sorunlar, capping (kaplama) yöntemi gibi ayrışmış parçaları tutmaya yönelik çalışmalarla giderilebilir. Oldukça yumuşak ve kolay ayrılabilen bir taş türü olan şist plakaları bir arada tutmak için, betonla birlikte paslanmaz çelik kazıklar kullanılabilir. Bunların üzerine uygulanacak blokaj temeller sayesinde, duvarlar ve oturma sıraları daha sağlam bir zemine kavuşacaktır. Tiyatroda da görüldüğü gibi, blokajların harçla bağlanmış moloz taşlardan oluşması uygun görülmektedir.

Zemin ve temelden kaynaklanan sorunlar giderildikten sonra, yapıyı oluşturan mimari elemanların korunması gerekmektedir. Malzeme özellikleri açısından; bütünleme ve birleştirmeye yönelik detaylı konservasyon çalışmaları yapılabilir. Kazılar sonucu ortaya çıkarılan mimari elemanlar, başta agora alanı olmak üzere ören yerinin çeşitli yerlerine dağılmış durumda bulunmaktadır. Bunun nedeni, ilk kazılar sırasında *bouleuterion* yakınında geniş bir alanın bulunmaması ve bazı mimari blokların diğer yapıların içinde devşirme olarak yer almasıdır. Mimari malzemeyi iklimsel etkilerden korumak üzere, öncelikle geniş ve korunaklı bir taş sergisi alanı yaratılmalıdır. Ören yerinin değişik kısımlarında bulunan, *bouleuterion*'a ait tüm mimari elemanlar incelenip belgelendikten sonra, yapının iç veya dış strüktüründeki konumlarına göre, iki farklı gruba ayrılmıştır.

Yapı içindeki bloklar, *analemma* blokları, oturma sıraları, iç sütunlar ve pilasterler olmak üzere genellikle sahne ve auditoryuma ait elemanlardan oluşmaktadır. Güney bölümdeki *analemma* blokları, kazılarda ilk ortaya çıkan mimari elemanlar olarak, özgün yerinde bulunmuştur. Ele geçen diğer bloklar sayesinde, *analemma*'nın alt ve üst profilleri anlaşılmıştır. Servis merdiveni köşesinde en yüksek konuma ulaşan duvarın, zeminden yaklaşık 3,20 m. yükseldiği tahmin edilmektedir. Böylece kazılarda ele geçen *analemma* bloklarına benzer beş bloğun üst üste gelmesi sayesinde, istinat duvarının oluşturulabileceği düşünülmektedir. Restorasyon projesi kapsamında ise; oturma sıralarının kaymasını önlemek amacıyla, ancak üç blok seviyesinde tamamlama yapılması öngörülmektedir. *Analemma* ile yan duvarlar arasında bulunan servis merdivenlerinin korunması ve birkaç basamak yükseltilmesi için, öncelikle yan duvarların sağlamlaştırılması gerekmektedir.

Yapıyı tanımlayan en önemli mimari eleman olarak, oturma sıraları görülmektedir. Kazılar sonucu, ilk beş ve son iki oturma sırasına ait sağlam bilgilere ulaşılmıştır. Ayrıca Bizans Surları altında bulunan aslan ayaklı blokların tamamen korunduğu gözlenmektedir. Oturma sıraları iki parçadan oluşmakta ve kazılarda çoğunlukla alın taşı olarak adlandırılan dikey elemanlar ele geçmektedir. Alın taşların üzerindeki taşçı harflerine dayanarak, bloğun hangi sırada yer aldığı kolayca anlaşılmaktadır. Sonuçta yapılacak olan restorasyon çalışmalarında, özgün blokların uç kesimlere yerleştirilmesi ve bunların arasında eksik kalan kısımların imitasyon bloklarla tamamlanması önerilmektedir. İmitasyon bloklar, kum, beyaz çimento, mermer tozu ve mermer pirinci kullanılarak hazırlanabilir. Dayanıklı bir sistem oluşturmak için, oturma sıraları metal kenetler yardımıyla birleştirilmeli ve altlarına direkt anakayaya oturan moloz taş blokaj temeller yapılmalıdır. Blokaj için bağlayıcı olarak, kum, kireç, tuğla kıtığı ve az miktarda çimento karışımı kullanılabilir.

Yapının içinde iki sütun sistemi mevcuttur; bunlardan ilki çatıyı taşıyan dört adet sütun, diğeri *bema*'nın iki yanındaki pilaster sütunlardır. İç sütunların özgün seviyeleri hakkında, sadece ön taraftaki iki taş yatağı bilgi vermektedir. Yazıtlı olan

iç sütunlara ait mevcut elemanlar kullanılarak, özgün konumlarını göstermek amacıyla, ayağa kaldırılması önerilmektedir. Böylece, yaklaşık yedi metre olan sütunun yalnızca iki metrelik bölümü yükseltilebilecektir. Pilaster sütunlar hakkında kesin bir bilgiye ulaşılmadığı için, malzeme korunması dışında herhangi bir müdahale yapılması düşünülmemektedir.

Roma Dönemi'nde *orkhestra* zeminine eklenen mermer kaplamalar, zamanla kırılmış, deforme olmuş veya yerinden kaldırılmıştır. Kırılmış mermer parçalarının, belgelendikten sonra kaldırılması, zemindeki bozulmaların düzeltilmesi ve beton harç yardımıyla tekrar yerine konması gerekmektedir. Mermerler kendi arasında ise Araldite gibi bağlayıcıyla birleştirilmelidir. Düz bir *orkhestra* zemini hazırlandıktan sonra, orijinalleri İzmir Tarih ve Sanat Müzesi'nde olan sunakların imitasyon kopyaları özgün kaidelere yerleştirilebilir.

İkinci grup olarak, yapının dışında yer alan mimari elemanlar incelenmektedir. Genel olarak bakıldığında, yapının kuzeydoğu köşesine ait blokların yoğunluğu göze çarpmaktadır. Cepheyi oluşturan mimari elemanlar hakkında her türlü bilgi, buluntular sayesinde elde edilmiştir. Fakat tüm yapının rekonstüksiyonu yerine sadece bir bölümünde uygulama yapılması, restorasyon ilkeleri bağlamında daha uygundur. Böylece kuzey kapısını da içine alacak şekilde, her iki yönde beşer metrelik duvar cephesinin, anastylosis (ayağa kaldırma) yöntemiyle yükseltilmesi önerilebilir (Şekil 4.14). Zeminden çatıya kadar sırasıyla; duvar blokları, kapı kemer blokları, kat silmesi, çifte sütunlar, sütun başlığı, *metop – triglif* frizi, *geison* ve *sima*'ya ait bloklar yer almaktadır.

Benzer meclis binalarında görüldüğü üzere, duvar bloklarının alt ve üst katlarda farklı olduğu düşünülmektedir. Alt katın bosajlı ve kaba bloklarına karşılık, üst katta, Metropolis Stoası kuzey bölümündekiler gibi, şeritli ince blokların kullanıldığı görülmektedir. Helenistik özellik gösteren blokların metal kenetlerle bağlanması ve imitasyon blokların ayırt edilebilir nitelikte olması uygundur. Ayrıca güneydoğu ve kuzeybatı (!) köşelerde yer alan kapıların daha iyi algılanabilmesi için, duvarlar birkaç sıra yükseltilebilir.

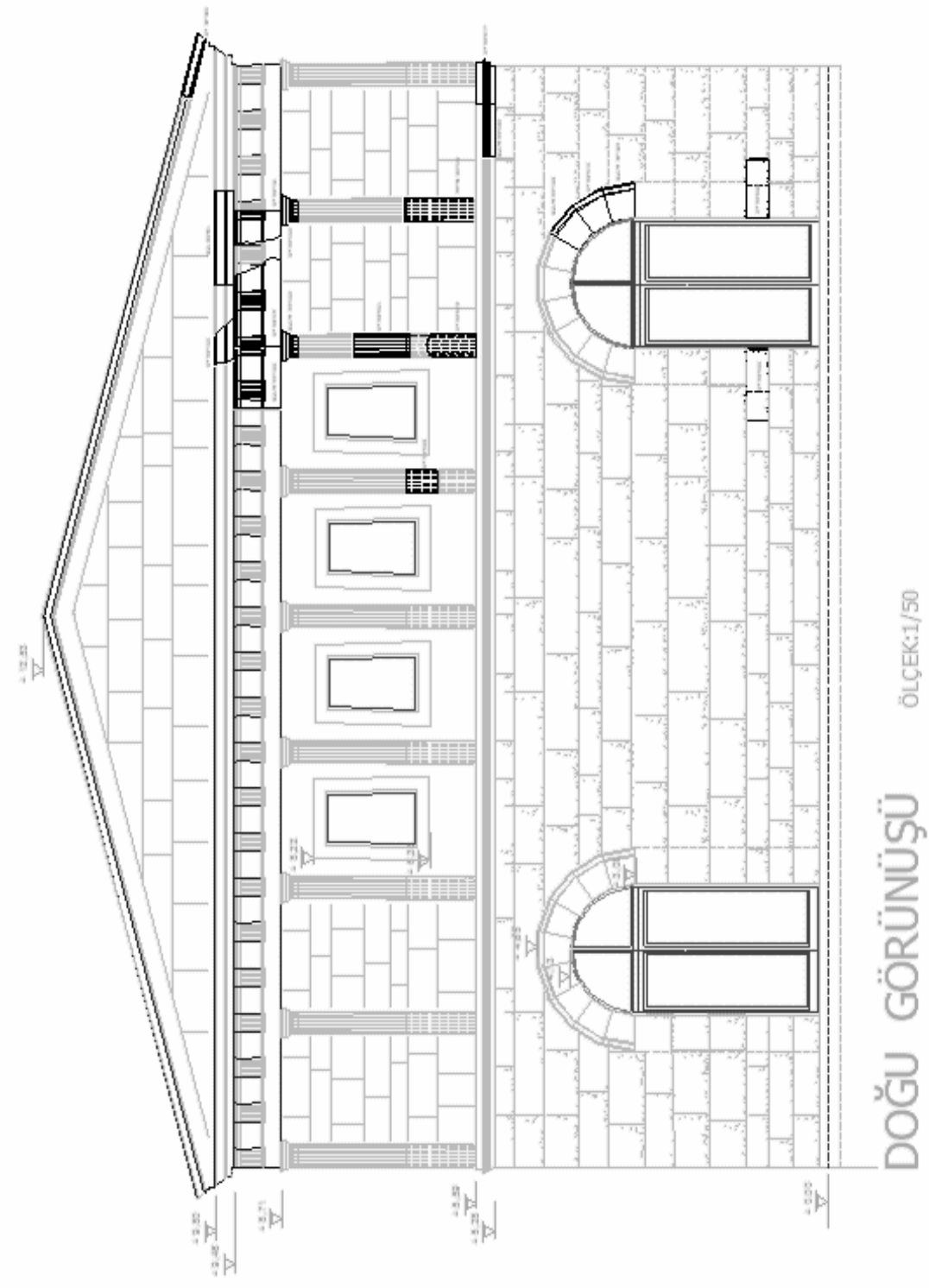

Şekil 4.14. Metropolis Bouleuterionu kuzeydoğu köşesi anastylosis önerisi (Öz, 2005)

Yapının batısında yer alan Roma Dönemi kesme taş duvarların ise; aynı yöntemle yükseltilmesi ve üzerine capping yapılması önerilmektedir. Ayrıca sur duvarları içindeki devşirme malzemeler çıkarıldıktan sonra, boşalan kısımlar Bizans Dönemi duvar tekniğine uygun, fakat özgün duvar hizasından beş cm. kadar geride yeniden doldurulmalıdır. Statik analizler sonucu belirlenen bazı bölümlerde teknolojik olanaklardan faydalanılmalı, örneğin Bizans Duvarı'nı destekleyen çelik destekler ve gergiler kullanılmalıdır.

Sütun ve üzerindeki üst yapıyı oluşturan elemanların dikey yönde birleştirilmesi statik açıdan önemlidir. Fakat sütunların arasında boşluk olmayıp, duvar bloklarıyla kapatılacağı için, yatay etkilere karşı özel bir kenet sistemi gerekli değildir. Profilli blokların birbiriyle ilişkisi, geleneksel kenet yöntemiyle de yapılabilir. İmitasyon blokların profilleri ve süslemeleri, özgüne yakın bir şekilde, sembolik olarak işlenebilir ve böylece gerek malzeme, gerekse işçilik bakımından ayırt edilebilir.

Sonuç olarak, Metropolis antik kentindeki en önemli kamu binası, restorasyon ilkelerine uygun çalışmalarla ayağa kaldırılmalıdır. Kent peyzajını güçlendirecek bu uygulama sayesinde, yapının ve mimari elemanların korunması, yeniden kullanıma açılması ve gelecek nesillere aktarılması hedeflenmektedir. Başka hiçbir kentte böyle bir ilişki içinde olmayan ve Metropolis Meclis Binası özelinde görülen, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait kullanım evrelerinin araştırılması ve sergilenmesi bilimsel açıdan bir yenilik getirecektir. Yeniden kullanım önerisi, öncelikle turistik gezi amaçlı olmak üzere, belli zamanlarda sponsorların (PhilSA, Meseder, Torbalı Belediyesi) yönetim kurulu toplantıları için aslına uygun bir şekilde işlevlendirilebilir. Kullanım sırasında doğacak herhangi bir tahribatı önlemek amacıyla, bina içindeki kullanım alanı belirlenerek, ahşap gibi hafif malzemelerle gezinti rotası oluşturulabilir. Aslında böyle bir uygulamanın, *stoa* ve *agora*'yı da kapsaması, antik kent yönetimiyle ilgili bilgilerin verildiği bir kamusal alan gezintisi şeklinde genişlemesi sağlanabilir.

4.6. Restitüsyon Denemeleri

Metropolis *bouleuterion*'unun kullanıldığı dönemlerdeki özgün mimarisini anlamak için, ele geçen arkeolojik ve mimari buluntuların detaylı bir şekilde analiz edilmesi gereklidir. İki yıl süren düzenli kazı çalışmaları sonucunda, yapının olası görünümünü verecek ipuçları ortaya çıkarılmıştır. Üst yapıyı oluşturan mimari elemanlardan, sütun gibi malzemeler çok sayıda ortaya çıkmışken, kat silmesi gibi malzemeler sadece bir örnekten oluşmaktaydı. Yine de detayların dikkate alındığı analiz çalışmaları sonucunda, yapının temelden çatıya tüm mimari elemanlarının özgün yerlerine yerleştirilmesi mümkündür. 1998 yılından beri yapılan restitüsyon denemeleri, her geçen gün sonuca biraz daha yaklaşmaktadır (Şekil Ek.124 -135).

Plansal olarak dış duvarların belirlediği toplantı mekanı içindeki mimari elemanların % 40'ı yerinde (in-situ) korunmuştur. Fakat hacimsel olarak bakıldığında bu oranın üst yapı elemanlarının azlığı nedeniyle % 10'lara kadar düştüğü gözlenmektedir. Bu yüzden tam bir rekonstrüksiyonu (yeniden kurma) sağlamak için çok sayıda imitasyon malzeme kullanılması gerekir. Ya da yapının, en fazla mimari elemana sahip bir kısmının (kuzeydoğu köşe) ayağa kaldırılması önerilebilir. Öncelikle yapının korunması daha sonra ise mimari bütünlüğün sağlanması amacıyla yapılan rekonstrüksiyonun önündeki en büyük engel Bizans sur duvarıdır.

Önceki bölümlerde bahsedildiği gibi, yıkılması kesinlikle önerilmeyen sur duvarlarının, *bouleuterion*'dan daha fazla korunmaya ihtiyacı vardır. Moloz taşlardan yapılan ve her geçen gün zayıflayan sur duvarlarının, hem kendine, hem de *bouleuterion*'a zarar vermemesi için sağlamlaştırılması ve konservasyonu gerekir. Ancak bu uygulamadan sonra *bouleuterion*'un restorasyonu söz konusu olabilir. Her iki tarihsel yapının birbirine saygılı, üstünlük gözetmeden ve restorasyon ilkeleri doğrultusunda yapılacak ortak rekonstrüksiyon projeleri sayesinde, Türkiye'deki ören yerleri arasında az rastlanır bir model yaratılacaktır.

Restitüsyon amacıyla yapılacak çalışmalar için öncelikle, yapının içindeki ve dışındaki mimari elemanların, kazılarda çıkmış örnekleri detaylı bir şekilde

değerlendirilecektir. Yapı formunun en önemli belirleyicisi olan oturma sıraları, benzeri hiçbir yapıda görülmeyen özenli taş işçiliğine sahiptir. Ayrıca alt yapıya ait detayların, anakaya, blokaj temel ve dolgu seviyesinde yer yer korunmuş olması, yapı restorasyonu için avantajdır. Oturma sırası sistem detayında, şist malzemeli anakayanın basamaklı olarak düzenlendiği ve üzerine belli bir seviyeye kadar harçsız temel dolguların yapıldığı görülmektedir. Blokajın sağlamlığını arttırmak amacıyla, son işlemi inşaat alanında yapılan mermer bloklardan kopan yonga parçaları kullanılmıştır. Uzun yıllar dış etkenlere açık durumda kalan dolgunun halen çözülmemiş olarak kalması, yöntemin geçerliliğini göstermektedir.

Metropolis'te hem tiyatroda, hem de *bouleuterion*'da kullanılan, iki bloğa sahip oturma sıralarının yönteminin uygulandığı yapılar fazla değildir. Özellikle Aizanoi Bouleuterionu ile Pergamon Odeionu'nda benzer kullanım görülmesine rağmen, ayna taşında profil yoktur ve kaplama bloğunun ön tarafı düz olup, sadece *cavetto* profili görülmektedir. Ayrıca aynı formu vermesine rağmen tek bir bloktan işlenen oturma sıraları; Miletos, Priene, Stratonikeia, Termessos *bouleuterion*'larında görülebilir.

Metropolis Bouleuterionu'ndaki aslan ayaklı bloklar, oturma sıraları gibi iki farklı bloktan oluşmamaktadır. Merdiven boşluğunda meydana gelebilecek statik bozulmalara karşı tek bir blok olarak işlenmesine rağmen iki bloktan oluştuğu izlenimi verilmiştir. Metropolis Tiyatrosu ve *bouleuterion*'unda bulunan aslan ayakları, form bakımından Magnesia'da İS. 1. yüzyıla tarihlenen örneklere oldukça benzemektedir (Bingöl, 1998, s. 82).

Toplantı mekanının çatısını taşıyan ve oturma sıralarının arasında yer aldığı belirlenen iç sütunların sayısı hakkında kesin bilgi yoktur. Fakat statik kuralları doğrultusunda dört adet olması yeterlidir. Alt kottaki iki sütunun yeri bilinmesine rağmen diğerlerinin yeri varsayımdan öteye geçemez. Üst kottaki sütunların, oturma basamaklarının bittiği yerde bulunmaları görsel ve mekansal kurgu açısından doğru olacaktır. Sütunun kaide kısmının üç farklı bloktan oluştuğu görülmektedir.

Helenistik Dönem boyunca kullanılan bu form, Ion düzenindeki bağımsız sütunlar için kullanılan alternatif bir kaide profilidir (Shoe, 1950, p.344).

Dorik cepheye sahip Miletos ve Herakleia meclis binaları iç sütunlarının Ionik olduğu düşünülürse, bu durumun Metropolis için de geçerli olması mümkündür. Miletos'taki sütun kaideleri Attik Ion düzenindeyken, Herakleia'da alternatif sütun kaidesi uygulanmıştır. Alternatif kaide olarak cavetto yerine sadece geniş bir cyma reversa formu görülmesine rağmen, sütun başlığı geleneksel Ion düzenindedir. İÖ. 2. yüzyıla tarihlenen Herakleia Bouleuterionu[7] gibi Metropolis'te de sütunların belli bir seviyeye kadar yivsiz ve daha sonra 24 yivli Ion sütunu olarak devam ettiği, ayrıca üzerinde yöneticilerle ilgili yazıtlar bulunduğu kabul edilmektedir.

Diğer yapılardan farklı olarak, Metropolis Bouleuterionu'nda *bema*'nın ki kenarında dikdörtgen pilaster sütunlar yükselmektedir. Kaide bloğunun beyaz mermerden yapılması ve Roma Dönemi *orkhestra* döşemesiyle uyumsuzluk göstermesi bakımından Helenistik evreye ait bir Ion sütunu olduğu söylenebilir. Dörtgen olması bakımından en uygun kaide profilini, Rodos Adası'nda Lindos kentindeki *naiskos*'un ante kaideleri gösterir.

Yapının Akropol Caddesi'ne bakan güney duvarı, belli bir seviyede günümüze kadar korunagelmiştir. *Bouleuterion* ve *stoa* ile birlikte tüm devlet *agora*'sını çevreleyen temenos duvarı, Helenistik Dönem'le özdeşleşen çift cidarlı bosajlı kireçtaşı bloklardan yapılmıştır. Ancak yapının kat silmesinin üstündeki kısımlarında, diğer mimari elemanlarla uyum sağlayacak, daha ince işçilik gösteren bir duvar tekniği uygulandığı kabul edilmektedir. Benzer şekilde Miletos, Termessos ve Herakleia *bouleuterion*'larında, alt ve üst kısımlarda farklı duvar örgüsü kullanıldığı görülmektedir.

[7] Wulzinger'in (1941, s. 30, taf. 29) çizimine göre iç sütunların yüksekliği başlıkla birlikte 6,26 m. ve alttan 183 cm.'lik bölümde yivler işlenmemiştir.

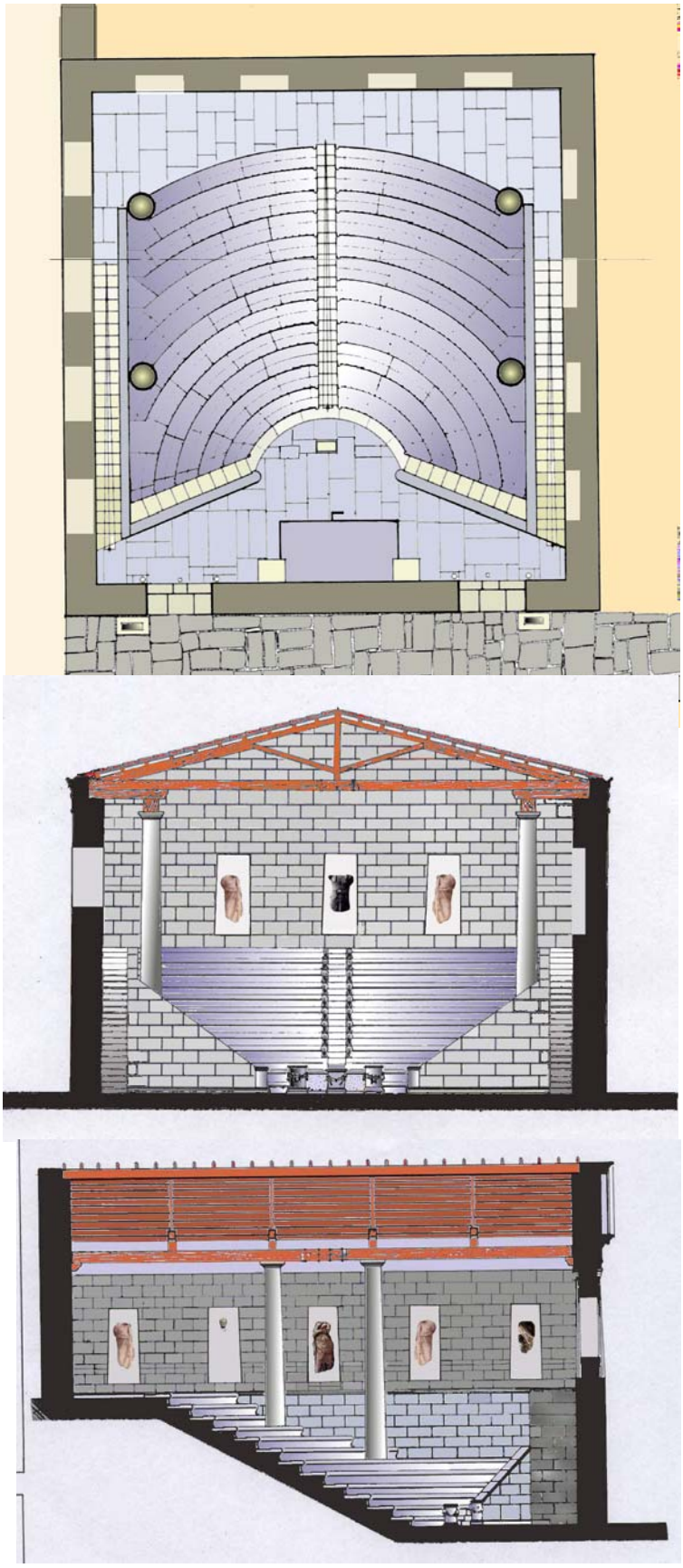

Şekil 4.15 Metropolis Bouleuterionu restitüsyon önerileri (Öz, 1999)

Duvar örgüsü bakımından, İÖ. 2. yüzyıla tarihlenen Herakleia Bouleuterionu güneydoğu duvarındaki teknikle büyük benzerlik göstermektedir. Güney duvarındaki blokların yükseklikleri belli olduğu için, kazılarda bulunan blokların hangi sırada yer alabileceği belli olmaktadır. Kalın ve sağlam bir teknikle inşa edilen yapının arka/batı duvarı İS. 17 depremine dayanamamış ve yıkılmış olmalıdır. Yerine yapılan duvar oldukça özensiz, kireç harçlı moloz taşlardan oluşmaktadır.

Kat silmesinden sonra, üst yapıdaki detaylı mimari elemanlarıyla uyum sağlamak için, üst kat duvarlarının farklı işlendiği kabul edilmektedir. Birçok meclis binasında uygulanan bu yöntem, Metropolis Stoası'nda da görülmektedir. *Stoa*'nın farklılığı, iç ve dış duvarların değişik formudur. Meclis binasının alt katı *stoa* dış duvarı gibi kaba bosajlı, üst katı ise *stoa*'nın iç ve kuzey duvarı gibi ince şeritli olarak uygulanmış olmalıydı. Kazılar sırasında bu tür duvar bloklarına az da olsa rastlanmıştır.

Duvar örgüsü konusunda diğer bir farklılaşma kapı kenarındaki bloklarda görülmektedir. Doğu / ön duvarda kapı yanına gelen bloklar diğerlerinden farklı boyuta ve işlemeye sahiptir. Söve görünümü vermesi sağlanan bu blokların, kapı kenarına gelen kısımları öne çıkıntı yapmaktadır. Alt ve üst zıvanalarla sağlamlaştırılan bloklar, kemeri taşıyacak güçlü bir fil ayağı durumuna getirilmiştir.

Metropolis *bouleuterion*'unun doğu yönüne bakan giriş kapılarında kemer uygulanmıştır. Helenistik Dönem'e tarihlenen yapılarda, kemer, tonoz veya kubbe kullanımı çok fazla rastlanan bir teknik değildir. Bilinen en yakın örnek Priene *bema* kemeridir. Bu yüzden Metropolis Bouleuterionu kapı kemerlerini Helenistik bir istisna veya ikinci evre onarım eklentisi olarak görmek uygun olacaktır. Ele geçen kemer taşlarının ölçülerine göre, kapı kemerinde dokuz blok yer aldığı söylenebilir. Arka yüzdeki taşçı harflerinden, bloğun kapı kemeri üzerinde nerede bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bina tek katlı olmasına rağmen cephe düzeni iki katlı klasik bir yapıyı andırır. Birbirinden farklı düzende ve malzemelerle yapılan katlar arasında, ayırıcı bir profil uygulanmıştır. Kat silmesi olarak nitelendirilebilecek mimari eleman, aynı zamanda

üst kat sütunlarına kaide işlevi görmektedir. Yapının çevresini dolaştığı düşünülen profilin benzerleri, Miletos ve Herakleia *bouleuterion*'larında da kullanılmıştır.

Kat silmesinden itibaren farklı bir cephe düzeni görülmektedir. Dor düzenindeki bir tapınak cephesini andıran görünüm, sütunlar arasındaki doluluk boşluk ritmiyle farklılık yaratmaktadır. Sütunların; ikisinin derin yivli, diğerinin az yivli olmak üzere toplam üç tamburdan oluştuğu düşünülmektedir. Büsing (1970, abb. 1) tarafından yapılan araştırmalara göre, Metropolis Meclis Binası'nın cephe sütunları 1a grubuna girmektedir. Sütunların üzerinde, henüz pencere kasaları için açılmış kenet yuvalarına rastlanmamıştır. Ele geçen sütun parçalarında kullanılan taş tekniğine göre, pencere kenarlarında arşitravın yükünü taşımak amacıyla kullanıldıkları anlaşılmaktadır. Cephedeki bir sütunun yüksekliği başlık ile birlikte toplam 312 cm., genişliği 34 cm. ve derinliği 92 cm. olarak ölçülmektedir. Bu ölçüler genelikle Ion düzeninin temel özelliği olarak karşımıza çıkar.

Restitüsyon önerisinde dokuz tane olması beklenen sütun başlıklarından, sadece iki tanesi bulunmuştur. Üst yapıya ait olduğu düşünülen iki adet Dorik sütun başlığından başka benzer bloklara rastlanmamış olması, yapının sadece bir kenarında sütunlar bulunduğunu akla getirmektedir. Dokuz sütun ile yaratılan sekiz açıklığın sadece ortadaki dördünde pencere bulunduğu, diğerlerinin masif bırakıldığı kabul edilmektedir. Benzer şekilde Miletos, Priene ve Herakleia *bouleuterion* cephelerinde yandaki iki açıklık masif, ortadakiler pencere olarak ayrılmıştır. Termessos'ta ise cephe düzeni diğerlerinden farklı olarak, bir dolu bir boş olarak tasarlanmıştır.

Dor düzenindeki bir cepheyi tanımlayan en önemli mimari eleman, friz bloğudur. Doluluk ve boşluk etkisini arttıran nitelikler olarak, bir *triglif* (üçlü yiv) ve bir *metop* (ayna) sırasıyla uygulanmaktadır. Metropolis *bouleuterion*'u çevresinde, birbiriyle tamamlanamayan farklı metop-triglif frizleri bulunmuştur. Friz bloğunun profillerle birlikte toplam yüksekliğinin ortalama 78 cm. olduğu belirlenmiştir. Fakat genişliği yani iki sütun arasındaki mesafeyi verecek bloklara henüz rastlanmamıştır. Bu yüzden sütunlar arasındaki genişliğin dolayısıyla cephe düzeninin belirlenmesi için karşılaştırmalar ve varsayımlardan yararlanılacaktır.

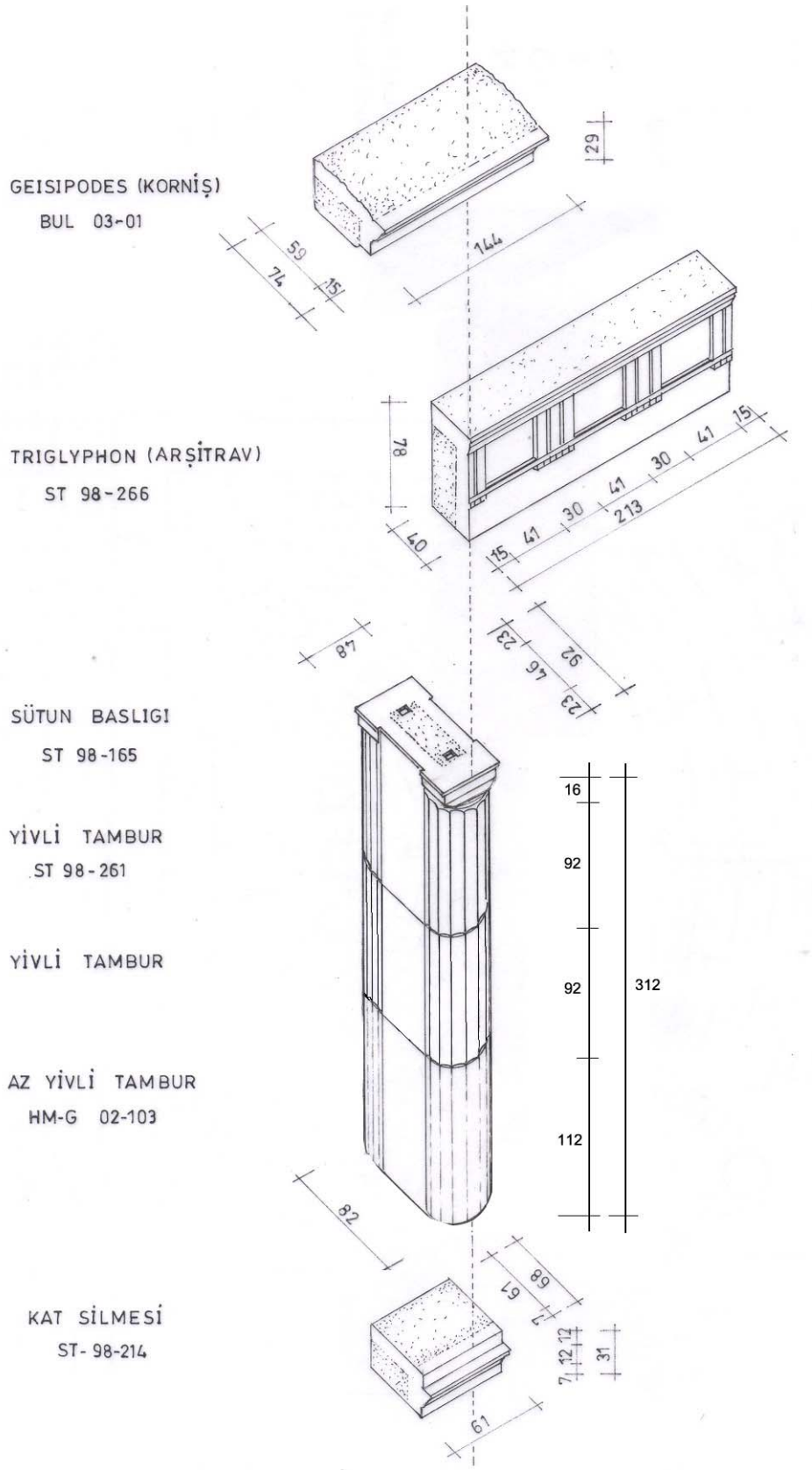

Şekil 4.16 Metropolis *bouleuterion* cephesi üst yapı elemanları, Ölçek: 1/50 (Öz, 2003)

Ortalama bir *triglif* genişliği 30,2 cm. ve bir metop genişliği 40,6 cm. alınırsa, üç *metop*'lu bir bloğun boyu 212,4 cm. olarak hesaplanır. Bu da yaklaşık 17,00 m. genişliğindeki cepheye sekiz friz bloğunun yerleştirilebileceği anlamına gelir. Boyutsal olarak, İÖ. 2. yüzyılın ortasına tarihlenen Priene *ekklesiasterion*'unun friz bloğu ölçülerine çok yakın bir görünüm sunar[8]. Blokların yüksekliğine karşın, sütun genişliklerinin az olması, cepheye dikey bir estetik görünüm kazandırmıştır. Ayrıca bloğu oluşturan profil ve süslemelerdeki detayların, Vitruvius (IV.I.4.) tarafından verilen kriterlere uymasıyla birlikte, İÖ. 2. yüzyıl Dor mimarisi için örnek oluşturmaktadırlar.

Metropolis Meclis Binası'nın saçaklık elemanları (*geison* ve *sima*) fazla ağır olmadıkları için aynı blok üzerine yapılmışlardır. Kazılarda bulunmuş tüme yakın tek bloğun *sima* ile birlikte işlenmesi, ön cephe yerine yanda kullanıldığının bir göstergesidir. Aslında meclis binası cephesinin bir alınlığa sahip olduğunu kesinleştirecek mimari buluntuya henüz rastlanmamıştır. Bu yüzden Assos, Termessos ve Atina Eski Bouleuterion'da olduğu gibi alınlıksız kırma çatıyla örtüldüğü de düşünülebilir. Metropolis Stoası ve meclis binası saçak kornişlerinin profilleri ve boyutları Priene Stadyum Stoası'nı (İÖ. 2. yüzyılın ortası) tekrarlar niteliktedir.

ST 98-226 numaralı mimari elemanın üzerindeki alan kaba ve özensiz yapıldığı için, cephenin sistematik örgüsünün içinde yer alamayacağı anlaşılmıştır. Bu yüzden *agora*'ya bakan kuzey kenarda saçaklık köşesi veya akroter tabanı olarak kullanıldığı düşünülmektedir. Bir kenarında korniş profili görülen bloğun diğer kenarında farklı bir profil görülmektedir. Eğer yapıda bir alınlık varsa, tam formu anlaşılmayan kenar profilinin *corona* şeklinde alınlığı çevrelediği düşünülebilir.

Metropolis meclis binasının cephe restitüsyonunun, kesin kanıtlar ve örnekler üzerine kurulması hedeflenmişti. Fakat ortaya çıkarılan mimari elemanların sayıca az olması veya birbiriyle uyumsuzluğu nedeniyle, bazı yerlerde varsayımlara dayalı

[8] Priene'deki bloklar sütunlar tarafından değil duvarlar sayesinde taşınır (Krischen, 1941, s. 12).

önermeler getirilmiştir. Genel olarak Metropolis *bouleuterion*'unun, aynı dönemde yapılmış ve günümüze kadar korunagelmiş Miletos ile Herakleia örnekleri ışığında inşa edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kentteki diğer Helenistik binaların aynı imar faaliyeti içinde yapılmaları nedeniyle, *bouleuterion* mimarisine benzerlikleri ve katkıları belirlenmiştir. Mimari yöntemler ile detaylar bu bağlamda değerlendirilmiş, bölgesel, ekonomik ve dönemsel özelliklere bağlı en uygun restitüsyon ve rekonstrüksiyon önerileri oluşturulmuştur.

4.7. Sonuç

Metropolis *bouleuterion*'u, plan ve cephe mimarisi bakımından Miletos ve Priene *bouleuterion*'ları ile benzerlik göstermektedir. Aslında Anadolu'daki tüm meclis yapılarının araştırması bir şekilde bu iki önemli yapıyla ilişkilidir. İÖ. 2. yüzyıla ait iki yapının öncesinde ise Atina *bouleuterion*'larının olduğu bilinmektedir. Metropolis'teki yapı İÖ. 6. yüzyıldan beri uygulanan mimari geleneğin takipçisidir. Bununla birlikte araştırma kapsamında yer alan *bouleuterion*'ların hiç birinin diğerine tam olarak benzediği söylenemez. Yapılar tamamen özgür bir düşünce yapısı ile belli kriterler çerçevesinde fakat birbirinden farklı tipte yapılmıştır. Meclis yapılarının çeşitli formlarda karşımıza çıkması, gelişigüzel ve tesadüfi bir mimari olarak değil, geleneksel mimari anlayışın çeşitliliği olarak yorumlanabilir.

Yapı, geniş yelpazeye sahip *bouleuterion* mimarisi içinde gerek malzeme ve işçilik, gerekse birkaç yapı tipini bir arada bulundurması bakımından önem taşımaktadır. Metropolis çevresinde kaliteli mermer yataklarının varlığı bilinmektedir, ama bu malzemeyi kaliteli ve zengin işçilik ile birleştirmek her zaman mümkün değildir. Ephesos'ta olduğu gibi Metropolis Tiyatrosu ve *bouleuterion*'unda da, bu iki özelliğin mükemmel karışımını görmekteyiz.

Ayrıca yukarıda bahsedildiği gibi, Metropolis Bouleuterionu birkaç meclis yapısı türünün birleşimi niteliğindedir. Tam kare şeklindeki dış formu, kent içindeki konumu, servis merdivenleri, duvarlara yakın taşıyıcı sütunlar ve yamuk *parodos* kullanımı Priene Bouleuterionu ile benzerlik göstermektedir. Diğer yandan, kare plan

içinde dairesel oturma sıraları, Dorik cephe düzeni ve çiftli yarım sütunların kullanımında Miletos Bouleuterionu etkisi görülür. Bunlarla birlikte *agora* ile ilişkisi bakımından ve yanlardan kesilmiş eğrisel oturma sıraları nedeniyle Termessos'taki meclis yapısı ile beraber bu özellikleri paylaşmaktadır. Dolayısıyla dörtgen, dairesel ve eğrisel plan şemalarını birleştiren önemli bir geçiş dönemi yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir *bouleuterion* planı sayılabilecek *odeion* tipi ile benzerliği, sadece *bema*'nın iki yanında bulunan dikdörtgen pilasterlerle basit bir *scaenae frons* oluşturma çabasıyla açıklanabilir.

Metropolis Bouleuterionu araştırmalarında üzerinde fazlasıyla durulan diğer bir konu, tarihlendirme meselesidir. Yapım tekniği, malzemelerin kullanımı ve ele geçen buluntular bakımından, yapı Helenistik Dönem karakteri göstermektedir. Aynı zamanda tarihsel süreçte Bergama Krallığı'nın mali desteği de bu döneme rastlamaktadır. Fakat yapıya giriş kapılarının örtü sistemine ait – Helenistik karaktere ters düşen - kemer blokları tespit edilmiştir. Böylece Metropolis'te erken bir kemer kullanımından veya yapının bu kısmının Roma mimari elemanlarıyla yeniden yapıldığından bahsedilebilir.

Plastik eserlerin durumu da farklı değildir, az sayıda Erken Roma Dönemi eseri olmasına rağmen, genelde Helenistik Dönem'e tarihlenir. Fakat heykellerin *bouleuterion* içinde mi, yoksa *agora*'da mı sergilendikleri henüz netlik kazanmamıştır. Diğer yandan, ele geçen seramik ve küçük buluntuların çok az bir bölümü bu tarihlemeyi destekleyecek niteliktedir. Çünkü yüksek eğimli yamaçta yer alan yapıyı örten dolguda stratigrafi (tabakalaşma) olması beklenemez. Buluntuların çoğu yukarıdan gelen erozyon dolgu toprağı içindeki karışık malzemedir.

Yapının rölöve ve restorasyon çalışmalarında karşılaşılacak en önemli engel, İS. 13. yüzyılda yapılmış olan Bizans sur duvarlarıdır. Bizans kalesinin kemerli kapısı, *bouleuterion orkhestra*'sının ve orta merdivenin tam üzerinde yer almaktadır. Bizans devletinin son yıllarına rastlayan bu dönemde, sur duvarlarının yapımı için malzeme ayrımı yapılmamış, friz, sütun, sütun başlığı, yazıt ve hatta heykeller devşirme yapı bloğu olarak kullanılmıştır. Bu durum günümüze kadar devam etmiş ve tahribat

yerine bir çeşit koruma örneği olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü eğer o dönemlerde heykeller devşirme malzemesi olmasaydı ya yurtdışına kaçırılacak ya da kireç elde etmek için ocaklarda kullanılacaktı.

Sur duvarının başka bir katkısı, diğer kısımlarda ortaya çıkarılan oturma sıralarından daha fazlasının üzerini örtmesi ve bu nedenle korunmalarını sağlamasıdır. Ayrıca birbirinden 1000 yıl farkla yapılmış iki yapının, bu şekilde korunması Anadolu'da hiçbir antik kentte görülmemektedir. Tüm bu konular dikkate alınarak sur duvarlarının kaldırılması öngörülmemekte fakat bununla birlikte bünyesindeki devşirme malzemelerin alınması, açılan boşlukların özgün malzemeyle onarılması ve tüm sur sisteminin sağlamlaştırılması önerilmektedir.

Metropolis Meclis Binası'nda ele geçen mimari öğeler, doğru hazırlanmış bir rekonstrüksiyonu mümkün kılmaktadır. Fakat yapının Dor düzenindeki üst yapısındaki bazı malzemelerin tam anlaşılamamasından dolayı, açıklık getirilememiş kısımlar bulunmaktadır. Örneğin, *sima*'ya ait olduğu düşünülen bazı bloklar, profil ve malzeme bakımından yapıya uygun değildir. Bunun gibi tek bir bloğa bağlı değişimler gözardı edilirse, Metropolis Bouleuterionu'nun rekonstrüksiyon önerileri güvenle yapılabilir. Yeniden düzenlenen restitüsyon denemelerinin sonucunda, yapının boyutları ve mimari özellikleri bakımından, Helenistik Dönem kamu binalarının genel formunda yapıldığı anlaşılmıştır.

Sonuç olarak Metropolis, yapı ve kent planı düzeyinde önemli Ionia kentlerini takip etmektedir. Özellikle Priene ile olan topografik, strüktürel ve yerleşim benzerlikleri dikkat çekicidir. Priene, yamaç yerleşiminin avantajları sayesinde, en iyi korunmuş Helenistik Dönem mimari örneklerini verdiği için, Yunan mimarlığı araştırmalarında temel olarak ele alınır. Artık Metropolis'in de örnek teşkil edecek şekilde mimarlık tarihine katkılarından söz edilebilir. Fakat tarihte Metropolis özgür bir kent devleti (*polis*) olmayıp Bergama Krallığı egemenliğindeydi. Yine de bu krallığın sağladığı finansmanla, mimari açıdan *polis*'lerle yarışacak nitelikte ürünler verilmiştir.

Meclis binaları antik dönemin önemli bir yapı türü olmasının yanı sıra kentin sosyal yaşamıyla ilgili birçok bilgiyi de barındırırlar. Kentin imarı ve toplum yapısının düzenlenmesi hakkındaki kanunlar meclis binasında halka duyurulmaktadır. B*ouleuterion* yakınında bulunan Apollonios yazıtı sayesinde, savaş, kahramanlık, ticaret ve gümrük konularında, dönemin Metropolis halkına ait detaylı bilgilere sahip olunmuştur. Böylece Metropolis Bouleuterionu, mimari özellikler ve ele geçen buluntular sayesinde, kent ile Ionia bölgesi hakkındaki bilgilere yenilerinin eklenmesi bağlamında, arkeoloji, mimarlık ve sosyal tarih alanında önemli bir kazançtır. Yapılan restitüsyon önerileri ve ileride uygulanacak restorasyon projeleri sayesinde, Metropolis Meclis Binası henüz kazısı tamamlanmamış diğer Anadolu Bouleuterionları için, örnek bir yapı haline gelecektir.

KAYNAKLAR

Aeskhines. (2002). *On the embassy.* Fordham University Ancient History Sourcebook. Retrieved August 19, 2003, from http://www.fordham.edu/Halsall /ancient/aeschines-embassy.html

Ahunbay, Z. (1999). *Tarihi çevre koruma ve restorasyon*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

Akarca, A. (1972) *Şehir ve savunması.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları,

Akurgal, E. (1990). *Anadolu uygarlıkları* (3. Baskı). İstanbul: Net Yayınları.

Alzinger, W. (1988). Die Lokalisierung des hellenistischen Rathauses von Ephesos. In *Festschrift für Heinrich Drerup* (13-29). Bathron.,

Anabolu, M. U. (1970) *Küçük Asya'da Bulunan Roma İmparatorluk Dönemi Tapınakları.* İstanbul.

Ancient Sourcebook. (n. d.). http://www.fordham.edu/halsall/ancient/asbook.html.

Anderson, K. & Freund, N. (2000). *The last days of Socrates*. Retrieved May 23, 2002, from http://socrates.clarke.edu/aplg0190.htm.

Anti, C. (1947). *Teatri greci arcaici da Minosse a Pericle* (5th ed.). Padova: Casa Editore.

Archontidou, A. A., Tine, S. & Traverso, A. (1993). *Poliochni 1988. Nuovi saggi di scavo nell'area del bouleuterion e della piazza principale*. *ASAtene, LXVI-LXVII*, 337-371.

Argos Project. (1997). Limited area search ofancient and medieval resources. http://argos.evansville.edu/about.htm.

Aristoteles. (2005). *Atinalılar'ın devleti (Athenaion Politeia)*. İstanbul: Alfa Yayınları.

Artehistoria, (n. d.). http://www.artehistoria.com

Aslanapa, O. (1991). *Anadolu'da ilk Türk mimarisi, başlangıcı ve gelişmesi*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Atalay, E. (1976). Kuşini mermer ocağı hakkında ön rapor. *Türk Arkeoloji Dergisi XXIII* (1). 12-18

Athenian Agora Excavations. (n. d.). Amerikan School of Classical Studies. Packard Humanities Institute (PHI). *http://www.agathe.gr.*

Aybek, S. (2004). *Metropolis (İonia) Hellenistik ve Roma devri heykeltıraşlık eserleri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Aydınoğlu, Ü. (1993). *Metropolis Hellenistik Dönem amphoraları.* İzmir: Ege Üniversitesi Arkeoloji Anabilim Dalı. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Aylward, W. (2000). *The Roman agora at Ilion and its predecessors.* Cincinnati University. Miami: Bell & Howell Co.

Balty, J. C. (1991). *Cvria ordinis. Recherches d'architecture et d'urbanisme antiques sur les curies provinciales du monde romain.* Académie Royale de Belgique, Mémories de la classe des beaux-arts 4, 2. Bruxelles: Palais des Académies.

Bayburtluoğlu, C. (2003). *Yüksek kayalığın yanındaki yer; Arykanda*. İstanbul: Homer Kitabevi.

Bean, G. E. (1997). *Eski dönemde Ege Bölgesi.* (İ. Delemen, Çev.). İstanbul: Arion Yayınevi.

Bean, G. E. (1997). *Eski dönemde güney kıyıları.* (İ. Delemen, Çev.). İstanbul: Arion Yayınevi.

Bean, G. E. (2000). *Eski dönemde Menderes'in ötesi.* (İ. Delemen, Çev.). İstanbul: Arion Yayınevi.

Behr, D. (1988). Neue ergebnisse zur Pergamenischen westabhang keramik. *Istanbuler Mitteilungen 38*, 97 ff.

Bequignon, Y. & Laumonier, A. (1923). Fouilles de Teos 1922. *Bulletin de correspondance hellénique, 47.* Ecole Française d'Athenes. Paris: De Boccard.

Bequignon Y. & Laumonier A. (1925). Fouilles de Teos 1924. *Bulletin de correspondance hellénique, 49.* Ecole Française d'Athenes. Paris: De Boccard.

Berkes, N. (1946a). Eski Atina'da demokrasinin doğuşuna dair. *DTCF Dergisi,* IV, (4). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Berkes, N. (1946b). Grek Şehir Devletinin Yıkılışı ve Bunun Sosyal Düşünüş Üzerindeki Tepkilerine Dair. *DTCF Dergisi, IV* (5). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bernabo-Brea, L. (1964). *Poliochni; Citta Preistorica Nell'isola di Lemnos – I.* Roma: L'Erma di Bretschneider.

de Bernardi Ferrero, D. (1966). *Teatri Classici in Asia Minore – 1: Cibyra, Selge, Hierapolis.* Roma: L'Erma.

de Bernardi Ferrero, D. (1988). *Batı Anadolu'nun eski dönem tiyatroları.* (E. Özbayoğlu, Çev.). Ankara: İtalyan Kültür Heyeti Arkeoloji Araştırmaları.

Bieber, M. (1961). *The history of the Greek and Roman theater.* New Jersey: Princeton University Pres.

Bier, L. (1990). The lower theatre at Balboura. *Anatolian Studies XL*. Ankara: BIAA.

Bier, L. (1994). The upper theatre at Balboura. *Anatolian Studies XLIV*, Ankara: BIAA.

Bier, L. (1999). The bouleuterion at Ephesos: Some observations for a new survey. *Steine und Wege; Festschrift für Dieter Knibbe, 32, 7-18*. Wien: ÖAI.

Bingöl, O. (1998). *Menderes Magnesiası.* Ankara: Dönmez Offset Müze Eserleri Turistik Yayınları.

Bohn, R. & Schuchardt, C. (1889) *Altertümer von Aegae.* Berlin: Georg Reimer.

Bonifacio, R. (1994). Su un rilievo con scena di banchetto dal bouleuterion di Iasos. *Ostraka 3,* 455-465.

Bouras, C. (1967). *I anastilosis tis Stoas tis Vravrnos; ta arkhitektonika tis problemata.* (Μποψρα Ξ. Η Αναστηλοσισ τησ στοασ τησ Βραυρωνοσ; τα Αρξιτεκτονικα τησ Προβλεματα). Athenai.

Broneer, O. (1930). *Corinth IV: Terracotta lamp.* London: Cambridge University Press.

Broneer, O. (1932). The Odeum. *Corinth X.* London: Cambridge University Press.

Broneer, O. (1951). Investigations at Corinth; 1950. *Hesperia, 20* (3), 291-300.

Brown, E. (1951). *Cosa, I. History and topography*. Roma: Memoirs of the American Academy, XX.

Bulle, H. (1928). *Untersuchungen an Griechischen Theatern.* München: Bayerische Akademie der Wissenschaften, 33.

Büsing, H. H. (1970). *Die griechische halbsäule.* DAI. Wiesbaden: Franz Steiner.

Büyükkolancı, M. (1996). 1994 yılı Notion kazıları. *VI. Müze Kurtarma Kazıları Semineri.* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Camp, J. (1986). *The Athenian Agora: Excavations in the heart of classical Athens.* London: Thames and Hudson.

Camp, J. (1990). *The Athenian Agora: A Guide to the Excavation and Museum* (4th ed.). Athens: American School of Classical Studies

Cesare, M. & Parra, M. C. (2000). Il buleuterio di Segesta: primi dati per una definizione del monumento nel contesto urbanistico di età ellenistica. *Terze Giornate Internazionali di Studi sull'area elima (Gibellina, Septembre 23-26 1997)*. (edt. A. Corretti). Pisa-Gibellina.

Chamonard, J. (1922). Le quartier du Théatre. *Exploration archéologie de Délos. Fasc.VII.* Paris: Boccard.

de Choiseul-Gouffier M. G. F. A. (1842). *Voyage Pittoresque dans l'Empire Ottomane*. Paris.

Clarke, J. T., Bacon, F. H. & Koldewey, R. (1921). *Investigations at Assos: Expedition of the Archaeological Institute of America; drawings and photographs of the buildings and objects discovered during the excavations of 1881, 1882, 1883* (2th ed.). London.

Connoly, P. & Dodge, H. (2001). *The ancient city, life in classical Athens & Rome.* London: Oxford University Press.

Corratelli, G. P. (1993). *Arslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme*. Venezia.

Coulton, J.J. (1976). *The architectural development of the Greek stoa*. Oxford: Clarendon Press.

Coulton, J.J. (1988). *Ancient Greek architects at work, problem of structure and design* (3rd ed.). New York: Cornell University Press.

Dieterle, M. (1999) *Dodona; religionsgeschichtliche und historische untersuchungen zu entstehung und entwicklung des Zeus-Heiligtums.* Hamburg: Hamburg Universität, unveröffentlich Ph.D. These.

Dinsmoor, W. B. (1975). *The architecture of ancient Greece*. New York: Norton & Co.

Doğer, E. (2006). 2004 Yılı Aigai Kazısı. *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Ankara: (Yayın aşamasında).

Dörpfeld, W. (1902). *Troja und Ilion; Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen und historischen Schichten von Ilion 1870-1894.* Athens.

Dreyer, B. & Engelmann, H. (2003). *Die inschriften von Metropolis – I.* Inschriften Griechischer Stadte aus Kleinasien, Band 63, , Bonn: ÖAW-NWAW.

Dyer, L. (1908). The Olympian council house and council. *Harward Studies in Classical Philology, 19*. 1-60.

Edhem Bey. (1905). *Fouilles d'Alabanda en Carie. Rapport sommaire sur la première campagne*, Comptes rendus des séances de l'Academie des Inscriptions et Belles-Lettres p. 443, 1-16.

Engelmann, H. (1980). *Die inschriften von Ephesus III.* Wien: ÖAI.

Engelmann, H. (1999). Inschriften aus Metropolis. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik, 125,* 137-146. Bonn: Rudolf Habelt.

Erim, K.T. (1989). *Aphrodisias.* İstanbul: Net Turistik Yayınları.

Ersoy, A. (1998). *Batı Anadolu Helenistik Dönem Stoaları Işığında Metropolis Stoası.* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Ertekin, E. (1995). *Hellenizm ve Roma Dönemi'nde Batı Anadolu Hellen kentlerinde kamu hizmetleri.* İstanbul: Marmara Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Faculty of Classics. (2005). University of Cambridge, Faculty of Classics and the Museum of Classical Archaeology. http://www.classics.cam.ac.uk/.

Filgis, M. N. & Radt, W. (1986). Die Stadtgrabung – 1: Das Heroon. *Altertümer von Pergamon, XV* (1). Berlin: Walter de Gruyter & Co.

Filgis, M. N. (1988). Zur Rekonstruktion der Odeia von Ariassos und Termessos. *Architectura, XVIII*, 1-6.

Foss, P. W. (2001). *Romarch: Roman Art and Archaeology*. http://www-personal.umich.edu/~pfoss/ROMARCH.html

Fossel, E. (1967). Zum sogenannten Odeion in Ephesos. *Festschrift für Fritz Eichler zum achtzigsten Geburtstag,* (72 –81). Wien: ÖAI

FHW: The Foundation of Hellenic World, (n. d.) http://www.fhw.gr/projects /bouleuterion

French, D. H. (1994). Studies in the history topography of Lykia and Pamphylia. *In Memoriam A. S. Hall*. British Institute Monography no:19. Ankara: BIAA.

Friedel, E. (1999). *Antik Yunan'ın kültür tarihi*. (N. Açа, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

von Gaertringen, F. H. (1906). *Inschriften von Priene*. Berlin: Georg Reimer.

Gardiner, E. N. (1925). *Olympia, it's history and remains*. London: Oxford University Press.

Gassner, V. (1997). Das Südtor der Tetragonos Agora, Keramik und Kleinfunde. *Forschungen in Ephesos, XIII* (1). Wien: ÖAI.

von Gerkan, A. (1921). *Das Theater von Priene; als Einzelanlage und ihr seiner Bedeutung für das Hellenistische Bühnenwesen*. Berlin: F. Schmidt.

von Gerkan, A. (1941). Die Römische Curia. *Antike Rathäuser* (34-44). Studien zur Bauforschung, Heft 4. Berlin: Gebr. Mann

Gneisz, D. (1990). *Das antike Rathaus; das griechische Bouleuterion und die frührömische Curia*. Wien: VWGÖ.

Goette, H. R. (1989). *Studien zu römischen Togadarstellungen*. Mainz am Rhein: von Zabern.

Grace, V. & Petropoulakou M. S. (1986). Les timbres amphoriques Grecs. *Bulletin de correspondance hellénique supplement XIII*, Paris.

Gürler, B. (1994). *Metropolis'in Hellenistik Dönem seramiği.* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Hallett, C. H. (1998). A group of portrait statues from the civic center of Aphrodisias. *American Journal of Archaeology, 102*, 59-89.

Hallet, C. H. (2002). *Bouleuterion: Sculpture*. Retrieved January 10, 2003. http://www.nyu.edu/projects/aphrodisias/home.ti.htm

Hanfmann, G. M. A. & Ramage, N. H. (1978). Sculpture from Sardis: The finds through 1975. *Sardis Report 2*. Massachusetts: Harvard University Pres.

Hansen, M. H. (2001). *Athenian Democracy in the Age of Demosthenes.* London: Bristol Classical Press.

Head, B. V. (1892). *Catalogue of the Greek Coins of Ionia. (BMC Ionia)*. British Museum Catalogue III. London.

Heberdey, R. (1912). IX. Vorläufiger Bericht über die Grabungen in Ephesos 1907-1911. *Jahreshefte XV*. Wien:ÖAI.

Herodotos. (1991). *Herodot tarihi (Historia)*. (M. Öktem, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Herrmann, P. (1965). Antiochos der grosse und Teos. (B. Öğün, Çev.). *Anadolu – Anatolia IX*, 21-28, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Homeros. (1998). *Odysseia*. (A. Erhat – A. Kadir, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.

Horn, R. (1972). Hellenistische bildwerke auf Samos. *Samos XII.* Bonn: Rudolf Habelt.

Humann, C., Kohte, J. & Watzinger C. (1904). *Magnesia am Mäander. Bericht über die Ergebnisse der Ausgrabungen*. Berlin: Georg Reimer.

ILN. (1949). The Illustrated London News. London.

Işık, F. (1999). Patara 1997. *Kazı Sonuçları Toplantısı XX, II*. Ankara.

Izenour, G. C. (1990). The ancient Roman roofed theater. *Perspecta, 26*, 69-82, Yale University Press.

İdil, V. (1999). *Nysa ve Akharaka*. İstanbul: Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.

İnan, J. (1998). *Toroslar'da bir antik kent; Lyrbe?, Seleukeia*?. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

İşkan, H. (2006). Patara Kazıları 2004. *27. Kazı Sonuçları Toplantısı*. Ankara: (Yayın aşamasında).

İtalya'nın Tarihi, (b. t.). 21 Mart 2003. http://www.italyaonline.net/Italya.htm

Johannowski, W. (1994).Osservazioni sul bouleuterion di Iasos. *Ostraka, 3,* 451-454.

Jöhrens, G. V. (1999). Kerameikos: Griechische amphorenstempel spätklassischer und hellenistischer zeit. *Athenische Mitteilungen, 114,* 157-170.

Kabus-Preisshofen, R. (1989). Die hellenistische Plastik der Insel Kos. *Athenische Mitteilungen Beihefte:14*. Berlin: Gebr. Mann.

Kadıoğlu, M. (2000). Menderes Nysa'sı Bouleuterion-Gerontikon'unun orkestra opus sectile döşemesi, *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi,1,* Ankara.

Kaiser, C. C. (2000). Der Bundestag im Reichstagsgebäude. *Blickpunkt Bundestag - Forum der Demokratie*. August 2000 Extra. Berlin.

Keil J. (1955). *Führer durch Ephesos*. Wien:ÖAI.

Knackfuss, H. (1908). *Das Rathaus von Milet*. Königliche Müseen. Berlin: Georg Reimer.

Knackfuss, H. (1924). Der Südmarkt und die benachbarten Bauanlagen. *Milet I* (7), 281-360. Berlin: Schoetz und Parrhysius,

Kockel, V. (1995). *Bouleuteria; Architektonische form und urbanistischer Kontext in; stadtbild und bürgerbild im Hellenismus*. München.

Koepf, H. (1954). *Baukunst in Fünf Jahrtausenden*. Stuttgart: W. Kohlhammer.

Korkut, T. & Grosche, G. (2004). Das Bouleuterion von Patara. *60. Yaşında Fahri Işık'a Armağan, Anadolu'da Doğdu (Festschrift für Fahri Işık zum 60. Geburtstag)* (439-460). İstanbul: Ege Yayınları.

Krischen, F. (1941). Hellenistische Rathäuser. *Antike Rathäuser* (7-21). Studien zur Bauforschung Heft 4. Berlin: Gebr. Mann.

Ksenophon. (1999). *Yunan tarihi (Hellenika)*. (S. Sinanoğlu, Çev.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Kuhn, G. (1981). Die rekonstruktion das neuen Bouleuterions in Athen. *Athenische Mitteilungen Verb. 12*.

Kuhn, G. (1984). Das neue Bouleuterion von Athen. *Archäologischer Anzeiger, 1984,* (17-26). Berlin: Walter de Gruyter & Co.

Lanckoronski, K., Niemann G. & Petersen E. (1892). *Städte Pamphyliens und Pisidiens I-II*. Wien.

Laumonier, A. (1958). *Les cultes indigenes en Carie*. Paris.

Laurenzi, L. (1931). L'odeion di Coo. *Historia V.* Wiesbaden.

Lawson, F. (2001). *Congress, convention and exhibition facilities; planning, design and management.* Oxford: Architectural Press.

Levi, D. (1986). *Iasos Kazıları (Gli scavi di Iasos)*. (N. Adabağ, Çev.). Ankara: İtalyan Kültür Mekezi Yayınları.

Linfert, A. (1976). *Kunstzentren hellenistischer zeit: Studien an weiblichen Gewandfiguren.* Wiesbaden: Steiner.

Livius: Articles on ancient history. (n. d.). http://www.livius.org/.

Love, I. C. (1970). A preliminary report of the excavations at Knidos, 1969. *American Journal of Archaeology, 74* (2), 149-155.

Mansel, A. M. (1995). *Ege ve Yunan tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

les Maquettes, (n. d.). from http://www.maquettes-historiques.net/page169.html.

Martin, T. (1996). *Ancient Greece: From Prehistoric to Hellenistic times*. New Haven: Yale University Press.

Martini, W. (1984). Das Gymnasium von Samos. *Samos XVI*. Bonn: Rudolf Habelt.

McDonald, W. A. (1943). *The political meeting places of the Greeks*. Baltimore: Johns Hopkins Pres.

Meinel, R. (1980). *Das Odeion.* Europäische Hochschulschriften XXVIII, 11. Frankfurt am Main: Peter Lang.

Mellink, M. J. (1969). Archaeology in Asia Minor. *American Journal of Archaeology, 73*, 203-227.

Meriç, R. & Ersoy, A. (1999). Metropolis 1997 yılı kazı raporu. *Kazı Sonuçları Toplantısı XX, II,* 337-346. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Meriç, R., Meriç, Ş., Topantaş, G., Ekin, A. & Öz, A.K. (1999). Metropolis 1998 yılı kazı raporu. *Kazı Sonuçları Toplantısı XXI, II*, 227 - 236. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Meriç, R. (2003). *Metropolis, ana tanrıça kenti*. İstanbul: Philip Morris / Sabancı Yayınları.

Meriç, R. (2002). Späthellenistisch – römische Keramik und Kleinfunde aus einem Schachtbrunnen am Staatsmarkt in Ephesos. *Forschungen in Ephesos, IX* (3). Wien: ÖAI.

Meritt, L. S. (1969). The geographical distribution of Greek and Roman Ionic bases. *Hesperia, 38* (2), 186-204.

Mertens, D. (1982). Metaponto; Il teatro-eklesiasterion. *Bollettino d'Arte, 3, XVI,* 1-60.

Miller, S. G. (1978). *The Prytaneion; it's function and architectural form.* Berkeley: University of California Press.

Miltner F. (1937). Das cömeterium der sieben Schläfer. *Forschungen in Ephesos, IV* (2), 96-199.

Miralles, E. & Tagliabue B. (2005). *Scottish Parliament Building*. http://www.mirallestagliabue.com/news_RIBAawards2.html

Mitchell, S. (1994). Three cities in Pisidia. *Anatolian Studies, XLIV*. London: BIAA.

Mitchell, S., Owens, E. & Waelkens, M. (1989). *Ariassos and Sagalassos 1988*. *Anatolian Studies, XXXIX*, 65-66.

Mitsopoulos-Leon V. (1991). Die Basilika am Stattsmarkt in Ephesos Kleinfunde - 1. *Forschungen in Ephesos, IX* (2). Wien: Schindler.

Murolo, R. (1960). Il cosidetto odeo di Pompeii ed il problema della sua copertura. *RendAccNapoli, 34,* 89-101. Napoli.

Müller-Wiener, W. (1988). *Griechische bauwesen in der Antike.* München: Beck.

Naumann R. & Kantar S. (1950). Die Agora von Smyrna. *Istanbuler Forschungen, 17*, 69-114.

Naumann R. (1973a). Das Bouleuterion in Stratonikeia. *Istanbuler Mitteilungen, Beiheft 10*. Tübingen.

Naumann R. & Naumann F. (1973b). Der rundbau in Aezani. *Istanbuler Mitteilungen, Beiheft 10*. Tübingen.

Odysseus, (n. d.). Hellenic Culture: The server of the Hellenic Ministry of Culture. http://www.culture.gr/.

Oliver, J. H. (1941). The sacred Gerousia. *Hesperia Supplement VI*. Baltimore.

Öz, A. K. (1999). *Batı Anadolu Helenistik Dönem tiyatroları; restitüsyon önerileri ve koruma sorunları*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Öz, A. K. & Meriç, A. E. (2002). Metropolis, Ana Tanrıça Kenti. *İzmir Kent Kültürü Dergisi, 5*, 235-243. İzmir: Büyükşehir Belediyesi Yayınları.

Özgan R. (1995). Die griechischen und römischen skulpturen aus Tralleis. *Asia Minor Studien, 15*. Bonn: Rudolf Habelt.

Özgan, R. (1999). Die skulpturen von Stratonikeia. *Asia Minor Studien, 32*. Bonn: Rudolf Habelt.

Özgan, C. B. (2002). *Knidos antik kent rehberi*. Konya:Selçuk Üniversitesi.

Papahatzis, N. (1978). *Das antike Korinth*. Athen: Ekdotike Athenon.

Parapetti, R. (1987). *Il bouleuterion aspetti architettonici e decorativi in: Studi su Iasos di curia*. Roma.

Pauly, A. & Wissowa, G (ed.). (1893). *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft (RE)*. Stuttgart: J. B. Metzler.

Pausanias. (2002). *Description of Greece; Attica (Periegesis Hellados)*. Retrieved September 11, 2003, from Fordham University Ancient History Sourcebook, http://www.fordham.edu/halsal-/ancient/pausanias-bk1.html

Perseus Digital Library, (n. d.). G. Crane (ed.). http://www.perseus.tufts.edu/.

Plutarkhos. (1945). *Hayatlar (Perikles-Fabius-Maximus) Cilt: 6*, (O. Davies, Çev.). İstanbul: MEB Dünya Edebiyatından Tercümeler. Yunan Klasikleri: 68.

Praschniker, C. (1979). Die datierung. *Das Mausoleum von Belevi. Forschungen in Ephesos VI*. Wien: ÖAI.

Price, S. R. F. (1984). Rituals and power: The Roman Imperial Cult in Asia Minor. Cambridge: University Press.

Radt, W. (2002). *Pergamon, antik bir kentin tarihi ve yapıları*. (S. Tamer, Çev.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Ramsay, W. M. (1960). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası*. (M. Pektaş, Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Rich, J. (1999). *Geç antik dönemde kent*. (S. Güven, Çev.). İstanbul: Homer Kitabevi.

Riley, J. A. (1979). The coarse pottery from Benghazi. In J. A. Lloyd (Ed.). *Excavations at Sidi Khrebish, Benghazi (Berenice), II.* Supplements to Libya Antiqua, 5, 91-497. Tripoli: Department of Antiquities

Rheidt, K. (2001 "*Aizanoi; Die ausgrabungen und forschungen 1997 bis 2000*" *Archäologischer Anzeiger 2001*, 241-267. Berlin: Walter de Gruyter & Co.

Rheidt K. (2003) Die Ausgrabungen in Aizanoi 2002. *25. Kazı Sonuçları Toplantısı, II*, 127-138. Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.

Rhodes, P. J. (1985). *The Athenian Boule*. New York: Oxford University Press.

Robert, L. (1935). Rapport sommaire sur un premier voyage en Carie. *American Journal of Archaeology, 39* (3), 331-340.

Robertson, D. S. (1969). *Greek & Roman architecture.* Cambridge: University Press.

Rose, B. (2001). Yunan ve Roma Döneminde Ilion. *Düş ve Gerçek: Troia.*117-123. Stuttgart: Konrad Theiss,

Rumscheid, F. & Koenigs, W. (1998). *Priene, a guide to the Pompeii of Asia Minor.* İstanbul: Ege Yayınları.

Sagan, E. (1991). *The honey and the hemlock: Democracy and paranoia in ancient Athens and modern America*. Princeton: University Press.

Scherrer, P. (2000). *Efes Rehberi*. İstanbul: Ege Yayınları.

The Scottish Parliament, (2005). From http://www.scottish.parliament.uk

Sear, D. R. (1974). *Byzantine coins and their values*. (SB: Sear Byzantine)

Seindal, R. (1999). *Paestum*. Retrieved June 21 2005, from http://sights.seindal.dk/photo/447f.html.

Serdaroğlu, Ü. 1995. *Assos Behramkale*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Shoe, L. T. (1950). Greek mouldings of Kos and Rhodes, *Hesperia, 19* (4), 338-369.

Smith, W. (1875). *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*. London: Murray.

Smith, G. (1921). The Prytaneum in the Athenian Amnesty Law. *Classical Philology, 16* (4), 345-353.

Smith, R. R. R. & Ratté C. (1997). Archaeological Research at Aphrodisias in Caria, 1995. *American Journal of Archaeology, 101* (1), 1-22.

SNG Cop. (1982). Ionia, Caria and Lydia. *Sylloge Nummorum Graecorum V*. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. New Jersey: Sunrise Publications.

SNG Righetti (or SNG Bern). (1993). Ionien. *Sylloge Nummorum Graecorum IV*. Collection of Jean-Pierre Righetti. Bern: Bernischen Historischen Museum.

Stephan, M. (1931). *Die griechische Guirlande: ein Beitrag zur griechischen Ornamentik*. Nordheim: Zella-Mehlis.

Stoa Consortium, (n. d.). http://www.stoa.org/athens.

Strabon. (1991). *Coğrafya, Anadolu (Kitap: XII, XIII, XIV)*. (M. Pektaş, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Şenol, G. C. (2000). *İskenderiye (Mısır) kurtarma kazılarında ele geçen Hellenistik Dönem amphora mühürleri.*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Şenol, G. C. (2001). Metropolis'den Hellenistik Döneme ait bir grup amphora mühürü. *OLBA, IV*, 101-116.

Thais Project: Art & Natura, (n. d.). Balestrini, B. & Salve, F. (ed.). http://www.thais.it.

Thompson, J. (1937). Buildings of the west side of the Agora. *Hesperia, 6*, 1-227.

Thompson, H. A. (1950). The Odeion in the Athenian Agora. *Hesperia, 9*, 31-141.

Thompson H. A. (1953). Excavations in the Athenian Agora: 1952. *Hesperia, 22* (1), 25-56.

Thompson H. A. (1982). The Pnyx in Models. *Hesperia Supplements, 19*, 133-147.

Thukydides. (1976). *Peloponnesos savaşı*. (T. Gökçöl, Çev.). İstanbul: Hürriyet Yayınları.

Thür, H. (1995). Der ephesische ktistes Androklos und sein Heroon am Embolos. *Jahreshefte des Österreichischen Archaologischen Institutes, 64,* 63-103, Wien: ÖAI.

Thür, H. (1996). Ein dorischer Torbau am Staatsmarkt in Ephesos. In *Fremde Zeiten; Festschrift für Jürgen Borchhard zum sechzigsten Geburtstag I,* (345-362). Wien: Phoibos.

Titus Livius. (1999). *Roma tarihi VIII - IX – X. (Historia romana)*. (S. Şenbark, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Traill, J. S. (1968). The Bouletic list of 303/2 B.C. *Hesperia, 37* (1), 1-24.

Traill, J. S. (1978). Greek Inscriptions from the Athenian Agora: Addenda to the Athenian Agora, Vol. XV, Inscriptions: The Athenian Councillors. *Hesperia, 47, 269-331*.

Travlos, J. & Thompson, H. A. (1949). The West Side of the Athenian Agora Restored. *Hesperia Supplements, 9,* 382-492.

Trémaux, P. (1868). *Explorations Archéologiques en Asie Mineure*. Paris.

Tuchelt, K. (1975). *Bouleuterion und Ara Augusti. Istanbuler Mitteilungen, 25*, 91-123. Tübingen: Ernst Wasmuth.

Tuckermann, W. P. (1868). *Das Odeum des Herodes Atticus und der regilla in Athen*. Bonn.

Tuna N. (1996). Teos araştırmaları 1995. *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, I,* 219-233. Ankara: Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü.

Umar, B. *Pisidia*. (1989). İstanbul: Akbank Kültür Yayınları.

Vanderpool, E. (1968). New Ostraka from the Athenian Agora. *Hesperia, 37 (1), 117-120.*

Waelkens, M., Mitchell, S. & Owens, E. (1990). Sagalassos 1989. *Anatolian Studies, XL.*, London: BIAA.

Waelkens M. & Loots L. (ed.). (2000). *Sagalassos V. Report on the Survey and Excavation Campaigns of 1996 and 1997 (Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae 11A and B)*. Leuven: University Press.

Waelkens M. (1999). The 1997 Excavation campaign at Sagalassos and Dereköy. *XX. Kazı Sonuçları Toplantısı,II,* 283-311. Ankara: Milli Kütüphane Basımevi.

Ward-Perkins, J. B. (1994). *Roman Imperial Architecture.* Hong Kong: Yale University Press.

Weber B. F. (2002). *Der stadtplan von Milet*. 12 Aralık 2003, http://www.ruhr-uni-bochum.de/milet/in/stadtplan.htm.

Wiegand T. & Schrader H. (1904). *Priene, ergebnisse der ausgrabung.* Berlin.

Wiegand, T. & Knackfuss, H. (1924). Der Südmarkt und die benachbarten Bauanlagen. In *Milet, I (7), 281-360.* Berlin: Schoetz und Parrhysius.

Wintermeyer, U. (1984). Didyma. Bemerkungen zur Typologie und Chronologie der Hellenistisch – kaiserzeitlichen Gebrauchskeramik. *Istanbuler Mitteilungen, 34*, 241-254.

Vitruvius. (1993) *Mimarlık üzerine on kitap (de architectura)*. (2. Baskı). (S. Güven, Çev.). İstanbul: Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.

VRoma: A virtual community for teaching and learning Classics, (n. d.). http://www.vroma.org

Wulzinger, K. (1941). Das Rathaus von Herakleia am Latmos. *Antike Rathäuser* (22-33). Studien zur Bauforschung, Heft 4. Berlin: Gebr. Mann.

EKLER

Terimler Sözlüğü

aedicula : Genellikle binalara eklenen, öne çıkıntılı ilave

agora : Toplantı meydanı, pazar yeri, Akropolis'in önemini kaybetmesiyle kentin merkezi konumuna gelmiştir. Büyük kentlerde ticaret ve devlet *agora*sı olarak iki kullanımı görülür.

akroter : Çatı süsü, bezemesi

ambulacrum : Gezinti yeri, uzun portik

amphiktionia: Yunan şehir devletleri arasındaki dinsel ve siyasi konfederasyon. Delegeler yılın belli dönemlerinde belli bir kutsal merkezde ortak sorunları görüşmek için toplanırlardı.

analemma : Tiyatro benzeri yapılarda, oturma yerleri önde ve arkada sınırlayan duvar

Anastylosis : Orijinal yapı elemanlarını kullanarak yeniden inşa edilmesi veya ayağa kaldırılmasına yönelik bir restorasyon yöntemi

ante : Bir yapı duvarının öne doğru uzantısı

apella: Spartalılar'ın kent meclisi (Ksenophon ise *ekkletoi* adını kullanır)

apsis : Genellikle yarım daire planlı, kubbeli, reprezantatif bölüm

arkhon: Atina'da devletin en yüksek görevlilerine verilen isim. Sayıları önce üç daha sonra Solon devrinde dokuz olmuştur. Yönetim yılına ismi verilen başkana *arkhon eponymos* denirdi.

arşitrav : Baştaban, genellikle sütunlar arasındaki açıklığı geçen kiriş

arşivolt : Arşitrav yerine kemer şeklindeki geçiş

Asiarch : Roma Döneminde Asia eyaletinin en yüksek dini (imparator kültü ve diyet meclisi) temsilcisi,

autochthon : Latince yerli halk

bema : Tüm katılanlar tarafından görülebilen ve bir veya iki kişinin rahatlıkla söylev verebileceği, biraz yüksekçe konuşma kürsüsü

boiotark: Boiotia bölgesindeki şehir devletlerinde her yıl seçilen siyasi ve askeri yetkililerin ortak adı.

bukranion : Boğa başı şeklinde süsleme

cavea : Seyirci oturma sıralarının tümü

cella : Tapınak veya mezarlarda kutsal iç mekan

demos: Yaşanan yer yurt anlamına gelmesine rağmen, genellikle o yurtta yaşayan halk anlamında kullanılmıştır. Atina'da ülkenin yönetim açısından bölündüğü *phyle*'lerin içinde yer alır.

devşirme : Eski yapı elemanlarının başka bir dönem veya yapıda yeniden kullanılması

dipteros : Çevresi çift sıra sütunlu tapınak mimarisi

dişli friz : Ion düzeninde arşitravın üzerine konmuş ahşap kirişlerin öne çıkmış uçlarını hatırlatan dikdörtgen prizmalarından oluşan friz

Diadokhlar : Büyük İskender'den sonra gelen halefleri

drakhme: Para ve ağırlık birimi. Atina'da 6 *obol*, Aegina'da ise 8 *obol*'a eşitti.

dryphaktoi : Meclis'in önündeki *prytaneis*'leri arka kısımdaki meclis üyelerinden ayıran separatör perde

eksedra : Yarım daire biçiminde yapı birimi

enthasis : Sütun gibi dikey elemanlarda, perspektifi güçlendirmek amacıyla yapılmış dikey eğim

eparites: Arkadia kentlerinde yaşayan yurttaşlardan oluşan seçme birlik.

ephor: Denetleyen anlamına gelen bu kelime Sparta ve diğer Dor kentlerinde her yıl seçilen beş devlet görevlisi için kullanılmaktaydı. Bunlar diğer bütün memurları ve hatta kralları denetleme yetkisine sahipti.

epikranitis : Bir yapı elemanının üst yapı silmesi

fascia : Arşitrav üzerinde kademeli üç yatay çizgiden oluşan bölüm

harmost: Sparta, Atina ve Thebai gibi büyük kentlerin işgal ettikleri yabancı bir kenti veya adayı yönetmek için gönderdikleri yönetici, vali.

heilot: Sparta şehir devletinde köleliğe mahkum edilmiş yerli halk.

hermae : Üzerinde büst bulunan sütun

heroon : Kahramanlar veya ünlü kişiler için anıt mezar

Hippodamik sistem: birbirini dik kesen yollar ve bunların arasında kalan yapı adalarından (*insula*) oluşan ızgara kent planı

hoplit: Ağır silahlı (büyük kalkan ve mızrak) piyade eri

in-situ : İlk bulunduğu özgün yerinde

kigklis : Meclis üyeleri ile üye olmayanları birbirinden ayıran giriş bölümü, kapılar. Aristophanes'e göre; insanlar meclis kararlarını dışardan duyabiliyorlardı fakat konuşmak istediklerinde *kigklis*'ten içeri geçmek zorundaydılar.

kline : Ziyafetlerde kullanılan sedir

kolonad : Sütun dizisi

kryptoporticus : Genellikle tonozlu, toprak altındaki koridor

kurvatur : Uzun yapılarda perspektifi güçlendirmek amacıyla yapılmış yatay eğim

kymation : Ion düzeninde yumurta ve lotus çiçeği bezemeli friz

logeion : Tiyatroda oyunların sahnelendiği teras şeklindeki bölüm

meander : Geometrik kıvrımlar yaparak bant biçiminde uzanan bezeme, kelime olarak Menderes nehrinden gelmektedir

metoik: Atina'da yerleşen yabancı

mina: 100 *drakhme* değerindeki para birimi. 10 gümüş *mina* 1 altın *mina* değerinde ve 60 gümüş *mina* 1 *talant* değerindeydi.

monopteros : Yalnızca bir sıra sütunlu yapı

neodamod: Yurttaşlığa yeni alınmış en alt sınıftaki halk, azat edilmiş *heilot*'lar

oligarşi : Aristokrat bir azınlığın despotik iktidarı

orthostat : Duvarların alt bölümünde dikine konmuş, büyük kabartmalı veya süslü taş blok

palaestra : *Gymnasion*'un merkez avlusu, spor alanı

penest: Teselia bölgesinde beylerin topraklarında çalışan uşaklar. Özgür yurttaşlarla köleler arasındaki sınıfı oluşturuyorlardı.

perioik: Kelime anlamı komşu olan, Lakonike bölgesinde Sparta dışındaki kentlerde yaşayan özgür yurttaşlardır. Bazı vatandaşlık haklarına sahip olmalarına rağmen siyasi haklara sahip değildiler.

peripteros : Çevresi tek sıra sütunlarla çevrilmiş tapınak mimarisi

peristil : Etrafı sütunlarla çevrili avlusu bulunan yapı, eğer kuzey kanadın yüksekliği daha fazla ise Rodos tipi peristil olur

peristasis : Tapınağı çevreleyen sütunlar

phratria: Dinsel bağların birleştirdiği yurttaşların oluşturduğu birlik. Atina'da 10 *demos*'tan oluşan ve *phyle*'nin temeli sayılan siyasi birlik (*trittyes*)

phyle: Aynı soydan gelen ailelerden oluşan topluluk, aşiret. Atina'nın dört *phyle*'sinden her biri önceleri dört, Solon reformlarından sonra ise 10 *demes*'ten oluşmaktaydı.

Pilaster : Duvar payesi, gömme sütun

plethron: Yaklaşık 100 ayak uzunluğundaki ölçü birimi. Stadionun altıda biri.

polis : Kent devleti

portiko : Sütunlu hol, üstü örtülü, önü sütunlu açık galeri

probul: Halkın karara bağlayacağı sorunlar üzerinde önceden tartışan komisyonun üyesi. Atina'da bu amaçla görev yapan gruba Onlar Konseyi ismi verilmişti.

proksenos: Yabancı bir ülkede kendi yurttaşlarının çıkarlarını koruyan devlet konuğu, elçi.

pronaos : Tapınak mimarisinde *cella*'nın önünde, üç tarafı duvarlarla çevrili ön giriş

propylon : Anıtsal kapı

prostylos : Önünde sütunlu hol bulunan *cella*'lı yapı

sofist : Para karşılığında gençlere bilim, felsefe ve hatiplik dersleri veren gezgin filozof

spartiat: Sparta'da bütün yurttaşlık haklarına sahip olan arazi sahipleri.

stadion: 600 Yunan ayağı uzunluğundaki ölçü birimi.

stoa : Üzeri örtülü ve sütunlu, gezinti, kültürel etkileşim alanı

Stratigrafi: Tabaka bilimi, kazı alanının değişik tabakalarını, tarih içindeki sıralanışlarını belirleme yöntemi

stylobat : Üzerine sütunların yerleştiği merdivenli podyum

synoikismos: Farklı kentlerden gelen yurttaşların birleşerek yeni bir yerleşim kurması

temenos : Sınırlandırılmış kutsal alan

tetrarch : Roma devletinin veya eyaletinin dörtte birinin yöneticisi

theoros: Yunan devletlerinde oyunları izlemekle görevlendirilmiş yetkili. Mantineia'da devlet görevlisi anlamında kullanılmaktadır.

tholos: Sütunlarla çevrilmiş dairesel yapı

triklinium: Üç klineli ziyafet odası

Seramik Buluntu Kataloğu

METROPOLİS BOULEUTERION SERAMİK KATALOĞU

Katalog No: 1	*Envanter No:* 4795	*Kasa No:* BUL-K 99-61	*Ölçek:* 1/2

Çizim:

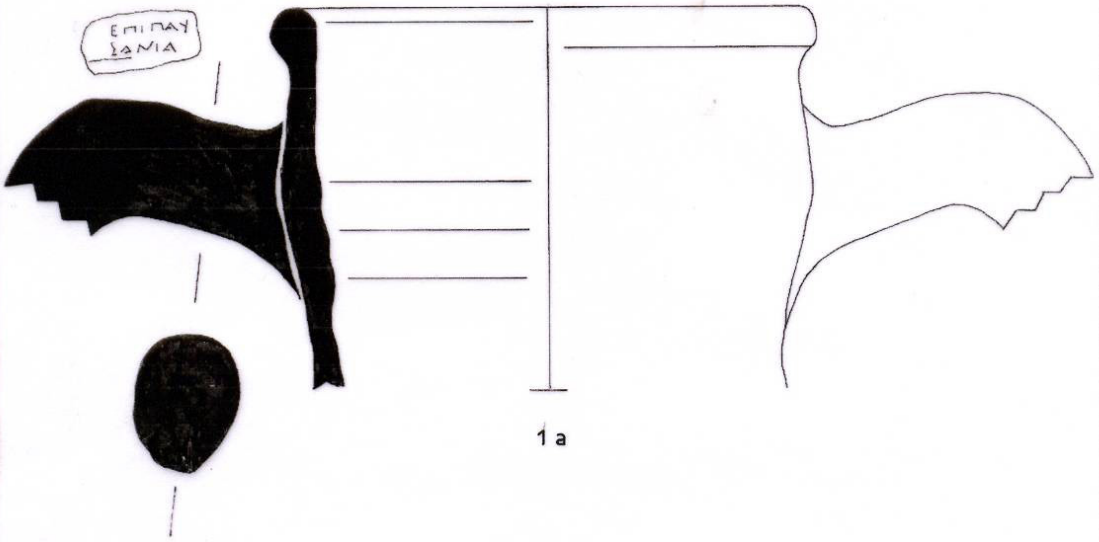

1 a

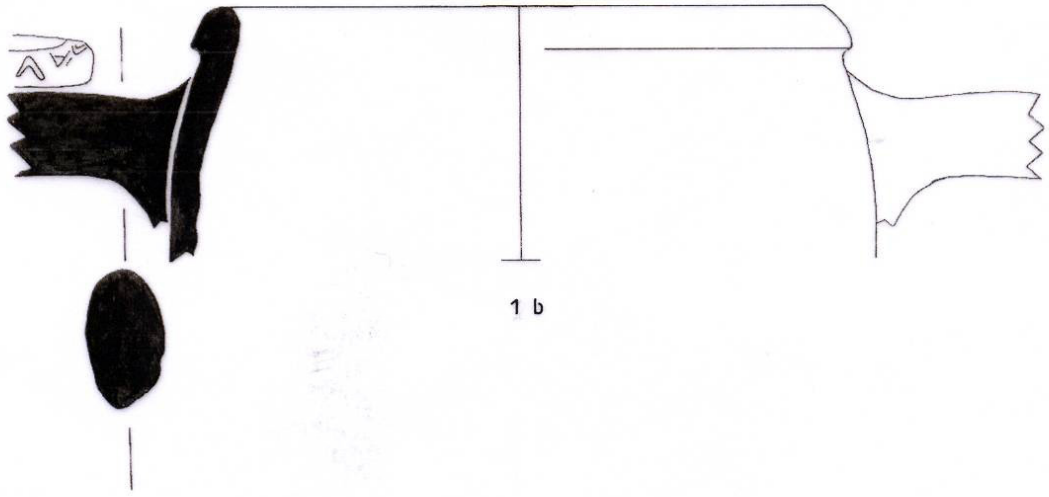

1 b

METROPOLİS BOULEUTERION SERAMİK KATALOĞU

Katalog No: 2	*Envanter No:* 4795	*Kasa No:* BUL-K 99-61	*Ölçek:* 1/2

Çizim:

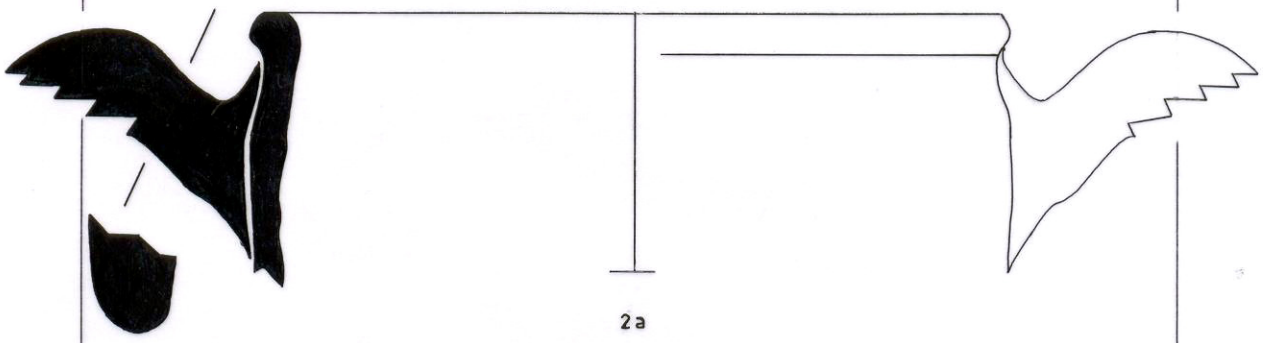

2a

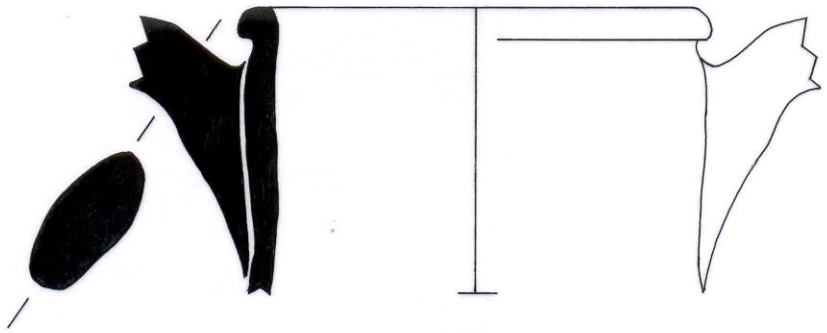

2b

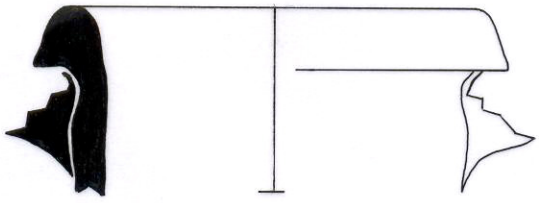

2c

0 5 cm.

METROPOLİS BOULEUTERION SERAMİK KATALOĞU

Katalog No: 3	*Envanter No:* 4795	*Kasa No:* BUL-K 99-61	*Ölçek:* 1/2

Çizim:

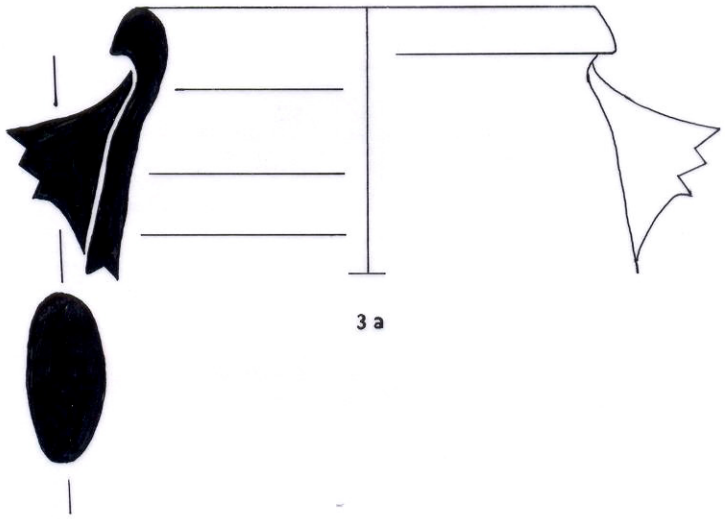

3 a

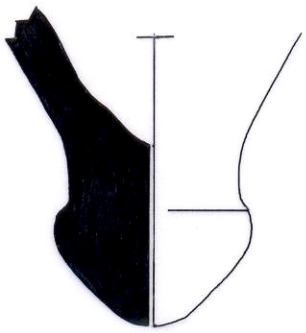

3 b

METROPOLİS BOULEUTERION SERAMİK KATALOĞU

Katalog No: 4	*Envanter No:* 4795	*Kasa No:* BUL-K 99-61	*Ölçek:* 1/2

Çizim:

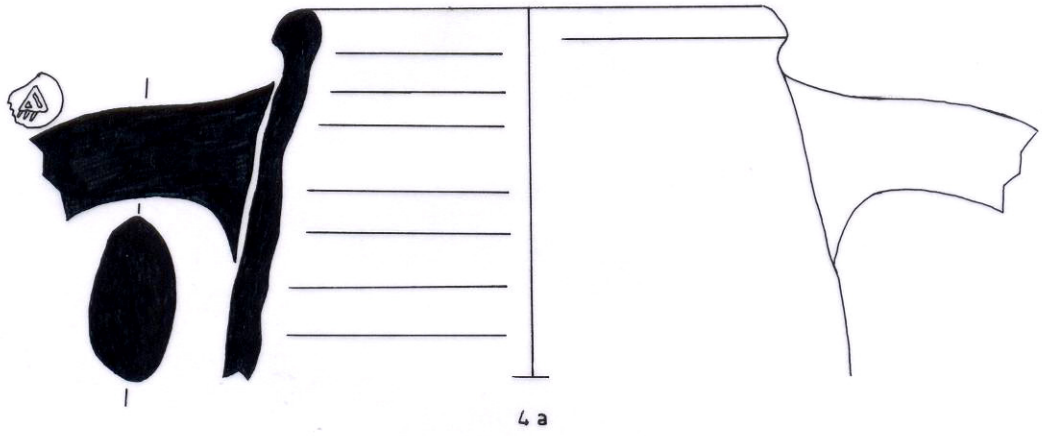

4 a

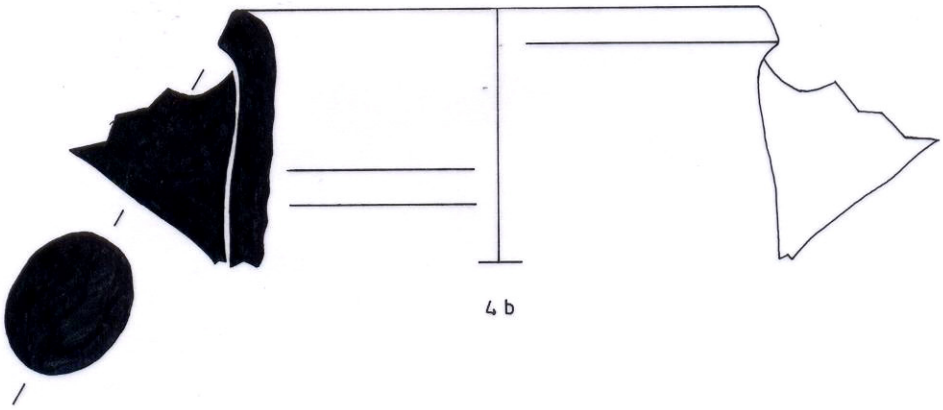

4 b

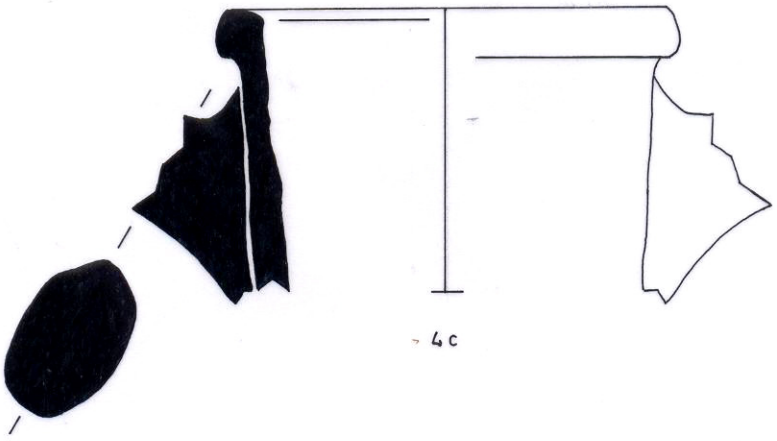

4 c

0 5 cm.

METROPOLİS BOULEUTERION SERAMİK KATALOĞU

Katalog No: 5	*Envanter No:* 4795	*Kasa No:* BUL-K 99-61	*Ölçek:* 1/2

Çizim:

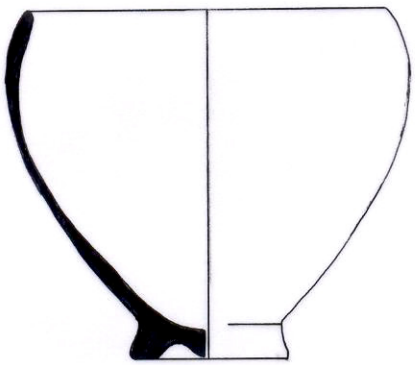

5 a

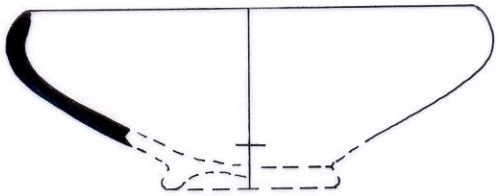

5 b

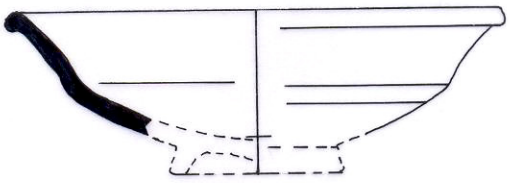

5 c

METROPOLİS BOULEUTERION SERAMİK KATALOĞU

Katalog No: 6	*Envanter No:* 4973	*Kasa No:* BUL-K 99-74	*Ölçek:* 1/2

Çizim:

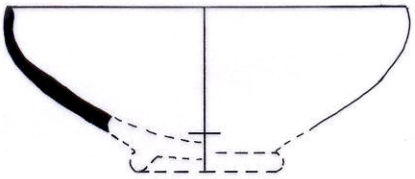

6 a

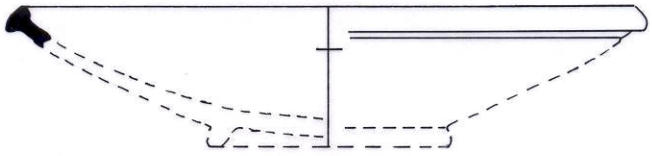

6 b

0 5 cm.

METROPOLİS BOULEUTERION SERAMİK KATALOĞU

Katalog No: 7	*Envanter No:* 4795	*Kasa No:* BUL-K 99-61	*Ölçek:* 1/2

Çizim:

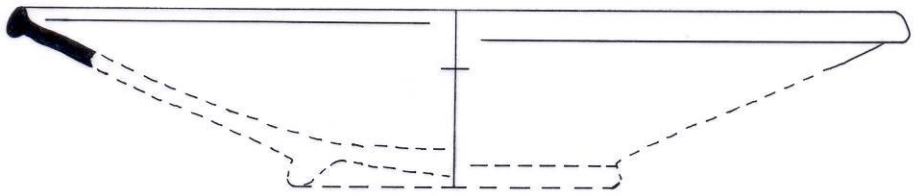

7 a

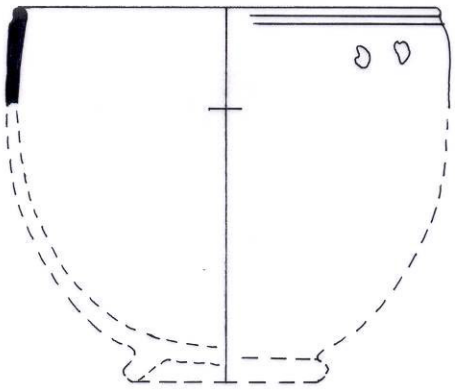

7 b

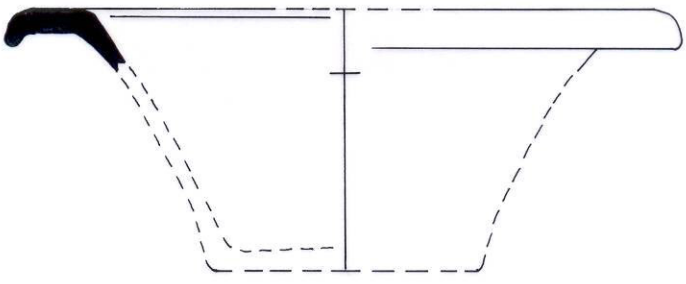

7 c

METROPOLİS BOULEUTERION SERAMİK KATALOĞU

Katalog No: 8	*Envanter No:* 4795	*Kasa No:* BUL-K 99-61	*Ölçek:* 1/2

Çizim:

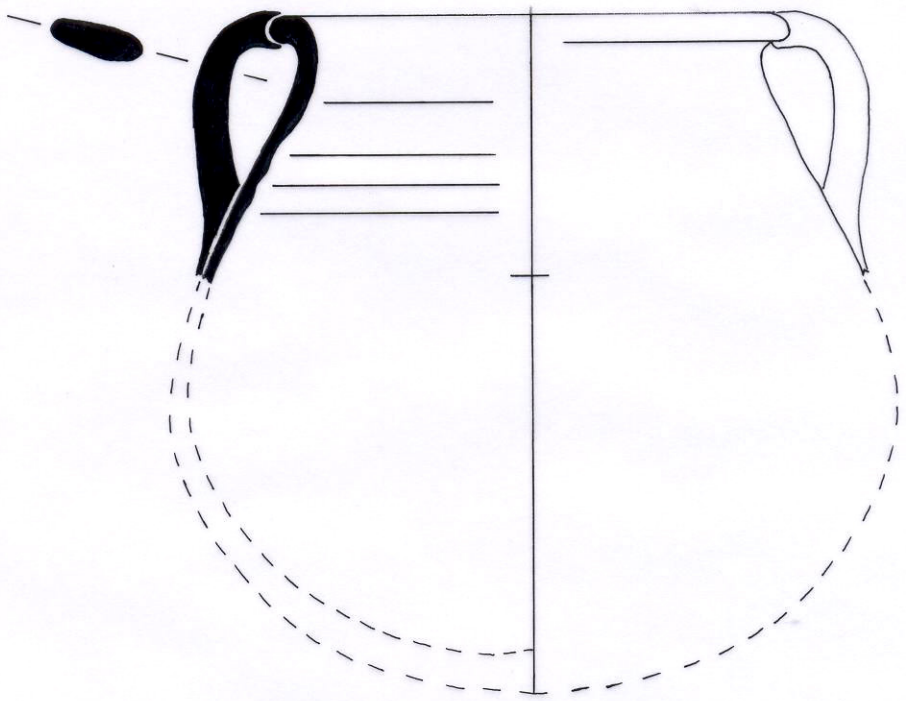

8 a

0 5 cm.

METROPOLİS BOULEUTERION SERAMİK KATALOĞU

Katalog No: 9	*Envanter No:* 4973	*Kasa No:* BUL-K 99-74	*Ölçek:* 1/2

Çizim:

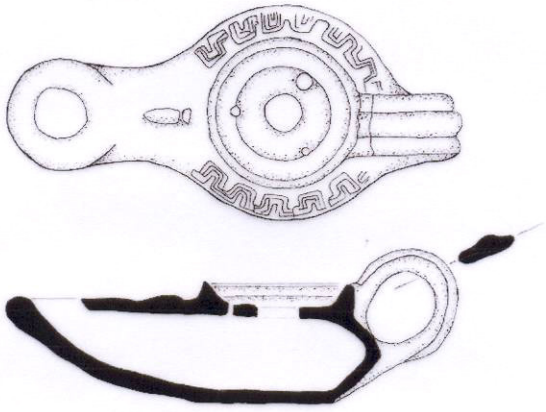

9a

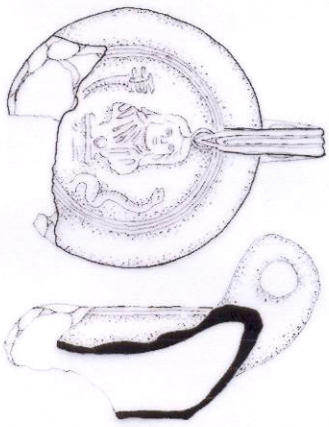

9b

0 5 cm.

Mimari Eleman Katalogu

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 1	*Envanter No:* 4202	*Kasa No:* ST 98-164
Buluntu Türü: Analemma Başlangıç	*Buluntu Seviyesi:* + 2,55 m.	*Buluntu Tarihi:* 25.09.1998
Buluntu Yeri: K2 plankare	*Özgün Konumu:* Analemma Başlangıç	*Korunduğu Yer:* İzmir Arkeoloji Müzesi
Tip / Dönem: Roma	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Üstte şerit anatyrosis ve kaplama deliği	*Kenet / Zıvana:* Üst arkada kırlangıç kenet
Ölçüler (gen.der.yük.): 35-59-71 cm.	*Ölçek:* 1/10	*Çizen:* Öz

Çizim:

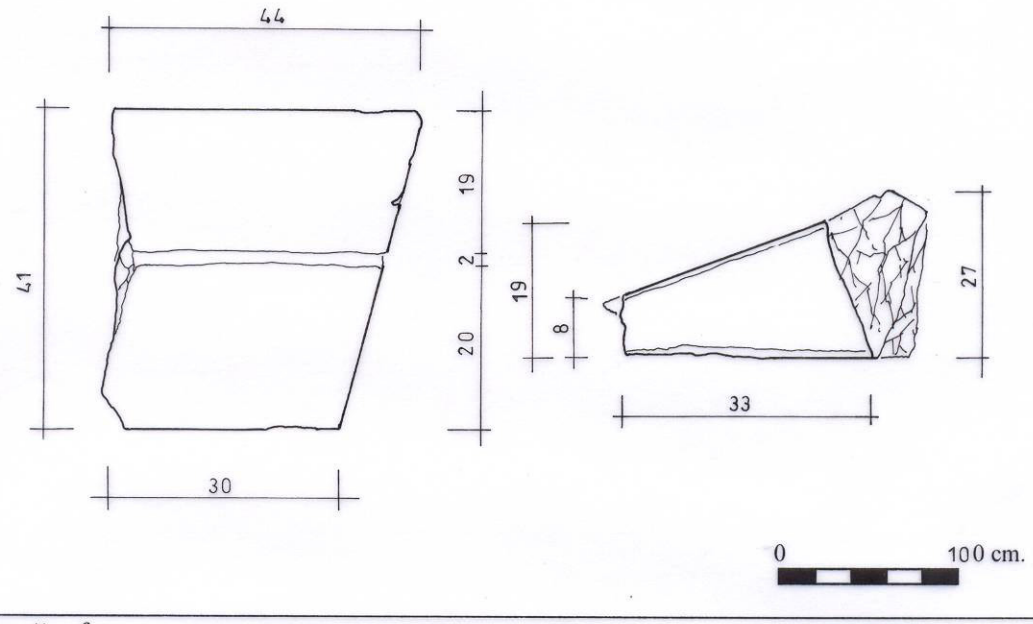

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 2	*Envanter No:* -	*Kasa No:* ST 98-271
Buluntu Türü: Analemma yükselen blok	*Buluntu Seviyesi:*	*Buluntu Tarihi:*
Buluntu Yeri:	*Özgün Konumu:* Kuzey analemma	*Korunduğu Yer:*
Tip / Dönem:	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Şerit anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Altta tek akıtmasız kare zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 38-33-69 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

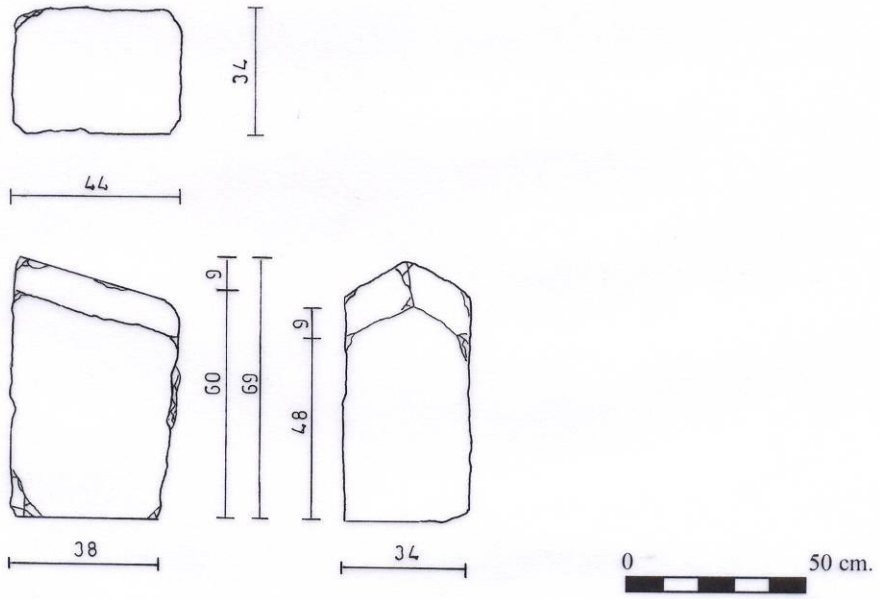

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 3	*Envanter No:* -	*Kasa No:* ST 98-272
Buluntu Türü: Analemma yükselen blok	*Buluntu Seviyesi:*	*Buluntu Tarihi:*
Buluntu Yeri:	*Özgün Konumu:* Kuzey analemma	*Korunduğu Yer:*
Tip / Dönem:	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Şerit anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Altta tek akıtmasız kare zıvana, önde iki metal kaplama deliği
Ölçüler (gen.der.yük.): 84-57-43 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

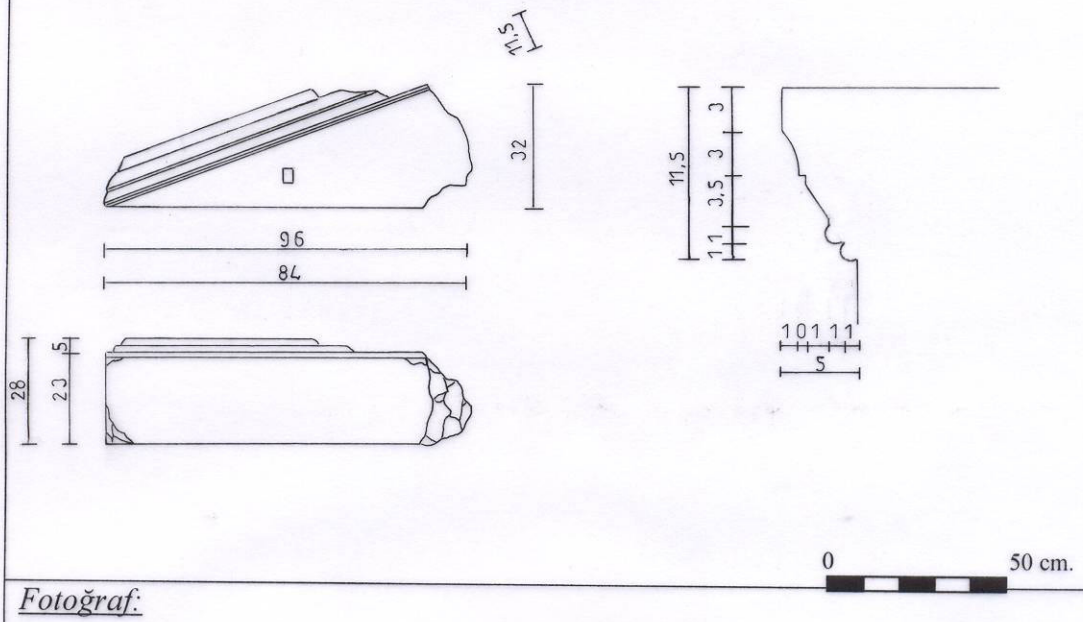

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 4	*Buluntu Türü:* Oturma Sıraları	*Ölçek:* 1/20

Çizim:

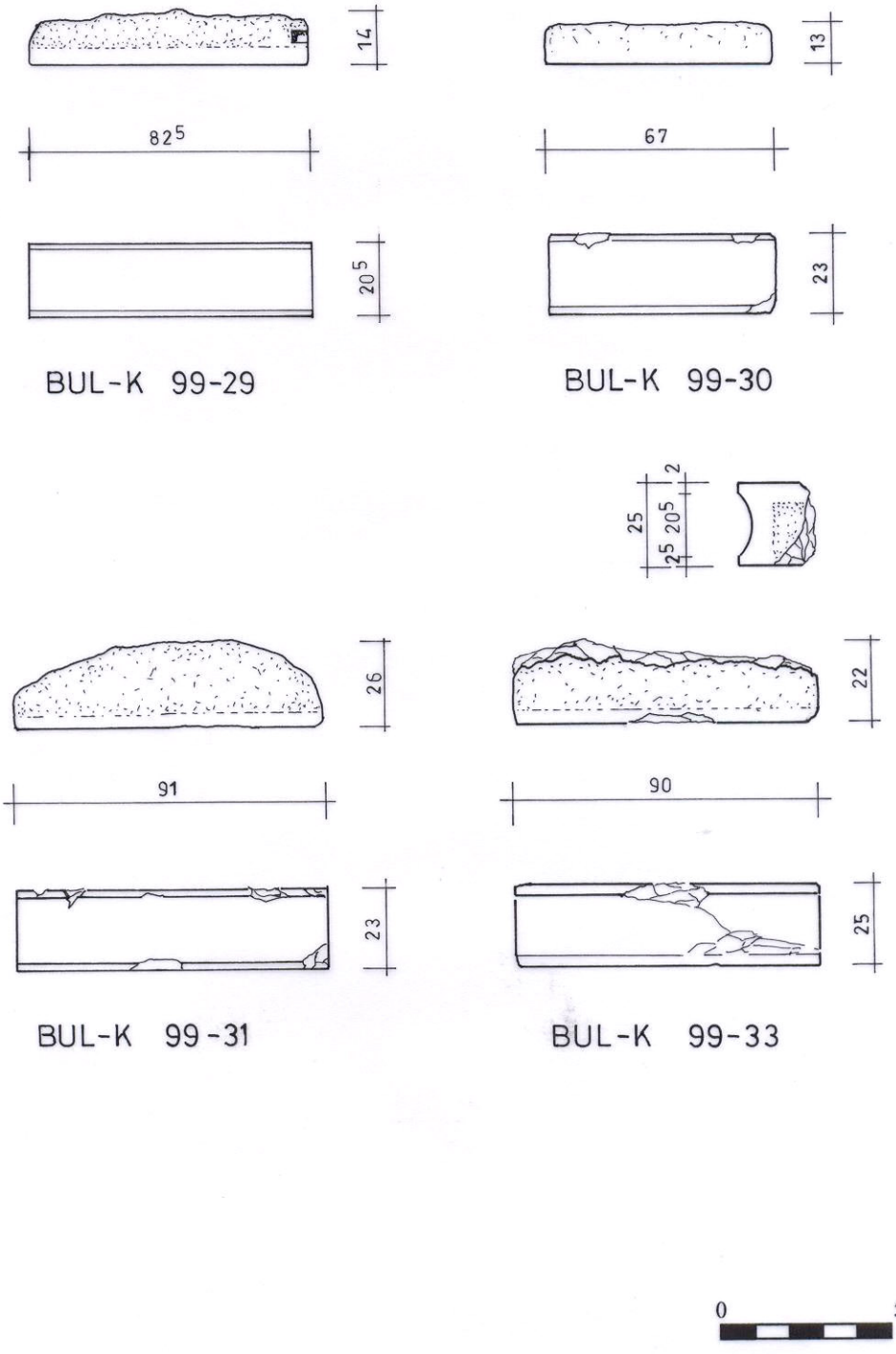

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 5	*Buluntu Türü:* Oturma Sıraları	*Ölçek:* 1/20

Çizim:

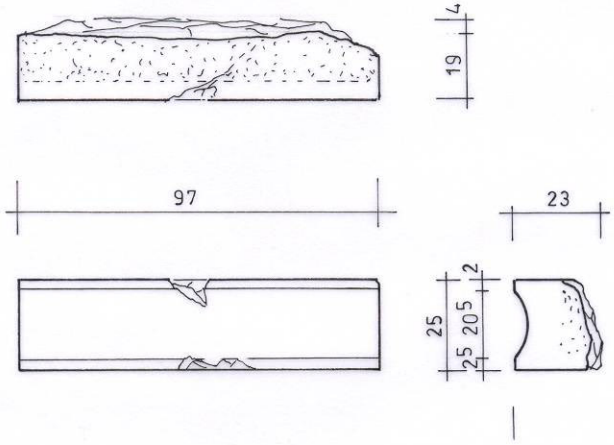

BUL 99-41

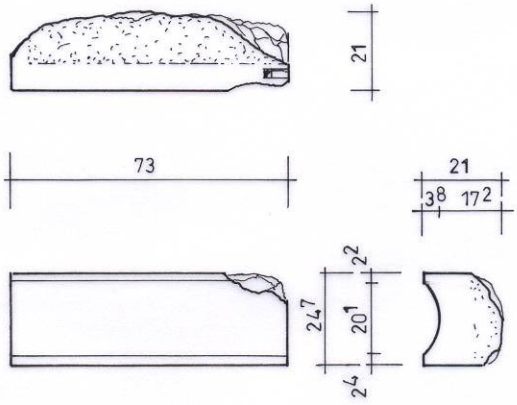

BUL 99-52

0 50 cm.

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 6	*Envanter No:* -	*Kasa No:* ST 98-263
Buluntu Türü: Sütun kaidesi	*Buluntu Seviyesi:* + 2.80 m.	*Buluntu Tarihi:*
Buluntu Yeri:	*.Özgün Konumu:* İç sütun kaidesi altı	*Korunduğu Yer:* İn-situ
Tip / Dönem:	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Kötü, yarısı korunmuş
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Alt kısım işlenmemiş	*Kenet / Zıvana:* Ortada tek zıvana
Ölçüler (alt.üst.yük.) 95-88-23 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

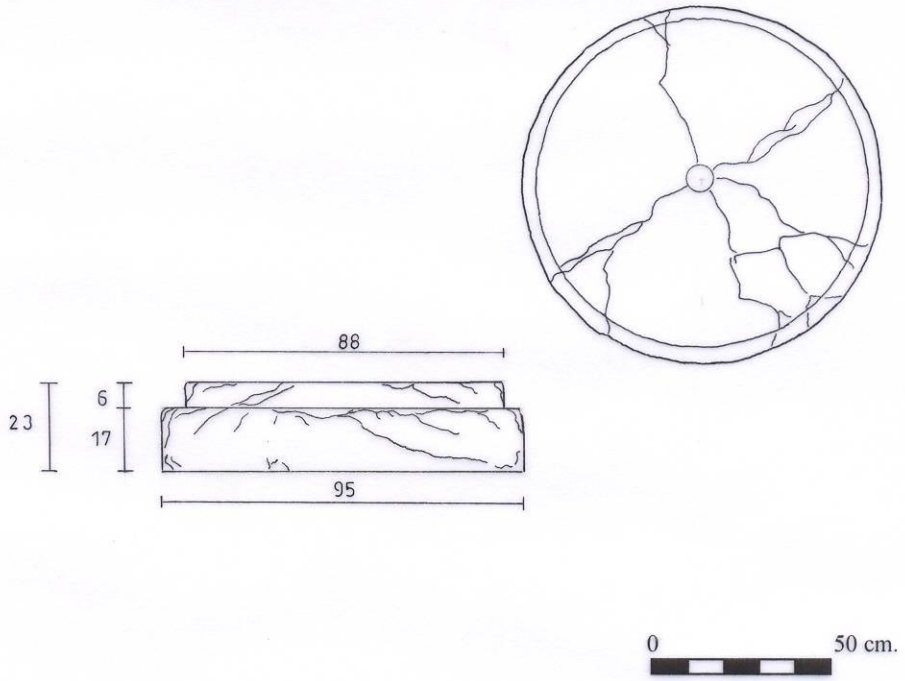

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 7	*Envanter No:* 4329	*Kasa No:* St 98-211
Buluntu Türü: Sütun kaidesi	*Buluntu Seviyesi:* +3,06 m.	*Buluntu Tarihi:* 16.10.1999
Buluntu Yeri: I3 plankare	*Özgün Konumu:* İç sütun (?)	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi
Tip / Dönem: -	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Altta 40 cm., üstte 30 cm çaplı anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Altta akıtmasız üstte akıtmalı dairesel zıvana
Ölçüler (alt.üst.yük.): 87-73-27 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

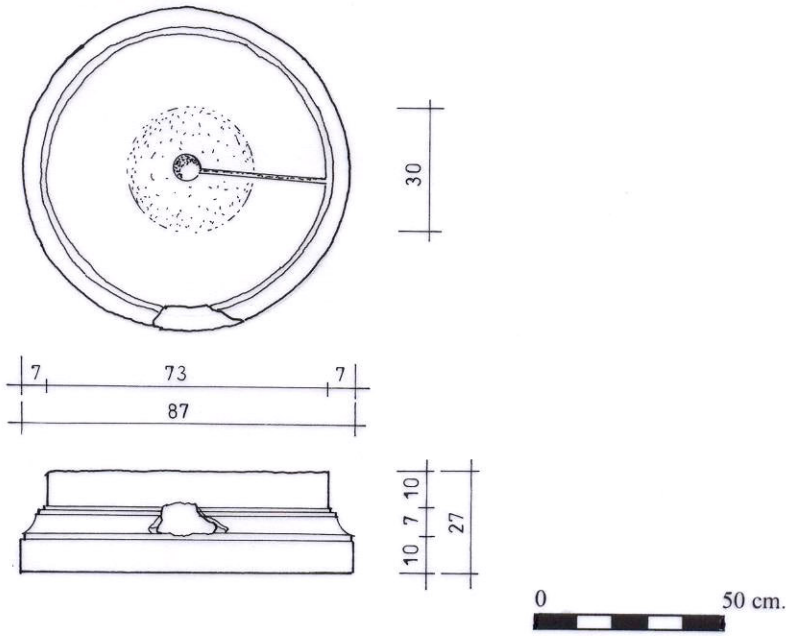

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 8	*Envanter No:* -	*Kasa No:* ST 98-182
Buluntu Türü: Sütun veya anıt kaidesi	*Buluntu Seviyesi:*	*Buluntu Tarihi:*
Buluntu Yeri:	*Özgün Konumu:* Sütun veya anıt kaide altı	*Korunduğu Yer:*
Tip / Dönem:	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* -	*Kenet / Zıvana:* Ortada tek akıtmalı dairesel zıvana
Ölçüler (alt.üst.yük.): 87-73-26 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

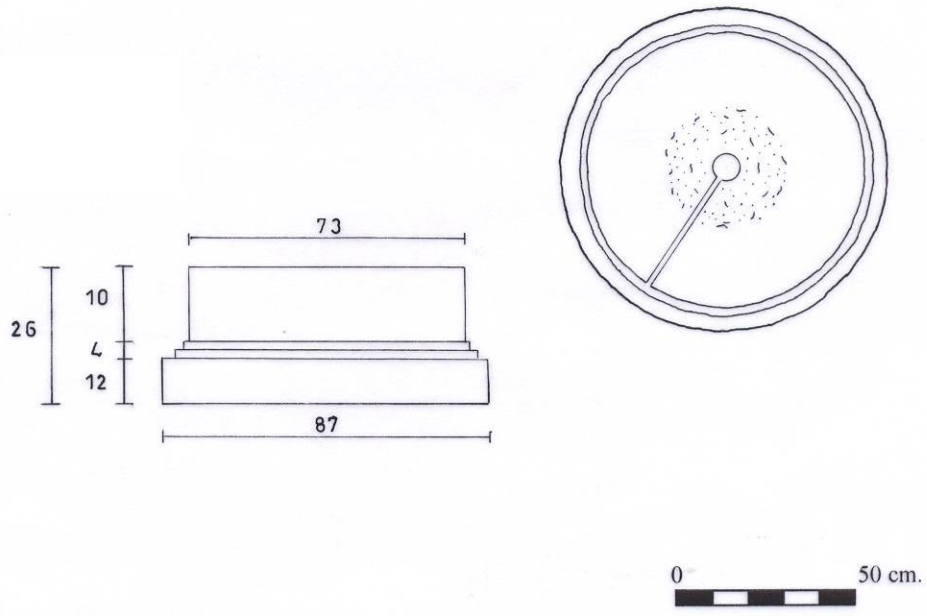

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 9	*Envanter No:* 4195	*Kasa No:* ST 98-157
Buluntu Türü: Sütun kaidesi	*Buluntu Seviyesi:* + 0,85 m.	*Buluntu Tarihi:* 25.09.1998
Buluntu Yeri: K2 plankare	*Özgün Konumu:* Sütun veya heykel kaidesi	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi
Tip / Dönem: -	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Orta, üçte biri kırık
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Kalın murç, tarak, 30 cm. çaplı anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Ortada tek akıtmasız zıvana
Ölçüler (alt.üst.yük.): 72-65-47,3 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz, Ekin

Çizim:

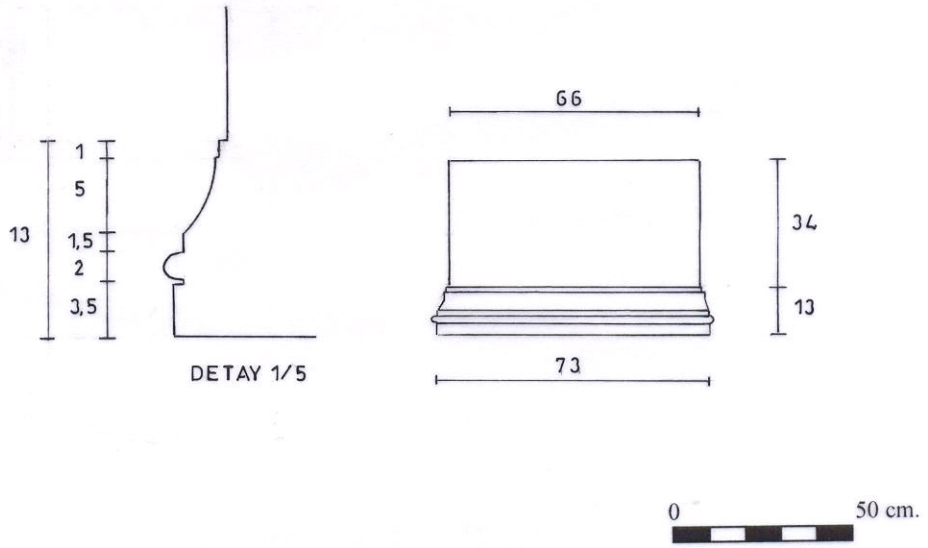

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 10	*Buluntu Türü:* Yazıtlı Sütunlar	*Ölçek:* 1/20

Çizim:

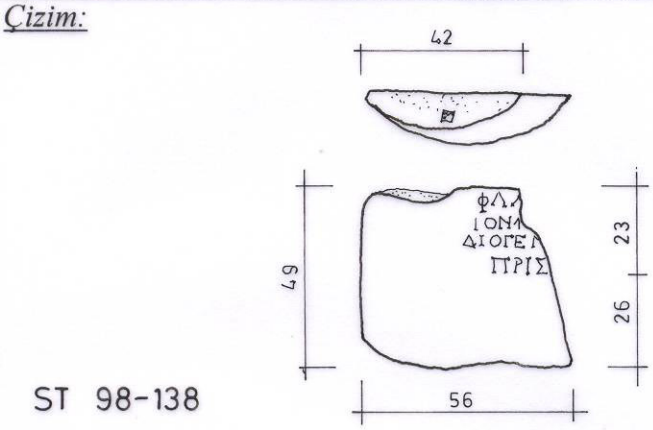

ST 98-138

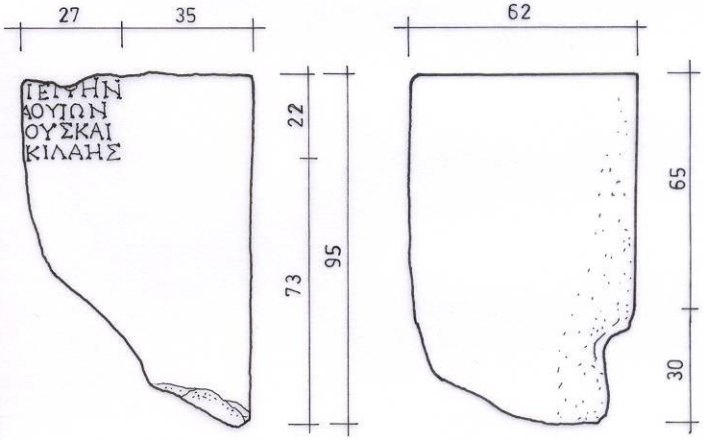

ST 98-176

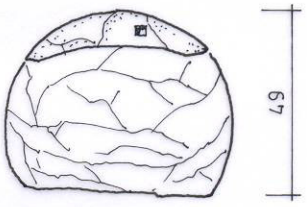

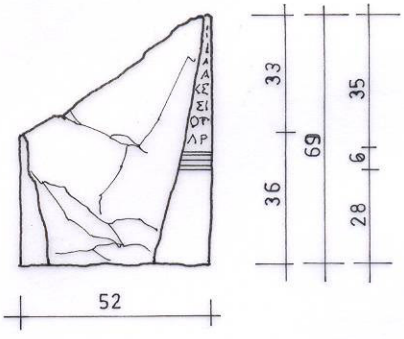

0 50 cm.

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 11	*Buluntu Türü:* Agora Sütunları	*Ölçek:* 1/20

Çizim: Bizans Sur Duvarındaki Devşirme Sütunlar

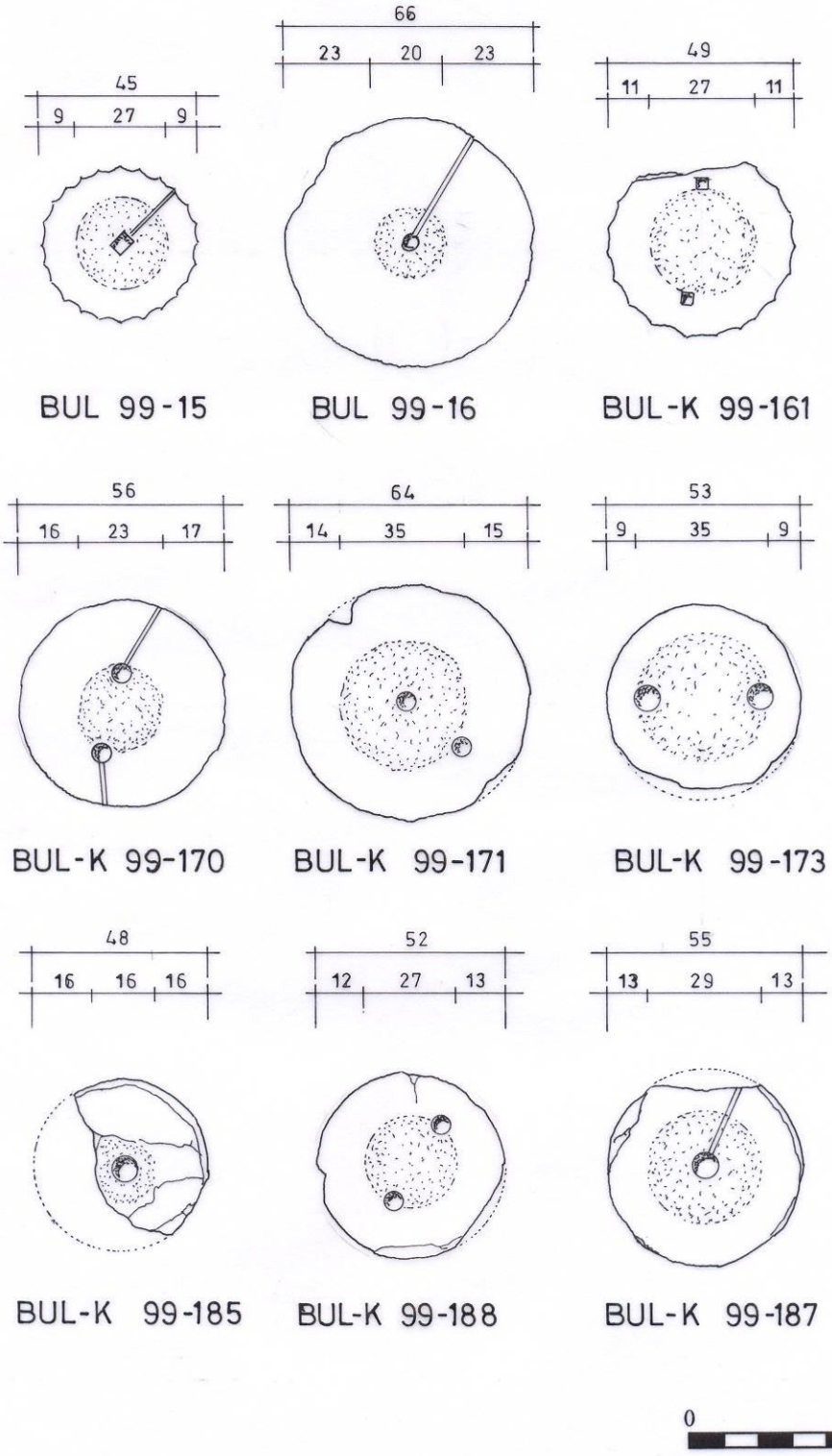

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 12	*Envanter No:* -	*Kasa No:* ST 98-273
Buluntu Türü: Pilaster sütun kaidesi	*Buluntu Seviyesi:* +148 cm.	*Buluntu Tarihi:* 01.08.1999
Buluntu Yeri: K3 plankare	*Özgün Konumu:* Bouleuterion bema kenarı pilaster kaidesi	*Korunduğu Yer:* in-situ
Tip / Dönem: Roma	*Devşirme Durumu:* Başka bir yapıdan gelmiş, diğer kaideye uymuyor	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* İnce murç, belirsiz anatyrosis, köşelerde +	*Kenet / Zıvana:* Üç akıtmalı zıvana, iki düz kenet
Ölçüler (gen.der.yük.): 102-62-54 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz AKAMCA

Çizim:

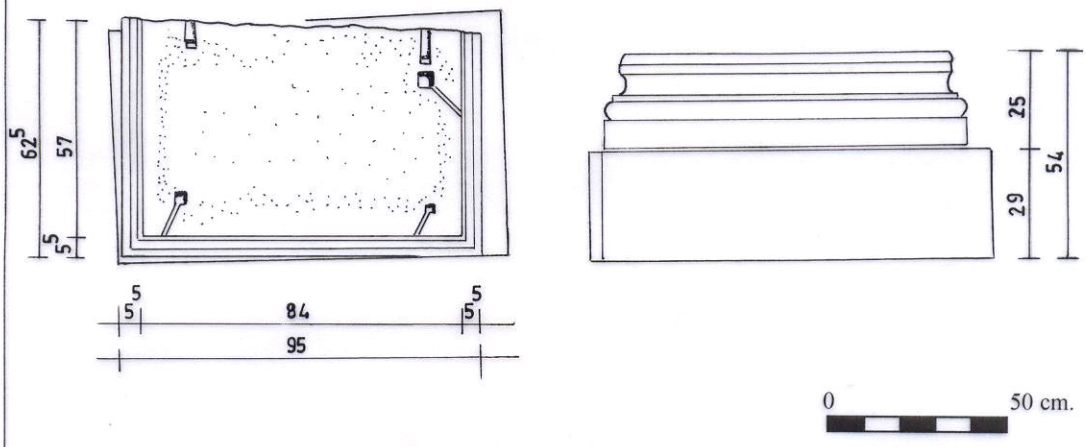

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 13	*Envanter No:* 4351	*Kasa No:* ST 98-233
Buluntu Türü: Kapı söve bloğu	*Buluntu Seviyesi:* + 2,10 m.	*Buluntu Tarihi:* 30.10.1998
Buluntu Yeri: I2 plankare	*Özgün Konumu:* Kuzey kapı sol yan söve	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi
Tip / Dönem: -	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Üstte 12 cm. şerit anatyrosis, önde yarım bosaj	*Kenet / Zıvana:* İki kare akıtmalı zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 90-101-35 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

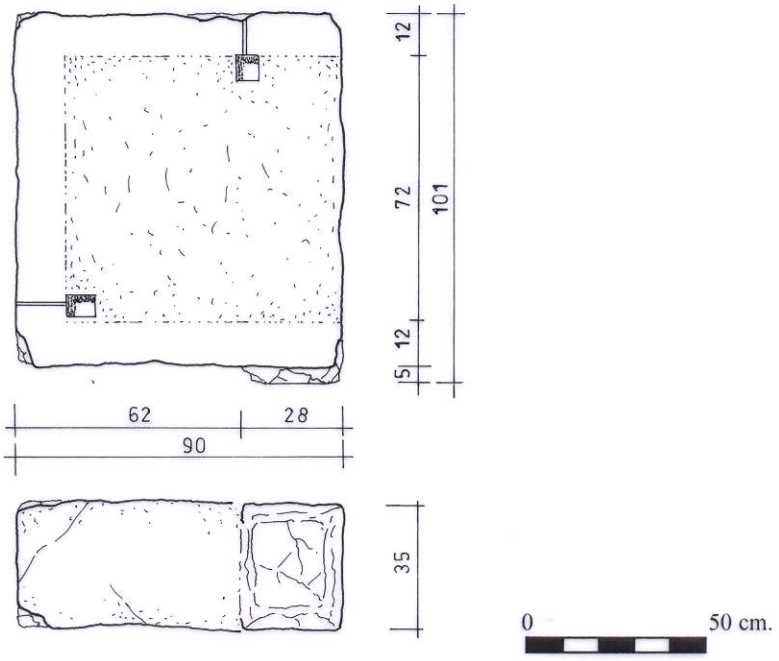

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 14	*Envanter No:* 4353	*Kasa No:* ST 98-235
Buluntu Türü: Kapı Sövesi	*Buluntu Seviyesi:* + 2,72 m.	*Buluntu Tarihi:* 30.10.1998
Buluntu Yeri: I2 plankare	*Özgün Konumu:* Kuzey kapı sağ yan söve bloğu	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi
Tip / Dönem: -	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Üstte 12 cm. şerit anatyrosis, önde yarım bosaj	*Kenet / Zıvana:* İki kare akıtmalı zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 110-98-35 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

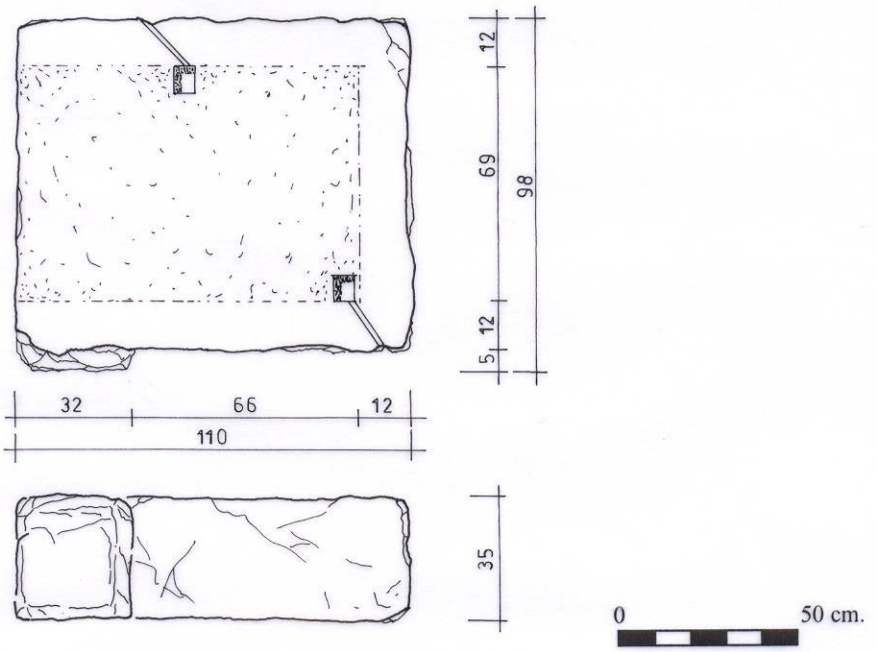

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 15	*Buluntu Türü:* Yapı duvar blokları	*Ölçek:* 1/20

Çizim:

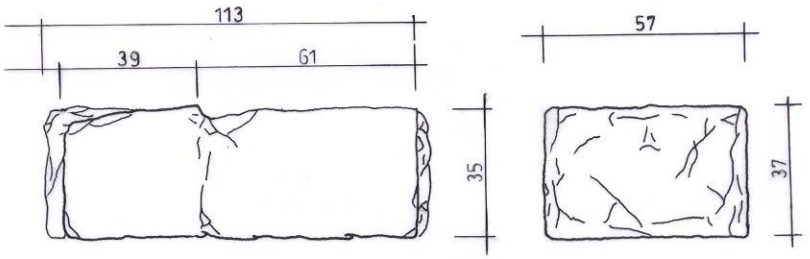

BUL 99-1

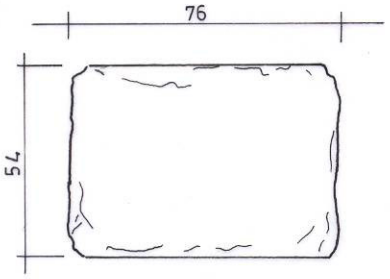

ST 98-253

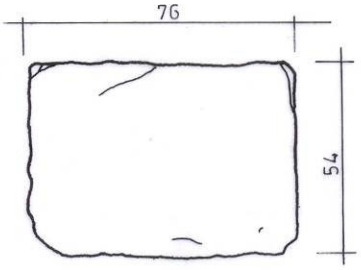

ST 98-239

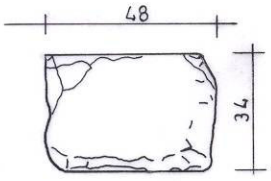

ST 98-241

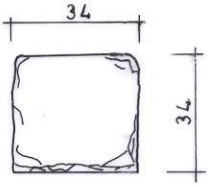

ST 98 243

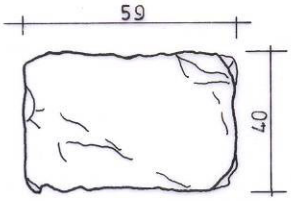

ST 98-244

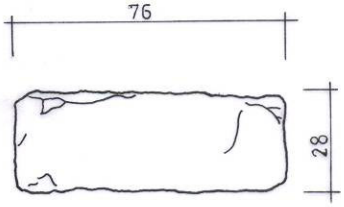

ST 98-242

0 50 cm.

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 16	*Envanter No:* 4330	*Kasa No:* ST 98-212
Buluntu Türü: Kapı kemer taşı	*Buluntu Seviyesi:* + 2,53 m.	*Buluntu Tarihi:* 16.10.1998
Buluntu Yeri: I3 plankare	*Özgün Konumu:* Kuzey kapı kemer taşı	*Korunduğu Yer:* Kuzey kapı içi
Tip / Dönem: Roma	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Kireçtaşı	*Taş İşçiliği:* Üstte seviyeli yatak, önde Γ ve B harfleri	*Kenet / Zıvana:* -
Ölçüler (gen.der.yük.): 55-100-57 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

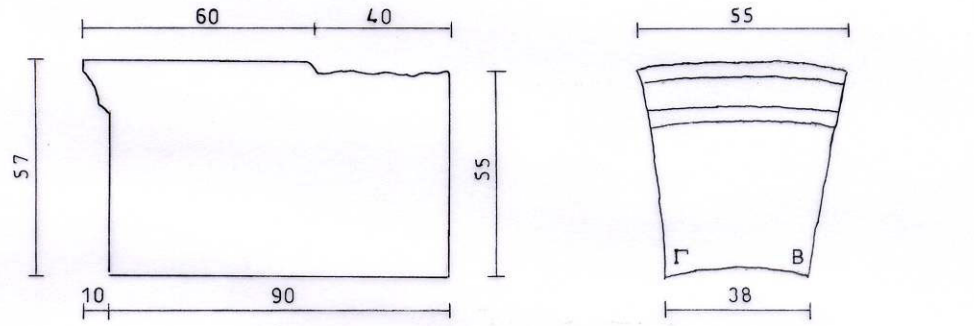

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 17	*Envanter No:* 5250	*Kasa No:* BUL-K 99-159
Buluntu Türü: Kapı kemer taşı	*Buluntu Seviyesi:* Duvar yüzeyi	*Buluntu Tarihi:* 18.10.1999
Buluntu Yeri: $1B_1$ plankare	*Özgün Konumu:* Boul. kuzey kapı kemeri	*Korunduğu Yer:* Kuzey kule güney duvarı
Tip / Dönem: Roma	*Devşirme Durumu:* Bizans kulesinde yapı m.	*Korunma Durumu:* Orta
Taş Cinsi: Kireçtaşı	*Taş İşçiliği:* Yanda şerit anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Yanda iki akıtmasız kare zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): ?-97-54 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

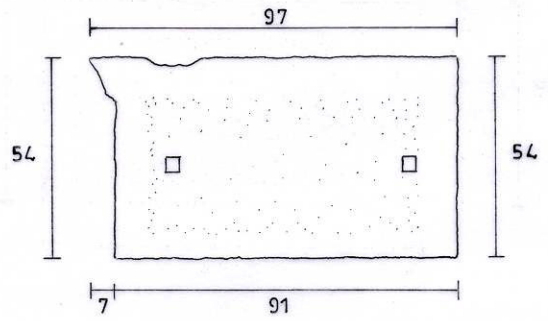

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 18	*Envanter No:* 5251	*Kasa No:* BUL-K 99-160
Buluntu Türü: Kapı kemer taşı	*Buluntu Seviyesi:* Duvar yüzeyi	*Buluntu Tarihi:* 18.10.1999
Buluntu Yeri: -1B_1 plankare	*Özgün Konumu:* Boul. kuzey kapı kemeri	*Korunduğu Yer:* Kuzey kule güney duvarı
Tip / Dönem: Roma	*Devşirme Durumu:* Bizans kulesinde yapı malzemesi	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Kireçtaşı	*Taş İşçiliği:* Yanda şerit anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Belli değil
Ölçüler (gen.der.yük.): ?-100,5-54 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

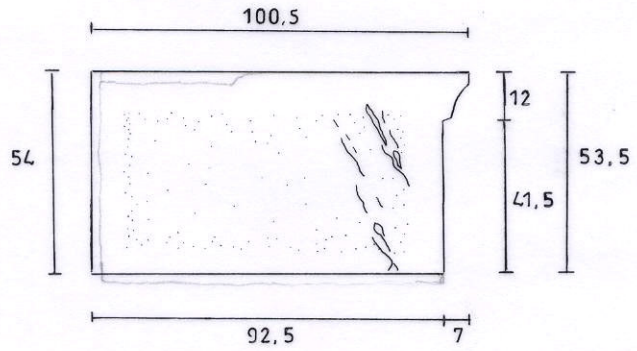

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 19	*Envanter No:* 4332	*Kasa No:* ST 98-214
Buluntu Türü: Silmeli blok	*Buluntu Seviyesi:* + 2,00 m.	*Buluntu Tarihi:* 16.10.1998
Buluntu Yeri: I3 plankare	*Özgün Konumu:* Kat silmesi?	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi
Tip / Dönem: -	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Kötü, ¾ kırılmış
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Alt köşede B harfi	*Kenet / Zıvana:* Belli değil
Ölçüler (gen.der.yük.): 60-66-14 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

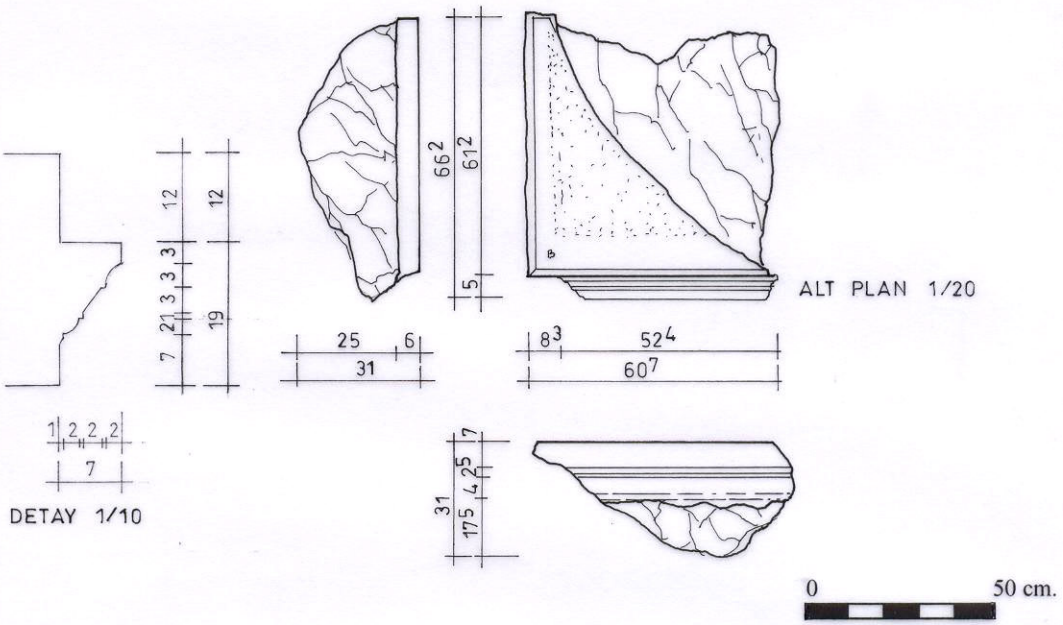

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 20	*Envanter No:* 5275	*Kasa No:* BUL-K 99-183
Buluntu Türü: Silmeli blok	*Buluntu Seviyesi:* Duvar yüzeyi	*Buluntu Tarihi:* 24.10.1999
Buluntu Yeri: -1B$_1$ plankare	*Özgün Konumu:* Kat silmesi?	*Korunduğu Yer:* Kuzey kule GD duvarı
Tip / Dönem: -	*Devşirme Durumu:* Bizans kulesinde yapı m.	*Korunma Durumu:* Kötü
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Yanda şerit anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Belli değil
Ölçüler (gen.der.yük.): ?-50-20 cm.	*Ölçek:* 1/10	*Çizen:* Öz, Güler

Çizim:

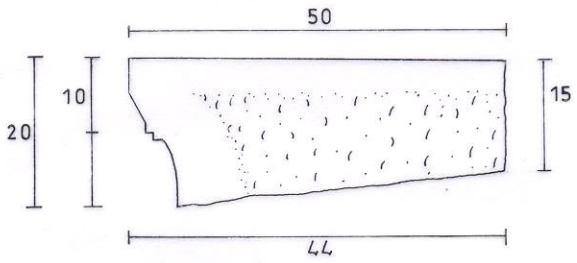

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 21	*Envanter No:* -	*Kasa No:* ST 98-260
Buluntu Türü: Çifte yarım sütun	*Buluntu Seviyesi:*	*Buluntu Tarihi:*
Buluntu Yeri:	*Özgün Konumu:* Cephe elemanı	*Korunduğu Yer:*
Tip / Dönem:	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* orta
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Ortada dikdörtgen anatyrosis, sığ yivli	*Kenet / Zıvana:* Üst yanlarda iki kare akıtmalı zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 34-82- ? cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz, Güler

Çizim:

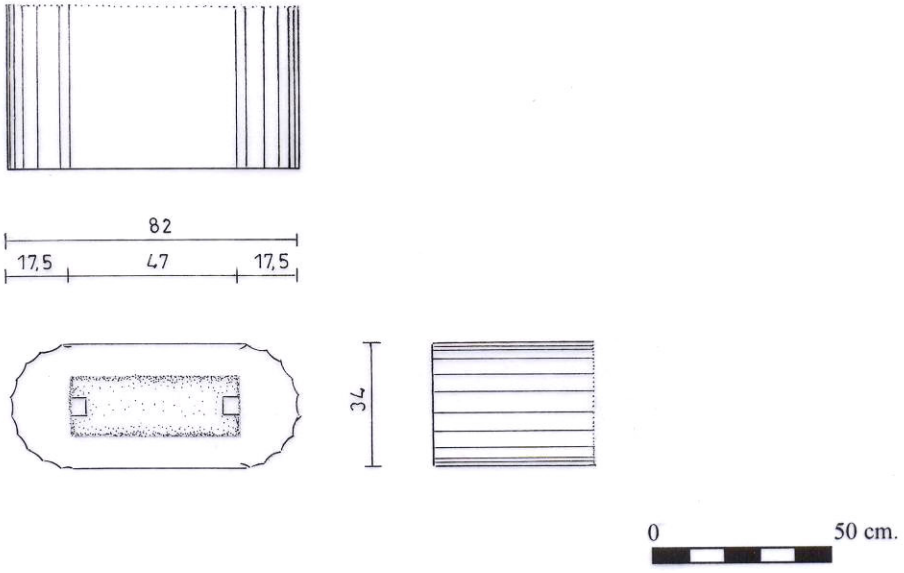

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 22	*Envanter No:* -	*Kasa No:* ST 98-261
Buluntu Türü: Çifte yarım sü. tamburu	*Buluntu Seviyesi:*	*Buluntu Tarihi:*
Buluntu Yeri:	*Özgün Konumu:* Cephe sütunu	*Korunduğu Yer:*
Tip / Dönem:	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Altta 10 cm. kısım az yivli	*Kenet / Zıvana:* Merkezde ve kenarda iki kare akıtmalı zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 34-78-92 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz, Kaba

Çizim:

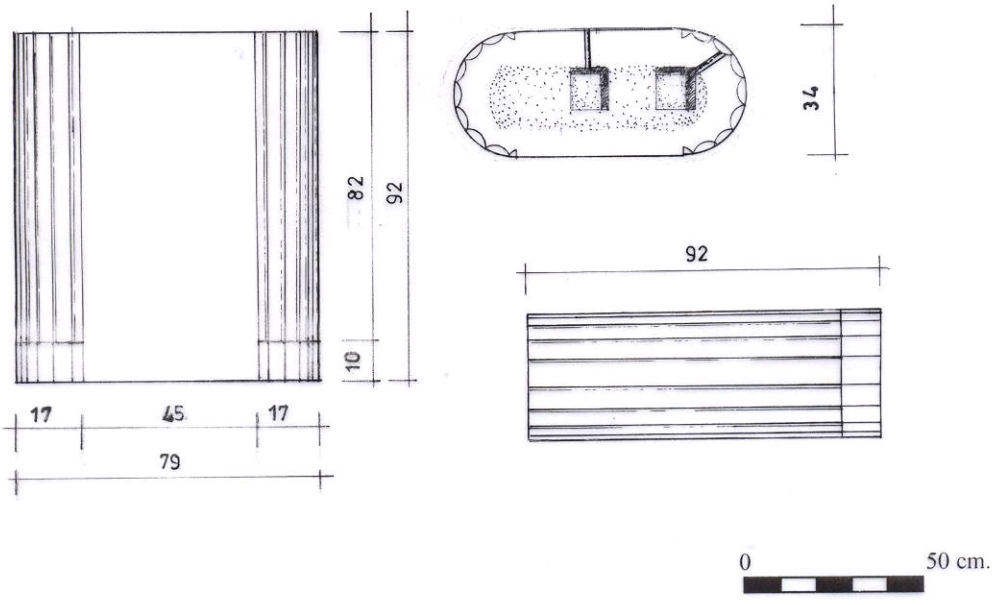

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 23	*Envanter No:* -	*Kasa No:* ST 98-270
Buluntu Türü: Çifte yarım sütun	*Buluntu Seviyesi:* -	*Buluntu Tarihi:* 01.08.1999
Buluntu Yeri: I2 plankare	*Özgün Konumu:* Cephe sütunu	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Orta, üst yarısı kırılmış
Taş Cinsi: Mavi mermer	*Taş İşçiliği:* Altta anatyrosis, 9 tam 2 yarım yiv	*Kenet / Zıvana:* Alt ortada iki akıtmasız zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 35-82-69 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz, Kaba

Çizim:

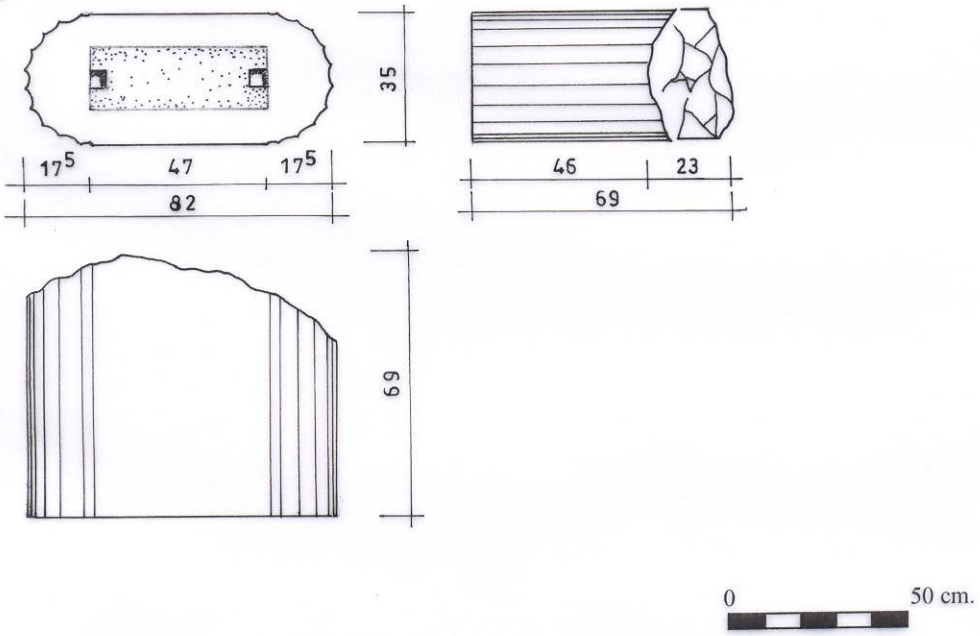

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 24	Envanter No: -	Kasa No: HM - G 02-103
Buluntu Türü: Çifte yarım sü. tamburu	Buluntu Seviyesi:	Buluntu Tarihi: 17.08.2002
Buluntu Yeri: Hamam güneyi	Özgün Konumu: Cephe sütunu	Korunduğu Yer: Tas sergisi
Tip / Dönem:	Devşirme Durumu: -	Korunma Durumu: İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	Taş İşçiliği: Üstte 2 cm. kısım derin yivli	Kenet / Zıvana: Merkezde ve kenarda iki kare akıtmalı zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 34-78-112 cm.	Ölçek: 1/20	Çizen: Öz, Kaba

Çizim:

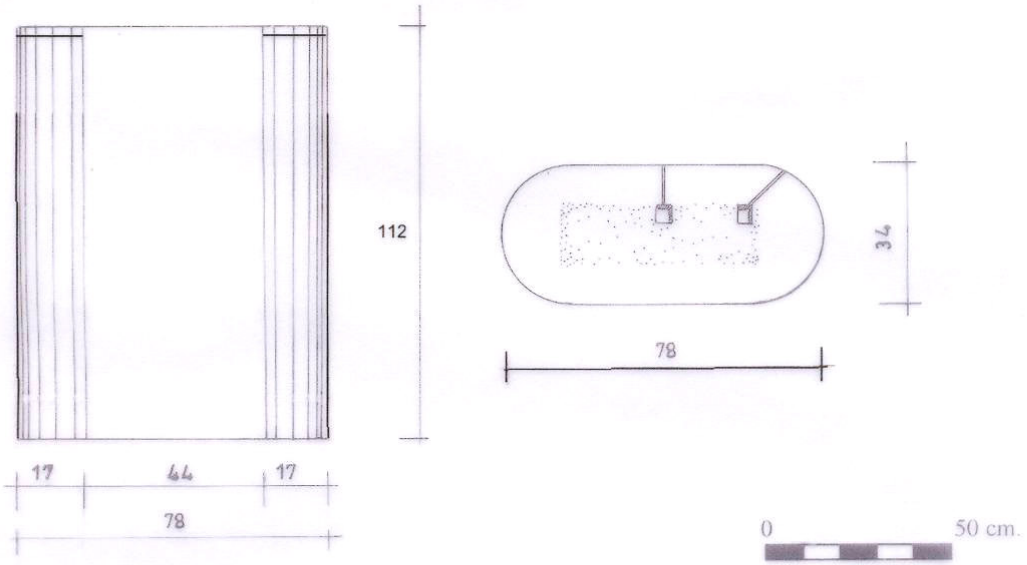

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 25	*Envanter No:* 4205	*Kasa No:* ST 98-165
Buluntu Türü: Çifte yarım sütun başlığı	*Buluntu Seviyesi:* + 1,00 m.	*Buluntu Tarihi:* 25.09.1998
Buluntu Yeri: K2 plankare	*Özgün Konumu:* Cephe sütun başlığı	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi - 1
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Orta, kırılmış
Taş Cinsi: Mavi mermer	*Taş İşçiliği:* Altta 8 cm. şerit anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Altta tek akıtmasız zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 46-35-27 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

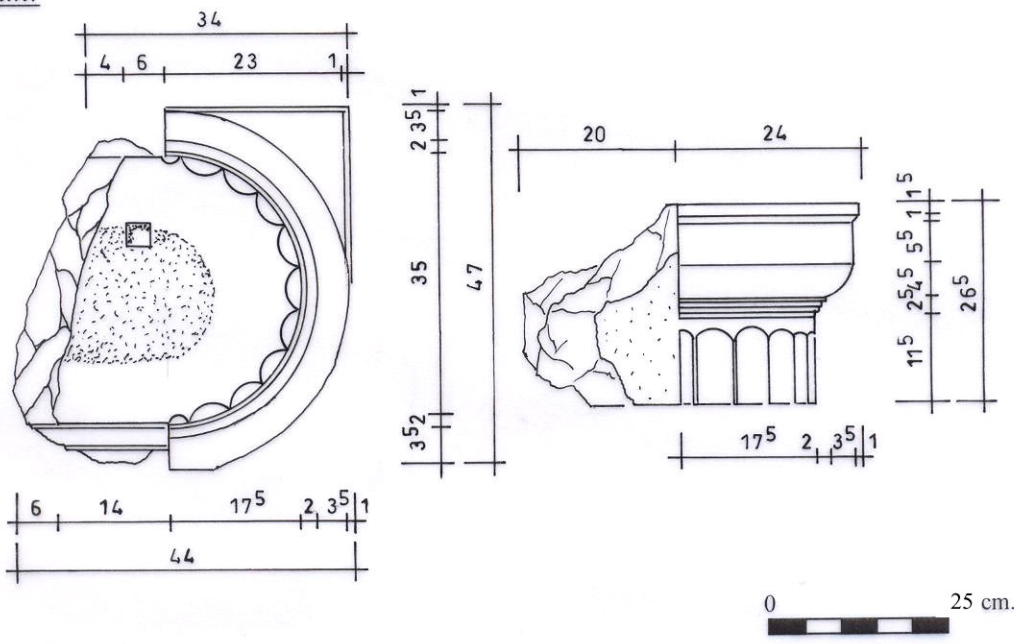

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 26	*Envanter No:* 5255	*Kasa No:* BUL-K 99-163
Buluntu Türü: Çifte yarım sütun başlığı	*Buluntu Seviyesi:* Duvar yüzeyi	*Buluntu Tarihi:* 24.10.1999
Buluntu Yeri: -1B_1 plankare	*Özgün Konumu:* Cephe sütun başlığı	*Korunduğu Yer:* Kuzey kule kuzey duvarı
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* Bizans kulesinde yapı m.	*Korunma Durumu:* Kötü
Taş Cinsi: Mavi mermer	*Taş İşçiliği:* Belli değil	*Kenet / Zıvana:* Belli değil
Ölçüler (gen.der.yük.): ?-84-29 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

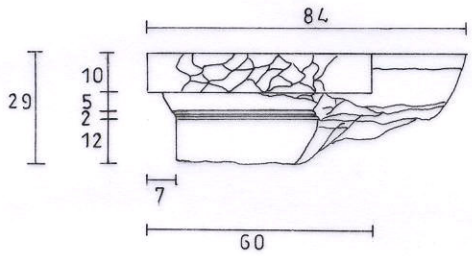

0 50 cm.

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 27	*Envanter No:* 4199	*Kasa No:* ST 98-161
Buluntu Türü: Metop-Triglif friz bloğu	*Buluntu Seviyesi:* + 1,00 m.	*Buluntu Tarihi:* 25.09.1998
Buluntu Yeri: K2 plankare	*Özgün Konumu:* Cephe arşitravı	*Korunduğu Yer:* Bouleuterion
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Orta, kırılmış
Taş Cinsi: Mavi mermer	*Taş İşçiliği:* Yanda anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Belli değil
Ölçüler (gen.der.yük.): 53-36-77 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

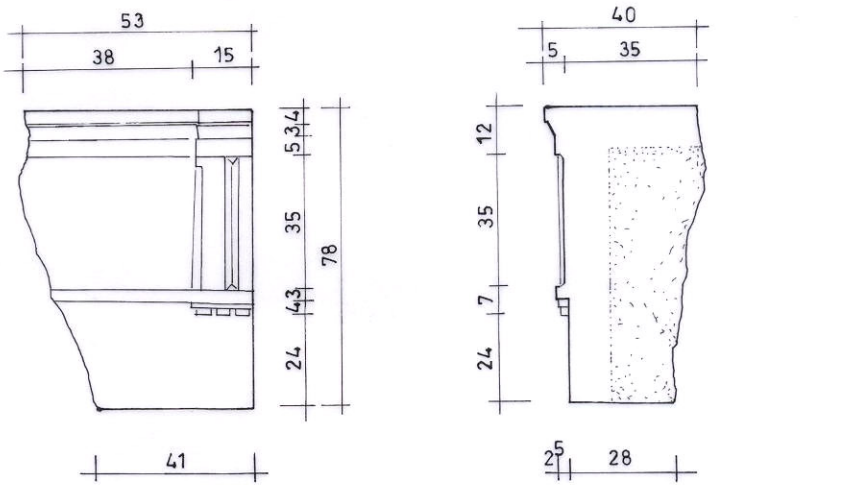

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 28	*Envanter No:*	*Kasa No:* ST 98-266
Buluntu Türü: Metop-Triglif friz bloğu	*Buluntu Seviyesi:* + 2,20 m.	*Buluntu Tarihi:* 22.09.1998
Buluntu Yeri: K2 plankare	*Özgün Konumu:* Arşitrav bloğu	*Korunduğu Yer:* Bouleuterion
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Mavi mermer	*Taş İşçiliği:* Kalın murç ve tarak, üstte 9 cm. anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Üstte itme deliği, altta iki akıtmasız kenet
Ölçüler (gen.der..yük.): 138,1-39,4-77,2 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

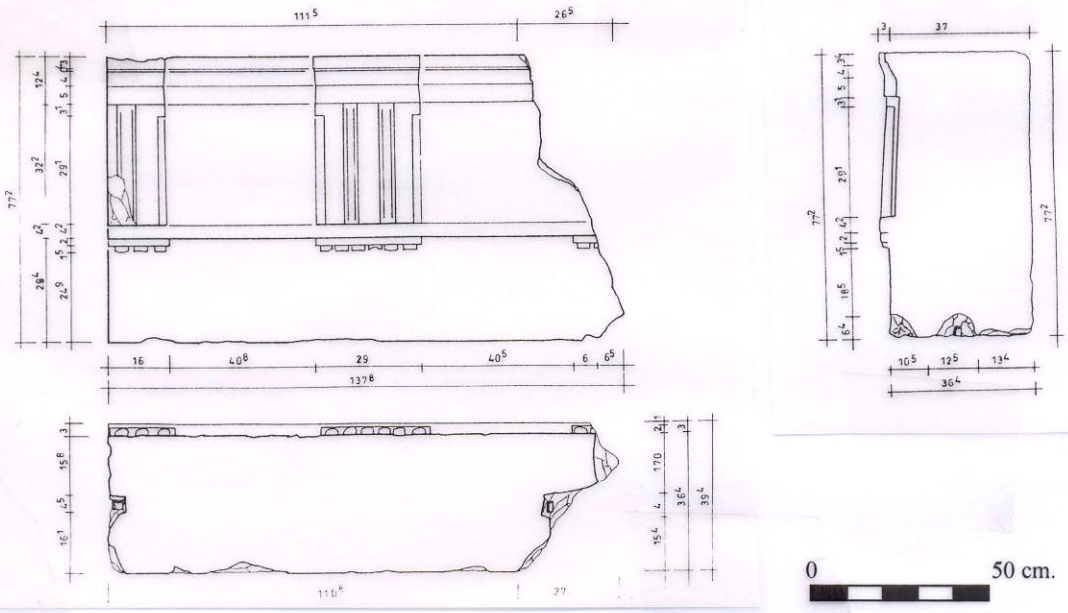

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 29	*Envanter No:*	*Kasa No:* BUL-K 99-153
Buluntu Türü: Metrop-Triglif friz bloğu	*Buluntu Seviyesi:*	*Buluntu Tarihi:*
Buluntu Yeri: $1B_1$ plankare	*Özgün Konumu:* Cephe arşitravı	*Korunduğu Yer:* Bizans kuzey kule
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* Bizans kuzey kulede köşe elemanı olarak	*Korunma Durumu:* İyi, kırılmış
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Yanda anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Belli değil
Ölçüler (gen.der.yük.): 93-35,5-78,6 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

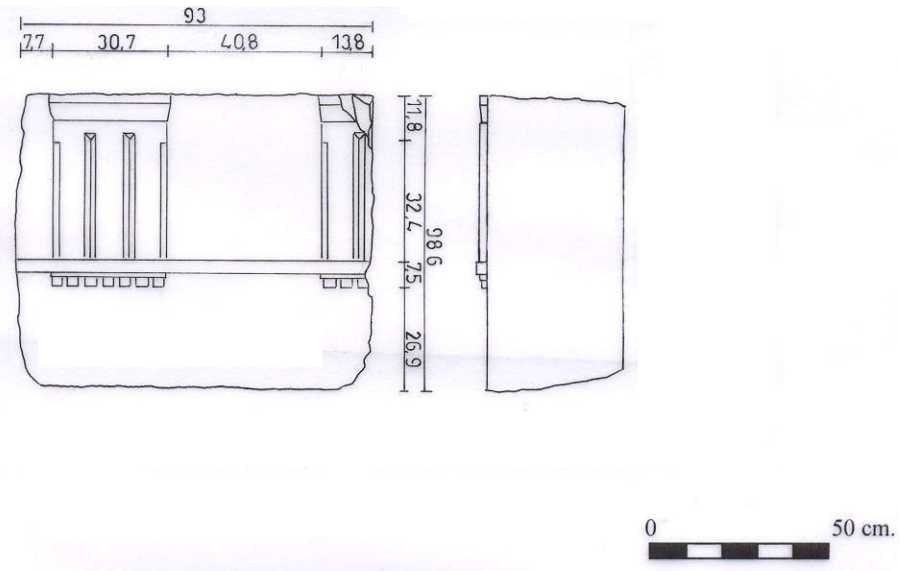

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 30	*Envanter No:* 4200	*Kasa No:* ST 98-162
Buluntu Türü: Geison ve Sima bloğu	*Buluntu Seviyesi:* +1,00 m.	*Buluntu Tarihi:* 25.09.1998
Buluntu Yeri: K2 plankare	*Özgün Konumu:* Cephe saçak elemanı	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Kötü, kırılmış
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Altta ve üstte ince şerit anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* -
Ölçüler (gen.der.yük.): 69-74-29 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

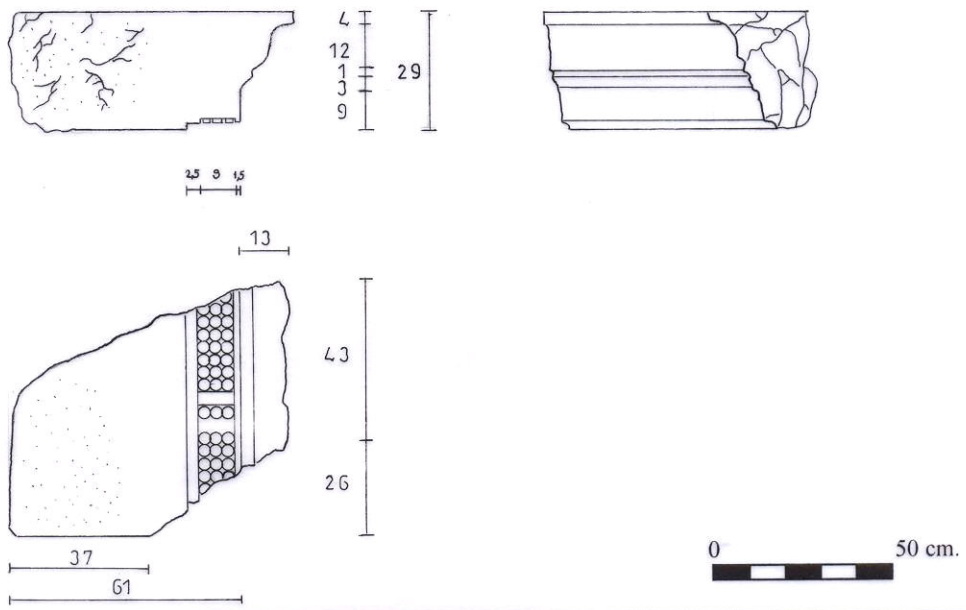

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 31	*Envanter No:*	*Kasa No:* BUL 03-01
Buluntu Türü: Geison-Sima bloğu	*Buluntu Seviyesi:* + 1,30 m.	*Buluntu Tarihi:* 12.08.2003
Buluntu Yeri: K3 plankare	*Özgün Konumu:* Saçak bloğu	*Korunduğu Yer:* Bouleuterion
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* Bizans surunda temel	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Mavi mermer	*Taş İşçiliği:* Üstte D ve G harfi, dört yönde 9cm. anatyrosis,	*Kenet / Zıvana:* Altta tek kenet ve ahşap kiriş girintisi
Ölçüler (gen.der.yük.): 143,6-73,8-30,5 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

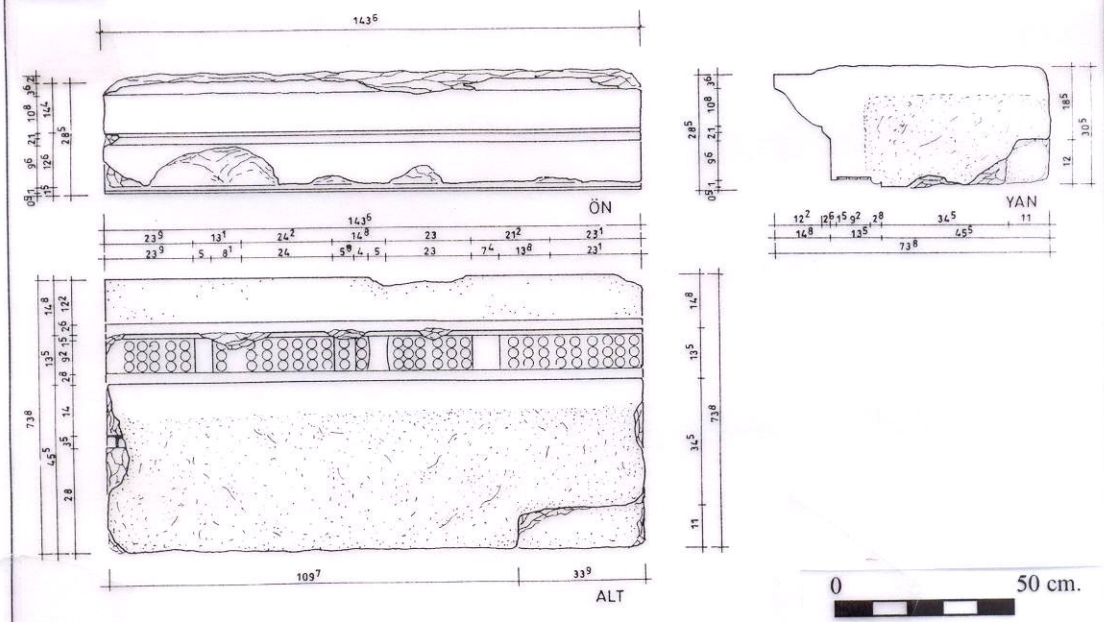

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 32	*Envanter No:* 4344	*Kasa No:* ST 98-226
Buluntu Türü: Sima?	*Buluntu Seviyesi:* +2,00 m.	*Buluntu Tarihi:* 23.10.1998
Buluntu Yeri: J3 plankare	*Özgün Konumu:* Sima köşesi?	*Korunduğu Yer:* Bouleuterion GD köşe
Tip / Dönem: -	*Devşirme Durumu:* Bizans sur kapısında	*Korunma Durumu:* Kötü, profil kırılmış
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Üstte derin kanal veya yatak bırakılmış	*Kenet / Zıvana:* Belli değil
Ölçüler (gen.der.yük.): 67-76-24 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

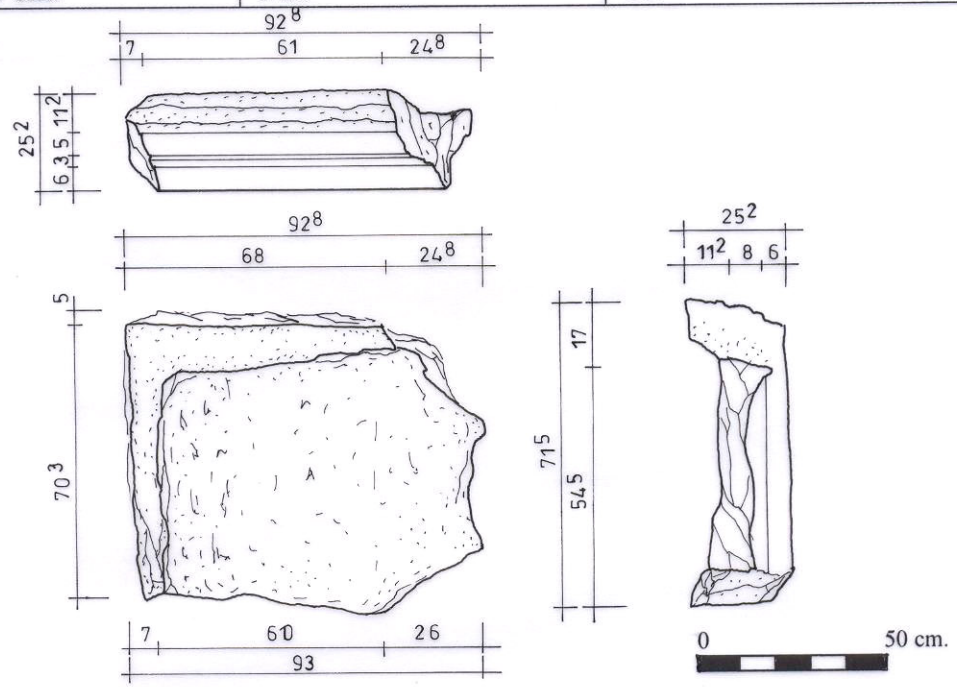

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 33	*Envanter No:* 4347	*Kasa No:* ST 98-229
Buluntu Türü: Yazıtlı heykel kaidesi gövdesi	*Buluntu Seviyesi:* + 2,04 m.	*Buluntu Tarihi:* 27.10.1998
Buluntu Yeri: I3 plankare	*Özgün Konumu:* Parodosta heykel kaidesi gövdesi	*Korunduğu Yer:* İzmir Arkeoloji Müzesi
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Üstte belirsiz anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Üstte zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 43-44-79 cm.	*Ölçek:* 1/10	*Çizen:* Öz, Ekin

Çizim:

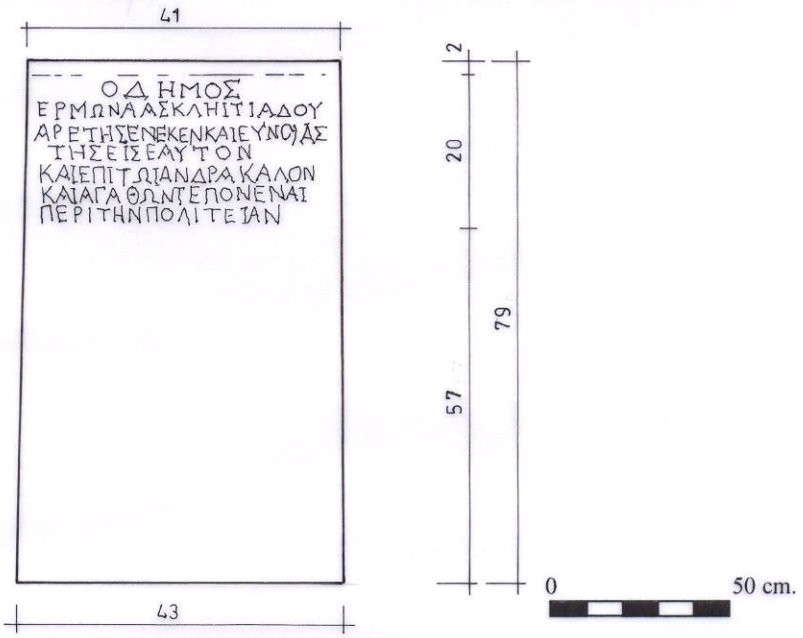

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 34	*Envanter No:* 4348	*Kasa No:* ST 98-230
Buluntu Türü: Heykel kaidesi üstü	*Buluntu Seviyesi:* + 1,95 m.	*Buluntu Tarihi:* 27.10.1998
Buluntu Yeri: I3 plankare	*Özgün Konumu:* Parodosta heykel kaidesi	*Korunduğu Yer:* İzmir Arkeoloji Müzesi
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Üstte bronz heykel için ayak izi	*Kenet / Zıvana:* Altta zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 52-53-26,5 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

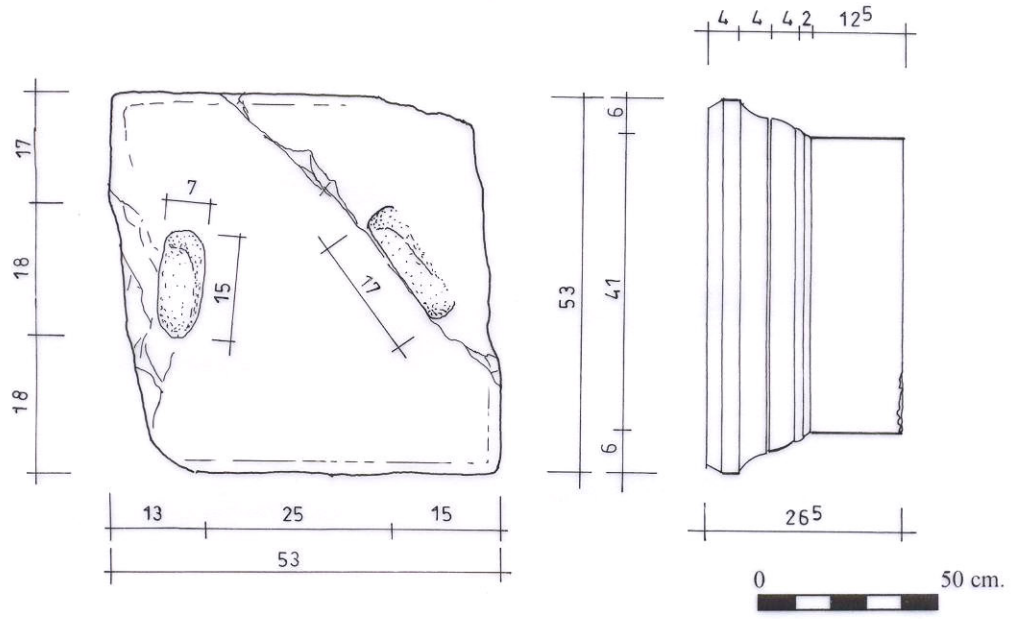

Fotoğraf:

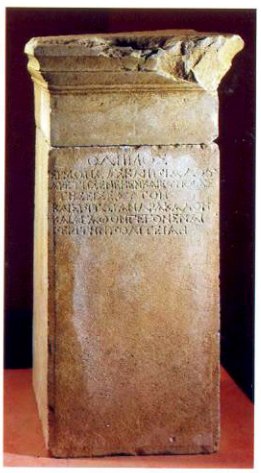

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 35	*Envanter No:* 5137	*Kasa No:* BUL-K 99-104
Buluntu Türü: Heykel kaidesi altı	*Buluntu Seviyesi:* + 2.35 m.	*Buluntu Tarihi:* 01.10.1999
Buluntu Yeri: D2 plankare	*Özgün Konumu:* Heykel kaidesi altı	*Korunduğu Yer:* Agora
Tip / Dönem: Roma İmparatorluk	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* İki kenarda 6-8 cm. anatyrosis, kaba murç	*Kenet / Zıvana:* Üstte akıtmalı zıvana 5 cm.
Ölçüler (gen.der.yük.): 79-87-46 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz, Güler

Çizim:

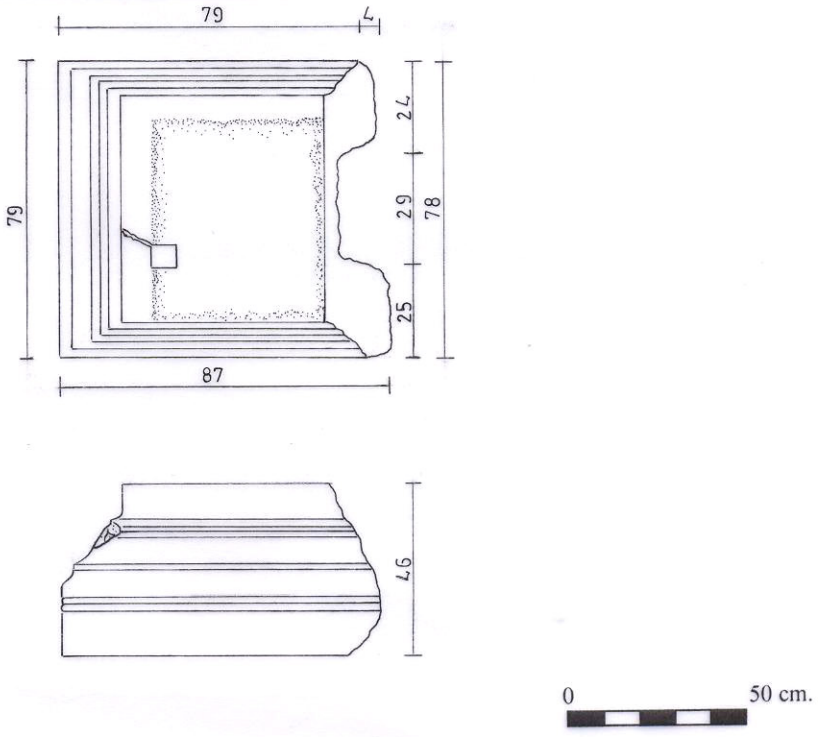

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 36	*Envanter No:* 5138	*Kasa No:* BUL-K 99-105
Buluntu Türü: Yazıtlı gövde bloğu	*Buluntu Seviyesi:* + 2,20 m.	*Buluntu Tarihi:* 01.10.1999
Buluntu Yeri: D2 plankare	*Özgün Konumu:* Heykel kaidesi gövdesi	*Korunduğu Yer:* Agora
Tip / Dönem: Roma imparatorluk	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Altta iki kenarda anatyrosis, ince murç	*Kenet / Zıvana:* İki dairesel bir kare planlı akıtmasız zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 61-54-68 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz, Güler

Çizim:

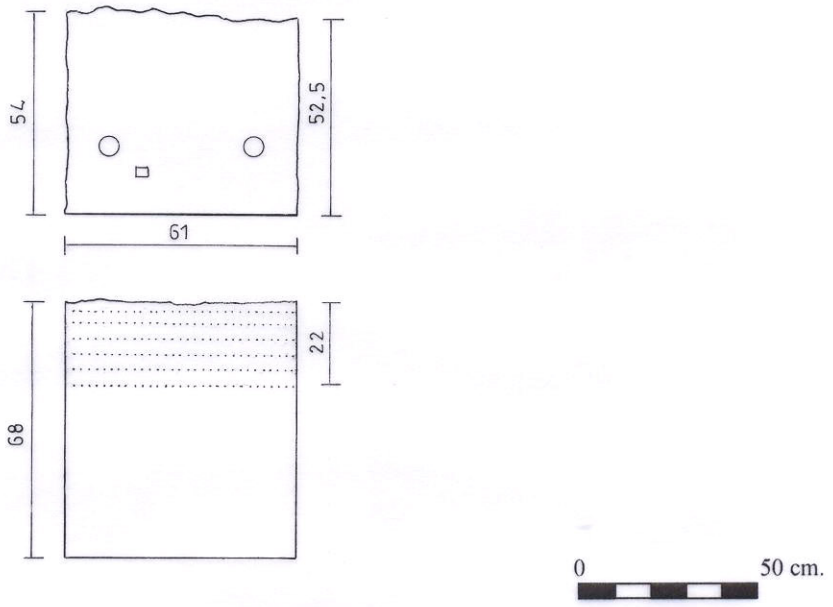

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 37	*Envanter No:* 5147	*Kasa No:* BUL-K 99-114
Buluntu Türü: Heykel kaidesi üstü	*Buluntu Seviyesi:* + 1,74 m.	*Buluntu Tarihi:* 03.10.1999
Buluntu Yeri: D2 plankare	*Özgün Konumu:* Heykel kaidesi başlığı	*Korunduğu Yer:* Agora
Tip / Dönem: Roma imparatorluk	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* İyi
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Altta iki kenarda anatyrosis, kaba murç	*Kenet / Zıvana:* İki dairesel bir kare planlı akıtmasız zıvana
Ölçüler (gen.der.yük.): 100-88-27 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz, Güler

Çizim:

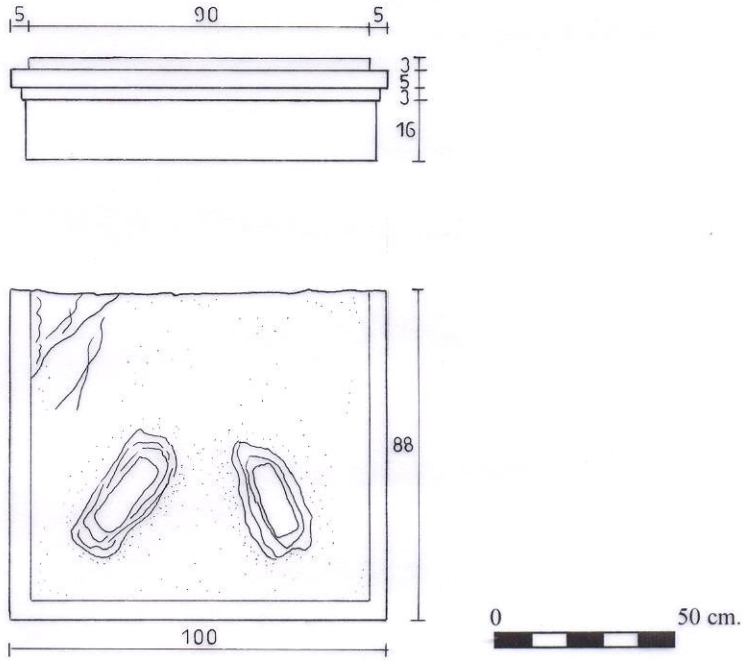

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 38	*Envanter No:* 4354	*Kasa No:* ST 98-236
Buluntu Türü: Attik Ion Sütun Kaidesi	*Buluntu Seviyesi:* + 1,80 m.	*Buluntu Tarihi:* 30.10.1998
Buluntu Yeri: I2 plankare, KD köşe	*Özgün Konumu:* Agora veya Prytaneion s.	*Korunduğu Yer:* İn-situ
Tip / Dönem: Helenistik	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Kötü, çok parçalı
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Ortada 23 cm. çaplı anatyrosis	*Kenet / Zıvana:* Üstte merkeze yakın iki akıtmasız zıvana
Ölçüler (alt.üst.yük.): 98-74-37 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz

Çizim:

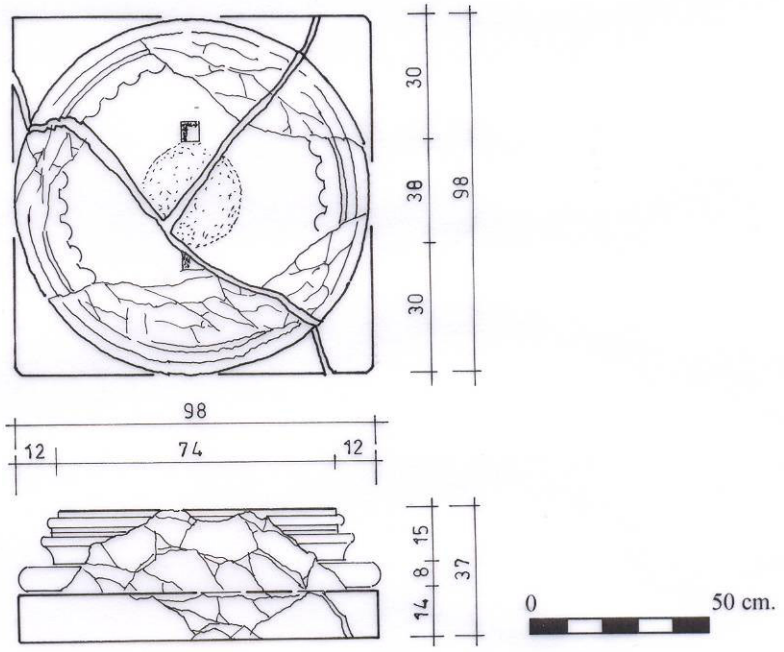

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 39	*Envanter No:* 4194	*Kasa No:* ST 98-156
Buluntu Türü: Sütun Başlığı	*Buluntu Seviyesi:* + 0,85 m.	*Buluntu Tarihi:* 22.09.1998
Buluntu Yeri: K2 plankare	*Özgün Konumu:* Sütun veya heykel kaidesi	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi
Tip / Dönem: -	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Orta, üç parça halinde
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Kalın murç ve tarak	*Kenet / Zıvana:* İki kare planlı akıtmalı zıvanalar
Ölçüler (alt.üst.yük.): 72-67-37 cm.	*Ölçek:* 1/20	*Çizen:* Öz, Kaynak

Çizim:

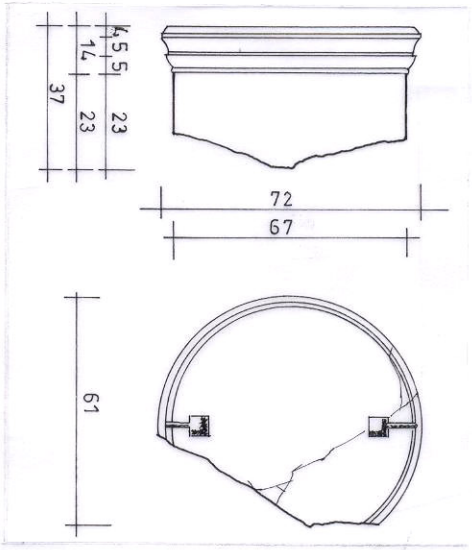

0 50 cm.

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 40	*Envanter No:* 4668	*Kasa No:* BUL-K 99-14
Buluntu Türü: Silmeli blok	*Buluntu Seviyesi:* + 6,40 m.	*Buluntu Tarihi:* 31.07.1999
Buluntu Yeri: I5 pl. 99C duvarı	*Özgün Konumu:* Kat silmesi?	*Korunduğu Yer:* Taş sergisi
Tip / Dönem: -	*Devşirme Durumu:* -	*Korunma Durumu:* Kötü, ¾ kırılmış
Taş Cinsi: Beyaz mermer	*Taş İşçiliği:* Belli değil	*Kenet / Zıvana:* Belli değil
Ölçüler (gen.der.yük.): 31-25-15 cm.	*Ölçek:* 1/10	*Çizen:* Öz

Çizim:

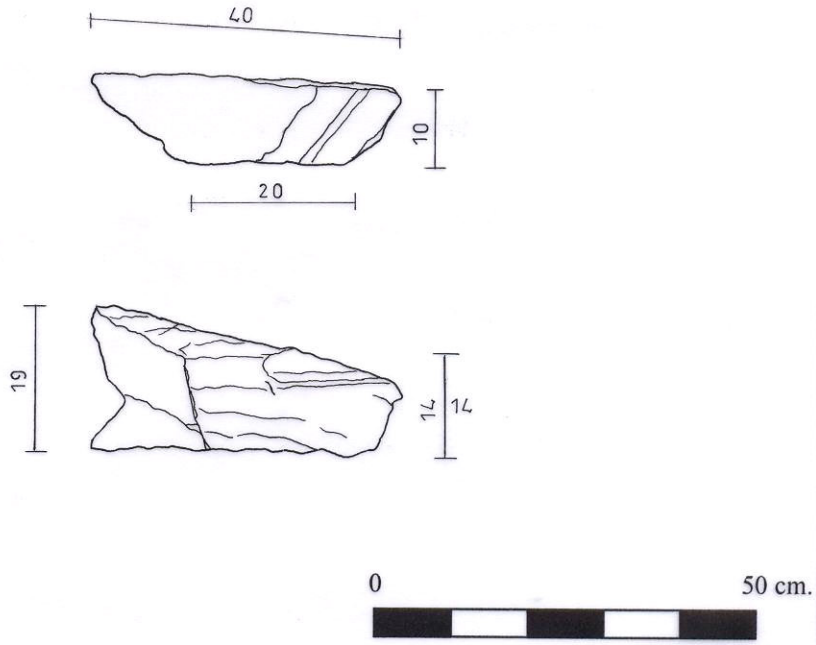

Fotoğraf:

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 41	*Buluntu Türü:* Yapı duvar blokları	*Ölçek:* 1/20

Çizim: Bizans Surlarındaki Devşirme Yapı Blokları

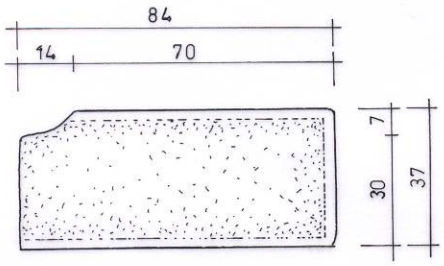

BUL-K 99-175

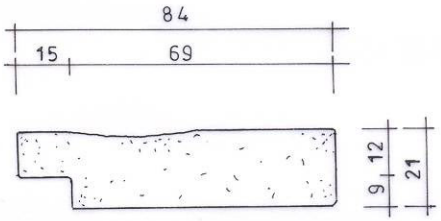

BUL-K 99-176

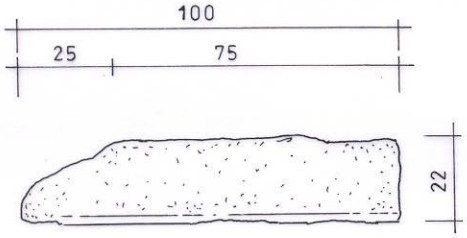

BUL-K 99-177

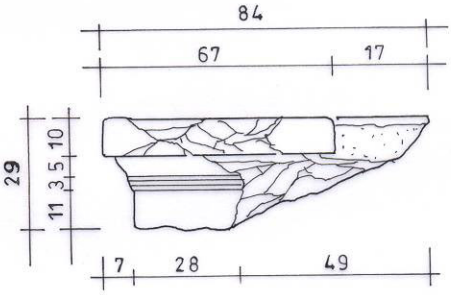

BUL-K 99-163

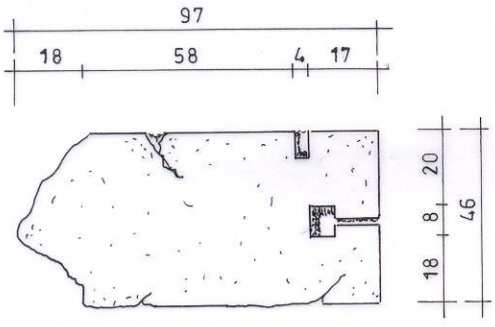

BUL-K 99-186

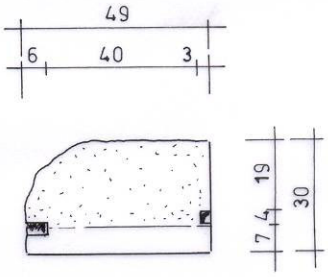

BUL-K 99-189

0 50 cm.

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 42	*Buluntu Türü:* Agora Sütunları	*Ölçek:* 1/20

Çizim:

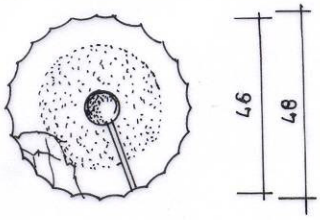

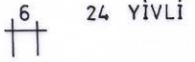

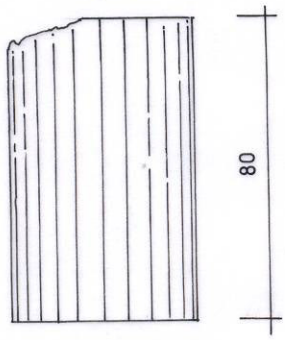

BUL 99-15

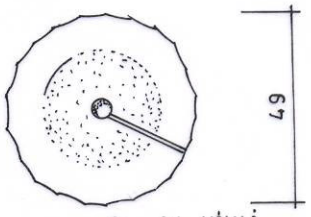

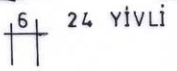

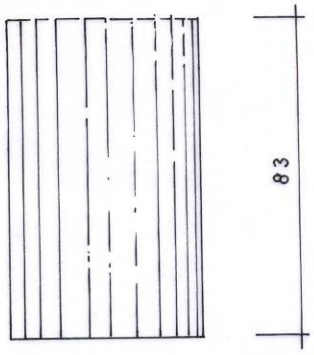

BUL 99-37

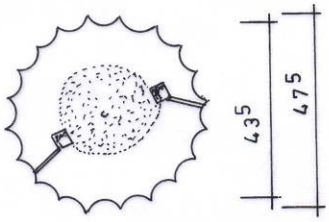

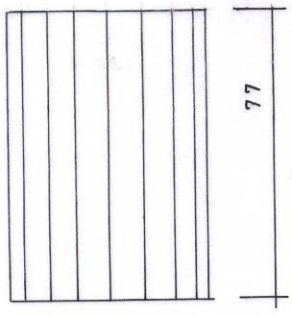

BUL-K 99-73

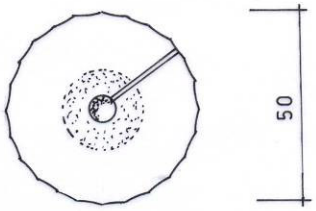

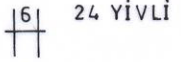

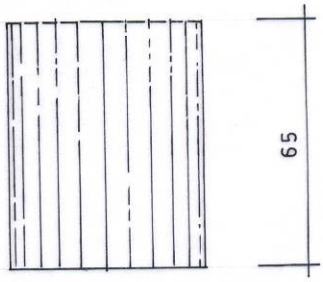

BUL-K 99-113

METROPOLİS BOULEUTERION TAŞ KATALOĞU

Katalog No: 43	*Buluntu Türü:* Agora Sütunları	*Ölçek:* 1/20

Çizim: Ion Düzeni

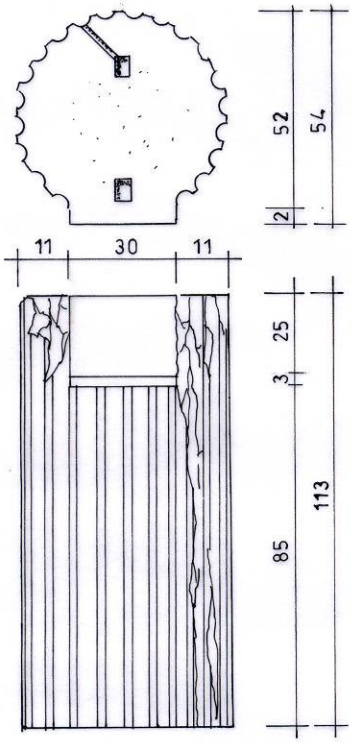

BUL 99-38

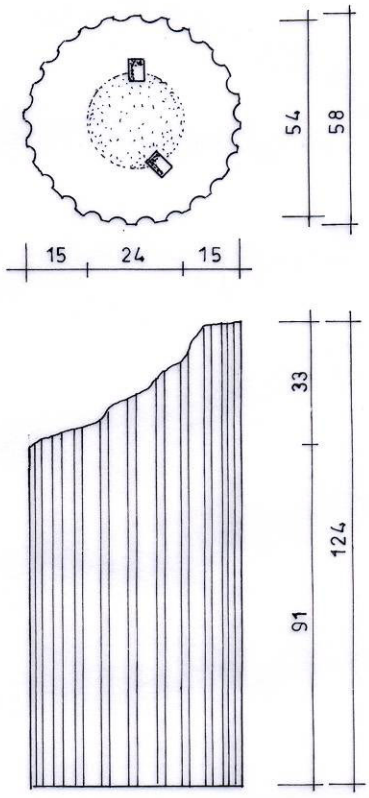

BUL 99-6

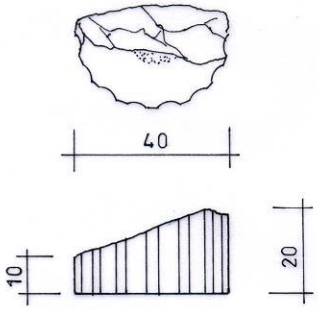

BUL 99-51

0 50 cm.

Tablolar Listesi

TABLOLAR LİSTESİ

BÖLÜM İKİ

Tablo 2.1 Agora içindeki meclis binaları

Tablo 2.2 Agora yakınındaki meclis binaları

Tablo 2.3 Önemli meclis binaları ve özellikleri

Tablo 2..4 Meclis binaları plan tipolojileri

BÖLÜM ÜÇ

Tablo 3.1 Bouleuterion kazılarında bulunmuş seramiklerin dönemsel dağılımı

Tablo 3.2 Kazılarda bulunan seramiklerin seviye ve dönemsel dağılımı

Tablo 3.3 Küçük buluntu katalog listesi

Tablo 3.4 *Bouleuterion'*a ait mimari elemanların dağılımı

Tablo 3.5 Bouleuterion kazılarında ortaya çıkan mimari bloklar

Tablo 3.6 Mermer örneklerin modal mineralojik bileşimleri.

Tablo 3.7 Mermer örneklerin anaoksit bileşimleri (% ağırlık).

Tablo 3.8 Toplantı mekanlarındaki oturma sıralarının karşılaştırılması

Tablo 3.9 Gösteri mekanlarındaki oturma sıralarının karşılaştırılması

Tablo 3.10 Dorik yapılarda dış cephe mimari elemanlarının karşılaştırılması.

Tablo 3.11 Dor düzeninee sahip yapılar arasında *triglyphon* bazında karşılaştırma

Tablo 3.12 Dor düzenine sahip yapılar arasında intekolüminasyon bazında karşılaştırma

Tablo 3.13 Önemli Dorik yapıların korniş profillerinin karşılaştırılması (Öz, 2004).

Şekiller Listesi

ŞEKİLLER LİSTESİ

BÖLÜM BİR

Şekil 1.1 Antik dünyanın önemli kentleri

Şekil 1.2 Batı Anadolu'da meclis binası bulunan kentler

Şekil 1.3 Atina Agorası'nda bulunan stel üzerinde, tanrıça Demokratia kent halkını *(demos)* taçlandırıyor. (*Agora* Müzesi, I 6524)

Şekil 1.4 Klasik Dönem'de Atina *Agorası* (Connoly, 2001, s. 27)

Şekil 1.5 Helenistik Dönem'de *agora*'nın batı yapıları (Travlos, 1949, fig. 2)

Şekil 1.6 Roma Dönemi'nde *agora*'nın görünümü (ILN 14 Mayıs 1949).

Şekil 1.7 *Agora*'nın batısındaki yapılar. 1. Hephaistos Tapınağı, 2. Eski *Bouleuterion*, 3. Yeni *Bouleuterion*, 4. *Tholos* (Connoly, 2001, s. 26)

Şekil 1.8 Kabile şefleri anıtı (*Eponymous Heroes*) (Camp, 1980, fig. 48-49)

Şekil 1.9 Atina cezaevi ve kazılarda bulunan ilaç kapları (Connoly, 2001, s. 31)

Şekil 1.10 Kleisthenes kanunlarına göre yeniden oluşturulan Attika kabile sistemi (Levi, 1987, s. 101)

Şekil 1.11 *Agora* kazılarında bulunmuş *ostraka*'lar (Odysseus)

BÖLÜM İKİ

Şekil 2.1 Poliochni *bouleuterion* (FHW Arşivi)

Şekil 2.2 Delphi *Synhedrion* (Perseus Arşivi)

Şekil 2.3 Delos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. IX)

Şekil 2.4 Olympia *Bouleuterion* (FHW Arşivi)

Şekil 2.5 Persepolis Kraliyet Sarayı'ndaki *apadana*'lar (Koepf, 1954, bild. 47)

Şekil 2.6 Eleusis Telesterion (Robertson, 1969, fig. 74)

Şekil 2.7 Atina Eski *Bouleuterion* (Camp, 1986, s. 52)

Şekil 2.8 Atina Eski *Bouleuterion* girişi (R. C. Anderson, 1992)

Şekil 2.9 Atina Eski *Bouleuterion* maketi (*Agora* Müzesi)

Şekil 2.10 Perikles *Odeionu* (les Maquettes)

Şekil 2.11 Argos *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 9)

Şekil 2.12 Syangela toplantı mekanı (P) (Bean, 2000, r. 19)

Şekil 2.13 Orkhomenos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. X)

Şekil 2.14 Mantineia *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. IX)
Şekil 2.15 Megalopolis Thersilion (Robertson, 1969, fig. 77)
Şekil 2.16 Sikyon *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XIII)
Şekil 2.17 Kalaureia *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. X)
Şekil 2.18 Dodona *Bouleuterion* (Dakaris, 1972)
Şekil 2.19 Thasos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XI)
Şekil 2.20 Termon *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XI)
Şekil 2.21 Epidauros *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 22)
Şekil 2.22 Morgantina *Bouleuterion* (FHW Arşivi)
Şekil 2.23 Glanum *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 44)
Şekil 2.24 Priene *Agora*sı ve *Bouleuterion* (Wiegand, 1904)
Şekil 2.25 Priene *Bouleuterion* (Wiegand, 1904)
Şekil 2.26 Athena Caddesi'nden Priene *bouleuterion*'unun görünümü (Öz, 2005)
Şekil 2.27 Notion *Bouleuterion* (Bean, 1995)
Şekil 2.28 Assos *Agora'*sı vaziyet planı (Serdaroğlu, 1995, s. 64)
Şekil 2.29 Assos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. V)
Şekil 2.30 Assos *Bouleuterionu*'nun *agora*'dan görünüşü (Krischen, 1941, taf. 22)
Şekil 2.31 Latmos Herakleia *Bouleuterionu* (McDonald, 1943, pl. V)
Şekil 2.32 Sagalassos *Bouleuterion* (Kazı Arşivi, 2000)
Şekil 2.33 Roma *Curia Julia* (Balty, 1991, fig. 6)
Şekil 2.34 Roma Curia Julia, *forum*'dan görünüm ve 3D modeli (VRoma)
Şekil 2.35 Pompeii; *curia*, arşiv ve yönetici binası. (Gneisz, 1990, abb:51)
Şekil 2.36 Pnyx toplantı alanı (McDonald, 1943, pl. 2)
Şekil 2.37 Argos bölgesindeki Larissa açık toplantı alanı (Boston Uni. Weinberg Koleksiyonu)
Şekil 2.38 Panionion toplantı alanı (Öz, 2000)
Şekil 2.39 Olynthos *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XV)
Şekil 2.40 Atina Yeni *Bouleuterion* (Thompson, 1937, pl. VIII).
Şekil 2.41 Atina Yeni *Bouleuterion* (Camp, 1986, fig. 153)
Şekil 2.42 Teos *Bouleuterion* (Tuna, 1996)
Şekil 2.43 Miletos kent merkezi ve *bouleuterion* (Wiegand, 1904)
Şekil 2.44 Miletos *bouleuterion* planı (Knackfuss, 1908, taf. IV)
Şekil 2.45 Miletos *Bouleuterion* (Knackfuss, 1908, fig. 79)

Şekil 2.46 Miletos *bouleuterion* yapı kompleksi (Knackfuss, 1908, taf. XIV)

Şekil 2.47 Arykanda *Bouleuterion*, erken ve geç evre (Öz, 2002)

Şekil 2.48 Segesta *Bouleuterion* (Casanelli, 1996)

Şekil 2.49 Messene *Odeion* ve *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XIX)

Şekil 2.50 Solunt *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 35)

Şekil 2.51 Iaitas *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 36).

Şekil 2.52 Metropolis *bouleuterion* planı (Öz, 2003)

Şekil 2.53 Alabanda *Bouleuterion* (Edhem Bey, 1905)

Şekil 2.54 Iasos *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 38)

Şekil 2.55 Ilion *Bouleuterion* (Aylward, 2000, fig.75)

Şekil 2.56 Ilion *Bouleuterion* (McDonald, 1943, pl. XVI)

Şekil 2.57 Stratonikeia *Bouleuterion* (Plan: Öz, 2003 ve Kesit: Naumann, 1973)

Şekil 2.58 Nysa *gerontikon* (McDonald, 1943, pl. XVI)

Şekil 2.59 Aizanoi *Bouleuterion* (Öz, 2002)

Şekil 2.60 Petra Büyük Tapınak içindeki oturma sıraları (Joukowsky, 2003)

Şekil 2.61 Paestum *comitium* (Gneisz, 1990, abb. 50).

Şekil 2.62 Cosa, *curia* ve *comitium*, ilk evrenin plan ve kesitleri (Brown, 1951, fig. 23)

Şekil 2.63 Termessos *Bouleuterion* (Krischen, 1941)

Şekil 2.64 Meclis binası bulunan Güneybatı Anadolu kentleri (Mitchell, 1989).

Şekil 2.65 Akrai *Bouleuterion* (Gneisz, 1990, abb. 33).

Şekil 2.66 Knidos *Bouleuterion* (Mellink, 1969, s. 219, ill. 4).

Şekil 2.67 Lanckoronski (1892) ve Mitchell'e (1989) göre Ariassos Bouleuterionu

Şekil 2.68 Aigai Bouleuterionu (Arkeolog Şükrü Tül'ün yardımlarıyla çizilmiştir, Öz, 2005)

Şekil 2.69 Atina Agrippeion plan ve kesiti (Thompson, 1950, p. 17-18)

Şekil 2.70 Patara Bouleuterionu tahmini çizim (Öz, 2004) ve illüstrasyon (Grosche, 2004)

Şekil 2.71 Aspendos *bouleuterion* planı (Lanckoronski, 1892).

Şekil 2.72 Aspendos *bouleuterion*/odeion'unun planı ve *agora*'dan görünüşü (Öz, 2004).

Şekil 2.73 Korinth *Curia* (Broneer, 1951)

Şekil 2.74 Aphrodisias *Bouleuterionu* restitüsyon önerileri (İzenour, 1990, s. 81, fig. 17-19).

Şekil 2.75 Aphrodisias Bouleuterionu heykelleri (Hallet, 2003)

Şekil 2.76 Ephesos Devlet *Agorası* ve *Bouleuterion* (Scherrer, 2000)

Şekil 2.77 Ephesos *Bouleuterion* (Bier, 2002)

Şekil 2.78 Ephesos *Bouleuterion*u^nun görünümü (T. Hines, 2003)

Şekil 2.79 Aphrodisias ve Ephesos *Bouleuterion*/*Odeion*'ları (Bier, 2002)

Şekil 2.80 Pergamon *gymnasium* ve *odeion* (Radt, 2002)

Şekil 2.81 Seleukeia *agora*sı ve *bouleuterion* planı (İnan, 1998).

Şekil 2.82 Seleukeia *odeion*'unun *agora*'dan görünüşü (Öz, 2004).

Şekil 2.83 Kibyra *Bouleuterion*/*Odeion* (Ferrero, 1966, pl. IX)

Şekil 2.84 Sillyon kenti tiyatro ve *bouleuterion* (Lanckoronski, 1892, r:51).

Şekil 2.85 Sillyon *bouleuterion* ve tiyatro yamacı (Öz, 2004).

Şekil 2.86 a) Eleusis Telesterionu (Robertson, 1969, fig. 75), b) Washington Arena Tiyatrosu (Nagel, 1969, s:184)

Şekil 2.87 a) Miletos *Bouleuterion* (Dinsmoor, 1975, f. 109) ve b) Edinburgh Konferans Merkezi (Lawson, 2001, s. 61)

Şekil 2.88 a) Patara *bouleuterion*u tahmini çizim (Çizim: Öz 2004, G. Grosche'nin modeline dayanarak), b) Madrid Kongre Sarayı (Lawson, 2001, s. 8)

Şekil 2.89 a) Ariassos *Bouleuterion*u (Krischen, 1941, tf. 25), b) Agrippa *Odeionu* (Meinel, 1980, abb. 6), c) Münih Uluslararası Kongre Merkezi (Lawson, 2001, s. 55).

Şekil 2.90 a) Priene *Bouleuterion* (Rumscheid, 1998, fig. 39) b) Glasgow SECC Kent Meclisi Salonu (Lawson, 2001, s. 71)

Şekil 2.91 a) Korinth *Curia*'sı (Balty, 1991, fig. 277), b) Milano La Scala Operası (Nagel, 1969, s. 49), c) Lozan Auditorium Maximum (Nagel, 1969, s. 170)

Şekil 2.92 Görsel konfor şeması (Lawson, 2001, s. 67)

Şekil 2.93 Almanya parlamento binası kat planları (Kaiser, 2000, fig. 4)

Şekil 2.94 Der Reichstag cam kubbe (Kaiser, 2000, fig. 20)

Şekil 2.95 Glasgow SECC, görünüş (foto: R. Davies 1998)

Şekil 2.96 Glasgow SECC planı (The Arup Journal 1998)

Şekil 2.97 İskoç parlamento binası (Parlamento Arşivi, 2005)

Şekil 2.98 İskoç parlamento binası toplantı salonu (Parlamento Arşivi, 2005).
Şekil 2.99 Avrupa Parlamento Binası, Strasbourg (Foto: Tom Wise, 2004)

BÖLÜM ÜÇ

Şekil 3.1 Metropolis ve Ionia kentleri (Meriç, 2003, s. 24)
Şekil 3.2. Bademgediği Tepesi (Kazı Arşivi, 2002).
Şekil 3.3 Metropolis yakın çevresi (Meriç, 2003, s. 46).
Şekil 3.4 Metropolis genel görünüm (Foto: B. Taşkın 2003)
Şekil 3.5 Metropolis Kent Planı
Şekil 3.6 Tiyatroda Augustus'a adanmış sunaklar (Meriç, 2003, s. 87)
Şekil 3.7 Aşağı Hamam (Hanyıkığı) (Öz, 2005)
Şekil 3.8 Atriumlu ev şeklinde Geç Roma Dönemi yapıları (Öz, 2003).
Şekil 3.9 Bizans surları ve kent merkezi (Foto: B. Taşkın 2004)
Şekil 3.10 Apollonios Yazıtı (Öz, 2000).
Şekil 3.11 Priene *prytaneion* planı (Rumscheid, 1998, fig. 35).
Şekil 3.12 Ephesos Devlet *Agora'*sı kuzey yapıları (Scherrer, 1995, Abb. 1).
Şekil 3.13 Lato kent Planı (Odysseus)
Şekil 3.14 Lato *Prytaneionu* (Miller, 1978, fig. 5).
Şekil 3.15 *Bouleuterion* ve Devlet *Agorası* rölöve planı (Öz, 2000)
Şekil 3.16 Metropolis Devlet *Agorası* plan önerisi (Öz 2005)
Şekil 3.17 Metropolis kent merkezi rölöve planı
Şekil 3.18 Ticaret standartlarını belirleyen ölçü taşı (Foto: Taşkın 2003)
Şekil 3.19 Metropolis *Bouleuterion* (Öz, 2001).
Şekil 3.20 Kazılar sırasında ortaya çıkan plastik eserler (Öz, 1998).
Şekil 3.21 Kuzey *parodos*'ta ele geçen eserler (Öz, 1999)
Şekil 2.22 Diğer önemli meclis binalarıyla karşılaştırılması
Şekil 3.23 Kent merkezinde ortaya çıkarılan heykellerin dağılımı. *Bouleuterion* 106, Hamam 49, *Stoa* 31, *Latrina* 7 adet (Aybek, 2004, pl. 1).
Şekil 3.24 Tanrı veya komutan torsosu (Taşkın 2003)
Şekil 3.25 Hymationlu gövde (Aybek, 2004, s. 97).
Şekil 3.26 *Pudicitia* tipinde kadın (Öz, 1999)
Şekil 3.27 Klasik stilde kadın başı (Öz, 1999)
Şekil 3.28 Dikdörtgen Sunak (Taşkın, 2003).

Şekil 3.29 Sunaktaki boğa başı (Taşkın, 2003).
Şekil 3.30 Silindir Sunak A (Taşkın, 2003).
Şekil 3.31 Silindir Sunak B (Öz, 1999).
Şekil 3.32 *Analemma* Başlangıç bloğu (Taşkın, 2003).
Şekil 3.33 *Analemma* başlangıç bloğunun özgün yeri (Öz, 2004)
Şekil 3.34 Helenistik Dönem Metropolis kent sikkesi (SNG Righetti No:634)
Şekil 3.35 Kuzey *analemma* (Öz, 2004).
Şekil 3.36 *Analemma* kesiti (Öz, 2004).
Şekil 3.37 Güney kısımdaki oturma sıraları (Öz, 2004).
Şekil 3.38 Oturma Sırası kesiti (Öz, 2004).
Şekil 3.39 En alt oturma sırası (Öz, 2004).
Şekil 3.40 Alttan 5. oturma sırası üzerindeki yer işaretleri (Öz, 2004).
Şekil 3.41 Alttan 7. oturma sırası üzerindeki yer işaretleri (Öz, 2004).
Şekil 3.42 Orta merdivendeki aslan ayaklı bloklar ve detay (Öz, 2004)
Şekil 3.43 Yan merdiven kenarındaki aslan ayaklı blok (Öz, 2004).
Şekil 3.44 Çatıyı taşıyan yazıtlı sütunlara ait tambur parçası (Öz, 2004).
Şekil 3.45 Güneydeki profilli pilaster kaidesi (Öz, 2004).
Şekil 3.46 Bosajlı duvar bloklarından köşe taşı (Öz, 2004).
Şekil 3.47 Kapı kemer bloğu (Öz, 2004).
Şekil 3.48 Köşede yer alan kat silmesi bloğu (ters duruyor) (Öz, 2004).
Şekil 3.49 Hamam yakınında devşirme olarak kullanılmış *bouleuterion* sütunu (Öz, 2004).
Şekil 3.50 Dış cephe sütun başlığı (Öz, 2004).
Şekil 3.51 Sütun başlığının üç boyutlu modeli (Öz, 2004)
Şekil 3.52 Kırılmış *metop – triglif* bloğu (Öz, 2004).
Şekil 3.53 Bizans sur duvarı temelinden çıkan korniş bloğu (Öz, 2004).
Şekil 3.54 *Sima* veya *corona* işlevi gören blok (Öz, 2004).

BÖLÜM DÖRT

Şekil 4.1 Herakleia *bouleuterion*'u modüler sistemi (Wulzinger, 1941, taf. 30)
Şekil 4.2 Metropolis *bouleuterion'*u plan ve cephe tasarım şeması (Öz, 2005).
Şekil 4.3 Tarihsel dönemlere göre Metropolis kentindeki yapılar
Şekil 4.4 Metropolis *bouleuterion*u yapım evreleri (Öz, 2005).

Şekil 4.5 Erken meclis binası ve *prytaneion*'un kurulduğu alan (Öz, 2003)

Şekil 4.6 Güney *parodos'*taki mermer kaplama ve *bema*'nın yeri (Öz, 2004).

Şekil 4.7 *Bouleuterion* güney kısım ve arkada Roma Dönemi'nde yapılan batı duvarı (Öz, 2004).

Şekil 4.8 Oturma sıraları ve Bizans sur duvarı (Öz 2004).

Şekil 4.9 Yapının güney duvarı ve Akropol Caddesi (Öz 2004).

Şekil 4.10 Anakaya üzerine yapılan duvar ve oturma sıraları (Öz 2004)

Şekil 4.11 Üzerinde kararmalar ve likenler oluşan *metop-triglif* bloğu (Öz 2004).

Şekil 4.12 Bizans Güney Kule'de kullanılan devşirme bloklar (Öz, 2004).

Şekil 4.13 Bizans sur duvarı ve güney kule (Öz, 2004).

Şekil 4.14. Metropolis Bouleuterionu kuzeydoğu köşesi anastylosis önerisi (Öz, 2005)

Şekil 4.15 Metropolis *bouleuterion* restitüsyon önerileri (Öz, 1999)

Şekil 4.16 Metropolis *bouleuterion* cephesi üst yapı elemanları, Ölçek: 1/50 (Öz, 2003)

EK ŞEKİLLER

Şekil Ek.1 Sütunlu salon örneği, Atina Perikles *Odeionu* (Livius)

Şekil Ek.2 Olympia *bouleuterion* (Odysseus)

Şekil Ek.3 Poliochni'de kazıcılar tarafından *bouleuterion* olarak nitelendirilen yapı (C. Philip 2004)

Şekil Ek.4 Dodona *bouleuterion* (T. Martin, 2002)

Şekil Ek.5 Assos *bouleuterion*'u içten görünüm (Krischen, 1941, taf. 21)

Şekil Ek.6 Termessos *bouleuterion* (Krischen, 1941, taf. 24)

Şekil Ek.7 Priene *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.8 Priene *bouleuterion* sanal tamamlama modeli (Geoepoche Project, 2004)

Şekil Ek.9 Athena Caddesi'nden Priene *bouleuterionu* (Öz, 2004)

Şekil Ek.10 Priene *bouleuterionu bema* kürsüsü (Öz, 2004)

Şekil Ek.11 Priene *bouleuterion* giriş cephesi (Krischen, 1941, taf. 13)

Şekil Ek.12 Priene *bouleuterion*'u içten görünüm (Krischen, 1941, taf. 18)

Şekil Ek.13 Priene *bouleuterion*'u erken evre kesiti (Krischen, 1941, taf. 14)

Şekil Ek.14 Priene *bouleuterion* kesiti (Krischen, 1941, taf. 15)

Şekil Ek.15 Priene *bouleuterion*'u erken evre içten görünüm (Krischen, 1941, taf. 19)

Şekil Ek.16 Priene *bouleuterion*'u geç evre içten görünüm (Krischen, 1941, taf. 20)

Şekil Ek.17 Herakleia *bouleuterion* (S. Alatepeli, 2006)

Şekil Ek.18 Herakleia *bouleuterion* arka duvarı (S. Alatepeli, 2006)

Şekil Ek.19 Herakleia *agora* planı (Wulzinger, 1941, taf. 26)

Şekil Ek.20 Herakleia *bouleuterion* rölöve planı (Wulzinger, 1941, taf. 27)

Şekil Ek.21 Herakleia *bouleuterion* cephesi (Wulzinger, 1941, taf. 28)

Şekil Ek.22 Herakleia *bouleuterion* kesiti (Wulzinger, 1941, taf. 29)

Şekil Ek.23 Atina yeni *bouleuterion* (Stoa)

Şekil Ek.24 Atina *tholos* ve yeni *bouleuterion* (Stoa)

Şekil Ek.25 Miletos *bouleuterion* rölöve planı (Knackfuss, 1908, taf. I).

Şekil Ek.26 .Miletos *bouleuterion* kesilmiş perspektifi (Coulton, 1988, fig. 51).

Şekil Ek.27 Miletos *bouleuterion* ön cephesi (Knackfuss, 1908, taf. VI).

Şekil Ek.28 Miletos *bouleuterion* kesiti (Krischen, 1941, taf. 10).

Şekil Ek.29 Miletos *bouleuterion* yan cephesi (Knackfuss, 1908, taf. Vb).

Şekil Ek.30 Miletos *bouleuterion* kesiti (Knackfuss, 1908, taf. V).

Şekil Ek.31 Miletos *bouleuterion* üst yapısı (Knackfuss, 1908, taf. VIII).

Şekil Ek.32 Miletos *bouleuterion* perspektifi (Artehistoria).

Şekil Ek.33 Miletos *bouleuterion* (G. Bell, 1907)

Şekil Ek.34 Miletos *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.35 Miletos *bouleuterion* sanal modeli (FHW Arşivi)

Şekil Ek.36 Miletos *bouleuterion* üst yapı sanal modeli. Yazıtta Antiokhos Epiphanes'in adı geçmektedir. (FHW Arşivi)

Şekil Ek.37 Alabanda *bouleuterion* (G. Bell, 1907)

Şekil Ek.38 Alabanda *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.39 Arykanda *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.40 Arykanda *bouleuterion* sondaj kazısı (Öz, 2004)

Şekil Ek.41 Teos *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.42 Troia *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.43 *Agora*'dan Iasos *bouleuterionu* (Öz, 2004)

Şekil Ek.44 Iasos *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.45 Stratonikeia *bouleuterionu* ön görünüş (Öz, 2004)
Şekil Ek.46 Stratonikeia *bouleuterion* (Öz, 2004)
Şekil Ek.47 Aizanoi *bouleuterion* (Öz, 2002)
Şekil Ek.48 Nysa *bouleuterion* (Öz, 2004)
Şekil Ek.49 Termessos *bouleuterion* ön cephesi (Öz, 2004)
Şekil Ek.50 Termessos *bouleuterion* içten görünüm (Öz, 2004)
Şekil Ek.51 Kazılar sırasında Knidos *bouleuterionu* (Mellink, 1968, fig. 19)
Şekil Ek.52 Knidos *bouleuterion* (Öz, 2004)
Şekil Ek.53 Ariassos *bouleuterionu* ve arkada Çubukbeli Geçidi (Öz, 2004)
Şekil Ek.54 Ariassos *bouleuterionu* oturma sıraları (Öz, 2004)
Şekil Ek.55 Ephesos *bouleuterion* / *odeionu* (Öz, 2004)
Şekil Ek.56 Aphrodisias *bouleuterion* / *odeionu* (B. Royalty, 2001)
Şekil Ek.57 Pergamon Diodoros Pasparos *odeionu* (Öz, 2004)
Şekil Ek.58 Pergamon *gymnasion odeionu* (Öz, 2004)
Şekil Ek.59 Patara *bouleuterion* sanal tamamlama modeli (Grosche, 2004)
Şekil Ek.60 Patara *bouleuterion* sanal modeli (Grosche, 2004)
Şekil Ek.61 Patara *bouleuterion* (Öz, 2004)
Şekil Ek.62 Aspendos *bouleuterion* / *odeionu* (Öz, 2004)
Şekil Ek.63 Lyrbe Seleukeia *bouleuterion* / *odeionu* (Öz, 2004)
Şekil Ek.64 Lyrbe Seleukeia *agora*'sından *bouleuterion* / *odeion* (Öz, 2004)
Şekil Ek.65 Sillyon, *odeion* ve tiyatronun bir zamanlar bulunduğu yer (Öz, 2004)
Şekil Ek.66 Sillyon *odeion*'unun geride kalan *cavea* çemberi (Öz, 2004)
Şekil Ek.67 Roma Curia Julia (Öz, 2004)
Şekil Ek.68 Paestum (Poseidonia) *comitium* (Seindal 1999)
Şekil Ek.69 Berlin "Reichstag" Parlamento Binası (Parlamento Arşivi, 2001)
Şekil Ek.70 İskoçya "Holyrood" Parlamento Binası (Parlamento Arşivi, 2004)
Şekil Ek.71 Metropolis *bouleuterion* genel görünüm (Öz, 2004)
Şekil Ek.72 Metropolis *bouleuterion* güneyden görünüm (Öz, 2004)
Şekil Ek.73 Metropolis *bouleuterion* kuzeyden görünüm (Öz, 2004)
Şekil Ek.74 *Orkhestra* ve oturma sıraları (Öz, 2004)
Şekil Ek.75 Metropolis *bouleuterion* güneybatıdan görünüm (Öz, 2004)
Şekil Ek.76 Metropolis *bouleuterion* doğudan görünüm (Öz, 2004)
Şekil Ek.77 1998 yılı *bouleuterion* kazıları (Öz, 1998)

Şekil Ek.78 Dikdörtgen sunağın bulunması (Öz, 1998)

Şekil Ek.79 1998 yılı *bouleuterion* kazılarında sunak ve heykellerin ortaya çıkarılması (Öz, 1998)

Şekil Ek.80 Sunakların özgün yerlerine yerleştirilmesi (Öz, 1998)

Şekil Ek.81 Kazılarda bulunan seramikler (Öz, 2005)

Şekil Ek.82 Kazılarda bulunan Roma Dönemi seramikleri (Öz, 2005)

Şekil Ek.83 Kazılarda bulunan *amphora* parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.84 Kazılarda bulunan *amphora* parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.85 Kazılarda bulunan Roma Dönemi ağız kenarı parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.86 Kazılarda bulunan Roma Dönemi ağız kenarı parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.87 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem ağız kenarı parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.88 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem ağız kenarı parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.89 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem seramik kaidesi parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.90 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem seramik kaidesi parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.91 Kazılarda bulunan Bizans Dönemi pişmiş toprak çömlek (Öz, 1999)

Şekil Ek.92 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem'e ait kase (Öz, 1999)

Şekil Ek.93 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem Efes tipi kandil (Öz, 1999)

Şekil Ek.94 Kazılarda bulunan Roma Dönemi "red on white" tipi kandil (Öz, 1999)

Şekil Ek.95 Güney *analemma* ve yan merdiven (Öz, 2004)

Şekil Ek.96 Kuzey *analemma* ve servis merdiveni (Öz, 2004)

Şekil Ek.97 Kuzey *analemma* blokları (Öz, 2004)

Şekil Ek.98 Kuzey *analemma* içten görünüm (Öz, 2004)

Şekil Ek.99 Üst oturma sıraları (Öz, 2004)

Şekil Ek.100 Profili hatalı işlenmiş ve bu yüzden dolgu malzemesi olarak kullanılmış oturma sırası blokları (Öz, 2004)

Şekil Ek.101 Oturma sırası üzerinde yer belirleme işaretleri (BI) (Öz, 2004)

Şekil Ek.102 Oturma sırası üzerinde yer belirleme işaretleri (EI) (Öz, 2004)

Şekil Ek.103 Aslan ayaklı bloğun önden görünüş (Öz, 2004)

Şekil Ek.104 Aslan ayaklı bloğun yandan görünüş (Öz, 2004)

Şekil Ek.105 Servis merdiveni yanındaki aslan ayaklı bloğun üstten görünüşü (Öz, 2004)

Şekil Ek.106 Servis merdiveni yanındaki aslan ayaklı bloğun önden görünüşü (Öz, 2004)

Şekil Ek.107 Oturma sıraları ve önündeki sunak yerleri (Öz, 2004)

Şekil Ek.108 Özgün konumda iç sütun kaidesi (Öz, 2004)

Şekil Ek.109 Bizans surlarının kapısı ve altındaki *bouleuterion bema*'sı (Öz, 2004)

Şekil Ek.110 *Bema*'ya çıkan üç basamaklı merdiven bloğu (Öz, 2004)

Şekil Ek.111 *Bouleuterion*'un güney duvarı ve Akropol Caddesi (Öz, 2004)

Şekil Ek.112 *Bouleuterion*'un kuzey duvarı (Öz, 2004)

Şekil Ek.113 *Bouleuterion*'un kuzeybatı duvarındaki Helenistik Dönem blokları (Öz, 2004)

Şekil Ek.114 *Bouleuterion*'un batı (arka) duvarındaki Roma Dönemi ekleri (Öz, 2004)

Şekil Ek.115 *Bouleuterion*'un batı (arka) duvarındaki Roma Dönemi blokları (Öz, 2004)

Şekil Ek.116 *Bouleuterion*'un güneybatı köşesinde, mermer parçalarıyla sıkıştırılmış altyapı dolgusu (Öz, 2004)

Şekil Ek.117 *Agora*'dan muhtemel *prytaneion* alanına bakış (Öz, 2004)

Şekil Ek.118 Devlet *Agorası*'nda bulunan onursal sütunlar (Öz, 2004)

Şekil Ek.119 Devlet *Agorası*'nı çevreleyen Helenistik duvar (Öz, 2004)

Şekil Ek.120 *Prytaneion*'dan (!) *bouleuterion*'a bakış (Öz, 2004)

Şekil Ek.121 *Triglyphon* bloğu (ST 98-161), Ölçek: 1/10 (Öz, 2003)

Şekil Ek.122 *Triglyphon* bloğu (ST 98-266), Ölçek: 1/10 (Öz, 2003)

Şekil Ek.123 *Geisipodes* bloğu (BUL 03-01), Ölçek: 1/10 (Öz, 2003)

Şekil Ek.124 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, *agora*'dan görünüm (Öz, 2003)

Şekil Ek.125 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, Athena Caddesi'ndan görünüm (Öz, 2003)

Şekil Ek.126 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, Akropol Caddesi'nden görünüm (Öz, 2005)

Şekil Ek.127 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, ön cephe (Öz, 2005)

Şekil Ek.128 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, içten görünüm (Öz, 2005)

Şekil Ek.129 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, içten görünüm (Öz, 2005)

Şekil Ek.130 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, içten görünüm (Öz, 2005)

Şekil Ek.131 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, içten görünüm (Öz, 2005)

Şekil Ek.132 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, kuzey *parodos*'tan bakış (Öz, 2005)

Şekil Ek.133 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, *orkhestra*, sunaklar ve oturma sıraları (Öz, 2005)

Şekil Ek.134 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, *bema* erken evre (Öz, 2003)

Şekil Ek.135 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, *bema* geç evre (Öz, 2005)

Şekil Ek.136 Metropolis kent merkezi restitüsyon kesiti (Öz, 2005)

Şekil Ek.137 Metropolis *bouleuterion,* ve çevresi rölöve planı, Ölçek: 1/100 (Öz, 1999)

Şekil Ek.138 Metropolis *bouleuterion,* ölçülü rölöve planı, Ölçek: 1/50 (Öz, 1999)

Şekil Ek.139 Metropolis *bouleuterion,* ölçüsüz rölöve planı, Ölçek: 1/50 (Öz, 1999)

Şekil Ek.140 Metropolis *bouleuterion,* güney duvar görünüşü, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

Şekil Ek.141 Metropolis *bouleuterion,* güney bölüm rölöve kesiti ve görünüşü, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

Şekil Ek.142 Metropolis *bouleuterion,* kuzey bölüm rölöve kesiti ve görünüşü, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

Şekil Ek.143 Metropolis *bouleuterion,* alt kat restitüsyon planı, Ölçek: 1/50 (Öz, 2003)

Şekil Ek.144 Metropolis *bouleuterion,* üst kat restitüsyon planı, Ölçek: 1/50 (Öz, 2003)

Şekil Ek.145 Metropolis *bouleuterion* güney – kuzey kesiti, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

Şekil Ek.146 Metropolis *bouleuterion* doğu – batı kesiti, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

Şekil Ek.147 Metropolis *bouleuterion* batı – doğu kesiti, Ölçek: 1/50 (Öz, 2003)

Şekil Ek.148 Metropolis *bouleuterion,* ön cephe görünüşü, Ölçek: 1/50 (Öz, 2003)

Ek Şekiller

Şekil Ek.1 Sütunlu salon örneği, Atina Perikles *Odeionu* (Livius Arşivi)

Şekil Ek.2 Olympia *bouleuterion* (Odysseus Arşivi)

Şekil Ek.3 Poliochni'de kazıcılar tarafından *bouleuterion* olarak nitelendirilen yapı (C. Philip 2004)

Şekil Ek.4 Dodona *bouleuterion* (T. Martin, 2002)

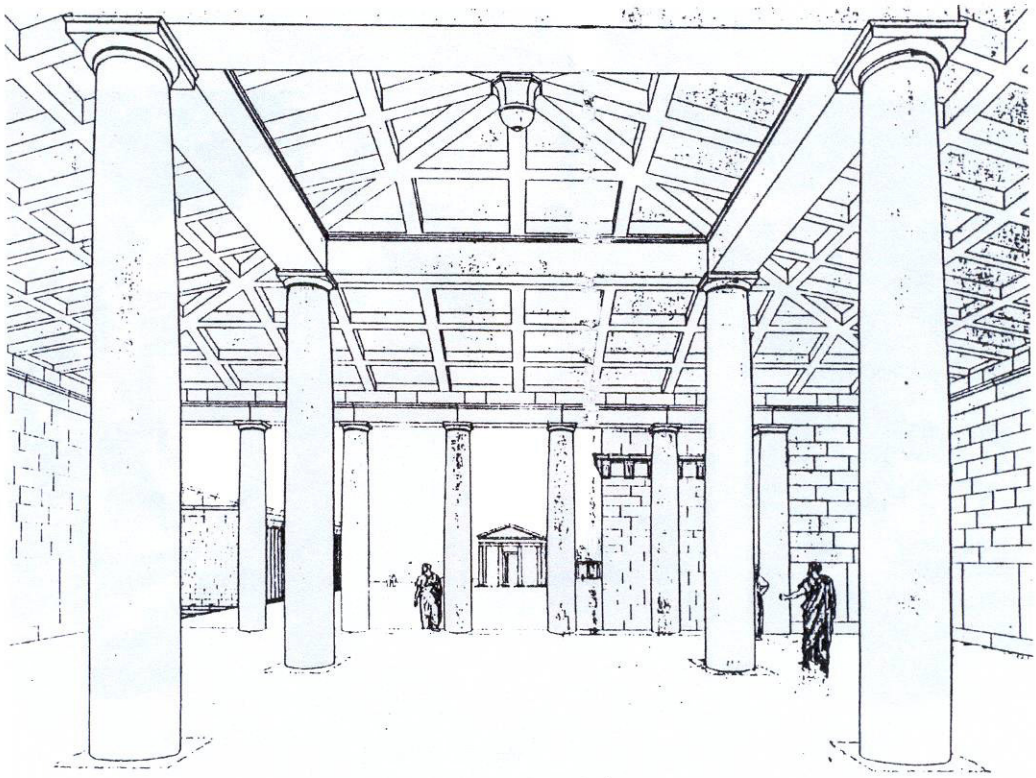

Şekil Ek.5 Assos *bouleuterion*'u içten görünüm (Krischen, 1941, taf. 21)

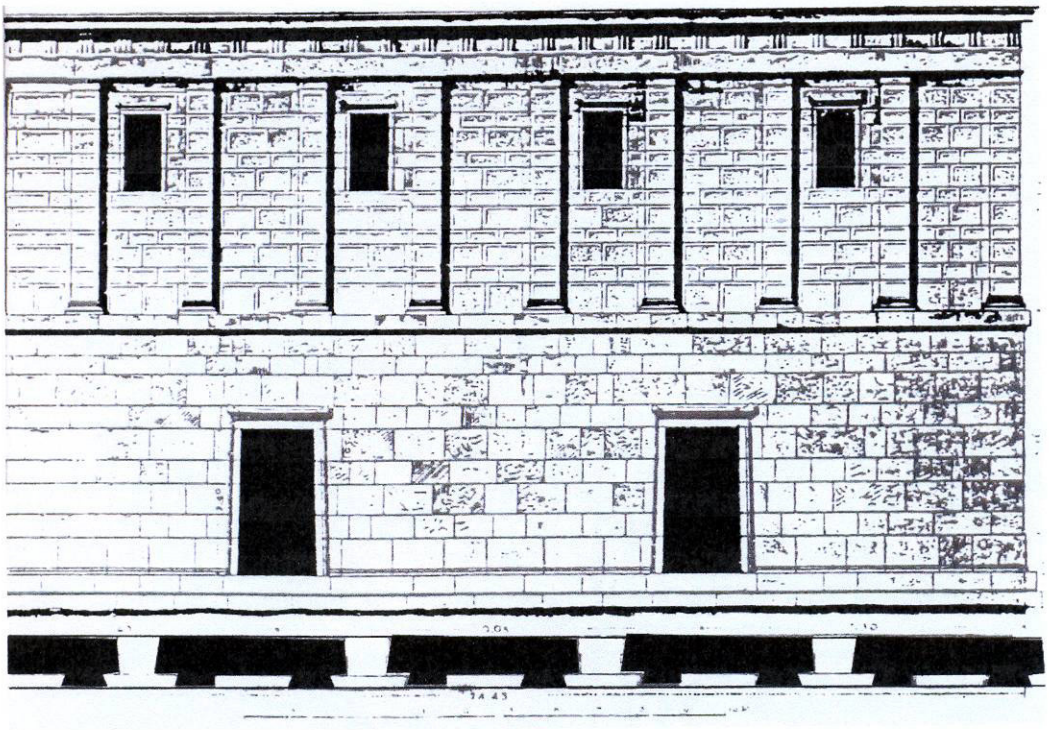

Şekil Ek.6 Termessos *bouleuterion* (Krischen, 1941, taf. 24)

Şekil Ek.7 Priene *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.8 ' Priene *bouleuterion* sanal tamamlama modeli (Geoepoche Project, 2004)

Şekil Ek.9 Athena Caddesi'nden Priene *bouleuterionu* (Öz, 2004)

Şekil Ek.10 Priene *bouleuterionu bema* kürsüsü (Öz, 2004)

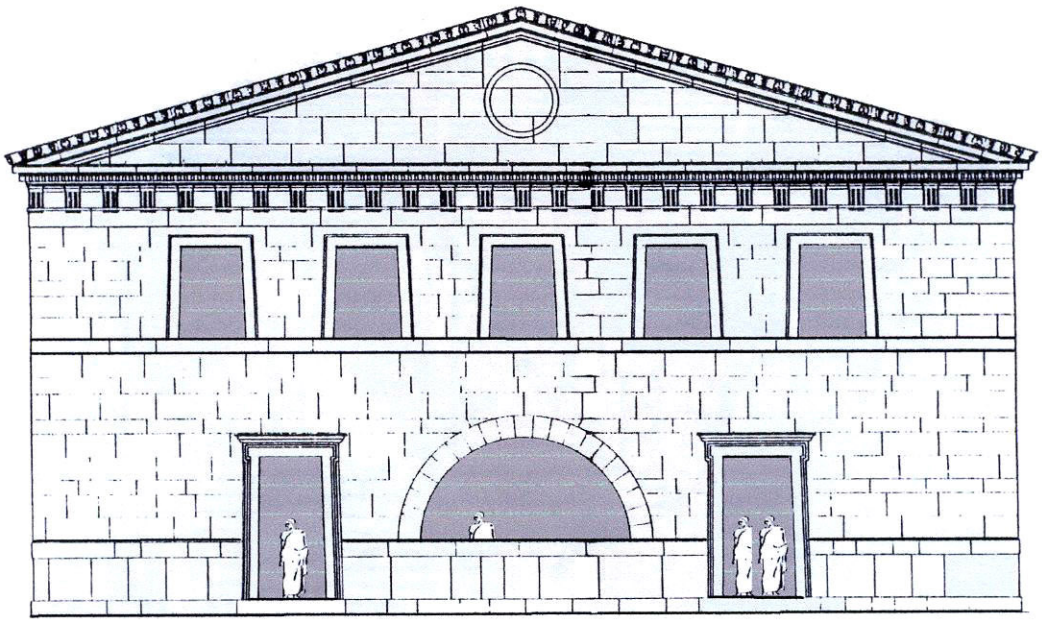

Şekil Ek.11 Priene *bouleuterion* giriş cephesi (Krischen, 1941, taf. 13)

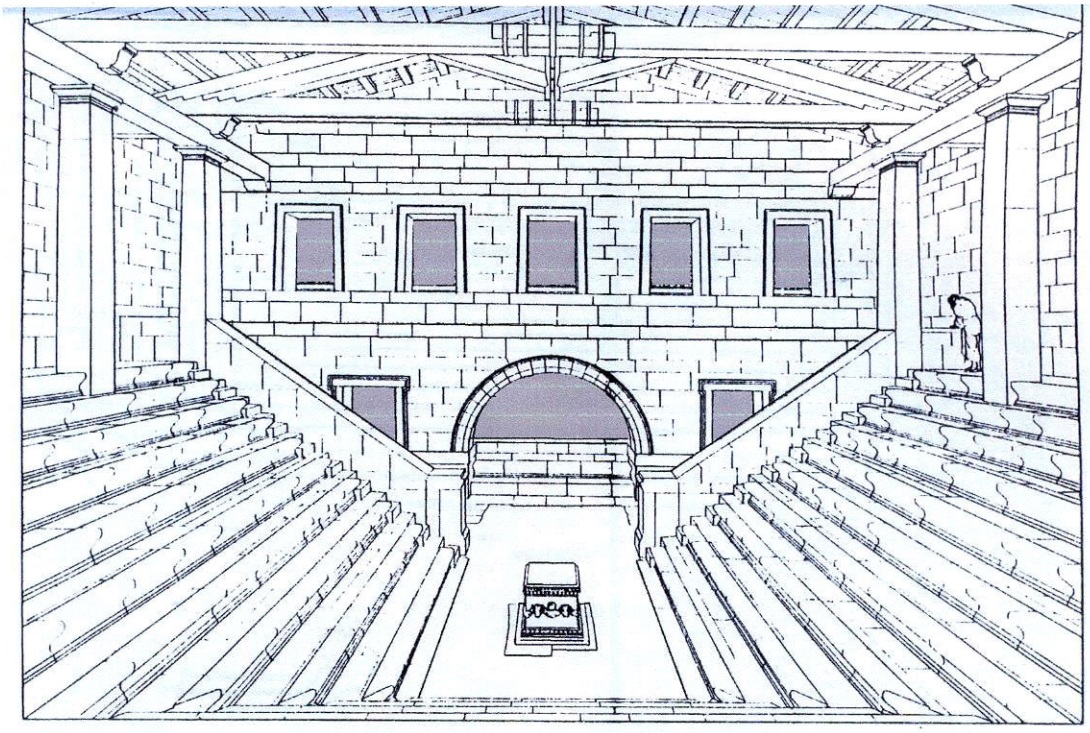

Şekil Ek.12 Priene *bouleuterion*'u içten görünüm (Krischen, 1941, taf. 18)

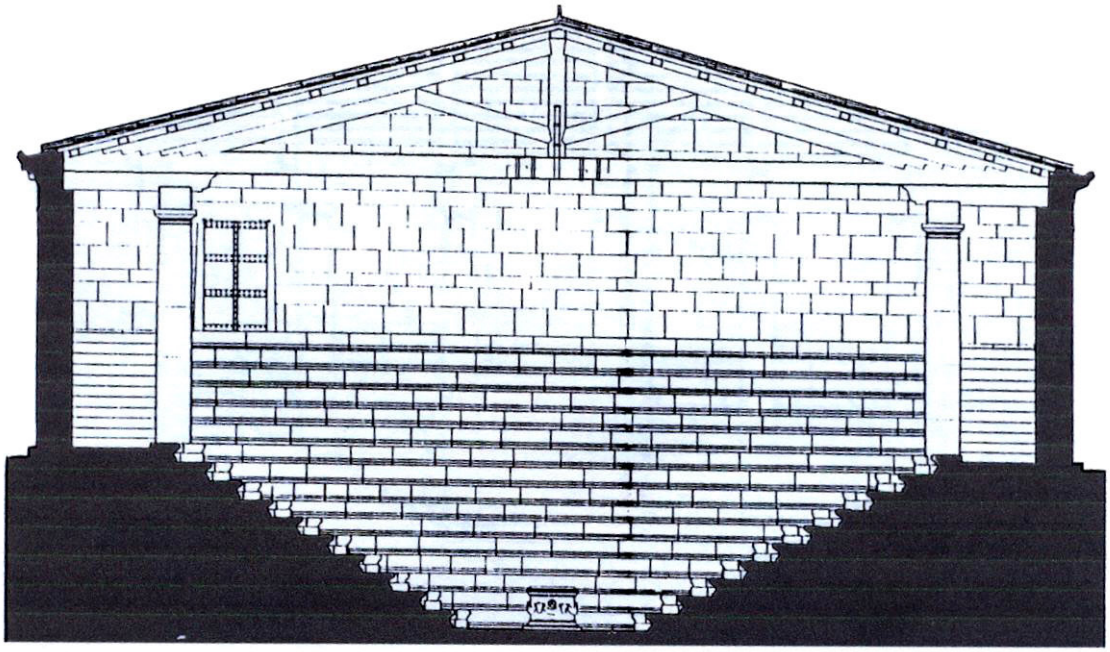

Şekil Ek.13 Priene *bouleuterion*'u erken evre kesiti (Krischen, 1941, taf. 14)

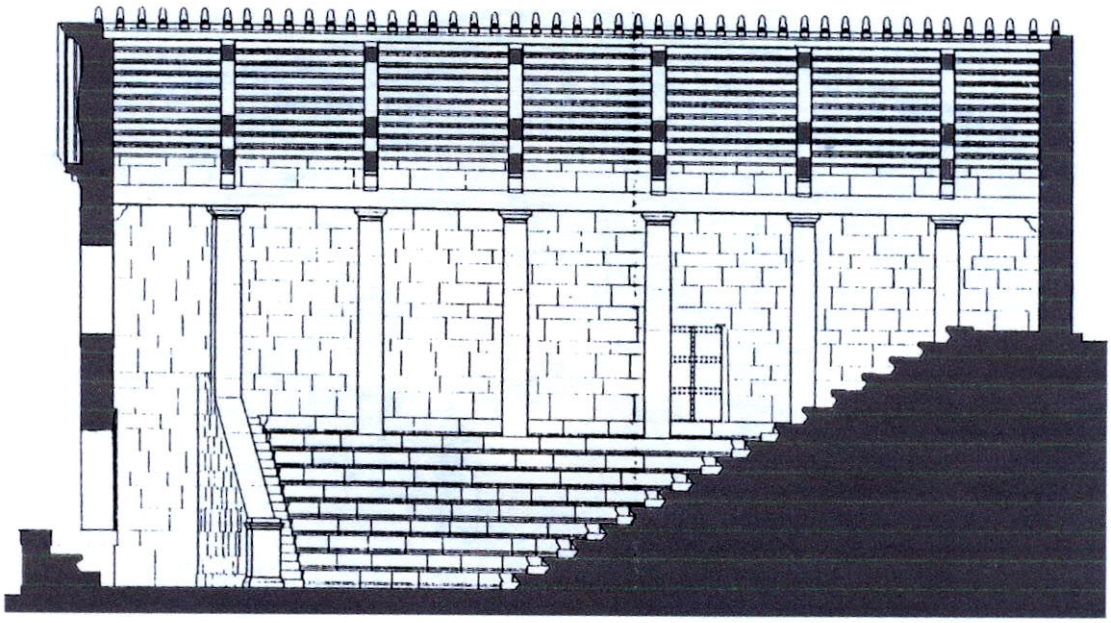

Şekil Ek.14 Priene *bouleuterion* kesiti (Krischen, 1941, taf. 15)

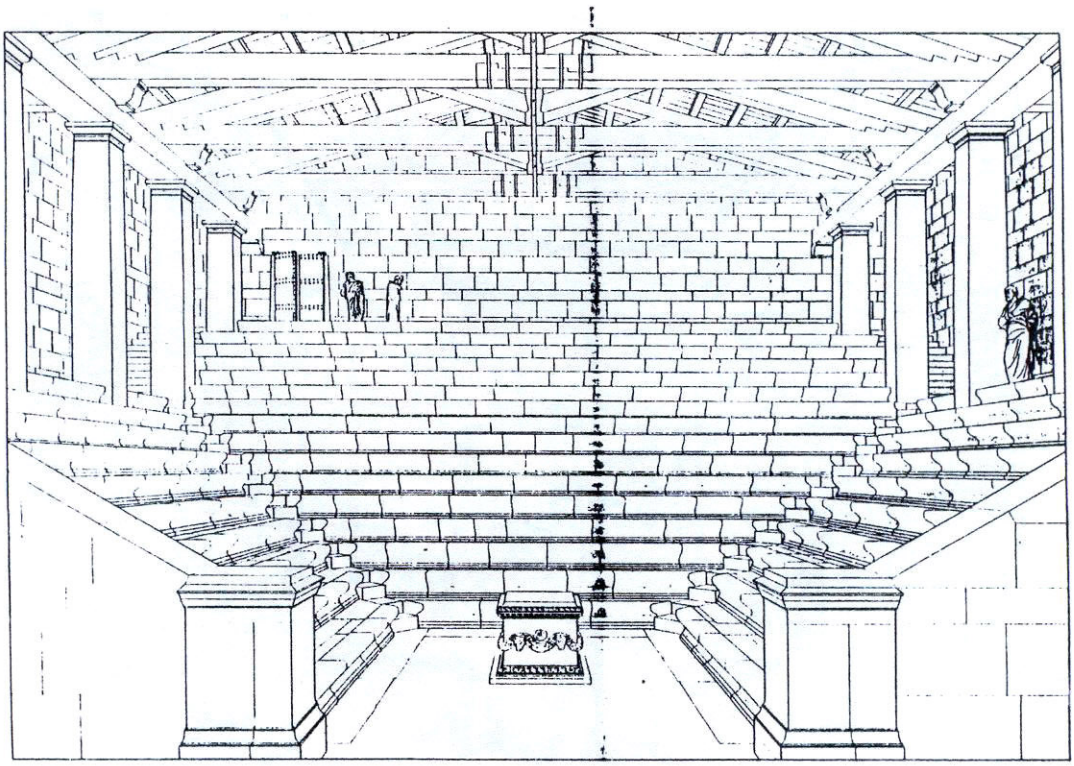

Şekil Ek.15 Priene *bouleuterion*'u erken evre içten görünüm (Krischen, 1941, taf. 19)

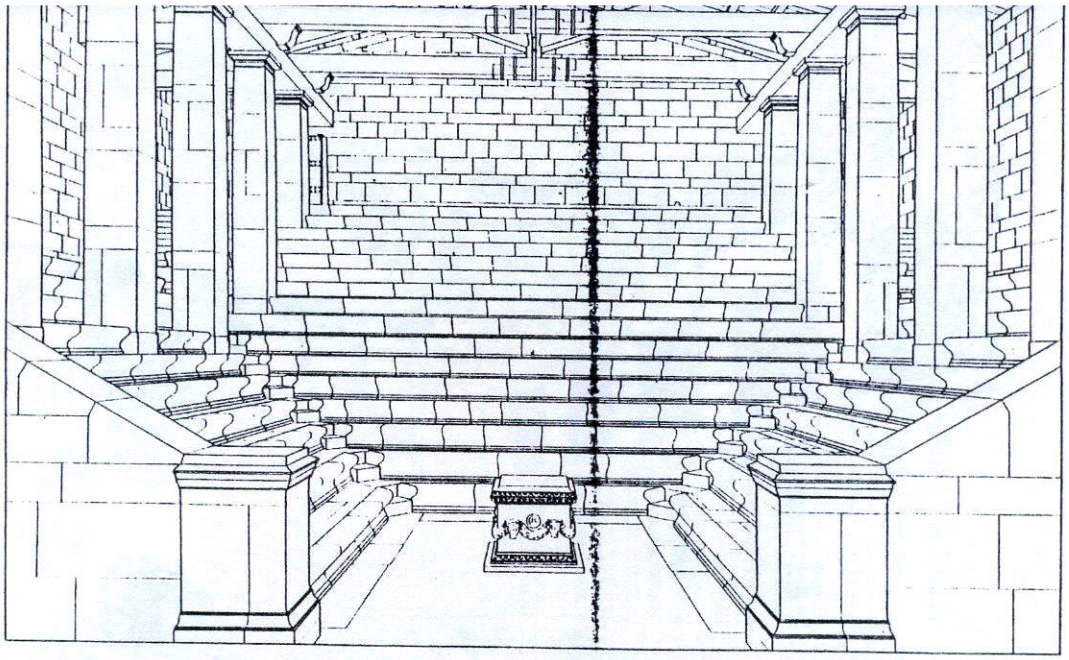

Şekil Ek.16 Priene *bouleuterion*'u geç evre içten görünüm (Krischen, 1941, taf. 20)

Şekil Ek.17 Herakleia *bouleuterion* (S. Alatepeli, 2006)

Şekil Ek.18 Herakleia *bouleuterion* arka duvarı (S. Alatepeli, 2006)

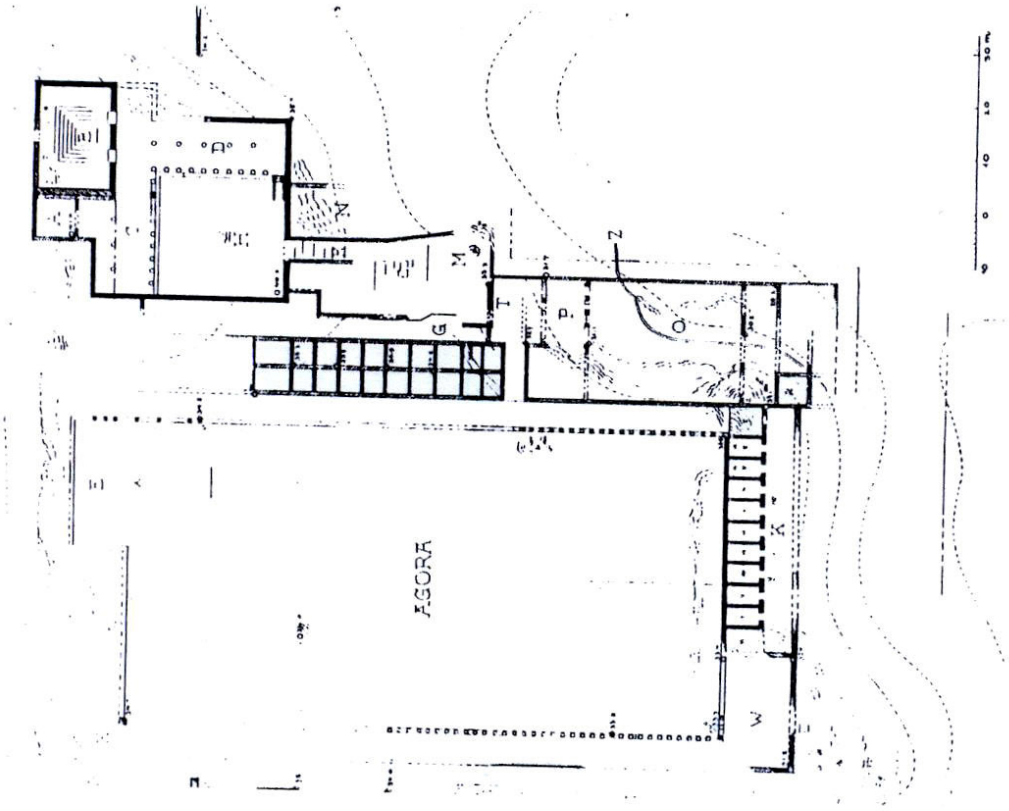

Şekil Ek.19 Herakleia *agora* planı (Wulzinger, 1941, taf. 26)

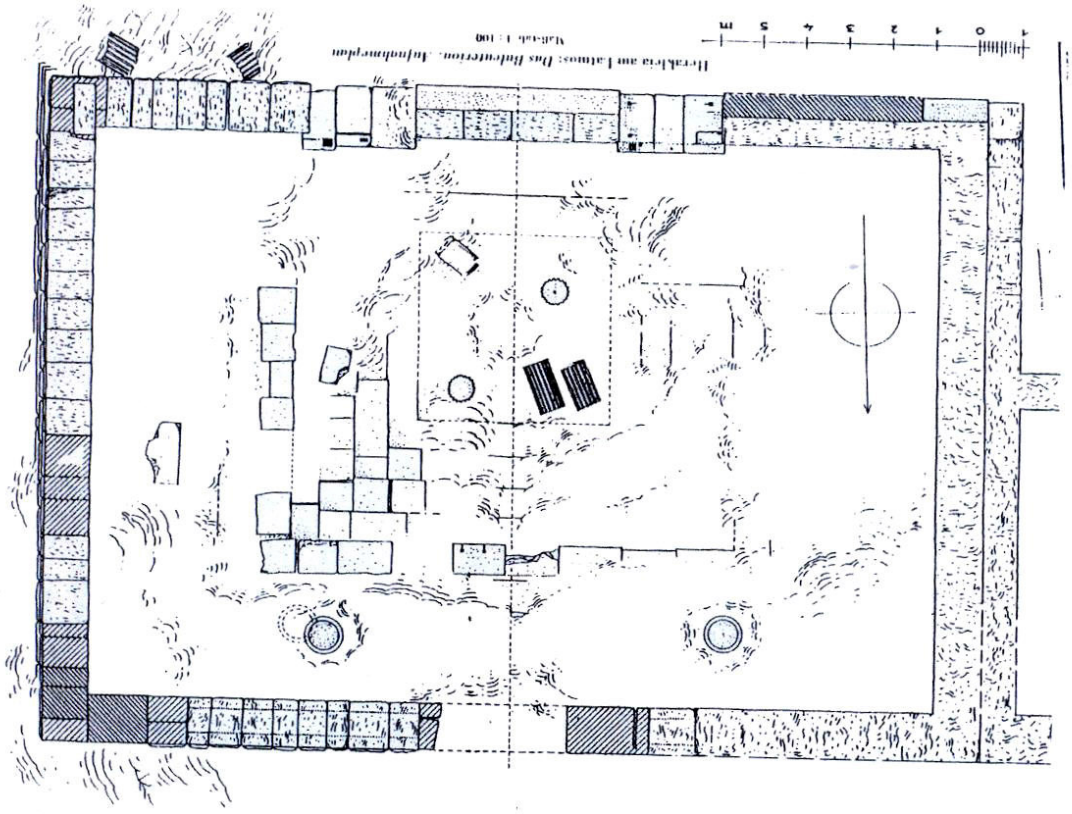

Şekil Ek.20 Herakleia *bouleuterion* rölöve planı (Wulzinger, 1941, taf. 27)

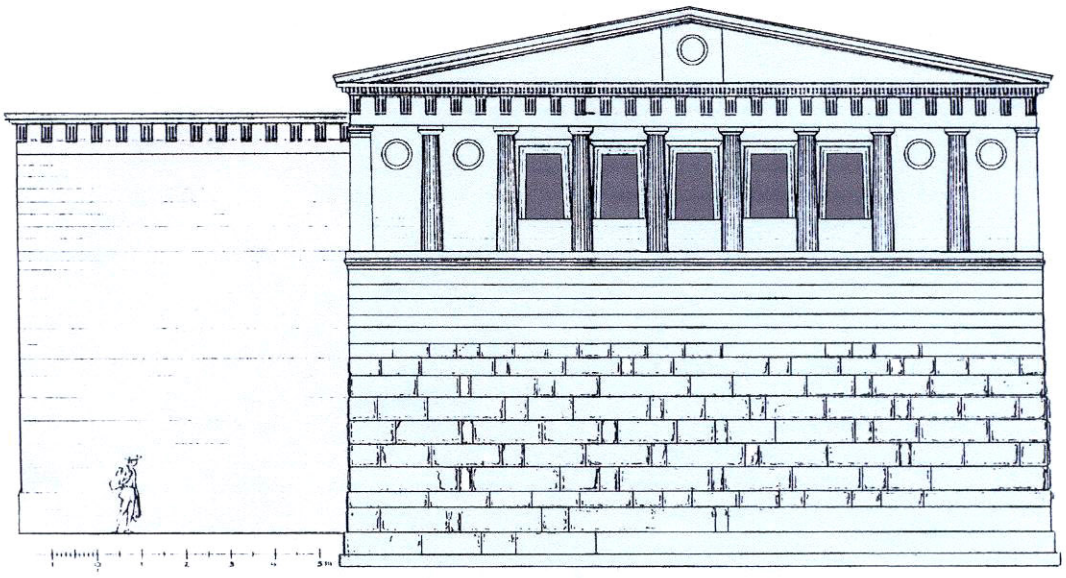

Sekil Ek.21 Herakleia *bouleuterion* cephesi (Wulzinger, 1941, taf. 28)

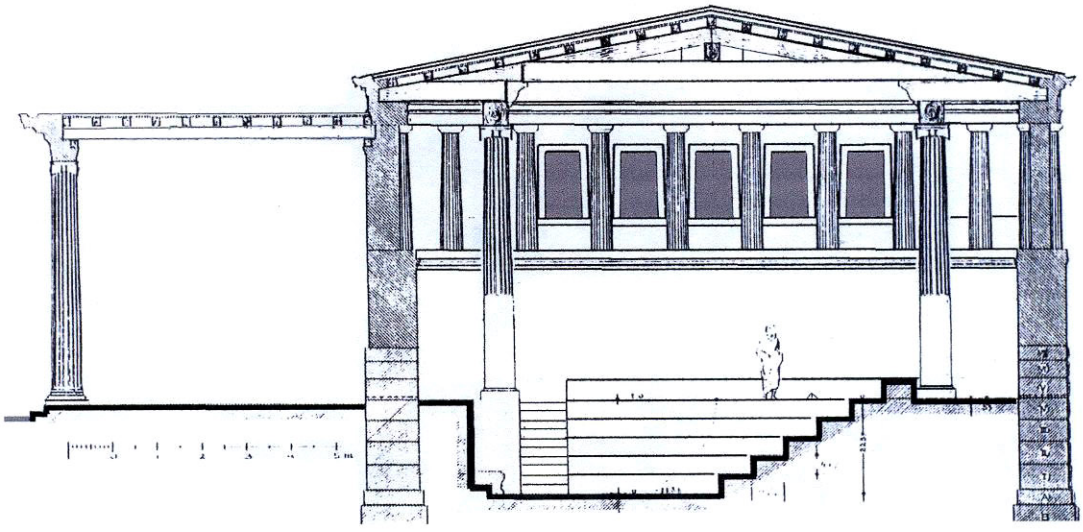

Şekil Ek.22 Herakleia *bouleuterion* kesiti (Wulzinger, 1941, taf. 29)

Şekil Ek.23 Atina yeni *bouleuterion* (Stoa Arşivi)

Şekil Ek.24 Atina *tholos* ve yeni *bouleuterion* (Stoa Arşivi)

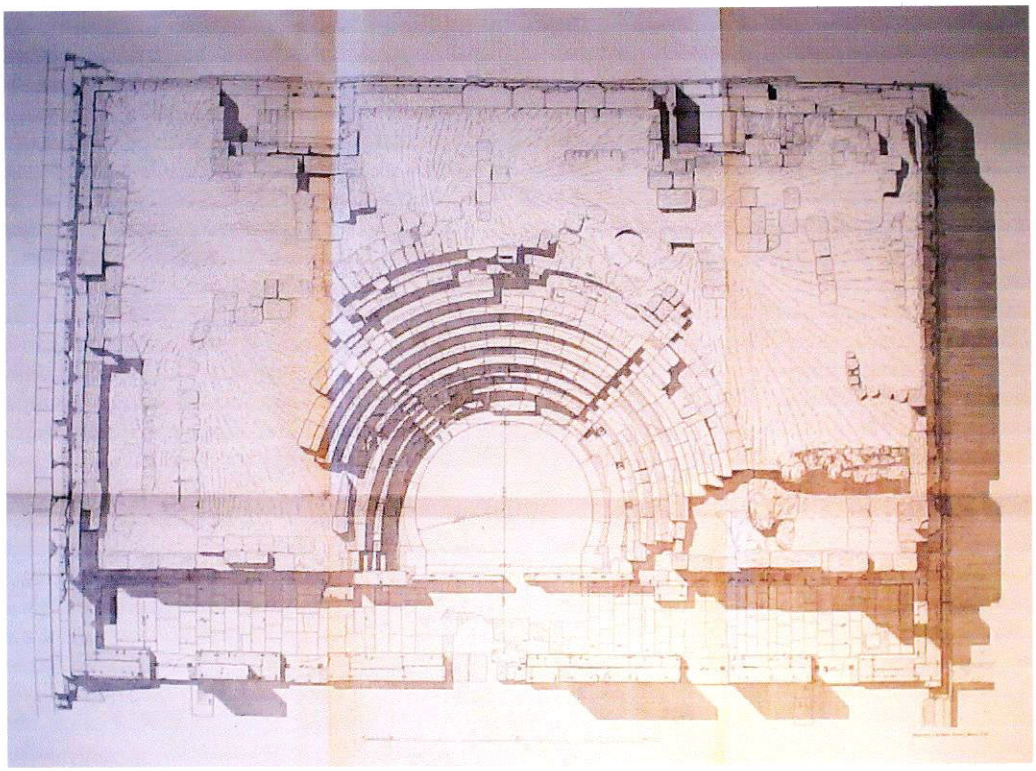

Şekil Ek.25 Miletos *bouleuterion* rölöve planı (Knackfuss, 1908, taf. I).

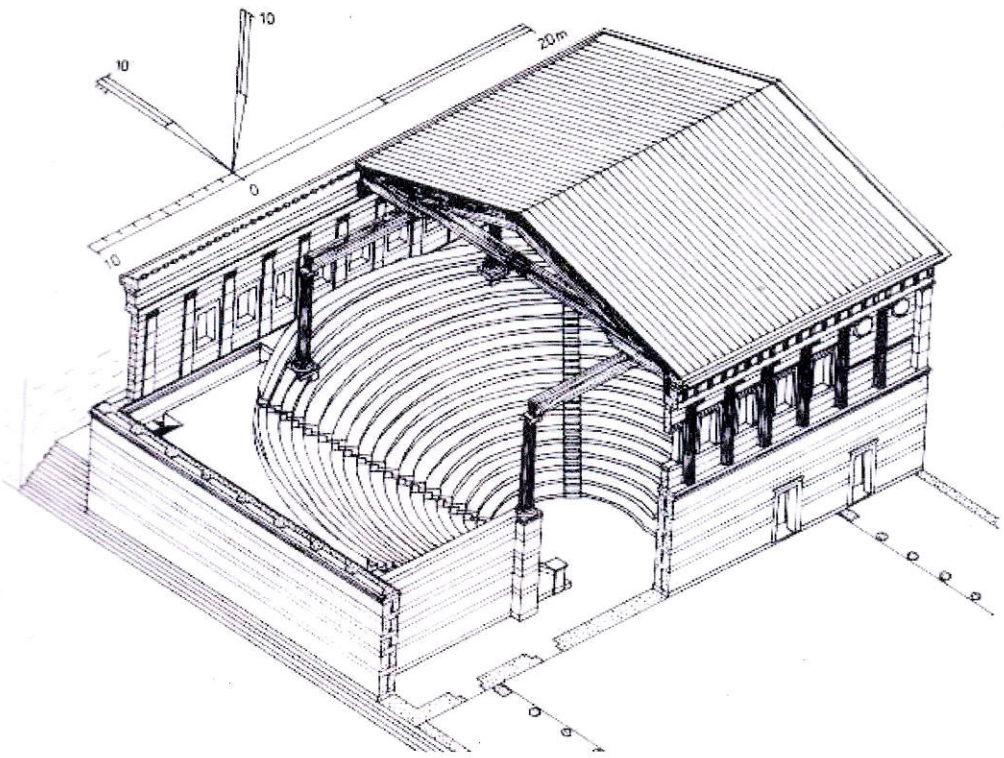

Şekil Ek.26 Miletos *bouleuterion* kesilmiş perspektifi (Coulton, 1988, fig. 51).

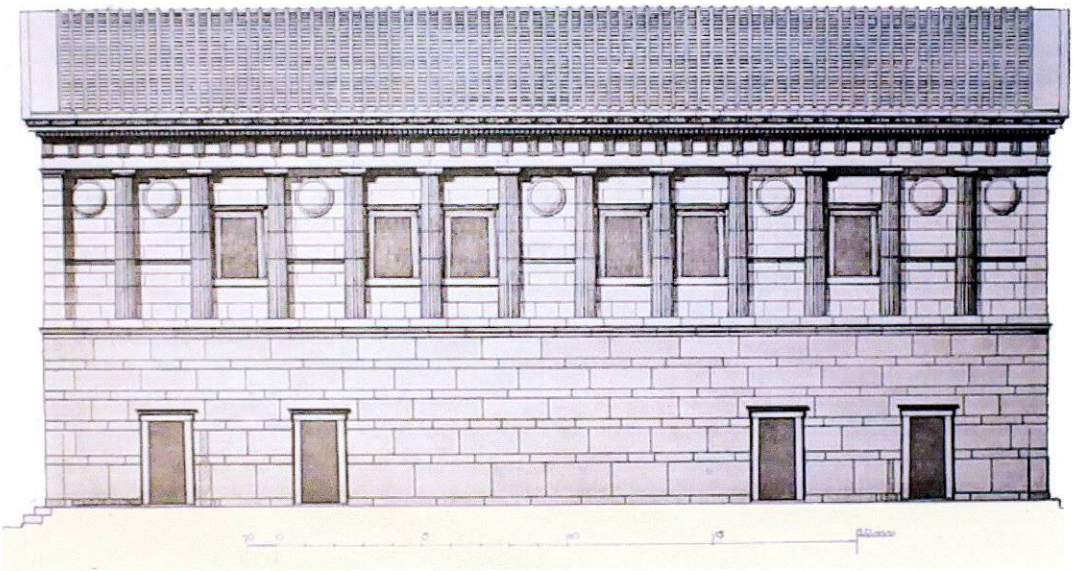

Şekil Ek.27 Miletos *bouleuterion* ön cephesi (Knackfuss, 1908, taf. VI).

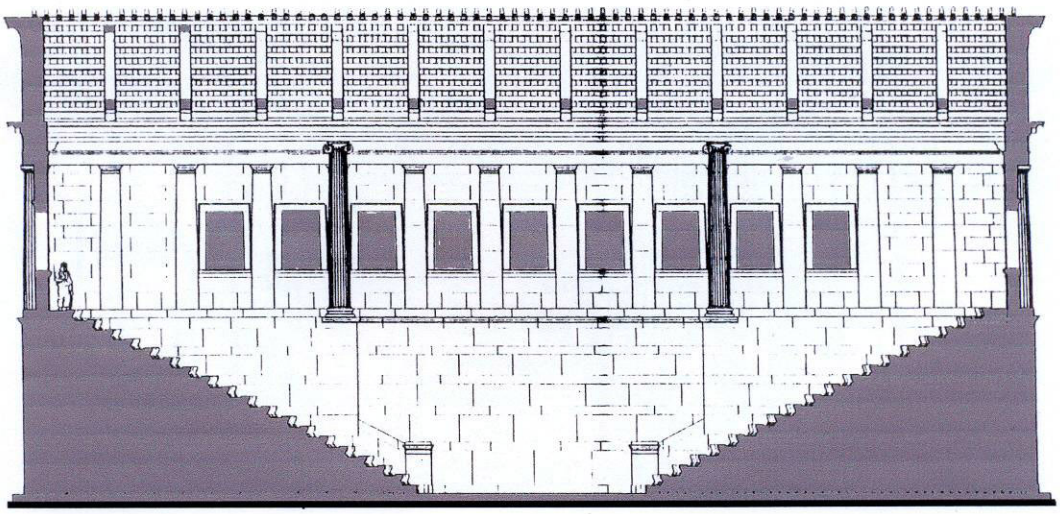

Şekil Ek.28 Miletos *bouleuterion* kesiti (Krischen, 1941, taf. 10).

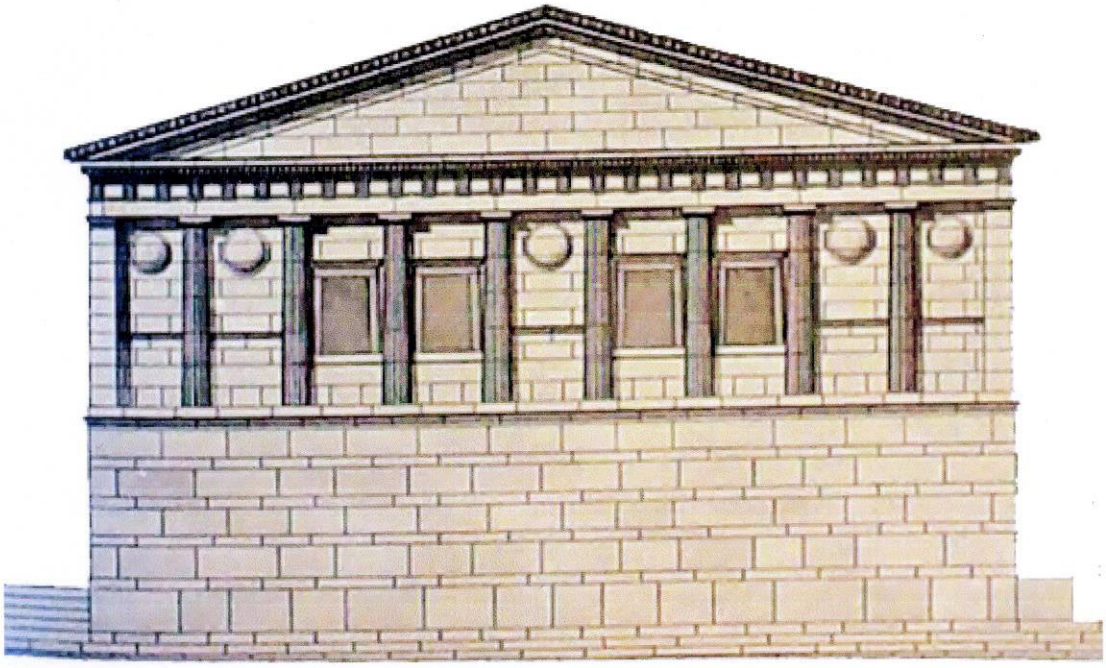

Şekil Ek.29 Miletos *bouleuterion* yan cephesi (Knackfuss, 1908, taf. Vb).

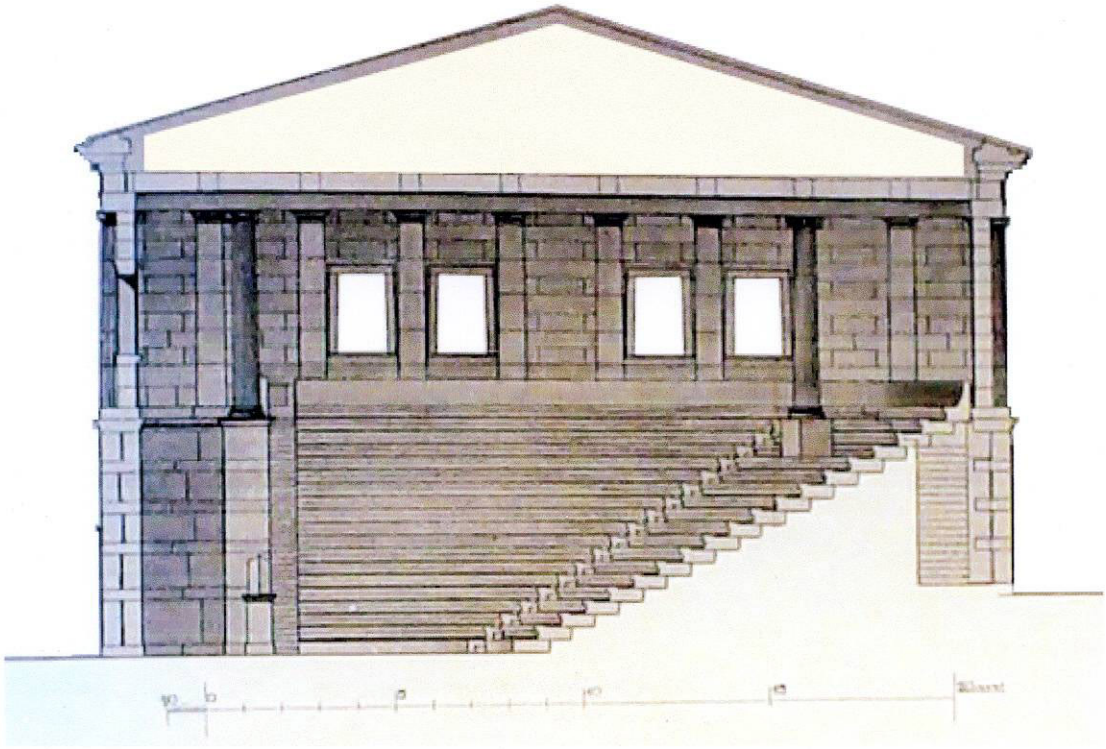

Şekil Ek.30 .Miletos *bouleuterion* kesiti (Knackfuss, 1908, taf. V).

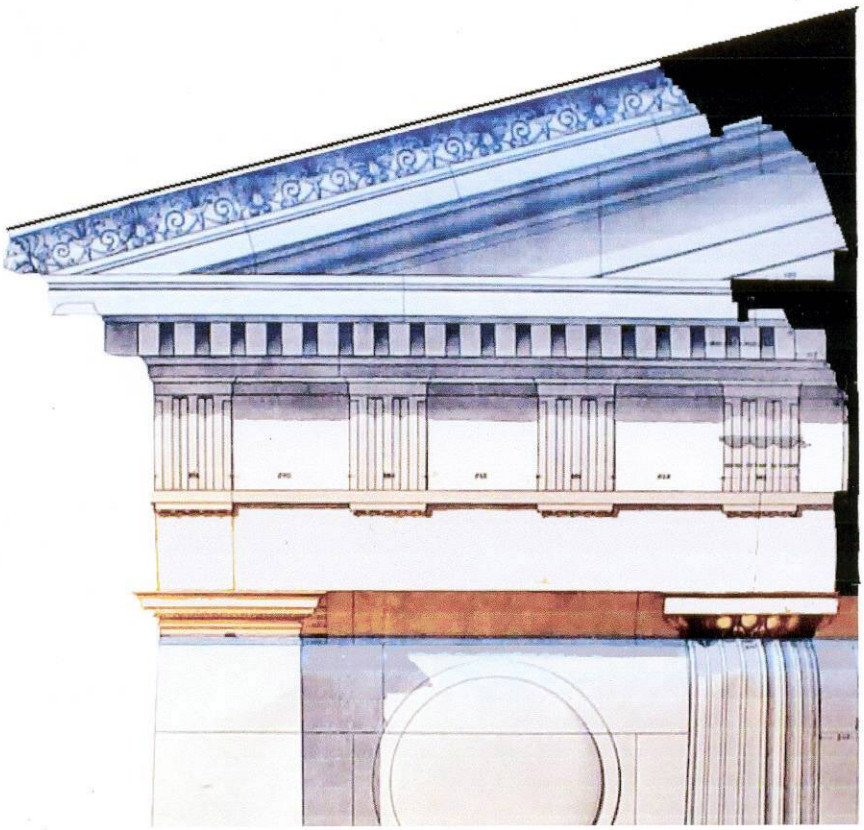

Şekil Ek.31 Miletos *bouleuterion* üst yapısı (Knackfuss, 1908, taf. VIII).

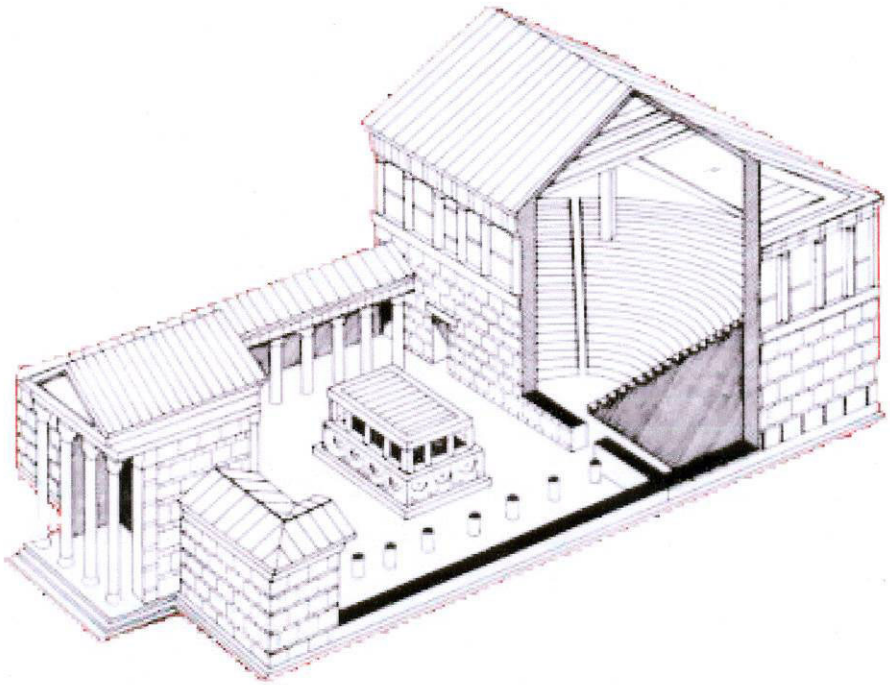

Şekil Ek.32 Miletos *bouleuterion* perspektifi (Artehistoria)

Şekil Ek.33 Miletos *bouleuterion* (G. Bell, 1907)

Şekil Ek.34 Miletos *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.35 Miletos *bouleuterion* sanal modeli (FHW Arşivi)

Şekil Ek.36 Miletos *bouleuterion* üst yapı sanal modeli. Yazıtta Antiokhos Epiphanes'in adı geçmektedir. (FHW Arşivi)

Sekil Ek.37 Alabanda *bouleuterion* (G. Bell, 1907)

Şekil Ek.38 Alabanda *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.39 Arykanda *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.40 Arykanda *bouleuterion* sondaj kazısı (Öz, 2004)

Şekil Ek.41 Teos *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.42 Troia *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.43 *Agora*'dan Iasos *bouleuterionu* (Öz, 2004)

Şekil Ek.44 Iasos *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.45 Stratonikeia *bouleuterionu* ön görünüş (Öz, 2004)

Şekil Ek.46 Stratonikeia *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.47 Aizanoi *bouleuterion* (Öz, 2002)

Şekil Ek.48 Nysa *bouleuterion* (Öz, 2004)

Sekil Ek.49 Termessos *bouleuterion* ön cephesi (Öz, 2004)

Şekil Ek.50 Termessos *bouleuterion* içten görünüm (Öz, 2004)

Şekil Ek.51 Kazılar sırasında Knidos *bouleuterionu* (Mellink, 1968, fig. 19)

Şekil Ek.52 Knidos *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.53 Ariassos *bouleuterionu* ve arkada Çubukbeli Geçidi (Öz, 2004)

Şekil Ek.54 Ariassos *bouleuterionu* oturma sıraları (Öz, 2004)

Şekil Ek.55 Ephesos *bouleuterion / odeionu* (Öz, 2004)

Şekil Ek.56 Aphrodisias *bouleuterion / odeionu* (B. Royalty, 2001)

Şekil Ek.57 Pergamon Diodoros Pasparos *odeionu* (Öz, 2004)

Şekil Ek.58 Pergamon *gymnasion odeionu* (Öz, 2004)

Şekil Ek.59 Patara *bouleuterion* sanal tamamlama modeli (Grosche, 2004)

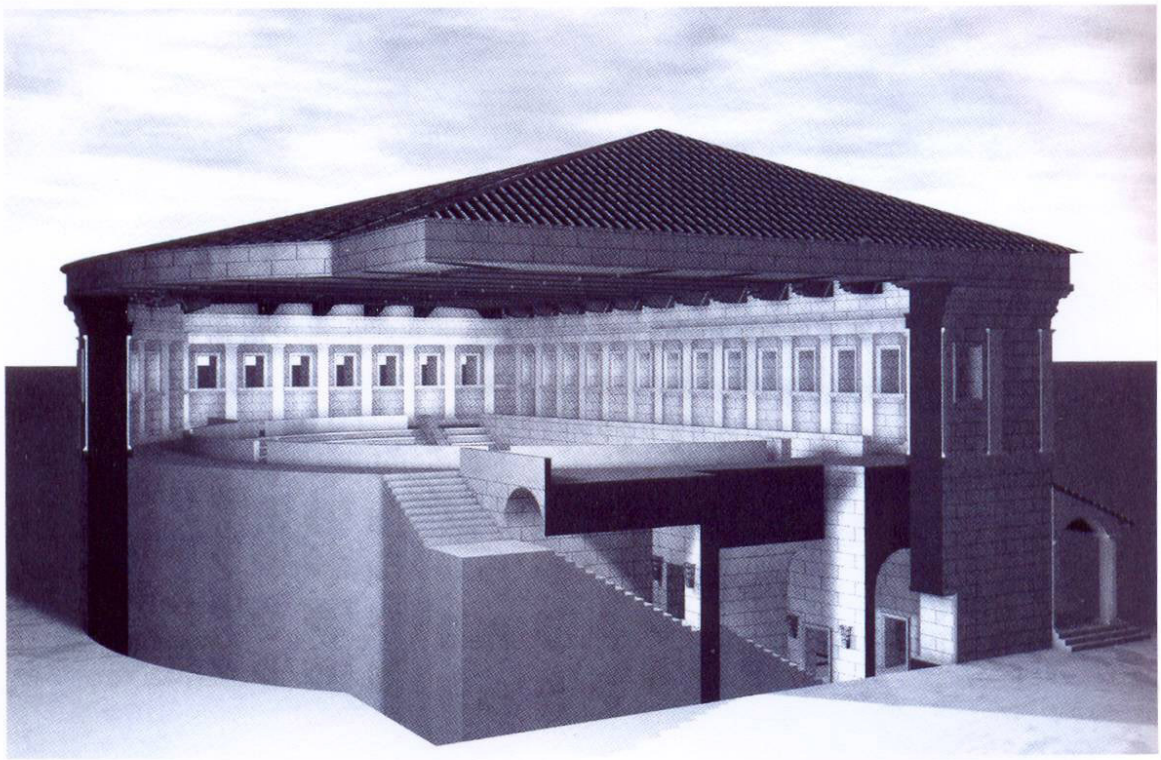

Şekil Ek.60 Patara *bouleuterion* sanal modeli (Grosche, 2004)

Şekil Ek.61 Patara *bouleuterion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.62 Aspendos *bouleuterion / odeionu* (Öz, 2004)

Şekil Ek.63 Lyrbe Seleukeia *bouleuterion / odeionu* (Öz, 2004)

Şekil Ek.64 Lyrbe Seleukeia *agora*'sından *bouleuterion / odeion* (Öz, 2004)

Şekil Ek.65 Sillyon, *odeion* ve tiyatronun bir zamanlar bulunduğu yer (Öz, 2004)

Şekil Ek.66 Sillyon *odeion*'unun geride kalan *cavea* çemberi (Öz, 2004)

Şekil Ek.67 Roma Curia Julia (Öz, 2004)

Şekil Ek.68 Paestum (Poseidonia) *comitium* (Seindal 1999)

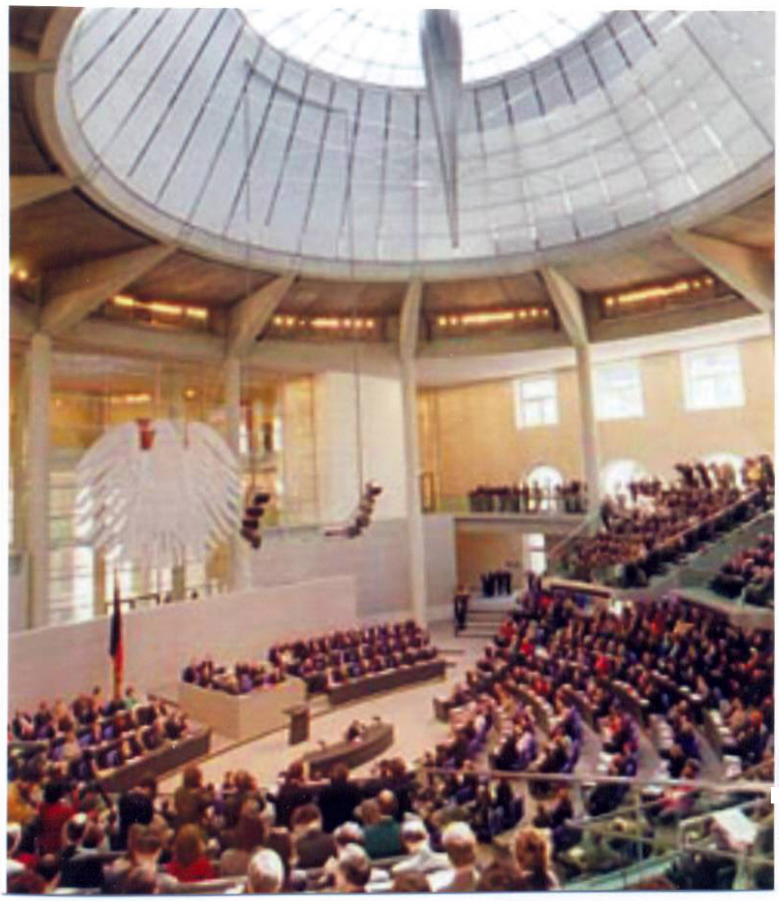

Şekil Ek.69 Berlin "Reichstag" Parlamento Binası (Parlamento Arşivi, 2001)

Şekil Ek.70 İskoçya "Holyrood" Parlamento Binası (Parlamento Arşivi, 2004)

Şekil Ek.71 Metropolis *bouleuterion* genel görünüm (Öz, 2004)

Şekil Ek.72 Metropolis *bouleuterion* güneyden görünüm (Öz, 2004)

Şekil Ek.73 Metropolis *bouleuterion* kuzeyden görünüm (Öz, 2004)

Şekil Ek.74 *Orkhestra* ve oturma sıraları (Öz, 2004)

Şekil Ek.75 Metropolis *bouleuterion* güneybatıdan görünüm (Öz, 2004)

Şekil Ek.76 Metropolis *bouleuterion* doğudan görünüm (Öz, 2004)

Şekil Ek.77 1998 yılı *bouleuterion* kazıları (Öz, 1998)

Şekil Ek.78 Dikdörtgen sunağın bulunması (Öz, 1998)

Şekil Ek.79 1998 yılı *bouleuterion* kazılarında sunak ve heykellerin ortaya çıkarılması (Öz, 1998)

Şekil Ek.80 Sunakların özgün yerlerine yerleştirilmesi (Öz, 1998)

Şekil Ek.81 Kazılarda bulunan seramikler (Öz, 2005)

Şekil Ek.82 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem seramikleri (Öz, 2005)

Şekil Ek.83 Kazılarda bulunan *amphora* parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.84 Kazılarda bulunan *amphora* parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.85 Kazılarda bulunan *amphora* ağız kenarı parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.86 Kazılarda bulunan seramik ağız kenarı parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.87 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem ağız kenarı parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.88 Kazılarda bulunan Roma ve Helenistik Dönem ağız kenarı parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.89 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem seramik kaidesi parçaları (Öz, 2005)

Şekil Ek.90 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem seramik kaidesi parçaları (Öz, 2005)

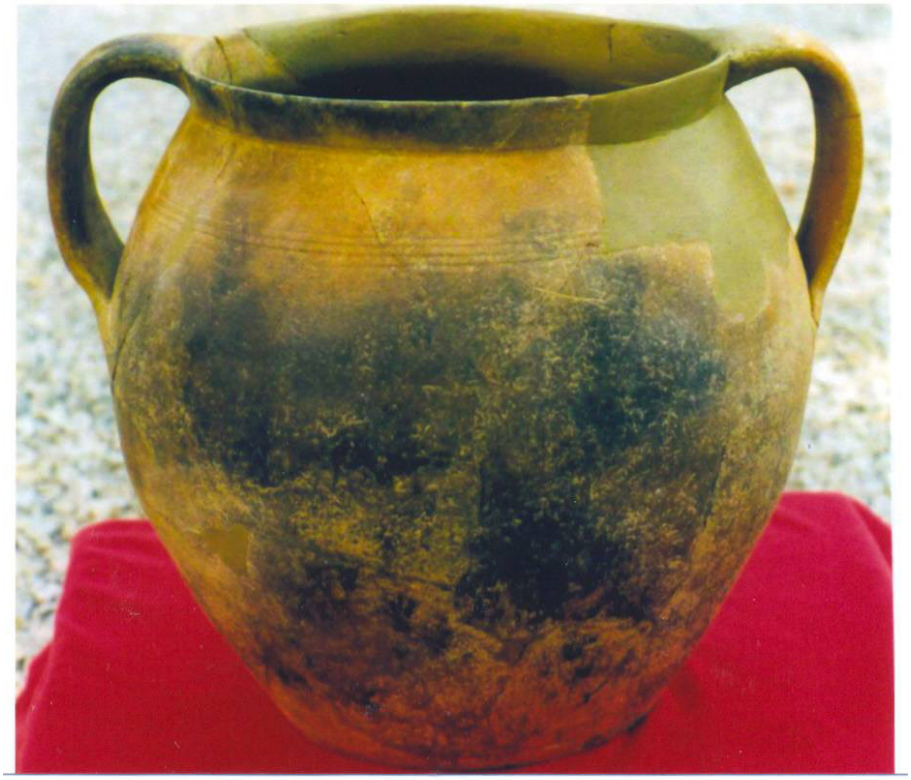

Şekil Ek.91 Kazılarda bulunan Bizans Dönemi pişmiş toprak çömlek (Öz, 1999)

Şekil Ek.92 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem'e ait kase (Öz, 1999)

Şekil Ek.93 Kazılarda bulunan Helenistik Dönem Efes tipi kandil (Öz, 1999)

Şekil Ek.94 Kazılarda bulunan Roma Dönemi "red on white" tipi kandil (Öz, 1999)

Şekil Ek.95 Güney *analemma* ve yan merdiven (Öz, 2004)

Şekil Ek.96 Kuzey *analemma* ve servis merdiveni (Öz, 2004)

Şekil Ek.97 Kuzey *analemma* blokları (Öz, 2004)

Şekil Ek.98 Kuzey *analemma* içten görünüm (Öz, 2004)

Şekil Ek.99 Üst oturma sıraları (Öz, 2004)

Şekil Ek.100 Profili hatalı işlenmiş ve bu yüzden dolgu malzemesi olarak kullanılmış oturma sırası blokları (Öz, 2004)

Şekil Ek.101 Oturma sırası üzerinde yer belirleme işaretleri (BI) (Öz, 2004)

Şekil Ek.102 Oturma sırası üzerinde yer belirleme işaretleri (EI) (Öz, 2004)

Şekil Ek.103Aslan ayaklı bloğun önden görünüş (Öz, 2004)

Şekil Ek.104 Aslan ayaklı bloğun yandan görünüş (Öz, 2004)

Şekil Ek.105 Servis merdiveni yanındaki aslan ayaklı bloğun üstten görünüşü (Öz, 2004)

Şekil Ek.106 Servis merdiveni yanındaki aslan ayaklı bloğun önden görünüşü (Öz, 2004)

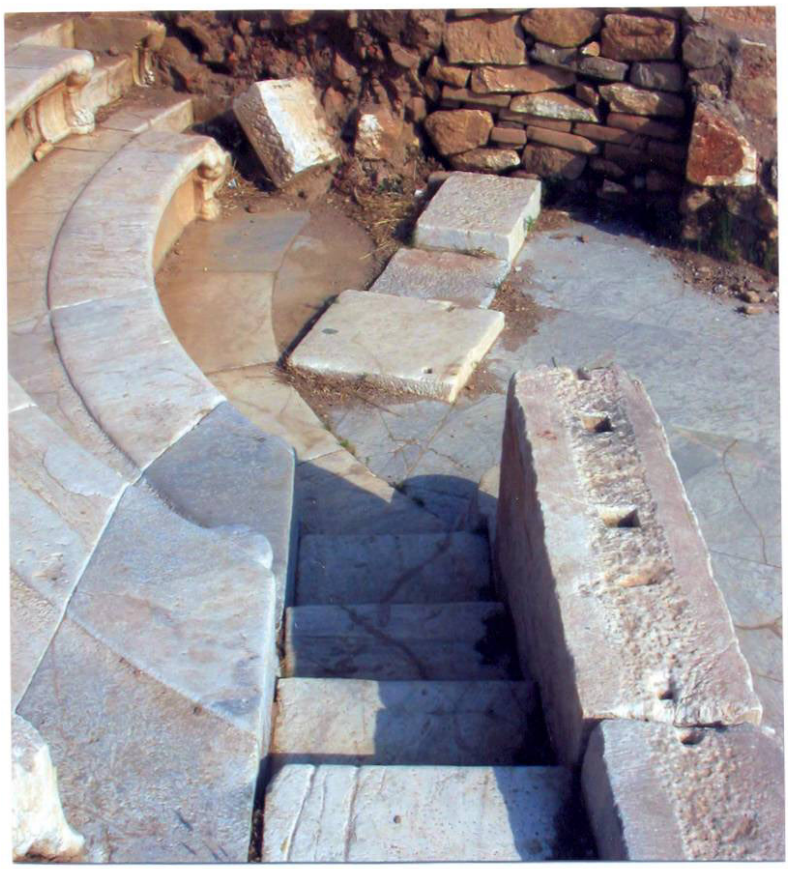

Şekil Ek.107 Oturma sıraları ve önündeki sunak yerleri (Öz, 2004)

Şekil Ek.108 Özgün konumda iç sütun kaidesi (Öz, 2004)

Şekil Ek.109 Bizans surlarının kapısı ve altındaki *bouleuterion bema*'sı (Öz, 2004)

Şekil Ek.110 *Bema*'ya çıkan üç basamaklı merdiven bloğu (Öz, 2004)

Şekil Ek.111 *Bouleuterion*'un güney duvarı ve Akropol Caddesi (Öz, 2004)

Şekil Ek.112 *Bouleuterion*'un kuzey duvarı (Öz, 2004)

Şekil Ek.113 *Bouleuterion*'un kuzeybatı duvarındaki Helenistik Dönem blokları (Öz, 2004)

Şekil Ek.114 *Bouleuterion*'un batı (arka) duvarındaki Roma Dönemi ekleri (Öz, 2004)

Şekil Ek.115 *Bouleuterion*'un batı (arka) duvarındaki Roma Dönemi blokları (Öz, 2004)

Şekil Ek.116 *Bouleuterion*'un güneybatı köşesinde, mermer parçalarıyla sıkıştırılmış altyapı dolgusu (Öz, 2004)

Şekil Ek.117 *Agora*'dan muhtemel *prytaneion* alanına bakış (Öz, 2004)

Şekil Ek.118 Devlet *Agorası*'nda bulunan onursal sütunlar (Öz, 2004)

Şekil Ek.119 Devlet *Agorası*'nı çevreleyen Helenistik duvar (Öz, 2004)

Şekil Ek.120 *Prytaneion*'dan (!) *bouleuterion*'a bakış (Öz, 2004)

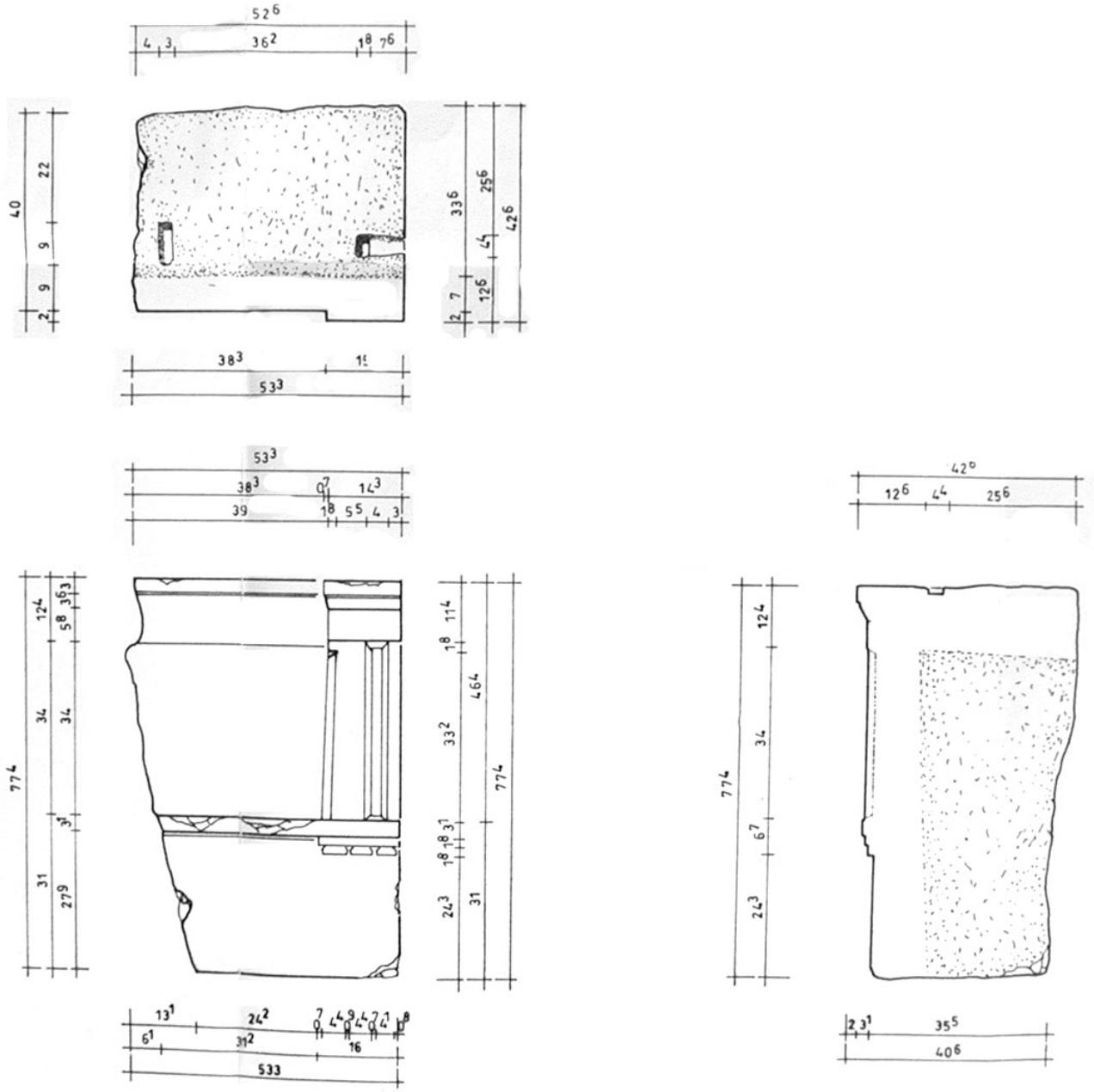

Şekil Ek.121 *Triglyphon* bloğu (ST 98-161). Ölçek: 1/10.

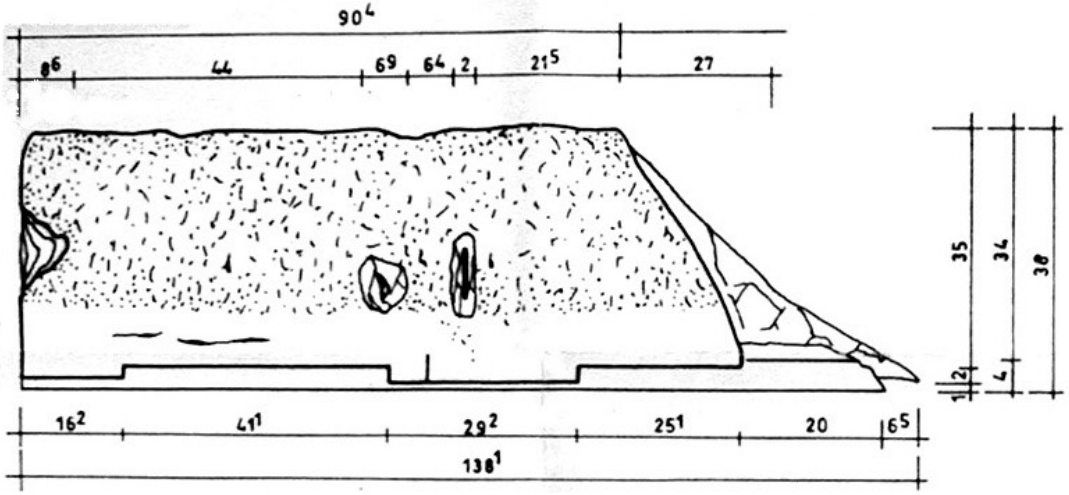

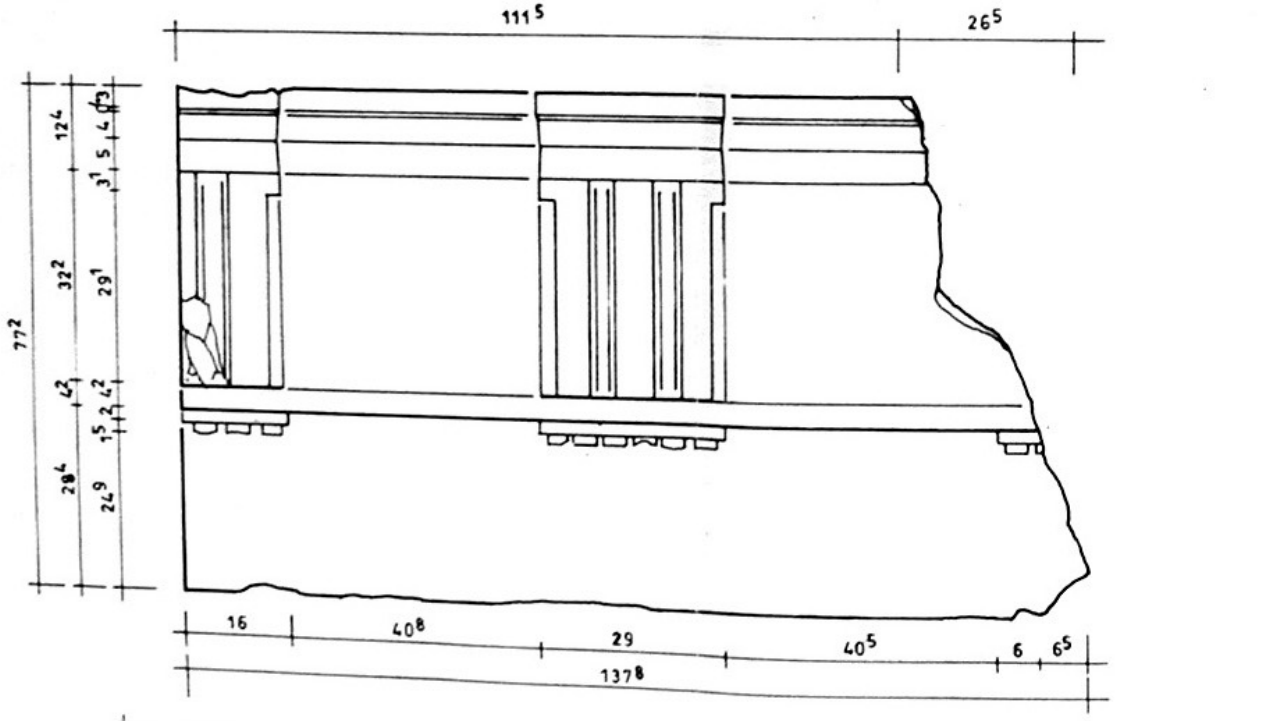

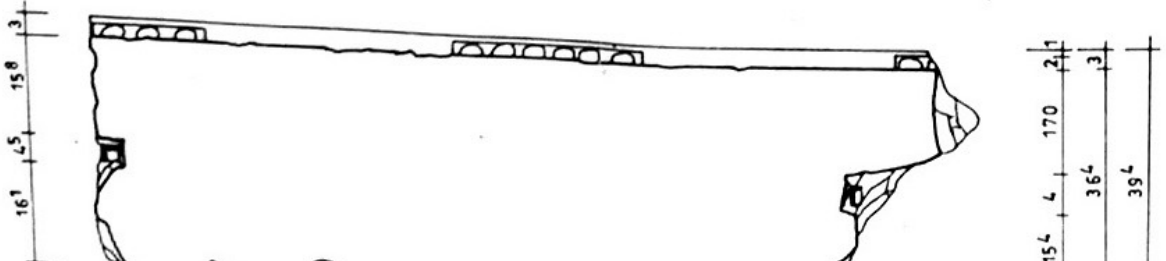

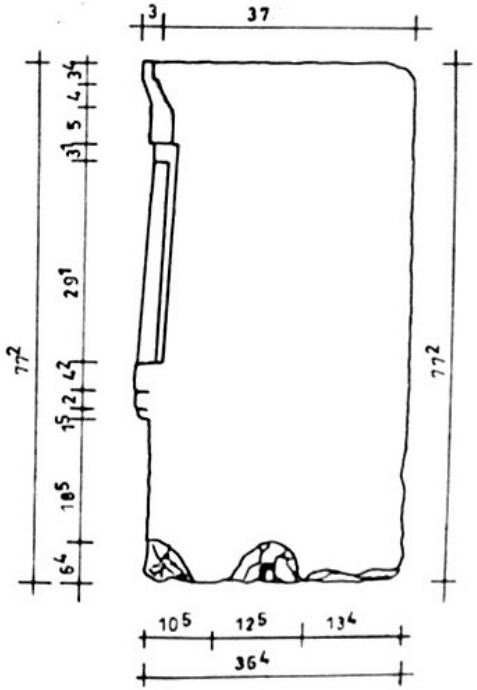

Metop-Triglif Bloğu
ST 98-266
Ölçek: 1/10

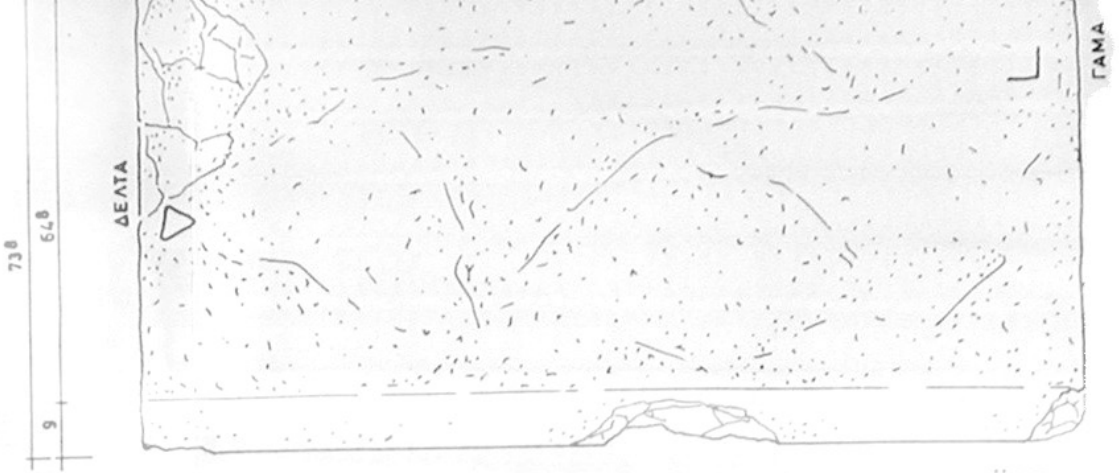

ÜST

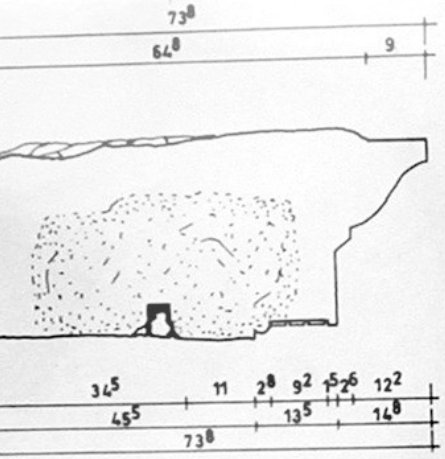

ÖN

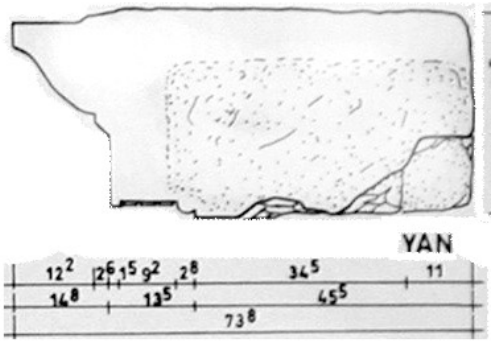

YAN

ALT

GEİSON - SİMA BLOĞU
BUL 03-01
Ölçek : 1/10
ÖZ '03

Şekil Ek.124 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, *agora*'dan görünüm (Öz, 2003)

Şekil Ek.125 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, Athena Caddesi'ndan görünüm (Öz, 2003)

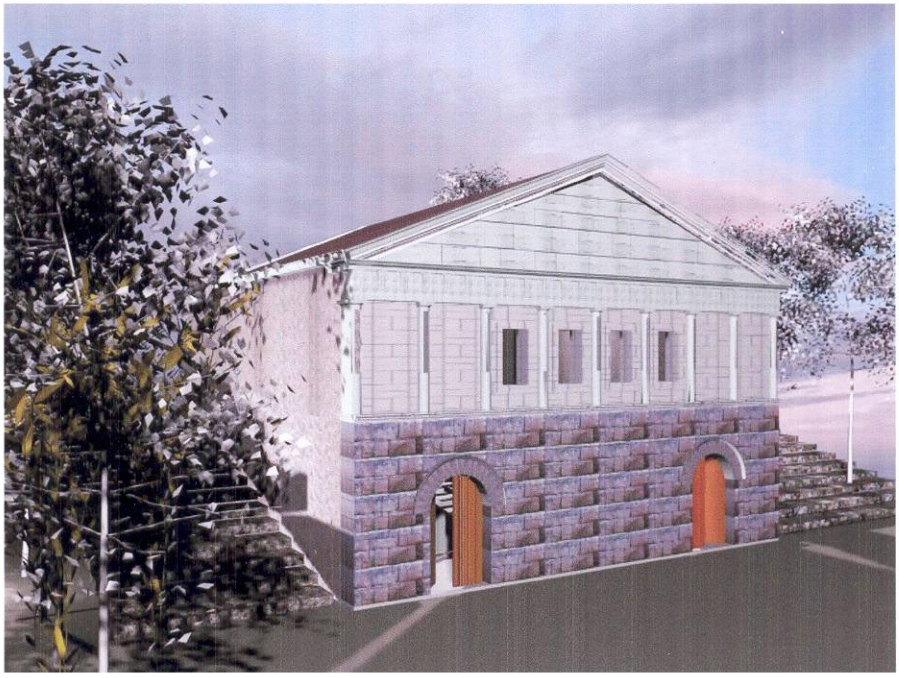

Şekil Ek.126 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, Akropol Caddesi'nden görünüm (Öz, 2005)

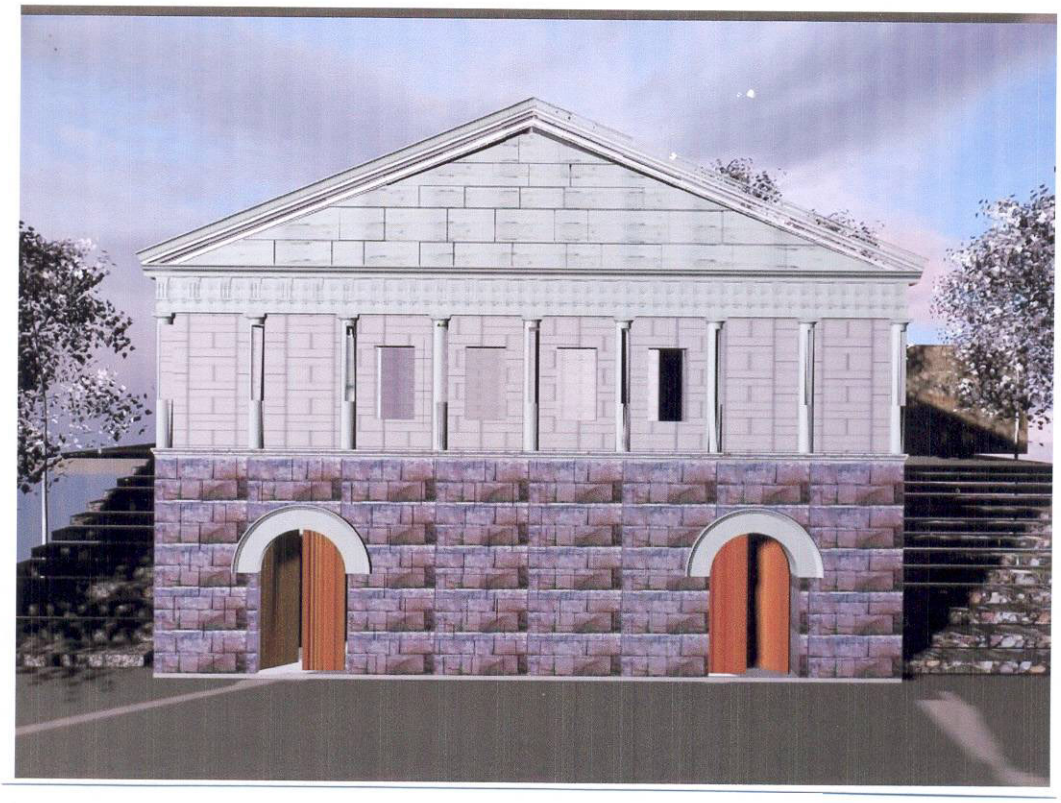

Sekil Ek.127 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, ön cephe (Öz, 2005)

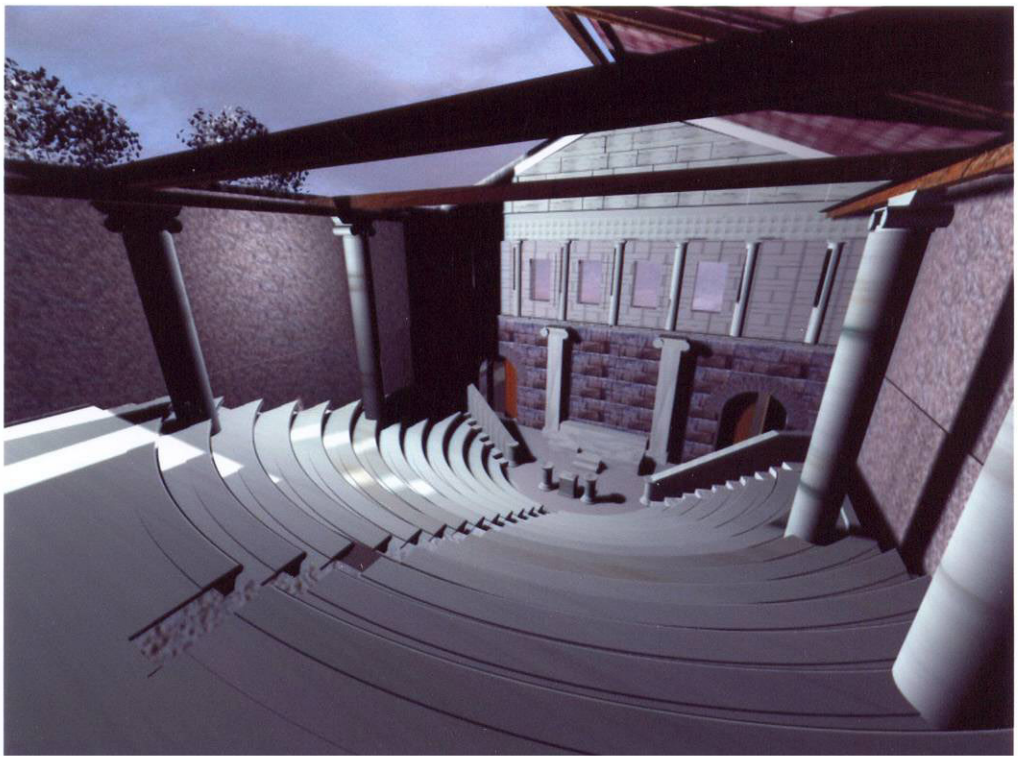

Şekil Ek.128 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, içten görünüm (Oz, 2005)

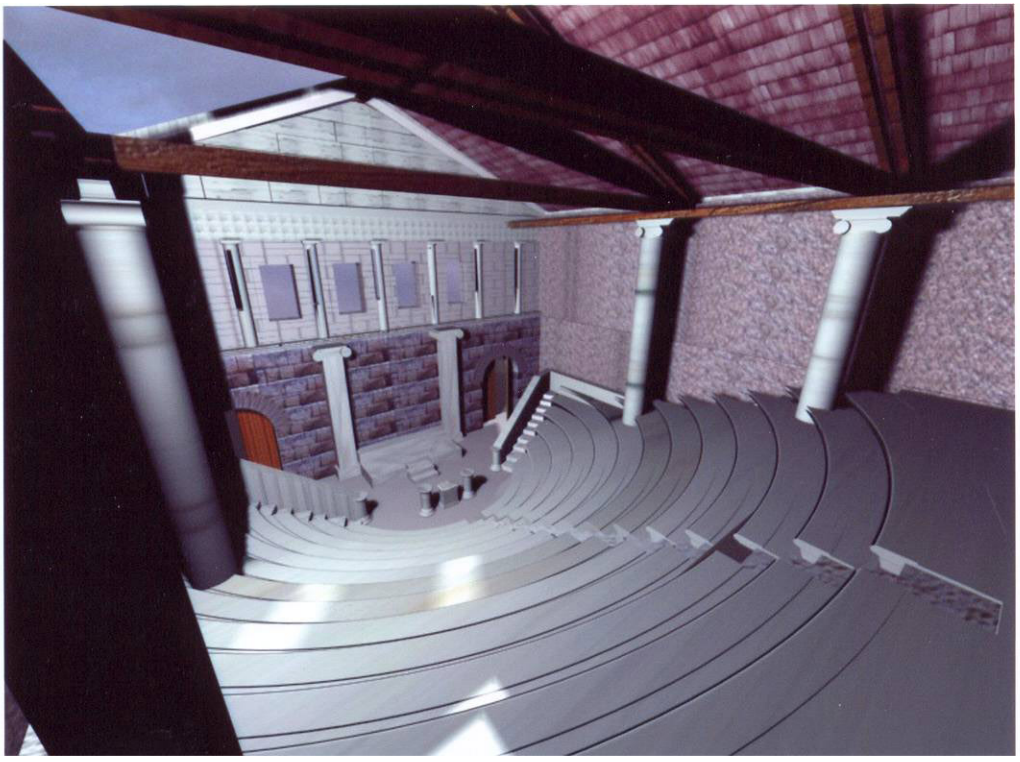

Şekil Ek.129 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, içten görünüm (Öz, 2005)

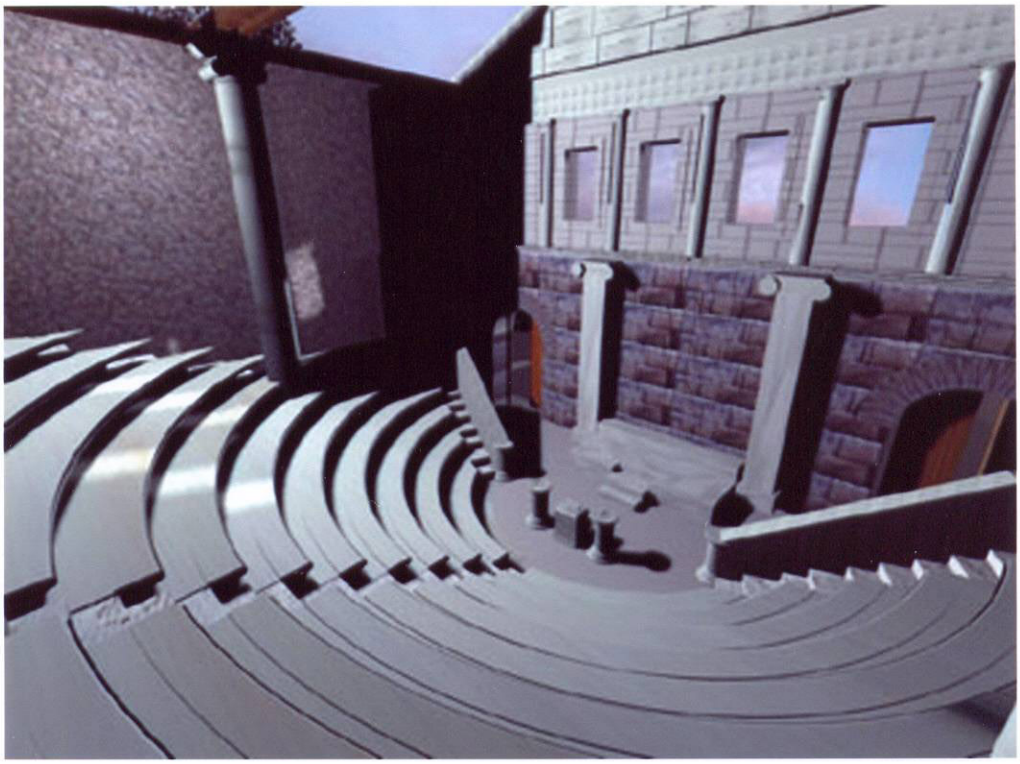

Şekil Ek.130 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, içten görünüm (Öz, 2005)

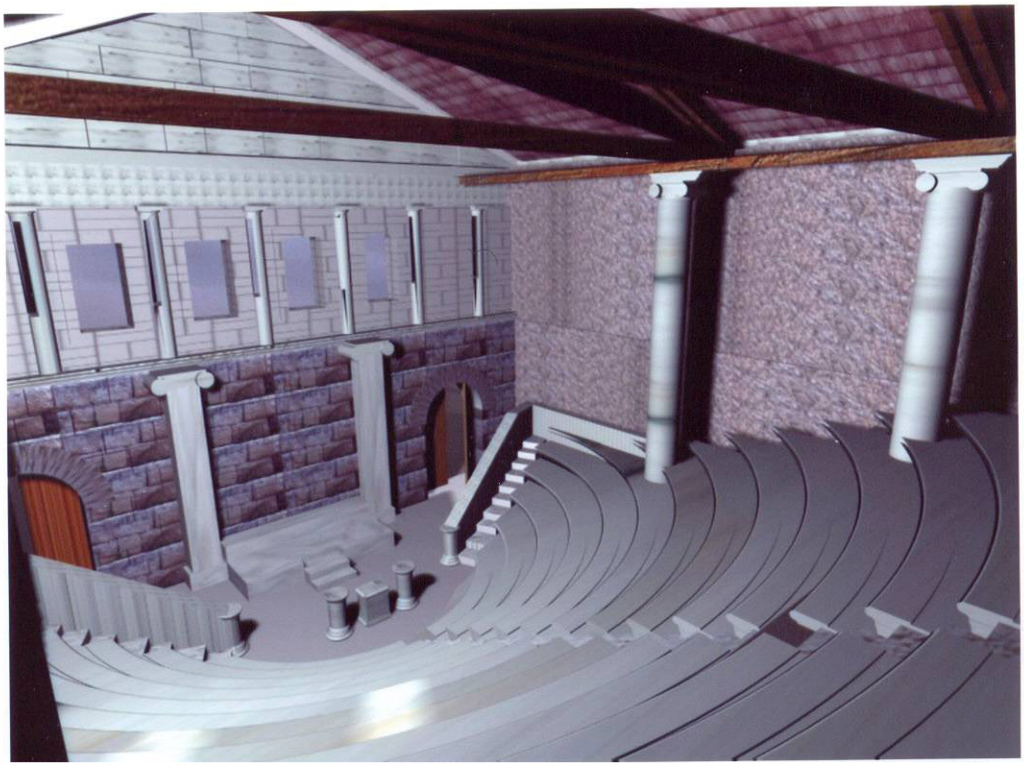

Şekil Ek.131 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, içten görünüm (Öz, 2005)

Şekil Ek.132 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, kuzey *parodos*'tan bakış (Öz, 2005)

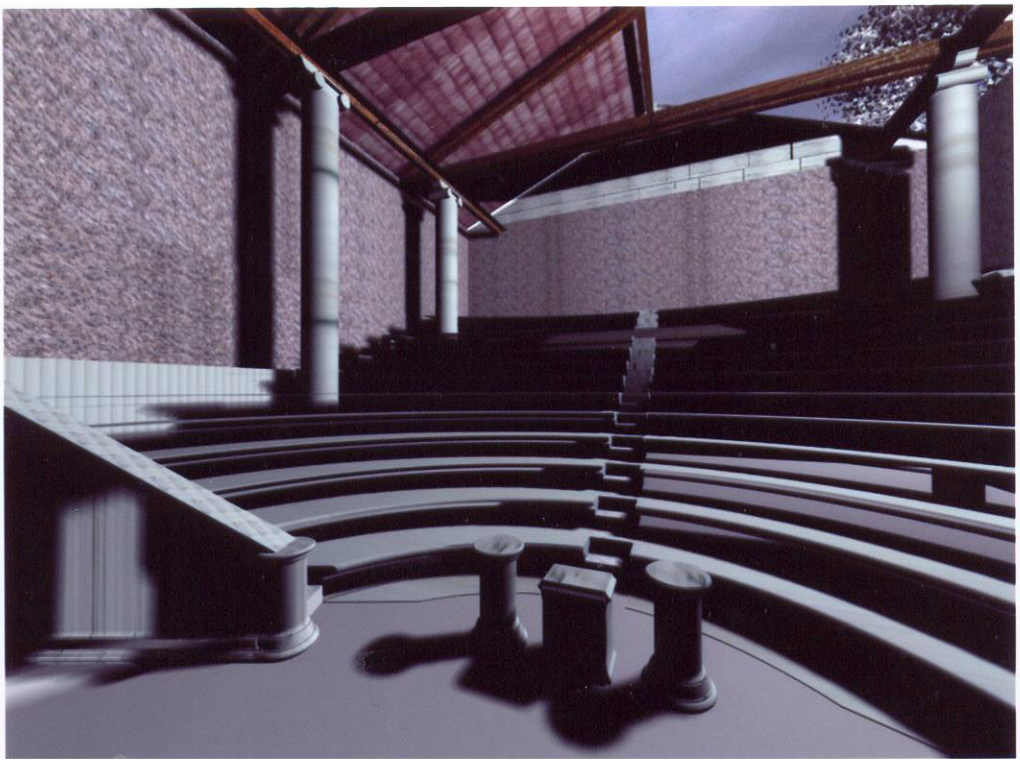

Şekil Ek.133 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, *orkhestra*, sunaklar ve oturma sıraları (Öz, 2005)

Şekil Ek.134 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, *bema* erken evre (Öz, 2003)

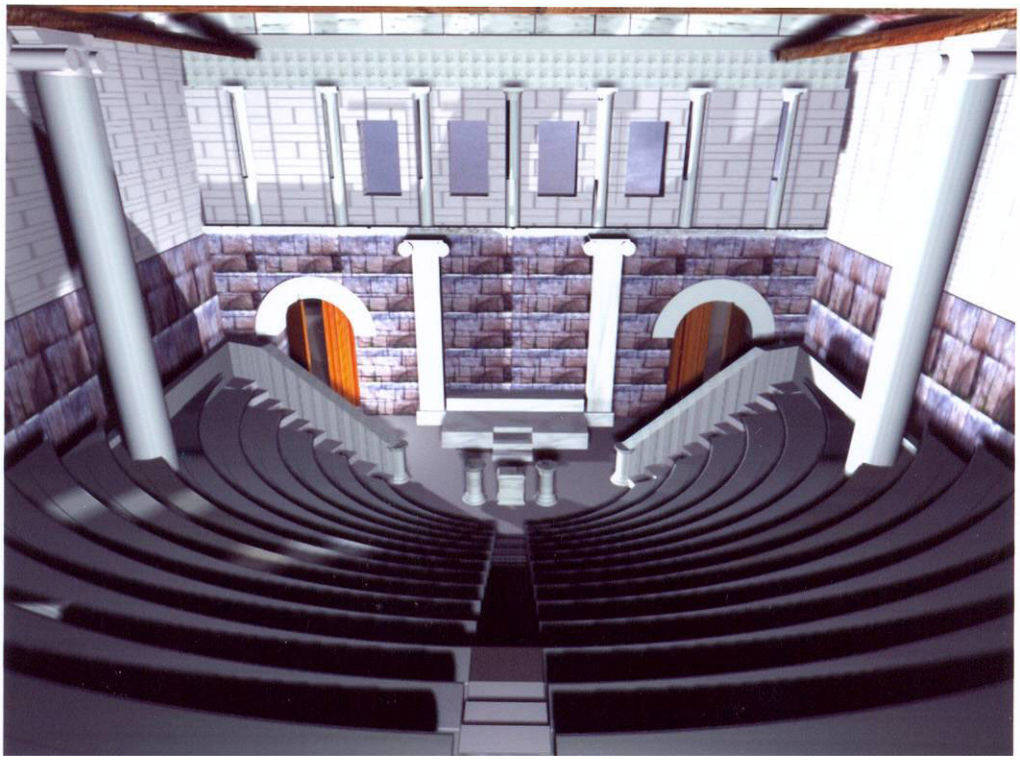

Şekil Ek.135 Metropolis *bouleuterion* sanal modeli, *bema* geç evre (Öz, 2005)

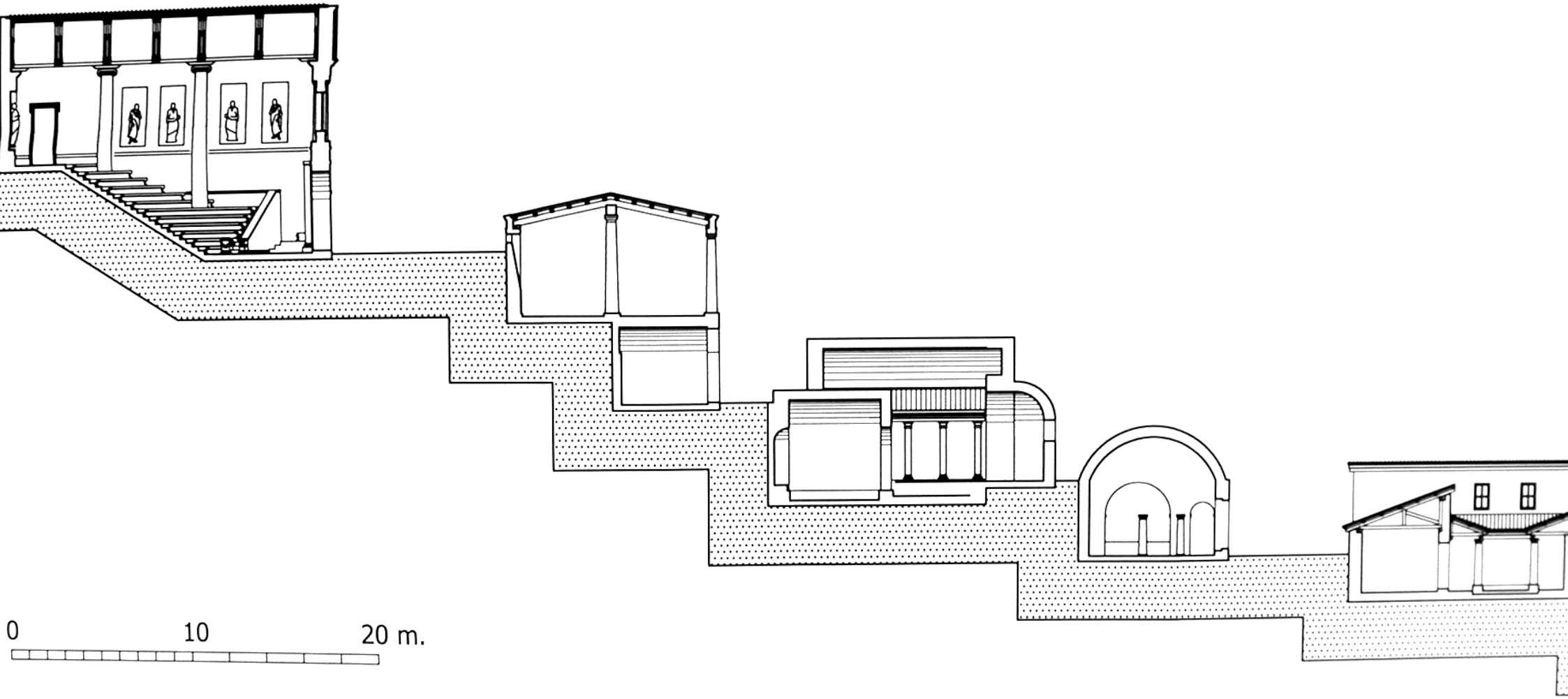

METROPOLIS KENT MERKEZI RESTITÜSYON KESITI

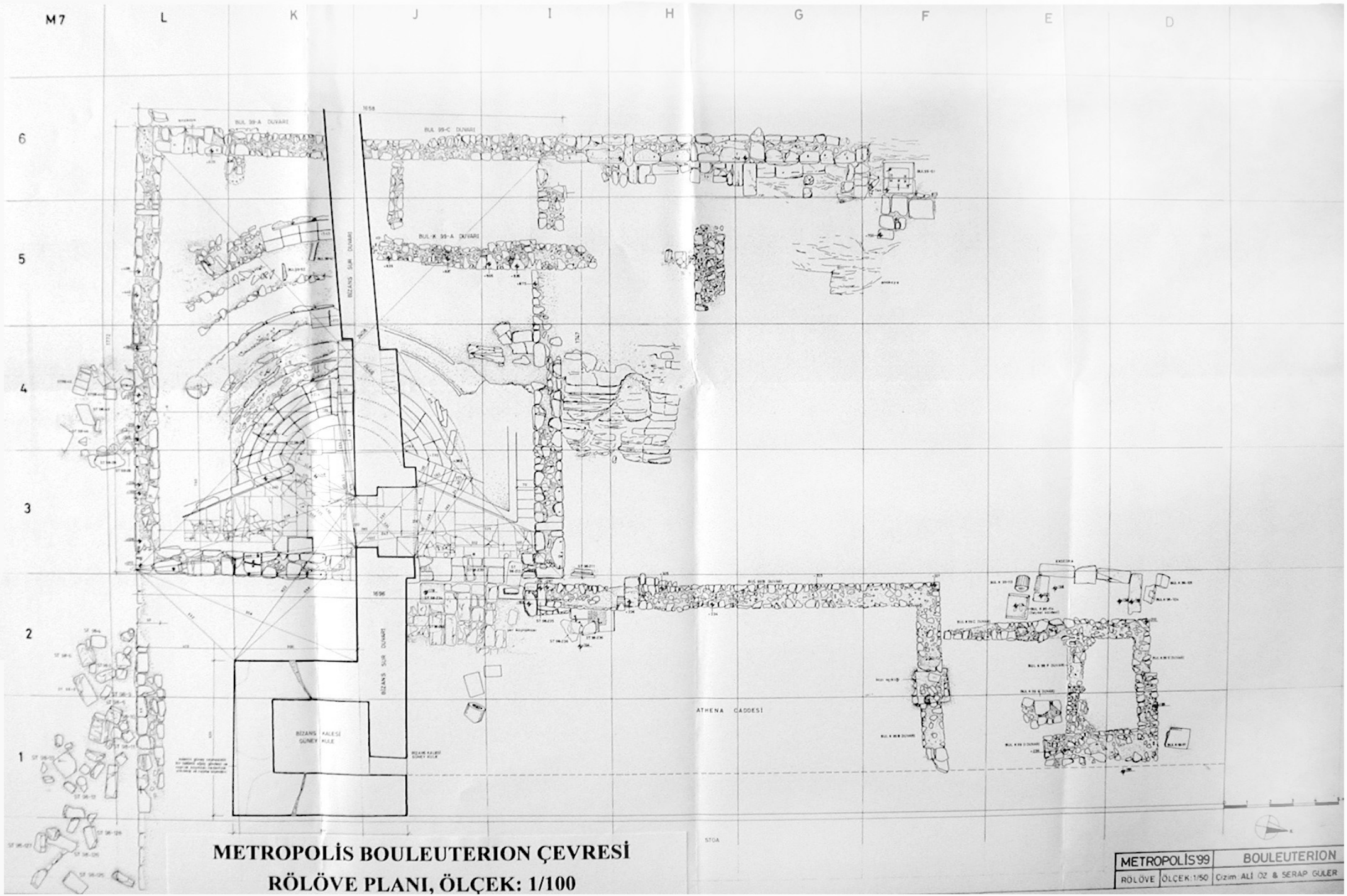

METROPOLİS BOULEUTERION ÇEVRESİ

RÖLÖVE PLANI, ÖLÇEK: 1/100

METROPOLIS *BOULEUTERION*

BUL 99 41
BUL 99 58
ST 98177
ST 98176
ST 98177
148
240
200
247
335
ST 98 212
ST 98233
178
ST 98234
163
ST 98235
ST 98245
639
637
665
676
394
337
104
162
28
270
274

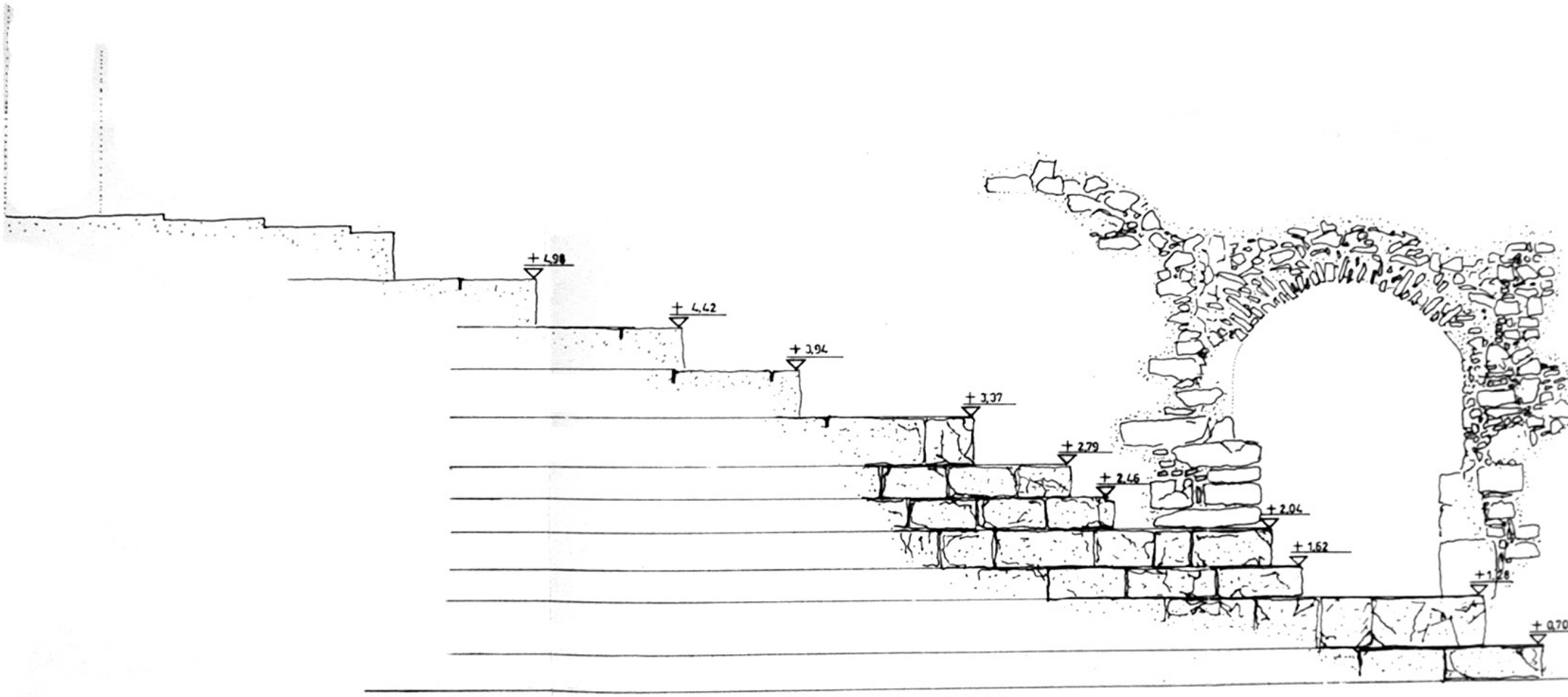

METROPOLIS BOULEUTERION
GÜNEY DUVAR GÖRÜNÜŞÜ ÖLÇEK: 1/50

l Ek.140 Metropolis *bouleuterion,* güney duvar görünüşü, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

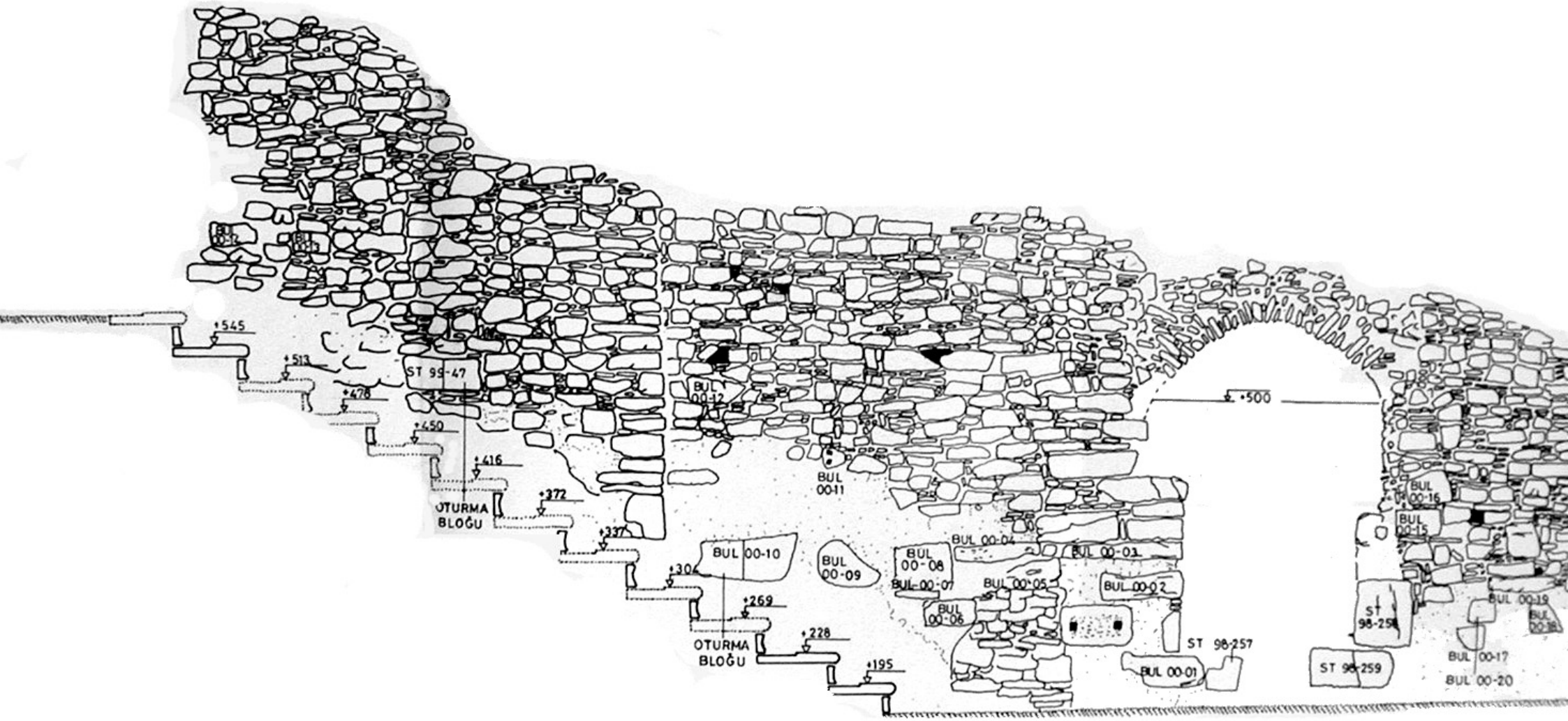

BOULEUTERION GÜNEY BÖLÜM
RÖLÖVE KESIT VE GÖRÜNÜŞ, ÖLÇEK: 1/50

GÜNEY GÖRÜNÜŞ

rion, güney bölüm rölöve kesiti ve görünüşü, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

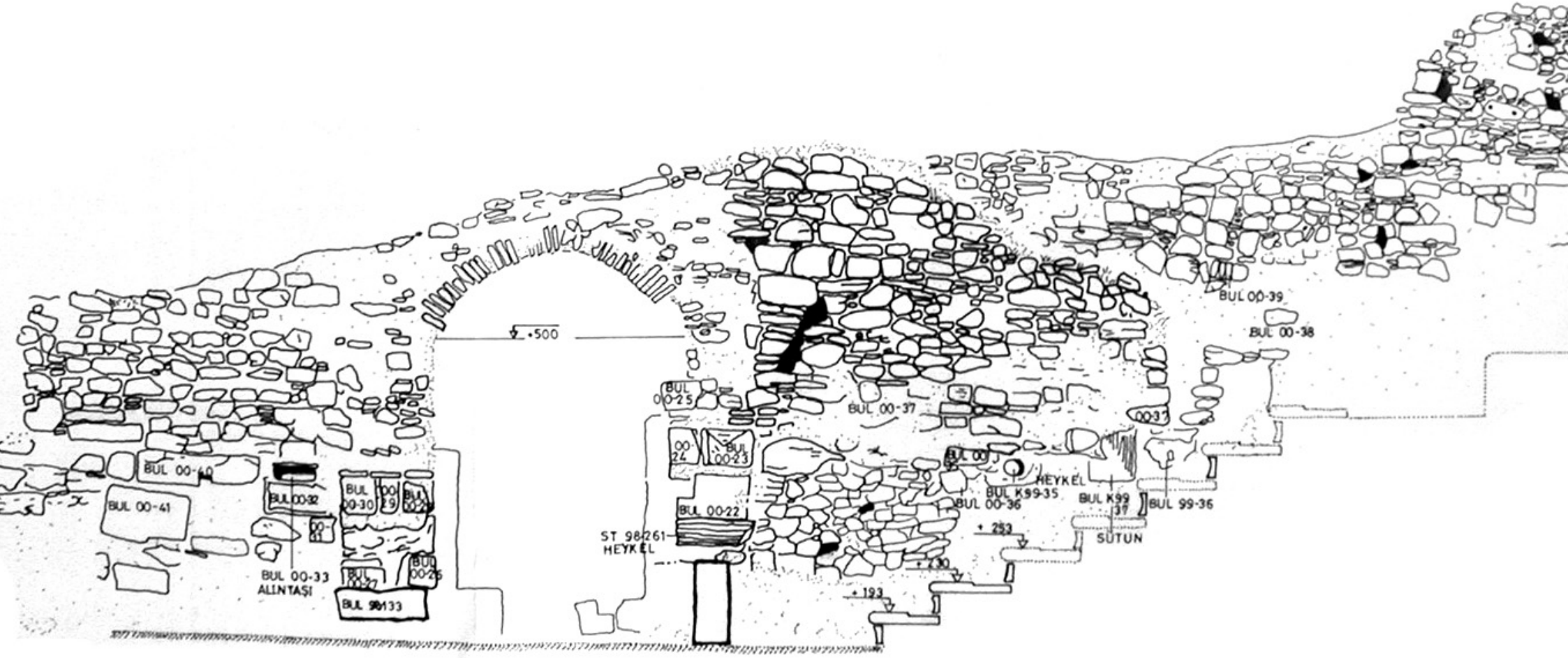

BOULEUTERION KUZEY BÖLÜM
RÖLÖVE KESIT VE GÖRÜNÜŞ, ÖLÇEK: 1/50

KUZEY GÖRÜNÜŞÜ Ö

Bouleuterion, kuzey bölüm rölöve kesiti ve görünüşü, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

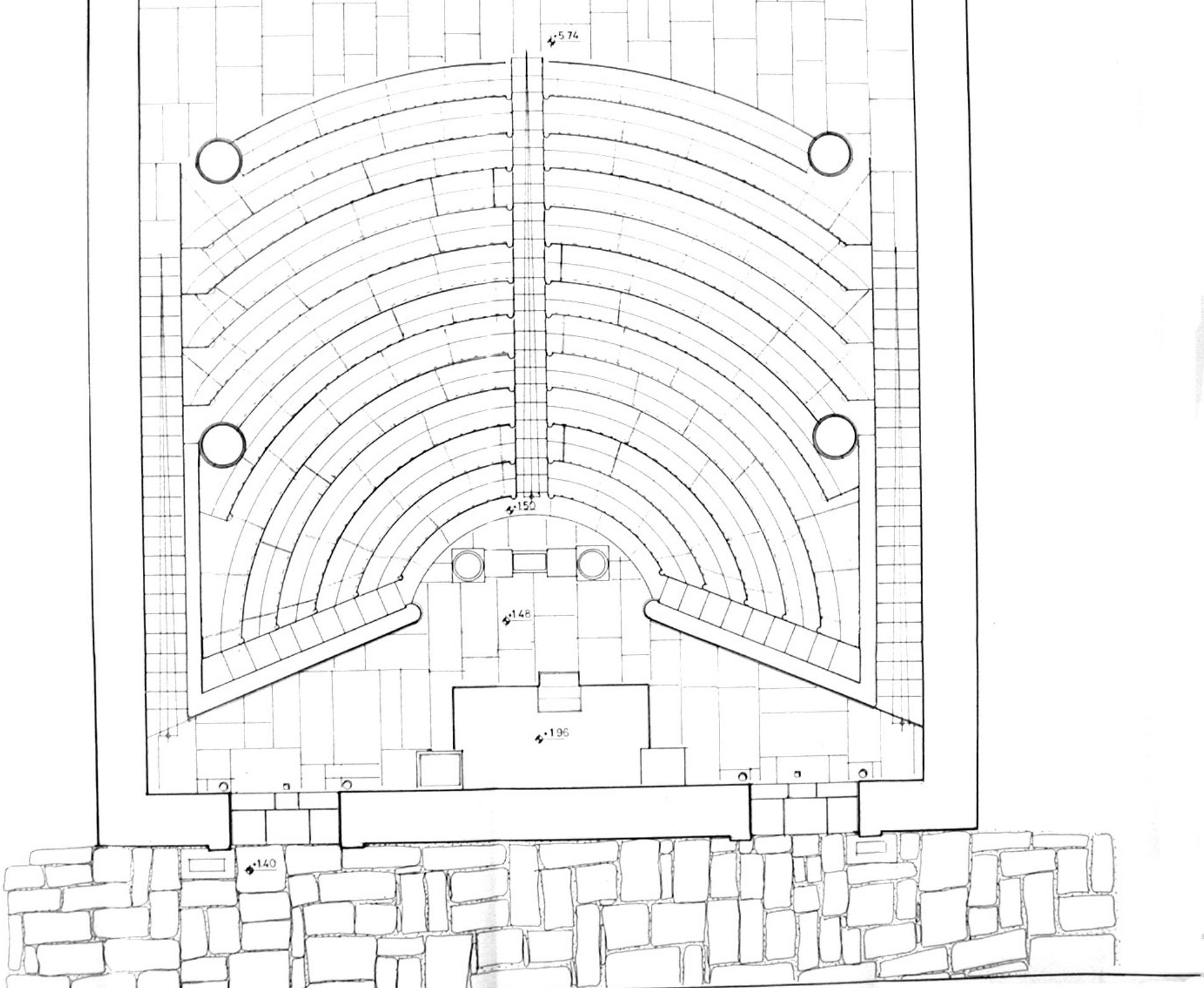
5.74
1.50
1.48
1.96
1.40

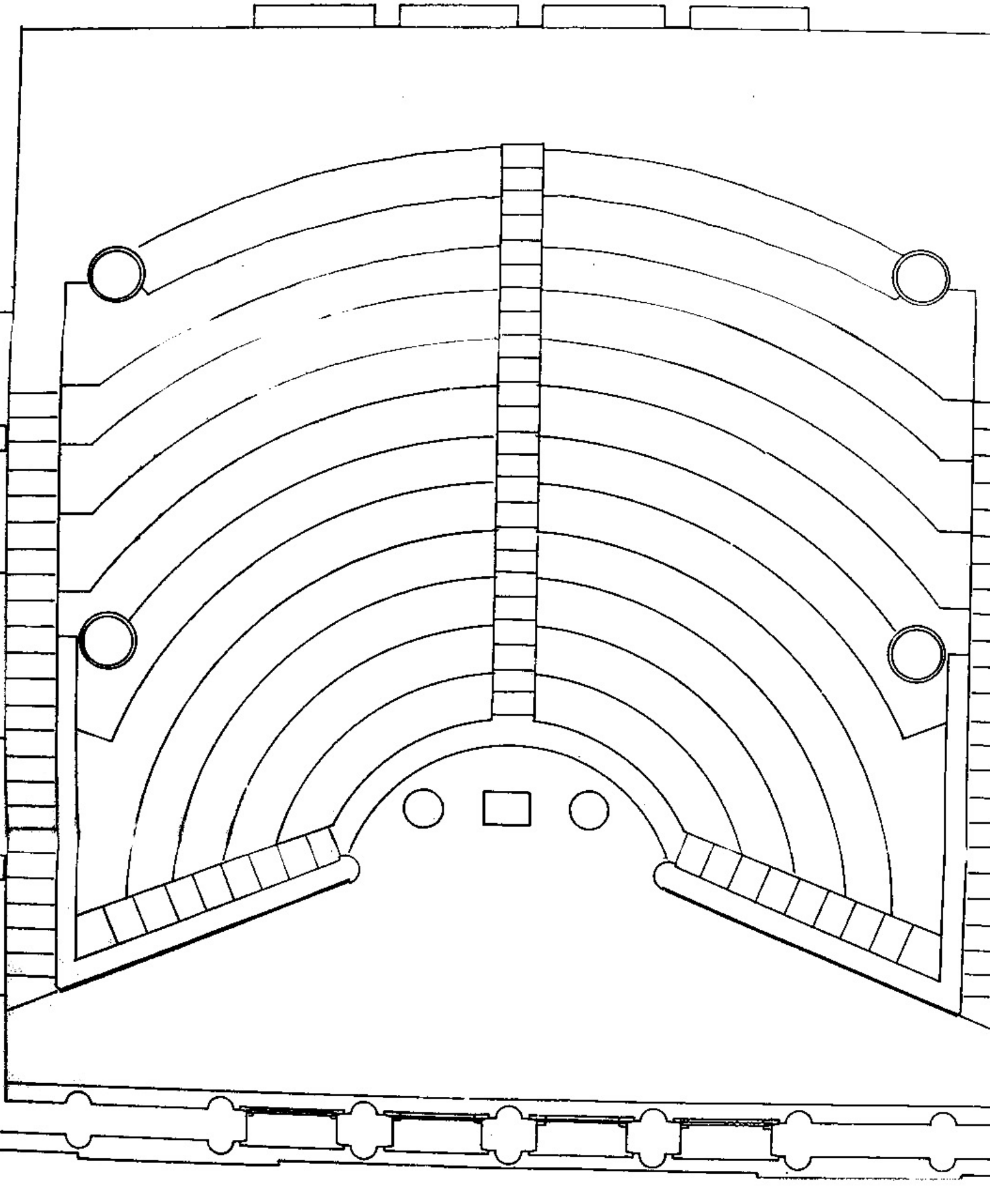

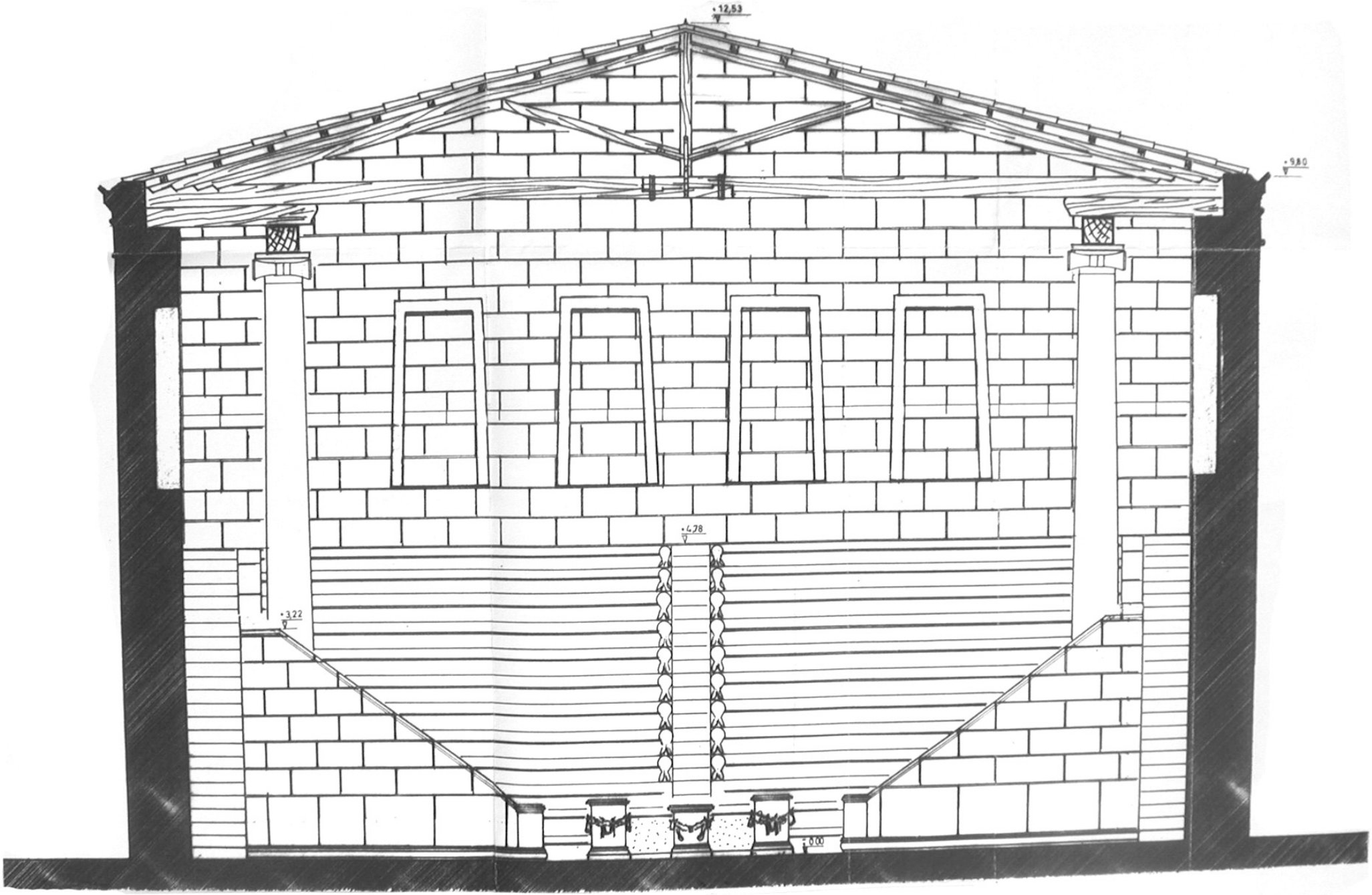

METROPOLIS BOULEUTERION

GÜNEY – KUZEY KESITI, ÖLÇEK: 1/50

Şekil Ek.145 Metropolis *bouleuterion* güney – kuzey kesiti, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

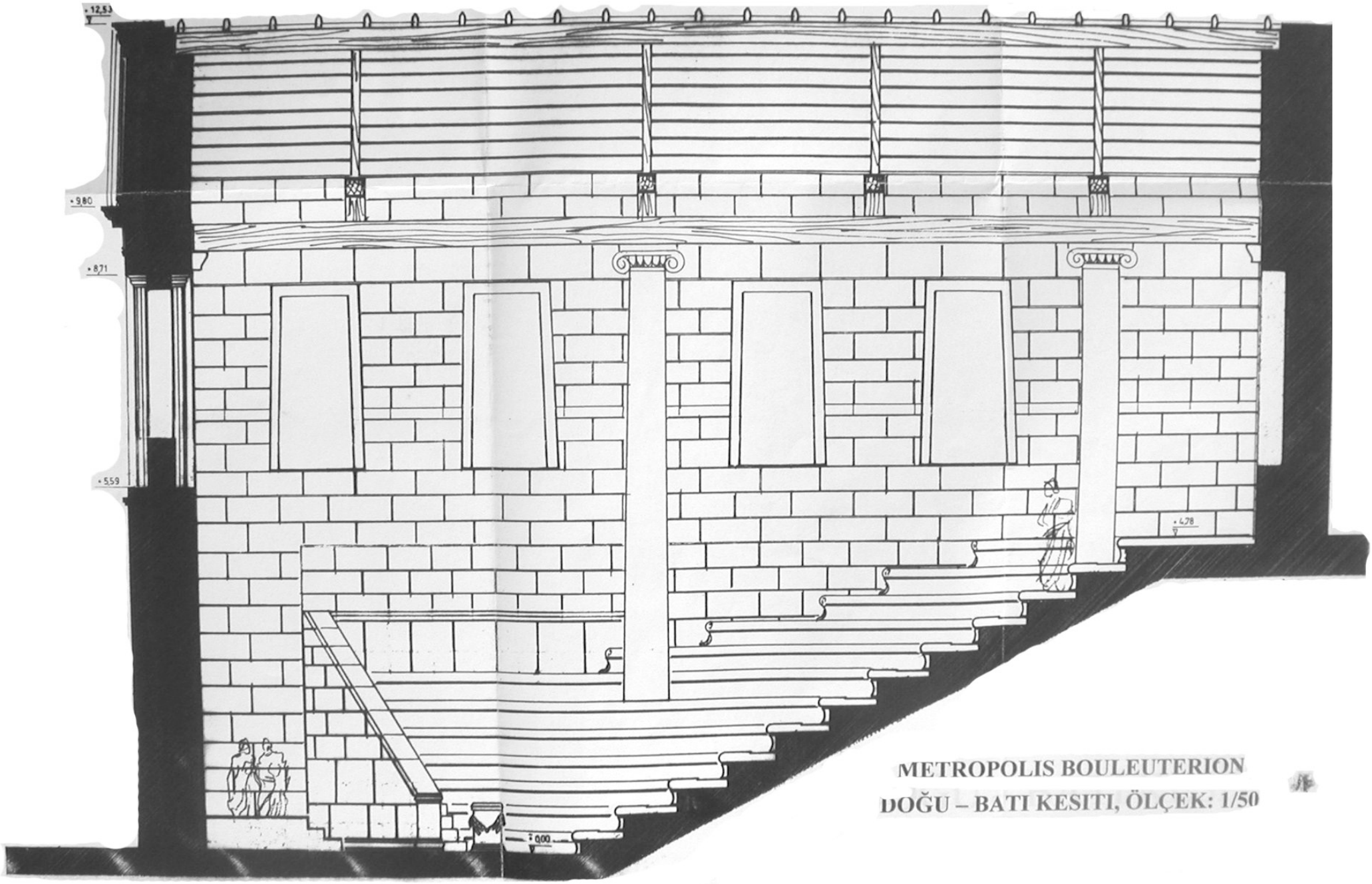

Şekil Ek.146 Metropolis *bouleuterion* doğu – batı kesiti, Ölçek: 1/50 (Öz, 2000)

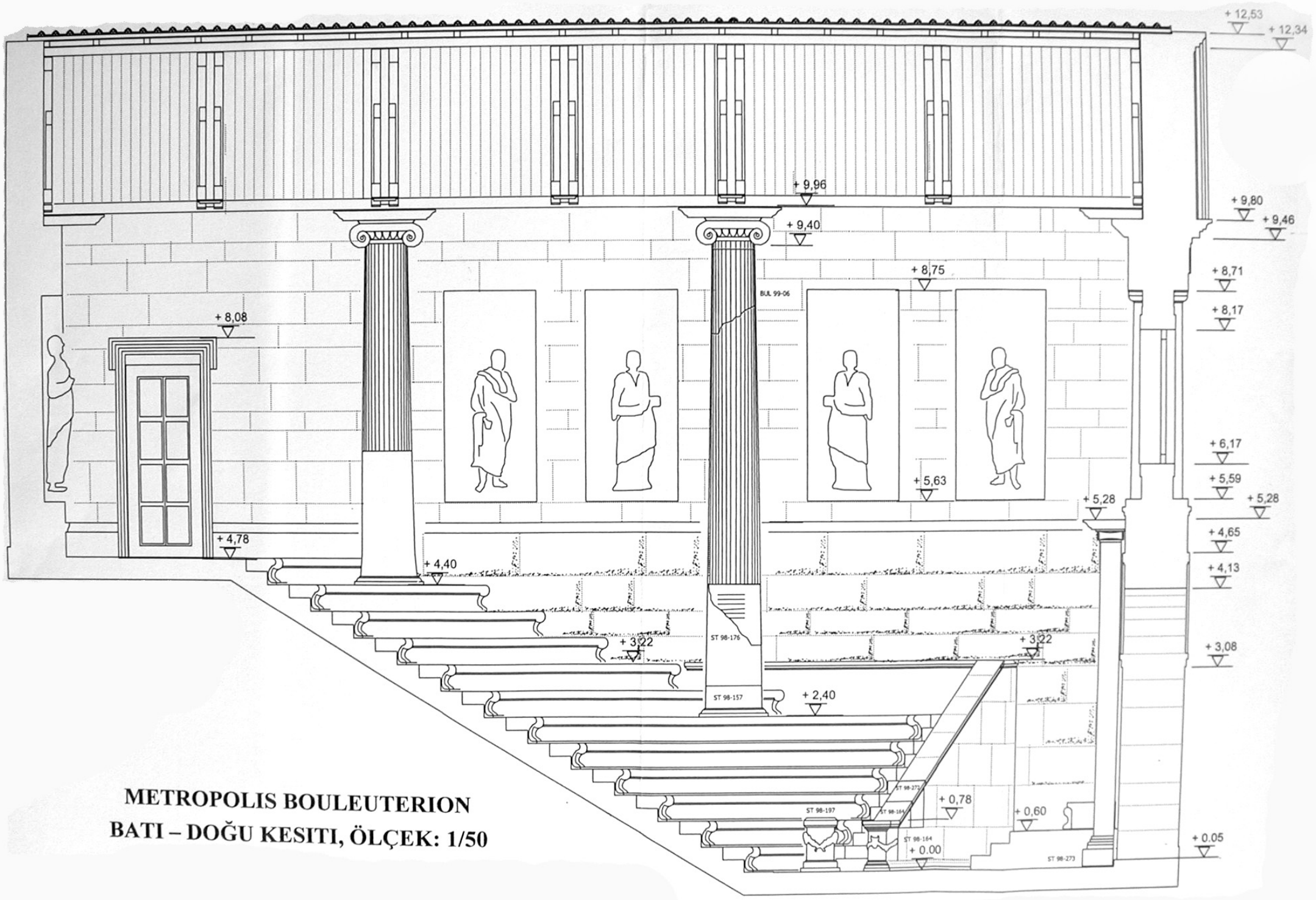

METROPOLIS BOULEUTERION

BATI – DOĞU KESITI, ÖLÇEK: 1/50

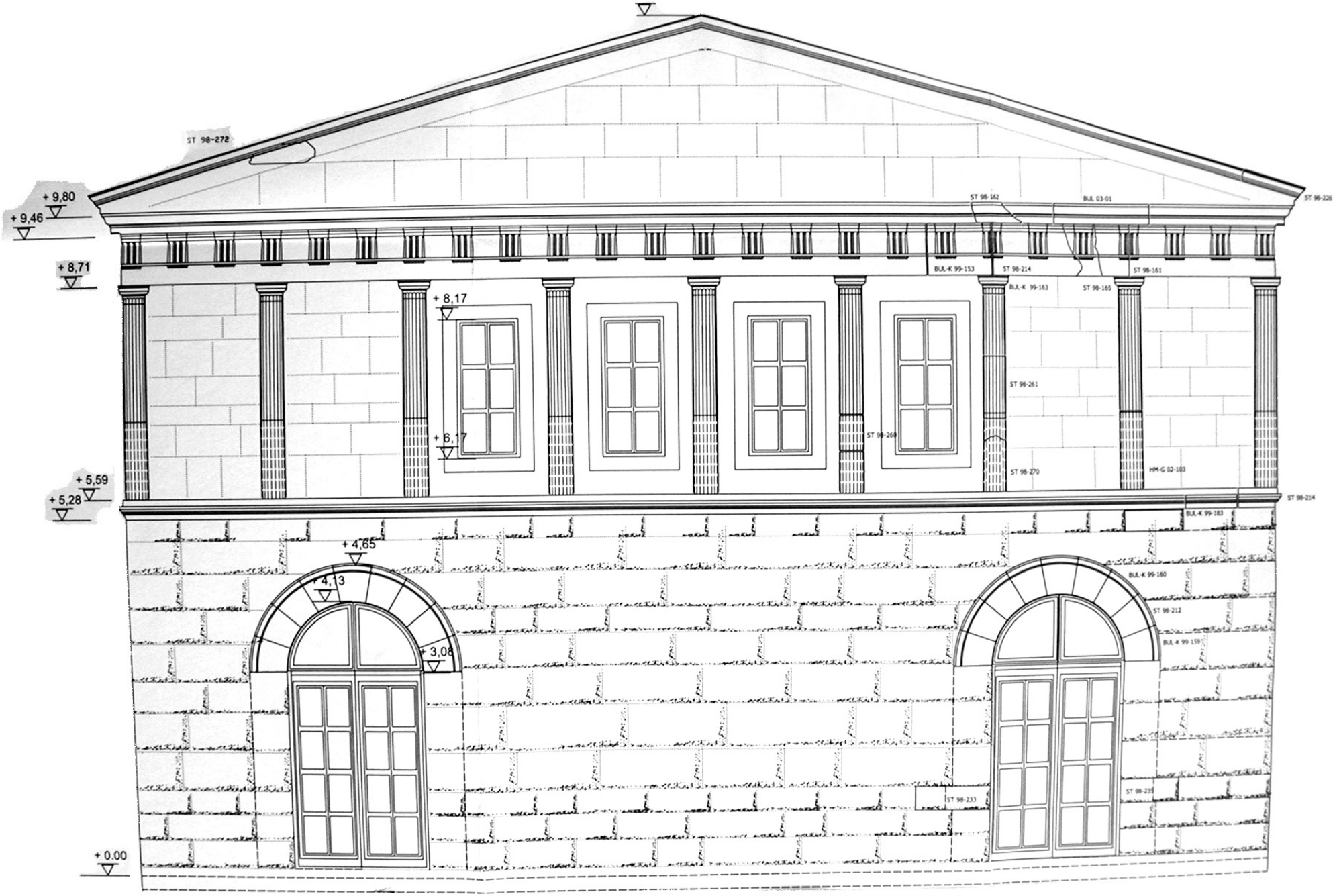

METROPOLIS BOULEUTERION

ÖN CEPHE GÖRÜNÜŞÜ, ÖLÇEK: 1/50

Şekil Ek.148 Metropolis *bouleuterion*, ön cephe görünüşü, Ölçek: 1/50 (Öz, 2003)